KADER (13. Ciltten Devam)

İKİNCİ FASIL
KADERLE AMEL

-4835 -5- وعن عامر بْنِ واثلة قال:]سَمِعْتُ عَبْدَاللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَقُولُ: الشَّقِيُّ في بَطْنِ أُمِّهِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ وُعِظَ بِغَيْرِهِ. فَأَتَى رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ # يُقَالُ لَهُ حُذَيْفَةُ: فَحَدَّثَهُ بِقَوْلِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ. فقَالَ: كَيْفَ شَقِيَ رَجُلٌ بِغَيْرِ عَمَلٍ؟ قَالَ: أَتَعْجَبُ مِنْ ذلِكَ؟ فإنّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: إذَا مَرَّ بِالنُّطْفَةِ ثِنْتَانِ وَأَرْبَعُونَ لَيْلَةً بَعَثَ اللهُ إلَيْهَا مَلَكاً فَصَوَّرَهَا وَخَلَقَ سَمْعَهَا وَبَصَرَهَا وجِلْدَهَا وَلَحْمَهَا وَعِظَامَهَا. ثُمَّ قَالَ: يَا رَبِّ أذَكَرٌ أمْ أُنْثى؟ فَيَقْضِي رَبُّكَ مَا شَاءَ، وَيَكْتُبُ الْمَلَكُ. ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ أجَلُهُ فَيَقْضِي رَبُّكَ مَا شَاءَ، وَيَكْتُبُ الْمَلَكُ ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ رِزْقُهُ فَيَقْضِي رَبُّكَ مَا شاءَ، وَيَكْتُبُ الْمَلَكُ. ثُمَّ يَخْرُجُ الْمَلَكُ بِالصَّحِيفَةِ في يَدِهِ فَ يَزِيدُ عَلى ذلِكَ شَيْئاً وَ يَنْقُصُ[. أخرجه مسلم .

5. (4835)- Amr İbnu Vasıla anlatıyor: "Abdullah İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'u dinledim. Demişti ki: "Şakî, annesinin karnında iken şakî olandır. Said de başkasından ibret alandır." (Bunu işittikten sonra) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ashabından Huzeyfe denen zata uğradı ve İbnu Mes'ud'un söylediğini anlattı ve sordu:
"Kişi amelsiz nasıl şakî olur?" Huzeyfe (radıyallahu anh):
"Buna hayret mi ediyorsun? Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:
"Nutfenin (rahme düşmesinden sonra) kırk iki gece geçti mi, Allah ona bir melek gönderir (ve onun vasıtasıyla) nutfeyi şekillendirir; işitmesini, görmesini, derisini, etini, kemiğini yaratır. Sonra melek sorar:
"Ey Rabim! Bu erkek mi, dişi mi?" Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Sonra sorar:
"Ey Rabbim! Eceli nedir?" Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Tekrar sorar:
"Ey Rabbim! Rızkı nedir?" Rabbin dilediğini hükmeder, melek de yazar. Sonra melek elinde sahife olduğu halde çıkar. Artık buna ne bir şey ilave eder ne de eksiltir." [Müslim, Kader 3, (2645).][1]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir vasıf olarak İbnu Mes'ud'un zikrettiği es-Sadıku'l-Masdûk: Doğru sözlü ve sözünde tasdike mazhar olan mânasına gelir. Tîbî, sâdıkı: "Hak sözü haber veren" diye açar. Masduk'u da: "Sözünde tasdik gören" veya "Allah'ın vaadini tasdik ettiği kimse" diye açıklar.
2- Yaratılışın anne rahminde cemolması, farklı şekillerde yorumlanmıştır. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de buradaki "cemolma"yı nutfenin rahimde kalması olarak anlamanın caiz olduğunu söyler ve: "Yani, nutfe, kırk gün kalır, orada tasvir'e (şekillemeye) hazırlanmak üzere tahammur eder (mayalanır), bundan sonra yaratılır"der. İbnu Mes'ud rivayetinde Rezin'den yapılan ilavede, sanki hadis metni gibi kaydedilen "meninin rahimde kırk gün uçması" ifadesini -bazı ilavelerle- kaydeden İbnu'l-Esir, bunun İbnu Mes'ud'a izafe edilen bir yorum olduğunu belirtir. Yani, İbnu Mes'ud hadisi şöyle yorumlamış olmalı:
"Nutfe, rahme düştü mü, Allah ondan bir insan yaratmak isteyince, nutfe kadının bedeninde, herbir tırnağın, saçın altına varıncaya kadar kırk gün uçar. Sonra kırk gece durur. Sonra rahme kan olarak iner. İşte bu, onun cemolmasıdır."
İbnu Hacer "işte bu onun cemolmasıdır" ibaresinin İbnu Mes'ud'a ait olmayıp, hadisi ondan rivayet edenlerden A'meş gibi birine ait olabileceğini tahmini olarak söyler ve İbnu'l-Esir'in bunu İbnu Mes'ud'un kelamının tetimmesi zannederek dercetmiş olabileceğini şahsî zannı olarak kaydeder ve te'yid edici bazı notlar düşer; İbnu Mes'ud'dan gelen birkısım rivayetlerde bu ziyadenin yer almadığını belirtir.
Tîbî, hadisi anlamada sahabiden gelen bu yorumu esas almak gerektiğini, "çünkü onların, işittiklerini tefsirde daha bilgili, hadisleri tefsir etmeye daha çok hak sahibi olduklarını, kendilerinden rivayet edilenin de kabule evla olduğunu" belirtir. İbnu Hacer, bu yoruma itiraz etmez. Ancak bir başka merfu rivayetin bu tefsire muhalefet ettiğini söyleyerek, aynen katılmamak gerektiğini ima eder. Malik İbnu Huveyris'ten gelen bu rivayette ezcümle: "Allah, bir kul yaratmak isteyince, erkek kadınla cima yaptı mı, erkeğin suyu, kadının herbir damarında ve uzvunda uçar. Yedinci gün olunca Allah onu cemeder..." denmektedir.
Şu halde bu hadise göre cemolma hâdisesi yedinci günde başlamış olmaktadır.[2]

---

[1] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/5-6.

[2] Bugünün tıbbı, cemolma tabirini derlenme-toparlanma olarak ifade etmektedir. Mevzuun mütehassısı Prof. Dr. Alpaslan Özyazıcı, Hücreden İnsana adlı (6. Baskı, 1979, Yeni Asya Yayınları) kitabında, ceninin ana rahminde geçirdiği safhaları resimlerle anlatırken, bu ilk insan rüşeyminin 6,5 veya 7. günde rahim duvarına yerleştiğini belirtir: "6,5 veya 7. günde ise bu cisim rahim duvarına gömülmeye başlar" der (s.6). Müellif, hadiste gelen 40'ıncı günle ilgili açıklamaların da bugünki ilmî tahkîke uygunluğunu te'yîd eder ve şöyle der: "Buraya kadar anlattığımız, ilk 40 gün, hadiste nutfe safhası olarak ifade edilmiştir. Bu zamana kadar, ekser organların ilk emâreleri belirdiğinden, Peygamberimiz aleyhissalâtü vasselâm'ın buyurduğu derlenip toparlanır tabiri gerçekle tam bir uyum arzetmektedir" (s. 33). Şu halde, sadedinde olduğumuz hadiste, "meninin, kadının her damarında ve uzvunda uçtuğu"na dair ifadedeki, hal-i hazır tıbbî açıklamalara aykırılık, ya İbnu Hacer'in dikkat çektiği ravilerden gelen şahsi bir yorum gözüyle ele alınacak veya -zahir mânayı kabulde müşkilat olma hallerinde

3- Rahime meleğin inme müddeti ile alâkalı rakamlar da farklı gelmiştir:* Bazan kırk gün denir, mutlak bırakılır.
* Bazan kırk iki.
* Bazan kırk üç.
* Bazan kırk beş,
* Bazan kırk küsur gibi farklı müddetler zikredilmiştir. Kadı İyaz bu farklılıkları iki suretle cemeder:
1) Bu hadisler, kesin olarak kırkın ilk yarısının sonları ve ikinci yarının başı demeye müsait değil, kırk deyip mutlak bırakmaya daha muvafık. Ancak kırkın ikinci yarısının başlarının kastedilmiş olması muhtemeldir.
2) Ziyade rakamlardaki farklılıklar, bu müddet ceninden cenine değişebilir ihtimaliyle de izah edilmiştir. İbnu Hacer der ki: "Hadislerin mahreçleri (sahabî raviler) farklı olsaydı bu ikinci telif güzeldi. Ne var ki mahreçler müttehid. Hepsi Huzeyfe'nin İbnu Esid'e raci: Bu onun, kırk'a zaid olan küsuratı tam zabtedemediğine delalet eder."
4- Hadislerde meleğin bazan batna, bazan rahme inmesi mevzubahistir. Şarihler, bunda ihtilaf olmadığını, batnla da rahmin kastedildiğini, zîra rahmin batnın içinde bulunduğunu belirtirler. Çocuğun yaratılışı ile ilgili bir ayette onun üç karanlık içinde olduğu zikredilmiştir: "Annelerinizin karnında sizi üç karanlık içinde bir yaratılıştan diğerine çevirerek yaratıyor..." (Zümer 6). Buradaki üç karanlıktan maksad, çocuğun iç içe bulunduğu üç ayrı muhittir. Bunlar içten dışa şöyledir:
1) Çocuğun içinde bulunduğu meşîme (içi su dolu torba.)
2) Meşîmenin içinde yer aldığı rahim.
3) Rahmin içinde yer aldığı karın. Bunlar iç içe üç ayrı karanlık teşkil etmektedir.
5- Ceninin teşekkülünde nutfeden sonra alaka safhası gelmekte ve hadis bu safhanın da kırk gün devam ettiğini belirtmektedir. Zayıf olduğu belirtilen bir rivayette nutfe herhangi bir değişikliğe uğramadan kırk gün rahimde kalmaktadır. Ancak, şarihler sübûtu farzedilmesi halinde alaka denen safhanın tam olarak henüz teşekkül etmemiş olmasına hamledilmesi gerekeceğini belirterek, ifadeyi ihtiyatla karşılarlar. Yani: "Alaka vasfını kırk günü tamamlamadan almaz demektir" derler. Öyleyse meni rahme düşer düşmez istihaleye başlar. Kırk gün sonunda alaka olur. Alakayı şarihler dem yani "kan"la açıklarlar. Yani meni kana dönüşünce alaka vaziyetini almış olmalı. Halbuki Kur'ânî bir tabir olan alaka kelimesinin maddesi, onu daha geniş bir muhtevada anlamamıza imkan verecek mahiyettedir. Alaka, lügat açısından asmak, asılmak, takılmak gibi manalar ifade eden bir asıldan gelir. Dilimizde muallak kelimesi havada asılı olan şeyi ifade eder. Tâlik etmek; asmak, ilgi kurmak gibi manada kullanılır. Şu halde, mûtad olarak "kan pıhtısı", "bir damla kan" şeklinde anlaşılmış ve dilimize öyle aktarılmış olan bu Kur'ânî tabiri anne rahmine inen meninin, anne yumurtasıyla birleştikten sonra geçirdiği istihale ile ilk insan rüşeymi olarak rahmin cidarına asılıp kalması şeklinde anlamamız da mümkündür. Nitekim İbnu Hacer bu safhaya alaka denmiş olmasını iki sebeple açıklayarak: "Alaka, sert camid kandır. Böyle tesmiyesi, içinde ihtiva ettiği rutubet ve bir de geçtiği yere takılıp kalması sebebiyledir" der.
Şu halde alaka, tıpkı toprağa atılan bir tohumun uygun şartlarda çimlenip, kök atarak toprağa tutunması gibi, yumurtayla birleşen meninin rahmin cidarında izn-i İlahî ile kök atıp asılma halinin adıdır. Bir başka ifadeyle, insan tekevvününde bu yerleşme, kök atma vetiresini Rabbimiz alaka (asılma) safhası olarak ifade buyurmuştur. Şu halde tabirin, sadece alışılagelen "kan pıhtısı" şeklindeki tercümesindeki mana eksikliğini bilmek gerekmektedir. Ancak bu ilk insan rüşeymi, şeklen hiçbir hareketi olmayan bir kan damlasını andırmaktadır. Nitekim İbnu Abbas'ın taze kan manasına دَم عَبِيط dediği belirtilir. İbni Kesir, bu alakanın kırmızı renkli ve uzunca (müstatil) olduğunu söyler.
Vefat tarihi miladî 1448 olan İbnu Hacer, Buharî Şerhinde tabiplerin bir hususta ittifakını, Tabip Ali İbnu'l-Mühezzib el-Hamevi'den naklen kaydeder. "Ceninin ana rahmindeki yaratılışı, kırk gün içerisinde kadına nazaran öncelikle erkeklerde -mizaçlarının harareti ve kuvvetleri sebebiyle- uzuvları taayyün edip belirecek bir safhaya ulaşmakta, sonra tekrar azaların kendisinden tekevvün etmiş bulunduğu meni kıvamına dönüp, şekil ve tasviri en alıcı bir hale gelmekte, bundan sonra kırk günlük alaka safhasına geçmektedir. Alaka ise camid bir kan parçasıdır. وَالْعَلَقَةُ قِطْعَةُ دَمٍ جَامِدَةٌ
Bu ifade, alakanın sadece "kan pıhtısı" olarak anlaşılmasında geçmiş devir tabiplerinin de katkısı olduğunu gösterir. Tabiplerin, birkısım temel görüşlerinin, tıbbî bir an'ane halinde eski Yunan'a dayandığını kitabımızın Tıbla ilgili bölümünde göstermiştik.
Alakanın "camid (cansız) bir kan parçası" şeklindeki etıbba tarifini herhangi bir tenkide tabi tutmadan kaydeden şarihimiz, açıklamasının bidayetlerinde, tabiplerden bir başka nakil daha kaydeder ve fakat hadisin zahirine aykırı bulduğu için, arkadan tenkidini hemen kaydeder. Kendisini dinleyelim: "Teşrih (anatomi) ehlinden çoğunun zu'muna göre "erkeğin menisinin çocuk üzerinde, (anne yumurtasını dölleme) akdi dışında hiçbir tesiri

---

âlimlerin başvurduğu te'ville- maksud mânayı arama" cihetine giderek muvafık yeni yorumlara gitmek gerekecektir. Tıbbın bu bahislere, zaman içinde, yeni buudlar ve zengin yorumlar getirebileceği de ihtimalden uzak tutulmadan rivayete mülayim yaklaşılmalıdır.

yoktur. Çocuk hayız kanından tekevvün etmektedir." Halbuki sadedinde olduğumuz hadisler, bu iddianın batıl olduğunu ortaya kor."[3]

Demek istediğimiz şudur: Kur'anî alaka tabirinin kan pıhtısı olarak tefsir edilip tabire dökülmesinde kadim Yunan tıbbının bu meseledeki anlayışının payı vardır. O zamanın şartlarında, din alimleri, ihtisaslarının dışında kalan böyle meselelerde gerekli açıklamaları -günümüzde olduğu gibi- ihtisas ehlinden nakletmeyi esas almışlardır. Bu nevi bir sahaya giren yorumları red ve tenkid işinde de araştırma ve dirayetten ziyade, rivayet esas alınıyordu. İmdi, şarihler rivayetlerde alakanın açıklanmasına temas eden bir sarahata rastlamayınca, etıbbanın bununla ilgili açıklamasını sevap ve hatasıyla nesilden nesile aynen tekrar etmeyi an'aneleştirmişlerdir. Şu halde bu çeşit meselelerde, zamanla ortaya çıkabilecek dikkat çekici bir aksaklık, Kur'an'dan veya hadisten bilinmemelidir.

Yeri gelmişken bir kere daha tekrar edelim: Eşya ilmine dayalı Kur' an ve hadis metinlerinin açıklamalarında, her devrin eşya hakkındaki bilgisinin rengini görmemiz mümkündür. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Rabbim eşyanın hakikatlarını gerçeğiyle bana göster" niyazının işareti de ifade eder ki, eşya hakkındaki beşer ilmi çoğu kere izafidir, devirden devire değişir, gitgide kemale erer, tamamlanır. Bu durum, bize eşyaya temas eden dinî metinlerin geçmişte yapılmış yorumlarını ihtiyatla karşılamak gereğini ifade ettiği gibi, o çeşit metinleri bugün yeni baştan açıklarken günümüzün ilmini iyi bilmemiz gereğine de dikkat çeker ve bilhassa iyice kesinleşmemiş, henüz nazariye kokan kevnî bilgileri, dinî kaynaklarımızı yorumlarken kullanmada son derece dikkatli olunması gerektiğini de ders verir.

Bu kısa istidrattan sonra, İbnu Hacer'in Etibba'dan kaydettiği açıklamanın devamını kaydediyoruz: "Dediler ki: "Ceninin hareketi, yaratıldığı bu müddet içerisinde zayıftır. Sonra aynı müddet içerisinde mudga olur. Mudga küçük bir et parçasıdır. Üçüncü kırk olan bu mudga safhasında cenin hareket eder." Tabib Ali İbnu'l-Mühezzib devamla der ki: "Ulema, ruh üflenme hadisesinin dördüncü aydan sonra olduğunda ittifak ederler." eş-Şeyh Şemsüddin İbnu'l-Kayyim zikreder ki: "Rahmin iç kısmı sünger gibi serttir. Ona meniyi kabul etme hassası verilmiştir; tıpkı susamış toprağın suyu talebi gibi. O tabiatı icabı meniye müştak ve onun talibidir. Bu sebeple meniyi tutar ve üzerine sarınır, kaydırıp atmaz. Bilakis, havanın onu ifsad edip bozmaması için onu kucaklar vaziyetini alır. Allah da rahim meleğine, kırk günde döllemesi ve olgunlaştırması iznini verir. İşte bu ilk kırk günde yaratılışı cem olur." Dediler ki: "Rahm, meniyi sarıp, onu dışarı atmadı mı, meni kendi etrafında döner ve altıncı günün sonuna doğru şiddet peyda eder. Bu esnada onda üç nokta belirir: Bunlar kalp, dimağ ve ciğerin yerleridir. Sonra bu üç nokta arasında üç gün içerisinde beş çizgi meydana gelir. Sonra (bidayetten) on beşinci günün sonuna kadar ona demeviyet nüfuz eder ve üç uzuv belirgin hale gelir, sonra on iki gün (içinde) nihayetine kadar omurilik rutubeti uzanır. Sonra dokuz günde, baş iki omuzdan, kollar kaburgalardan, karın yanlardan ayrılır. Sona bu ayrılmalar, dört günde hissen görülecek şekilde tamamlanır ve böylece kırk gün tamam olur. Bu hal, Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Kırk günde yaratılışı cemolur" hadisinin manasıdır." Bu açıklamada hadiste mücmel olan hususlar tafsil edilmiştir. Bu açıklamada: "Bu kadar müdette de alaka olur" kavline aykırılık yoktur. Zira, alaka, her ne kadar kan parçası ise de, bu ikinci kırkta meni suretinden çıkar ve tedrici olarak birkısım hatlar gizlice belirmeye başlar. Sonra kırk günde sertleşir ve bu yaratış, yavaş yavaş artarak bir et parçası halini alır. (Bundaki değişmeler) hissen görülecek hale gelir, artık kapalılık kalmaz. Üçüncü kırkı tamamlanıp dördüncü kırka girilince, bu sahih hadiste geldiği üzere ruh üflenir. Bu durum vahiyden başka bir yolla bilinemez. Hatta bazı büyük tabipler ve felsefede hazık olanlar: "Bu, tevehhüm ve pek uzak bir zanla bilinebilir" demişlerdir.

Alimler, ceninde beliren bu üç noktadan hangisinin ilk olduğunda ihtilaf etmiştir: Çoğunluk: "Kalp noktası" demiştir. Bazıları: "İlk yaratılan göbektir. Çünkü onun gıda almaya ihtiyacı, kuvvelerinin âletlerine olan ihtiyaçtan daha fazladır. Cenin gıdasını göbekten alır, cenin üzerindeki perdeler, göbekte, sanki birbirine bağlı gibidir; ortalarında göbek yer alır. Cenin oradan nefes alır, oradan gıda temin eder, oradan büyür" demiştir. Kalbin ilk ortaya çıkan uzuv olduğunu iddia edenler, "Çünkü derler, kalp esastır, garizî hareketin menbaıdır." Dimağı söyleyenler de: "Çünkü, demişlerdir, bütün hislerin toplandığı merkez orasıdır, oradan intişar ederler." "Ciğer" diyenler, büyümenin ve bedene kıvam veren gıdalamanın ciğerden olduğunu söylerler. Bu sonuncu görüşü tercih edenlere göre, bu tabii nizamın da muktezası olmalıdır. Çünkü ilk matlub olan şey büyümedir. Bu esnada ceninin ne hisse ne de iradî harekete ihtiyacı vardır. Zîra bu esnada o bir nebat durumundadır, onun his ve irade kuvvesi, cenine nefsin taallukundan (yani ruhun üflemesinden) sonra gelir. Öyleyse önce ciğer, sonra kalp, sonra da dimağ teşekkül eder."

6- Meleğin cenine inmesi meselesine gelince; bazı rivayetlerde meleğin hangi melek olduğu belli değil ise de, Rebîa İbnu Külsûm'un rivayetinde rahme müekkel melek diye tasrih edilmiştir. A'meşten gelen bir rivayete göre: "Nutfe rahimde istikrar bulduktan sonra melek onu avucuna alarak:

"Ey Rabbim! Kız mı oğlan mı?" diye sorar..." Hadiste ziyade yer alır: "Meleğe: "Ümmü'l-Kitab'a git, zîra sen onda bu nutfenin (hayat) kıssasını bulacaksın" denilir. O da gider ve aradıklarını bulur." Buradaki Ümmü'l-Kitap'tan maksad Levh-i Mahfuz da denilen Cenab-ı Hakk'ın kader defteri olmalıdır.

---

[3] İfadenin aslı aynen şöyle: وزعم كثير من اهل التشريح ان مني الرجل اثر له في الولد ا في عقده وأنه انما يتكون من دم المحيض واحاديث الباب تبطل ذلك

Meleğin yazdığı hususlar muhtelif hadislerde bazı farklılıklar arzeder. Hepsini nazar-ı dikkate alacak olursak:
* Cinsiyeti: Erkek mi kız mı?
* Akibeti: Şakî mi, said mi?
* Rızkı: Az mı, çok mu; helal mi, haram mı?
* Eceli: Uzun mu, kısa mı; tam mı, eksik mi?
* Ameli: Salih mi, fasit mi; eseri, musibeti?
* Yaratılışı: Düşük mü, tam mı olacak?
* Sayısı: Tek mi ikiz mi?
* Huyu: İyi ahlaklı mı, kötü ahlaklı mı?
* Mekanı: Yatağı (nerede)?
* Sağlığı: Sakat mı, sağlıklı mı?

Meleklerin kişiyle ilgili bu bilgileri yazma keyfiyeti, mutad, bilinen yazma tarzında tasvir edilmiştir. Zîra, Müslim'in bir rivayetinde "Sonra sahife dürülür (kıyamete kadar) bir daha açılmaz" buyrulmuştur.

Ebu Bekr İbnu'l-Arabî'nin hadisten çıkardığı bir inceliği burada kaydetmede fayda var. Der ki: "Bunları meleğin yazmasındaki hikmet, bunların neshe mahv ve isbata kabil olmasıdır. Eğer bunları Allah yazmış olsaydı değişmezdi."

Terbiye ile, beşerî ve iradî müdahale ile insan üzerinde iyiye ve kötüye tesir hasıl etme meselesi muvâcehesinde İbnu'l-Arabî'nin bu yorumu ufuk açıcıdır.

7- Ruh üfleme meselesinde alimler, üflemeyi "lügat olarak nefesin üfleyenin karnından çıkıp üflenene girmesi" olarak tarif ettikten sonra bunun meleğe nisbetini: "Onun, bunu Allah'ın emriyle yapmasıdır" diyerek; Allah'a nisbetini de: "Allah'ın ol demesiyle o şeyin olması" diyerek açıklarlar. Bazı alimler bu iki mânayı şöyle birleştirmişlerdir: "Kitabet işi iki sefer olmuştur: Birincisi semada, ikincisi anne karnında. Bunların birinin sahifeye, diğerinin çocuğun alnına olması muhtemeldir."

8- Hadiste zira' tabiriyle ölüme yakınlık ifade edilmiştir. Böylece tevbenin kabul edilmeyeceği ana kadar, kişinin hali değişebilir denmektedir. Öyleyse, son andaki durum gaybî olduğu için daha önceki ameliyle kesin hükme varmak caiz değildir.

Hadiste hep iyi amel işleyenle, hep kötü amel işleyen mevzubahis edilmiş, ikisini birlikte yapan zikredilmemiştir. Çünkü hadisten gaye, mükelleflerin ahvalini beyan değil, en son amele göre hükmedileceğini beyandır.[4]

9- HADİSTEN ÇIKAN BAZI FEVAİD:
* İyi veya kötü, bütün ameller, sadece emarelerdir. Kesin hüküm için yeterli değildir.
* Sonuçtaki durum, kaza ve kaderin belirlediği şeye göredir.
* Doğru bir şey söylenirken, dinleyeni ikna için te'kiden yemin caizdir.
* Mebde ve meadın, insanı ilgilendiren saadet ve şekavet halinin bilinmesine işaret vardır.
* Said bilinen, bazan şakî olur; şakî bilinen de bazan said olur. Buradaki said ve şakî olma durumu zahirî amellere göredir. Allah'ın ilmindeki şakîlik ve saidlik değişmez.
* İtibar, sonuçlaradır.
* İbnu Ebî Cemre der ki: "Bu hadis, iyi amel işleyen insanların ucbunu kırmaktadır. Çünkü nasıl bir sonla ömürlerini kapayacaklarını bilemezler."
* Hadis: "Erkek olsun, kadın olsun mü'min olanlara, hayır amel işleyenlere (dünyada) temiz bir hayat yaşatırız. (Ahirette ise) onlara amellerinin daha iyi karşılığını vereceğiz" (Nahl 97) mealindeki âmm mâna taşıyan ayetleri, "iyi amel üzere ölenler" kaydı ile tahsis etmiş olmaktadır.
* Hadis, ömrü boyu saadet ameli işleyip de son anda hayatını şekavet ameliyle hitama erdiren kimsenin Allah nezdinde, ömrü boyunca şaki olduğunu ifade eder. Aksi de, aksi.

10- Bu meselede Hanefilerle Eş'ariler îhtilaf etmiştir. Eş'arîler bu ve benzeri hadisle ameli esas almıştır. Hanefiler ise, "Allah dilediğini yok eder, dilediğini sabit bırakır" (Ra'd 39) şeklindeki ayetleri esas almıştır. Gerçek şu ki, aradaki niza lafzidir. Allah'ın ilminde geçmiş olan ne değişir ne tebdile uğrar. Değişme ve tebdilin caiz olduğu husus, kişinin insanlarca görülen amellerindedir. Bunun hafaza meleklerinin ilmiyle ilgili olması da akla uzak değildir. Böylece onların ilimlerinde de mahv ve isbat vaki olabilir; tıpkı ömürde uzama kısalma gibi. Ama Allah'ın ilminde olana gelince; bunda mahv ve isbat olmaz.

* Alimler, ba'su ba'de'lmevtin sıdkına bu hadiste delil bulurlar. Şöyle ki: Bir damla adi sudan)مِنْ مَاءٍ مَهِينٍ(insanı safha safha yaratıp kemale erdiren Zat-ı Zülcelal, ölüp toprak olduktan sonra yeniden diriltip ruh üflemeye ziyadesiyle muktedirdir.
* Hadis, amellerin biri geçmişte biri gelecekte iki suretle takdir edildiğini ifade eder: Geçmişteki Allah'ın ilmindekidir, gelecekteki anne karnında cenin halindekidir, bu , nesh kabul eder. Sadedinde olduğumuz hadis bu takdiri mevzubahis eder. Allah nezdindeki takdir, 4851 numaralı hadiste geleceği üzere, arz ve semavatın yaratılışından elli bin yıl önce gerçekleştirilmiştir. Bu, "ilm-i İlahîye muvafık olarak levh-i mahfuza yazılma hâdisesi" diye açıklanmıştır .

---

[4] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/6-13.

* Bazı alimler, hadisle istidlal ederek dört aydan sonra düşen çocuklara namaz kılınacağına hükmetmiştir. Çünkü ona ruh üflenmiştir. Şafiî'nin kavl-i kadimi budur. Ahmed İbnu Hanbel ve İshak'tan meşhur olan görüş de budur. Ancak Ahmed İbnu Hanbel, "dört ay on gün" der. Ona göre, ruh, dört aydan sonraki bu on gün içinde üflenir. Böyle olunca namaz kılınır. Şafiîlere göre racih görüş, düşükte ruh olmalıdır, düşüğün ağlaması, kımıldaması, nefes alıpvermesi ruha delildir. Bu alâmetler gürülür, sonra ortadan kalkarsa düşüğe namaz kılınır. Şafii'nin kavl-i cedidi de böyledir. Bu hükmün aslı şu hadise dayanır: "Çocuk doğunca ağlar (sonra ölürse) varis olur ve namazı kılınır."
Bu hadisin sıhhati hususunda muhaddisler münakaşa etmiş iseler de, fukaha amelde esas tutmuş ve: "Çocuk yüz yirmi günlük oldu mu yıkanır, kefenlenir ve namaz kılınmadan defnedilir. Bu müddetten önce düşmüşse yıkama ve kefenleme meşru değildir" demiştir.
* Hadisten hareketle, ceninin tahlik denen uzuvlarının belirgin duruma gelme halinin üçüncü kırktan sonra olacağına hükmedilmiştir: "Çocuğun hilkatinin (yani insan şeklini almasının) hamileliğin 81'inci gününden önce olmayacağı" söylenmiştir. Bu müddet, üçüncü kırkın başıdır. Ancak bazı durumlarda bu halin, üçüncü kırkın sonlarında tebeyyün ettiği olmuştur.
* Hadiste, saadet ve şekavetin, bazan ömürsüz ve amelsiz vaki olabileceği de görülmüştür.
* Hadiste kanaatkârlığa kuvvetle teşvik edilirken, hırstan da şiddetle zecredilmektedir. Zîra rızkın takdiri önceden yapılmış ise, bunun talebi için yırtınmak gereksizdir. Meşru dairede meşru şekilde talep edilmelidir. Rızık talebi için ibadetin terki, aile efradının terbiye ve sohbetinin ihmali meşru değildir. Dinimiz kesbi yani rızk için çalışmayı meşru kılmıştır. Çünkü o, dünya hayatında cari olan hikmetin gerektirdiği sebeplerden biridir.
* Ameller cennet veya cehenneme girmede sebeptir. Bu hükme, "Sizden hiçbirini ameli cennete sokmayacaktır" hadisi muhalif değildir. Çünkü, ulemanın açıkladığı üzere, amel cennete girmeye sebep ise de, orada elde edilecek mertebeler amellere göredir.
* Hadis, hiç kimsenin dünyada iken uhrevî halini bilemeyeceğini; mesela şakînin ind-i İlahî'de şakî olarak yazıldığının bilinemeyeceğini de ifade etmektedir. Ancak emarelerle zann-ı galib ifade edilebilir. Hakkında hayır ve salah hususunda halkta şüyû bulan şöhret de bu zann-ı galibi takviye eder. Resulullah'ın "Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz" hadisleri, hayır üzere tanınan ve o hali bozmadan ölen kimsenin akibetinin iyi olacağına zann-ı galib hasıl eden bir emare kabul edilmiştir.
* Kötü neticeye uğramamak için Allah'a istiaze etmeye teşvik de mevcuttur. Selef ve halef büyükleri hadisin bu dersiyle hakkıyla amel etmişler, kötü bir sonuçla hayatlarını kapamamak için Allah'a hep istiaze etmişlerdir. Abdu'l-Hak merhum, Kitabu'l-Akibe'de şu rahatlatıcı açıklamayı yapar: "Kötü son (sui'lhatime) batını istikamet, zahiri salah üzere olana vaki olmaz. Bu içi fesad veya hilelerle dolu olan kimselere vaki olur. Büyük günahlarda ısrar edip, bunlarda cüretkârlık gösterenlerde de çokça vaki olur. Böylelerine ölüm aniden gelir. Bu sadve anında şeytan ona musallat olur ve kötü sonuca sebebiyet verir. Allah bu durumdan ehl-i imanı muhafaza buyursun. Amin."
Alimler, bunun da belirtilen evsaftaki herkese değil, çoğunluğa geleceğini belirtirler.
* Hadis, Allah'ın kudretini meşiet-i İlahî dışında hiçbir sebebin mecbur edemiyeceğini de ifade etmektedir. Çünkü, Cenab-ı Hak çocuk için cimayı bir illet kılmamıştır. Çünkü cima olduğu halde çocuk olmayabilmektedir. Öyleyse Allah dilerse cimayı çocuğun olmasına bir sebep ve illet kılmaktadır.
* Kesif şeyler, latif hilafına, tekamül için uzun müddete muhtaçtır. Bu sebeple ceninin insan şeklini almasına kadar geçen tavırlar uzundur. Halbuki ruh üflemesi kısa zamanda olmaktadır. Bunu hariçte de görmekteyiz. Cenab-ı Hak arzı yaratınca önce semaya yönelip, onu tanzim etmiş; arzı, kesafeti sebebiyle semaya yapışık bırakmış, sonra ikisi birbirinden ayrılmıştır. Adem'i su ve topraktan yaratıp şekilleyince, bir müddet bırakmış, bilahare ruh üflemiştir.
* Hadis, Allah'ın külliyatı bildiği gibi cüz'iyatı da bildiğine delildir. Zira, Allah'ın, dünyaya gelecek kimsenin her meselesine mufassalan ilgi gösterdiğini ifade etmektedir.
* Allah var olan herşeyin yaratıcısı ve mukaddiri mânasında müriddir (olmasını isteyeni); burada mürid, "herşeyi seviyor, herşeyden razı" manasına değildir.
* Hayır ve şerlerin tamamı, Allah'ın takdiriyle ve icadiyle meydana gelmektedir. Kaderîler ve Cebrîler bu hükme muhalefet ederler. Kaderiye: "Kulun fiili kendindendir, yaratıcısı kendisidir" demiştir. Bunların birkısmı hayır ve şer arasında fark görüp: "Hayrı Allah yaratır" demiş ve şerrin yaratılmasını Allah'tan nefyetmiştir. Bu söz meşhur olmakla beraber, Mutezilî alimlerden hangisinin söylediği de belli değildir. Bu iddia esas itibariyle Mecusîlerin telakisidir. Cebriye'ye mensup olanlar: "Herşey Allah'ın fiilidir. Mahlukun cereyan eden şeylerde hiçbir tesiri yoktur" demişlerdir. Ehl-i Sünnet, orta bir yol tutmuş; birkısmı: "Fiilin aslını Allah yaratır. Kulun ortaya konanda (makdur) müessir olmayan bir kudreti vardır" derken, bir kısmı: "Kulun, fiilde kesb denen bir tesiri vardır" demiş uzun uzadıya deliller serdetmişlerdir. Burada teferruata girmeyeceğiz.
* Hadis akdârın yani İlahî takdirlerin galib ve değişmez olduğunu, akibetin gaib bulunduğunu, hiç kimsenin zevahirle aldanmaması gerektiğini ifade etmektedir. Bundandır ki, dinimiz, diyanette sebat ve hüsn-i hatime için dua etmeyi teşri etmiştir. Hatta Ashab, Resulullah'ın kaderle ilgili tebligatından sonra: "Bu yazılmış olan kaderimize dayanıp güvensek (bir de amel meşakkatine girmesek?)" mealinde soru tevcih etmiş, Resulullah da: "Çalışın! Herkes kendisi için yazılana müyesser olacaktır" buyurmuştur.

Muhtelif rivayetleri değerlendiren şarihler, çoğunluk itibariyle iyi amel yapanların cennete kötü amel işleyenlerin de cehenneme gideceğini, son anda durumlarının tersine dönmeyeceğini, ancak az da olsa, son anda değişme hallerinin olacağını; Resulullah'ın kötü akıbetle korkutup her an dikkate, tevbeye, duaya sevketmek için bu azınlıktaki durumu da hatırlattığını belirtmişlerdir.
İbnu Hacer'in rivayetine göre, "Ömer İbnu Abdilaziz: "Hayatı boyu iyi amel işleyen kimsenin, kötü akibetle cehenneme gidebileceği"ni beyan eden hadisi işitince, istiğrab etmiş ve "Ömrü boyu itaat eden bir kulun sonunda cennete girmemesi nasıl sahih olur?" demiştir. İbnu Mulakkin, Ömer İbnu Abdilaziz'in böyle bir söz sarfetmesini ihtiyatla karşılamış, rivayetin sıhhatinden şüpheye düşmüştür.[5]

4836- 6- وعن ابْنِ مسعودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَامَ فِينَا رَسُولُ اللهِ # مَقَاماً. فقَالَ: َ يَعْدِي شَيْءٌ شَيْئاً. فقَالَ أَعْرَابِيٌّ: يَا رَسُولَ اللهِ، مَا بَالُ إِبِلِ يَأْتِيهَا الْبَعِيرُ اَجْرَبُ الْحَشَفَةُ بِذَنْبِهِ فَيُجْرِبُهَا كُلَّهَا. فقَال #: فَمَنْ أَجْرَبَ اَوَّلَ؟ َ عَدْوى وَ صَفَرَ. إِنَّ اللهَ خَلَقَ كُلَّ نَفْسٍ وَكَتَبَ حَيَاتَهَا وَمَوْتَهَا وَرِزْقَهَا وَمصَائِبَهَا[. أخرجه الترمذي .

6. (4836)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) aramızda doğrulup:
"(Hastalık nev'inden) hiçbir şey hiçbir şeye sirayet etmez!" buyurmuşlardı ki bir bedevi:
"Ey Allah'ın Resulü! Nasıl olur? Bir deve sürüsüne, kuyruğu ile haşefesini uyuzlamış bir deve gelince hepsini uyuzlu yapar!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Pekâla, birincisini kim uyuzladı? Ne sirayet, ne safer (inancınızda hakikat) vardır. Şurası muhakkak ki, Allah her nefsi yaratmış, onun hayatını, ölümünü, rızkını ve uğrayacağı musibetlerini yazmıştır." [Tirmizî, Kader 9, (2144).][6]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah, bu hadislerinde hastalıkların bir canlıdan diğer bir canlıya sirayet etme (bulaşma) hadisesini reddetmektedir. Halbuki sirayeti te'yid ve bu maksatla karantina denen tedbiri emrettiği de vakidir. Aradaki tearuzu alimler şöyle giderir: "Cahiliye Arapları, hastalığın kendi kendine sirayet ettiği inancında idiler. Resulullah, hadiste görüldüğü üzere, bu inancı reddederek hastalığı indirenin, canlıları hasta edenin Cenab-ı Hak olduğunu, onun izni ve iradesiyle hastalığın geldiğini ve başkasına bulaştığını tebliğ etmiştir."
2- Haşefe, hitanın (yani sünnet edilen mahallin) dış kısmıdır. Bazı lügatcilere göre, cinsiyet uzvunun baş kısmıdır. Şu halde, hadiste cinsiyet uzvu uyuzlu deve mevzubahistir. Hadisin Teysir'deki veçhine göre, deve kuyruğu vasıtasıyla haşefesini uyuzlamakta, sonra bu diğer develere sirayet etmektedir. Hadisin Tirmizî'deki veçhi biraz farklıdır. Kuyruğu ile manasına gelen بِذَنَبِهِ yerine "ağıla soktuğumuzda" manasına gelen نُدْبِنُهُ kelimesi yer alır. Manada dikkat çeken bir değişme mevzubahis değildir.
3- Resulullah cahiliye inancını yıkmak ve sirayetin Allah'ın bilgisi tahtında cereyan ettiği hususunda, muhatabını ikna için: "Birincisini kim uyuzladı?" sorusunu sorar. Doğru ya, sirayet hadisesinin başlaması için bir bidayete ihtiyaç var. Her şeyi yaratan Allah değil mi?
4- Hadiste inkar edilen bir husus da saferdir. Safer nedir? Bunun farklı yorumları var:
* Buharî "Karında bir hastalık" diye açıklar.
* Ebu Ubeyde Ma'mer İbnu'l-Müsenna, Garibu'l-Hadis'inde: "Karında bulunan bir yılan olup hayvan ve insanlara musallat olur. Araplar bunun uyuzdan daha bulaşıcı olduğuna inanır" demiştir. Bu durumda hadis, bu sirayet hâdisesini de reddetmiş olmaktadır.
* Bazı rivayetlere göre safer karında bulunan bir kurtcuktur. Kaburgayı veya ciğeri ısırıp insanın ölümüne sebep olmaktadır.
* Bazılarınca safer, yılandır. Nefyedilen de "Yılan ısırınca ölüme sebep olduğu"na dair inançtır. Böylece, Şarî, ölüm hâdisesinin ecelle vukua geldiğini tesbit etmekte, aksi inancı reddetmiş olmaktadır.
* Bazılarınca saferden maksad Safer ayıdır. Çünkü Araplar Safer ayını haram bilir, Muharrem ayını helal addederlerdi. İslam onların bu inancını reddetmiştir. Resulullah bu maksadla "Safer ayı yoktur (yani haram değildir)" demiştir.[7]

4837- 7- وعن أنسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إِذَا أَرَادَ اللهُ تَعالى بِعَبْدٍ خَيْراً اسْتَعْمَلَهُ. قِيلَ: كَيْفَ يَسْتَعْمِلُهُ؟ قَالَ: يُوَفِّقُهُ لِعَمَلٍ صَالِحٍ قَبْلَ الْمَوْتِ[. أخرجه الترمذي.

7. (4837)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):

[5] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/13-17.
[6] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/17.
[7] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/17-19.

"Allah Teâla hazretleri bir kulun hayrını diledi mi onu isti'mal eder!" buyurmuştu. Kendisine: "Onu nasıl istimal eder?" diye soruldu.
"Ölümden önce salih amel işlemede muvaffak kılar!" buyurdu." [Tirmizî, Kader 8, (2134).][8]

AÇIKLAMA:

1- Bir başka rivayette hadis şöyle devam eder: "....Sonra kişiyi bu hayır amel üzerine kabzeder."
2- Kişi niyeti, iyi bir davranışı gibi rızayı Bariyi celbedecek bir fiille, hakkında Allah'ın hayır murad etmesine istihkak kazandı mı "kişiyle kalbi arasına giren" (Enfal 24) Hak Teala onu hayra yönlendirmekte, hayır ameller yapmaya muvaffak etmekte, o bu hal üzere iken ruhunu kabzetmektedir. İyaz merhumun "Sizden hiçbirini ameli cennete sokmayacaktır. Cennete Allah'ın rahmetiyle gireceksiniz" hadisini açıklarken kaydettiği şu mülahazalar, sadedinde olduğumuz hadisi aydınlatır: "Allah'ın taate hidayeti, (imkan, sağlık, şuur vs. vererek) amelde bulunmasına yardımı Allah'ın rahmetindendir. Hayır işleyen kimse, bunlara kendi ameliyle müstehak olmaz. Bunlar hep Allah'ın fazlı ve rahmetiyledir."
İbnu'l-Cevzî der ki: "Bundan dört cevap ortaya çıkar:
1) Amel için tevfik (yardım), Allah'ın rahmetindendir. Eğer Allah'ın sebkat eden rahmeti olmazsa, kurtuluşa sebep olan iman ve taat hasıl olmaz:
2) Kölenin hasıl ettiği menfaatler efendisine aittir. Öyleyse, onun ameline efendisi hak sahibi olur, kendisi değil. Öyleyse efendi ona, ameline ücret olarak her ne verirse, bu onun fazlındandır.
3) Bazı hadislerde, cennete girişin kendisi Allah'ın rahmetiyledir, derecelerin elde edilmesi amellerledir.
4) Taatle ilgili ameller kısa bir zaman (mesela 50-100 yıllık dünya hayatını) işgal eder. Halbuki sevap (ebedî olarak) tükenmeyecektir. Öyleyse mahdud bir amel için verilen tükenmez ücret amelin karşılığı değil, fazl-ı İlâhîdir."[9]

-4838 -8- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ الزَّمَنَ الطَّوِيلَ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، ثُمَّ يُخْتَمُ لَهُ عَمَلُهُ
بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ الزَّمَنَ الطَّوِيلَ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، حَتّى يُخْتَمَ لَهُ عَمَلُهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ[. أخرجه مسلم .

8. (4838)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kişi vardır, uzun müddet cennet ehlinin amelini işler, sonra da ameli cehennem ehlinin ameliyle hitam bulur. Yine kişi vardır, uzun müddet cehennem ehlinin ameliyle amel eder de sonunda cennet ehlinin ameliyle hitam bulur." [Müslim, Kader 11, (2651).][10]

AÇIKLAMA: 4834. hadiste geçti.

-4839 -9- وعن ابْنِ عَمْرو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إِنَّ اللهَ خَلَقَ خَلْقَهُ في ظُلْمَةٍ، ثُمَّ أَلْقَى عَلَيْهِمْ مِنْ نُورِهِ. فَمَنْ أَصَابَهُ مِنْ ذلِكَ النُّورِ اهْتَدَى، وَمَنْ أَخْطَأَهُ ضَلَّ. فَلِذلِكَ أَقُولُ: جَفَّ الْقَلَمُ عَلى عِلْمِ اللهِ تَعالى[. أخرجه الترمذي .

9. (4839)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah (cin ve ins dahil) mahlukatını bir karanlık içinde yarattı. Sonra üzerlerine kendi nurundan serpti. Bu nur, kimlere isabet ettiyse hidayeti buldular, kimlere de isabet etmediyse sapıttılar. Bu sebeple diyorum ki: "Kalem, Allah Teala'nın ilmi hususunda kurumuştur." [Tirmizî, İmam 18, (2644).][11]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen ve karanlıkta yaratıldığı belirtilen mahlukatla sakaleyn de denen cinler ve insanlar kastedilmiştir. Çünkü meleklerin nurdan yaratıldığı tasrih edilmiştir.
2- Cin ve insin zulmette yaratılması demek, onların kötülükleri emreden ve alçaltıcı şehvetler, saptırıcı hevalarla mecbul olan nefsin karanlığında bulunması demektir.
3- İlahî nurdan isabet eden kimse, cennetin yolunu bulmakta, kim de bu İlahî nurdan nasip alamazsa hak yoldan dışarı çıkmaktadır.
4- Hadisin sonunda "Allah'ın ezelde bilip hükmettiği şey, artık değişmez, değiştirilmez" mânasında olmak üzere: "Allah'ın ilmi hususunda kalem kurumuştur" buyrulmuştur. Resulullah'ın bu son cümlesi şöyle de

[8] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/19.
[9] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/19.
[10] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/20.
[11] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/20.

yorumlanmıştır: "İman, tâat, küfür ve masiyetle ilgili olarak ezelde cereyan eden yazma işinin değişmezliği sebebiyle ben "Kalem kurudu" diyorum."[12]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KADERE RIZA

-4840 -1- عن سعد بن أبِي وقّاصٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مِنْ سَعَادَةِ ابْنِ آدَمَ رِضَاهُ بِمَا قَضى اللهُ تَعالى، وَمِنْ شَقَاوَةِ ابْنِ آدَمَ تَرْكُهُ اسْتِخَارَةَ اللهِ تَعالى، وَمِنْ شَقَاوَةِ ابْنِ آدَمَ سَخَطُهُ بِمَا قضى اللهُ تَعالى[. أخرجه الترمذي .

1.(4840)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ademoğlunun saadet (sebepleri)nden biri de Allah Teala'nın hükmettiğine rıza göstermesidir. Şekavet (sebepleri)nden biri de Allah Teala'ya istihareyi terketmesidir. Keza şekavet (sebepleri)nden bir diğeri de Allah'ın hükmettiğine razı olmamasıdır." [Tirmizî, Kader 15, (2152).][13]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Tirmizi'deki aslında "...Allah'ın "kendisi için" hükmettiğine rıza göstermesidir" şeklinde "kendisi için" ziyadesi vardır. Böyle olunca mâna: "Ademoğlunun Allah'a istiharede bulunup, sonra da istiharede, hakkında hükmedilene razı olması ademoğlunun saadetindendir" şeklinde daha muvafık düşer.
İstihare, hayır talep etmek demektir. Ancak burada, yapılacak bir iş için, hayırlı olup olmadığı hususunda Cenab-ı Hak'tan bir işaret talep etmektir. Daha önce açıkladığımız üzere bunun belli bir adabı vardır. Resulullah istiharede bulunmaya ehemmiyet verip buna teşvik etmiştir:
2- Hadiste Allah'ın kazasına rıza, saadet alâmeti olarak değerlendirilmiştir. Tîbî bunu iki sebebe bağlar.
***** "Biri: Kazaya rıza kişiyi ibadet için boş bırakır. Zîra kişi, kazaya razı olmazsa, gam içinde kalır ve kalbi cereyan eden hadiselerle devamlı meşgul olur: "Bu niye oldu, o niye olmadı" der durur.
***** Diğeri: Kazaya razı olan kimse, kazaya razı olmayan kimseye Allah'tan gelecek gazaptan kurtulur. Kulun rızasızlığı, Allah'ın kendine takdirinden başka bir şeyi zikrederek: "Şöyle olsaydı, bu daha iyi, daha uygun olacaktı" der. Halbuki o işin iyi veya kötü olduğu kendisine tebeyyün etmiş değildir." Tîbî açıklamasına şöyle devam eder: "Eğer dersen ki: "(Ademoğlunun saadetinin Allah'ın kazasına rızada olduğunu söyledikten sonra buna mukabil olarak da): "Ademoğlunun şekaveti Allah'tan istihareyi terketmesidir" demiştir. Bu iksinin arasında mütekabillik neredediir?" Cevaben deriz ki: İstiharede dahi tevekkül ve tevfiz var. Kişi istihareye uydu mu işini tamamiyle Allah'a tefviz etmiş olmaktadır. (Şu halde bunun terki, kazaya rızanın terki demektir.)"[14]

-4841 -2- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إلى اللهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ، وَفي كُلٍّ خَيْرٌ. احْرِصْ على مَا يَنْفَعُكَ، وَاسْتَعِنْ بِاللهِ وَلَا تَعْجِزْ، وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ: لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ لَكَانَ كَذَا وَكَذَا، وَلَكِنْ قُلْ: قَدَّرَ اللهُ، وَمَا شَاءَ فَعَلَ. فإنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ[. أخرجه مسلم .

2. (4841)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kuvvetli mü'min, Allah nazarında zayıf mü'minden daha sevgili ve daha hayırlıdır. Aslında her ikisinde de bir hayır vardır. Sana faydalı olan şeye karşı gayret göster. Allah'tan yardım dile, acz izhar etme. Bir musibet başına gelirse: "Eğer şöyle yapsaydım bu başıma gelmezdi!" deme. "Allah takdir etmiştir. Onun dilediği olur!" de! Zira "eğer" kelimesi şeytan işine kapı açar." [Müslim, Kader 34, (2664).][15]

AÇIKLAMA:

1- Nevevî, "Kuvvetli mü'min" tabirindeki kuvvetten muradın "nefsin azimet ve niyeti ve ahiret hususundaki düşüncesi" olduğunu söyler ve devam eder: "Bu vasıfta olan bir kimse cihadda cesaretle düşmana karşı ileri atılır ve onu karşılamada ve peşine düşmede daha hızlı davranır, emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünkere daha kararlıdır ve bütün bu amellerinde daha sabırlı ve metanetlidir. Namaz, oruç ve diğer ibadet ve zikirlere daha rağbetli ve onlara devamda daha şevkli ve musır olur."
2- "Her ikisinde de hayır vardır" sözüyle, zayıf olanda da kuvvetli olanda da hayır bulunduğu te'yid edilmiş oluyor. Zîra ikisi de imanda müşterektirler, her ne kadar ibadette biri zayıf olsa da.

[12] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/20-21.
[13] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/22.
[14] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/22-23.
[15] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/23.

3- "Faydalı olana gayret göster"den maksad, ibadete karşı hırslı ol demektir. Faydalı denince Allah nazarında faydalı olan kastedilmiştir. Allah'tan talep edilecek yardım da bununla ilgili olmalıdır. Ne ibatette ne de ibadet için yardım talep etme hususlarında tembellik göstermemeli, acz izhar edilmemelidir" (Nevevî).
4- Kadı İyaz'ın nakline göre, ulema: "Eğer şöyle yapsaydım bu başıma gelmezdi" demekten nehyin, buna kesinlikle inanıp: "Onu yapsaydım bu başıma gelmeyecekti" diye cezmen söyleyen kimse hakkında olduğunu söylemiştir. İlaveten: "Onu yapsaydım bu değil, Allah'ın dileyeceği bir başka şey başıma gelirdi" diyene, yasak olmayacağını belirtirler. Böyle bir yasaktan maksat, "eğer.." şeklindeki ifadede kaderi tenkid manası bulunduğu içindir.
Kadı İyaz der ki: "Buna göre, hadisteki nehiy zahiri üzeredir ve umumi bir nehiydir. Üstelik bu nehiy tenzihîdir. Buna, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Zîra "eğer" kelimesi şeytan işine kapı açar" sözü delalet eder. Bunun manası "şeytan, kadere çatmayı kalbe atar ve vesvese verir" demektir."
Nevevî der ki: "Mazi sigası ile eğer (=lev) kelimesinin kullanılışı hadiste sıkça gelmiştir. Zahir olan şu ki, bunu kullanmaktan nehiy boş şeylerle ilgili olarak kullanmalarıdır. Bu da tahrimî değil, tenzihî bir nehiydir. Ama kişi ibadet hususundaki taksiratından üzüntülerini ifade zımnında söylemişse bunda bir beis yoktur. Hadiste gelen "eğer"li benzer ifadelerin çoğu bu manaya hamledilmiştir."[16]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÇOCUKLARIN HÜKMÜ

4842- 1- عن عائشةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قالتْ:]تُوُفِّيَ صَبِيٌّ. فَقُلْتُ: طُوبى لَهُ، عُصْفُورٌ مِنْ عَصَافِيرِ الْجَنَّةِ. فقَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَوَ َ تَدْرِينَ أَنَّ اللهَ خَلَقَ الْجَنَّةَ وَخَلَقَ النَّارَ، فَخَلَقَ لهذِهِ أَهْ ً، ولهذِهِ أَهْ ً[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي .

1. (4842)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir çocuk ölmüştü. Ben:
"Ne mutlu ona! Cennet kuşlarından bir kuş oldu!" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sen Allah'ın cenneti de cehennemi de yarattığını, beriki için de öteki için de ahali yarattığını bilmiyor musun?" buyurdular." [Müslim, Kader 30, (2662); Nesaî, Cenaiz 58, (4, 57); Ebu Davud, Sünnet 18, (4713).][17]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, büluğa ermeden vefat eden Müslüman çocukların ahiretteki durumu hakkında bir hüküm getirmektedir: Cennetlik mi, cehennemlik mi olcakları Allah'ın meşietine bağlıdır. Bir sonraki hadiste müşrik çocuklarının durumu hakkındaki münakaşayı genişçe kaydedeceğiz. Burada şunu belirtelim ki, Müslüman çocuklarıyla ilgili hüküm de münakaşa edilmiştir. Çünkü sadedinde olduğumuz hadis, "cennetliktir!" hükmüne ihtiyat getirmektedir. Bu sahih hadisi esas alanlar, bu meselede ihtiyatı tercih etmiş olurlar. Ancak mevzuya temas eden tek hadis bu değildir. Alimlerin büyük çoğunlukla hükme esas ittihaz ettikleri bir Ebu Hüreyre hadisine göre, mü'min çocukları cennetliktir.
"Kimin büluğa ermezden önce üç çocuğu vefat ederse bunlar o kimseye ateşe karşı bir perde olurlar. Yahut o kimse cennete girer." Kurtubî, bazılarının "Müslüman çocukların cennete gidecekleri hususunda ulemânın ihtilafı yoktur, icma ederler" dediğini kaydeder. Ancak Nevevî, bu meselede, kaydetmiş olduğumuz Ebu Hüreyre rivayetine itibar edenlerin icmaından bahsedilebileceğini belirtir.
Sadedinde olduğumuz Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) hadisini esas alanlar bu hususta tevakkufu tercih etmişlerdir. Nevevî, bunlara şu cevabı verir: "Resulullah'ın Hz. Aişe'yi o hükümden men etmesi belki bu meselede delilsiz kesin hükme gitmiş olmasındandır veya, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Müslüman çocukların cennetlik olduklarını bilmezden önce bu müdahaleyi yapmıştır." Maziri: "İhtilaf peygamber çocuklarının dışında kalanlar hakkındadır" demiştir. Müsned-i Ahmed'de gelen bir rivayette
"Müslümanların çocukları cennetliktir, müşrikler ve çocukları cehennemliktir." Sonra şu ayeti okudu. (Mealen): "İman edip de zürriyetleri de kendilerine tabi olanlar (var ya), biz onların nesillerini de kendilerine kattık" (Tur 2).[18]

4843- 2- وَعن ابْنِ عَبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]سُئِلَ رَسُولُ اللهِ # عَنْ أَوَدِ الْمُشْرِكِينَ. فقَالَ: اللهُ إِذْ خَلَقَهُمْ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

2. (4843)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan müşriklerin çocukları hakkında sorulmuştu.

---

[16] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/23-24.
[17] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/25.
[18] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/25-26.

"Allah onları yarattığı zaman ne yapacaklarını iyi biliyordu!" buyurdular." [Buhârî, Kader 3, Cenaiz 93; Müslim, Kader 28, (2660); Ebu Davud, Sünnet 18, (4711); Nesâî, Cenaiz 60, (4, 59).][19]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen iki hadisten birincisi, Müslüman çocukların cennete gideceği hususunda tevakkuf etmeyi, kesin hükme gitmeyi ders verirken, ikinci hadis de müşrik çocuklar hakkında aynı şekilde kesin hükümden kaçınmaya irşad etmektedir.

Çocukların, yani büluğa ermeden ölenlerin durumları hakkında ihtilaf edilmiştir. Mesele üzerine birçok rivayetler var. Alimler rivayetlerdeki farklılıklar yüzünden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

1) Hammad İbnu Seleme, Hammad İbnu Zeyd, İbnu'l-Mübarek, İshak İbnu Rahuye hazeratı, çocuklar hakkında: "Allah'ın meşietindedir. Dilerse cennete koyacak, dilerse cehenneme" diye hükmederler ve bu mevzuda gelen nasslardan bu hükmü çıkarırlar. Bilhassa müşrik çocukları hakkında Şafiî hazretlerinin de böyle hükmettiğini, Beyhakî, el-İ'tikad'ında kaydetmiştir. İbnu Abdilberr: "İmam-ı Malik'ten bu hususta sarih bir hüküm intikal etmedi ise de, onun nokta-i nazarından çıkarılacak hüküm de böyledir. Ancak ashabı, Müslüman çocukların cennete, kâfir çocuklarının meşiet-i İlahiye'de olduğunu sarih olarak beyan etmiştir" der.

Bu görüş sahiplerinin delili: "Allah onların ne yapacağını daha iyi biliyor" hadisidir.

2) İkinci görüşe göre, "Çocuklar babalarına tabidir, Müslümanların çocukları cennette, kâfirlerin çocukları cehennemde olacaktır." Bu görüş, Haricîlerden Ezarika'nın görüşüdür. Bunların delili şu ayettir: "Nuh: "Ey Rabbim! dedi. Yeryüzünde kafirlerden tek bir kişi bırakma!" (Nuh 26). Ancak bu ayetin Nuh kavmiyle ilgili olduğu söylenerek karşı çıkılmış. Hz. Nuh'un bu bedduayı, Cenab-ı Hakk'ın ona: "Kavminden, (hal-i hazır) inananlar dışında kimse sana iman etmeyecektir" (Hud 36) diye vaki olan vahyinden sonra yaptığı belirtilmiştir. "Onlar babalarındandır veya onlardandır" şeklindeki hadis, harbîlerle ilgili ahkâm zımnında varid olmuştur. Bu görüşe karşı çıkanlar, müşrik çocukların cehennemde olacağını tasrih eden ve Hz. Aişe'den gelen bir rivayetin zayıf olduğunu belirtirler.

3) Üçüncü görüşe göre, çocuklar cennetle cehennem arasında orta bir yerde, bir berzahtadırlar. Çünkü, onların cennete girmesini sağlayacak amelleri mevcut olmadığı gibi, cehenneme girmelerine sebep olacak da günahları yoktur.

4) Cennet ehlinin hizmetçileri olacaklar. Bazı kaynaklarda gelen zayıf bir hadise göre Aleyhissalâtu vesselâm: "Müşriklerin çocukları cennet ehlinin hizmetçileridir" buyurmuştur.

5) Beşinci görüşe göre, toprak olurlar. Bu görüş Sümame İbnu Eşres'ten mervidir.

6) Bu görüşe göre ateştedirler. İyaz, bunu Ahmed İbnu Hanbel'e nisbet etmiş ise de, İbnu Teymiyye, İyaz'ın burada hata ettiğini, bu görüşün Ahmed İbnu Hanbel'e ait olmayıp, ashabından birine ait olduğunu söyler.

7) Yedincisine göre çocuklar ahirette imtihan olunacaklar: Kendilerine ateş yükseltilecek, kim içine girerse, o soğuk ve selametli olacak, imtina eden ise azaba duçar olacak. Bazı sahih rivayetler, mecnunlar ve fetret devrinde ölenler hakkında imtihan olduğunu belirtmiştir. Beyhakî, el-İ'tikad'ında bu görüşün sahih görüş olduğunu söylemiş ise de, "Ahiret teklif yeri değildir. Orada ne amel ne imtihan hiçbir şey yoktur" denilerek tenkid edilmiştir. Ancak bu tenkidcilere de: "Bu hal, cennet ve cehennemde istikrar peyda ettikten sonrası için camidir, amma Arasat'ta, buna bir mani yoktur. Nitekim ayette "Her hakikatın bütün çıplaklığıyla ortaya çıktığı gün onlar secdeye çağrılırlar. Fakat güçleri yetmez" (Kalem 42) buyrulmuştur" diyerek cevap verilmiş ve bir Sahiheyn hadisi gösterilmiştir: (Kıyamet günü) insanlara secde etmeleri emredilir. Münafığın sırtı o zaman yekpare bir tabakaya döner ve secdeye güç yetiremez."

8) Çocuklar cennetliktir. Nevevî der ki: "Muhakkak ulemânın seçtiği sahih mezhep budur. Bunlar şu ayeti delil kılmışlardır: "Biz bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz." (İsra 15).

9) Tevakkuf: Hiçbir hükümde bulunmamak.

Buhârî, müşrik çocuklarının durumu üzerine söylenenler hakkında açtığı babda üç hadis kaydeder: Birincisinde tevakkuf ifade edilmiştir; ikincisinde cennette olacakları görüşünü müreccah kılan bir hadis kaydedilir; üçüncü hadiste ise cennetlik olacaklarını tasrih eden bir hüküm mevcuttur.[20] Şarihler bunda hem üç ayrı görüşe delil ve hem de Buhari'nin tercihini görürler: Ona göre esas olan kafir çocuklarının cennetlik olduğudur.[21]

4844 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: تَحَاجَّ آدَمُ وَمُوسى عَلَيْهِمَا السَّلَامُ. فقَالَ لَهُ مُوسى: أَنْتَ الَّذِى أَخْرَجْتَ النَّاسَ مِنَ الْجَنَّةِ بِذَنْبِكَ وَأَشْقَيْتَهُمْ. فَقَالَ آدَمُ لِمُوسى: أَنْتَ الَّذِى اصْطَفَاكَ اللهُ بِرِسَالَتِهِ وَبِكَلَامِهِ، أَتَلُومُنِي على أَمْرٍ كَتَبَهُ اللهُ
عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي؟ قَالَ رَسُولُ اللهِ # فَحَجَّ آدَمُ مُوسى[. أخرجه الستة إ النسائي.»المحاجة« المجادلة والْمُخاصمةُ .

[19] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/26.

[20] Bu üç hadisten birincisi 4843'te kaydettiğimiz hadistir. İkincisi "Resûlullah'a müşrik çocuklarından sorulmuştu: "Ne yapacaklarını Allah iyi bilir" diye cevap verdi" meâlindeki Ebu Hureyre hadisi, üçüncüsü de her çocuğun (İslâm) fıtratı üzerine yaratıldığını beyan eden hadistir.

[21] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/26-28.

3. (4844)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hz. Adem ve Musa aleyhimasselam münakaşa ettiler. Musa, Adem'e:
"İşlediğin günahla insanları cennetten çıkaran ve onları şekavete (bedbahtlığa) atan sensin değil mi!" dedi. Adem de Musa'ya:
"Sen, Allah'ın risalet vermek suretiyle seçtiği ve hususi kelamına mazhar kıldığı kimse ol da, daha yaratılmamdan [kırk yıl] önce Allah'ın bana yazdığı bir işten dolayı beni ayıplamaya kalk (bu olacak şey değil)!" diye cevap verdi." Resulullah devamla dedi ki:
"Hz. Adem Musa'yı ilzam etti!" [Buhârî, Kader 11, Enbiya 31, Tefsir, Taha 1, 3, Tevhid 37; Müslim, Kader 13, (2652); Muvatta, Kader 1, (2, 898); Ebu Davud, Sünnet 17, (4701); Tirmizî, Kader 2, (2135).][22]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayette mevzubahis olan münakaşa hâdisesinin zamanı ve yeri hususunda farklı mütalaalar ileri sürülmüştür:
***** Bazı alimler: "İstikbale matuftur. Yani ahirette cereyan edecektir. Vukua geleceği kesin olduğu için mazi sigasıyla vürud etmiştir" demiştir.
***** Bazı alimler, dünyada ve Hz. Musa devrinde cereyan ettiğini, Cenab-ı Hak, Hz. Musa'nın Adem aleyhisselam'ı görme talebi üzerine, onu dirilterek karşılaştırmış olabileceğini söylemiştir.
***** Bazı alimler, bu iki peygamberin berzah aleminde karşılaşmış olabileceklerini söylemiştir. Bu durumda Hz. Musa'nın vefatından sonra ruhları semada karşılaşmış olmalıdır.
***** İbnu'l-Cevzî, bunun bir darb-ı mesel olabileceği ihtimali üzerinde de durmuştur. Bu durumda mâna şudur: "Eğer onlar karşılaşsalardı, aralarında böyle bir tartışma geçecekti. Bu temsilde Hz. Musa'nın zikredilmiş olması, ağır tekliflerle gönderilen ilk peygamber olması sebebiyledir."
Haberin izhar ettiği müşkilatı gözönüne alan İbnu'l-Cevzî der ki: "Bu haber, sahih bir hadisle sabit olması sebebiyle, mahiyetine muttali olunamasa bile, inanılması gereken hususlardandır. Mânasının hakikatını kavrayamamış olsak bile kabul etmemiz gereken meselelerin ilki bu değildir. Kabirdeki azab ve nimetle ilgili haber bunlardan bir diğeridir. Herhangi bir meselenin izahını yapmakta müşkilat çekecek olsak geriye teslim olmak kalır." İbnu Abdilberr der ki: "Buna göre bu çeşit meselelerde teslim esastır. Tahkik etmek için üzerinde durulmaz. Zîra bu çeşit meselelerde bize pek az bir ilim verilmiştir."
2- Sadedinde olduğumuz rivayette, Hz. Adem'in kaderinin yaratılmazdan önce yazıldığı mevzubahistir. Bir başka rivayette 40 yıl önce sarahati vardır. İbnu't-Tîn: "Kırk yıldan murad, her ayet-i kerimede geçen "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" (Bakara 30) ifadesi ile Hz. Adem'e ruhun üflenmesi arasında geçen müddettir." Bazıları: "Bu müddetin başlangıcı levhalara yazılma zamanıdır. Sonu da Hz. Adem'in yaratılma zamanıdır" demiştir. İbnu'l-Cevzî der ki: "Allah'ın kadim olan ilmi, ma'lumatın tamamını mahlukatın hiçbiri yaratılmazdan önce kuşatmış idi. Ancak bunları farklı zamanlarda yazdı. Nitekim Sahih-i Müslim'de gelmiştir ki: "Allah miktarları, arz ve semavatı yaratmazdan elli bin yıl önce takdir etmiştir." Öyleyse, bilhassa Hz. Adem'in kıssasının, yaratılışından kırk yıl önce yazılmış olması caizdir. Bu miktar, ona ruh üflenmezden önce toprak olarak bekleme müddeti de olabilir, bu da caizdir. Nitekim yine Sahih-i Müslim'de geldiğine göre, Hz. Adem'in toprak halinde şekillenmesi ile ona ruhun üflenmesine kadar kırk yıl müddet geçmiştir. Bu hal, bir küll olarak miktarların semavat ve arzın yaratılışından elli bin yıl önce yazılmış olmasına muhalefet etmez."
Mâzirî de şunu söyler: "Zahir o ki: Bundan murad Allah bunu, Hz. Adem'in yaratılışından kırk yıl önce yazmış olmasıdır. Fakat bundan şunun kastedilmiş olması muhtemeldir; "Allah bunu meleklere izhar etti veya bu tarihi izafe ettiği bir fiilde bulundu. Aksi takdirde Allah'ın meşieti ve takdiri kadimdir." En doğrusu da şudur: Hz. Adem'in "Allah bunu, beni yaratmazdan önce bana takdir buyurdu" şeklindeki sözü ile "Tevrat'ta bunu yazdı" demeyi kastetmiş olmasıdır. Çünkü bir başka rivayette şöyle gelmiştir: "Hz. Adem, Musa'ya sordu: "O yaptığın işin üzerime yazılması işinin, Tevrat'ta yaratılmamdan kaç yıl önce vuku bulduğunu gördün?" Hz. Musa: "Kırk yıl!" diye cevap verdi."
Nevevî der ki: "Onun takdirinden murad Levh-i Mahfuz'a veya Tevrat'a veya Elvah'a yazılmasıdır. Kaderin kendisinin kastedilmesi caiz değildir. Çünkü o, ezelîdir. Hak Teala hazretleri, vukua gelecek hadiseleri ezelden beri murad etmiştir."[23]
3- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI HÜKÜMLER:
***** Kadı İyaz der ki: "Hadiste, Ehl-i Sünnet'in "Hz. Adem'in çıkarıldığı cennet, müttakilere vaadedilmiş olan ve ahirette girecekleri ebediyet cennetidir" iddiasına hüccet var. Mu'tezile ve başka bazıları ise, o cennetin başka bir cennet olduğunu iddia ederler. Onlardan bazıları daha da ileri gidip, o cennetin yeryüzünde olduğunu ifade etmiştir.
***** Hadis, hakkın ortaya çıkması için yapılacak münazarada delil ve hüccetler getirmenin, bunların açıklık kazanması için tevbih ve ta'rizde bulunmanın meşru olduğunu; levmin, bilen ve anlayan kimseye kendisinde bu hallerin bulunmadığı kimselere nisbetle daha ağır geldiğini göstermektedir.

[22] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/29.
[23] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/29-31.

* Kişi kendinden büyükle, evlad babasıyla münazara edebilmektedir. Ancak bunun meşru olması için, münazarada hakkın ortaya çıkması veya ilmin artması veya meselenin inceliklerine vukufiyet kazanılması gayesi güdülmelidir.
* Ehl-i Sünet için kaderin varlığı ve kulların fiillerinin yaratılması gibi hususlara hüccet mevcuttur.
* Kişinin normalde hoş karşılanmayacak bazı davranışları, öfke ve üzüntü gibi bazı hallerinde hoş karşılanabilir. Bilhassa, öfkeli ve hiddetli bir tabiata sahip olanlar daha çok müsamaha ile karşılanır.
Nitekim hadiste münazara esnasında inkarcılık hali galebe çalmış olan Hz. Musa'ya, Hz. Adem aleyhisselam, babası olmasına rağmen, sadece ismiyle hitap etmiş, ona bu halin dışında yer vermeyeceği şeylerle hitap etmiş, bununla birlikte Hz. Musa'nın faziletini ikrar etmiş, sonra münazarasına devam edip, onun şüphesini bertaraf edecek kendi hüccetlerini beyan etmiştir.[24]

-4845 -4- وعن عُمر بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُول اللهِ #: قَالَ مُوسى: يَا رَبِّ أرِنَا آدَمَ الَّذِى أخْرَجَنَا وَنَفْسَهُ مِنَ الْجَنَّةِ، فأرَاهُ اللهُ أبَاهُ آدَمَ عَلَيْهِ السَّ◌َمُ فقَالَ: أنْتَ أبُونَا آدَمُ؟ فقَالَ: نَعَمْ. فقَالَ: أنْتَ الَّذِى نَفَخَ اللهُ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وَعَلَّمَكَ ا‘سْمَاءَ كُلَّهَا، وَأمَرَ الْمَ◌َئِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَمَا حَمَلَكَ عَلى أنْ أخْرَجْتَنَا وَنَفْسَ◌َكَ مِنَ الْجَنَّةِ؟ فقَالَ آدَمُ: وَمَنْ أنْتَ؟ قَالَ: أنَا مُوسى. قَالَ: أنْتَ الَّذِى اصْطَفَاكَ اللهُ بِرِسَالَتِهِ، أنْتَ نَبِىُّ بَنِى إسْرَائِيلَ الَّذِى كَلَّمَكَ اللهُ مِنْ وَرَاءِ الْحِجَابِ، وَلَمْ يَجْعَلْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ رَسُوًّ مِنْ خَلْقِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَمَا وَجَدْتَ أنَّ ذلِكَ كَانَ في كِتَابِ اللهِ قَبْلَ أنْ أُخْلَقَ؟ قَالَ: بَلى. قَالَ: فِيمَ تَلُومُنِى؟ في شَىْءٍ سَبَقَ مِنَ اللهِ الْقَضَاءُ قَبْلِي. قَالَ # عِنْدَ ذلِكَ: فَحَجَّ آدَمُ مُوسى، فَحَجَّ آدَمُ مُوسى، فَحَجَّ آدَمُ مُوسى عَلَيْهِمَا السَّ◌َمُ[. أخرجه أبو داود .

4. (4845)- Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Musa aleyhisselam: "Ey Rabbim! bizi ve kendisini cennetten çıkaran Adem'i bize bir göster!" diye niyazda bulundu. Hak Teala ve Tekaddes hazretleri de babası Adem aleyhisselam'ı ona gösterdi. Bunun üzerine Hz. Musa:
"Sen babamız Adem misin?" dedi. Adem: "Evet!" deyince:
"Yani sen, Allah'ın kendi ruhundan üflediği kimsesin. Sana bütün isimleri öğretti, meleklere emretti ve onlar da sana secde ettiler öyle değil mi?" diye sordu. Adem yine: "Evet!" dedi. Hz. Musa sormaya devam etti:
"Öyleyse sen niye bizi ve kendini cennetten çıkardın?"
Bu soru üzerine Hz. Adem:
"Sen kimsin?" dedi. O: "Ben Musa'yım!" deyince:
"Yani sen, Allah'ın risalet vererek mümtaz kıldığı kimsesin. Sen Benî İsrail'in peygamberi, perde gerisinde Allah'ın konuştuğu kimsesin. Allah seninle kendi arasına mahlukatından bir elçi de koymadı değil mi?" dedi. Hz. Musa "Evet!" deyine; Hz. Adem:
"Öyleyse sen, (bu söylediğin şeyin) ben yaratılmazdan önce Allah'ın (kader) kitabında yazılmış olduğunu görmedin mi?" dedi. Hz. Musa "Evet!" deyince:
"Öyleyse Allah'ın kazası (hükmü) benden önce cereyan etmiş bir şey hakkında beni niye levmediyorsun?" dedi."
Aleyhissalâtu vesselâm, devamla:
"Hz. Adem, Musa'yı ilzam etti. Hz. Adem Musa'yı ilzam etti. Hz. Adem, Musa aleyhimesselam'ı ilzam etti" buyurdular." [Ebu Davud, Sünnet, 17, (4702).][25]

AÇIKLAMA, önceki hadislerde geçti. [26]

BEŞİNCİ FASIL

KADERİYE'NİN ZEMMİ

-4846 -1- عن حُذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لِكُلِّ أُمَّةٍ مَجُوسٌ، وَمَجُوسُ هذِهِ ا‘ُمَّةِ الَّذِينَ يَقُولُونَ أنْ َ قَدَرَ فَمَنْ مَاتَ مِنْهُمْ فَ◌َ تَشْهَدُوا جَنَازَتَهُ، وَمَنْ مَرِضَ مِنْهُمْ فَ◌َ تَعُودُوهُ؟ وَهُمْ شِيعَةُ الدَّجَّالِ، وَحَقٌّ عَلى اللهِ أنْ يُلْحِقَهُمْ بِالدَّجَّالِ[. أخرجه أبو داود .

1. (4846)- Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Her ümmetin Mecusileri vardır. Bu ümmetin Mecusileri "kader yoktur!" diyenlerdir. Bunlardan kim ölürse cenazelerinde hazır bulunmayın. Onlardan kim hastalanırsa ona ziyarette bulunmayın. Onlar Deccal bölüğüdür. Onları Deccal'e ilhak etmek Allah üzerine bir haktır." [Ebu Davud, Sünnet 17, (4692).][27]

[24] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/31.
[25] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/32-33.
[26] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/33.
[27] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/34.

AÇIKLAMA:

1- Bagavî, Şerhu's-Sünne'sinde kader meselesini şöyle özetler: "Kadere iman farzdır. Bu, kulların hayır ve şer bütün fiillerini Allah'ın yarattığına, bunları yaratmazdan önce Levh-i Mahfuz'da yazdığına, her şeyin O'nun kazası ve kaderiyle, irade ve meşietiyle olduğuna; ancak iman ve taate razı olduğuna ve bunlara sevap vaadettiğine, küfre ve masiyete razı olmadığına ve bunlar için ikab vaadettiğine inanmaktır. Kader, Allah'ın sırlarından bir sırdır. Buna ne mukarreb bir melek, ne de mürsel bir peygamber muttali olmamıştır. Bu meseleye akıl yoluyla gidip araştırma yapmak caiz değildir. Gerekli olan, bütün mahlukatı Allah'ın yaratıp onları iki gruba ayırdığına inanmaktır; bu gruplardan birini cennet için yaratmıştır ki, bu, fazlındandır, bir grubu da cehennem için yaratmıştır, bu da onun adaletindendir."
2- Kaderiye fırkası Mecusilere benzetilmiştir. Hattabi'ye göre bunun sebebi, onların iki asıl meselesindeki sözlerinin Mecusilerin sözlerine benzemesidir. Çünkü onlar hayrı nurun fiilinden, şerri de zulmetin (karanlığın) fiilinden bilirler.
Kaderiyeciler de hayrı Allah'a, şerri de O'nun gayrına izafe ederler. Halbuki hayrı da şerri de yaratan Allah'tır. O'nun meşieti olmadan ne hayır ne de şer meydana gelir. Allah hikmetiyle şerri şer olarak yaratmıştır, tıpkı hayrı da hayır olarak yarattığı gibi, zira her ikisi de halk ve icad cihetiyle Allah'a; fiil ve kesb cihetiyle de failine muzaftır.
Hadis, ittisal yönüyle munkatı' bulunmuş, zayıf olduğuna dikkat çekilmiştir, mevzu diyen de olmuştur.[28]

-4847 -2- ولَهُ في رواية عن ابْنِ عُمَرَ مَرْفُوعاً:]الْقَدَرِيَّةُ مَجُوسُ هذِهِ اُمَّةِ، إنْ مَرِضُوا فَ تَعُودُوهُمْ، وَإنْ مَاتُوا فَ تَشْهَدُوهُمْ[.

2. (4847)- Ebu Davud'un İbnu Ömer'den gelen merfu bir rivayetinde şöyle buyrulmuştur:
"Kaderiye fırkası, bu ümmetin Mecusileridir. Eğer hastalanırlarsa ziyaret etmeyin, ölürlerse cenazelerine katılmayın." [Ebu Davud, Sünnet 17, (4691).][29]

-4848 -3- وَلَهُ أيْضاً في روايةٍ عَنْهُ مَرْفُوعاً:] تُجَالِسُوا أهْلَ الْقَدَرِ، وَ تُفَاتِحُوهُمْ بِالْكَلِمِ[.

3. (4848)- Yine Ebu Davud'da İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den gelen merfu bir rivayette:
"Kader ehli ile düşüp kalkmayın, onlara dava açmayın" buyurulmuştur. [Ebu Davud, Sünnet 17, (4720).][30]

AÇIKLAMA:

1- Teysir, bu hadisin İbnu Ömer rivayeti olduğunu söylüyor. Ancak, Ebu Davud'da hadis Hz. Ömer'den rivayet edilmektedir.
2- "Onlara dava açmayın" demek, "İhtilaflarınızın çözümü için onların hakimlerine başvurmayın" demektir. Bazı alimler de: "İtikadla ilgili meselelerde onlarla münakaşa ve münazara başlatmayın. Ta ki içinize yersiz şekler girmesin. Çünkü onlar haksız mücadelede münazara ve güç sahibi kimselerdir (size yersiz şek atabilirler)" diye anlamışlardır. Ancak "Rabbimiz, kavmimizle bizim aramızda hak ile sen hüküm ver. Hakkı açığa çıkaranların en hayırlısı sensin" (A'raf 89) ayetini esas alan alimler, önceki te'vilin daha münasip olduğunu söylerler. Mamafih, o ibareyi "Onlara ilk selamı siz vermeyin" şeklinde anlayanlar da olmuştur.[31]

-4849 -4- وعن ابْنِ عَبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: صِنْفَانِ مِنْ أمَّتِي لَيْسَ لَهُمْ في اسْلَمِ نَصِيبٌ: الْمُرْجِئَةُ، وَالْقَدَرِيَّةُ[. أخرجه الترمذي.»القَدريةُ« الذين يقولون: الخير من الله، والشر من انسان، وأن الله يريد أفعال العصاة.و»الْمُرجِئَةُ« الذين يقولون يضر مع ايمان معصية، وهم أضداد القدرية، فإن من مذهبهم تخليد صاحب الكبيرة في النار إذا لم يتب منها وإن كان مؤمنا. وكهما مخالف ،هل السنة والجماعة .

4. (4849)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimde iki sınıf vardır ki, onların İslam'dan nasipleri yoktur: Mürcie ve Kaderiye." [Tirmizî, Kader 13, (2150).][32]

AÇIKLAMA:

[28] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/34-35.
[29] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/35.
[30] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/35.
[31] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/35-36.
[32] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/36.

Mürcie, fırak-ı dalleden biridir. Temel görüşlerini "İman olunca günahın bir zararı yoktur; tıpkı küfür oldukça, taatin faydası olmadığı gibi" diyerek ifade etmişlerdir. Gerçi küfür olduktan sonra amelin, taatin faydası yoktur, bu doğru. Ancak buna kıyasla "İman olunca günah zarar etmez" şeklinde çıkarılan hüküm batıldır. Böyle bir iddiayı benimsemek her çeşit haramın helal sayılması demek olan ibahe'ye kapı açar. Bu düşüncedeki bir insan, "Ben mü'minim günah zarar vermez" diyerek her aklına gelen haramı işleyebilir. Bu düşünce Kaderiye düşüncesinin tam zıddında yer alır. Onlar: "Büyük günah işleyen kimse bu günahtan tevbe etmeden ölürse ebediyen cehennemde kalır" derken, bunlar "büyük de olsa günahın insana, -imanı olduğu takdirde- zarar vermeyeceğini" iddia etmişlerdir.
Görüldüğü üzere batıl mezhepler ifrat ve tefrit arasında bocalamaktadır. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, orta yolu tercih eder.
2- Bu fırkaya Mürcie denmiş olmasının sebebi hususunda ihtilaf edilmiştir:
* Bazılarına göre: Bu fırka, Hz. Osman (radıyallahu anh)'ın şehadeti üzerine Müslümanlar arasında çıkan gruplaşmalardan doğmuştur. Şöyle ki: Medine'de Müslümanlar:
1- Hz. Osman'ı mazlum bilip onun intikamının alınmasını isteyenler.
2- Hz. Ali'yi hilafete layık görenler, olmak üzere başlıca iki gruba ayrılmışlardır.
Bunlar dışında üçüncü bir grup, her iki tarafla da münasebetlerini devam ettiriyordu. Bu gruba mensup olanlar aradaki ihtilafta bir taraf tutmuyorlar, hükmü Allah'a bırakıyorlardı. Geriye bırakma manasına gelen irca'dan, bunlara Mürcie denmiştir.
* Bir başka tahmine göre, Hz. Ali'nin hilafette birinci sıradan dördüncü sıraya düşmesine onlar sebep olduğu için, onlara Mürcie denmiştir. Bu manada Mürcie, Şia'nın zıddıdır.
* Bir başka açıklamaya göre, bunlar büyük günah işleyenler hakkındaki hükmü kıyamete bıraktıkları için bunlara Mürcie denmiştir. Yani onlara göre günah işleyen cennetlik mi cehennemlik mi bu dünyada bilinemez, hükümlerini ahirete bırakmak gerekir.
* Bir başka izaha göre, Mürcie, ümit vermek mânasına gelen ircadan gelmektedir. Yani onlar, "iman sahibine büyük günah zarar vermez" diyerek böylelerine ahirette cennete gitme hususunda ümit verdikleri için kendilerine Mürcie denmiştir.
* Son bir tahmine göre, bunlar ameli imandan te'hir ettikleri, yani imana çok ehemmiyet verip, ameli imandan ayırarak onun değerini ve ehemmiyetini çok gerilerde bıraktıkları için bunlara te'hir eden manasında Mürcie denmiştir.
Bütün bu Mürciî iddialar Kur'an ve sünneti esas alan Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'in görüşüne aykırıdır.[33]

-4850 -5- وعن نافعٍ قال:]جَاءَ رَجُلٌ الى ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما فقالَ: إنَّ فُـَناً يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّـَمَ، لِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ. فقَالَ ابْنُ عُمَرَ ً رَضِيَ اللهُ عَنْهُما: إنَّهُ بَلَغَنِى أَنَّهُ قَدْ أَحْدَثَ التَّكْذِيبَ بِالْقَدَرِ، فإنْ كَانَ قَدْ أَحْدَثَ فَـَ تَقْرَأْ مِنِّي عَلَيْهِ السَّـَمَ، فإنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ
اللهِ # يَقُولُ: يَكُونُ في هذِهِ اُمَّةِ خَسْفٌ أوْ مَسْخٌ، وذلِكَ في الْمُكَذّبينَ بِالْقَدَرِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

5. (4850)- Nafi rahimehullah anlatıyor: "Bir adam İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'e gelerek:
"Falan kimse sana selam ediyor!" diyerek, Şamlı birisinden selam getirdi. İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ):
"Bana ulaştığına göre, o kimse kaderi inkar ediyormuş. Eğer o böyle bir bid'a fikre saplandı ise, sakın ona benden selam söyleme! Zîra ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim:
"Bu ümmette hasf (yere batırma), mesh (suret değişmesi) [ve kazf= (taş yağması)] olacak. Bu musibetler kaderi inkar edenlere gelecek." [Ebu Davud, Sünnet 7, (4613); Tirmizî,Kader 7, (2153, 2154).][34]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Davud'un bir rivayetinde, İbnu Ömer'e selam gönderen Şamlı zatın, İbnu Ömer'le mektuplaşan tanış birisi olduğu belirtilir. İbnu Ömer ona şöyle yazmıştır: "Kulağıma geldiğine göre sen kader hakkında (rastgele) konuşuyormuşsun. Bundan böyle sakın benimle mektuplaşmaya yeltenme. Zîra ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Ümmetim içinden kaderi inkar eden kimseler çıkacak!" dediğini işittim."
Hadiste musibetler sayılırken bazı rivayetlerde "veya" mânasına gelen "ev" denmiştir. Alimler umumiyetle, bunu "ve" mânasına anlamışlardır.
2- Bid'ayı çeşitli vesilelerle açıkladık. Tekrar etmek gerekirse: Dinde olmadığı halde sonradan ihdas edilip, dine sokulan şeydir. Kamus'ta: "Din tamamlanmış olduktan sonra onda ihdas edilen şeydir" dendikten sonra şu açıklama yapılır: "Bid'at küfürden küçük, fıskdan büyüktür. İlim ve amel gerektiren bir delile muhalefet eden bir bid'at "küfür"dür. Zahiren amel gerektiren bir delile muhalefet eden bid'a ise küfür değil, fakat dalalettir."
Cürcânî, et-Ta'rifat'da: "Sünnete muhalif olan fiildir. Buna bid'at denmesi, bunu söyleyen kimse, dinde örneği olmayan bir şeyi ibda (ihdas) etmesindendir" der.

[33] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/36-37.
[34] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/38.

3- Taş yağması diye tercüme ettiğimiz kazftan murad, Lut kavminin maruz kaldığı çeşitten bir beladır. [35]

-4851 -6- وعن ابْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما قال:]قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: كَتَبَ اللّٰهُ مَقَادِيرَ الْخَ ۪لَٓئِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمٰوَاتِ وَا۬لْاَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ[. أخرجه مسلم والترمذي .

6. (4851)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah mahlukatın miktarlarını, semavat ve arzı yaratmazdan elli bin sene evvel, arşı da su üzerinde iken yazdı." [Müslim, Kader 16, (2653); Tirmizî, Kader 18, (2157).][36]

-4852 -7- وعن أَبُو عزة قال:]قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: إِذَا قَضَى اللّٰهُ تَعالى لِعَبْدٍ أَنْ يَمُوتَ بِأَرْضٍ جَعَلَ لَهُ إِلَيْهَا أَوْ قَالَ بِهَا حَاجَةً[. أخرجه الترمذي .

7. (4852)- Ebu Azze anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah bir kulunun bir memlekette ölmesini takdir etti mi, onu oraya -veya orada bulunan bir şeye dedi- muhtaç kılar." [Tirmizî, Kader 11, (2148).][37]

AÇIKLAMA:

Hadis, kişinin nerede öleceğinin bilinemeyeceğini takrir etmektedir. Kaderinde nerede ölmek varsa, Allah onu o memlekete muhtaç kılmakta veya oraya bir ihtiyaç hasıl etmekte; bu hacetini görmek üzere oraya giden kimse, eceline orada kavuşmakta ve vefat etmektedir. Bu hususu ifade eden ayette Rab Teala "Hiç kimse nerede öleceğini bilmez" (Lokman 34) buyurmaktadır.[38]

-4853 -8- وعن مالِكٍ:]أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّهُ قِيلَ "يَاسِ: مَا رَأْيُكَ فِي الْقَدَرِ؟. فقَالَ: رَأْيُ ابْنَتِي. يُرِيدُ يَعْلَمُ سِرّهُ إِ اللّٰهُ. وَكَانَ يُضْرَبُ بِهِ الْمَثَلُ فِي الْفَهْمِ، وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ الْقَدَرِ فقَالَ: أَلَسْتَ تُؤْمِنُ بِهِ؟ قَالَ: بلَى. قَالَ: فَحَسْبُكَ، حَدّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللّٰهُ
عَنْهُما أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ # قَالَ مِنْ حُسْنِ إِسْ۪لَٓمِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا َ يَعْنِيهِ، وَبَلَغَهُ أَيْضاً أَنَّهُ قِيلَ لِلْقُمَانَ: مَا بَلَغَ بِكَ مَا تَرى؟ قَالَ أَدَاءُ ا۬مَانَةِ، وَصِدْقُ الْحَدِيثِ، وَتَرْكى مَا َ يَعْنِينِي[. أخرجه رزين .

8. (4853)- İmam Malik'e ulaştığına göre, İyas İbnu Muaviye'ye,
"Kader hakkında fikrin nedir?" diye sorulmuş da o şu cevabı vermiştir:
"(Benim fikrim) kızımın fikridir!" Bu sözle, onun sırrını ancak Allah'ın bildiğini söylemek istemiştir. İyas, anlayışta darb-ı mesel olmuştu. (Bir gün) bir adam ona kader hakkında sordu:
"Kadere inanmıyor musun?" dedi. Adam:
"Elbette inanıyorum!" deyince:
"Bu kadarı sana yeter! (Fazlası senin için mâlâyanidir). Zîra Ali İbnu Hüseyin, babası (Hz. Ali İbnu Ebi Talib) (radıyallahu anhümâ)'dan bana nakletti ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuşlardır:
"Kişinin mâlâyani şeyleri terketmesi, onun Müslümanlığının güzelliğindendir!"
Yine ona ulaştığına göre Lokman'a: "Sende gördüğümüz (bu fazilet)in sebebi nedir?" diye sorulunca şu cevabı vermiştir:
"Emaneti eda, doğru söz ve beni ilgilendirmeyen şeyleri terketmem!" Rezin tahric etmiştir. (Rivayette geçen "Kişinin mâlâyaniyi terketmesi İslam'ının güzelliğindendir" şeklindeki Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bu sözü şu kaynaklarda geçer: [Muvatta, Hüsnü Hulk 3, (2, 903); Tirmizî, Zühd 11, (2318, 2319); İbnu Mace, Fiten 12, (2976); Rivayetin sonundaki "Yine ona ulaştığına göre Lokman'a..." kısmı da, Muvatta'da gelmiştir (Kelam 17, 2, 990).][39]

AÇIKLAMA:

Hadiste, Hz. Lokman'ın zikri geçmektedir. Kur'anda zikri geçen bu zatın şahsiyeti, milliyeti, peygamber midir, değil midir, hangi devirde yaşamıştır gibi pekçok yönü ihtilaflıdır. Bazısını Zürkani'den aynen kaydediyoruz. Der ki: "Lokman'ın Habeşi olduğu, Nubi olduğu söylenmiştir. Çoğunluk der ki: "Lokman salih bir kimseydi. Kendisine hikmet verilmiştir, peygamber değildi." Katade: "Lokman hikmetle nübüvvet arasında muhayyer

[35] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/38.
[36] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/39.
[37] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/39.
[38] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/39.
[39] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/40.

bırakıldı. O hikmeti tercih etti. Sebebi sorulunca: "Peygamberlik yükünü taşımaktan acze düşerim diye korktum" cevabını verdi" der.
Süheylî der ki: "Babasının ismi Anka İbnu Şirvan'dır: "Başkası: "O, Lokman İbnu Baura İbni Nasır İbni Azer'dir. Hz. İbrahim'in kardeşinin oğlu" der. Vehb, Mübtede'de, "Onun Hz. Eyub'un kızkardeşinin oğlu olduğu"nu zikretmiştir. "Teyzesinin oğlu" da denmiştir. Gerçek olanı, onun Hz. Davud aleyhisselam'ın muasırı olmasıdır. Denir ki: "Lokman (nebi olarak) gönderilmezden önce fetva verirdi." Hz. İbrahim'in muasırı olduğu da söylenmiştir. "Bin sene yaşamıştır" diyen galata düşmüştür, zira Lokman İbnu Ad'la iltibas etmiştir." [40]

KANAAT BÖLÜMÜ

*

KANAATİN MEDHİ VE ONA TEŞVİK

*

TOKGÖZLÜLÜK

*

AZA KANAAT

*

DİLENCİLİĞİN ZEMMİ

*

İHSANI KABUL

*** KANAATİN MEDHİ VE ONA TEŞVİK**

-4854 -1- عن عُبيدالله بن محصن الخطمي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ آمِناً في سِرْبِهِ، مُعَافىً , في بَدَنِهِ، عِنْدَهُ قُوتُ يَوْمِهِ، فَكأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا بِحَذَافِيرِهَا[. أخرجه الترمذي.قوله »آمِناً في سِرْبِهِ« أي في نفسِهِ.و»اَلْحَذَافِيرُ« أعالِي الشئ ونواحيه، واحدها حذفار يقال أعطاه الدنيا بحذافيرها: أى بأسرها .

1. (4854)- Ubeydullah İbnu Mihsan el-Hutamî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden kim nefsinden emin, bedeni sıhhatli ve günlük yiyeceği de mevcut ise sanki dünyalar onun olmuştur." [Tirmizî, Zühd 34, (2347); İbnu Mace, Zühd 9, (4141).][41]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen سرب kelimesi, meşhur şekliyle sirb diye okunmuştur. Bu durumda nefis demek olur. Serb diye de rivayet edilmiştir. Bu durumda meslek manasında olur. Ayrıca sereb şeklinde de rivayet edilmiştir ki, bu durumda beyt (ev, aile) manasına gelir. Yani kişinin can, iş ve aile emniyetlerini ifade eder.
2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hayat denen dünya yaşayışının "gün" denen bölümlerden meydana geldiğini, ecel gizli olması hasebiyle , ömrü bir günlük kesit halinde değerlendirmek gerektiğini, bu bir günlük kesitin mes'udane olması için başlıca üç şartın aranması gerektiğini belirtiyor. Bu üç şart şunlardır:
1- Can (veya meslek veya mesken) emniyeti.
2- Sağlık.
3- Günlük gıda (sabah ve akşam yiyeceği)
Bunlardan birinin eksikliğini, diğerlerinin fazlalığı ile telafi edemiyeceğimizi düşünürsek, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu hadislerindeki hikmetin büyüklüğünü anlarız. Sözgelimi, çok zenginiz ama sağlığımız yok veya can emniyetimiz yok. O zenginlik ne işe yarar? Sağlığımız, zenginliğimiz yerinde, fakat can emniyetimiz yok; her an ölüm ve düşman tehlikesi içinde hayatımız zehir olur. Devlet ve içtimâî nizamın gayesi, fertlere mal, can ve ırz emniyetini, çalışma (meslek) sulhünü sağlamaktır.

[40] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/40.
[41] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/43.

Bu şartlardan birinin eksik olduğu yerlerde ve zamanlarda hayat tatsızdır, insanlar mutsuzdur. Münâvî: "Hadis, fakrı gınaya efdal bulanlara hüccettir" der.[42]

-4855 -2- وعن عُثْمَان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَيْسَ لِبْنِ آدَمَ حَقٌّ في سِوَى هذِهِ الْخِصَالِ: بَيْتٌ يَسْكُنُهُ، وَثَوْبٌ يُوَارِي بِهِ عَوْرَتُهُ، وَجِلْفُ الْخُبْزِ وَالْمَاءِ[. أخرجه الترمذي.»الجِلْفُ« الخبز وحده إدام معه، وقيل هو الخبز الغليظ اليابس .

2. (4855)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ademoğlunun şu üç şey dışında (temel) hakkı yoktur. İkamet edeceği bir ev, avretini örteceği bir elbise, katıksız bir ekmek ve su." [Tirmizî, Zühd 30, (2342).][43]

AÇIKLAMA:

1- Alimler, hadiste geçen hisâl (şey) ile, kazanmak için peşinden koşması gereken temel ihtiyaçlarının kastedildiğini belirtir. Bunlar: İkamet edeceği mesken, avretini örteceği giyecek ve kuru ekmek ile sudur. Mesken ve giyeceğin de sade ve asgarî ölçüde olacağı açıktır. Çünkü, gıda kuru ekmek ile ifade edilmiştir. Resulullah gıdayı ifade ederken kuru ekmek veya katıksız ekmek mânasına gelen cilf kelimesini kullanmakla, bu zaruri maddelerin asgarî ölçülerini ifade etmiş olmaktadır. Nitekim mesken veya ev deyince gecekondudan villaya kadar çok farklı mertebeleri var; giyecek de öyle. Şu halde hak olarak ifade edilen nisab, hayatın devamını konforsuz olarak sağlayacak asgarî miktardır.
Münavi, bazı alimlerin şu mütalaasını kaydeder: "Dünyadan mal edinmek maksadıyla mesken, giyecek, binecek gibi şeylerden, bu miktardan fazlasına sahip olan kimse, bu fazlalığı, ona kendisinden daha fazla muhtaç olan Allah'ın diğer kullarına karşı yasaklamış olur." el-Kâdi der ki: "Resulullah, hak ile, Allah'ın kişiye -ahirette bir mükafaat veya suali olmadan- vermesi gereken şeyi kasteder. Bundan dolayı kişiye ahirette mükâfaat veya mücazaat yoktur. Çünkü bunlar, nefsin yaşayabilmek için mutlaka muhtaç olduğu şeylerdir. Bu zikredilen miktardan fazlası sorumluluğu olan nasiblerdir."
Hakkı açıklama zımnında şöyle de söylenmiştir: "Onunla, insanın müstehak olduğu şey kastedildi. Çünkü insan, o miktara muhtaçtır ve hayatının devamı ona bağlıdır. Maldan gerçek mânada kastedilen de o (hak olan) miktardır. Zemahşerî der ki: "Mesken, giyecek, yiyecek ve içecek, insana zaruri olan ana unsurlardır."[44]

-4856 -3- وعن فُضَالَةِ بْنِ عُبَيْد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: طُوبى لِمَنْ هُدِيَ لِ"سْ"مِ وَكَانَ عَيْشُهُ كَفَافاً وَقَنِعَ[. أخرجه الترمذي .

3. (4856)- Fadale İbnu Ubeyd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İslam hidayeti nasip edilen ve yeterli miktarda maişeti olup, buna kanaat edene ne mutlu!" [Tirmizî, Zühd 35, (2350).][45]

AÇIKLAMA:

Yeterli miktar diye tercüme ettiğimiz kefaf'ı en-Nihaye'de İbnu'l-Esir şöyle açıklar: "Bu, kendisine muhtaç olunan miktarı karşılayıp, artmayan şeydir. Bir başka ifadeyle asgarî ölçüde ihtiyaca yeten miktardır. Kefaf miktarda tereffüh, tefahur yoktur."
Şu halde hadis, İslamî hidayetle müşerref olduktan sonra muhanete muhtaç kılmayacak en az miktarda maddî ihtiyaçlarını temin edebilen kimseyi tebrik etmekte, "ne mutlu ona" demektedir. Çünkü fazlasının hesabı var, o fazlalığın şevkiyle şımarma, harama kaçma, "hakkını verememe" tehlikesi var.[46]

-4857 -4- وعن أبي سعيد الخُدْرِيّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]سَأَلَ نَاسٌ مِنَ ا"نْصَارِ رَسُولَ اللهِ # فأعْطَاهُمْ مَا سَأَلُوهُ، ثُمَّ سَأَلُوهُ، فأعْطَاهُمْ
مَا سَأَلُوهُ. ثُمَّ سَأَلُوهُ فأعْطَاهُمْ مَا سَأَلُوهُ. حَتّى إذَا نَفَذَ مَا عِنْدَهُ قَالَ: مَا يَكُونُ عِنْدِي مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ أدّخِرَهُ عَنْكُمْ، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفُّهُ اللهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللهُ، وَمَنْ يَتَصَبَّرْ يُصَبِّرْهُ اللهُ، وَمَا أُعْطِيَ أَحَدٌ عَطَاءً هُوَ خَيْرٌ"ٌ لَهُ وَأوْسَعُ مِنَ الصَّبْرِ[. أخرجه الستة.وزاد رزين رحمه الله تعالى:]وَقَدْ أفْلَحَ مَنْ أسْلَمَ وَرُزِقَ كَفَافاً وَقَنَّعَهُ اللهُ بِمَا آتَاهُ[.قُلْتُ: زَيَادَة رزين أخرجها مسلم والترمذي من رواية ابن عمرو بن العاص والله أعلم.»الكَفَافُ« الّذي يفضل عن الحاجة و ينقص .

[42] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/43-44.
[43] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/44.
[44] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/44-45.
[45] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/45.
[46] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/45.

4. (4857)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensar (radıyallahu anhüm)'dan bazı kimseler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' dan bir şeyler talep ettiler. Aleyhissalâtu vesselâm da istediklerini verdi. Sonra tekrar istediler, o yine istediklerini verdi. Sonra yine istediler, o isteklerini yine verdi. Yanında mevcut olan şey bitmişti; şöyle buyurdular:
"Yanımda bir mal olsa, bunu sizden ayrı olarak (kendim için) biriktirecek değilim. Kim iffetli davranır (istemezse), Allah onu iffetli kılar. Kim istiğna gösterirse Allah da onu gani kılar. Kim sabırlı davranırsa Allah ona sabır verir. Hiç kimseye sabırdan daha hayırlı ve daha geniş bir ihsanda bulunulmamıştır." [Buharî, Zekat 50, Rikak 20; Müslim, Zekat 124, (1053); Muvatta, Sadaka 7 , (2, 997); Ebu Davud, Zekat 28, (1644); Tirmizî, Birr 77, (2025); Nesaî, Zekat 85, (5, 95).]
Rezin rahimehullah şu ziyadede bulunmuştur: "İslam'a girip, yeterli miktarla rızıklandırılan ve verdiği bu miktara Allah'ın kanaat etmeyi nasip ettiği kimse kurtuluşa ermiştir."[47]

AÇIKLAMA:

1- Allah'ın gani kılması, kalp zenginliği vermesidir. Zîra bir hadiste "Hakiki zenginlik kalp zenginliğidir, (gözütokluktur)" buyrulmuştur. [48]
2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD
* Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sehavetini ve Allah' ın, isteyenlere verme hususundaki emrini infazını göstermektedir. Hatta bir kere değil, üst üste isteyene ikinci, üçüncü sefer verdiğini de görmekteyiz.
* Hadiste isteyene özür beyan etmenin, iffetli olmasını tavsiye etmenin cevazı da gözükmektedir.
* Sabretmek, istememek evla olmakla beraber, ihtiyaç durumunda istemenin caiz olduğu hükmü de çıkarılmıştır.
* Sabır, insana verilen en hayırlı ihsan ve en bol sermayedir. İbnu'l-Cevzî demiştir ki: "İffetli olmak için halini halktan gizlemek ve onlara karşı istiğna izhar etmek gerektiği için, iffet sahibi batında Allah için muamelede bulunuyor demektir. Böylece, bu hususstaki sıdkı nisbetinde maddî ve mânevî kâra mazhar olur. Resulullah sabrı, ihsanların en hayırlısı olarak ifade buyurdu. Çünkü o, nefsi, sevdiği şeylerden alıkoyar ve peşin yapılması hoşuna gitmeyen şeyleri yapmaya mecbur kılar. Halbuki, herkes yaptığı bu şeyleri terketse veya işlese ahirette eza ile karşılaşacaktı."
* Allah'ın müstağni kılması, ya maddî olarak rızık vermesi şeklinde, yahut da kalbine kanaat atması şeklinde tecelli eder.[49]

4858 -5- وعن أبِى أُمَامَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَا بْنَ آدَمَ إِنَّكَ إِنْ تَبْذُلِ الْفَضْلَ خَيْرٌ لَكَ، وَإِنْ تَمْسِكْهُ شَرٌّ لَكَ، وَ تُ َمَ عَلى كفَافٍ، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ، وَالْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى[. أخرجه مسلم والترمذي.»الْيَدُ الْعُلْيَا« هي المعطي نّها بالحقيقة تعلو على يد السائل صورة ومعنى .

5. (4858)- Ebu Ümame (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ey ademoğlu! Eğer fazla malını Allah yolunda harcarsan bu senin için daha hayırlıdır. Kendine saklarsan senin için zararlıdır. Kefaf (yeterli miktar) sebebiyle levm edilmezsin. (Harcamaya), bakımları üzerinde olanlardan başla. Üstteki el (yani veren), alttaki elden (yani alandan) daha hayırlıdır." [Müslim, Zekat 97, (1036); Tirmizî, Zühd 32, (2344).][50]

AÇIKLAMA:

1- Burada Resulullah, İslam'ın ideal ahlakını tebliğ buyurmaktadır; ihtiyacı normal görecek kefaf miktarla yetinmek ve fazlasını Allah yolunda, O'nun rızası için harcamaktır. Kişi böylece, uhrevî mesuliyetten kurtulmaktan başka, onun sevabına mazhar olacaktır.
2- Kefaf miktarla yetinen, levm edilmez. Çünkü hayatının devamı için gerekli olan mesken, libas, yiyecek ve içecek için hesap sorulmayacaktır. Kefafı taşan istihlak ve mülkiyet, hesaba bais olacaktır.
3- Kişi malını harcarken, önce bakmakla mükellef olduğu yakınlarına öncelik vermelidir. Kendi yakınları ihtiyaç içinde iken, sevap düşüncesiyle yabancılara harcamak, tasaddukta bulunmak caiz değildir. Resulullah, kişinin ailesine harcadıklarının da sadaka olduğunu beyan buyurmuştur.
4- Hadis, "veren el alan elden üstün" demekle, "zenginlik fakirlikten üstündür" diyenlere delil olmaktadır.[51]

[47] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/46.
[48] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/46.
[49] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/47.
[50] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/47-48.
[51] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/48.

-4859 -6- وعن عُمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلى اللهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ، تَغْدُو خِمَاصاً وَتَرُوحُ بِطَاناً[. أخرجه الترمذي.»الخِماصُ« الجياع الخاليات البطون من الغذاء.و»البِطَانُ« الشباع الممتلئات البطون .

6. (4859)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Siz Allah'a hakkıyla tevekkül edebilseydiniz, sizleri de, kuşları rızıklandırdığı gibi rızıklandırırdı: Sabahleyin aç çıkar, akşama tok dönerdiniz." [Tirmizî, Zühd 33, (2345) .] [52]

*** TOKGÖZLÜLÜK**

-4860 -1- عن أبِى هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ، وَلَكِنَّ الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.»العَرضُ« ما يتموله انسان ويقتنيه من المال وغيره .

1. (4860)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Zenginlik mal çokluğuyla değildir. Bilakis zenginlik göz tokluğuyladır." [Buhârî, Rikak 15; Müslim, Zekat 120, (1051); Tirmizî, Zühd 40, (2374).][53]

AÇIKLAMA:

1- Göz tokluğu diye tercüme ettiğimiz ibarenin aslı غِنَى النَّفْسِ dir, yani nefis zenginliği, Bazı hadislerde غِنَى الْقَلْبِkalp zenginliği şeklinde gelmiştir. Dilimizde bunu en güzel ifade eden tabir göz tokluğu tabiridir. Bunun zıddı da aç gözlülüktür.
2- Hadisin İbnu Hibban'da gelen bir veçhi şöyle: "Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (bir defasında) bana:
"Ey Ebu Zerr! Zanneder misin ki mal çokluğu zenginliktir?" buyurdular. Ben: "Evet!" dedim. Tekrar:
"Mal azlığının da fakirlik olduğunu mu sanırsın?" buyurdular. Ben yine: "Evet! Ey Allah'ın Resulü!" dedim. Bunun üzerine:
"Şurası muhakkak ki gerçek zenginlik kalp zenginliğidir, gerçek fakirlik de kalp fakirliğidir!" buyurdular.
İbnu Battal der ki: "Hadisin mânası şudur: "Zenginliğin hakikatı mal çokluğu değil. Çünkü Allah'ın bol mal verdiği pekçok kimse, kendisine verilene kanaat etmez, daha da artırmak için gayret sarfeder; haram mı, helal mi nereden geldiğine aldırmaz. Hırsındaki şiddete bakınca fakir zannedersin. Ancak zenginliğin hakikati ise nefis zeginliği, göz tokluğudur. Gözü tok olan da, kendisine verilenle müstağni olan, ona kanaat getiren, rıza gösteren, artırmak için hırsa kaçmayan, talepte ısrarlı olmayandır. İşte bu zengin gibidir." Kurtubî der ki: "Hadisin mânası: "Faydalı veya büyük veya memduh olan zenginlik nefis zenginliğidir. Şöyle ki: Kişinin nefsi müstağni oldu mu tamahkârlığı bırakır, izzet ve büyüklük kazanır. Böyle bir kimsenin elde ettiği itibar, saygı, şeref ve övgü, hırsı sebebiyle aç gözlü olan bir kimsenin elde ettiği zenginlikten fazladır. Çünkü hırs onu, cimriliği ve düşüklüğü sebebiyle rezil işlere, hasis ve adi fiillere atar. Halktan onu kınayanlar çoğalır, insanlar nazarında itibarı düşer, herkesten daha hakir, daha zelil duruma düşer. Hülasa, nefis zenginliği ile muttasıf olan kimse, Allah'ın kendine verdiği rızka kanaatkârdır, ihtiyaç dışı olan şeyleri artırmak için hırs etmez, talepte ısrarlı olmaz; istemek, dilenmek alçaklığını göstermez, bilakis Allah'ın verdiği nasibine razı olur. Sanki ebedî bir zenginliğe kavuşmuş gibidir. Aç gözlülükle muttasıf olan kimse, öbürünün zıddınadır. Herşeyden önce Allah'ın verdiğine razı değildir, durmaksızın habire bir arayış ve talep içindedir. Onun gayesi mal elde etmektir, haramhelal nasıl geldiği pek mühim değil, yeter ki kazansın. Bu hırs içinde kaybedecek olursa çok üzülür, adeta yıkılır. O sanki mal yönüyle fakirdir. Çünkü kendisine verilene istiğna göstermez ve sanki zengin değildir.
Şurası da var: Tokgözlülük, Allah'ın indindeki mükafaatın daha hayırlı ve ebedî olduğunu bilerek Allah Teala'nın hükmüne rıza ve emrine teslim olmaktan neş'et eder. Bu kimse hırs ve talepten yüz çevirmiştir."
Tîbî der ki: "Hadiste tokgözlülükle ilmî ve amelî kemalatın husûlünün murad edilmiş olması da mümkündür. Öyleyse akil kişi, vaktini kemalatı tahsilden ibaret hakiki zenginliği kazanma yolunda harcamalıdır. Mal toplamak için değil; zîra bu fakrı artırmaktan öte bir işe yaramaz."
İbnu Hacer der ki: "Nefs zenginliği, kalp zenginliğiyle, bütün işlerinde Allah'a karşı fakrını idrakle hasıl olur. Böylece, yakin kesbeder ki bütün ihtiyaçları gören, maddî ve manevî zenginlikleri veren O'dur. Bunları alan ve engelleyen de O'dur. Bu yakine eren kimse, Allah'ın kazasına razı olur, nimetlerine şükreder. Sırrı ortaya çıkınca O'na iltica eder. Kalbin, Rabbine duyduğu iftikârdan Rabbi dışındakilere karşı istiğna (tokgözlülük) neş'et eder."[54]

---

[52] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/48.
[53] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/49.
[54] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/49-50.

-4861 -2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ اللُّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ، وَالتَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ، وَلَكِنِ الْمِسْكِينُ الَّذِيَ يَجِدُ غِنىً يُغْنِيهِ وَ َ يُفْطَنُ بِهِ فَيُتَصَدَّقَ عَلَيْهِ، وَ َ يَقُومُ فَيَسْأَلَ النَّاسَ[. أخرجه الستة إ الترمذي .

2. (4861)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "(Hakiki) fakir, kapı kapı dolaşırken verilen bir iki lokmanın veya bir iki hurmanın geri çevirdiği kimse değildir. Fakat gerçek fakir, ihtiyacını giderecek bir şey bulamayan ve halini anlayıp kendisine tasaddukta bulunacak biri çıkmayan, (buna rağmen) kalkıp halktan birşey istemeyen kimsedir." [Buhârî, Zekat, 53, Tefsir, Bakara 48; Müslim, Zekat 102, (1039); Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy 7, (2, 923); Ebu Davud, Zekat 23, (1631, 1632); Nesaî, Zekat 76, (5, 85).][55]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Kur'an-ı Kerimde, kendisine zekat verilecekler bahsinde (Tevbe 60) zikri geçen miskini açıklamaktadır. Miskin kelimesi kısaca fakir demektir. Bu kelimenin örfî mânası izafîdir, herkesçe kabul edilmiş kesin bir ölçüsü ve tarifi yoktur. Öyleyse, şerî ölçünün belirtilmesi gerekmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm, sadedinde olduğumuz hadiste bu meseleyi ele almakta, kapı kapı dolaşanların hakiki fakir olmadıklarını belirtmekte, insanlara halini açamayan gerçek fakirlerin araştırılması gereğine irşad buyurmaktadır. Bazı alimler, kapı kapı dolaşanların şerî manada miskin olmadığını söyler ve "Çünkü derler, böyle birisi yiyeceğini tahsile muktedirdir." Öyleyse hadis, muzdar kalmadıkça, kapı kapı dolaşanları zemmetmektedir. Tîbî, hadisten "Bu kimselerin zekata müstehak olmaları gerektiği" hükmünü çıkarır. Ancak bazı alimler: "Murad, onların müstehak olmalarını nefyetmek değil, gerçek fakirliğin bu bilinen fakirliğin dışında olduğunu ve onların zekata müstehak olduklarını takrirdir" demiştir. Hadisle ilgili olarak Nevevî de şunları söyler: Hadisin mânası şudur: "Sadakaya ehakk ve ona muhtaç olan kâmil mânadaki fakir miskin, kapıları dolaşanlar değildir. Hadis böylelerinden fakirliği nefyetmiyor, kâmil mânada fakirliği reddediyor."
Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak da gerçek fakirleri, iffetinden insanlara açamayan ihtiyaç sahipleri olarak tanıtır: "Sadakalar kendilerini Allah yolunda hizmete adamış fakirler içindir ki, onlar yeryüzünde dolaşıp hayatlarını kazanmaya fırsat bulamazlar. Onların hallerini bilmeyen kimse, istemekten çekindikleri için, onları zengin sanır. Ey Habibim, sen onları yüzlerinden tanırsın. Yoksa onlar insanlardan ısrarla birşey istemezler..." (Bakara 173.)
Şu halde ayet ve hadis, gerçek mânada fakirlik için iki şart beyan etmiş olmaktadır;
1) Zengin olmamak,
2) İffet sebebiyle ihtiyacını kimseye açmadığı için zengin zannıyla halk tarafından fakirliği bilinmemek.
Başta Şafiî bir kısım alimler, bu delilden hareketle, fakir ve miskin arasında bir fark görürler ve derler ki: "Fakirin hali miskinden daha kötüdür. Miskin, birşeyleri olan fakat kendisine kafi gelmeyen kimsedir. Fakir ise, hiçbir şeyi olmayan kimsedir." Bu açıklamaya şu ayetten de delil gösterilmiştir: "Gemiye gelince o, denizden çalışan miskinlere aitti" (Kehf 79). Ayette, içinde çalıştıkları gemileri olduğu halde, birkısım insanlar miskin diye yadedilmiştir.
Ebu Hanife ve diğer birkısım alimlere göre tam tersine miskin, fakire nazaran durumu daha kötü olan kimsedir. Bunların delili, "veya toprağa atılmış bir miskine" (Beled16) ayetidir. Bunlara göre miskin, toprağa çıplaklık sebebiyle atılmıştır.
İbnu'l-Kasım ve Ashab-ı Malik: "Fakir ve miskinin aralarında bir fark yoktur, ikisi de halen birbirlerine müsavidir" demiştir. Böyle hükmedenlere göre: "Meskenet (miskinlik) fakrın ayrılmaz vasfıdır ama, zillet ve alçaklık mânasına gelmez. Zîra, öyle miskin vardır ki, nefis zenginliği sebebiyle büyük krallardan daha izzetlidir. Öyleyse miskinin manası, dünyevî ihtiyaçlarını teminde aciz kimse demektir. Aciz kimse, ihtiyaçlarını temine kalkmaz, yerinde sakin kalır.[56],,[57]

*** AZA RIZA**

-4862 -1- عن أبِي هُريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إذَا نَظَرَ أحَدُكُمْ الى مَنْ فُضِّلَ عَلَيْهِ في الْمَالِ وَالْخَلْقِ فَلْيَنْظُرْ الى مَنْ هُوَ أسْفَلُ مِنْهُ، فذلِكَ أجْدَرُ أنْ َ تَزْدَرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ[. أخرجه الشيخان والترمذي. وزاد رزين في رواية: قال عون بن عبدالله بن عتبة رحمه الله: كنت أصحب ١غنياء، فما كان أحدٌ أكثر همّا منّي؛ كنت أرى دابة خيراً من دابتي، وثوباً خيراً من ثوبي. فلما سمعت هذا الحديث صحبت الفقراء فاسترحت.»ازدراء« احتقار والعيب وانتقاص .

1. (4862)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

[55] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/51.
[56] Böylece miskin kelimesinin "oturup duran" demek olan sâkin kelimesinden geldiği ifade edilmektedir.
[57] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/51-52.

"Sizden biri, mal ve yaratılışça kendisinden üstün olana bakınca, nazarını bir de kendisinden aşağıda olana çevirsin. Böyle yapmak, Allah'ın üzerinizdeki nimetini küçük görmemeniz için gereklidir." [Buhârî, Rikak 30; Müslim, Zühd 8, (2963); Tirmizî, Kıyamet 59, (2515).]
Rezin bir rivayette şu ziyadede bulundu: "Avn İbnu Abdillah İbnu Utbe rahimehullah dedi ki: "Ben zenginlerle düşüp kalkıyordum. O zaman benden daha heveslisi yoktu. Bir binek görsem benimkinden daha iyi görürdüm; bir elbiseye baksam, benimkinden daha iyi olduğuna hükmederdim. Ne zaman ki bu hadisi işittim, fakirlerle düşüp kalktım ve rahata erdim."[58]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, Müslümanda bulunması gereken mühim bir edebi dile getirmektedir. Daima kendimizden aşağıda olana bakmak. Kendimizden aşağı deyince, sadece malmülk yönüyle aşağı olanlar anlaşılmamalıdır. Nitekim, hadiste halk tabiri de geçmektedir; yaratılış diye tercüme ettik. Alimler bunu suretce (yani dış görünüşce) diye açıkladıkları gibi, evlad, iyal, yakınlar, akrabalar gibi dünya hayatının zinetine girebilecek herşey diye de anlamışlardır.
Sadedinde olduğumuz hadis mânasında olmak üzere, Resulullah bir başka rivayette: "Zenginlerle az düşüp kalkın. Zîra böyle yapmanız, Allah'ın (size olan) nimetini küçük görmemenize yardımcı olur" buyurmuştur.
Bazı alimler şöyle demiştir: "Bu hadiste mühim bir hastalığın ilacı var; zîra bir kimse, kendinden üstün kimseye bakınca, bu halin onda hased uyandırmayacağından emin olamaz. Bu haset hastalığının ilacı da kendinden aşağıda olana bakmasıdır. Baktığı takdirde kendi haline şükretmeye tevessül eder." Mevzumuzu bütünleyecek bir başka hadis de şöyle: "İki haslet var ki, bunlar kimde bulunursa Allah onu şükredici ve sabredici olarak yazar. Kim dünya işlerinde durumu kendisinden düşük olana bakarsa, kendisindeki ona olan üstünlük sebebiyle Allah'a hamdeder. Kim de, dinî meselelerde kendinden üstün olanlara bakarsa ona uyar. Kim de dünya işlerinde kendinden üstün olana bakarsa, elinde olmayanlar için esef eder, üzülür ve böylece şükredici ve sabredici olarak yazılmaz."[59]

*** DİLENCİLİĞİN ZEMMİ**

4863- 1- عن ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَزالُ الْمَسْأَلَةُ بِأَحَدِكُمْ حَتّى يَلْقى اللهُ وَلَيْسَ بِوَجْهِهِ مُزْعَةُ لَحْمٍ[. أخرجه الشيخان والنسائي.»المزعةُ« القطعة من اللحم صغيرة كالتفة من الشئ .

1. (4863)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sizden biri dilenmeye devam ettiği takdirde yüzünde bir parça et kalmamış halde Allah'a kavuşur." [Buhârî, Zekât 52; Müslim, Zekat 103, (1040); Nesâî, Zekât 83, (5, 94).][60]

4864 -2- وعن سمرة بن جندب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: المَسَائِلُ كُدُوحٌ يَكْدَحُ بِهَا الرَّجُلُ وَجْهَهُ، فَمَنْ شَاءَ أَبْقى عَلى وَجْهِهِ، وَمَنْ شَاءَ تَرَكُهُ. إِ أَنْ يَسْأَلَ الرَّجُلُ ذَا سُلْطَانٍ في أَمْرٍ َ يَجِدُ مِنْهُ بُداً[. أخرجه أصحاب السنن.»الكُدوحُ« الخموش.و»سُؤَالُ السُّلْطَانِ« قيل أراد به أن يطلب حقه من بيت المال .

2. (4864)- Semüre İbnu Cündeb radıyallahu anh anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İstemeler bir nevi cırmalamalardır. Kişi onlarla yüzünü cırmalamış olur. Öyle ise, dileyen (hayasını koruyup) yüz suyunu devam ettirsin, dileyen de bunu terketsin. Şu var ki, kişi, zaruri olan (şeyleri) iktidar sahibinden istemelidir." [Ebu Davud, Zekat 26, (1639); Tirmizî, Zekat 38, (681); Nesâî, Zekat 92, (5, 100).][61]

4865 -3- وعن عائذِ بْنِ عَمْرُو قال:]سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللهِ # فأعْطَاهُ فَلَمّا وَضَعَ رِجْلَهُ عَلى أُسْكُفَّةِ الْبَابِ قَالَ #: لَوْ تَعْلَمُونَ مَا في الْمَسْأَلَةِ مَا مَشى أَحَدٌ الى أَحَدٍ يَسْأَلُهُ شَيْئاً[. أخرجه النسائي .

3. (4865)- Aiz İbnu Amr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan birşeyler istedi. Aleyhissalâtu vesselâm da verdi. Adam dönmek üzere ayağını kapının eşiğine basar basmaz, Aleyhissalâtu vesselâm:
"Dilenmede olan (kötülükleri) bilseydiniz kimse kimseye birşey istemek için asla gitmezdi!" buyurdular." [Nesâî, Zekat 83, (5, 94, 95).][62]

---

[58] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/53.
[59] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/53-54.
[60] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/55.
[61] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/55.
[62] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/56.

-4866 -4- وعن الزبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: ‘نْ يَأخَذَ أحَدُكُمْ أحْبُلَهُ ثُمَّ يَأتِى الْجَبَلَ فَيَأتِى بِحُزْمَةٍ مِنْ حَطَبٍ عَلى ظَهْرِهِ فَيَبِيعُهَا، خَيْرٌ لَهُ مَنْ اَنْ يَسْألَ النَّاسَ، أعْطُوهُ أوْ مَنَعُوهُ[. أخرجه البخاري .

4. (4866)- Hz. Zübeyr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kişinin iplerini alıp dağa gitmesi, oradan sırtında bir deste odun getirip satması, onun için, insanlara gidip dilenmesinden daha hayırlıdır. İnsanlar istediğini verseler de vermeseler de." [Buhârî, Zekat 50, Büyû' 15.][63]

AÇIKLAMA:

1- Dinimiz dilenme meselesine de yer vermiş, onunla ilgili bazı teferruatı teşri etmiştir. Zaruret haline gelen bir durumda, insanlara halini açmak meşru kılınmış ise de, dilenmeyi kazanç vasıtası veya meslek haline getirmeyi haram kılmıştır. Yukarıda kaydedilen hadisler bu hususu ifade etmektedir. Bu mevzuda müteakiben gelecek başka hadisler de mevcuttur. Alimlerimiz Kim, insanlara (mal) artırmak için talepte bulunursa ateş talep etmiş olur" hadisine dayanarak ihtiyacını görecek miktar dışında istemeyi haram addetmiştir.
2- Hattabî'ye göre, dilencinin, kıyamet günü yüzünün eti ve derisi dökülmüş olarak hesap vermeye gelmesi, onun itibarını, değerini, mevkiini kaybederek, iyice düşüp alçaldığını ifade eder. Hattâbî devamla der ki: "Veya dilencinin azabı, yüzüne tatbik edilecektir; bu sebeple yüzünün eti dökülecektir. Çünkü, ceza prensip olarak cinayetin işlendiği azaya uygulanır. Dilenci de, dilenmek suretiyle yüzünü alçaltıp zelil etmiştir. Veya dilenci, yüzü tamamen kemik olduğu halde ba's olunur. Böylece bu hal ona, kendisini tanıtan bir alâmet olur."
İbnu Ebî Cemre, yüzden etin dökülmesini, "Kişide hiçbir güzellik kalmaz, çünkü yüz güzelliği yüzde mevcut etle tahakkuk eder" der.
Mühelleb, zahirî mânayı esas almak ister. Ona göre, burdaki sır şudur: "Kıyamet günü, güneş yaklaşacaktır, eğer kişi yüzünde et olmaksızın gelirse, güneş ona daha çok eziyet verir. Hadisle, zengin olduğu halde malını artırmak düşüncesiyle dilenene sadakanın helal olmadığı murad edilmiştir. Amma, muzdar kalıp isteyen kimseye herhangi bir ikab yoktur, onun istemesi mübahtır."
3- 4866 numarada kaydedilen Hz. Zübeyr (radıyallahu anh), rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm, "kişinin rızkını temin için dilenmektense, nefsini en meşakkatli işte yormasının daha hayırlı olacağını" ifade etmektedir. Bu da şeriat-ı garramız nazarında dilenmenin ne kadar çirkin olduğunu ifadeye kafidir. Kişi isteyince, istemenin zilletini çektiği gibi, verilmeyince de reddedilmenin zilletini çeker, bu esnada sarfedilecek kınamalar haysiyet kırıcı hakaretler de caba. Kendisinden istenen kimse her isteyene vermeye kalksa, zamanla o da darlığa düşer. İstemek meşru, her isteyene vermek vacib olsa, bedava geçime alışan insanlar çoğalır, iktisadî hayat bozulur. Bu sebeple dinimiz istemeyi çok dar kayıtlarla meşru kılmış, kazanmaya gücü yetene dilenmeyi haram etmiştir.[64]

-4867 -5- وعن ثَوْبَانِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ يَتَكَفَّلُ لِي أنْ َ يَسْألَ النَّاسَ شَيْئاً وَاتَكَفَّلُ لَهُ بِالْجَنَّةِ. فقَالَ ثَوْبَانُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: أنَا. فَكَانَ َ يَسألُ أحَداً شَيْئاً[. أخرجه أبو داود والنسائي .

5. (4867)- Sevban (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Cenneti garanti etmem mukabilinde, insanlardan hiçbir şey istememeyi kim garanti edecek?" buyurdular. Sevban (radıyallahu anh) atılıp:
"Ben, (Ey Allah'ın Resulü!)" dedi. Sevban (bundan böyle) hiç kimseden birşey istemezdi." [Ebu Davud, Zekat 27, (1643); Nesâî, Zekat 86, (5, 96).][65]

AÇIKLAMA:

Burada istemek kelimesi, dilenmeden daha geniş bir mânada kullanılmıştır. Çünkü hiçbir şey istememek talep edilmektedir. Nitekim, Ashab'tan gelen rivayetler, onların Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu nevi tavsiyelerini, söylediğimiz manada anladıklarını te'yid etmektedir. Zîra Ebu Davud'un aynı babtaki bir başka rivayetinde "(Bu hadisi işitenlerden bazıları vardı ki, yere kamçısı düşse "şunu bana ver!" demez (bineğinden inip kendisi alır)dı" denmektedir. Nevevî: "Bu hadiste, istemek denebilen bir şey ne kadar basit de olsa ondan kaçınmaya teşvik var" der. Ancak alimler, nefse ölüm getirecek bir darlık karşısında talebin meşru olduğuna hükmederler. Çünkü derler, "Zaruretler haramı mübah kılar." Hatta bazıları: "Böyle bir durumda istemez ve ölürse, asi olarak ölmüş olur" demiştir.[66]

[63] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/56.
[64] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/56-57.
[65] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/57.
[66] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/58.

4868- 6- وعن مَعاوية رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ # َ تُلْحِفُوا في الْمَسْأَلَةِ، فَوَاللّٰهِ َ يَسْأَلُنِي أَحَدٌ مِنْكُمْ شَيْئاً فَتُخْرِجُ لَهُ مَسْأَلَتُهُ شَيْئاً وَأَنَا لَهُ كَارِهٌ فَيُبَارَكُ لَهُ فِيمَا أَعْطَيْتُهُ[. أخرجه مسلم والنسائي.»ا"لحافُ« ا"لحاح في المسألة وا"كثار منها .

6. (4868)- Hz. Muaviye (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İstemede ısrar etmeyin. Vallahi, kim benden bir şey ister, ben ona vermek arzu etmediğim halde, ısrarı (sebebiyle) bir şey kopartırsa, verdiğim o şeyin bereketini görmez." [Müslim, Zekat 99, (1038); Nesâî, Zekat 88, (5, 97, 98).][67]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), normalde yasaklanmış olan istemeyle, mecbur kalındığı taktirde istemenin mühim bir edebini öğretmektedir: Israr etmemek... Sadedinde olduğumuz hadiste ilhafla ifade edilen bu hali ısrar etmek diye tercüme ettik. Ancak bir kısım dilencilerin bu hususdaki halini ifade için sırnaşmak kelimesi de kullanılabilir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Nesâî'de gelen bir başka hadislerinde ilhafın ne olduğunu açıklar; "Ebu Saidu'l-Hudrî anlatıyor: "Annem beni Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gönderdi. Yani ondan ciddi bir ihtiyacımız için birşeyler isteyecektim. Yanına varıp oturdum (ihtiyacımı söyleyemedim). Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana yöneldi ve (niyetimi anlamışcasına):
"Kim (başkasına ihtiyaç arzından) istiğna ederse, Allah onu müstağni kılar. Kim iffetini korumak isterse Allah onun iffetini korur. Kim (azla) yetinmek isterse Allah ona kifayet verir. Kim bir okiyye değerinde malı olduğu halde başkasından isterse "ilhaf"ta bulunmuş olur" buyurdular. Ben (kendi kendime): "Bakûte adındaki devem bir okiyye (=40 dirhem)den daha değerli!" deyip geri döndüm ve Aleyhissalâtu vesselâm' dan istekte bulunmadım."
Şu hade, bu rivayete göre, ulemanın ısrar diye açıkladığı ilhaf, 40 dirheme tekabül eden bir malı olduğu halde dilenmektir. 4870 numaralı hadis bu miktarın altın cinsinden olduğunu tasrih edecektir. Ebu Said rivayeti, ayrıca Ashab'ın, bu kırk dirheme sahip olmaktan ne anladığını da göstermektedir: Bundan maksad 40 dirhemlik nakid para değil, bu değerde, paraya tahvil edilebilecek bir maldır. Sözgelimi bir devesi olmak, bağı bahçesi olmak gibi.[68]

4869- 7- وعن ابْنِ الفَراسِ ِي:]أَنَّ أَبَاهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ، أَسْأَلُ؟ قَالَ: َ. وَإِنْ كُنْتَ َ بُدَّ فاسْأَل الصَّالِحِينَ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

7. (4869)- İbnu'l-Firâsî'nin anlattığına göre, babası (radıyallahu anh): "Ey Allah'ın Resulü! (ihtiyacımı başkasından) isteyeyim mi?" diye sormuş, Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Hayır, isteme! Ancak istemek zorunda kalmışsan, bari salihlerden iste!" buyurmuşlardır. [Ebu Davud, Zekat 28, (1646); Nesâî, Zekat 84, (5, 95).][69]

AÇIKLAMA:

Burada salih, ihtiyacı görmeye muktedir olan demektir. Hayırlı kimse mânasına da gelir. Salihler, isteyeni boş çevirmezler ve gönül rızası ile verirler. Ayrıca salihlerin ihsanı helal maldandır, kıymetli, haysiyetlidir, rencide edici değildir. Salih olan Allah rızası için verir, minnet etmez, hayır duada bulunur.[70]

4870- 8- وعن ابْنِ مسعودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قال:]قالَ رَسُولُ اللّٰهِ #: مَنْ سَأَلَ النَّاسَ وَلَهُ مَا يُغْنِيهِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَسْأَلَتُهُ في وَجْهِهِ خُمُوشٌ أَوْ خُدُوشٌ أَوْ كُدُوحٌ قِيلَ: وَمَا يُغْنِيهِ؟ قَالَ: خَمْسُونَ دِرْهَماً أَوْ قِيمَتُهَا مِنْ الذَّهَبِ[. أخرجه أصْحَابَ السُّنَنِ .

8. (4870)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim, kendisini müstağni kılacak miktarda malı olduğu halde isterse, kıyamet günü, istediği şey suratında bir tırmalama veya soyulma veya ısırma yarası olarak gelir!" Yanında bulunanlar:
"Kişiyi müstağni kılan (miktar) nedir?" diye sordular.
"Kırk dirhem altın veya o kıymette bir başka şey!" buyurdular." [Ebu Davud, Zekat 23, (1626); Tirmizî, Zekat 22, (650); Nesâî, Zekât 87, (5, 97); İbnu Mace, Zekat 26, (1840).][71]

---

[67] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/58.
[68] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/58-59.
[69] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/59.
[70] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/59.
[71] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/60.

AÇIKLAMA:

1- Hadiste dilenciliğin cezası olarak kıyamet günü suratta hasıl olacak yaralar humuş, huduş ve küduh kelimeleriyle ifade edilmiştir. Bunlar bir bakıma müterâdif kelimelerdir. Mânayı te'yiden üçü de söylenmiştir. Bazı alimler, kelimeler arasında mâna farkı olduğunu söylemiştir. Buna göre az isteyen, çok isteyen ve aşırı isteyen herbirinin mertebesine göre yara farklıdır, tercümede tırmalama, soyma, ısırma diye bu derecelemeyi belirtmeye çalıştık.
2- Hadiste zenginliğin ölçüsüne temas edilmekte ise de, İmam Malik ve Şafii rahimehumallah: "Zenginliğin malum bir sınırı, tarifi yoktur, insanların haline itibar edilir" demişlerdir. Kişi kazanabiliyorsa, Şafii'ye göre, tek dirhemle de zengindir. Çalışmaktan aciz kimse, iyali de çoksa, bin dirhemi de olsa fakirdir. Alimlerden bir kısmı, bu hadise dayanarak 50 dirhemi olan kimsenin zengin sayılacağına ve sadakanın ona haram olacağına hükmetmiştir (Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed, İshak). Ebu Hanife ve ashabı sadakayı haram kılan miktarın 200 dirhem olduğunu söylemişlerdir. Bu onlara göre aynı zamanda zekatı farz kılan nisabtır.[72]

4871- -9- وعن أبِي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ سَألَ النَّاسَ تَكَثُّراً، فإنَّمَا يَسْألُ جَمْراً فَلْيَسْتَقِلَّ أوْ لِيَسْتَكْثِرْ[. أخرجه مسلم.

9. (4871)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim (malını artırmak için) insanlardan dilenirse, o mutlak surette ateş talep etmiş olur. Öyleyse ister azla yetinsin isterse çoğaltmayı istesin, (artık kendisi bilir)!" [Müslim, Zekat 105, (1041).][73]

4872- -10- وعن قبيصة بن مخارق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]تَحَمَّلْتُ حَمَالَةً فَلَقِيْتُ رَسُولَ اللهِ # أسْألُهُ فيهَا. فقَالَ: أقِمْ حَتّى تَأتِينَا الصَّدَقَةُ فَنَأمُرَ لَكَ مِنْهَا. ثُمَّ قَالَ: يَا قَبِيصَةُ، إنَّ الْمَسْألَةَ تَحِلُّ إ ‘حَدِ ثَلَثَةٍ: رَجُلٌ تَحَمَّلَ حَمَالَةً، فَحَلّتْ لَهُ الْمَسْألَةُ حَتّى يُصِيبَهَا. ثُمَّ يُمْسِكُ، وَرجُلٌ أصَابَتْهُ جَائِحَةٌ فَاجْتَاحَتْ مَالَهُ فَحَلّتْ لَهُ الْمَسْألَةُ حَتّى يُصِيبَ قِوَاماً مِنْ عَيْشٍ، أوْ قَالَ سِدَاداً مِنْ عَيْشٍ؛ وَرَجُلٌ أصَابَتْهُ فَاقَةٌ، حَتّى يَقُولَ ثَلَثَةٌ مِنْ ذَوِي الْحِجَى مِنْ قَوْمِهِ: لَقَدْ أصَابَتْ فُلَناً فَاقَةٌ، فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْألَةُ حَتّى يُصِيبَ قِوَاماً مِنْ عَيْشٍ، أوْ قَالَ سِدَاداً مِنْ عَيْشٍ، فَمَا سِوَاهُنَّ مِنَ الْمَسألَةِ يَا قَبِيصَةُ سُحْتٌ، يَأكُلُهُ صَاحِبُهُ سُحْتاً[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي.»الحمالةُ« بفتح الحاء أن يقع حرب بين قومين فتقع بينهم قتلى فيلتزم رجل أن يؤدي ديات القتلى من عنده طلباً للصلح واتقاء الفتنة.و»الجائِحَةُ« الœفة التي تعرض ل‘نسان فتستأصل ماله وتدعه محتاجاً الى الناس.و»القِوَامُ« ما يقوم به أمر ا‘نسان من ماله ونحوه.و»السّدادُ« بكسر السين ما يكفي.و»السُّحْتُ« الحرام، سمي به ‘نه يسحت البركة، أي يذهبها، أو ‘نه يهلك آكله.

10. (4872)- Kabisa İbnu Muharik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sulh için diyet (hamâle) ödemeyi kabullenmiştim. Bu hususta yardım istemek için Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı aradım ve karşılaştık. (Meseleyi açınca):
"Bekle, bize sadaka malı gelecek. O zaman ondan sana da verilmesini emrederim" buyurdular. Sonra da:
"Ey Kabisa! İstemek, üç kişi dışında hiç kimseye helal olmaz:
* Sulh diyeti (hamale) kabullenen kimse. Buna, gereken miktarı buluncaya kadar, istemesi helaldir. Ama o miktara ulaşınca, artık istemez.
* Afete uğrayıp malını kaybeden kimse. Buna da maişetini temin edecek miktarı elde edinceye kadar istemesi helaldir.
* Fakirliğe uğrayan adam. Eğer kavminden üç kişi, "Falancaya fakirlik isabet etti" diye ittifak ederlerse, geçimine yetecek miktarı elde edinceye kadar istemesi helaldir. Bunlar dışında istemek, ey Kabisa haramdır." [Müslim, Zekat 109, (1044); Ebu Davud, Zekat 26, (1640); Nesâî, Zekat 86), (5, 96, 97).][74]

AÇIKLAMA:

1- Hamale, aralarında çıkan iki kabilenin veya kimselerin arasını bulup sulhü temin etmek için bir tarafa ödenecek meblağa denir. Şu halde hadiste Kabisa (radıyallahu anh) böyle bir vazifeyi üzerine almış ve yüksek meblağ sebebiyle borçlu duruma düşmüştür. Bu durumda olan kimse başkasından para isteyebilir.
2- Hadiste, dilenmesi caiz olan bir kimse fakirliğe uğrayan adamdır. Ancak bunun fakirleştiğine dair, kendi kavminden aklı başında üç kişinin şehadeti şart koşulmaktadır. Nevevî bu şehadet meselesiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Resulullah, şahidin kavminden olmasını şart koştu. Çünkü onlar, adamın iç halini, mal durumunu, gizli olan ibadet durumunu bilecek ehl-i hibredirler. Bu söylenenleri arkadaşlık sebebiyle yakından

[72] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/60.
[73] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/61.
[74] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/62.

tanıyanlar bilebilir. Akıl şartı zikredilmiştir. Çünkü şahitte teyakkuz (uyanıklık) gerekli bir vasıftır, gaflet sahibinin şehadeti makbul olmaz.
Şahidin üç olması şartına gelince: Bu hususta ashabımızdan (Şafiilerden) bazısı der ki: "Fakra düşmüş olmanın sübûtunda beyyine budur." Böyle düşünenler, hadisin zahirini esas alarak, bu meselede az sayıda şahidin kabul edilmeyeceğini söylemiştir. Ancak cumhur, zina hariç diğer şahidliklerde olduğu gibi, bu meselede de iki adil kimsenin yeterli olacağını söylemiş, hadiste geçen "üç"ü, istihbaba hamletmiştir. Bu şart ayrıca, kendisinin malı olduğu bilinen kimseye hamledilmiş; dolayısıyle, zengin kimsenin malından telef olduğu, fakirleştiği hususstaki şahsî beyanının makbul olmayacağına hükmedilmiştir. Malı olmadığı bilinen kimse için beyyine yani şehadet şart değildir, kendi beyanı esas alınır."
Şu halde, hadiste zikredilen bu üç hal dışında dilenmek haramdır.[75]

-4873 -11- وعن أنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال:]أَتَى رَجُلٌ مِنَ ا‘نْصَارِ يَسْأَلُ رَسُولَ اللهِ # فقَالَ: أَمَا في بَيْتِكَ شَيْءٌ؟ قَالَ: بَلى؛ حِلْسٌ نَلْبَسُ بَعْضَهُ وَنَبْسُطُ بَعْضَهُ، وَقَعْبٌ نَشْرَبُ فيهِ الْمَاءَ. فقَالَ: ائْتَنِى بِهِمَا. فأَتَاهُ بِهِمَا. فأَخَذَهُمَا # بِيَدِهِ، وَقَالَ: مَنْ يَشْتَرِي هذَيْنِ؟ قَالَ رَجُلٌ: أَنا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمٍ. قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ يَزِيدُ عَلى دِرْهَمٍ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَ ًثاً. قَالَ رَجُلٌ: أَنَا آخُذُهُمَا بِدِرْهَمَيْنِ. فأَعْطَاهُمَا إِيَّاهُ، وَأَخَذَ الدِّرْهَمَيْنِ فَأَعْطَاهُمَا لِ‘نْصَارِي، وقَالَ: اشْتَرِ بِأَحَدِهِمَا طَعَاماً فَانْبِذْهُ الى أَهْلِكَ، وَاشْتَرِ باŒخَرِ قَدُوماً فَأْتِنِي بِهِ. فأَتَاهُ بِهِ فَشَدَّ فيهِ رَسُولُ اللهِ # عُوداً بِيَدِهِ. ثُمَّ قَالَ لَهُ: اذْهَبْ فَاحْتَطِبْ وَبِعْ، وَ ًَ أَرَيَنَّكَ خَمْسَةَ عَشَرَ يَوْماً. فَفَعَلَ ثُمَّ جَاءَ، وَقَدْ أَصَابَ عَشَرَةَ دَرَاهِمَ فَاشْتَرَى بِبَعْضِهَا ثَوْباً وَبِبَعْضِهَا طَعَاماً فقَالَ لَهُ #: هذَا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تَجِئَ الْمَسْأَلَةُ نُكْتَةً في وَجْهِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، إِنَّ الْمَسْأَلَةَ تَصْلُحُ إِ لِذِي فَقْرٍ مُدْقِعٍ، أَوْ لِذِي غُرْمٍ مُفْظِعٍ، أَوْ لِذِي دَمٍ مُوجِعٍ[. أخرجه أبو داود، وهذا لفظه، والترمذي باختصار .

11. (4873)- Hz.Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensârî bir zat gelip Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan birşeyler istemişti.
"Evinde hiçbir şey yok mu?" buyurdular. Adam:
"Evet, dedi. Bir çulumuz var. Bir kısmıyla örtünüp, birkısmını da yaygı olarak yere seriyoruz! Bir de su içtiğimiz kabımız var."
"Onları bana getir!" diye emrettiler. Adam gidip getirdi. Aleyhissalâtu vesselâm eşyaları eline alıp:
"Şunları satın alacak yok mu?" buyurdular. Bir adam:
"Ben bir dirheme satın alıyorum" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bir dirhemden fazla veren yok mu?" dedi ve iki üç sefer tekrarlayarak (açık artırmaya çıkardı). Orada bulunan bir adam:
"Ben onlara iki dirhem veriyorum" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm eşyaları ona sattı. İki dirhemi alıp Ensariye verdi ve:
"Bunun biriyle ailen için yiyecek al, ailene ver. Diğeriyle de bir balta al bana getir!" buyurdular. Adam gidip bir balta alıp getirdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ona eliyle bir saplık geçirdi. Sonra:
"Git, odun eyle, sat ve on beş gün bana gözükme!" buyurdu. Adam aynen böyle yaptı, sonra yanına geldi. Bu esnada on dirhem kazanmış, bunun bir kısmıyla giyecek, bir kısmıyla da yiyecek satın almıştı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Bak, bu senin için, kıyamet günü alnında dilenme lekesiyle gelmenden daha hayırlıdır!" buyurdu ve sözlerine şöyle devam etti:
"Dilenmek, sersefil, fakra düşmüş veya rüsvay edici borca batmış veya elem verici kana bulaşmış inanlar dışında, kimseye caiz değildir." [Ebu Davud, Zekat 26, (1641); Tirmizî, Büyû 10, (1218); İbnu Mace, Ticârât 25, (2198).][76]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen elem verici kan tabiriyle katil ve yakınları kastedilmiştir. Çünkü diyet ödeyerek sulha bağlanan kan meselesinde, katilin ödeyecek yeterli miktarda parası olmadığı taktirde, katil ve yakınları sıkıntı ve elem içerisinde kalır. Resulullah bu durumda katil tarafın dilenerek de olsa, malum meblağı temin etmeye ruhsat tanımıştır.
Hadis, fukaralık probleminin çözümünde en müessir, en muteber yolu da göstermiştir: En zaruri eşyalardan bile olsa ucuzpahalı satıp basit bir sermaye teşkil edip, bu parayı meşru olan bir iş, bir ticarete maya yapmak. Bu tarzda hiçbir kimseye minnet mevcut değildir. Kişi ailesi içerisinde daha sade, maddî teçhizattan daha mahrum bir vaziyette yaşayabilir. Başkasına borç pahasına lüks hayatı Resulullah tavsiye etmemektedir. Zahmetli bile olsa çalışarak kazanmak, minnetli yaşamaktan pek çok evladır.[77]

[75] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/62-63.
[76] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/63-64.
[77] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/65-66.

4874- 12- وعن حبشي بن جنادة السلولي رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أَتَى أَعْرَابِيٌّ رَسُولَ اللهِ # وَهُوَ وَاقِفٌ بِعَرَفَةَ فَأَخَذَ بِطَرَفِ رِدَائِهِ، وَسَأَلَهُ إِيّاهُ. فَأَعْطَاهُ إِيّاهُ. فَذَهَبَ بِهِ مَعَهُ. فَعِنْدَ ذلِكَ حُرّمَتِ الْمَسْأَلَةُ. فقَالَ #: إنَّ الصَّدَقَةَ َ تَحِلُّ لِغَنِيٍّ، وَلِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ، وَ َ تَحِلُّ إِ َ لِذِي فَقْرٍ مُدْقِعٍ، أَوْ غُرْمٍ مُفْظِعٍ، أَوْ دَمٍ مُوجِعٍ، وَمَنْ سَأَلَ النَّاسَ لِيُثْرِى بِهِ مَالَهُ كَانَ خُمُوشاً فِي وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَرَضْفاً يَأْكُلُهُ مِنْ جَهَنَّمَ. فَمَنْ شَاءَ فَلْيُقْلِلْ، وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْثِرْ[. أخرجه الترمذي.وزاد رزين رحمه الله: »وَإِنّي ‘عْطِي الرَّجُلَ الْعَطِيَّةَ فَيَنْطَلِقُ بِهَا تَحْتَ إِبْطِهِ أَوْ جَاعِلُهَا فِي بَطْنِهِ وَمَا هِيَ إِ نَارٌ فقَالَ لَهُ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْه: فَلِمَ تُعْطِي يَا رَسُولَ اللهِ مَا هُوَ نَارٌ. فقَالَ: أَبَى اللهُ لِي الْبُخْلَ وَأَبَوْا إِ مَسْأَلَتِى. قَالُوا: وَمَا الْغِنَى الَّذِى َ يَنْبَغِي مَعَهُ الْمَسْأَلَةُ؟ قَالَ قَدْرُ مَا يُغَدّيهِ أَوْ يُعَشّيهِ«.»المِرّةُ« بكسر الميم: الشدة والقوة.و»السّوِىّ« التام الخلق السليم من اŒفات.و»الفَقْرُ الْمُدْقِعُ« هو الذي يلصق صاحبه بالدقعاء، وهى التراب لشدته، وقيل هو سوء احتمال الفقر.و»الغُرمُ« أداء ما تكفلت به.و»المُفظِعُ« الشديد الشنيع.و»الدّمُ المُوجِعُ« أن يتحمل إنسان دية فيسعى فيها يؤدّيها الى أولياء
المقتول، وإن لم يؤدها قتل المتحمل عنه وهو نسيبه أو حميمه فيوجعه قتله.و»الرَّضْفُ« جمع رضفة، وهى الحجارة المحماة .

12. (4874)- Habeşî İbnu Cünâde es-Selûlî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Arafat'ta vakfede iken bir bedevi gelerek ridasının bir ucundan tutup, ondan bunu istedi. Aleyhissalâtu vesselâm da onu ona verdi. Adam ridayı beraberinde alıp gitti. Tam o sırada dilenmek haram kılındı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sadaka zengine helal değildir; sağlığı yerinde güç kuvvet sahibine de helal değildir. O, sersefil edici, fakre düşen, haysiyeti kırıcı borca giren, eleme boğan kana bulaşan kimseler dışında hiç kimseye helal değildir. Öyleyse, kim malını artırmak için insanlara el açarsa, bu, kıyamet günü suratında cırmalama yaralarına ve cehennemde yiyeceği kızgın taşlara dönüşür. Öyleyse (buyursun) dileyen azla yetinsin, dileyen de çoğaltmaya çalışsın." [Tirmizî, Zekat 23, (653).]
Rezin merhum şu ziyadede bulunmuştur: "Ben, bir adama ihsanda bulunurum. Adam da onu koltuğunun altına koyarak alıp gider veya yiyip midesine indirir. Halbuki bu, (eğer layık değilse) o adam için ateşten başka bir şey değildir.
Resulullah'ın bu sözü üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Ey Allah'ın Resulü! Öyleyse ateş olan bir şeyi niye veriyorsunuz?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah benim cimri olmamı kabul etmedi, insanlar da benden istememeyi kabul etmedi!" cevabını verdi. Orada bulunanlar:
"Dilenmeyi haram kılan zenginlik nedir?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sabah veya akşam yetecek kadar yiyecektir!" buyurdular."[78]

4875- 13- وعن ابْنِ مَسْعودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ نَزَلَتْ بِهِ فَاقَةٌ فَأَنْزَلَهَا بِالنَّاسِ لَمْ تُسَدَّ فَاقَتُهُ، وَمَنْ نَزَلَتْ بِهِ فَاقَةٌ فَأَنْزَلَهَا بِاللهِ فَيُوشِكُ اللهُ لَهُ بِرِزْقٍ عَاجِلٍ أَوْ آجِلٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي وصححه.

13. (4875)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim kendisine gelen bir fakirliği hemen halka intikal ettirirse (yani onlara açarak dilenmeye kalkarsa), onun fakirliğinin önüne geçilmez. Kime de fakirlik gelir, o da bunu Allah'a açarsa, Allah ona er veya geç rızkıyla imdat eder." [Tirmizî, Zühd 18, (2327); Ebu Davud, Zekat 28, (1645).][79]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), herhangi bir sebeple maddî sıkıntıya düşen, fakr u zarurete maruz kalan kimsenin, insanlara şekvâ etmeyip Allah'a yönelmesini tavsiye etmektedir. Tîbî, hadiste, "İçine düştüğü fakirliğin giderilmesinde insanlardan dilenmeyi esas alan" kimsenin kastedildiğini söyler.
Hadisin Ebu Davud'daki veçhinde "Kim fakrını Allah'a açarsa, Allah'ın ona acil bir ölüm veya acil bir zenginlikle imdat etmesi yakındır" buyurulmuştur. Şarihler, acil bir ölümden yakınlardan zengin birinin ölümüyle mirasa konması diye yorum çıkarmışlardır.[80]

4876- 14- وعن ابْنِ عَبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: شَرُّ النَّاسِ الَّذِى يَسْأَلُ بِوَجْهِ اللهِ وَ َ يُعْطَى بِهِ. وَقَالَ: َ تَسْأَلُوا بِوَجْهِ اللهِ إِ مِنْهُ[. أخرجه رزين .

14. (4876)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İnsanların en şerlisi, "Allah rızası için" diyerek dilenip de, istediği verilmeyen kimsedir."

---

[78] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/66.
[79] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/67.
[80] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/67.

İbnu Abbas derdi ki: "Allah rızası için" diyerek istekte bulunmayın. Bu tabiri sadece Allah'tan isterken kullanın." [Rezin tahric etti. Hadis Suyutî'nin elCamiu's-Sagîr'inde mevcuttur. (Feyzu'l-Kadir şerhi 4, 159); Nesâî'de de, hadisin birinci kısmı, uzun bir rivayetin bir parçası olarak geçer. (Zekat 74, (5, 83-84).][81]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, belirtilen iki kaynakta farklı şekilerde harekelenmiş ve mana da biraz farklı şekillerde tevcih edilmiştir. el-Camiu's-Sagir'de şöyle: "İnsanların en şerlisi, kendisinden "Allah adına" denilerek istenir de buna rağmen vermeyen kimsedir." Şarih Münavî, manayı belirttiğimiz şekilde tevcih eder.
Nesâî'de ise şöyle "Size insanların en şerlisini haber veriyorum.. "Allah adına" diyerek ister, fakat "Allah adına" diyerek istenince vermez." Şarih Sindî: "Bu kimse iki çirkinliği birleştirmiştir. Biri: Allah'ın adını vererek istemesidir, diğeri de Allah'ın adını vererek isteyene vermemesidir" demek suretiyle, hadiste ortaya çıkan iki mühim edebe dikkat çeker.
1) İstemelerde "Allah adına", "Allah aşkına", "Allah rızası için" gibi tabirlerden kaçınma gereği.
2) Bu gibi tabirler kullanılarak talepte bulunulduğu takdirde, imkan nisbetinde isteneni yerine getirme gereği.[82]

-4877 -15- وعن علي رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّهُ سَمِعَ رَجُلًا يَسْأَلُ النَّاسَ يَوْمَ عَرَفَةَ. فقَالَ: أفِي هذَا الْيَوْمِ وفي هذَا الْمَكَانَ تَسْأَلُ مِنْ غَيْرِ اللهِ؟ وَخَفَقَهُ بِالدِّرَّةِ[. أخرجه رزين .

15. (4877)- Hz. Ali (radıyallahu anh)'den anlatıldığına göre, arafe günü (dilenerek) insanlardan (sadaka) isteyen bir adam görür ve:
"Yani şu günde, şu yerde Allah'tan başkasından mı istiyorsun?" der ve adama çubuğunu vurur. [Rezin tahric etmiştir.][83]

-4878 -16- وعن عُمر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]تَعَلَّمُوا أيُّهَا النَّاسُ إنَّ الطَّمَعَ فَقْرٌ، وَإنَّ الْيَأْسَ غِنىً، وإنَّ الْمَرْءَ إذَا أيِسَ مِنْ شَيْءٍ اسْتَغْنَى عَنْهُ[. أخرجه رزين .

16. (4878)- Hz. Ömer (radıyallahu anh) şöyle hitap etmiştir:
"Ey insanlar! Bilin ki tamahkârlık fakirliktir, yeis (tamahkâr olmamak) zenginliktir. Kişi bir şeye tamah göstermezse ondan müstağni olur."
Rezin tahric etmiştir. [84]

*** İHSANI KABUL ETMEK**

-4879 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما أنَّ عُمَرَ قَالَ:]كَانَ رَسُولُ اللهِ # يُعْطِينِي الْعَطَاءَ، فأقُولُ: أعْطِهِ مِنْ هُوَ أفْقَرُ إلَيْهِ مِنِّي، فَيَقُولُ: خُذْهُ، وَمَا جَاءَكَ مِنْ هذَا الْمَالِ وَأنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ وَلَا سَائِلٍ فَخُذْهُ فَتَمَوَّلْهُ، فإنْ شِئْتَ فَكُلْهُ، وإنْ شِئْتَ فَتَصَدّقْ بِهِ، وَمَا لَا فَلَا تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ. قَالَ سَالِمٌ: فَلِذلِكَ كَانَ عَبْدُ اللهِ لَا يَسألُ أحَداً شَيْئاً وَلَا يَرُدُّ شَيئاً أُعْطِيَهِ[. أخرجه الشيخان والنسائي.والمراد بقول: »وأنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ« أى غير طامع فيه و طالب له.وقوله: »وَمَا لَا فَلَا تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ« أي وما يكون على هذه الصفة بل أثرته نفسك ومالت إليه فاتركه .

1. (4879)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "(Babası) Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh) dedi ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (zaman zaman) bana ihsanda bulunuyordu. (Her seferinde ben):
"(Ey Allah'ın Resûlü!) bunu, buna benden daha muhtaç olan birine verseniz!" diyordum. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:
"Al bunu! Bu maldan, sen istemediğin ve gelmesini bekler durumda olmadığın halde gelen birşey olursa onu al ve temellük et (yani kendi malın kıl, malın olduktan sonra) dilersen ye, dilersen sadaka olarak bağışla. (Bu vasıfta) olmayan mala nefsini bağlama!" buyurdular.
(Hadisi İbnu Ömer'den rivayet eden) Salim der ki: "Bu (hadis) sebebiyle Abdullah, kimseden bir şey istemezdi, (kendiliğinden) gelen bir şey olursa onu da reddetmezdi." [Buhârî, Ahkam 17, Zekat 51; Müslim, Zekat 110, (1045); Nesâî, Zekat 94, (5, 105).][85]

AÇIKLAMA:

[81] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/67.
[82] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/67-68.
[83] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/68.
[84] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/68.
[85] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/69-70.

1- Bu hadis, yapılacak ihsanları kabul edip etmemesi hususunda mü' minlere bazı ölçüler verme gayesini gütmektedir. Hadisin Buhari'deki bir veçhi, mevzuyu daha iyi anlamamıza imkan tanıyacak bazı ziyadeleri havidir. Şöyle ki: "[Hz.Ömer'in memurlarından olan] Abdullah İbnu's-Sa'di'-nin anlattığına göre, Hz. Ömer halife iken, yanına gelmiştir. Hz. Ömer ona:
"Bana anlatıldığına göre, sen bazı devlet işlerini üzerine alıp yaptığın halde, mukabilinde verilen ücreti kabul etmiyormuşsun, bu doğru mu?" diye sorar. "Evet!" cevabını alınca, Hz. Ömer:
"Bundan maksadın ne?" diye tekrar sorar. Abdullah İbnu's-Sa'dî:
"Benim atlarım, kölelerim var. Hayır üzereyim (ihtiyacım yok). Ben ücretimin Müslümanlara sadaka olmasını arzu ediyorum!" der. Bu açıklama üzerine Hz. Ömer şunu söyler:
"Öyle yapma. Ben de (Resulullah zamanında) senin düşündüğünü düşünmüştüm. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) [beni amil olarak istihdam ediyor, mukabilinde ücret olarak bana] bir ihsanda bulunuyordu. Ben kendisine "[Ey Allah'ın Resulü!] Onu ona benden daha muhtaç olanlara verin!" diyordum. Bir seferinde yine bana mal vermişti. Ben yine:
"Onu, ona benden daha muhtaç olana verin!" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:
"Bunu al, kendi malın yap. Sonra da tasadduk et. Sen bu mala muntazır değilken ve istemiş de değilken gelmişse al, böyle değilse ona gönlünü bağlama" buyurdular" der.
Aynı meseleye temas eden başka rivayetlerde Hz. Ömer'in Abdullah İbnu's-Sa'di'ye 1000 dinar gönderdiği, Abdullah'ın bu parayı: "Benim ihtiyacım yok" diyerek iade ettiği, bunun üzerine Hz. Ömer'in mezkur açıklamayı yaptığı vs. şeklinde bazı kıymetli teferruata da rastlanmaktadır.
İbnu Battal, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, Hz. Ömer'e bu meselede tutulacak yolun en güzelini gösterdiğini belirtir: "Çünkü der, her ne kadar, kendisine verilen ihsan için, ona kendinden daha muhtaç olanı kendi nefsine tercih etmesi sevap gerektiren bir amel ise de, onu alıp, bizzat tasadduk etmek üzere mübaşeret etmesi, sonra da vermesi sevapça daha üstündür. Bu hadis, nefislerde mala karşı mevcut cimrilik sebebiyle, herhangi bir şeyi kendi malı yaptıktan sonra tasadduk etmenin faziletinin büyüklüğüne delildir."
2- Nevevî, der ki: "Hadiste, dilenme yasaklanmaktadır. Ulema, zaruret olmadıkça dilenmenin yasak olduğu hususunda ittifak etmiştir. Kesbe muktedir olan kimse hakkında ihtilaf edilmiştir. Ancak esahh olan, tahrimdir. Ancak bazı alimler üç şart altında mübahtır demiştir. Mezkur şartlar şunlardır:
***** Nefsini zelil etmemelidir.
***** İsterken ısrar etmemelidir.
***** Sadaka istediği kimseye herhangi bir eziyete sebep olmamalıdır.
Bu şartlardan biri yerine gelmezse, dilenmek bilittifak haramdır."
3- "Bu vasıfta olmayan mala nefsini bağlama" ibaresini, alimler: "Mal sana kendiliğinden gelmezse, talibi olma, terket onu" diye anlarlar. Bu ibareden çıkabilecek "îsardan, yani daha muhtacı kendine tercihten de men" gibi bir mânanın maksud olmadığını; çünkü alınıp mübaşeret edildikten sonra kendi eliyle tasaddukta bulunmasının daha fazla ücrete vesile olacağına işaret buyrulduğunu da ayrıca belirtirler.
4- Nevevî, hadiste Hz.Ömer'le ilgili olarak zühd, îsâr ve faziletinin beyanı gibi birkısım menkibelerin bulunduğuna da dikkat çeker. Aynı mümtaz vasıflar Abdullah İbnu's-Sa'dî hakkında da söylenebilir.[86]

4880- 2- وعن عمرو بن تغلب قال: [أُتِيَ رَسُولُ اللهِ # بِمَالٍ أَوْ شَيْءٍ فقَسَّمَهُ فَأَعْطَى رِجَاً وَتَرَكَ آخَرِينَ. فَبَلَغَهُ أَنَّ الَّذِينَ تَرَكَهُمْ عَتَبُوا عَلَيْهِ. فَحَمِدَاللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ. أَمَّا بَعْدُ، فَوَ اللهِ إِنِّي ،عْطِي الرَّجُلَ، وَأَدَعُ الرَّجُلَ، وَالَّذِي أَدَعُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الَّذِي أُعْطِي، وَلَكِنِي أُعْطِي أَقْوَاماً لِمَا أَرَى في قُلُوبِهِمْ مِنَ الْجَزَعِ وَالْهَلَعِ، وَأَكِلُ أَقْوَاماً الى مَا جَعَلَ اللهُ في قُلُوبِهِمْ مِنَ الْغِنَى وَالْخَيْرِ: مِنْهُمْ عَمْرُو بْنُ تَغْلَبَ. قَالَ عَمْرُو: فَوَاللهِ مَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِكَلِمَةِ رَسُولِ اللهِ # حُمْرَ النَّعَمِ[. أخرجه البخاري.»الهَلَعُ« شدة الجزع والخوف.

2. (4880)- Amr İbnu Tağlib anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir mal -veya bir şey- getirilmişti. Hemen onu taksim edip dağıttı. (Ancak, bunu yaparken) bir kısmına verdi, bir kısmına vermedi. Kendilerine verilmemiş olan kimselerin, sonradan hakkında dedikodu yaptıkları kulağına geldi. Bunun üzerine, (uygun bir fırsatta, halka hitap etmek üzere doğruldu). Allah'a hamd ve sena ettikten sonra:
"Sadede gelince; vallahi ben, birine verip diğerine vermediğim olur (bu doğrudur, ancak) vermediğim, nazarımda, verdiğimden daha çok sevgiye mazhardır. Ben birkısım insanlara, kalplerinde gördüğüm sabırsızlık ve hırs sebebiyle veririm; birkısmını da, Allah Teala'nın kalplerine koymuş bulunduğu zenginlik ve hayra havale eder (ve onlara bir şey vermem). İşte bunlardan biri Amr İbnu Tağlib'dir!" buyurdular. Amr devamla der ki: "Vallahi, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın (hakkımda telaffuz buyurduğu) bu kelamına bedel kırmızı develerim olsaydı bu kadar sevinmezdim." [Buhârî, Cum'a 29, Humus 19, Tevhid 49.][87]

AÇIKLAMA:

[86] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/70-71.
[87] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/72.

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bazı kereler mal dağıtımını birkısım siyasî mülahazalarla yaptığını göstermektedir. Bu mülahazalara galebe çalan niyet onların kalplerini kazanmak, İslam'a ısındırmaktır. Nitekim hadisin bir veçhinde: "Ben birkısımlarına, kalplerinin eğilmesinden ve sabırsızlığından korkarak veririm.." şeklinde gelmiştir. Bu çeşit kimselere müellefe-i kulub (= kalpleri kazanılanlar) denmiştir.
2- Hadiste insanın fıtrat ve mahiyetiyle ilgili kıymetli açıklama var: "İnsan kalbi sabırsızlık ve tamahkârlıkla yoğrulmuştur. İbnu Battal, alimlerin, hadiste Allah Teala'nın insanı sabırsabırsızlık, cimrilikcömertlik ahlakları üzerine yarattığının delilini bulduklarını belirttikten sonra der ki: "Allah Teala hazretleri namazlarına devam eden musallileri istisna kılmış, onların, namazın tekerrür etmesiyle sabırsızlık edip sızlanmayacaklarını, mallarından Allah'ın hakkını vermekte cimrilik göstermeyeceklerini belirtmiştir. Zîra onlar, bu emirleri sevap umarak yaparlar ve böylece ahiret için çok kârlı bir ticarette bulunduklarına inanırlar.[88] İşte bundan anlaşılır ki, kim ahlâkındaki sıkılık ve cimrilik, fakirlikten sızlanma ve Allah'ın takdirine sabırsızlık göstermesine rağmen, kendisinin güç kuvvet sahibi olduğunu iddia ederse, bu kimse ne alim ne de abiddir. Zîra, kendi menfaatini celb ve zararlarını defetmeye gücü yettiğini iddia eden kimse, iftira etmiş, (yalan söylemiş) olur."
3- Hadis, dünyadaki rızkın, rızka mazhar olan kişinin ahiretteki derecesiyle orantılı olmadığını ifade etmektedir. Çünkü, dünyada herhangi bir rızkın verilip verilmemesi, dünyevî siyasete bağlıdır. Nitekim, hadiste de görüldüğü üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), vermediği takdirde sabırsızlık ve hırsın galebe çalmasından korktuğu kimselere vermiş; sabrına, tahammülüne ve ahiret sevabına kanaat edeceğine inandığı kimselere vermemiştir.
4- Hadis, insanın fıtratında ihsana karşı sevgi, ihsansızlığa karşı da buğz olduğunu; verilmeyince Allah'ın korudukları dışında kalan insanların çabuk aksülamel göstereceklerini de ifade etmektedir.
5- Hadis, bazı durumlarda ihsanda bulunmamış olmasının, bundan mahrum edilen kimse için hayırlı olduğunu göstermektedir. Nitekim, ayet-i kerimede, Rabbimiz Teala hazretleri "Bir şeyden hoşlanmadığınız olur, ama o sizin için hayırlıdır..." (Bakara 216) buyurmuştur. Bundandır ki, yüce sahabi, Resulullah'ın bir kelamının, kendi nazarında kırmızı develerden hayırlı olduğunu beyan etmiştir.
6- Hadiste gözüken mühim bir hüküm, sabırsızlığından korkulan veya ihsan sebebiyle taate geleceği ümit edilen kimsenin bu yolla kalbinin kazanılmasının caiz olduğudur.
7- Sadedinde olduğumuz hadiste temas edilen insan fıtratıyla ilgili hususlara Mearic suresinde de temas edilmiştir. (Mealen): "Muhakkak ki insan hırslı ve sabırsız yaratılmıştır. Ona bir kötülük dokunduğunda feryad eder. Bir hayır eriştiğinde ise cimrilik eder. Ancak namazlarını kılanlar müstesnadır. Onlar namazlarında devamlıdırlar. Mallarında isteyen ve istemeyen yoksullar için belli bir hak vardır. Onlar hesap gününe iman ederler. Onlar Rablerinin azabından korkarlar."(Mearic 19-27). [89]

KAZA (DAVA) VE HÜKÜM BÖLÜMÜ

(Bu bölümde on fasıl vardır)

BİRİNCİ FASIL

KAZANIN KERAHETİ

*

İKİNCİ FASIL

ADİL VE ZALİM HAKİM

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

MÜÇTEHİDİN SEVABI

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

[88] Burada Meâric sûresinin 19-27. Âyetlerine atıf yapmaktadır.
[89] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/72-73.

RÜŞVET HAKKINDA

*

BEŞİNCİ FASIL

KAZANIN ÂDABI

*

ALTINCI FASIL

HÜKMÜN KEYFİYETİ

*

YEDİNCİ FASIL

İDDİALAR VE BEYYİNELER YEMİNİN ŞEKLİ

*

SEKİZİNCİ FASIL

ADALET VE ŞEHADET

*

EHL-İ KİTAB'IN ŞEHADETİ

*

DOKUZUNCU FASIL

HAPİS VE MÜLAZEMET

*

ONUNCU FASIL

RESULULLAH'IN HÜKMETTİGİ KAZALAR

UMUMÎ AÇIKLAMA

Kazâ (veya kadâ), dilimize girmiş bir kelimedir. Aynı kökten kazıyye, kadı, kudât gibi başka kelimeler de dilimize girmiş durumdadır. Asıl itibariyle bir şeyi muhkem ve sağlam yapmak ve bitirmek mânasına gelir ise de; hüküm, icra, ilzam... mânalarına da gelir. Kur'ân'da geçen "Yedi göğün yaratılmasını iki günde tamamladı" (Fussilet 12); "İsrailoğullarına Tevrat'ta şöyle hükmettik" (İsra 4) "Rabbin şunu da hükmetti: Ondan başkasına ibadet etmeyin..." (İsra 23) gibi ayetler, kazâ kelimesinin farklı mânalarına örnektir. Hukukî bir tabir olarak hükmü tenfiz mânasına da kullanılmıştır. Hâkim'e, hükmü delillere dayanarak muhkem şekilde verdiği ve sonra da icra ettiği için kâdı denmiştir. Kazâ, şer'î bir ıstılah olarak iki ve daha çok sayıdaki hasım arasındaki husumeti Allah Teâla'nın hükmüyle fasletmek (çözmek) mânasına gelir.
Bu bahis, bugünkü tabiriyle muhakeme ve bununla ilgili meselelere yer verir. Dinî kitaplar bu meselelere kitâbu'lkazâ, kitâbu'l-akdiye, kitâbu'l-ahkâm gibi farklı başlıklar altında yer verirler. Hepsi aynı mânaya gelir. Bu sahanın günümüzde usûl-i muhakemât birkısım meseleleri edebu'lkâdı adını taşıyan bazı kitaplarda müstakillen ele alınmıştır. [90]

[90] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/75.

BİRİNCİ FASIL

KAZANIN KERAHETİ

-4881 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ: مَنْ جُعِلَ قَاضِياً بَيْنَ النَّاسِ فقَدْ ذُبِحَ بِغَيْرِ سِكِينٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي.ومعناه: مَنْ طَلَبَ الْقضاءَ وَحرص عليه فقد تعرض للذبائح فليحذره.وقوله: »بغيرِ سكينٍ« كناية عما يخاف عليه من هلك دينه دون بدنه، والمراد به أن ما ذبح بغير سكين يكون ذبحه تعذيباً، فضرب به المثل ليكون أبلغ في التحذير من الوقوع فيه، وأشد في التوقي منه .

1. (4881)- Hz. Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim insanlar arasında kâdı tayin edilmiş ise, bıçaksız boğazlanmış demektir." [Ebu Dâvud, Akdiye 1, (3571, 3572); Tirmizî, Ahkâm 1, (1325).][91]

AÇIKLAMA:

İbnu Salâh'ın açıklamasıyla, "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), bu hadiste, kadılık mesleğinin zorluğuna ve mesûliyetinin ağırlığına işaret buyurmaktadır. Kesilmekten murad, mânevîdir. Çünkü kadı, dürüst olursa dünya azabına, dürüst olmazsa ahiret azabına maruzdur ve iki sıkıntı arasındadır." Hattâbî'nin yorumu biraz daha farklı: "Burada bıçakla kesilme mevzubahis edilmemiştir; tâ ki, korkulan şeyden muradın dinî helak olduğu, bedenî helak olmadığı bilinmiş olsun. Bu, hadisin bir veçhidir. Diğer veçhi ise şudur: Bıçakla kesmede kesilen şeye bir rahatlık vardır. Ama boğma, yakma vs. suretlerle öldürme işinde eziyet çok fazladır. Böylece, çok daha müessir bir metodla kadılıktan tahzirde bulunulmuş olmaktadır."
İbnu Hacer, el-Telhîs'de der ki: "İnsanlardan birkısmı kadılık arzusuyla fitneye düşmüş ve hadisi, siyakından ilk akla gelen normal mânasının dışına çıkarıp "bıçaksız kesilme" ile kadılıktaki rıfka işaret etmiştir." Eğer bıçakla kesilseydi bu daha meşakkatli olurdu" demiştir. Ancak bu te'vilin fasid olduğu açıktır." Sübülü's-Selâm'da şöyle denmiştir: "Hadiste, kadılığı deruhte etmekten ve o mesleğe girmekten tahzîre delil var. Sanki şöyle denmektedir: "Kim kazâ (kadılık) işini üzerine alırsa, nefsini boğazlanmaya mâruz bırakmıştır. Öyleyse ondan sakınsın, kaçınsın. Çünkü, bile bile veya cehâletle hüküm verdi mi cehennemliktir."
Nefsini boğazlamasından murat onu helâkete atmaktır. Yani, "Kadılığı, üzerine almakla nefsini helâka atmıştır" demektir. Ayrıca "bıçaksız kesilme"den bahsetmiştir; tâ ki, buradaki boğazlamadan maksadın, çoğunlukla bıçakla yapılan damarların kesilmesi olmayıp, bilakis uhrevî azapla nefsin helâk edilmesi olduğu bildirilmiş olsun."[92]

-4882 -2- وعن بُرَيْدَة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: اَلْقُضَاةُ ثَثَةٌ: وَاحدٌ في الْجَنَّةِ، وَاِثْنَانِ في النَّارِ. فأَمَّا الَّذِي في الْجَنَّةِ فَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ فقَضى بهِ، وَرَجُلٌ عَرَفَ الْحَقَّ وَجَارَ في الْحُكْمِ فَهُوَ في النَّارِ، وَرَجُلٌ قَضَى لِلنَّاسِ عَلى جَهْلٍ فَهُوَ في النَّارِ[. أخرجه أبو داود .

2. (4882)- Büreyde radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kadı üçtür: Biri cennetlik, ikisi cehennemliktir. Cennetlik olan, hakkı bilip öyle hükmedendir. Hakkı bilip hükmünde (bile bile) adaletsiz davranan cehennemliktir. Halka câhilâne hükümde bulunan da cehennemliktir." [Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3573).][93]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hakkı bilen ve hakla amel eden kadının cehennemden kurtulabileceğini belirtir. Diğerleri ise kutulamayacaktır. Şu halde burada esas, sadece bilmek değil, onunla amel'dir. Zîra hakkı bilip de onunla amel etmeyenin, aynen cehaletle hükmeden gibi cehennemlik olduğu belirtilmiştir.
Hadiste mühim bir husus şudur: Cehaletle hükmedenin hükmü hakka muvafık olsa da cehennemliktir. Hadisin zâhiri bunu ifade etmektedir. Çünkü mutlak gelmiştir. Böylece hadis, cehaletle hükmetmekten veya hakkı bildiği halde haksız hükmetmekten şiddetle tahzîrde bulunmuş olmaktadır.
Hatîb Şerbînî: "Hükmü infaz edilecek kadı birinci kadıdır, diğer iki sinin hükümlerine itibar edilmez" demiştir.[94]

-4883 -3- وعن عبداللهِ بنِ مَوْهَبٍ:]أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْه قَالَ ُبْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما: اِذْهَبْ فَاقْضِ بَيْنَ النَّاس. قَالَ: أَوَ تُعْفِينِي يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنينَ؟ فقَالَ: وَمَا تَكْرَهُ مِنْ ذلِكَ، وَقَدْ كَانَ أَبُوكَ قَاضِيّاً. قَالَ: ‘نِّي سَمِعْتُ رَسُولُ اللهِ #:

[91] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/76.
[92] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/76-77.
[93] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/77.
[94] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/77-78.

يَقُولُ: مَنْ كَانَ قَاضِياً فَقَضى بِالْعَدْلِ فَبِالْحَرِىّ أنْ يَنْقَلِبَ مِنْهُ كَفَافاً فَمَا أرْجُو بَعْدَ ذلِكَ[. أخرجه الترمذي.يقال فن »بالحريّ« أن يكرم: أي هو أهل لذلك وحقيق به .

3. (4883)- Abdullah İbnu Mevhib anlatıyor: "Osman İbnu Affan, İbnu Ömer radıyallahu anhüm'e: "Git insanlar arasında hükmet!" dedi. Abdullah:
"Ey mü'minlerin emîri, beni bu vazifeden affetmez misiniz?" diye ricada bulundu. Hz. Osman radıyallahu anh:
"Bundan niye kaçıyorsun? Senin baban da kadı idi" diye ısrar etmek istedi. Ancak Abdullah dedi ki: "Doğru da, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın:
"Kim kadı olur ve adâletle hükmederse, bu kimse başabaş (sevap ve günahı eşit) ayrılmaya liyakat kazanmıştır" dediğini işittim. Artı (Resûlullah'ın bu sözünden) sonra ne ümid edebilirim?" [Hz. Osman bunun üzerine İbnu Ömer'e teklifte bulunmadı.]" [Tirmizî, Ahkâm 1, (1322).][95]

AÇIKLAMA:

İbnu Ömer'in Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'dan yaptığı rivayete göre, kişi iyi niyetle hareket ederek, hakkı bulma hususunda gayret edip hükme varsa, ne sevap ne ikab başabaş kurtaracaktır. Bu durumda kazanılan ne? İnanan insan amelinin sevap getirmesini ister. Kadılıkta bu yoksa niye kadılık yapsın ki? İbnu Ömer bunu belirterek kadılık vazifesini kabul etmiyor. Hz. Osman da ısrar etmiyor, radıyallahu anhüm.
Hadis, et-Tergîb'te biraz farkla rivayet edilmiştir. "Osman İbnu Affân, İbnu Ömer radıyallahu anhüm'e:
"Git kadı ol!" diye emreder. İbnu Ömer:
"Beni bundan affetmez misiniz ey emîre'lmü'minîn?" der.
"Git insanlar arasında hükmet!" diye emri yeniler Hz. Osman. İbnu Ömer tekrar eder: "Ey emîre'lmü'minîn! Beni affedin?"
Hz. Osman: "Kararım kesindir, gidip kadılık yapacaksın!" der. İbnu Ömer:
"Acele etmeyin. Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kim Allah'a sığınırsa, bir sığınağa girmiş demektir" dediğini işittim!" der. Hz. Osman, "Evet!" deyince, İbnu Ömer: "Ben kadı olmaktan Allah'a sığınırım!" der. Hz. Osman sorar:
"Seni bundan engelleyen nedir, baban da kadı idi."
"Çünkü der İbnu Ömer, ben Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü işittim:
"Kim cehaletle hükmederse cehennemliktir. Kim de kadı olup zulm ile hükmederse o da cehennemliktir. Kim de kadı olur ve hakla -veya adaletle- hükmederse başabaş kurtulmayı talep eder."
Öyleyse bu sözden sonra (kadılıktan) ne bekleyebilirim?"[96]

İKİNCİ FASIL

ÂDİL VE ZÂLİM HÂKİM

-4884 -1- عن أنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنِ ابْتَغَى الْقَضَاءَ وَسَأَلَ فيهِ شُفَعَاءَ وُكِلَ الى نَفْسِهِ، وَمَنْ أُكْرِهَ عَلَيْهِ أنْزَلَ اللهُ إلَيْهِ مَلَكاً يُسَدِّدُهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (4884)- Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim kadılık talep eder ve bunun gerçekleşmesinde şefaatçilere baş vurursa (iş) kendisine yıkılır (Allah'ın yardımı olmaz). Kime de o iş zorla verilirse, Allah onu doğruya sevkedecek bir melek gönderir." [Ebu Dâvud, Akdiye 3, (3578); Tirmizî, 1, (1323, 1324).][97]

-4885 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رَسُولَ اللهِ # قَالَ: مَنْ طَلَبَ قَضَاءَ الْمُسْلِمِينَ حَتّى يَنَالَهُ ثُمَّ غَلَبَ عَدْلُهُ جَوْرَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ. وإنْ غَلَبَ جَوْرُهُ عَدْلَهُ فَلَهُ النَّارُ[. أخرجه أبو داود .

2. (4885)- Ebu Hüreyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim Müslümanların kadılık hizmetini talep edip elde etse, sonra adaleti zulmüne galebe çalsa cennete girer. Zulmü adaletine galebe çalsa, ateş onundur". [Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3575).][98]

-4886 -3- وعن ابْنِ أبي أوْفَى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: اللهُ تَعالى مَعَ الْقَاضِي مَا لَمْ يَجُرْ، فإذَا جَارَ تَخَلّى عَنْهُ وَلَزِمَهُ الشَّيْطَانُ[. أخرجه الترمذي .

[95] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/78.
[96] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/78-79.
[97] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/80.
[98] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/80.

3. (4886)- [Abdullah] İbnu Ebî Evfa anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kadı zulmetmedikçe, Allah Teâla hazretleri onunla birliktedir (yardımcısıdır). Zulme yer verdiği zaman onu terkeder, artık şeytan onunla beraber olur." [Tirmizî, Ahkâm 4, (1330).][99]

AÇIKLAMA:

1- Bu üç hadis, kadılıkta adaletli olmaya teşvik etmektedir. Adaletin gerçekleşmesinde, mühim amillerden biri, hâkimin liyâkatine binaen, aranan kişi olmasına bağlıdır. Kendi talebi ile ve hele şefaatçilerin yardımıyla kadılık elde eden kimse, adaleti tam bir bîtaraflıkla yürütemeyeceği için, Resûlullah bunu takbih etmektedir. Kadı, o işin talibi olmamalı, sultan tarafından aranmalıdır. Aranma işi, layık olduğuna dair şöhret kazanmış olmasına bağlı olduğu için, burada kadılık arzulayanların liyaketliliğine hazırlanmalarına zımmî bir teşvikten de bahsedilebilir.
Adil olan kadıya Allah'ın melek göndererek yardımcısı olması, yüce bir şereftir. Zalim olan, bilerek insanların haklarını payimal eden kadıya şeytanın arkadaşlık edip, zulme teşvikte yardımcı olması büyük bir hüsrandır, ebedî cehenneme gitmesine vesiledir.
2- 4885 numaları Ebu Hüreyre hadisi ile az yukarıda 4883 numarada kaydedilen Abdullah İbnu Mevhib hadisi arasında tearuz görülmektedir. Zîra birinde adil kadıya cennet vaadedilirken, diğerinde kefâf yani başabaş kurtulur, ne sevap ne de günah vaadedilmektedir. Önceki hadis adalet müessesesinin hassasiyetine, ehemmiyetine, sorumluluğunun büyüklüğüne dikkat çekmeye matuftur. Sonuncu hadis ise, adil olmanın adaletle hükmetmenin mükâfaatının büyüklüğüne dikkat çekmeye matuftur diye te'lif edilebilir. Nitekim, müteakiben kaydedilecek Amr İbnu'l-Âs radıyallahu anh hadisi (4887), iyi niyetle hükmeden kadıya hakkı bulamasa bile mükâfaat vaadetmekte, hatasından dolayı sorumluluğun olmadığını belirtmektedir. Normalde bu mâna esastır. Aksi takdirde adalet mekanizmasının işlememesi veya o müessesenin uhrevî mesuliyetten korkusu olmayan kimselerin elinde kalması gerekir. Dinimiz buna fetva vermez. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), 4897 numaları hadiste göreceğimiz üzere, zahire, delile göre hükmetmeyi prensip edinmiş, sahte delillerle lehinde hüküm istihsal etmeyi ateşten parça koparmak olarak tavsif etmiştir. Hadiste: "Ola ki biriniz, diğerine nazaran getireceği delili ile daha ikna edici olur. Ben de işittiğime dayanarak lehine hükmederim..." denmekle zahire göre hükmetmek, nefsü'l-emri aramamak teşri edilmiş olmaktadır. Öyleyse, kadı, hakkı bulmak arzusu ile zâhire göre hükmedince kararından dolayı sorumlu olmamalıdır. [100]

ÜÇÜNCÜ FASIL

MÜÇTEHİDİN SEVABI

-4887 -1- عن عَمْرُو بْنِ العَاصِ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إِذَا اجْتَهَدَ الْحَاكِمُ فَأَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِنِ اجْتَهَدَ فأَخْطَأَ فَلَهُ أَجرٌ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

1. (4887)- Amr İbnu'l-Âs radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah buyurdular ki:
"Hâkim içtihad eder ve isabet ederse kendisine iki ücret (sevap) verilir. Eğer içtihad eder ve hata edese ona bir ücret vardır." [Buhârî, İ'tisâm 21; Müslim, Akdiye 15, (1716); Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3574); Tirmizî, Ahkâm 2, (1326); Nesâî, Kazâ 3, (8, 224).)[101]

AÇIKLAMA:

1- Alimler bu hadisten, alim kimsenin âdabına uygun şekilde içtihad yaptıktan sonra, isabet edemeyip, hataya düştüğü için hükümünün veya fetvasının reddedilmiş olmasından günaha girmeyeceği hükmünü çıkarmışlardır. "Bilakis, derler, eğer iyi niyetle bütün gayretini ortaya koymuşsa ücrete mazhar olur, eğer isabet etmişse ecri katlanır. Ancak hakkında ilmi bulunmayan bir meselede cüret edip, ileri atılır, hüküm veya fetva vermeye kalkarsa günahkâr olur."
İbnu'l-Münzir der ki: "Hâkim, içtihadı bildiği halde içtihad ederek hata yaparsa ücrete mazhar olur. Ama alim olmazsa ücret almaz." İbnu'l-Münzir, bu hükmü verirken 4882 numarada kaydettiğimiz Büreyde hadisine dayanır. Orada: "Kadı üçtür" dendikten sonra, "Haksız yere hükmeden kadı cehennemliktir, câhilâne hükümde bulunan da cehennemliktir" buyrulmuştur.
Hattâbî, kadı'nın hata yapsa bile ücrete mazhar olma şartını açıklama sadedinde şöyle der: "Müçtehid, içtihad için şart olan vasıfları nefsinde cem'etmiş ise, (içtihadın usulünü, kıyasın çeşitlerini vs. biliyorsa) ücrete mazhar olur. Böylesi müçtehid hatasından mâzurdur. Ama mütekellif (yani içtihad için gerekli evsafı nefsinde

[99] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/80-81.
[100] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/81.
[101] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/82.

cem'etmeden yersiz bir cüretle içtihada tevessül etmiş biri) ise onun sorumluluğundan korkulur. Ayrıca, âlim kimseye ücret verilmesi, hakkı aramada gayret sarfetmenin ibadet olmasındandır. Bu hüküm isabet etme haline bağlıdır. Ama isabet etmezse, hatalı hükmüne ücret yoktur, fakat günahından eksiltilir." Hattâbî'nin bu sözünden onun, hadiste geçen "...ona bir ücret vardır" ibaresini, günahın eksiltilmesini ifade eden bir mecaz kabul ettiği anlaşılmaktadır.

2- Hadiste geçen isabet etmekten murad, nefsü'l-emirdeki Allah'ın hükmüne tesadüftür. Hata etmekten murad da, müçtehidin "hak, şu cihettedir" diye verdiği hükmün nefsü'l-emirdekinin hilafına tesadüf etmiş olmasıdır.

3- İsabet edene verilen iki ücretten biri içtihad ücreti, diğeri de isabet ücretidir. İsabet edemeyen ise sadece içtihad ücreti alır. 4897 numarada içtihadda hata meselesine temas edilecektir.

Muhtasar-ı Şerhi's-Sünne'de denir ki: "Müçtehid olmayanın kaza (hüküm verme) işine girmemesi gerekir. İmamın böyle olmayanı kaza işlerine tayin etmesi de caiz olmaz."

Devamla müçtehid hakkında şu bilgi verilir: "Müçtehid, şu beş ilmi nefsinden cem'eden kimsedir:

* Kitabullah ilmi,
* Resûlullah'ın sünnetinin ilmi,
* Selef ulemâsının icma ve ihtilaflarına ait ilim,
* Lügat ilmi,
* Kıyas ilmi...

Kıyas: Kur'ân, sünnet veya icmada sarih olarak görülemeyen bir meselenin Kur'ân ve sünnetten hükmünün çıkarılması yoludur. Bu sebeple kitap ilmi olarak, Kur'ân'ın nasihini, mensuhunu, mücmel ve müfesserini, hâs ve âmm olanını, muhkem ve müteşâbihini, kerahet ve tahrimini, mübâh ve mendubunu bilmek gerekir. Sünnet ilmi olarak da bu sayılanların bilinmesi gerekir. İlaveten sünnetin sahihini, zayıfını, müsned ve mürselini, sünnetin Kur'ân'a karşı, Kur'ân'ın sünnete karşı durumu nedir bilmek gerekir. Sözgelimi zâhiri Kur'ân'a muvafık düşmeyen bir hadisle karşılaşınca ne yapacaktır? Çünkü temel prensip şudur: Sünnet, Kur'ân'ı beyan eder, ona muhalefet etmez. Müçtehidin, sünnette varid olan şer'î ahkâmı, kısas, ahbâr ve mevâizden ayrı olarak bilmesi gerekir.

Keza müçtehid lügat ilminden bütün Arapçayı olmasa da, Kur'ân ve sünnette gelen ahkâmla ilgili lügatı bilmesi gerekir.

Keza müçtehid, sahâbe ve tâbiînin ahkâmla ilgili akvâlini (sözlerini) ve ümmetin gelip geçen fakihlerinin fetvalarını çoğunluk itibariyle bilmelidir ki, vereceği bir hüküm onların akvâline muhalif düşmesin; böylece icmayı delmeyeceğinden emin olunur.

Şu halde sayılan bu ilim çeşitlerini bilen kimse müçtehidtir. Bilmediği takdirde ona düşen (önceki müçtehidleri) taklid etmektir.

Burada katılmakta zorluk çekilecek bir husus, taklid etme tavsiyesidir. Çünkü taklid, mevcut bir hükme uymaktır. Halbuki, asıl meselemiz, yeni çıkan bir meselenin hükmünü araştırmaktır. Bu durumda neyi, kimi taklid edeceğiz? Belki şöyle söylemek daha uygun düşecektir: İçtihad için gerekli şartları haiz olmayanlar, eslâfın içtihad edip hükme bağladığı meselelerde yeniden içtihada gitmeyip taklidi esas almalı, yeni meselelerde de ehliyetli olanlar söz söylemelidir. Ehliyetli olmayıp da hevesli olanlar, önce kendilerini yetiştirerek gerekli şartları nefislerinde cem ettikten sonra, mesele çözümüne tevessül etmelidir; dinle oynanmaz."

4- Mevzu ile ilgili olarak, ulemânın bir münakaşasına da burada temas edeceğiz: Her müçtehid hakka isabet eder mi, yoksa sadece biri mi isabet eder? Bu meselede Hanefî ve Şâfiî ulemâya göre bir mesele hakkında muhtelif hükümler veren ulemadan yalnız biri hakka isabet etmiştir. Diğerleri hata etmiştir. Ancak mâzur oldukları için günahkâr sayılmazlar. Yukarıda belirtildiği üzere hatalı hükme varanlar birer ecir alırlar.

Diğer birkısım ulemaya göre, her müçtehid hakka isabet eder; aralarında farklılıklar olsa da. Mâzirî, her iki görüşü temsil eden ulemanın sadedinde olduğumuz aynı hadise dayandıklarını söyler. "Sadece biri hakka isabet eder" görüşünü benimseyenler buna dayanır. "Çünkü derler, eğer herkes hakka isabet etseydi, onlardan birine hata ıtlak olunmazdı. Zîra bir tek halde iki zıt cem olmaz, muhaldir." Herkes hakka isabet eder diyenler, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "herkesin ücrete mazhar olacağı"nı söylemesini delil yaparlar. "Eğer isabet olmasaydı ücret de olmazdı" diye istidlâl ederler ve hadisteki hata ıtlakını, nassdan gâfil olarak veya içtihada gidilmesi câiz olmayan kat'iyyât ve icmaya muhalif olan hususlarda içtihadda bulunanla izah ederler. Zîra böyle birisi, içtihadında hata edecek olsa, vardığı hüküm ve verdiği fetva nesholur, icma ile içtihad etse bile. İşte hata ıtlakı bunun hakkında sahih olur.

Ama "nass veya icma bulunmayan bir meselede içtihadda bulunan kimseye hata ıtlak olunmaz..." tahlilini bu şekilde derinleştiren Mâzirî sözlerini şöyle noktalar: "Her iki tarafta da hak vardır diyenler, fukaha ve mütekellimînin ekseriyetini teşkil eder. Her birinden bu meselede ihtilaf rivayet edilmiş de olsa Eimme-i Erbaa (dört imam) da bu görüştedir."

İbnu Hacer der ki: "Şâfiî merhumdan maruf olan, birinci görüştür. Kurtubî, el-Müfhim'de der ki: "Mezkûr hükmün, iki hasım arasında hükmeden hâkime mahsus olması daha uygundur. Zira burada, tek bir meselede iki kısmın niza ettikleri muayyen bir hak mevzubahistir, (bu hak iki olamaz). Bu hakkı iki taraftan biri lehine hükmetti mi diğerinin hakkı kesinlikle ibtal olur. İşte burada hakkın biri batıl olur ve hâkim gerçeği bilemez. Burada ayrı hükme gidilmiş olsa, birinin isabet edeceği, diğerinin hata edeceği, münakaşa gerektirmeyen bir

hususdur. Her müçtehidin musib (doğruyu bulmuş) olması hasebiyle, musib birdir şeklindeki ihtilafın, hakkın delalet yoluyla kendilerinden çıkarıldığı meselelere has olması uygunluk arzetmektedir. İbnu'l-Arabî der ki: "Bu hadiste alimlerin, etrafında dönüp yakalayamadıkları ziyade bir faide görüyorum. O da şudur: "Kâsır (kişide kalan) amelin ücreti tek bir amiledir. Ama müteaddi (başkasına sirayet eden) amele mukabil ücret kat kattır. Çünkü kendi nefsinde ücret gördüğü gibi, aynı cinsten ona müteallik olan başkalarının ücreti de kendine müncer olur. Böylece hakka hükmetti ve hakkı sahibine verdi mi ona hem içtihad ücreti gelir, hem de hakka müstehak olanın ücreti gelir. İki hasımdan biri hüccet beyanında daha açıkgöz çıkarak, haksız olduğu halde onun lehinde hükmetse hâkime sadece içtihad ücreti gelir."
İbnu Hacer der ki: "Bu sözü şöyle tamamlamak uygundur: "Hâkim, hakkı, haksız olan tarafa verecek olsa, onu kasten yapmadığı için muâheze olunmaz. Lehine hükmolunan kimsenin günahı kendinde kalır, hâkime geçmez. Şurası açıktır ki, bu durum, liyakatli kimsenin, hakkı bulmak için samimiyetle bütün gücünü harcamış olma şartına bağlıdır. Aksi taktirde, bu şartları ihlal etti mi hâkime de vebal gelir."
Son olarak tekrar edelim ki: "İslâm uleması şu hususta icma etmiştir: "Sadedinde olduğumuz hadis, hüküm vermeye ehliyetli müçtehid hakkındadır. Böyle bir hâkim, içtihadda bulunur da isabet ederse, biri içtihadına, biri de isabetine mukabil olmak üzere kendisine iki ecir verilir. Hata ederse yalnız içtihadına mukabil bir ecir verilir." İçtihada ehil olmayan kimsenin hüküm vermesi hiçbir surette helal değildir. Bu kimse içtihadla verdiği hükümden dolayı sevap değil, günah kazanır. Verdiği hüküm hakkı bulsa da bulmasa da, hiçbir değeri yoktur. İnfaz edilmez. Verdiği hüküm isabetli bile olsa şer'î bir esasa değil, tesadüfe dayandığı için Allah'a asi olmuştur, dini hafife almıştır. Binaenaleyh günahkârdır. Bir mü'mini böylesi cinayetlerden Allah korusun.[102]

-4888 -2- وعن يَحْيى بِنْ سَعيدٍ قالَ:]كَتَبَ أبُو الدَّرْدَاءِ الى سَلْمَانَ الْفَارِسِيّ رَضِيَ اللهُ عَنْهما: أنْ هَلُمَّ الى ا‘رْضِ الْمُقَدّسَةِ. فَكَتَبَ إلَيْهِ سَلْمَانُ: إنَّ ا‘رْضَ َ تُقَدّسُ أحَداً إنَّمَا يُقَدّسُ ا‘نْسَانَ عَمَلُهُ، وَقَدْ بَلّغَنِي أنَّكَ جُعِلْتَ طَبِيباً تُدَاوِي. فَإنْ كُنْتَ تُبْرِئُ فَنَعِمَّا لَكَ، وَإنْ كُنْتَ مُتَطَبّباً فَاحْذَرْ أنْ تَقْتُلَ فَتَدْخُلَ النَّارَ. فَكَانَ أبُو الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللهُ عَنْه إذَا قَضى بَيْنَ اثْنَيْنِ ثُمَّ أدْبَرَا عَنْهُ نَظَرَ إلَيْهِمَا وَقَالَ: مُتَطَبّبٌ وَاللهِ ارْجِعَا الىّ فَأعِيدا عَلَيّ قِصّتَكُمَا[. أخرجه مالك.»كَنّى بِالطِّبِّ هُنَا« عن القضاء ‘ن منزلة القاضي من الخصوم، وفصل الحكم بينهم بمنزلة الطبيب من إصح البدن.و»الْمُتَطبِبُ« هو الَّذِي يتعانى الطب و يجيد معرفته .

2. (4888)- Yahya İbnu Saîd anlatıyor: "Ebu'd-Derdâ, Selman-ı Fârisî radıyallahı anhüma'ya:
"Arz-ı Mukaddese'ye gel!" diye yazmıştı. Selman ona şöyle cevap yazdı:
"Arz kimseyi takdis etmez. İnsanı mukaddes kılan şey amelidir. Bana ulaştığına göre, sen orada tabîb kılınmışsın ve hastaları tedavi ediyormuşsun. Eğer tedavi edebiliyorsan ne mutlu sana. Eğer mütetabbib isen, insanları öldürüp cehennemlik olmaktan sakın!"
Ebu'd-Derdâ radıyallahu anh iki kişi arasında hükmedince, onlar yanından ayrıldıkları vakit onlara bakar ve:
"Vallahi mütetabbibdir. Bana geri dönün. Kıssanızı bana iade edin (meselenizi iyice tetkik edeyim)!" derdi." [Muvatta, Vasiyyet 7, (2, 769).][103]

AÇIKLAMA:

1- Şârih Zürkânî, hadiste geçen tabîb kelimesini kadı olarak anlar ve hadisi: "Bana ulaştığına göre sen orada kadı nasbedilmişsin" şeklinde mânalandırır. Ebu'd-Derdâ'nın Şam'a kadı tayin edilmiş olduğunu ve orada kadılık vazifesini ilk alan kimsenin o olduğunu belirtir. Ebu'd-Derdâ' nın tabîb şeklinde isimlendirilmesini mânevî hastalıkları tedavi etmesiyle izah eder.
2- Mütetabbib, tabib olmadığı halde tedaviye yeltenen demektir; sahte tabib de denebilir. Burada kadılıkta yetersiz mânasında anlamak gerekecek. Nitekim hadisin sonunda, kendisine dava arzeden iki kişi arasında hükmetmesi mevzubahis olmakta ve onlara; "hükümden sonra geri dönün, kıssanızı yeniden anlatın (daha iyi araştırayım)" dediği mevzubahis olmaktadır. Bu sözler tabib kelimesinin kadı mânasında kullanıldığına delil olmaktadır. [104]

DÖRDÜNCÜ FASIL

RÜŞVET HAKKINDA

-4889 -1- عن أبي هريرة وابن عَمْرو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللهُ عَنْهم قا:]لَعَنَ رَسُولُ اللهِ # الرَّاشي وَالْمُرْتَشِي في الْحُكْمِ[. أخرجه أبو داود عن ابنِ عَمْرو وحده، والترمذي عنهما.»الرّاشِي« معطي الرشوة لينال بها باط أو يتوصل بها الى ظلم، فأما معطيها ليتوصل بها الى الحق، أو يدفع الظلم بها عن نفسه فغير داخل في هذا الوعيد.و»المرتشي« آخذها فهي عليه حرام سواء أبطل بها حقاً أو دفع بها باطً .

[102] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/82-86.
[103] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/86.
[104] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/86-87.

1. (4889)- Ebu Hüreyre, İbnu Amr İbni'l-Âs radıyallahu anhüm anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), hükümde rüşvet alan ve rüşvet veren [ve aracılık eden] kimseyi lanetlemiştir." [Tirmizî, Ahkâm 9, (1336); Ebu Dâvud da bu hadisi sadece İbnu Ömer radıyallahu anh'tan tahric etmiştir (Akdiye 4, (3580).][105]

AÇIKLAMA:

Rüşvet lügat açısından, müdâhene (yağcılık) ile gayeye ulaşmak mânasına gelir. Kelime dilimize girmiştir. Öncelikle devlet kapısında olmak üzere, gayeye ulaşmak için yetkiliye gayr-ı meşru olarak verilen paraya denir. Râşi, rüşvet veren, mürteşî de rüşvet alan demektir. Bazı rivayetlerde râiş de zikredilmiştir ki, bu işte aracılık yapan demektir.
İslâm'ın üzerinde titrediği adalet müessesesini yerle bir edecek en mühim âmil olan rüşvet, hadiste de görüldüğü gibi şiddetle yasaklanmıştır. Kişinin, gasbedilen hakkını almak için başka yol kalmadığı taktirde- veya maruz kaldığı zulmü defetmek için verdiği rüşvetin haram kısma dahil olmadığı söylenmiştir. Mirkât'da rüşvet şöyle tarif edilmiştir: "Rüşvet: Bir hakkın iptali veya bir bâtılın hak kılınması için verilen şeydir."
Mevzu üzerinde daha önce genişçe durulduğu için burada teferruata girmeyeceğiz.[106]

4890 -2- وعن معاذ بن جبل رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ # الى اليَمَنِ فَلَمّا سِرْتُ أرْسَلَ في أثَري فَرُدِدْتُ. فقال أتَدْري لِمَ بَعَثْتُ إلَيْكَ؟ قال: َ تُصِيبَنَّ شَيْئاً بِغَيْرِ إذْني فَإنَّهُ غُلُولٌ، وَمَنْ يَغْلُلْ يَأتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لهذا دَعَوْتُكَ فَامْضِ لِعَمَلِكَ[. أخرجه الترمذي .

2. (4890)- Muâz İbnu Cebel radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Yemen'e göndermişti. (Hareket edip) yürüdüğüm zaman arkamdan birini göndererek geri çağırdı. (Yanına varınca):
"Sana niye adam gönderip (geri çağırdığımı) biliyor musun?" buyurdular ve ilave ettiler:
"Benim iznim olmadan hiçbir şey almayacaksın. Zîra bu gulûldür (hırsızlık). Kim gulûl yaparsa, aldığı şeyle kıyamet günü (Allah'ın huzuruna gelir). İşte bu (hususu tenbih etmek için) seni çağırdım, artık işine gidebilirsin." [Tirmizî, Ahkâm 8, (1335)].[107]

AÇIKLAMA:

1- Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Hz. Muâz'ı tam yola çıktığı sırada tekrar geri çağırtarak rüşvetle ilgili hatırlatmada bulunuyor. Bu davranış, rüşvet meselesinin zihinde canlı kalması gayesini gütmelidir. Öyle ki, bu hususu, yaptığı başkaca tenbihler, nasihatler meyanında söyleseydi, Hz. Muâz bu kadar canlı şekilde hatırlayamaz, zaman içinde unutabilirdi. Fakat bu tarzla meselenin tebliği, onun hafızasında canlı olarak kalmasında müessir olmuştur.
2- Hadisin son kısmı, âyet-i kerimeden muktebesdir: "Kim emânete hıyanet ederse kıyamet gününde hıyanetinin günahıyla birlikte Allah'ın huzuruna gelir..." (Âl-i İmran 161). [108]

BEŞİNCİ FASIL

KADILIK ÂDÂBI

4891 -1- عن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ # الى اليَمَنِ قَاضِياً وَأنَا حَدِيثُ السِّنّ َ عِلْمَ لِي بِالْقَضَاءِ. فقَالَ: إنَّ اللهَ سَيُهْدِي قَلْبَكَ وَيُثَبّتُ لِسَانَكَ فإذَا جَلَسَ بَيْنَ يَدَيْكَ الْخَصْمَانِ فَ َ تَقْضِينَّ حَتّى تَسْمَعَ كَ َمَ اŒخَرِ كَمَا سَمِعْتَ كَ َمَ ا'وّلِ، فإنَّهُ أحْرَى أنْ يَتَبَيّنَ لَكَ الْقَضَاءُ. قَالَ: فَمَا زِلْتُ قَاضِياً وَمَا شَكَكْتُ في قَضَاءٍ بَعْدُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (4891)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "'Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Yemen'e kadı olarak gönderdi. O sıralarda henüz yaşım küçüktü, kazayı (hüküm vermeyi) bilmiyordum (Beni takviye için):
"(Sen tereddüt etme, git! Bu vazife için) Allah kalbine hidayet koyacak ve delili de sâbit kılacak. Yanına iki hasım geldiği vakit, birinciyi dinlediğin gibi, diğerini de dinlemeden sakın hüküm verme. Böyle yapman (daha isabetli) karar vermen için gereklidir!" buyurdular.
Hz. Ali devamla der ki: "Ondan sonra hep kadılık yaptım. Henüz, bir kerecik olsun hükümde tereddüde düşmedim." [Ebu Dâvud, Akdiye 6, (3582); Tirmizî, Ahkâm 5, (1331); İbnu Mâce, Ahkâm 1, (2310).][109]

---

[105] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/88.
[106] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/88-89.
[107] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/89.
[108] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/89.
[109] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/90.

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu hadislerinde, muhâkemenin en mühim şartlarından birini beyan etmektedir: Şikayet eden kadar da, şikayet edileni dinlemek. Hadisteki birinciden maksat şikayetçidir, diğeri de maznûndur yani şikayete uğrayan. Şimdilerde davacı, davalı kelimeleriyle ifade etmekteyiz.
2- Hattâbî der ki: " Hadiste, hâkimin gâib hakkında hükmedemeyeceğine delil vardır. Şöyle ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, hâkimi, huzuruna gelmiş bulunan iki hasmı da dinlemezden önce hüküm vermekten men ederse, huzuruna gelmemiş bile olan gâib hakkında hüküm vermekten yasaklaması evladır. Bu yasağın gerekçesi açıktır: "Gâibin yanında, iddiayı iptal edecek bir hüccet bulunabilir." Şâfiî'ye göre, namaz kısaltma mesafesinde yer alan gâib hakkında hüküm caiz olduğu için, bazı âlimler, Hattâbî'nin burada "gâib"le hüküm mahallinde bulunmayan kimseyi kasdetmiş olabileceğini söylemiştir.
Şevkânî, "Kadı her iki tarafın delillerini dinlemeden hükme gidecek olursa, o hükmün infaz edilmeyeceğini, davanın usûlünce yeniden görülmesi gerekeceğini, mağdur tarafın bir başka kadıya giderek dava açma hakkına sahip olacağını" belirtir. İbnu Ebî Leyla ve Ebu Hanîfe de "gaib üzerine mutlak olarak hüküm verilemez" demişlerdir. "Ancak derler, delillerin ikamesinden sonra suçlu kaçar veya gizlenirse hâkim üç sefer ona nida eder, gelmezse, hüküm aleyhine infaz edilir." İbnu Battâl, Mâlik, Şâfiî, Leys, Ebu Ubeyd ve bir cemaatin, gaibe hükmetmeye cevaz verdiğini söylemiştir. Ahmed İbnu Hanbel'den gelen bir rivayete göre, o da câiz görmüştür.
3- Hadis, İbnu Mâce'de biraz teferruatlı olarak şöyle rivayet edilmiştir: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) beni Yemen'e gönderdi. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, ben daha genç olduğum halde onlar arasında kazaya (davalarını görmeye) gönderiyorsunuz. Ben kazanın ne olduğunu (nasıl yapılacağını) bilmiyorum" dedim. Bunun üzerine eliyle göğsüme vurdu, sonra: "Allahım, kalbine hidayet, diline sebat ver" diye dua etti. Ondan sonra iki kişinin arasında hükmederken hiç şekke düşmedim."
Hz. Ali'nin, Kur'ân ve sünneti iyi bilen birisi olmasına rağmen "Ôbilmiyorum" demesi, o sırada onun kaza âdâbıyla ilgili tecrübesinin yokluğunu ifade eder.[110]

4892- 2- وعن ابن الزُّبير رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال: [قَضَى رَسُولُ اللهِ # أن الْخَصْمَيْنِ يَقْعُدَانِ بَيْنَ يَدِي الْحَاكِمِ]. أخرجه أبو داود .

2. (4892)- İbnu'z-Zübeyr radıyallahu anhüma dedi ki: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), iki hasmın da kadı'nın önüne oturmasına hükmetmiştir." [Ebu Dâvud, Akdiye 8, (3588).][111]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, hasımlardan birinin gayr-ı müslim olmadığı müddetçe, davalı olsun davacı olsun, hâkimin önünde eşit seviyede oturmalarının teşrî edildiğine delildir. Biri gayr-i müslim olma halinde Müslüman daha yükseğe oturur.[112]

4893- 3- وعن أبي بكرة رَضِيَ اللهُ عَنْه: [أنّهُ كَتَبَ الى ابْنِهِ عَبْدِ اللهِ وَهُوَ قَاضٍ بِسِجِسْتَانِ: أنْ َ تَحْكُمَ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَأنْتَ غَضْبَانُ فإنّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: َ يَحْكُمُ أحَدٌ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانُ]. أخرجه الخمسة .

3. (4893)- Ebu Bekre radıyallahu anh'ın anlattığına göre, Sicistan'da kadılık yapan oğlu Abdullah'a şöyle yazmıştır: "İki kişi arasında, öfkeli olduğun zaman hüküm verme. Zîra, ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim: "Kimse, öfkeli iken iki kişi arasında hüküm vermesin." [Buhârî, Ahkâm 13; Müslim, Akdiye 16, (1717); Tirmizî, Ahkâm 7, (1334); Ebu Dâvud, Akdiye 9, (3589); Nesâî, Kudât 17, (8, 337, 238).][113]

AÇIKLAMA:

Kadılık adabıyla ilgili bir prensip, öfkeli iken hüküm vermemektir. İslâm âlimleri bunu umumî bir prensip olarak benimsemişlerdir. Sebep olarak da gadab halinin, hâkimi bîtaraf ve hakkıyla hükmetmekten alıkoyabileceğini gösterirler. İbnu Dakîkıl Îd, fukahânın "bu mânada olan diğer hallerde de kadının hükmetmemesi gerektiği"ni söylediklerini belirtir. Aşırı açlık ve susuzluk, uyuklama hâlinin galebesi gibi, nazarı, verilecek hükümden dağıtacak bütün haller. Hadiste, sadece öfke halinin zikredilmiş olması, onun, hükme tesir edecek mezkur hallerin en müessiri, en şiddetlisi, mukavemeti nefse en zor olanı olması sebebiyledir.

---

[110] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/90-91.
[111] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/91.
[112] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/91.
[113] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/92.

İmam Şâfiî, el-Ümm'de: "Hâkimin aç veya yorgun veya kalbi bir şeylerle meşgul iken hüküm vermesinden hoşlanmam. Çünkü bu haller kalbi tağyir eder" demiştir.
Cumhur: "Hâkim muhâlefet edip öfkeli halde hükmedecek olsa, hakkı bulması halinde câiz ise de, kerâhetten hâlî değildir" diye hükmetmiştir. Nitekim Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zübeyr'in komşusuyla olan sulama ihtilafında, komşusunun davranışına öfkelenen Resûlullah, o halde iken Zübeyr lehine hükmetmiş ise de, âlimler, bu hâdisenin, öfkeli halde hükmetmenin meşruiyyetine delil olmayacağı, çünkü Resûlullah'tan başka kimsenin "ismet" imtiyazına sahip olmadığına hükmetmiştir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın, öfke halinde de, rıza halinde olduğu gibi hakkı söyleyeceği, başka nasslarda beyan edilmiştir. Ondan başka kimse böyle bir garantiye sahip değildir.
Ayrıca hadiste gadab hali mutlak gelmiştir ve sebebi de zikredilmemiştir. Bu sebeple alimler, gadab az veya çok, ne miktarda olursa olsun, sebebi de ne olursa olsun, o halde hükmün kerahetine hükmetmişlerdir. Bu cumhurun görüşüdür. İmamu'l-Harameyn ve Bagavî, "Öfke Allah için olursa" diye bir istisna koyarak, bu halde mekruh olmayacağını söylemiştir.
Bu hususta ulemanın farklı değerlendirmeleri mevcut ise de teferruata girmeyeceğiz.[114]

4894 -4- وعن عَوْفِ بْنِ مالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَاضَى رَسُولُ اللهِ # بَيْنَ رَجُلَيْنِ. فَلَمَّا أَدْبَرَا قَالَ الْمُقْضِيُّ عَلَيْهِ: حَسْبِيَ اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ. فقَالَ #: إنَّ اللهَ يَلُومُ عَلى الْعَجْزِ، وَلكِنْ عَلَيْكَ بِالْكَيْسِ. فَإِذَا غَلَبَكَ أَمْرٌ فَقُلْ: حَسْبِيَ اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ[. أخرجه أبو داود .

4. (4894)- Avf İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) iki kişi arasında bir hükümde bulunmuştu. Hasımlar ayrıldıkları vakit, aleyhine hükmedilen kimse:
"Hasbiyallahu ve ni'melvekil (Allah bana yeterlidir, O ne iyi vekildir)!" dedi. (Bu sözü işiten) Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah Teala Hazretleri aczi levmediyor (kötülüyor). Fakat sana akıllılık düşer. Ama bir şey sana galebe çalacak olursa o zaman "hasbiyallahu ve ni'melvekil" de!" buyurdular." [Ebu Davud, Akdiye 28, (3624).][115]

AÇIKLAMA:

Görüldüğü üzere, ihtilafa düşen iki şahıs hakkında Aleyhissalâtu vesselâm hüküm vermiş, bu hüküm birinin lehine diğerinin aleyhine olmuştur. Aleyhine hükmedilen kimse, burada hakkının yendiği kanaatindedir. Bu sebeple "hasbiyallahu ve ni'melvekil, yani Allah bana yeter, o ne iyi vekildir (işimi O'na bırakıyorum)" demiştir.
Resulullah'ın müdahalesinde alimler şu mânayı görürler: "Allah, aczi yani işini gevşek tutmayı, (sözgelimi mahkeme önünde kendini müdafaa edecek delilleri ibraz etmemeyi, kendini delilsiz bırakacak şekilde tedbirsiz hareket etmiş olmayı; alışverişi senede sepete bağlamamayı, şahid işini ihmal etmeyi vs.) sevmez."
Keys, burada "acz"in zıddıdır. Öyleyse Aleyhissalâtu vesselâm'ın: "Sana keys (akıllılık) düşer" sözü, şu mânayı ifade etmektedir: "Gevşek, ihmalkâr olma, uyanık ol, gözünü dört aç, işlerini sıkı takip et, esbaba yapışmayı unutma; insanların iyi niyetine güvenip zevahire mürâcatı terketme. Zîra Allah bu çeşit kusurları sevmez. Allah uyanık ve müteyakkız olmayı takdir ve tahmid etmektedir."
Fethu'l-Vedud'da şu açıklama yapılmıştır: "Keys, işlerde teyakkuz (uyanıklık) ve tedbire tevessül, erbabı gözeterek maslahatı arama, sonuç hususunda fikri kullanmaktır", yani "Sana, muamelende müteyakkız olman gerekirdi. Şimdi hasmın galebe çalınca hasbiyallahu ve nime'lvekil diyorsun. Zamanında müteyakkız olmadan, senin yaptığın gibi, iş işten geçtikten sonra hasbiyallahu ve ni'me'lvekil denmesi aczdir, uygun değildir" demektir."
Aliyyu'l-Kârî: "Hadiste hükme bağlanan husus belki de bir borçtu. Adam delilsiz olarak ödeyince, Resulullah adamı, şahidsiz olarak ödediği için, itab etmiştir" der.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), muamelelerinde gevşek ve tedbirsizliği sebebiyle haksızlığa uğrayan kimseyi itab etmiş olmasına rağmen, tedbirsizin gafletinden istifade ile hileye başvuran kimsenin fiiline bir meşruiyet kazandırmaz. Onun uhrevî mesuliyetinde bir eksiklik hasıl etmez. Müslüman, her işinde müteyakkız olmalıdır. Fakat gafilin gafletinden istifade ile haksızlığa da tevessül etmemelidir.[116]

4895 -5- وعن عمرو وعليّ وغيرهما رَضِيَ اللهُ عَنْهم أنهم قالوا:]يَقْضِيَ الْقَاضِي وَالْحَاكِمُ في الْمَسْجِدِ فإذَا أتَى عَلى حَدّ أُقِيمَ خَارِجَ الْمَسْجِدِ[. أخرجه البخاري ترجمة .

[114] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/92-93.
[115] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/93.
[116] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/93-94.

5. (4895)- Hz. Ömer, Hz. Ali ve diğer bir kısım Ashab (radıyallahu anhüm) demişlerdir ki: "Kadı ve hâkim mescidde hüküm verebilir. Şayet bir haddle ilgili hüküm vermişlerse, bunun icrası mescidin dışında yapılır." [Buhârî, bab başlığı olarak kaydetmiştir. Ahkâm 19.][117]

AÇIKLAMA:

Bu mâna, Buhârî'de bab başlığı olarak yer almıştır. "Mâna" diyoruz, çünkü bab başlığındaki elfaz, bu mânayı ifade etse de, farklıdır. İbnu Hacer'in açıkladığına göre, bu meselede, yani mescidde muhakeme yapma işinde esas olan, mescidde bulunanları rahatsız edecek bir şeyin olmamasıdır. Eğer öyle bir durum mevzubahis olursa, bunun mescidde cereyanı caiz olmaz. Nitekim, muhakemenin hadd tatbiki kısmı, hariçte icra edilecek; mescid, kirlenmelere karşı korunacaktır.
Hz. Ali ve Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ) ile ilgili rivayetler başka kaynaklarda mevsul olarak gelmiştir. Rivayetlerde, kendilerine intikal eden hadd davalarında, her ikisinin de haddin tatbiki için, mücrimlerin mescidden dışarı çıkarılmalarını emrettikleri görülür.[118]

ALTINCI FASIL

HÜKMÜN KEYFİYETİ

4896- 1- عن الحارث بن عمرو بن أخي المغيرة بن شعبة يرفعه الى معاذ رَضِيَ اللهُ عَنْه:]لَمَا بعثهُ رَسُولُ اللهِ # الى اليمن قال له: كَيْفَ تَقْضَى إذَا عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ؟ قَالَ: أَقْضِي بِكِتابِ اللهِ. قَالَ: فإنْ لَمْ تَجِدْ؟ قَالَ: أَقْضي بِسُنَّةِ رَسُولِ اللهِ # قَالَ: فإنْ لَمْ تَجِدْ في سُنّةِ رَسُولِ اللهِ # وَ ي في كِتَابِ اللهِ؟ قَالَ: قُلْتُ أَجْتَهِدُ بِرَأيِي وَ ي آلُو. قَالَ: فَضَرَبَ رَسُولُ اللهِ # صَدْرِي، وَقَالَ: الْحَمْدُ للهِ الَّذِي وَفّقَ رَسُولَ اللهِ # لِمَا يُرْضَي رَسُولَ اللهِ #[. أخرجه أبو داود والترمذي.» آلُو« أى أقصر .

1. (4896)- Haris İbnu Amr İbni Ahi'l-Muğîre İbni Şu'be, Muaz (radıyallahu anh)'dan naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Muaz'ı Yemen'e gönderdiği zaman kendisine sorar: "Sana bir dava geldiği vakit nasıl hükmedeceksin?"
"Allah'ın kitabıyla hükmedeceğim" der Muaz.
"(Meseleyi Kitabullah'ta) bulamazsan?"
"Resulullah'ın sünnetiyle hükmedeceğim!"
"Ne Kitabullah'ta ve ne de Resulullah'ın sünnetinde bulamazsan?"
"Kendi re'yimle ictihad edeceğim, (hüküm vermekten) geri durmayacağım."
Hz. Muaz der ki: "Bu cevabım üzerine Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (memnun kaldı), göğsüme eliyle vurup:
"Allah'ın elçisinin elçisini, Allah'ın elçisini memnun edecek usulde muvaffak kılan Allah'a hamdolsun!" buyurdular." [Ebu Davud, Akdiye 11, (3592, 3593); Tirmizî, Ahkâm 3, (1327, 1328).][119]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, senet yönüyle bazı arızalara maruz ise de, ifade ettiği hüküm yönüyle bütün fukahaca telakki-i bi'lkabule mazhar olmuş, mana yönünden sıhhatinde şüpheye düşülmemiştir. Mükerrer olarak belirttiğimiz gibi, bir kere daha belirtmede fayda var: Hadis uleması, bir hadisi zayıf diye damgalarken, zahirî şartlara göre bu hükmün verildiği, o rivayetin nefsü'l-emirde sahih olabileceğini söylemiştir. Bu sebeple, bilhassa Hanefî ulema, bir hadis münferid bile olsa, fukahanın ittifakla ameli sebebiyle ona "hükmen mütevatir" demekten çekinmemiştir. Sadedinde olduğumuz hadis buna bir misal olabilir: Senet yönüyle zayıf da olsa, İslam fukahası, hükmüyle amel etmede müttefiktir. Hadisi tenkidde ileri giden İbnu'l-Cevzî de bununla bütün fukahanın amel ettiğini, mânasının sahih olduğunu söyler. Şunu da belirtelim ki, sadedinde olduğumuz hadisin, Hz. Ömer, İbnu Mes'ud, Zeyd İbnu Sabit, İbnu Abbas gibi sahabenin büyüklerinden mevkuf şahidleri mevcuttur. Beyhakî, Sünen'inde bu hadisi tahric ettikten sonra, takviye maksadıyla bunları kaydetmiştir.
2- İctihad: "Kitab ve sünnete kıyas ederek hüküm aramada alimin bütün gayretini sarfetmesi" olarak tarif edilmiştir. Hattâbî, "içtihad"la verilecek hükmü, kıyas yoluyla, Kitab ve sünnetin mânasına göndermenin kastedildiğini, Kitab ve sünnetten bir asla dayanmadan, kalbe doğan veya hatıra gelen şahsî re'yin kastedilmediğini" belirtir. Hattâbî devamla, "Bu hadiste kıyasın sabit ve bu yolla hüküm vermenin vacib olduğunun görüldüğünü" söyler.[120]

---

[117] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/94.
[118] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/94-95.
[119] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/96-97.
[120] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/97.

4897 -2- وعن أمّ سلمة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]سَمِعَ رَسولُ اللهِ # جَلَبَةَ خَصْمٍ بِبَابِ حُجْرَتِهِ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، وإِنَّهُ يَأْتِنِي الْخَصْمُ، وَلَعَلّ بَعْضُهُمْ أَنْ يَكُونَ أَبْلَغَ مِنْ بَعْضٍ فَأَحْسِبُ أَنَّهُ صَادِقٌ فَأَقْضِي لَهُ، فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقّ مُسْلِمٍ فإِنَّمَا هِيَ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ، فَلْيَحْمِلْهَا أَوْ لِيَذَرْهَا[. أخرجه الستة .

2. (4897)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), odasının kapısında bir münakaşa işitmişti. Yanlarına çıkıp:
"Ben bir beşerim. Bana ihtilaflılar gelir. Bunlardan biri, diğerine nazaran daha belagatlı (ikna edici) olur. Ben de onun doğru söylediğini zanneder, lehine hükmederim. Ancak kime bir Müslümanın hakkını vermiş isem, bunun ateşten bir parça olduğunu bilsin. O ateşi ister yüklensin, ister terketsin (kendisi bilir)" buyurdular."[121]

4898 -3- وفي رواية للشيخين:]إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ، وإِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ الَيّ، وَلَعَلّ بَعْضُكُمْ، أَنْ يَكُونَ أَلْحَن بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ فَأَقْضِى لَهُ بِنَحْوِ مَا أَسْمَعُ. فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِشَىْءٍ مِنْ حَقّ أَخِيهِ فإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ[.ومعنى »أَلْحَنَ بِحُجّتِهِ« أي أقوم بها منه وأقدر عليها، من اللحن بفتح الحاء وهو الفطنة .

3. (4898)- Sahiheyn'in bir rivayetinde hadis şöyledir: "Ben de sizin gibi bir insanım. Siz davalarınızın halli için bana geliyorsunuz. Bazınızın hüccet yönüyle, diğer bazısından daha ikna edici olması, böylece benim, işittiğime dayanarak onun lehine hükmetmem mümkündür. Kimin lehine, kardeşinin hakkından bir şey hükmetmişsem (bilsin ki), onun için cehennemden bir ateş parçası kesmiş oluyorum." [Buharî, Şehadat 27, Mezalim 16, Hiyel 9, Ahkam 20, 29, 31; Müslim, Akdiye 5, (1713); Muvatta, Akdiye 1, (2, 719); Ebu Davud, Akdiye 7, (3583, 3584); Tirmizî, Ahkam 11, (1339); Nesâî, Kudat 13, (8, 233).][122]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, açıkgözlük, hile gibi yollara başvurarak, ihtilaflı meselede haksız bir surette lehine karar çıkartmanın haram olduğu belirtilmektedir.
2- Hadiste geçen "Müslüman", "kardeş" gibi ifadeler, bu haksızlığı gayr-ı müslime karşı yapmanın caiz olacağı mânasına gelmez. İbnu Hacer, "bu meselede Müslüman, zımmî, muâhid, mürted hepsinin eşit olduğunu" belirtir. Beşerî hukukun gasbına dinimiz hiçbir surette müsaade etmez. Mahkemede hile haramsa, bu kime karşı işlenirse işlensin aynı şekilde haramdır. İmam Şafii bu hadisi zikrettikten sonra: "Zîra, hâkimin hükmü ne haramı helal, ne de helali haram kılar" demiştir.
3- Hadis, hâkimlerin zahire, delile göre hükmedeceğini, böyle hükmedince haksız bir hüküm de verse sorumlu olmayacağını belirtir. Ancak, hakkı bulma hususunda gereken gayret gösterilecektir. Bu husus daha geniş olarak açıklandı (4887. hadis).
4- Hadisin bir veçhinde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Kimin lehine kardeşinin hakkından bir şeye hükmetmişsem (bilsin ki), onun için cehennemden bir parça kesmiş oluyorum. Artık dileyen alsın, dileyen terketsin" sözünden sonra şu ziyade gelmiştir: "Muhakeme olan her iki adam da ağladılar ve her biri: "Hakkım senin olsun" dediler. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Madem böyle yapıyorsunuz, öyleyse (ihtilaf ettiğiniz malı) taksim edin, hakkı arayın!" buyurdular. Onlar da hisselerini aldılar ve helallaştılar."
5- Hadisin bazı vecihlerinde, bunun bir miras ve eskimiş mallar ihtilafı olduğu tasrih edilmiştir.
6- Hadisin bazı vecihlerinde gelen "O, ateşi ister yüklensin, ister terketsin, (kendisi bilir)" şeklindeki ifade, muhatabı muhayyer bırakmak için değil, tehdid için söylenmiştir.[123]
7- BAZI FEVAİD:
Yukarıda kaydettiklerimizden başka, hadisten çıkarılan bazı hükümler şunlardır:
***** Bir kimse bir hak iddia etse, delil yokluğu sebebiyle hâkim müddea aleyhe yemin ettirse ve lehine hükmetse; bu, adamı batında tebrie etmez. İddia sahibi sonradan delil getirse, iddiası dinlenir; önceki hüküm iptal edilir.
***** Bir kimse hile yollarından biriyle, batıl bir iş için hileye tevessül etse ve zahirde hak onun olsa ve lehine hükmedilse, batında onu alması kendisine helal olmaz. Verilen hükümle, günah üstünden kalkmaz. Sadece Ebu Hanife: "Hâkimin hükmü, malların helal olmasını sağlamazsa da, ferçleri helal kılar, kararda zikri geçen batını helal kılar" demiştir. Bu, hadis ve icmaya muhalif bulunmuştur.
***** Resulullah, vahiy gelmeyen hususlarda şahsî re'yi ile ictihad ederdi. Bu husus münakaşalı ise de bu hadis, ictihad-ı nebevî hususunda açıktır.
***** Resulullah, zahire göre verdiği hükmünde, içtihadı O'nu, bazan batındaki gerçek duruma uymayan hükme götürmüştür. Ancak, ismeti sebebiyle bu hata üzerinde istikrar hasıl olmamıştır.
Resulullah'ın mutlak olarak hata yapmayacağını söyleyenler derler ki: "Eğer Aleyhissalâtu vesselâm'ın hükmünde hatanın vukuu caiz olsaydı, mükelleflere hatayı emretmesi gerekirdi. Zîra bütün hükümlerine uyma

[121] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/97-98.
[122] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/98.
[123] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/98-99.

hususunda emir sabittir. Nitekim Allah Teala Hazretleri (mealen): "Hayır! Rabbine and olsun ki, onlar aralarındaki anlaşmazlıklar için senin hükmüne müracaat edip, sonra da verdiğin hükme, gönüllerinde hiçbir şüphe ve sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle razı olup uymadıkça, hakkıyla iman etmiş olmazlar" (Nisa 65) buyurmuştur. Ayrıca, icma, hatadan ma'sumdur. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), rütbesinin yüceliği sebebiyle masumiyete evladır."
Birinci mütalaaya şöyle cevap verilir: Eğer mesele, hata vukuunu gerektirirse, onda bir mazhar yoktur. Çünkü hata mukallidler hakkında da mevcuttur. Zîra onlar, müftüye ve hâkime, hata etmeleri caiz bile olsa, ittiba etmekle emrolunmuşlardır.
İkinci noktanın cevabı şöyledir: Mülazemet (beraberlik) merduttur. Çünkü icmanın varlığı farzedilse, bu, dayanağını Resulullah'tan gelen rivayetten alır. Böylece, icmanın kendine değil, Resulullah'a ittiba edilmiş olur.[124]

-4899 -4- وعن ا‘شْعث بن قيس:]أنَّه اشْتَرَى رَقيقاً مِنَ الْخُمُسِ مِنْ عَبْدِاللهِ بِعِشْرِينَ أَلْفاً فَارْسَلَ إلَيْهِ عَبْدُاللهِ في ثَمَنِهِمْ. فقَالَ: إنّمَا أخَذْتُهُمْ بِعَشْرَةِ آلَفٍ. قَالَ عَبْدُاللهِ: فَاخْتَرْ رَجُلً يَكُونُ بَيْنَ وَبَيْنَك. فقالَ ا‘شْعَثُ: كُنْ أنْتَ بَيْنِي وَبَيْنَ نَفْسِكَ. فقَالَ عَبْدُاللهِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: إذَا اخْتَلَفَ الْبَيِّعَانِ وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا بَيّنَةٌ، فَهُوَ مَا يَقُولُ رَبُّ السِّلْعَةِ أوْ يَتَتَارَكَانِ[. أخرجه أبو داود، وأخرجه النسائي منه المسند فقط .

4. (4899)- Eş'as İbnu Kays'ın anlattığına göre, Humus'tan bir köleyi Abdullah'tan yirmi bin (dirhem)e satın almış ve Abdullah kölenin bedelini almak üzere kenisine bir adam göndermiştir. Adam gelince: Eş'as:
"Ben onu on bine satın aldım" dedi. Abdullah da:
"Öyleyse seninle benim arama (hakem olacak) bir kimse tayin et!" dedi. Eş'as:
"Benimle kendi aranda sen hakem ol!" dedi. Bunun üzerine Abdullah:Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Alışveriş yapan iki kişi ihtilafa düşerlerse ve aralarında da delil yoksa, mal sahibinin söylediği esas alınır veya (alışverişi) terkederler" dediğini işittim" dedi. [Ebu Davud, Büyû 74, (3511); Nesâî, Büyû 82, (7, 302, 303), Nesâî'de sadece müsned (Resulullah'a ait) kısım kaydedilmiştir.][125]

AÇIKLAMA:

Hattâbî bu meselede ulemanın ihtilaf ettiğini belirtir:
* Malik ve Şafiî rahimehümallah: "Satıcıya: "Malı söylediğin fiyata sattığına dair yemin et!" denir. Satan yemin ederse müşteriye: "Ya satıcının söylediği fiyata malı alırsın, ya da söylediğin fiyata sattığına dair yemin edersin!" denir. Eğer yemin ederse, mal, satana iade edilir. Şafii'ye göre, malın mevcut olması ile telef olmuş bulunması arasında fark yoktur, hüküm böyledir. Çünkü her ikisi de yemin etmiş birbirinin söylediği fiyatları reddetmiştir" demişlerdir. Muhammed İbnu'l-Hasen de bu görüştedir.
* Nehâî, Sevrî, Evzâî, Ebu Hanife ve Ebu Yusuf: "İstihlâktan sonra, yemin edince müşterinin sözü esas alınır. İmam Malik de, iki rivayetten en meşhurunda, bunların, "İstihlaktan sonra" sözlerine yakın bir şey söylemiştir. Onların bu hükme, bazı rivayetlerde "Mal kaim olduğu halde alışveriş yapanlar ihtilaf ederlerse, satıcının sözü muteber olur veya alışverişi terkederler" şeklinde gelen beyana dayandığı belirtilmiştir. Ulema: "Malikin malın kıyamını şart koşması, malın istihlaki halinde hükmün farklı olacağına delildir" demiştir.[126]

YEDİNCİ FASIL

DÂVÂLAR VE BEYYİNELER

-4900 -1- عن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ #: اَلْبَيّنَةُ عَلى الْمُدّعِي وَالْيَمِينُ عَلى الْمُدّعَى عَلَيْهِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4900)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana dedi ki: "Beyyine davacı üzerine, yemin de davalı üzerine düşer." [Tirmizî, Ahkâm 12, (1341).][127]

-4901 -2- وعن ابن عبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنّ امْرَأتَيْنِ كَانَتَا تَخْرُزَانِ في بَيْتٍ فَخَرَجَتْ إحْدَاهُمَا وَقَدْ أُنفذَ بِإشْفَافِي كَفِّهَا، فادَّعَتْ عَلى ا‘خْرى، فَرُفِعَ ذلِكَ الى ابْنِ عَبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما فقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ دُدّعَى رِجَالٌ دِمَاءَ قَوْمٍ وَأمْوَالَهُمْ، وَلَكِنَّ الْبَيّنَةُ عَلى الْمُدّعِي، وَالْيَمِينُ عَلى مَنْ أنْكَرَ. ذَكّرُوهَا بِاللهِ، وَاقْرَءُوا عَلَيْهَا: إنَّ الّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللهِ وَأيْمَانِهِمْ ثَمناً قَلِيً اŒيَةَ فذَكّرُوهَا فَاعْتَرَفَتْ[. أخرجه الخمسة، وهذا لفظ البخاري .

[124] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/99-100.
[125] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/100-101.
[126] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/101.
[127] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/102.

2. (4901)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İki kadın bir odada deri dikiyorlardı. Bunlardan biri avucuna bîz batırılmış olarak dışarı çıktı. Bunu diğerinin yaptığını iddia etti. Dava İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a götürüldü. İbnu Abbas dedi ki:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuşlardı: "Eğer insanlara sırf iddialarıyla (delil olmadan) talep ettikleri verilseydi, insanlar başkalarının kan ve mallarını istemeye kalkarlardı. Ancak iddia sahibine beyyine gerekmektedir. İddiayı inkar edene de yemin gerekmektedir. (Bu kadına) Allah'ı (yalan yere yemin etmenin günahını) hatırlatın. Ona şu ayeti okuyun: "Allah'ın ahdini ve yeminlerini az bir pahaya değişenler, işte bunlar için ahirette hiçbir nasib yoktur" (Al-i İmran 77).
Kadına bu hatırlatıldı. Bunun üzerine kadın suçunu itiraf etti." [Buhârî, Tefsir, Al-i İmran 3, Rükûn 6; Müslim, Akdiye 2, (1711); Ebu Davud, Akdiye 23, (3619); Tirmizî, Ahkâm 13, (1343); Nesâî, Kudât 35, (8, 248).][128]

4902- 3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَضَى رَسُولُ اللهِ # بِيَمِينٍ وَشَاهِدٍ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

3. (4902)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (iddia sahibi iki şahid bulamazsa) bir yemin ve bir şahid(in yeterli olacağın)a hükmetmiştir." [Müslim, Akdiye 3, (1712); Ebu Davud, Akdiye 21, (3608).][129]

AÇIKLAMA:

1- İslam şeriatı, ilk iki hadisten anlaşılacağı üzere, davacıya, iddiasına beyyineyi şart koşmuştur. Davalıya da yemin etmeyi şart koşmuştur. Beyyine, iddiayı isbatlayıcı delil ve hüccet demektir. Normalde davacı (müddeî) hakkında beyyine, belli şartları taşıyan iki şahittir. İddia sahibinin beyyinesi yoksa, davalıya (müddea aleyh) yemin teklif edilir.
2- Üçüncü rivayet (4902) dava sahibi iki şahid bulamaz da tek şahid bulursa, bir şahid yerine de yeminin yeterli olacağı görüşünü takrir etmektedir. Ancak bu mesele ulema arasında ihtilaflıdır: Ebu Hanife, Şa'bi, Evzâî, Leys ve İmam Malik'in ashabından Endülüslü olanlar, bir şahid ve yeminle hiçbir surette hüküm verilemeyeceğini, iki şahidin şart olduğunu söylemişlerdir. Ancak, diğer üç imam ve cumhur, bir şahidle davacının yemininin malla ilgili davalarda yeterli olacağına hükmetmiştir. Mala girmeyen davalarda yemin ve şahidin kabul edilmeyeceğinde hepsi ittifak eder.[130]

4903- 4- وعن عبدالله بن عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أبِي مُلَيْكَةَ:]أنَّ بَنِي صُهَيْبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه: ادَّعَوْا عِنْدَ مَرْوَانَ بَيْتَيْنِ وَحُجْرَةً، اَعْطَاهَا رَسُولُ اللهِ # صُهَيْباً رَضِيَ اللهُ عَنْه. فقَالَ مَرْوَانُ: مَنْ يَشْهَدُ لَكُمْ بذلِكَ؟ فقَالُوا: ابْنُ عُمَرَ. فَدعَاهُ فَشَهِدَ أنَّ رَسُولَ اللهِ # أعْطَى صُهَيْباً بَيْتَيْنِ وَحُجْرَةً. فَقَضَى مَرْوَانُ بِشَهَادَتِهِ لَهُمْ[. أخرجه البخاري.

4. (4903)- Abdullah İbnu Ubeydillah İbni Ebî Müleyke anlatıyor: "Benî Süheyb (radıyallahu anh), Mervan nezdinde, iki ev ve bir odanın kendilerine ait olduğunu, bunları (babaları) Süheyb'e Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiğini iddia ettiler. Mervan: "Söylediğiniz şeye şahidiniz var mı?" dedi. Onlar: "İbnu Ömer!" dediler. Mervan İbnu Ömer'i çağırdı. O, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Süheyb (radıyallahu anh)'e iki ev ve bir oda verdiğini söyledi. Mervan sadece onun şehadetiyle onlar lehine hükmetti." [Buhârî, Hibe 30.][131]

AÇIKLAMA:

Burada tek şahidle davanın sübut bulması ve hüküm verilmesine örnek var. Bazı müteahhir alimler, "İddia sahiplerine yemin de ettirilmiştir" te'vilini yapmıştır. Ancak rivayette bunu te'yid eden bir açıklık yok. Bu rivayete dayanan bir kısım müteahhir ulema: "Sıdkına karine bulunduğu takdirde tek şahid de yeterlidir" demiştir. Seleften Şureyh de böyle hükmetmiştir.
Ebu Davud, Sünen'inde "Hakim, şahidin sıdkını bilirse, tek şahidle hükmetmesi caizdir" diye açtığı bir babta, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şahideteyn (iki şahid) tesmiye ettiği Huzeyme İbnu Sabit Kıssasını kaydeder. Ancak ulema, bu durumun Resulullah'a has bir vak'a olduğunda ittifak etmiştir. İbnu't-Tin, bu rivayete şöyle bir yorum getirir: "Muhtemelen Mervan, bunu Allah'ın malından, nazarında ihsana müstehak olana bağış şeklinde vermiştir. Eğer Aleyhissalâtu vesselâm vermiş idiyse, böylece bu bağış infaz edilmiş oldu, yok vermemiş idiyse, kendisi bu bağışı yapmış oldu." İbnu't-Tîn demek ister ki, tek şahidle dava hükme bağlanmaz. Öyleyse bu rivayetin te'vili gerekir. İbnu't-Tîn ayrıca, bu hâdisenin fey'le ilgili olduğunu, (insanlar arasında bir dava olmadığını) belirtir. Ömer İbnu Şeybe'nin Ahbar-ı Medine'de zikrettiğine göre, Süheyb'in evi Ümmü

[128] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/101-103.
[129] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/103.
[130] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/103.
[131] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/104.

Seleme'ye aitti. Süheyb'e bağışladı. Belki de bunu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın emriyle yaptı veya mecaz yoluyla Ümmü Seleme'ye nisbet etti. Ev hakikatte Resulullah'ın idi. Onu Süheyb'e bağışladı veya o, dava mevzuu olan evden başka bir evdir.[132]

4904- 5- وعن أبِى مُوسى رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنَّ رَجُلَيْنِ اِدَّعِيَا بَعِيراً عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ #، فَبَعَثَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا شَاهِدَيْنِ، فَقَسّمَهُ # بَيْنَهُمَا نِصْفَيْنِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

5. (4904)- Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında iki kişi bir deve hakkında iddiada bulundular. Her biri, iki tane şahid getirdi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) deveyi ikiye bölerek aralarında taksim etti." [Ebu Davud, Akdiye 22, (3613, 3614, 3615); Nesâî, Kudat 34, (8, 248).][133]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Davud'un bir rivayetinde her ikisinin de beyyinesi olmayan iki kişinin bir deve -veya hayvan- hakkında iddiada bulunduklarını, bu durumda da hayvanı aralarında taksim ettiğini kaydeder. İbnu Raslan, iki rivayetin de aynı hadiseye parmak basmış olabileceğini, zira her iki tarafın birbirine zıt olan beyyine ibraz etmesiyle, beyyinelerin birbirlerini hükümden düşürerek sanki yok hükmüne getireceğini belirtir.
2- Ulema şöyle bir durumda ihtilaf eder: Bir şey bir adamın elindedir. Bunun hakkında iki kişi iddiada bulunur ve her biri kendinin olduğunu söyler ve her ikisi de beyyine ikame eder.
* Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Rahuye derler ki: "Aralarında kur'a çekilir, kime çıkarsa o alır.
* Şafiî kavl-i kadiminde Ahmed gibi hükmetmişse de, kavl-i cedidinde, "Bu hususta iki görüş var demiştir. Birine göre ikiye bölünerek aralarında taksim edilir. Ashab-ı re'y ve Süfyan-ı Sevrî de buna hükmeder. Diğer kavle göre; kur'a çekilir, kime çıkarsa "şahidleri hakka şehadet etti" diye yemin eder ve böylece mal ona hükmedilir.
* İmam Malik: "Ben malı onlardan birine hükmetmem. Eğer mal bir başkasının elinde ise" demiştir. Ondan rivayete göre: "Mal, onlardan hangisinin şahidleri daha adi, selahet cihetiyle daha meşhur ise ona aittir" demiştir.
* Evzâî: "Beyyine cihetiyle hangisi daha çok ise o alır" demiştir.
* Şâbi'nin: "Mal aralarında şahidlerin hisselerine göredir" dediği hikaye edilmiştir (Hattabi'den). Müteakip hadis, her iki tarafın da beyyinesi bulunmama durumuyla ilgilidir. Oradaki açıklamalar bu söyleneni tamamlayacak mahiyettedir.[134]

4905- 6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]عَرَضَ رَسُولُ اللهِ # عَلى قَوْمٍ الْيَمِينَ فَسَارَعُوا إلَيْهَا فَأَمَرَ أنْ يُسْهَمَ بَيْنَهُمْ في الْيَمِينِ، أيُّهُمْ يَحْلِفُ[. أخرجه البخاري وأبو داود .

6. (4905)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir mal hususunda ihtilaf eden, fakat beyyineleri olmayan) bir kavme yemin teklif etti. (İki taraf da) birden yemin etmeye koştu. Bunun üzerine (önce) yemin (edecek tarafın tesbiti için) kur'a çekilmesini emretti." [Buhârî, Şehâdât 24; Ebu Davud, Akdiye 22, (3616, 3617, 3618).][135]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, mefhumu hususunda şarih ve fakihlerin ihtilaf ettiği hadislerdendir. Bir açıklamaya göre, -önceki hadisin açıklamasında da geçtiği üzere- ihtilaf halinde iki taraf da beyyine ibraz edemezse, her iki tarafa da yemin teklif edilir. Her iki taraf da haklılığı hususunda yemin etmek isterse "hangisi öncelikle yemin etmelidir" hususu mevzubahis olacaktır. Sadedinde olduğumuz hadis, bu noktada prensip getirmektedir: Önce yemin edecek taraf, hâkimin arzusu ile değil, kur'a ile tesbit edilmelidir.
Diğer bir açıklamaya göre, yemine iştirak şu suretle olur: İki taraf, ellerinde bulunmayan bir mal hususunda niza eder ve ikisi de lehinde bir beyyine getiremezse, aralarında kur'a çekilir. Kur'a kime çıkarsa o yemin eder ve mala hak kazanır. Bu manayı te'yid eden bir rivayeti, Ebu Davud ve Nesâî'de Ebu Râfi Ebu Hüreyre'den nakletmiştir: "Her ikisinin de beyyinesi olmadığı halde iki kişi bir mal hususunda ihtilaf ettiler. Resulullah: Dava sahipleri memnun olsalar da olmasalar da yemin (hakkı) hususunda kur'a çekin" buyurur."
Hadisi bu mânada anlayan Hattâbî der ki: "İstiham'ın buradaki manası kur'a çekmektir. Resulullah şunu kastediyor: "İhtilaf sahibi her iki taraf kur'a çeksinler. Kur'a kimin lehine çıkarsa yemin eder ve iddia ettiği şeyi alır." Hattâbî bir deve üzerine çıkan bir ihtilafın, Hz. Ali tarafından yapılan buna benzer bir çözümünü kaydeder.

---

[132] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/104.
[133] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/104-105.
[134] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/105.
[135] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/105-106.

Ebu Davud'dan kaydettiğimiz hadis hakkında Kirmânî'nin yorumu şöyle: "Kur'a çekme işi, ihtilaf edenlerin, malı haketmeye götüren sebeplerde eşit olma halinde olur. Mesela: "Mal her iki tarafın da elindedir ve taraflar tamamına sahip olmak isterler, her ikisi de yemin edip almak ister. İşte böyle bir durumda aralarında kur'a çekilir, hangisine çıkarsa o yemin eder ve mala sahip olur."
Şerhu'l-Mişkat'ta aynı hadis için şu yorum yapılmıştır: "Meselenin şekli şöyledir: İki kişi üçüncü bir şahsın elinde bulunan bir mal hususunda iddialaşırlar ve her ikisinin de beyyinesi olmazsa veya her ikisinin de beyyinesi olursa, üçüncü şahıs da: "Ben (bu mal bunlara mı, başka birine mi ait) bilmiyorum" derse, bunlar hakkında verilecek hüküm iki iddiacı arasında kur'a çekmektir. Kur'a hangisine çıkarsa o yemin eder ve mala sahip olur. Hz. Ali de böyle hükmetmiştir."
Şâfiî'ye göre bu durumda mal, üçüncü şahsın elinde bırakılır.
Ebu Hanife'ye göre, iki dava sahibi arasında mal ikiye bölünür.
İbnu'l-Melek der ki: "Ahmed ve akvalinin birinde ve sonuncusunda Şafiî, Hz. Ali gibi hükmetmiştir. Keza Ebu Hanife de öyle hükmetmiş ve: "Her ikisine, yemin ettirilerek yarımşar verilir" demiş, bir başka kavlinde de: "Üçüncü şahsın elinde bırakılır" demiştir."
Mesele hususunda ihtilafı gösterme saddedinde Beyhaki'nin yorumunu da kaydetmek isteriz. Der ki: "Kadı, taraflara yemin ettirmek isteyince, önce hangisinin yemin edeceğini tesbit için kur'a çeker. Böylece önce biri sonra diğeri yemin eder. Eğer ikincisi, birincisinin yemininden sonra yemin etmezse, malın tamamını birinciye hükmeder. Eğer ikinci de yemin ederse, ikisi de yeminde eşit olurlar ve böylece mal ikisi arasında yarımşar bölünür, tıpkı yeminden önce olduğu gibi."[136]

4906- 7- وعن أبي غَطفان بن طريفٍ قال:]اخْتصَمَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَابْنُ مُطِيعٍ الى مَرْوَانَ في دَارٍ كَانَتْ بَيْنَهُمَا، فَقَضَى مَرْوَانُ عَلى زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ بِالْيَمِينِ عَلى الْمِنْبَرِ فقَالَ زَيْدٌ أَحْلِفُ لَهُ مَكَانِي هذَا. فقَالَ مَرْوَانُ، َ، إِ عِنْدَ مَقَاطِعِ الْحُقُوقِ. فَجَعَلَ زَيْدُ بْنُ ثَابتٍ يَحْلِفُ إنّ حَقّهُ لَحَقُّ، وأبِى أنْ يَحْلِفَ عَلى الْمِنْبَرِ، فَجَعَلَ مَرْوَانُ يَعْجِبُ مِنْ ذَلِكَ[. أخرجه مالك .

7. (4906)- Ebu Gatafan İbnu Tarif el Mürrî anlatıyor: "Zeyd İbnu Sabit ve İbnu Mutî aralarındaki bir ev sebebiyle (Medine valisi) Mervan'a dava açtılar. Mervan, minberde yemin etmesi şartıyla, evin Zeyd İbnu Sabit'e ait olduğuna hükmetti. Zeyd:
"Ben onun için şu yerimde yemin ederim!" dedi. Mervan da:
"Hayır! Hukukun kesinleştiği yerde yemin edeceksin!" dedi. Bunun üzerine Zeyd "Hakkım haktır" diye yemin etmeye başladı ve minberde yemin etmekten imtina etti.
Mervan bu duruma hayret etti." [Muvatta, Akdiye 12, (2, 728).][137]

AÇIKLAMA:

1- Zürkânî, yeminin, Mescid-i Nebevî'nin minberinin yanında yapılmasının istendiği; "minberde" sözünden maksadın "minberin yanında" demek olduğunu belirtir.
2- İmam Malik, minberin yanında yemin etme an'anesinin mevcudiyetini gözönüne alarak, "Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'in imtinasını, onun sabru'lyemini mekruh addetmesiyle" izah eder. Sabru'lyemin: Kişinin yemine zorlanması, yemin edinceye kadar hapsedilmesidir. Şu halde Zeyd (radıyallahu anh), yemine zor, icbar karışmaması, kendiliğinden olması görüşündedir. Zorlamanın karışacağı yemini mekruh addetmektedir.
3- Mervan'ın taccübü, Zeyd'in davranışı sebebiyledir. Çünkü Zeyd, bu yeminin mekanla ilgili bir tağliz yemini olduğunu bildiği halde, buna yanaşmayışına Mervan hayret etmiştir. Tağliz suretiyle yemin, zaman, mekan ve bazı elfazı mahsusa ilavesi suretiyle yapılır. Şöyle ki: "Hüküm eğer Mekke-i Mükerreme'de verilecek ise yemin, Makam-ı İbrahim ile Beytu'l-Haram arasında yapılır. Ve eğer Medine-i Münevvere'de ise yemin, Resulullah'ın minberi yanında yapılır. Bir başka beldede ise o beldenin camiinde ikindiden sonra yapılır. Allah'ın isimlerinin bazılarının ilavesiyle veya Kur'an üzerine yapılan yeminler de bu nev'e girer.
4- İmam Şafiî, Hz. Ömer'in bir adamla aralarında çıkan ihtilafta minberin yanında yemin ettiğini belirtir. İlaveten: "Bize göre, minber üzerinde yemin, ihtilaf edilmeyen bir husustur. Bu hususta görüşümüz hep aynı kalmıştır" der.
5- Hadisin Muvatta'daki aslında İmam Malik'in bir açıklaması var: "Ben, bir dinarın dörtte birinden daha az bir şey için -ki bu üç dirhem yapar- minberde yemin ettirilmesini uygun görmem."
Şafiî hazretleri: "Yirmi dinar ve daha fazla değerde olan şeyler için minberde yemin ettirilir, daha az şey için ettirilmez" der.
Zürkânî der ki: Cumhur, kan ve çok miktardaki mal için mekan şartı ile tağliz suretinde yemin yaptırılır, daha az bir şey için yaptırılmaz diye hükmetmiştir. Ancak azın, çoğun hududu nedir? Bu hususta alimler ihtilaf etmişlerdir.[138]

---

[136] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/106-107.
[137] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/107.
[138] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/108.

*** YEMİNİN ŞEKLİ:**

-4907 -1- عن ابن عبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أَنَّ رَسُولَ اللهِ # قَالَ لِرَجُلٍ حَلِّفْهُ: احْلِفْ بِاللهِ الَّذِيَ إِلَهَ إِلَّ هُوَ مَالَهُ عِنْدَكَ شَيْءٍ، يَعْنِى لِلْمُدَّعِي[. أخرجه أبو داود .

1. (4907)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yemin teklif ettiği bir adama:
"Kendinden başka ilah bulunmayan Allah'ın adıyla, o kimsenin yani dava sahibinin senin yanında malı olmadığına yemin et!" buyurdu." [Ebu Davud, Akdiye 24, (3620).][139]

AÇIKLAMA:

Yeminin nasıl edileceği hâkim tarafından ilgiliye öğretilmelidir. İslamî yeminin, Allah üzerine yapılması esastır. Namus ve şeref üzerine yemin yapılmaz. [140]

SEKİZİNCİ FASIL

ADALET VE ŞEHADET

-4908 -1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جدّه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَجُوزُ شَهَادَةُ خَائِنٍ وَ خَائِنَةٍ، وَ زَانٍ وَ زَانِيَةٍ، وَ ذِي غِمْر عَلى أَخِيهِ[. أخرجه أبو داود.وللترمذي، عن عائشة بعد قوله، خائنة: و مجلودٍ حداً، وَ مُجرّبٍ شَهَادَةٍ وَ القَانِعِ ،هلِ الْبَيْتِ، وَ ظَنِينٍ)-1(في وَءٍ وَ قَرَابَةٍ.قال الفزارى: »القَانِعُ« التابع.والمراد »بالخائنِ« الخيانة في الدين والمال وأ،مانة فإن من ضيّع شيئاً من أوامر الله أو ركب شيئاً من منهياته يكون عدً.و»القانع« التابع مثل ا،جير والوكيل تردّ شهادته للتهمة في جر النّفعِ الى نفسه، ،ن التابع ،هل البيت ينتفع بما يصير إليهم .

1. (4908)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hain erkek ve haine kadının, zani erkek ve zaniye kadının, kardeşine kin taşıyan kimsenin şehadeti caiz değildir." [Ebu Davud, Akdiye 16, (3600, 3601) İbnu Mace, Ahkam 30, (2366).]
Tirmizî'de Hz Aişe'den yapılan bir rivayette, haine kelimesinden sonra şu ziyade vardır: "Hadd-i kazf'la celde tatbik edilenin, şehadette (yalanı) tecrübe edilmiş olanın, ev halkına hizmet edenin, kendisini nisbet ettiği mevla ve akrabaları hususlarında müttehem olan (gerçek nesebini gizleyen)in." [Tirmizî, Şehâdât 1, (2299).][141]

AÇIKLAMA:

1- İslam'da herkes şahidlik yapamaz. Şahid olabilmek için adalet sahibi olmak gerekir. Bu vasfı taşımayan kimsenin şahitliği makbul değildir. Sadedinde olduğumuz hadis, kimlerin şahidliği kabul edilmiyorsa bunları belirtmektedir:
***** Hain kelimesinden öncelikle insanlara karşı, emanetlerde hiyanetle tanınmış kimseler anlaşılmıştır. el-Kâdı, hadisin daha umumi bir çerçevede anlaşılarak Allah'ın emanetine riayetkâr olmayanla, insanların emanetlerine riayetkâr olmayanların da aynı şekilde kastedilmiş olma ihtimalinin varlığına dikkat çeker.
***** Zaniler.
Haddle celde uygulananlar... Bununla öncelikle hadd-i kazf (iftira) anlaşılmıştır. Ebu Hanife de bu mânada anlamıştır: "Hadd-i kazf suçuyla celde tatbik edilenden ebediyen şehadet makbul olmaz, tevbe bile etse" der. el-Kâdî: "Diğer haddlerden ayrı olarak celde uygulananın zikredilmesi, bunun cinayetinin büyüklüğünden dolayıdır. Celde haddi tabiri, gayr-ı muhsan zaniyi, iftira edeni ve şarap içeni de içine alır" der.
Ebu Hanife: "Celde uygulananın, tevbe bile etse, şehadeti makbul değil" demiş ise de, ulemanın racih görüşü, tevbe eden kimsenin şehadeti makbul olacağı istikametindedir.
***** Kardeşine karşı kin sahibi olanın şehadeti.
***** Şehadette yalancılık yapmakla tanınmış olan kimse.
***** Ev halkına ücret ve sair yollardan biriyle hizmet eden, tabi olan. Böyle birinin menfaatlendiği yere karşı bîtaraf olamayacağı kabul edilir ve bu sebeple şehadeti reddedilir. Oğlu lehine babanın, baba lehine oğlunun veya alacaklı kimse, müflisin bir başkasında alacağı var diye şehadet edecek olsa, bunlar makbul değildir.
***** Kendisini nisbette yalan ithamıyla tanınan, yani: "Ben falancanın azadlısıyım!" dese, fakat o kimseye nisbeti sahih olmasa, fasık addedilir, şehadeti de reddedilir. Yalandan akrabalı iddiası da aynı hükme girer.[142]

---

[139] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/109.
[140] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/109.
[141] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/110-111.

-4909 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: َ تَجُوزُ شَهَادَةُ بَدَوِيٍّ عَلى ذِى قَرْيَةٍ[. أخرجه أبو داود.وإنما كره شهادة
البدوي لما فيه من الجفاء في الدين، والجهالة بأحكام الشريعة، ولعدم ضبطه الشهادة في الغالب على وجهها لقلة معرفته بشروطها، وإليه ذهب مالك. والناس على خفه .

2. (4909)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bedevinin, köylü aleyhindeki şehadeti caiz değildir." [Ebu Davud, Akdiye 17, (3602); İbnu Mace, Ahkâm 30, (2367).][143]

AÇIKLAMA:

Bedevi, çöllerde çadırda yaşayanlara denir. Bunlar göçebe hayatı sürer, belli bir yerleşim yerleri yoktur.
Bedevinin şehadetinin makbul olmayışı, onların dinî bakımdan eksikliklerinin fazlalığındandır. Onlar şer'î ahkâmı da yeterince bilmezler, çoğu hallerde şehadeti usulüne uygun yapamazlar da. Bu gibi sebeplerle onların şehadeti makbul addedilmemiştir. Ahmed İbnu Hanbel hadisle ameli esas almıştır. İmam Malik ve Ebu Ubeyd de bu görüştedir. Ancak cumhur, bedevinin de şehadetinin makbul olacağına hükmeder. İbnu Raslan: "Bu hadisi, bedevilerden adaleti bilinmeyene hamlettiler. Zaten galib durumda onların adaleti bilinmez" der.[144]

-4910 -3- وعن أيمن بن خُرَيْم بن فاتك قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: عُدِلَتْ شَهَادَةُ الزُّورِ إِشْرَاكاً بِاللهِ تَعالى. ثُمَّ قَرَأ: فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ ا‘وْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ حُنَفَاءَ للهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي؛ إ أن أبا داود قال عن خريم بن فاتك، وخريم صحابي؛ وأما ابنه أيمن فقال الترمذي: نعرف له سماعاً من النبي # .

3. (4910)- Eymen İbnu Hureym İbni Fatik anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yalan şehadet Allah'a şirkle bir tutulmuştur!" buyurdular ve şu ayeti okudular. (Mealen): "...Putlara tapmak gibi bir pislikten ve yalan sözden de kaçının." (Hacc 30). [Tirmizî, Şehâdât 3, (2300, 2301); Ebu Davud, Akdiye 15, (3599); İbnu Mace, Ahkâm 32, (2372).][145]

AÇIKLAMA:

Hadiste Aleyhissalâtu vesselâm, yalan şehadeti, günah itibariyle şirke emsal tutmuştur. Çünkü şirk de Allah hakkında bir yalandan ibarettir; söylenmesi caiz olmayan şeyi Allah'a nisbettir. Aynı şekilde yalancı şahitlik de kula caiz olmayan bir şeyi söylemektir. Öyleyse her ikisi de, gerçekte olmayan şeylerin iddiasıdır.
Tîbî der ki: "Resulullah yalan sözü şirke müsavi kıldı. Çünkü şirk de yalan sınıfına girer. Zîra müşrik, putun ibadete müstehak olduğunu zanneder."[146]

-4911 -4- وعن زيد بن خالد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَ أُخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ الشُّهَدَاءِ؟ الَّذِي يَأْتِي بِشَهَادَتِهِ قَبْلَ أَنْ يُسْأَلَهَا[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والترمذي.قال مالك: هُوَ الَّذِى يُخْبِرُ بِالشّهادةِ الّتِيَ يَعْلَمُ بِهَا الّذِي هِيَ لَهُ، فَيأتِي بِهَا ا‘مَامَ فَيَقْضِي لَهُ بِهَا .

4. (4911)- Zeyd İbnu Halid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Size şahidlerin en hayırlısını haber vermeyeyim mi: O kendisine taleb edilmezden önce şehadet etmeye gelendir." [Müslim, Akdiye 19, (1719); Muvatta, Akdiye 3, (2, 720); Ebu Davud, Akdiye 13, (3596); Tirmizî, Şehâdât 1, (2296).][147]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, şahidlik taleb edilmeden, kendiliğinden gidip şahitlikte bulunmayı takdir etmektedir. Ancak daha önce de geçtiği üzere bazı hadisler, taleb edilmeden şahitlikte bulunanları kötüler. Bir hadis şöyle: "Asırların en hayırlısı benim asrımdır. Sonra onu takib eden asırdakiler, sonra da onu takib eden asırdakiler gelir. Sonra da bir kavim gelir ki onlar şahidlik taleb edilmeden şehadette bulunurlar."

---

[142] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/111.
[143] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/112.
[144] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/112.
[145] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/112-113.
[146] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/113.
[147] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/113.

Aradaki zıtlık (tearuz) şöyle giderilmiştir. Nevevî der ki: "Bu hadiste iki te'vil var: En sahihi, en meşhur olanı İmam Malik ve Ashab-ı Şafiî tarafından yapılan te'vildir. Buna göre, bir kimsenin nezdinde, bir insanın hakkını ilgilendiren bir şehadet mevcuttur. Fakat hak sahibi onun şahid olduğunu bilmemektedir. İşte bu kimse o adama gidip kendisi için şahid olduğunu haber verir, nezdindeki emaneti eda etmiş olur.
İkinci te'vile göre, bu övülen şehadet, insan hukukuyla değil, hisbe şehadetiyle ilgilidir: Talâk, köle azadı, vakıf, ammeye yönelik vasiyetler, hudud gibi meselelere giren şehadetlerdir. Bu çeşitten bir şey bilen kimsenin, bildiğini gidip kadıya söylemesi, haber vermesi, şahidlik yapması vacibtir.
Üçüncü bir te'vile göre, bundan, talepden önce değil, sonra şehadeti eda hususunda mecaz ve mübâlağa maksuddur. Nitekim: "Cömert, istemeden veren kimsedir" sözünden, istenince hemen çarçabuk vermek kastedilir."[148]

-4912 -5- وعن خزيمة بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّ رَسُولَ اللهِ # اِبْتَاعَ فَرَساً مِنْ أعْرَابِيّ فَاسْتَتْبَعَهُ النّبيُّ # الى مَنْزِلِهِ لِيَقْضِيَهُ ثَمَنَ فَرَسِه. فأسْرَعَ # المَشْيَ وَأبْطأ ا‘عْرَابِيّ، وَطَفِقَ رِجَالٌ يَعْتَرِضُونَ ا‘عْرَابِيّ، فَسَاوَمُوهُ بِالْفَرَسِ، وَ يَشْعُرونَ أنّ النّبِيّ # قَدِ ابْتَاعَهُ. فَنَادَى ا‘عْرَابيّ النّبيّ # فقَالَ: إنْ كُنْتَ مُبْتاعاً هذَا الْفَرسَ وإلّ بِعْتُهُ. فقَامَ النّبيُّ # حِينَ سَمِعَ نِدَاءَ ا‘عْرَابِيّ فقَالَ أوَلَيْسَ قَدِ ابْتَعْتُهُ مِنْكَ. فقَالَ ا‘عْرَابِيّ: واللهِ مَا بِعْتُكَه. فقَالَ # بَلْ قَدِ ابْتَعْتُهُ مِنْكَ. فَطَفِقَ ا‘عْرابِيّ يَقُولُ: هَلُمَّ شَهِيداً. فقَالَ خُزَيْمَةُ: أنَا أشْهَدُ أنّكَ بَايَعْتَهُ. فأقْبَلَ # عَلى خُزَيْمَةَ فقَالَ: بِمَ تَشْهَدُ؟ قَالَ: بِتَصْدِيقِكَ يَا رَسُولَ اللهِ، فَجَعَلَ شَهَادَةَ خُزَيْمَةَ بِشَهَادَةِ رَجُلَيْنِ[. أخرجه أبو داود والنسائي.وزاد رزين:]فقَالَ ا‘عْرَابِيّ: أهذا رسولُ اللهِ؟ فقَالَ أبُو هُريرةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه: كَفى بِكَ جَهْلً أنْ تَعْرِفَ نَبِيّكَ، صَدَقَ اللهُ: ا‘عْرَابُ أشَدُّ كُفْراً وَنِفَاقاً وَأجْدَرُ أنْ يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أنْزَلَ اللهُ عَلى رَسُولِهِ، فَاعْتَرَفَ ا‘عْرَابِيُّ بِالْبَيْعِ[.

5. (4912)- Huzeyme İbnu Sabit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir bedeviden bir at satın almıştı. Aleyhissalâtu vesselâm, onu eve kadar getirivermesini ve orada parasını almasını söyledi. Bu sırada kendisi hızlı hızlı yürüdü; bedevi ise ağır ağır yürüyordu. (Aralarında epeyce bir mesafe hasıl oldu. Bu sırada) bazı kimseler bedeviye gelip at üzerinde pazarlık yapmaya başladılar. Onu Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın satın almış olduğunu kimse bilmiyordu. Bedevî, Aleyhissalâtu vesselâm'a seslenip:
"Şu atı alacaksan al, değilse sattım!" dedi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bedevinin bu sözünü işitince adama yönelip: "Ben onu zaten senden satın aldım ya!" buyurdular. Ama bedevi:
"(Bu ne demek?) Vallahi ben onu sana satmadım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bilakis! Ben onu senden aldım" dedi. Bunun üzerine bedevi:
"Bir şahit getir!" demeye başladı. Hemen Huzeyme alınıp:
"Ben şehadet ederim, siz onu satın aldınız!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm, Huzeyme'ye gelerek: "Ne ile şehadet ediyorsun?" diye sordu. Huzeyme:
"Sana olan tasdikim ile, Ey Allah'ın Resulü!" dedi. bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) Huzeyme'nin şehadetini iki kişinin şehadeti yerine koydu." [Ebu Davud, Akdiye 20, (3607); Nesâî, Büyu 91, (7, 302).]
Rezîn şu ziyadeyi ilave etti: "Bedevi: "Bu, Resulullah mı?" dedi. Ebu Hüreyre kendisine: "Peygamberini tanımaman cahillik olarak sana yeter. Allah Teala Hazretleri doğru söyledi: "Bedeviler küfür ve nifak yönünden daha şiddetli ve Allah'ın Resulü'ne indirdiği emir ve yasakları bilmemeye daha müsaitdirler" (Tevbe 97). Bedevi bunun üzerine atı sattığını itiraf etti."[149]

AÇIKLAMA:

1- Hâdise İbnu Sa'd'da daha teferruatlı olarak anlatılmaktadır. Buna göre Resulullah'ın satın aldığı atın adı Mürteciz'dir. Satan bedevi de Benî Mürre kabilesinden Sevâ İbnu Kavs el-Muharibî'dir, Seva İbnu'l-Haris de denmiştir. Anlatıldığı üzere eve kadar atı götürüp, parasını evde alacak olan Sevâ, ağır ağır yürürken, yolda atı almak isteyenler çıkar ve kandisine daha fazla fiyat teklif ederler. Bunun üzerine, Resulullah'a olan satışını inkar cihetine gider.
2- Bir rivayette Resulullah Huzeyme'ye:
"Sen alışveriş esnasında bizim yanımızda değildin. Seni şehadet etmeye sevkeden şey nedir?" diye sorar. Huzeyme: "Ben sizin getirdiğiniz (risaleti) tasdik ettim, bildim ki, haktan başka bir şey söylemezsin!" der. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Huzeyme kimin lehinde veya aleyhinde şehadette bulunursa, bu ona yeter, (iki şahid değerindedir)" buyurur.
3- Bu hâdise son derece hikmetlidir. Zîra, Resulullah'ın vefatından sonra, Huzeyme (radıyallahu anh), bu vasfıyla mühim bir rol oynamıştır. Kur'an'ın cem'i bahsinde geçtiği üzere Zeyd İbnu Sabit başkanlığındaki Kur'an'ı tedvin heyeti, ezberlerindeki ayetlere ikişer yazılı şahid istiyorlardı. Son inenlerden iki ayeti yazılı olarak sadece Huzeyme getirmiş idi. "İki şahid" ünvanı hatırlanarak itirazsız kabul edildi.

[148] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/113-114.
[149] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/115.

Bazı yorumcular: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ondan daha üstün, daha efdalleri varken bunlarınkini değil de, Huzeyme'nin şehadetini iki şahidlik kabul etmesi, bir muhassıs sebepten dolayıdır. O sebep de, orada Resulullah'ın lehine şehadet hususunda onun hemen ortaya atılmasıdır" demiştir. Hülefayı Raşidîn, Huzeyme'yi o vasıf üzere kabul etmişlerdir. Huzeyme, aslında haklıdır. Bazı rivayetlerde ifade ettiği gibi, Resulullah'ı gaybî ve son derece mühim meselelerde ne demiş ise aynen kabul eden bir kimsenin, böyle basit bir meselede yalan söyleyeceğine ihtimal veremez. Aksini düşünmek kişiyi tezada atar. Resulullah yine de, şehadet müessesesinin gerekliliği açısından, Huzeyme'nin şehadetini takdir buyurmuştur. Resulullah'ın sıdkı ve şahsî bilgisi açısından başka bir şahide ihtiyacı yoktur, ama buna rağmen Huzeyme'nin şehadeti onu te'kid etmiş oldu.[150]

*** EHL-İ KİTABIN ŞEHADETİ:**

4913- 1- عن ابن عبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ كَيْفَ تَسْأَلُونَ أَهْلَ الْكِتَابِ، وَكِتَابُكُمْ الَّذِى أُنْزِلَ عَلى نَبِيِّكُمْ، أَحْدَثُ الْكُتُبِ بِاللهِ تَقْرَءُونَهُ مَحْضاً لَمْ يُشَبْ، وَقَدْ حَدَّثَكُمُ اللهُ أَنّ أَهْلَ الْكِتَابِ بَدّلُوا كِتَابَ اللهِ وَغَيّرُهُ، وَكَتَبُوا بِأَيْدِيهِمُ الْكِتَابَ، وَقَالُوا: هُوَ مِنْ عِنْدِ اللهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَناً قَلِيلً؟ أَ يَنْهَاكُمْ مَا جَاءَكُمْ مِنَ الْعِلْمِ عَنْ مَسْأَلَتِهِمْ؟ وَ َ واللهِ مَا رَأَيْنَا مِنْهُمْ رَجُ ً قَطُّ يَسْأَلُكُمْ عَنِ الّذِى أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ[. أخرجه البخاري .

1. (4913)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) şöyle hitab etmiştir: "Ey Müslümanlar! Peygamberiniz (aleyhissalâtu vesselâm)'e indirilen kitap, Allah'ın en yeni kitabı ve içine hiçbir şey karışmamış olduğu halde, onu okuyup durduğunuz halde, nasıl olur da Ehl-i Kitab'a (şer'î) birşey sormaktasınız? Halbuki Allah Teala Hazretleri, Ehl-i Kitab'ın Allah'ın kitabını değiştirip elleriyle yeni bir kitap yazdıklarını, sonra da az bir menfaatı satın almak için: "Bu, Allah katındandır" dediklerini haber vermektedir. Bilesiniz, size gelen ilim, onlara soru sormanızı men etmektedir. Hayır! Vallahi onlardan bir kişinin bile sizen inen kitaptan sizlere bir şey sorduğunu görmüyoruz." [Buhârî, İ'tisam 25, Şehâdât 29, Tevhid 42.][151]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), bu hitabetinde, Müslümanların Ehl-i Kitap karşısındaki tavrını belirlemektedir. Sizler onlardan dinî hususta bir şey sormayın, onların kitabının tağyir ve tebdil edildiğini Kur'ân haber vermiştir. Üstelik sizin okumakta olduğunuz kitap ter u tâze, yeni, içerisinde hiçbir karışıklık, tağyir mevzubahis değil vs.

Aslında bu mânada Resulullah'ın tavsiyeleri var. Aleyhissalâtu vesselâm da Ehl-i Kitab'a dinî hususlarda başvurmayı yasaklamıştır. Buharî'nin kısmen bab başlığı olarak Sahih'ine aldığı bir Ahmed İbnu Hanbel hadisi şöyle: "Hz. Ömer bir gün, Ehl-i Kitap'tan ele geçirdiği bir kitapla Resulullah'a geldi (ve içerisinden bir yer) okudu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) öfkelendi ve: "Ben size kitabı saf, temiz olarak getirdim. Onlara hiçbir şey sormayın. Ola ki doğru söylerler, siz yalanlarsınız, (hata etmiş olursunuz). Yahut bir batıl getirirler, tasdik etmiş olursunuz. Nefsimi elinde tutan Zat'a yemin olsun, eğer Hz. Musa aleyhisselam şimdi sağ olsaydı onun bana uyması gerekirdi" dedi.

Bu hadis değişik vecihlerde rivayet edilmiştir. Şarihler bu yasağın, nass gelmeyen hususlarla ilgili olduğunu, çünkü şeriatımızın tek başına yeterli bulunduğunu söylerler. Eğer nass yoksa, kıyas ve istidlal var. Bu yola başvurularak sormaktan müstağni olunmalıdır. Şarihler, şeriatımızın tasdik ettiği, geçmiş ümmetlerle ilgili hususlardan sormanın bu yasağa girmediğini de belirtirler. Ayette geçen: "Senden önceki kitabı okuyanlara sor!" (Yunus 94) emri, onlardan iman edenlerle ilgili, yasak da onlardan inanmayanlara sormakla ilgili. Yasağın tevhid ve risalet-i Muhammediye ve benzeri meseleler üzerine sorulacak sorularla ilgili olması da ihtimalden uzak değildir.

2- Hadisin bir başka veçhesi, Ehl-i Kitab'ın şehadetiyle ilgilidir. Alimler, onların şahidliğinin kabul edilmeyeceği hususunda bunu delil kılmışlardır.

Küffârın şehadeti makbul mü, değil mi? Bu hususta üç görüş var:

1) Cumhurun görüşü mutlak olarak reddedilmesine kani.

2) Tabiinden bazıları, Müslümanlar aleyhine olmayan şehadetlerinin mutlak kabulüne hükmetmiştir. Bu Kûfilerin görüşüdür: "Birbirleri hakkındaki şehadetleri kabul edilir" demişlerdir. Bu, iki rivayetten birinde Ahmed İbnu Hanbel'in de görüşüdür, ancak bazı ashabı reddetmiştir. Ahmed, sefer halini istisna tutmuş, "Seferde Ehl-i Kitabın şehadeti caizdir" demiştir. Hasan Basri, İbnu Ebî Leyla, Leys, İshak: "Bir dinde olanın bir başka dinde olana şehadeti makbul olmaz, birbirlerine şehadeti makbuldür. Çünkü bir ayette "Biz Hıristiyanız diyenlerden de ahid almıştık. Onlar da kendilerine ihtar edilen hakikatlerden nasiplerini unuttular. Bu yüzden aralarına, kıyamete kadar devam edecek bir düşmanlık ve kin saldık.." (Maide 14) buyrulmuştur."

---

[150] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/115-116.

[151] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/116-117.

Cumhur, başta "Bir de sizden iki mü'min erkeği şahid tutun. Eğer iki erkek şahid bulunmazsa, o zaman şahidliğine güvendiğiniz kimselerden bir erkek ve iki kadın şahid tutun..." (Bakara 282) ayeti olmak üzere başka ayet ve hadislere dayanır.
3- Hadiste, Ehl-i Kitab'ın, kitaplarını tağyirle ilgili şu ayeti-i kerimeye işaret edilmektedir: (Mealen): "Yazıklar olsun o kimselere ki, az bir dünya menfaati uğruna kendi elleriyle ayetler yazıp, sonra da: "Bu, Allah katındandır" derler. O elleriyle yazdıkları yüzünden, onlara yazıklar olsun! O kazandıkları yüzünden onlara yazıklar olsun" (Bakara 79).[152]

4914 -2- وعن الشعبي:]أنّ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ بدقُوقَاءَ. وَلَمْ يَجِدْ أَحَداً مِنَ الْمُسْلِمينَ يَشْهَدُ عَلى وَصِيّتِهِ. فَأَشْهَدَ رَجُلَيْنِ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ عَلى وَصِيّتِهِ. فَقَدِمَا الْكُوفَةَ. فَأَتَيَا أَبَا مُوسى ا'شْعَرِيّ فأخْبَراهُ، وَقَدِمَا بِتَرِكَتِهِ وَوَصِيّتِهِ. فقَالَ أَبُو مُوسى: هذَا أَمْرٌ لَمْ يَكُنْ بَعْدَ الّذِي كَانَ عَلى عَهْدِ رَسولِ اللهِ #: فأحْلَفَهُمَا بَعْدَ الْعَصْرِ بِاللهِ، إنّهُمَا مَا خَانَا، وَ َ كَذَبا، وَ َ بَدَّ، وَ َ كَتَ َمَا، وَ َ غَيّرا، وإنّهَا لَوَصِيّةُ الرَّجُلِ وَتَرِكَتُهُ. فأمْضَى شَهَادَتُهَما[. أخرجه أبو داود.

2. (4914)- Şa'bî anlatıyor: "Müslümanlardan birine, Dakûka'da ölüm geldi. Vasiyetine şahidlik edecek hiçbir Müslüman bulamadı. Bunun üzerine Ehl-i Kitap'tan iki kişiyi vasiyetine şahid kıldı. Bunlar Kûfe'ye geldiler. Ebu Musa el-Eş'arî'yi bulup durumu haber verdiler. Bunlar ölenin tereke ve vasiyetini beraberlerinde getirmişlerdi. Ebu Musa (radıyallahu anh) onlara:
"Bu hâdise, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devrinden sonra hiç görülmeyen bir hâdisedir" dedi. İkindi namazından sonra onlara, ihanet etmedikleri, yalan söylemedikleri, vasiyeti tebdil etmedikleri, gizlemedikleri, değiştirmedikleri, söylediklerinin o adamın vasiyeti, getirdiklerinin de terikesi olduğuna dair yemin ettirdi. Sonra şehadetlerini(n gereğini yerine getirip) uygulamaya koydu." [Ebu Davud, Akdiye 19, (3605).][153]

AÇIKLAMA:

1- Dakûka, Bağdat ile Erbil arasında bir yer adıdır.
2- Ebu Davud el-Eş'arî hazretleri, Resulullah devrinde cereyan eden es-Sehmî vakı'asına işaret etmiştir. Şu halde buna benzer bir hâdisenin es-Sehmî vak'asından sonra cereyan etmediğini ifade etmektedir. Ona benzeyen bu son vak'a, Dakûka'da bir Müslümanın vefat etmesi, onun vasiyetine iki Hıristiyanın şehadet etmesi hadisesidir.
3- Ebu Musa el-Eş'arî'nin, yemini ikindi vaktinden sonra yaptırması, yeminin, zaman seçilerek tağliz suretinde yapılmasının caiz olduğuna delil kılınmıştır.
4- Hattâbî der ki: "Bu hadiste, ehl-i zimmenin, bilhassa sefer sırasında, Müslümanın vasiyeti hususunda şehadetinin makbul olacağına delil mevcuttur." Benzer görüşün Şureyh, İbrahim Nehâî, Evzâî tarafından da benimsendiği rivayet edilmiştir. Ahmed İbnu Hanbel der ki: "Ehl-i zimmenin şehadeti sadece böyle bir durumda zarurete binaen makbuldür.
***** İmam Şafiî: "Ehl-i zimmenin şehadeti hiçbir surette makbul değildir; ne kâfir, ne de Müslüman" demiştir. Bu, Malik'in de sözüdür.
***** Ahmed İbnu Hanbel şunu da der: "Ehl-i Kitab'ın birbirlerine olan şehadeti de makbul değildir.
***** Ashab-ı rey: "Onların birbirlerine şehadeti caizdir, küfrün hepsi bir millettir" demiştir.
***** Şabî, İbnu Ebî Leyla ve İshak İbnu Rahuye : "Yahudinin Yahudiye şehadeti caizdir. Hıristiyana ve Mecusiye şehadeti caiz değildir. Çünkü onlar farklı farklı dinlerdir. Bir din mensubunun, başka bir din mensubuna şehadeti caiz değildir" demişlerdir. Aynı görüşte olduğu söylenen Zührî ise: "Bu hüküm, onların aralarında birbirlerine karşı besledikleri kinden dolayıdır ki, bu kini Cenab-ı Hak Kur'an'da haber vermektedir" demiştir.[154]

DOKUZUNCU FASIL

HAPİS VE TAKİP

4915 -1- عن بهز بن حكيم عن جده:]أنّ رَسُولَ اللهِ # حَبَسَ رَجُلًا في تُهْمَةٍ ثُمَّ خَلّى سَبِيلَهُ[. أخرجه أصحاب السنن .

1. (4915)- Behz İbnu Hakîm an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir adamı bir töhmet sebebiyle hapsetti, sonra da serbest bıraktı." [Ebu Davud, Akdiye 29, (3630); Tirmizî, Diyat 21, (1417); Nesâî, Sarık 2, (8, 67).][155]

[152] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/117-118.
[153] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/119.
[154] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/119-120.
[155] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/121.

4916- 2- وعنه أيضاً عن أبيه عن جده:]أنّ أَخَاهُ أوْ عَمّهُ قَامَ الى رَسولِ اللهِ # وَهُوَ يَخْطُبُ. فقَالَ: جِيرَانِي، بِمَ أُخِذُوا؟ فَأعْرَضَ عَنْهُ مَرّتَيْنِ. ثُمَّ ذَكَرَ شَيْئاً فقَالَ #: خَلُّوا لَهُ عَنْ جِيرَانِهِ[. أخرجه أبو داود .

2. (4916)- Yine Behz İbnu Hakîm aynı tarikten naklediyor: "Kardeşi veya amcası, hutbe vermekte olan Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a doğrulup: "Komşularım (ve kavmim, ashabın tarafından) niçin tutulup hapsedildiler?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm (cevap vermeyip) yüzünü çevirdi. [Adam aynı sözü tekrar edince] ikinci sefer yüzünü çevirdi. Sonra adam (saygıyı taşan) bir şey söyledi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunun komşularını salıverin!" buyurdu." [Ebu Davud, Akdiye 29, (3631).][156]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin Abdurrezzak'ta gelen veçhi daha açık: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), ravinin kavminden bazı kimseleri bir töhmet sebebiyle alıp hapseder. Kavminden bir adam, hutbe vermekte olan Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Ey Muhammed! Komşularımı niye hapsediyorsun?" diye sorar. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) belki de onun sinirli bir halde olduğunu anlamış olmasından olacak, cevap vermez. Adam ısrar edip, ithamkâr bir üslub kullanmaya başlar. Ravi, bu durumu görünce, onun sözünün Aleyhissalâtu vesselâm'ın kulağına ulaşmaması için, ikisinin arasına girip bir şeyler söylemeye çalışır. Der ki: "Duyar da, kavmim aleyhine beddua ediverir de kavmim bir daha felah bulmaz korkusuyla, aralarında kelam sokmaya çalıştım. Ancak çok geçmeden Resulullah onun söylediğini anladı ve: "Demek öyle mi diyorlar, eğer ben öyle yapmazsam bunun vebali banadır onlara değil"[157] der ve ilave eder: "Bunun komşularını serbest bırakın!"
Hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "hapis cezası verdiğini" de ifade etmektedir.[158]

ONUNCU FASIL
RESÛLULLAH'IN HÜKME BAĞLADIĞI DÂVÂLAR

4917- 1- عن ابن الزبير رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]خَاصَمَ رَجُلٌ مِنَ ا‘نْصَارِ الزُّبَيْرَ رَضِيَ اللهُ عَنْه الى رَسُولِ الله # في شَرجِ الحرّةِ الّتِى يَسْقُونَ بِهَا النَّخْلَ. فقَالَ # لِلزُّبَيْرِ: اسْقِ يَا زُبَيْرُ. ثُمَّ أرْسِلِ الْمَاءَ الى جَارِكَ. فَغَضِبَ ا‘نْصَارِيُّ، وَقَالَ: أنْ كَانَ ابْنَ عَمَتّكَ؟ فَتَلَوّنَ وَجْهُهُ # ثُمّ قَالَ: يَا زُبَيْرُ اسْقِ ثُمّ احْبِسِ الْمَاءَ حَتّى يَرجِعَ الى الْجَدْرِ: فقالَ الزُّبَيْرُ: واللهِ إنّى ‘حْسِبُ هذِهِ اŒيةَ نَزَلَتْ في ذلِكَ: فـَ وَرَبّكَ َ يُؤْمِنُونَ حَتّى يُحَكّمُوكَ فيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ اŒيةَ[. أخرجه الخمسة.»الحرّةُ« ا‘رض ذات الحجارة السود.و»الشّراجُ« جمع شرجة، وهو مسيل الماء من الجبال الى السهل.و»الجِدارُ والجَدْرُ« الحائط. وقيل الجدر أصل الجدار ويروي بالدال المهملة وبالمعجمة، وهو مبلغ تمام الشرب .

1. (4917)- İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ensar'dan bir erkek, hurma ağaçlarını suladıkları Harre'nin su arkı yüzünden Zübeyr (radıyallahu anh)'le ihtilafa düşüp Resulullah'ın huzurunda murafaa oldular. Resulullah (ihtilaflarını dinledikten sonra) Zübeyr'e:
"Ey Zübeyr (önce) sen sula, suyu sonra da komşuna sal!" buyurdular. Ensarî bu hükme kızdı ve: "Böyle hükmetmen, o senin halaoğlun olmasındandır!" dedi. Resulullah bu söze çok kızdı, yüzü renk renk oldu ve: "Ey Zübeyr! Önce sen sula, sonra duvara ulaşıncaya kadar da suyu tut!" dedi. Zübeyr dedi ki: "Vallahi öyle zannediyorum ki şu ayet bu hâdise ile ilgili olarak indi. (Mealen): "Hayır öyle değil! Rabbine and olsun ki, onlar aralarında kimi oraya kimi buraya çektikleri (kavga ettikleri) şeylerde seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar" (Nisa 65). [Buhârî, Şirb 6, 7, 8, Sulh 12, Tefsir, Nisa 12; Müslim, Fezail 129, (2357); Ebu Davud, Akdiye 31, (3637); Tirmizî, Ahkâm 26, (1363); Nesâî, Kudat 26, (8, 245).][159]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste ismi zikredilmeyen ensarînin kim olduğu biraz ihtilaflıdır: Sa'lebe İbnu Hatib, Sabit İbnu Kays İbni Şemmas... Önceki olması daha kuvvetli ihtimal. İtirazcılığı sebebiyle, münafık olabileceğini söyleyen olmuştur. Ancak bu davranışın kasıtsız olarak vukua geldiği, nifakın mevzubahis olmadığı ifade edilmiştir. Nitekim Hâtib İbnu Ebî Beltea, Mistah ve Hamnâ'dan da nifaka nisbet edilmeyen nahoş sözler sadır olmuştur.
2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) önceki hükmünde, Zübeyr'e hakkını tam kullanmaya değil, sulhü temin için biraz fedakarlığa dayanan bir kullanmaya hükmetmiştir. Ancak adamın cehalet ve anlayışsızlığı sebebiyle, ikinci emrinde sulama hakkını tam kullanmayı emrediyor. Duvarın dibine ulaşıncaya kadar suyun oyalanması.
Hadiste geçen جَدْر kelimesi cidar demektir. Bununla duvarın dibi veya ağacın kökü anlaşılmıştır. Ağacın kökü'nün kastedildiğini söyleyenler, bazı rivayetlerde kelimenin جذر imlasıyla gelmesini gösterirler. Cezr, kök

[156] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/121.
[157] Adam şöyle demiştir: "Halk diyor ki: Siz şerri yasaklıyorsunuz, fakat kendiniz yapıyorsunuz."
[158] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/121-122.
[159] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/123-124.

demektir. Ancak cedr kelimesi ile hurma ağaçlarından birini diğerinden ayıran ve suyu engellemek üzere vaz'edilen sedlerin kastedildiği de söylenmiştir. Bu durumda Resulullah Zübeyr'e her çukura sedlerin seviyesine çıkıncaya kadar su salmayı emretmiş olmalıdır. Vak'aya uygun gelen bir diğer açıklamaya göre, bu kelime ile hurma ağaçlarından herbirinin dibine açılan sulama çukurları kastedilmiş, binaenaleyh (aleyhissalâtu vesselâm), bu çukurlar tamamiyle doluncaya kadar suyu tutmasını emretmiştir. Başka te'viller de var. Hepsi netice itibariyle aynı mânaya ulaşır ve suyun baş tarafında olana, yeterince ihtiyacını görecek kadar kullanma ruhsatının tanındığını gösterir.

3- Ayetin iniş sebebi ihtilaflıdır. Bu rivayette Hz. Zübeyr, kendisiyle ilgili olarak indiğini cezmetmeksizin ifade etmektedir. Ancak ayetin, Zübeyr'in mezkur hadisesiyle ilgili olarak indiği hususunda cezmeden rivayetler de var. Ancak Mücahid ve Şa'bi'ye göre bu ayet az yukarıdaki ayetin inmesine sebep olan kimse hakkında inmiştir. O ayette şöyle buyrulur (Mealen): "Sana indirilen kitaba ve senden önce indirilen kitaplara iman ettiklerini iddia eden o kimseleri görmedin mi ki onlar, tagutu reddetmekle emrolundukları halde, tagutun hükmüne müracaat etmek isterler. Şeytan da onları, haktan pek uzak bir sapıklıkla saptırmak ister" (Nisa 60).

Bu ayetin nüzul sebebi, bir münafıkla bir Yahudi arasında cereyan eden bir ihtilaftır. Şöyle ki: Bu iki kimse arasında bir ihtilaf çıkınca, Yahudi, münafığı Resulullah'ın huzurunda mürafaa olmaya çağırır. Sebebi Aleyhissalâtu vesselâm'ın rüşvet almayacağına, âdilane hükmedeceğine olan inancıdır. Münafık da -rüşvet kabul edeceklerini bildiği için- Yahudiyi kendi hâkimleri önünde mürafaa olmaya davet eder. Bazı rivayetler o sırada Yahudi hakimin Ka'b İbnu'l-Eşref -veya henüz Müslüman olmayan Ebu Berze el-Eslemî- olduğunu belirtir. Münafık: "Ka'b İbnu'l-Eşref'e gidelim" derse de, Yahudi ağır basar ve Aleyhissalâtu vesselâm'a gelirler. Efendimiz Yahudiyi haklı çıkarır. Öbürü kabul etmez ve: "Bir de Ömer'e gidelim" der. Hz. Ömer'e gelip durumu anlatırlar. Hz. Ömer "Bekleyin hükmümü vereyim" diyerek içeri gidip kılıncını getirir ve "Resulullah'ın hükmüne razı olmayana benim hükmüm budur" diyerek herifin kellesini uçuruverir. İşte bu hâdise bir taraftan Ömer İbnu'l-Hattab'ın "Ömeru'l-Faruk" diye tesmiyesine vesile olurken, diğer taraftan da sadedinde olduğumuz ayetin nüzulune sebep olur.

Şarihlerin bazıları, bu iki vak'anın aynı zamanda vukua gelmiş olabileceğini söyleyerek arada ihtilaf olmadığını belirtirler.

Zübeyr'le ihtilafa giren ensarînin Kays isminde biri olduğu da, gelen rivayetler arasında.[160]

4918- 2- وعن ثعلبة بن أبي مالك رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَضَى رَسُولُ اللهِ # في سَيْلِ مَهْزُورٍ وَمُذَيْنِبٍ الَّذِى يَقْتَسُونَ مَاءَهُ، فقضى # أنّ المَاءَ الى الْكَعْبَيْنِ يَحْبِسُ ا‘عْلَى عَنِ ا‘سْفَلِ[. أخرجه مالك وأبو داود، ولم يذكر أبو داود مذينيب.»مَهزُورٌ« بتقديم الزاى على الواو: وادى بنى قريظة والحجاز، وبتقديم الراء على الزاى: موضع سوق المدينة.و»مُذَيْنِيبٌ« اسم موضع بالمدينة .

2. (4918)- Sa'lebe İbnu Ebî Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kureyş'ten bir adamın Benî Kureyza'da bir payı vardı. Suyunu paylaştıkları Mehzur ve Müzeynib vadisinin suyu hususunda ihtilafa düşerek Aleyhissalâtu vesselâm'a müracaat ettiler. Resulullah aralarında: "Su hakkı topuklara kadardır. Üstteki alttakine bundan fazlasına mani olmaz" diye hükmetti." [Muvatta, Akdiye 28, (2, 744); Ebu Davud, Akdiye 31, (3638); İbnu Mace, Ruhun 20, (2481).][161]

AÇIKLAMA:

1- Mehzur, Hicaz'da bulunan, Benî Kureyza vadisidir. Ancak: "Bu Medine vadilerinden biridir", "Medine çarşısının yeridir" gibi başka görüşler de ileri sürülmüştür. İbnu'l-Esir ve el-Münzirî imlayı biraz farklı tutarak: "Mehruz, Medine çarşısının yeridir" demişlerdir. Müzeynib de Medine'de bir vadidir. Bunlardan yağmur zamanlarında sel akmakta ve halk bu sular hususunda tenafüse (rekabete) düşmektedir.

2- Hadisteki "üstteki" tabirinden maksad, suyun kaynağı cihetinde olandır.

Şu halde mâna şöyle olur: "Suyun kaynağına yakın olan kimse, topuğuna kadar olan miktardan fazlasını tutamaz, aşağı tarafta olana salar."

3- Hadisin hükmünde bazı ihtilaflar olmuştur. Şöyle ki: "İbnu Vehb, Mutarrıf, İbnu'l-Mâceşûn gibi bir kısım Malikî alim hadisi şöyle anlamıştır: "Üstteki bağın sahibi, bütün suyu bahçesine çevirir. Bahçede biriken suyun seviyesi, içindeki insanın topuklarına ulaşacak seviyeye çıkınca suyu artık bırakır, sonraki komşusu kullanır."

İbnu Vehb'ten bir başka rivayete göre: "Önceki bağın sahibi, bahçesi suya kanıncaya kadar suyu kullanır -ki bu miktar topuğa kadar yükselecek olan sudur- sonra komşusuna salar."

İbnu Malik: "Önceki bağın sahibi, sudan cedvelinin istiab ettiği miktarda alıp bahçesini kanıncaya kadar sular, sulama işi bitince hepsini komşuya salar" diye hükmetmiştir.

Şöyle diyen de olmuştur: "Sel suyu ile ekini sulayan kimse, su ayakkabı bağına kadar yükseldi mi sulamayı durdurur. Ama hurma vesair ağaç gibi kökü olan bir şey sulandı mı, bu durumda topuklara kadar su

[160] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/124-125.
[161] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/125-126.

yükselmelidir." Ekin olsun, başka bir şey olsun, sulama işinin, su topuğa yükselince durdurulması gerekir. Çünkü bunun sulamada en ideal seviye olduğu da umumiyetle benimsenen görüştür.
Arazinin meyilli olması halinde, sulayanın itminan bulmasına kadar suyu kullanma hakkının olacağı anlaşılmaktadır. [162]

-4919 -3- وعن حرام بن سعد بن محيصة:]أنّ نَاقةً لِلْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ دَخَلَتْ حَائِطاً لِرَجُلٍ مِنَ ا‘نْصَارِ فَأفْسَدَتْ فيهِ، فقَضى رَسُولُ اللهِ #: أنّ عَلى أهْلِ ا‘مْوَالِ حِفْظَهَا بِالنّهَارِ، وَعلى أهْلِ المَوَاشِى حِفْظَهَا بِاللّيْلِ[أخرجه مالك وأبو داود .

3. (4919)- Haram İbnu Sa'd İbnu Muhaysa anlatıyor: "Bera İbnu Âzib (radıyallahu anh)'e ait bir at, Ensar'dan bir zatın bahçesine girdi ve zarar meydana getirdi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bunun üzerine: "Mal sahibinin, malını gündüzleyin; hayvan (mevaşi) sahibinin de hayvanını geceleyin muhafaza etmesine hükmetti." [Muvatta, Akdiye 37, (2, 747, 748); Ebu Davud, Büyû 92, (3569, 3570); İbnu Mace, Ahkâm 13, (2332).][163]

AÇIKLAMA:

Bağavî'nin Şerhu's-Sünne'de açıkladığına göre, bu hadisi esas alan ulemâ, bir hayvan, gündüzleyin bir başkasının emvaline zarar verirse, hayvan sahibinin tazmin etmeyeceğine, zîra emvalini gündüzleyin koruma işi o emval sahibine ait olduğuna hükmetmiştir. Ama hayvan geceleyin zarar vermişse, sahibi onu tazmin eder. Çünkü, örfen mal sahibi gündüzleyin malını korur, hayvan sahipleri de hayvanlarını geceleyin muhafaza ederler. Öyleyse kim bu adete muhalif davranırsa, muhafaza kaidesinden dışarı çıkmış olur. Yine de bu hüküm hayvan sahibinin hayvanla beraber olmama haline bağlıdır. Eğer beraber olursa hayvanın verdiği telefi tazmin eder. Bu esnada hayvana binmiş olması veya yedmiş olması ve hatta oturmuş, ayakta durmuş olması farketmez. Keza hayvanın, zararı ağzıyla veya ön veya arka ayağıyla vermesi de farketmez.
İmam Malik ve Şafii böyle hükmetmişlerdir. Ancak Ebu Hanife merhumun ashabı: "Hayvanın sahibi, beraber değil idiyse, ona tazmin gerekmez; gece de olsa, gündüz de" diye hükmetmişlerdir.[164]

-4920 -4- وعن رافع بن خديج رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ زَرع في أرْضِ قَوْمٍ بِغَيْرِ إذْنِهِمْ فَلَيْسَ لَهُ مِنَ الزّرْعِ شَىْءٌ وَلَهُ نَفَقَتُهُ[. أخرجه الترمذي .

4. (4920)- Râfi İbnu Hadic (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim başkasının tarlasına onların izni olmadan ekim yaparsa, ektiğinde hiçbir hakka sahip olamaz, ona sadece nafakası verilir." [Tirmizî, Ahkâm 29, (1366); Ebu Davud, Büyû 33, (3403); İbnu Mace, Rühûn 13, (2466).][165]

AÇIKLAMA:

Sahibinin izni olmadan bir tarlanın ekilmesi bir nevi gasbdır. Şu halde sadedinde olduğumuz hadis, gasben ekilen bir tarlanın hükmünü belirtmektedir. Ekin, tarla sahibine aittir. Tarla sahibi masrafını ekene verir.
Tirmizî, bu hadisle Ahmed ibnu Hanbel ve İshak'ın amel ettiğini belirtir.
İbnu Raslan, Şerhu's-Sünen'de der ki: "Bununla, -Tirmizî'nin de belirttiği üzere- Ahmed, "Bir başkasının tarlasına bir tohum ekse, sonra tarla sahibi tarlasını talep etse bu talep iki suretten biriyle olur:
* Tarla sahibi bunu ya ekinin hasadından sonra yapar.
* Yahud da, ekin daha hasad edilmeden tarlada iken yapar.
Şayet, hak sahibi tarlasını ekinin hasadından sonra geri alacak olsa, ekin gasıbın olur. Bu hususta hilaf bilmiyoruz. Ekin gasıbın olur dedik, zîra onun malı nema bulmuştur. Ancak, tarlanın teslim anına kadar ki (kira) ücretini, arzın eksilme tazminatını ödemesi ve tarlada husule gelen çukurları düzlemesi gerekir.
Ama, tarla sahibi, tarlayı gasıbtan ekin daha tarladan iken geri alacak olsa, tarla sahibi, gasıbı ekini sökmeye zorlayamaz, böyle bir hakkı yoktur. İmam Malik, tarla sahibini, gasıba ücretini vererek ekine sahip olmakla, (önceki şartlarla) ekini gasıba bırakma arasında muhayyer bıraktı. Ebu Ubeyd'in hükmü de böyle. İmam Şafiî ve fukahanın ekserisi şöyle demiştir: "Tarla sahibi, gasıbı ekini sökmeye mecbur etme hakkına sahiptir. Onlar da bu hükme giderken (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Zulmen dikene hak yoktur" hadisine dayanırlar. Bunlara göre, ekin her halukârda tohum sahibinin olur. Tohum sahibi tarlanın kirasını öder.
Birinci görüş sahiplerinin dayandığı delillerden biri Ahmed İbnu Hanbel ve Ebu Davud'un şu rivayetidir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Züheyr'in tarlasında bir ekin görmüştü. Hoşuna gitti ve: "Züheyr'in ekini ne iyi!" dedi. "Ekin Züheyr'in değil" dediler. "Ama tarla Züheyr'in değil mi?" buyurdular. "Evet, tarla onun ama

[162] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/126.
[163] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/127.
[164] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/127.
[165] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/127-128.

ekin falanın" dediler. "Ekininizi alın, ona nafakasını verin" emrettiler." Bu hadis, ekinin tarlaya tabi olduğuna delalet eder.Fıkıh kitaplarında, bu mesele üzerinde bazı münakaşalar mevcuttur.[166]

-4921 -5- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]اِخْتَصمَ رَجُـَنِ الى رَسولِ الله # في حَرِيمِ نَخْلَةٍ، فَأَمَرَ بِهَا فذُرِعَتْ، فَوُجِدَتْ سَبْعَةَ أَذْرُعٍ، أَوْ خَمْسَةُ أَذْرُعٍ، فَقَضى بذلِكَ[. أخرجه أبو داود .

5. (4921)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki kişi, bir hurma ağacının harimi hususunda ihtilaf ederek Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a başvurdular. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ağacın ölçülmesini emir buyurdular. Yedi veya beş zira' olduğu tesbit edildi. Aleyhissalâtu vesselâm (harimin) o kadar olmasına hükmetti." [Ebu Davud, Akdiye 31, (3640).][167]

AÇIKLAMA:

Harim, lügatçilere göre, himayesi gereken her yere verilen isimdir. Kuyunun harimi deyince, etrafında kuyu için korunması gereken yerdir. Burası kuyunun hukukundan sayılır, işgal edilemez. Evin de harimi vardır. Bununla eve izafe edilen kısım kastedilir.
Sadedinde olduğumuz hadiste, hurma ağacının harimi mevzubahis edilmektedir. Resulullah ağaca tabi kısmı, onun boyu ile mütenasib olarak hesaplamıştır: Kaç arşın boyda ise o kadar miktar etrafı harim addedilecek ve boş bırakılacaktır.
Alimler buradan hareketle her ağacın harimini hesaplarında boyunu esas almışlardır. Kaç zira' yüksekliğe sahipse o miktar harimi olacaktır.[168]

KATL BÖLÜMÜ

Bu bölüm dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

KATİLDEN NEHY

*

İKİNCİ FASIL

KATLİN MÜBAH OLDUGU YERLER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KENDİNİ ÖLDÜRENİN HÜKMÜ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÖLDÜRÜLMESİ CAİZ OLAN VE OLMAYAN HAYVANLAR

*

KÖPEGİN ÖLDÜRÜLMESİ

*

[166] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/128.
[167] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/129.
[168] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/129.

KARINCA VS'NİN ÖLDÜRÜLMESİ

BİRİNCİ FASIL

KATİLDEN NEHY

-4922 -1- عن سعيد بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْه عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قال رسولُ اللهِ #: َ يزَالُ الْمُؤْمِنُ في فُسْحَةٍ مِنْ دِينِهِ مَالَمْ يُصِبْ دَماً حَرَاماً. قَالَ وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما: إنّ مِنْ وَرْطَاتِ ا'مُورِ الّتِى َ مَخْرَجَ لِمَنْ أوْقَعَ نَفْسَهُ فيهَا سَفْكَ الدّمِ الْحَرَامِ بِغَيْرِ حِلِهِ[. أخرجه البخاري.»الوَرْطَاتُ« جمع ورطة: وهى الهك .

1. (4922)- Said İbnu'l-As (radıyallahu anh) hazretleri İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mü'min, haram kana bulaşmadıkça dininde genişlik içindedir."
Said İbnu'l-As der ki: "İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) (Resulullah' ın sözünden sonra şunu) söylediler: "Kişi, nefsini bulaştırdığı taktirde, kurtuluşu olmayan çok ciddi amellerden biri, haksız yere haram kan dökmesidir." [Buhârî, Diyât 1.][169]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, haksız yere kan dökme cinayetinin büyüklüğünü ihbar etmektedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), haram kan akıtmadıkça mü'minin genişliğe mazhar olduğunu belirtiyor. Bu genişlikten maksad, tevbe ettiği taktirde affedilme şansıdır. Haksız yere kan dökmeyen bir mü'min, başkaca günahlarından tevbe ettiği taktirde affedildiğini ümid edebilir. Ancak, haksız yere kan döken, cana kıyan kimse bu genişliği kaybetmektedir.
Buhârî'de bu hadisin evvelinde şöyle bir rivayet kaydedilmiştir: "İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah nazarında en büyük günah hangisidir?" diyerek sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah seni yaratmış olduğu halde ona bir ortak koşmandır!" buyurdular. Adam tekrar: "Sonra hangi günah gelir?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sonra beraberinde seninle yemek yemesinden korktuğun için çocuğunu öldürmendir" buyurdular. Adam tekrar: "Bundan sonra hangisi gelir?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sonra komşunun zevcesiyle zina yapman" buyurdular. Aziz ve celil olan Allah Teala Hazretleri, bu hükmü te'yiden şu ayeti inzal buyurdular:
"Onlar Allah'ın yanısıra başkalarını da ilah edinip onlara kulluk etmezler. Allah'ın haram ettiği bir cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Kim bu günahları işlerse cezasını görür. O kimse kıyamet günü kat kat azaba uğrar. Hor ve hakir olarak o azabın içinde ebediyyen kalır" (Furkan 68-69).
2- Hadiste geçen varatat, "varta"nın cem'idir. Varta: Helak mânasına gelir. Kurtuluş imkanı olmayan şey için söylenir. Asıl itibariyle hiçbir çıkış yolu olmayan derin yer mânasına gelir. Nitekim, hadisin devamında "çıkışı olmayan" diye açıklama da getirilmiştir.
Haksız yere adam öldüren kimsenin, bu günahtan yapacağı tevbenin makbul olmayacağına dair yaygın bir kanaat mevcuttur. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ), böyle bir katile "Sen bir bardak soğuk su iç, artık cennete gidemezsin" demiştir.
Tirmizî, Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ)'den: "Dünyanın tamamının zeval bulması, Allah nazarında bir Müslümanın haksız yere öldürülmesinden daha hafiftir" hadisini kaydeder. Bu mânayı te'yid eden hadisler çoktur. Bir kısmını müteakiben göreceğiz. Bir ayet-i kerimede de şöyle buyrulmuştur: "...Kim, bir cana kıymamış veya yeryüzünde fesat çıkarmamış birisini öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibidir. Kim de birisinin hayatını kurtarırsa, bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur..." (Maide 32).
İnsan ve bahusus mü'min kanının Allah indinde ne kadar kıymetli ve bunlara karşı işlenen cinayetin ne kadar büyük bir helak (varta) olduğunu anlamaya Rabbülalemin'in bu kelamları kafi ise de, İbnu'l-Arabi'nin şu sözünü de kaydediyoruz: "Haksız yere hayvan öldürmenin yasağı ve bununla ilgili tehdid sabittir. Öyleyse bir insanın öldürülmesi nasıl olur? Hele bu Müslümansa? Müttaki ve salih ise?
"İslâm alimleri, "kâtil için tevbe var mıdır?" meselesinde münakaşa ederler. İbnu Abbas örneğinde olduğu üzere, tevbe olmayacağına hükmedenler olmuştur. Ancak, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat ulemâsı, çoğunluk itibariyle, "Kâtilin durumu Allah'a kalmıştır, dilerse affeder" diye hükmetmiştir. Onlar bu hükme giderken, Ashabın, Furkan suresinde -yukarıda kaydettiğimiz ayet üzerine- "Kâtile cehennem vacib olmuştur (tevbesi yoktur)" diye hükmettikleri bir sırada, "Allah kendisine şirk koşmayı mağfiret etmez. Bunun dışındaki günahları dilediğinden mağfiret eder..." (Nisa 48) mealindeki ayetin inzal buyrulmasını te'yid eden rivayeti esas almıştır. Bu hükmü

[169] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/131.

te'yid eden başka rivayetler de mevcuttur. Bunlardan biri daha önce geçtiği üzere, doksan dokuz kişiyi öldürdükten sonra günahından tevbe imkanı arayan İsrailî zatın affıyla ilgili kıssadır.[170]

-4923 -2- وعن معاوية بن أبي سفيان رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: كُلُّ ذَنْبٍ عَسى اللهُ أنْ يَغْفِرَهُ إِلَّ الرّجُلَ يَقْتُلُ الْمُؤْمِنَ مُتَعَمّداً، أوِ الرَّجُلَ يَمُوتُ كافِراً[. أخرجه النسائي .

2. (4923)- Muaviye İbnu Ebi Süfyan (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Her günahı Allah'ın mağfiret buyurması muhtemeldir. Ancak bilerek mü'mini öldüren veya kâfir olarak ölen kimse hariç..." [Nesâî, Tahrim 1, (7, 81).[171]

-4924 -3- وعن بريدة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: قَتْلُ الْمُؤْمِنِ أعْظَمُ عِنْدَ اللهِ مِنْ زَوَالِ الدُّنْيَا[. أخرجه النسائي .

3. (4924)- Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mü'minin öldürülmesi, Allah katında dünyanın zevalinden daha büyük (bir hâdise)dir." [Nesâî, Tahrim 2, (7, 83).][172]

-4925 -4- وعن أبي الحكم البجلى قال:]سَمِعْتُ أبَا هُرَيْرَةَ وَأبَا سَعِيدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما يَذْكُرَانِ عَنْ رَسُولِ اللهِ أنّهُ قَالَ: لَوْ أنّ أهْلَ السّمَاءِ وَأهْلَ ا‘رْضِ اشْتَرَكُوا في دَمِ مُؤْمِنٍ ‘كَبّهُمُ اللهُ تَعالى في النَّارِ[. أخرجه الترمذي.

4. (4925)- Ebu'l-Hakem el-Becelî anlatıyor: "Ebu Hüreyre ve Ebu Said (radıyallahu anhümâ)'i dinledim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini müzâkere ediyorlardı:
"Eğer semâ ve arz ehli bir mü'minin kanına (haksız yere dökmede) iştirak etselerdi, Allah her ikisini birden cehenneme atardı." [Tirmizî, Diyat 8, (1398).][173]

AÇIKLAMA:

Hadis-i şerif, sema ehli yani melekler dahi haksız yere kan dökümüne tevessül etmiş olsalar, onların da cezalandırılacaklarını ifade etmektedir. Onlar, asi olmayacaklarına göre, maksad, insan kanının hurmetine, ehemmiyetine dikkat çekmektir.[174]

-4926 -5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّ رَسولَ اللهِ # قَالَ: ا‘‘يمَانُ قَيْدُ الفَتَكِ، َ يَفْتِكُ مُؤْمِنٌ[. أخرجه أبو داود .

5. (4926)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"İman, ihanetle öldürmeye bağdır, mü'min ihanet suretiyle öldürülmez." [Ebu Davud, Cihad 169, (2769).][175]

AÇIKLAMA:

Fetk: en-Nihaye'nin açıklamasına göre: "Kişinin [emandan sonra] gafil halde olan arkadaşına ansızın gelip onu öldürmesidir." Bu sebeple ihanet suretiyle öldürme diye çevirdik. İşte iman, mü'mini böyle bir davranıştan alıkoyduğu için "bağ" olarak ifade edilmiştir. Çünkü bağ, engelleyicidir, mani olucudur. İman da gadre manidir. Ka'bu'l-Eşref ve Ebu'l-Hukayk gibi bazı kâfirlerin bu suretle öldürülmesi, "Onların öldürülmeleri bu yasaktan önceye aittir veya onların öldürülmesi için hususi müsaade vahyedilmiştir. Çünkü onlar İslam'a karşı gadr ve ihanet içinde idiler" diye açıklanmıştır.[176]

-4927 -6- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: لَيْسَ مِنْ نَفْسٍ تُقْتَلُ ظُلْماً إَ كَانَ عَلى اِبْنِ آدَمَ ا‘وّلِ كِفْلٌ مِنْ دَمِهَا، ‘نّهُ أوّلُ مَنْ سَنّ القَتْلَ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود. »الكفل« الحظ والنصيب .

6. (4927)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

[170] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/131-133.
[171] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/133.
[172] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/133.
[173] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/134.
[174] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/134.
[175] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/134.
[176] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/134.

"Yeryüzünde haksız yere öldürülen bir insan yoktur ki kâtilin günahından bir misli Hz. Adem'in ilk oğluna (Kabil'e) gitmemiş olsun. Çünkü o, haksız öldürme yolunu ilk açandır." [Buhârî, Diyât 2, Enbiya 1, İ'tisam 15; Müslim, Kasâme 27, (1677); Tirmizî, İlm 14, (2675); Nesâî, Tahrim 1, (7, 82).][177]

AÇIKLAMA:

Hadis, haksız yere cana kıymaktan nehiy mevzuunda ziyadesiyle açık ise de, hadiste temas edilen Hz. Adem'in iki oğlu meselesi ile ilgili bazı teferruatı bu vesile ile kaydedeceğiz. Sunacağımız kıymetli bilgileri İbnu Hacer el Askalanî'nin Fethu'l-Bârî adlı Buhârî Şerhinden alıyoruz. Buna göre:
1- Hz. Adem'in ilk oğlundan murad ulemânın ekseriyetine göre Kabil'dir. Ancak aksini söyleyenler de mevcuttur. Mesela el-Kadı Cemâlü'd-Din İbnu Vasıl, Tarih'inde demiştir ki: "Hz. Adem'in öldürülen oğlunun ismi Kabil'dir. Kabil ismi de kurbanın kabul edilmesinden iştikak etmiştir." Ancak onun ismine قابِن (Kabin) de denmiştir. Kaf harfinden sonra uzatma elifi olmadan Kabin)قَبِنْ(diyen de olmuştur. Taberî, İbnu Abbas'tan tahric ederek şunu kaydeder. "Bu iki oğlanın durumu şudur: "Onlar zamanında kendilerine tasadduk edilecek fakir kimse yoktu. Kişi Allah'a yakınlık maksadıyla kurban sunardı. Sunulan bu kurban Allah tarafından kabul edilince bir ateş iner ve onu yakardı, kabul edilmemişse yakmazdı." Hasan Basri'den de şunu kaydeder: "Habil-Kabil kıssasında geçen iki kardeş, Hz. Adem'in sulbünden değillerdi. Benî İsrail'den iki kardeş idi." Mücâhid'den İbnu Ebi Nüceyh'in rivayetine göre der ki: "Onlar, Hz. Adem'in sulbünden öz evladları idi." İşte meşhur olan görüş budur. Bu görüşü, sadedinde olduğumuz sahih hadis, oğulu, ilk olmakla tavsif etmek suretiyle te'yid eder. Yani Hz. Adem'in doğan ilk oğlu. Denir ki: "Hz. Adem'in cennette, ondan ve ikiz eşinden başka çocuğu doğmadı. Bu cennette doğmuş olmakla kardeşi Habil'e karşı: "Biz cennet çocuklarıyız, siz ise yeryüzü çocuklarısınız" diye iftihar etmeye, böbürlenmeye kalktı." İbnu İshak bu hâdiseyi el-Mübtede adlı eserde zikretti.
Yine Hasan Basrî'den rivayet edildiğine göre, demiştir ki: "Bana zikredildiğine göre, öldürüldüğü zaman yirmi yaşında idi. Kardeşi Habil ise yirmi beş yaşında idi."
Habil ismi Hibetullah'tan gelir.
Habil öldürülünce, Hz. Adem çok üzüldü. Bundan sonra Şîs doğdu, mânası Atiyetullah (Allah'ın ihsanı) demektir. Hz. Adem'in zürriyeti ondan intişar etti.
es-Sa'lebî der ki: "Kur'an-ı Kerim'i iyi bilen alimlerin zikrine göre, Hz. Havva, Hz. Adem'e yirmi batında kırk çocuk doğurmuştur. Bunların ilki Kabil ve kız kardeşi İklîma idi. Sonuncusu da Abdu'l-Muğîs ve Emetu'l-Muğîs idi. Hz. Adem, çocuk ve torunları kırk bine ulaşıncaya kadar ölmedi. Sonra hepsi helak oldu ve Tufan'dan sonra sadece Nuh'un zürriyeti baki kaldı. Bu da Şîs neslindendi. Allah Teala Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Biz dünyada yalnız onun neslini devam ettirdik" (Saffat 77).
Gemide Hz. Nuh'la birlikte seksen kişi vardı. Bunlara Kur'an-ı Kerim'de "Zaten onun yanında pek az iman eden vardı" (Hud 40) ayetiyle işaret edilmiştir. Bununla beraber, yeryüzünde sadece Nuh'un nesli baki kaldı. Çoğalıp yeryüzünü doldurdular."
2- Kabil'in kardeşini öldürüş tarzı ve öldürdüğü yerle ilgili bazı rivayetler de mevcuttur. Buna göre, taşla başını ezmiştir. Hâdise Sevr dağında, Akabetu Harra'da, "Hind"de, "Basra"da büyük mescidin yerinde cereyan etmiştir.[178]

4928- 7- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَجِيءُ الرَّجُلُ آخِذاً بِيَدِ الرَّجُلِ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ هذَا قَتَلَنِى. فَيَقُولُ اللهُ: لِمَ قَتَلْتَهُ؟ فَيَقُولُ: لِتَكُونَ الْعِزَّةُ لَكَ. فَيَقُولُ: فإنّهَا لِى، وَيَجِيءُ الرّجُلُ آخِذاً بِيَدِ الرّجُلِ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ إنّ هذَا قَتَلَنِى. فَيَقُولُ اللهُ لِمَ قَتَلْتَهُ؟ فَيَقُولُ: لِتَكُونَ الْعِزّةُ لِفُـَنٍ. فَيَقُولُ: إنّهَا لَيْسَتْ لِفُـَنٍ. فَيَبُوءُ بِإثْمِهِ[. أخرجه النسائي .

7. (4928)- Yine İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"(Kıyamet günü) bir adam bir başkasının elinden tutmuş olarak gelir ve:
"Ey Rabbim! Bu, beni öldürdü!" der. Aziz ve celil olan Allah da:
"Onu niye öldürdün?" diye sorar. Adam:
"İzzet senin için olsun diye öldürdüm!" der. Rab Teâla:
"İzzet benim içindir!" buyurur. Bir başka adam da bir başkasının elinden tutmuş olarak gelir ve:
"Ey Rabbim! Bu, beni öldürdü!" der. Aziz ve Celil olan Allah:
"Onu niye öldürdün?" diye sorar. Adam:
"İzzet falancanın olsun diye öldürdüm!" der. Rab Teala:
"İzzet falancanın değildir!" buyurur. Adam (öbürünün) günahıyla döner." [Nesâî, Tahrim 2, (7, 84).][179]

AÇIKLAMA:

[177] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/135.
[178] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/135-136.
[179] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/136-137.

Hadis, kıyamet günü, kâtilin Allah huzurunda nasıl muhakeme edileceğini anlatmaktadır. Bu muhakemede îlayı kelimetullah için öldürülen kurtulacak, fakat gayr-ı meşru bir maksadla öldüren, öldürdüğü kimsenin de günahını yüklenerek hesap yerinden ayrılacaktır. "Günahı ile döner" ifadesinde geçen "günahı" ibaresi maktulün günahı mânasını ifade ettiği gibi, kâtil kendi günahı ile birlikte döner mânasına da gelir. Yani kâtil, uhdesine terettüp eden sabit bir günahla huzurdan ayrılır demektir.[180]

-4929 -8- وعن المقداد بن ا'سود رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّهُ قَالَ: يَا رَسُول اللهِ، أرَأيْتَ إنْ لَقِيتُ رَجُـًلً مِنَ الْكُفّارِ فَاقْتَتَلْنَا فَضَرَبَ إحْدى يَدىّ بِالْسَّيْفِ فَقَطَعَهَا. ثُمّ َذَ مِنّي بِشَجَرَةٍ. فقَالَ: أسْلَمْتُ للهِ، أأقْتُلُهُ بَعْدَ أنْ قَالَهَا؟ فقَالَ رَسُولُ اللهِ # َ تَقْتُلْهُ. فقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ إنّهُ قَطَعَ إحْدى يَدَيّ، ثُمّ قَالَ ذلِكَ. فقَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقْتُلْهُ، فإنْ قَتَلْتَهُ فإنّهُ بِمَنْزِلَتِكَ قَبْلَ أنْ تَقْتُلَهُ، وإنّكَ بِمَنْزِلَتِهِ قَبْلَ أنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الّتِي قَالَ[أخرجه الشيخان وأبو داود.»ذَ« أي التجأ واحتمى.وقوله: »فإنّكَ بِمَنْزِلَتِهِ« أي في إباحة الدم ،ن الكافر قبل أن يسلم مباح الدم فإذا أسلم فقتله أحد كان قاتله مباح الدم بحق القصاص.

8. (4929)- Mikdad İbnu'l-Esved (radıyallahu anh)'in anlattığına göre şöyle demiştir:
"Ey Allah'ın Resulü! Ben küffardan bir adama rastlasam ve aramızda mukatele çıksa. O kılıcıyla vurup elimin birini kesip atsa. Sonra adam (sıkışıp) bana karşı bir ağaca sığınsa ve:
"Allah için Müslüman oldum!" dese, bu sözünden sonra ben onu öldürebilir miyim?" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır! Sakın onu öldürme" buyurdu. Ben ısrar ettim:
"Ama ey Allah'ın Resulü! O benim bir elimi kesti ve sonra Müslüman olduğunu söyledi" dedim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Hayır! Sakın onu öldürme, eğer öldürürsen, o adam, sen onu öldürmezden önceki senin makamındadır ve sen de, onun söylediği kelimeyi söylemezden önceki durumunda olursun!" buyurdular." [Buharî, Diyat 1, Megazî 11; Müslim, İman 155, (95); Ebu Davud, Cihad 104, (2644).][181]

AÇIKLAMA:

Şarihler, hadisten savaş sırasında Müslüman olduğunu ilan eden kimsenin kanının artık haram olacağı hükmünü çıkarırlar. Böyle bir durumda, Müslüman kimse, karşısındakini öldürdüğü taktirde kâfir olur hükmü çıkarılmamıştır. Hattâbi şöyle der: "Hadisin mânası şudur: "(Muharib) kâfirin Müslüman olmazdan önce, dini sebebiyle, kanı mübahtır. Müslüman olunca, tıpkı Müslüman gibi kanı haram olur. Bundan sonra, onu bir Müslüman öldürecek olursa, kısas hakkı suretiyle öldüren Müslümanın kanı mübah olur, tıpkı kâfirin kanının din sebebiyle mübah olması gibi. Kanının helal olmasından murad, onun küfre dahil edilmesi değildir. Hadisten, Müslüman olan kâfiri öldüren, kâfir olduğu için kanı helal olmuştur hükmünü çıkarmak büyük günah işleyen mü'minlerin kâfir olduğunu söyleyen Haricîler gibi hükmetmek olur. Hülasa, hadisin ifadesinde me'hazın ihtilafına rağmen menzilenin birliği gözükmektedir: Birinci menzileye göre: Öldürdüğün kimse, kanının haram oluşu yönüyle senin gibidir; ikinci menzileye göre: Kanın heder olması yönüyle sen de onun gibisin."
Bazı alimler: "Hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kelamın batını değil, zahiri ile caydırıcı bir gaye gütmüştür, öldürenin kâfir olacağını murad etmemiştir" demişlerdir.
Mühelleb de şöyle der: "Hadisin mânası şudur: "Sen onu bilerek öldürmeye kasdetmekle günahkâr oldun, tıpkı onun seni öldürmeye kasdetmekle günahkâr olması gibi, böylece ikiniz de isyan halinde birleşmiş oluyorsunuz." Hadisle ilgili başka yorumlar da yapılmıştır:[182]

-4930 -9- وعن حارثة بن مضرب قال:]أمَرَ رَسُولُ اللهِ # بِقَتْلِ فُرَاتِ ابْنِ حَيّانَ، وَكانَ عَيْناً ،بِي سُفْيَانَ وَحَلِيفاً لِرَجُلٍ مِنَ ا'نْصارِ فَمَرّ بِحَلْقَةٍ مِنَ ا'نْصارِ. فقَالَ: إنّى مُسْلِمٌ. فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ، إنّهُ يَقُولُ إنّى مُسْلِمٌ. فقَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنّ مِنْكُمْ رِجَاً نَكِلُهُمْ الى إيمَانِهِمْ؛ مِنْهُمْ فُرَاتُ بْنُ حَيّانَ[. أخرجه أبو داود .

9. (4930)- Hârise İbnu Mudarrıb anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Furat İbnu Hayyan'ın öldürülmesini emretti. Bu adam Ebu Süfyân'ın casusu ve aynı zamanda Ensar'dan bir zatın halifi (müttefiki) idi. Derken o, Ensar'dan müteşekkil bir halkaya uğradı ve: "Ben Müslümanım!" dedi. Bunun üzerine:
"Ey Allah'ın Resûlü! Furat İbnu Hayyan "Ben Müslümanım" diyor!" denildi. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da:
"Sizden bir kısım erkekler var. Kendilerini (dilleriyle itiraf ettikleri) imanlarına havale ediyor (söylediklerini tasdik ediyor)uz. İşte onlardan biri de Furat İbnu Hayyan'dır" buyurdular." [Ebu Davud, Cihad 109, (2652).][183]

---

[180] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/137.
[181] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/138.
[182] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/138-139.
[183] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/139.

AÇIKLAMA:

1- Furat İbnu Hayyan (radıyallahu anh) Ashab'tandır. Ebu Süfyan'ın casusu olduğu halde imanı ikrar ettiği için Resulullah öldürtmemiştir.
2- Hadisin Ahmed İbnu Hanbel'de gelen veçhi Furat'ın zımmî olduğunu da tasrih eder.
3- Hadisten hareketle alimler, "Zımmî casusun öldürülmesinin" cevazına hükmederler.
İbnu Hacer: "Harbî olan kâfirin öldürülmesinin cevazında ittifak vardır, muâhid ve zımmî casusun öldürülmesi hususunda ihtilaf vardır" der ve açıklar:
* Malik ve Evzâî: "Casusluğu sebebiyle akdini bozmuş olur" der ve öldürülmesinin cevazına hükmeder.
* Şafiiler nezdinde ihtilaf edilmişse de: "Eğer casusluk yapmayacağı ahit yapılırken şart koşulmuşsa, casusluk yapmakla ahdini bilittifak bozar" denmiştir.[184]

İKİNCİ FASIL

KATLİN MÜBAH OLDUĞU YERLER

-4931 -1- عن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ إِلهَ إِلّا اللهُ وَأَنّي رَسولُ اللهِ إِلّا بإِحْدى ثَـثٍ: الثَّيِّبِ الزّانِي، والنّفْسِ بِالنّفْسِ، وَالتّارِكِ لِدِينِهِ الْمُفَارِقِ لِلْجمَاعَةِ[. أخرجه الخمسة .

1. (4931)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah'ın Resulü bulunduğuma şehadet eden kimsenin kanı, üç hal dışında helal değildir:
* Zina yapan dul.
* Cana can kısas.
* Dinden çıkıp cemaatten ayrılan." [Buharî, Diyat 6; Müslim, Kasâme 25, (1676); Ebu Davud;, Hudud 1, (4352); Tirmizî, Diyat 10, (1402); Nesâî, Tahrim 5, (7, 90, 91), Kasâme 5, (8, 13).][185]

AÇIKLAMA:

Hadis, kelime-i şehadetle Müslüman olduğunu beyan eden bir kimsenin kanının haram olduğunu belirtmekte, buna istisna teşkil eden üç durumu açıklamaktadır. Bu üç durumdan biri kesinleşince mü'min de olsa kanı helal olmaktadır.
1- Dul, yani evlendikten sonra boşanmış olan kimsenin zina yapması. Nesâî'nin rivayetinde bu husus "Muhsan olan kimsenin zina etmesi, buna recm cezası gerekir" şeklinde daha açık olarak ifade edilir. Muhsan, evliliği tadan kimsedir. Şu halde böyle birisinin zina yapması, recmedilerek öldürülmesini gerektirir. Henüz bekar olup, evlenmemiş kimsenin (kadın veya erkek) zinası recmi gerektirmez.
2- Cana can kısastan maksad, bir kimseyi bile bile haksız yere öldüren kimsenin de kısas edilerek öldürülmesidir. Kasden olmayan veya müdafa-i nefis gibi meşru bir mazeretle cana kıyan kimseye kısas gerekmez.
3- Dinden çıkan, irtidat eden demektir. Müslüman olduğu halde Hıristiyan veya Yahudi olan veya bütün dinleri reddedip ilhada düşen kimsenin İslam'a göre hayat hakkı yoktur. Onun hapsedilip, İslam'a dönmesi teklif edilir. İkna yolları araştırılır. Israr ederse öldürülür.
Hadiste geçen cemaatten maksad, Müslümanlar cemaatidir. Cemaatı terketmek, irtidat etmek demektir. Bu, irtidattan ayrı ikinci bir vasıf değildir. Bir başka ifade ile, irtidat eden bir kimse, Müslüman cemiyetini terketip bir başka cemaate iltihak etse de etmese de hüküm değişmez. İslam'dan çıkmakla cemaati de terketmiş olur. İsterse Müslümanlarla beraber yaşamaya, ailesinden hiç ayrılmamaya azmetmiş olsun. Aksi taktirde Resulullah dördüncü bir şık daha söylerdi.
İbnu Dakîku'l-Îd der ki: "Dinden çıkma, erkek Müslümanın kanını mübah kılan bir cürümdür, bu hususta ulema icma etmiştir. Kadın hakkında ihtilaf edilmiştir. Ancak cumhur, sadedinde olduğumuz hadise dayanarak kadınla erkek arasında ayırım yapmamayı esas almıştır. Çünkü derler, zinada aralarında eşitlik mevcuttur, irtidatta da eşitlik olmalıdır."
İbnu Dakîku'l-Îd hadisle ilgili olarak şunu da söyler: "Hadiste geçen "cemaatten ayrılan" tabirinden şu hüküm de çıkmaktadır: "Bundan murad icma ehline muhalefettir." Böylece, "İcmaya muhalefet eden kâfir olur" diyenlerin görüşü, hadisten destek bulur.
Bu görüş, bazı alimlere nisbet edilmiştir ve bu zayıf da değildir. Çünkü icmaya göre meseleler bazan şeriat sahibinden tevatürle habere dayanır -ki namazın farziyyeti böyledir- bazan da tevatüre dayanmaz. Önceki kısmı

[184] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/139.
[185] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/140.

inkar eden, icmaya muhalefeti için olmasa da tevatüre muhalefeti için tekfir edilir. Ancak ikinci kısım icmaya muhalif olan tekfir edilmez."
İcmayı inkar edenin tekfiri hususunda şu görüş de ileri sürülmüştür: "Dinin bir vacibi olduğu zarureten bilinen şeyin inkarı diye kayıtlamak gerekir; beş vakit namaz gibi."
Bazıları: "Vacib olduğu tevatürle bilinen şeyin inkarı küfrü gerektirir" demiş, misal olarak âlemin hudusu meselesini göstermiştir. İyaz ve başkaları "âlemin kıdemini iddia edenin tekfir edileceğine icma edildiğini" naklederler.
Mevzu üzerine kelamcıların bazı tahlilleri ve ihtilafları mevzubahis ise da, aktarmayı gereksiz görüyoruz.[186]

-4932 -2- وعن مخارق قال:]جَاءَ رَجُلٌ الى رَسولِ اللهِ # فقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، الرَّجُلُ يَأتِنِى لِيَأخُذَ مَالِي؟ قَالَ: ذَكِّرْهُ بِاللهِ. فَقَالَ: فَإنْ لَمْ يَذَّكَّرْ؟ قَالَ: فَاسْتَعِنْ عَلَيْهِ بِمَنْ حَوْلَكَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ. قَالَ: فَإنْ لَمْ يَكُنْ حَوْلِي أحَدٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ؟ قَالَ: فَاسْتَعِنْ عَلَيْهِ بِالسُّلْطَانِ قَالَ: فَإنْ نَأى السُّلْطَانُ عَنِّي؟ قَالَ: قَاتِلْ دُونَ مَالِكَ حَتّى تَكُونَ مِنْ شُهَدَاءِ الœخِرَةِ أوْ تَمْنَعَ مَالَكَ[. أخرجه النسائي .

2. (4932)- Muhârik anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Bir adam gelip malımı almaya kalkarsa (ne yapayım)?" dedi.
"Ona Allah'ı hatırlat!" cevabını verdi. Adam tekrar:
"Hatırlamazsa! (ne yapayım?)" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Etrafındaki Müslümanlardan yardım talep et!" buyurdu. Adam:
"Etrafımda hiç Müslüman yoksa ne yapayım?" dedi.
"Öyleyse sultandan yardım iste!" buyurdu. Adam:
"Sultan benden uzaksa?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bir ahiret şehidi oluncaya veya malını koruyuncaya kadar malın için mücadele et!" buyurdular." [Nesâî, Tahrim 21, (7, 113).][187]

AÇIKLAMA:

Nesâî'nin bir başka rivayetinde, soru sahibinin: "Allah'ı hatırlamaz (yani Allah'ı hatırlatmamla hırsızlıktan vazgeçip çekip gitmezse?)" şeklindeki sorusunu üç kere tekrar eder. Resulullah her üçünde de: "Allah'ı hatırlat!" diye üç kere cevap verir. Hadis: "Eğer öldürülürsen cennete gidersin, öldürürsen cehenneme gider" diye noktalanır.[188]

-4933 -3- وعن جندب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: حَدُّ السَّاحِرِ ضَرْبهُ بِالسَّيْفِ[. أخرجه الترمذي.

3. (4933)- Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Sihirbaza tatbik edilecek hadd cezası kılıçla vurmaktır." [Tirmizî, Hudud 27, (1460).][189]

AÇIKLAMA:

1- "Sihirbazın cezası, öldürülmesidir" diyenler bu hadisle hükmetmişlerdir. Ancak hadis hüküm çıkarılacak sıhhatte değildir, zayıftır. Ayrıca bazı rivayetlerde "Sihirbaza uygulanacak hadd cezası kılıçla dövülmesidir" şeklinde gelmiştir. "Kılıç vurma", boynunu vurma mânası taşısa da "kılıçla dövmek" bu mânaya gelmez. Tirmizî, İmam Malik'in bu hadisle amel ettiğini belirtir.
2- Nevevî der ki: "Sihir yapmak haramdır ve bi'l-icma büyük günahlardandır. Bazan küfürdür, bazan küfür değilse de büyük bir masiyettir. Sihir amelinde küfrü gerektiren bir söz ve fiil olursa küfürdür, yoksa küfür değildir. Öğrenilmesi de öğretilmesi de haramdır. Sihirbaz bize (Şafiilere) göre öldürülmez, tevbe ederse tevbesi kabul edilir. İmam Malik der ki: "Sihirbaz, sihri sebebiyle kâfir olur, tevbe teklif edilmez, tevbesi kabul edilmez, katline hükmedilir." Mesele zındığın tevbesinin kabul edilip edilmeyeceğine dair yapılan ihtilafa bağlıdır. Çünkü sihirbaz, ona göre kâfirdir. Bize göre kâfir değildir. Münafık ve zındığın tevbesi kabul edilir. Kadı İyaz der ki: "Ahmed İbnu Hanbel de Malik'in görüşüyle hükmetti. Bu görüş sahabe ve tabiine mensup bir cemaatten de mervidir. Ashabımız der ki: "Sihirbaz, sihriyle bir kimseyi öldürecek olsa ve o adamın, kendi yaptığı sihir sebebiyle öldüğünü itiraf edecek olsa ve çoğunlukla sihir sebebiyle öldüğü söylenecek olsa, ona kısas uygulanması gerekir. Sihirle ölse fakat sihri bazan öldürse, bazan da öldürmese sihirbaza kısas gerekmez, diyet ve keffaret gerekir. Diyet de kendi malından alınır, akilesinden alınmaz. Çünkü caninin itirafıyla sabit olan ceza

[186] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/140-142.
[187] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/142.
[188] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/142.
[189] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/143.

sebebiyle akile borçlandırılmaz. Ashabımız der ki: "Sihirle ölüm meselesi, beyyine ile değil, sihirbazın itirafıyla kesinlik kazanır."[190]

4934- 4- وعن عبدالرّحمن بن سعد بن زرارة:]أنّهُ بَلَغَهُ أنّ حَفْصَةَ زَوْجَ النّبيّ # قَتَلَتْ جَارِيَةً لَهَا سَحَرَتْهَا وَقَدْ كَانَتْ دَبَّرَتْهَا[. أخرجه مالك.

4. (4934)- Abdurrahman İbnu Sa'd İbnu Zürare'nin anlattığına göre, kendisine, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın zevcelerinden Hz. Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın müdebber kıldığı bir cariyesi, kendisine sihir yaptığı için, sihri sebebiyle öldürmüştür." [Muvatta Ukul 14, (2, 871).][191]

AÇIKLAMA:

1- Müdebber kılmak: "Ben öldükten sonra hürsün" diyerek, hürriyetini ölümüne bağlamaktır. Bu suretle azad edilen, sahibinin ölümüyle hür olur.
2- Rivayetin Muvatta'daki aslında, Hafsa (radıyallahu anhâ)'nın sihirbazın öldürülmesini emrettiği ve emri üzerine öldürüldüğü tasrih edilmiştir. Teysir, üslubu biraz farklı kaydetmiş.
İmam Malik, hadisi kaydettikten sonra ilave eder: "Başkasına sihir yapan ve kendisine sihir yapılmayan sihirbazın misali, Allah Teala'nın, kitabında söylediği şu kimseye benzer: "...Andolsun onlar muhakkak biliyorlardı ki, onu (sihri) satın alan (ona revaç veren) kimsenin ahiretten hiçbir nasibi yoktur. Onlar kendilerini cidden ne kötü şey mukabilinde sattıklarını bilmiş olsalardı" (Bakara 102). Ben, bunu kendiliğinden yapan kimsenin öldürülmesi gereğine hükmediyorum."
İmam Malik sihir yaptırana değil, yapana ceza verilmesini teklif etmektedir. [192]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KENDİNİ ÖLDÜRMENİN HÜKMÜ

4935- 1- عن أبِي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللهِ #: مَنْ تَردّى مِنْ جَبَلٍ فقَتَلَ نَفْسَهُ فَهُوَ في نَارِ جَهَنّمَ يَتَرَدّى فيهَا خَالِداً مُخَلّداً فيهَا أبَداً، وَمَنْ تَحَسّى سُمّا فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَسُمُّهُ في يَدِهِ يَتَحَسّاهُ في نَارِ جَهَنّمَ خَالِداً مُخَلّداً فيهَا أبَداً، وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِحَدِيدَةٍ، فَحَدِيدَتُهُ في يَدِهِ يتَوَجّأُ بِهَا في بَطْنِهِ في نَارِ جَهَنّمَ خَالِداً مُخَلّداً فيهَا أبَداً[. أخرجه الخمسة.»يَتَوَجّأ« أى يضرب نفسه بها .

1. (4935)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim kendisini dağdan atarak intihar ederse o cehennemlik olur. Orada ebedî olarak kendini dağdan atar. Kim zehir içerek intihar ederse, cehennem ateşinin içinde elinde zehir olduğu halde ebedî olarak ondan içer. Kim de kendisine demir saplayarak intihar ederse, cehennemde ebedî olarak o demiri karnına saplar." [Buhârî, Tıbb 56; Müslim, İman 175, (109); Tirmizî, Tıbb 7, (2044, 2045); Nesâî, Cenâiz 68, (4, 66, 67); Ebu Davud, Tıbb 11, (3872).][193]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin zahirine göre, şu veya bu şekilde intihar ederek canına kıyanlar, ebedî olarak cehennemde kalacaktır. Ehl-i Sünnet ulemasından İmam Malik merhumun, hadisin zahirini esas alarak: "Müntehirin tevbesi kabul olmaz, dolayısıyla, namazı da kılınmaz" dediği nakledilmiştir.
Günah işleyenlerin ebedî cehennemde olacağına hükmeden Mu'tezile ve diğer fırka mensupları da hadisin zahirini esas alarak müntehirin ebedî olarak cehennemde kalacağına hükmetmiştir.
Ancak Ehl-i Sünnet'in meseleye yaklaşımı farklıdır. Onlar müntehirin ebedî cehennemlik olacağı hususunu mutlak kabul etmezler, bazı kayıtlarla tahdid ederler. Nitekim hadisin bazı vecihlerinde خَالِداً مُخَلّداً ziyadesi mevcut değildir. Ehl-i Sünnet, ayrıca tevhid ehlinin günahları sebebiyle azaba maruz kalmakla birlikte cehennemde ebedî kalmayıp ondan çıkarılacağını mühim bir esas olarak kabul eder. Bu hususu te'yid eden sahih rivayetler var. Ehl-i Sünnet, sadedinde olduğumuz hadisi, istihlâle hamleder. Yani: "Kim intihar etmenin helal olduğuna itikad ederek canına kıyarsa o ebedî cehennemliktir" der. Çünkü böyle bir inançla haramı helal addettiği için kâfir olmuştur. Kâfir ise ebedî cehennemliktir.

[190] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/143.
[191] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/144.
[192] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/144.
[193] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/145.

* Ehl-i Sünnetten şöyle diyen de olmuştur: "Bu hadis, zecr ve tağliz makamında gelmiştir, zahiri murad değildir."
* Şöyle de denmiştir: "İntiharın gerçek cezası budur, ancak Allah mü'minlerin ehl-i tevhid olmalarına ikram olarak, tevhidlerinin hatırı için onları cehennemden çıkaracak, ebedî olarak orada bırakmayacaktır."
* Bazı alimler, "Allah dilerse" takdiriyle, "Allah dilerse ebedî olarak cehennemde kalıcıdırlar" şeklinde anlarlar.
* Bazıları: "Ebediyet"ten murad, devamın hakikatı değil, uzun müddettir" demiştir. Buna göre mâna: "...Uzun müddet cehennemde" olur.
2- "Ceza amel cinsinden olur" kaidesine binaen müntehir ne suretle canına kıymışsa, o şekilde azaba maruz kalmaktadır. Zehir içerek intihar eden, hep zehir içer şeklinde; kendini dağdan atarak intihar eden, hep dağdan atılarak; kendini (hançer, bıçak gibi kesici olan) demir bir şeyle öldüren de yine o şey vücuduna saplanarak ceza görecektir.
3- Cumhur-u ulemaya göre, müntehirin namazı kılınır. Hanefilerden Ebu Yusuf "Kılınmaz" demiştir. Ömer İbnu Abdilaziz ve Evzaî ise "mekruhtur" derler.[194]

4936- 2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]شَهِدْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ # خَيْبَرَ. فقَالَ لِرَجُلٍ مِمّنْ يَدّعِى ا‘‘سْ◌َمَ: هذَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ. فَلَمّا حَضَرَ الْقِتَالَ قَاتَلَ قِتَالاً شَدِيداً وَأَصَابَتْهُ جَرَاحٌ؛ فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ الّذِى قُلْتَ آنِفاً إنّهُ مِنْ أَهْلِ النّارِ قَدْ قَاتَلَ قِتَالاً شَدِيداً وَقَدْ مَاتَ فَقَالَ #: الى النّارِ. فَكَادَ بَعْضُ الْمُسْلِمِينَ أَنْ يَرْتَابَ فَبَيْنَمَا هُمْ على ذلِكَ إذْ قِيلَ لَهُ: إنّهُ لَمْ يَمُتْ وَلَكِنْ بِهِ جِرَاحَةٌ شَدِيدَةٌ. فَلَمّا كَانَ مِنَ اللّيْلِ لَمْ يَصْبِرْ عَلى الْجِرَاحِ، فأَخَذَ ذُبَابَ سَيْفِهِ فَتَحَامَلَ عَلَيْهِ فقَتَلَ نَفْسَهُ فأُخْبِرَ بذلِكَ رَسولُ اللهِ #. فقَالَ: اللهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنّي عَبْدُاللهِ وَرَسُولُهُ. ثُمَّ أَمَرَ بِ◌ً فَنَادَى في النّاسِ إنّهُ َيَدْخُلَ الْجَنَّةَ إّ نَفْسٌ مُسْلِمَةَ، وَإنّ اللهَ لَيُؤَيّدُ هذَا الدّينَ بِالرّجُلِ الْفَاجِرِ[. أخرجه الشيخان .

2. (4936)- Yine Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hayber Gazvesi'nde hazır bulunduk. Müslüman olduğunu söyleyen bir adam için de, Efendimiz:
"Bu, ateş ehlindendir!" buyurdular. Savaş başlayınca çok şiddetli şekilde savaştı ve yara aldı. Ashabtan bazısı: "Ey Allah'ın Resulü dedi, az önce ateş ehlinden dediğiniz kimse, çok şiddetli şekilde kahramanca savaştı ve de öldü!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yine:
"Cehenneme (gitmiştir)" buyurdular. Bu cevap üzerine Müslümanlardan bazıları nerdeyse şüpheye düşecekti. Askerler bu halde iken, (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "O asker henüz ölmemiş, ancak ağır şekilde yaralanmış!" dediler. Gece olunca, adam yaraya dayanamadı. Kılıncının keskin tarafını alıp üzerine yüklendi ve intihar etti. Durum Aleyhissalâtu vesselâm'a haber verildi. Bunun üzerine:
"Allahu ekber!" buyurdular ve devam ettiler: "Şehadet ederim ki, ben Allah'ın kulu ve Resulüyüm!
"Sonra Hz. Bilal (radıyallahu anh)'e halk içinde şöyle ilan etmesini emrettiler:
"Cennete sadece Müslüman nefisler girecek. Şurası muhakak ki, (İslam'ın lehine olan ameller kişinin imanına delil değildir), Allah bu dini, facir bir kimse ile de güçlendirir." [Buhârî, Cihad 182, Megâzî 38, Kader 5; Müslim, İman 173, (111).][195]

AÇIKLAMA:

Bu hadis muhtelif tariklerle gelmiştir. Bazılarından hâdisenin Uhud Savaşı sırasında geçtiği, bazılarında ise Hayber Seferi sırasında geçtiği ifade edilmiştir. Şarihlerden bazıları aradaki tearuzu, "İki ayrı hâdise mevzubahis olabilir" diye te'lif etmiştir.
Vakidî'nin Megâzî'si, hâdisenin Uhud'da cereyan ettiğini, hâdise kahramanın adının Kuzman olduğunu belirtir. Ona göre, "Kuzman, Uhud'dan geri kalır. Kadınlar bunu (savaş kaçkını diye) alaya alırlar. Bunun üzerine ilerler ve ön safta yer alır; ilk oku atar, sonra kılıncını çeker ve acaib kahramanlıklar izhar eder. Müslümanlar dağılınca kılıcın kınını kırar ve "Ölüm, kaçmaktan daha iyi!" diye bağırarak ileri atılır. Bu esnada kendisine uğrayan Katade İbnu'n-Nu'man: "Şehidlik sana mübarek olsun!" diye tebrikte bulunur. Kuzman ise:
"Vallahi ben bir din için savaşmadım, kavmimin itibarı için savaştım!" diye mukabele eder ve yaranın ızdırabına dayanamayarak intihar eder."[196]

4937- 3- وعن جابر بن سمرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]أُخْبِرَ النّبيُّ # بِرَجُلٍ قَتَلَ نَفْسَهُ. فقَالَ َ أُصَلّي عَلَيْهِ[. أخرجه أبو داود .

3. (4937)- Cabir İbnu Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a, intihar eden bir kimse haber verilmişti.
"Ben üzerine namaz kılmıyorum!" buyurdular." [Ebu Davud, Cenaiz 51, (3185).][197]

---

[194] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/145-146.
[195] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/147.
[196] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/147-148.
[197] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/148.

AÇIKLAMA:

4935 numaralı hadisin açıklamasında da belirttiğimiz gibi, Ehl-i Sünnet alimlerinden bazıları müntehire cenaze namazı kılınmayacağına hükmetmiştir. Ancak ulemanın ekseriyeti, kılınacağına kaildir. Resulullah'ın "kılmam" sözünü, başkalarını intihardan zecretme maksadına hamleder. [198]

DÖRDÜNCÜ FASIL

ÖLDÜRÜLMESİ CAİZ OLAN VE OLMAYAN HAYVANLAR

4938- 1- عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُول اللهِ #: خَمْسٌ مِنَ الدّوَابِّ كُلُّهُنَّ فَاسِقٌ، يُقْتَلْنَ في الْحِلِّ وَالحَرَمِ: الغُرَابُ، وَالْحِدَأَةُ، وَالعَقْرَبُ، وَالْفَأرَةُ، وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ[. أخرجه الستة.ولمسلم في رواية قالت: أَمَرَ رَسولُ اللهِ # بقتل خمسِ فَوَاسِقَ في الْحِلِّ وَالحَرَمِ، وَأبدل أبو داود في رواية له عن أبي هريرة، مكان الغراب: الحية.»وقيلَ هذه« الحيوانات خمس فواسق على سبيل استعارة لخبثها .

1. (4938)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hayvanlardan beş tanesi vardır ki bunların herbiri fasıktır (zararlıdır). Harem bölgesinde olsun, Hill (denen Harem dışı) bölgesinde olsun bunlar öldürülür: Karga, çaylak, akrep, sıçan, kelb-i akur (yırtıcılar)." [Buharî, Bed'u'l-Halk 16, Cezau's-Sayd 7; Müslim, Hacc 66-67, (1198); Muvatta, Hacc 90, (1, 357); Tirmizî, Hacc 21, (837); Nesâî, Hacc 113, (5, 208).]
Müslim'in bir rivayetinde Hz. Aişe şöyle demiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) beş fasığın hill'de ve Harem'de öldürülmesini emretti." Ebu Davud, Ebu Hüreyre (radıyallahu anh)'den kaydettiği bir rivayetinde, karga yerine "yılan" demiştir.[199]

AÇIKLAMA:

1- Harem: Hacc bahsinde etraflıca açıklandığı ve hududu da belirtildiği üzere[200] sınırı Hz. İbrahim tarafından çizilen ve bir kısım yasakların cari olduğu bölgedir. Hıll de Harem'le mikad mahalleri arasında kalan yerlerdir.
2- Öldürülmesi mübah kılınan hayvanlara fasık denmektedir. Lügatte fasık, çıkan mânasına gelir. Yani kulluktan çıkan, emir dinlemeyip dışına çıkan insana fasık denir. Hayvanlara da fasık denmesi, diğerlerinin umumi adetinden (insanlara faydalı olmak) çıkmalarından ileri gelir. Hanefîlerle Malikîlere göre, bu hayvanlar, eziyete sebep olup zarar verdikleri için fasık diye adlandırılmış ve öldürülmeleri tecviz edilmiştir. Şafiî hazretlerine göre, etleri yenilmediği ve diğer hayvanların hükmünden çıkarılarak öldürülmeleri caiz kılındığı için bunlara fasık denmiştir. Sayılan bu zararlı hayvanları, ihramlı bir kimse de öldürebilir, fidye gerekmez.
3- Kelb-i Akur'u bazı alimler kuduz köpek diye anlamıştır. Bazıları bununla saldırgan olan bütün hayvanları anlamıştır. Kurt, aslan, kaplan, pars gibi. Bunlar saldırınca yaralar, hatta öldürürler. İnsana saldırmayan tilki ve sırtlana kelb-i akur denmez.
Cumhur-u ulemâ "Diğer zararlı hayvanlar da bu hayvanların hükmüne tabidir, öldürülmeleri caizdir" der.
Hanefîler: "Öldürülmesi caiz olan hayvanlar, yalnız hadiste isimleri zikredilenlerdir" demiştir. Ancak bazı hadislerde yılan da zikredildiği için, onu da dahil ederler. Ayrıca kurdun hükmünü köpeğe, keza insana saldıran vahşileri de aynı hükme idhal etmişlerdir.
Ne var ki, Aynî bu görüşe itiraz ederek: "Hadis-i şerifte sadece beş hayvanın öldürülmesine cevaz verildiğini, diğer hayvanların bu beş neve dahil olmadığını, aksi takdirde "beş" diye sınırlamanın bir mâna ifade etmeyeceğini" söylemiştir.
Kadı İyaz der ki: "Cumhur-u ulemanın kavlinden anlaşıldığına göre, hadisten murad, zikri geçen hayvanların kendileridir." İmam Malik ve Ebu Hanife'nin kavilleri de böyledir.[201]

4939- 2- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسولِ اللهِ # بِمِنىً إذْ نَزَلَتْ عَلَيْهِ: وَالْمُرْسَلَاتِ، وَإنّهُ لَيَتْلُوهَا، وَإنّى تَلَقّاهَا مِنْ فيهِ، وإنّ فَاهُ لَرَطِبٌ بِهَا، إذْ وَثَبَتْ عَلَيْنَا حَيّةٌ. فقَالَ: اُقْتُلُوهَا. فَابْتَدَرْنَاهَا لِنَقْتُلَهَا. فَسَبَقَتْنَا فقَالَ: وُقِيَتْ شَرّكُمْ كَمَا وُقِيتُمْ شَرّهَا[. أخرجه الشيخان والنسائي .

2. (4939)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Biz, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Mina'da iken, Velmürselat suresi nazil oldu. Aleyhissalâtu vesselâm onu okuyordu. Ben onu, kendi ağızlarından

[198] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/148.
[199] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/149.
[200] Teferruat ve bu bölgelerin krokisi için 5. Ciltte 312-313. Sayfalar görülebilir.
[201] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/149-150.

öğrendim. Mübarek ağızları henüz surenin rutubetini taşırken, üzerimize bir yılan sıçradı. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öldürün şunu!" buyurdular. Hemen öldürmek üzere atıldık. Fakat yılan önce davranıp kaçtı. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Şerrinden korundu, tıpkı siz de onun şerrinden korunduğunuz gibi!" buyurdular." [Buhârî, Cezâus-Sayd 7, Bed'ü'l-Halk 14, Tefsir, Mürselât 1; Müslim, Selam 137, (2234); Nesâî, Hacc 114, (5, 208, 209).][202]

-4940 -3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهما قال:]سَمِعْتُ رَسُول اللهِ #، عَلى الْمِنْبَرِ يَقُولُ: اُقْتُلُوا الْحَيَّاتِ، وَاقْتُلُوا ذَا الطُّفْيَتَيْنِ وَا'بْتَرَ، فإنَّهُمَا يَطْمِسَانِ الْبَصَرَ وَيُسْقِطَانِ الْحَبَلَ قَالَ عَبْدُاللهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه: فَبَيْنَا أَنَا أُطَارِدُ حَيَّةً 'قْتُلَهَا فَنَادَانِي أَبُو لُبَابَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه: َ تَقْتُلْهَا. فَقُلْتُ: إنّ رَسُولَ اللهِ # أَمَر بِقَتْلِ الْحَيّاتِ. فقَالَ: إنّهُ نَهى بَعْدَ ذلِكَ عَنْ ذَواتِ الْبُيُوتِ، وَهِيَ الْعَوامِرُ[. أخرجه الستة إ النسائِي.شبه الخطين ا'سودين على ظهر الحية بالطفيتين.و»الطفيةُ« بضم الطاء خوصة المقل. وقيل الطفية الحية. فالمراد على هذا: واقتلوا كل حية ما كان له ولد وما ولد له وهو ا'بتر.و»العَوَامِرُ« الحيات التي تكون في البيت، سميت بذلك لطول أعمارها .

3. (4940)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı minber üzerinde şöyle söylerken dinledim:
"Yılanları öldürün. İki çizgili ve ebteri (engerek) de öldürün. Çünkü bunlar, gözleri kapar (kör eder) ve hamilelerde düşük yaparlar."
Abdullah İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) der ki: "(Bir gün) ben öldürmek için bir yılan kovalarken, Ebu Lübabe (radıyallahu anh) bana: "Öldürme onu!" diye nida etti. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) yılanların öldürülmelerini emir buyurdular!" dedim. O:
"Ama daha sonra ev yılanlarının öldürülmelerini yasakladı!" dedi. Bunlar (ömürleri uzun olduğu için) avamir denen ev yılanları idi." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 14, Megazî 11; Müslim, Selam 128, (2233); Muvatta, İsti'zan 31, (2, 975, 976); Ebu Davud, Edeb 174, (5252, 5253, 5254, 5255); Tirmizî, Ahkâm 2, (1483).][203]

AÇIKLAMA:

1- Bu rivayet, yılanların öldürülmesi ile ilgili umumi emri tahsis etmekte ve ev yılanlarını istisna kılmaktadır. Hadisin zahirine göre evlerde rastlanan yılanlar öldürülmemelidir.
* İmam Malik, hadiste sadece Medine evlerinde yaşayan yılanların kastedildiğini, Medine dışındaki evlerde yaşayan yılanların bu istisnaya dahil olmadığını söylemiştir.
* Bazı alimler: "Sadece şehirlerdeki evler maksuddur, diğer evler buraya dahil değildir" demiştir.
Alimler, sahralarda olsun, şehirlerde olsun, ev dışında rastlanan yılanların öldürülmesi gereğinde ihtilaf etmemiştir. Tirmizî'nin İbnu'l-Mübarek'ten kaydettiği bir rivayete göre, öldürülmesi yasak olan ev yılanı, gümüş (gibi açık renkli ve parlak)tır, incedir ve yürürken kıvrılmaz, dik yürür.
2- Hadiste, ev yılanını tarifte kullanılan avamir tavsifinin Zührî tarafından ilave edilen bir derç olduğunu şarihler belirtir. Lügatçiler, avamir'in ömür kelimesinden geldiğini, evde uzun müddet kalmaları sebebiyle bunlara ummar dendiğini, cemî olarak avamir geldiğini belirtirler. Ummar, evde yaşayan cinlerin ismidir.
3- Bazı rivayetlerde ev yılanlarının, kaçmaları için inzar ettikten sonra kaçmazlarsa öldürüleceği belirtilmiştir. Ancak bu yılanlar çizgili ise ve ebter çeşidinden ise bunların inzar edilmeden (ürkütülmeden, ani olarak) öldürüleceği belirtilmiştir.
Kurtubî, bu hadislerdeki emrin vücub ifade etmeyip irşadî olduğunu, zararı kesin olan şeyi defetmek gerektiğini belirtir.
4- Ebter, dilimizde engerek denen, kuyruğu kısa zehirli yılandır. Bunlar, yılanların en tehlikeli ve en zararlı takımını teşkil etmektedir.
İki çizgili diye ifade ettiğimiz zûtufyeteyn, sırtında iki siyah çizgi bulunan yılandır. Bu da engerek gibi zehirli ve muzır yılanlardandır.
Bu iki yılanın gözlerinde, insan gözünü kör edecek bir hassa bulunduğu mücerred bakma ile gözleri kör edeceği kabul edilir. Onların, öncelikle gözleri sokacaklarının kastedilmiş olabileceği de söylenmiştir.
Habel, anne karnındaki cenin demektir. Mezkur yılanlara bakınca, onlardaki zehirleyici hassa sebebiyle veya onlara bakmaktan hasıl olan korku sebebiyle bazı kimselerde çocuk düşürmelerin meydana geldiği söylenmiştir.[204]

-4941 -4- وعن أبي المسيب قال:]دَخَلْتُ عَلى أبي سَعِيد فَوَجَدْتُهُ يُصَلّي، فَجَلَسْتُ أَنْتَظِرُهُ، فَسَمِعْتُ تَحْرِيكاً في عَرَاجِينَ في نَاحِيَةِ الْبَيْتِ، فَالْتَفَتُ فإذَا حَيّةٌ فَوَثَبْتُ 'قْتُلَهَا فأشَارَ إلَيّ أنْ أجْلِسَ فَجَلَسْتُ، فَلمّا انْصَرَفَ فأشَارَ الى بَيْتٍ في الدّارِ. فقَالَ: أتَرَى

[202] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/150-151.
[203] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/151-152.
[204] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/152-153.

هذَا الْبَيْتَ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ. فَقَالَ: كَانَ فيهِ فَتىً مِنّا قَريبُ عَهْدٍ بِعُرْس. فَخَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ # اَلَى الخَنْدَقِ، فَكَانَ الْفَتَى يَسْتَأْذِنُ رَسُولَ اللهِ # بأنْصَافِ النّهَارِ لِيَرْجِعَ الى أهْلِهِ، فَاسْتَأذَنَهُ يَوْماً. فَقَالَ لَهُ #: خُذْ عَلَيْكَ سِـَحَكَ، فإنّى أخْشَى عَلَيْكَ قُرَيْظَةَ. فأخَذَ الرَّجُلُ سِـَحَهُ، فأتَى أهْلَهُ، فإذَا امْرَأتُهُ بَيْنَ البَابَيْنِ قَائِمَةٌ. فَأهْوَى إلَيْهَا بِالرُّمْحِ لِيَطْعُنَهَا بِهِ، وَأصَابَتْهُ غَيْرَةٌ. فقَالتْ لَهُ: اَكْفُفْ عَلَيْكَ رُمْحَكَ، وَادْخُلِ الْبَيْتَ حَتّى تنْظُرَ مَا الَّذِى أخْرَجَنِي. فَدَخَلَ الْبَيْتَ فإذَا حَيَّةٌ عَظيمَةٌ مُنْطَوِيَةٌ عَلى الْفِرَاشِ، فأهْوَى إلَيْهَا بِالرُّمْحِ فَانْتَظَمَهَا بِهِ. ثُمَّ خَرَجَ فَرَكَزَهُ في الدّارِ فَاضْطَرَبَتْ عَلَيْهِ، فَمَا نَدْرِى أيُّهُمَا كَانَ أسْرَعَ مَوْتاً، الْحَيّةُ أوِ الْفَتَى؟ قَالَ: فَجِئْنَا رَسُولَ اللهِ # فذَكَرْنَا لَهُ ذلِكَ، وَقُلْنَا ادْعُ اللهَ أنْ يُحْيِيَهُ. فقَالَ: اسْتَغْفِرُوا لِصَاحِبِكُمْ. ثُمَّ قَالَ: إنَّ بِالْمَدِينَةِ جِنّا قَدْ أسْلَمُوا. فإذَا رَأيْتُمْ مِنْهُمْ شَيْئاً فآذِنُوهُ
ثَـَثَةَ أيّامٍ، فإنْ بَدَا لَكُمْ بَعْدَ ذلِكَ فَاقْتُلُوهُ، فإنَّمَا هُوَ شَيْطَانُ[. أخرجه مسلم ومالك وأبو داود والترمذي.ومعنى »فآذِنُوهُ« هو أن يقول له: أنت في حرج إن عدت إلينا ف تلمنا أن نضيق عليك بالطرد والتتبع .

4. (4942)- Ebu Ôl-Müseyyeb anlatıyor: "(Bir gün) Ebu Said (radıyallahu anh)'in yanına girmiştim, namaz kılıyor buldum. Onu beklemek üzere oturdum. Derken evin bir köşesinde tavanı örten hurma dalları arasında bir kıpırtı gördüm. Oraya bakınca bir yılan olduğunu gördüm. Öldürmek üzere atıldım. Ebu Said oturmam için işaret etti. Tekrar yerime oturdum. Namazdan çıkınca bana evde bir oda gösterdi ve: "Bu odayı görüyor musun?" diye sordu. Ben: "Evet!" deyince devam etti:
"Onda, bizden yeni evli bir genç vardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte Hendek (harbin)e gittik. Genç, gün ortasında, ehline uğramak için Aleyhissalâtu vesselâm'dan izin istiyordu. Bir gün ondan yine izin istedi. Aleyhissalâtu vesselâm ona
:"Silahını beraberinde al, ben Kureyza'dan sana bir zarar gelir diye korkuyorum!" buyurdular. Adam silahını aldı. Ailesine geldi. Hanımı iki kapı arasında ayakta duruyordu. Elindeki mızrağı ile, dürtmek üzere kadına eğildi. Adama kıskançlık gelmişti. Kadın ona:
"Mızrağını geri çek! Hele eve gir, beni dışarı çıkaran şeyi bir gör!" dedi. Adam içeri daldı. Bir de ne görsün: Yatağın üzerine çöreklenmiş iri bir yılan! Mızrağıyla ona yöneldi ve yılana sapladı. Sonra çıkıp, süngüyü avluya dikti. Derken yılan üzerine atıldı. Bilemiyoruz, hangisi evvel öldü; yılan mı, genç mi? Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gelip, bu durumu anlattık ve: "Dua edin, Allah ona tekrar hayat versin!" dedik. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Arkadaşınız için istiğfar ediverin!" buyurdular. Sonra şu açıklamada bulundular:
"Medine'de Müslüman olan cinler var. Onlardan birini görürseniz, kendisine üç gün ihtarda bulunun. Eğer bundan sonra yine de görünürse onu öldürün. Çünkü o bir şeytandır." [Müslim, Selam 139, (2236); Muvatta, İsti'zan 33, (2, 976, 977); Ebu Davud, Edeb 174, (5256, 5257); Tirmizî, Ahkâm 2, (1484); (Bazı Tirmizî nüshalarında Sayd bölümünde (17. babta) gelmiştir.][205]

AÇIKLAMA:

Bazı şarihler, bu ve benzeri rivayetlere dayanarak Medine'deki yılanların hemen öldürülme cihetine gidilmemesi, önce ihtar edip, kaçmasına imkan hazırlanması gerektiğini, ihtara rağmen kaçmazlarsa öldürüleceğini söylemiştir. Sair yerlerde ve evlerde rastlanan yılanları ise, ihtar etmeden öldürmek mendubtur. Zîra bu babta sahih surette gelen birçok rivayet mevcuttur. Bu görüş sahipleri, Medine'de rastlanan yılanların ihtar edildikten sonra öldürülmeleri gereğine şu gerekçeyi zikrederler. Hadis, yılan şeklindeki bir cin taifesinin Medine'de Müslüman olduğunu beyan buyurmuştur.
Diğer bazı alimler, nehyin amm oluşundan hareketle, nerede olursa olsun, evlerde yaşayan yılanların ihtar edilmeden öldürülemeyeceğini söylemiştir. Kırlarda rastlanan yılanlar, bunlara göre de ihtarsız öldürülebilir. İmam Malik, mescidlerde rastlanan yılanların da ihtarsız öldürüleceğini söylemiştir. Tirmizî, yılana yapılacak ihtarın mahiyeti ile ilgili olarak, Resulullah'ın şu sözünü nakleder:
"Senden, Süleyman İbnu Davud ve (gemiye sokarken) Hz. Nuh'un aldığı söz hakkı için bize eziyet vermemeni (ve bize görünmemeni) diliyorum." Ulema bu inzar (korkutma, ihtar) işinin üç gün mü; üst üste üç kere mi olacağında ihtilaf etmiştir. Cumhur üç gün demekte ittifak eder. İhtar şöyle yapılmalıdır. انشدكن بالعهد الذى اَخَذَهُ عَلَيْكُنّ نوحٌ وسُلَيْمَانُ عليهما السم اَنْ َ تَبْدُونَ وَ َ تُؤْذُونَا Nevevî'nin kaydına göre ulemâ şöyle demiştir: "İhtara rağmen gitmezse, anlaşılır ki, o yılan "ev yılanlarından " değildir, cinlerden Müslüman olanlardan da değildir, o bir şeytandır, ona hürmet etmek gerekmez. Allah, öylelerine, insanlara karşı intikam güderek galebe etme hassası vermemiştir. Müslüman olanlarla, ev yılanları aksine intikam alıcıdırlar."[206]

4942 -5- وعن ابن أبي ليلى عن أبيه قال:]سُئِلَ رسولُ اللهِ # عَنْ حَيّاتِ الْبُيُوتِ. فقَالَ: إذَا رَأيْتُمْ مِنْهُنّ شَيْئاً في مَسَاكِنِكُمْ. فَقُولُوا لَهُ: نَنْشُدُ عَلَيْكَ الْعَهْدِ الّذِى أخَذَ عَلَيْكُمْ نُوحٌ، وَنَنْشُدُكَ الْعَهْدَ الّذِى أخَذَ عَلَيْكُمْ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ ُ تُؤْذُونَا وَ َ تَتَرَاءَوْا لَنَا فإنْ عُدْنَ فَاقْتُلُوهُنَّ[. أخرجه أبو داود والترمذي

[205] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/154.
[206] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/154-155.

5. (4942)- İbnu Ebî Leyla babasından anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ev yılanlarından sorulmuştu. Şu cevabı verdi:
"Evlerinizde onlardan birini görecek olursanız, ona:
"Size Hz. Nuh'un (gemiye sokarken) aldığı söz hakkı için ve de Hz. Süleyman İbnu Davud'un sizden aldığı söz hakkı için bize zarar vermemenizi ve bize görünmemenizi taleb ediyorum" deyin. Eğer tekrar dönerlerse öldürün." [Tirmizî, Ahkâm 2, (1485); Ebu Davud, Edeb 174, (5260).][207]

4943- 6- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسولُ اللهِ #: اقْتُلُوا الحَيّاتِ كُلَّهُنّ، فَمَنْ خَافَ ثَأرَهُنَّ فَلَيْسَ مِنّي[. وفي رواية: »اقْتُلُوا الْكِبَارَ إِ الجَانّ ا‹بْيضَ الّذِى كُأنّهُ قَضِيبُ فِضَّةٍ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

6. (4943)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yılanların hepsini öldürün. Kim yılan(ın intikam alacağın)dan korkarsa, benden değildir."
Bir rivayette şöyle buyrulmuştur: "Gümüş çubuk gibi olan uzun yılan hariç, bütün yılanları öldürün." [Ebu Davud, Edeb 174, (5249, 5261); Nesâî, Cihad 48, (6, 51).][208]

4944- 7- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قالَ رسولُ اللهِ #: مَنْ تَرَكَ الْحَيّاتِ مَخَافَةَ طَلَبِهِنّ فَلَيْسَ مِنّا. مَا سَالَمْنَاهُنّ مُنْذُ حَارَبْنَاهُنّ[. أخرجه أبو داود .

7. (4944)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim, yılanı (intikam) arar diye (öldürmez) bırakırsa bizden değildir. Biz onlarla harbettiğimiz günden beri onlarla sulh yapmadık." [Ebu Davud, Edeb 174, (5250).][209]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de geçtiği üzere, yılanın kindar olduğuna intikam alacağına inanılmaktadır. Aleyhissalâtu vesselâm bu hadislerde, yılanın kin tutacağından, intikam alacağından korkarak, onların öldürülmemelerini caiz bulmuyor. Esasen, ölen yılanın intikam alması mevzubahis olmadığı için, kastedilen, yılanın arkadaşlarının intikam alacağı inancıdır. Aliyyu'l-Kârî, cahiliye devrinde: "Yılanları öldürmeyin, eğer öldürecek olursanız, onun eşi gelir, intikam almak için sizi sokar" dendiğini; Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu cahiliye inancını nehyettiğini belirtir.
Önceki hadiste, ev yılanlarına dokunulmaması, onları inzar ettikten sonra öldürülmesi emredilmiştir. Oradaki açıklamalar görülmelidir.
2- Hadiste temas edilen, yılanla insan arasındaki muharebe fıtrî ve cibillî durumdur. Zîra gerek insan ve gerekse yılan, birbirlerini öldürme fıtratı üzere yaratılmışlardır. Ancak bazıları: "Bundan murad, yılanla Hz. Adem arasındaki düşmanlıktır" demiştir. Rivayetlere göre, İblis cennete girmek diler, fakat cennetin bekçisi salmaz, mani olur. Fakat yılan onu ağzına alır ve ağzından içeri sokar. Cennete bu yolla giren İblis, Hz. Adem'le Havva'ya vesvese vererek, yasak ağaçtan yemelerine ve cennetten kovulmalarına sebep olur. Bu kötü akibete yılan sebep olduğu için insanoğlu ile yılan cinsi arasında adavet başlamıştır.
3- "Bizden değil" sözüyle Resulullah tekfiri kastetmemiştir. "Bizim sünnetimizi almamıştır, yolumuzdan gitmemektedir" demiş olmalıdır.[210]

4945- 8- وعن العبّاس رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّهُ قال: يَا رَسُولَ اللهِ! إنّا نُرِيدُ أنْ نَكْنُسَ زَمْزَمَ وَإنّ فِيهَا مِن هذِهِ الْحَيّاتِ الصّغَارِ؟ فَأمَرَهُ بِقَتْلِهِنّ[. أخرجه أبو داود .

8. (4945)- Hz. Abbas (radıyallahu anh)'ın anlattığına göre: "Ey Allah'ın Resûlü demiştir, biz zemzem kuyusunu temizlemek istiyoruz. Fakat içinde şu küçük yılanlar var."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yılanları öldürmesini emretmiştir. [Ebu Davud, Edeb 174, (5251).][211]

4946- 9- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قال رَسولُ اللهِ # لِلْوَزَغِ: الْفُوَيْسِقُ، وَلَمْ أسْمَعْهُ أمَرَ بِقَتْلِهِ[. أخرجه الشيخان والنسائي .

---

[207] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/155-156.
[208] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/156.
[209] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/156.
[210] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/156-157.
[211] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/157.

9. (4946)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) keler için fuveysık (fâsıkcık) dedi ama, "öldürün!" diye emrettiğini işitmedim." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 14, Cezâu's-Sayd 7; Müslim, Selam 145, (2239); Nesâî, Hacc 115, (5, 209).][212]

4947- 10- وعن سعيد بن أبي وقّاص رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّ النّبِيّ # أَمَرَ بِقَتْلِ الْوَزَغِ، وَسَمّاهُ فُوَيْسِقاً[. أخرجه مسلم وأبو داود.

10. (4947)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kelerin öldürülmesini emretti ve onu fuveysika diye isimlendirdi." [Müslim, Selam 144, (2238); Ebu Davud, Edeb 176, (5262).][213]

4948- 11- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ قَتَلَ وَزَغَةً في أوّلِ ضَرْبَةٍ كُتِبَ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ؛ وَفي الثّانِيَةِ دُونَ ذلِكَ، وفي الثّالِثَةِ دُونَ ذلِكَ[. أخرجه مسلم، وهذا لفظه، وأبو داود والترمذي .

11. (4948)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim keleri ilk darbede öldürürse ona yüz sevap yazılır. İkinci vuruşta öldürürse daha az kazanır. Üçüncü vuruşta ise bundan da az sevap kazanır." [Müslim, Selam 147 (2240); Metin Müslim'den alınmadır. Ebu davud, Edeb 175, (5263, 5264); Tirmizî, Ahkâm 1, (1482). Bazı Tirmizî tertibinde Sayd bölümünde 13. babta.][214]

AÇIKLAMA:

Vezeğa, Ahterî'de keler olarak açıklanır. Keler, bir nevi kertenkeledir. Resulullah fuveysika diye tavsif ederek, insanlara eziyet veren haşerata dahil etmiştir. Fuveysika, fasıkcık demektir. Resulullah haşeratın ekserisinden ayrı olarak, zarar verenlere fasık demiştir. Ulemâ, kelerin bu grupta olduğunda ittifak eder. Bir vuruşta öldürülmesinden maksad eziyet verilmemesi içindir. Zîra hayvan ikinci darbeyi almadan yaralı olarak kaçabilir.
Kertenkelenin öldürülmesi ile ilgili beyanlar, tabiatı icabı onun insanlara zarar verici olmasındandır. Bu mânayı te'yid eden başka rivayetler mevcuttur: Ahmed İbnu Hanbel'in bir rivayetine göre, "Hz. İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm) ateşe atıldığı zaman bütün hayvanlar ateşi söndürmeye çalıştığı halde, kertenkele ateşi üfürmüş, iyice yandırmaya çalışmıştır. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu sebeple kertenkelenin öldürülmesini emretmiştir." Keza, Hz. Aişe, "Beytü'l-Makdis yandığı zaman da kertenkelenin ateşi üfürdüğünü" rivayet etmiştir.[215]

*** KÖPEKLER**

4949- 1- عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]أَمَرَ رَسُولُ اللهِ # بِقَتْلِ الْكِلَابِ إِلَّا كَلْبَ صَيْدٍ، أَوْ كَلْبَ غَنَمٍ أَوْ مَاشِيَةٍ. فَقِيلَ لِابْنِ عُمَرَ: إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: أَوْ كَلْبَ زَرْعٍ. فَقَالَ: إِنَّ لِأَبِي هُرَيْرَةَ زَرْعاً. قَالَ: كُنَّا نَبْعَثُ بِالْمَدِينَةِ وَأَطْرَافِهَا فَلَا نَدَعُ كَلْباً إِلَّا قَتَلْنَاهُ، حَتَّى إِنَّا لَنَقْتُلُ كَلْبَ الْمَرْأَةِ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ يَتْبَعُهَا[. أخرجه الستة إلا أبا داود .

1. (4949)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) av veya koyun veya çoban köpeği hariç diğer bütün köpeklerin öldürülmesini emretti."
İbnu Ömer (radıyallahu anhüma)'e: "Ebu Hüreyre, "Veya ekin köpeğini de diyor!" denilmişti, bunun üzerine: "Onun ekini var da ondan!" cevabını verdi ve ilave etti:
"Biz Medine ve civarına gider, tek köpek bırakmaz, hepsini öldürürdük. Hatta biz, çölden gelmiş kadına refakat eden arkadaş köpeği bile öldürdük." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, Musakât 45, (1570); Muvatta, İsti'zân 14, (2, 969); Tirmizî, Sayd 4, (1488); Nesâî, Sayd 9, (7, 184.][216]

AÇIKLAMA:

1- Köpeklerin öldürülüp öldürülmemesi ile ilgili birçok hadis rivayet edilmiş, bu sebeple mesele hakkında ulemânın farklı mütalaaları olmuştur. Bunları müteakiben özetlemeye çalışacağız.

---

[212] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/157.
[213] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/158.
[214] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/158.
[215] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/158.
[216] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/159.

2- Sadedinde olduğumuz hadiste açıklanması gereken mühim bir nokta, İbnu Ömer'in Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) hakkında sarfettiği: "Onun ekini var da ondan" sözüdür. Bu ifade biraz açıklanmaya muhtaç. Çünkü yanlış anlaşılmaya müsait bir görünüş arzetmektedir.
İbnu Ömer'in, Ebu Hüreyre hakkındaki bu sözü, ulemanın ittifakla ifade ettikleri üzere Ebu Hüreyre'nin ziyadesini gevşetmek, hafife almak gayesini gütmemektedir. Nitekim o hüküm, yani Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın ekin bekleyen köpeği de öldürmekten istisna kıldığını ifade eden ziyadeyi, İbnu Mugaffel, Süfyan İbnu Ebî Züheyr ve İbnu Hakem de zikretmişlerdir. Bu ziyadeyi başkaları rivayet etmemiş olsa, bi'lfarz sadece Ebu Hüreyre rivayet etmiş olsa bile, yine de hadisin sıhhatine bir noksan gelmezdi. Çünkü sahabinin rivayeti makbuldür. Kaldı ki, İbnu Ömer'in bu sözüyle: "Ebu Hüreyre çiftçidir, çiftçilikle ilgili teferruatı herkesten iyi bilir, o bu hususta dikkatlidir" demek istediği belirtilmiştir. [217]

-4950 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُول اللهِ #: مَا مِنْ أَهْلِ بَيْتٍ يَرْتَبِطُونَ كَلْباً إِّ نَقَصَ مِنْ عَمَلِهِمْ كُلّ يَوْمٍ قِيرَاطٌ إِّ كَلْبَ صَيْدٍ أَوْ حَرْثٍ أَوْ غَنَمٍ[. أخرجه رزين .

2. (4950)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Köpek besleyen bir aile yoktur ki, her gün rızıklarından iki kırât eksilmemiş olsun. Bundan av veya bekçi veya koyun köpeği hariç (bunları besleyenlerin rızkında eksilme olmaz)." [Bunu Rezin tahriç etti.][218]

AÇIKLAMA:

1- Köpeklerle ilgili gelen hadislerden birkaçı:
* İbnu Mugaffel anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpekleri öldürmeyi emretmiştir. Sonra: "Köpekler onları ne ilgilendirir" buyurdu ve av köpeği ile çoban köpeği hakkında ruhsat verdi."
* Hz. Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize köpekleri öldürmeyi emrettiler. (Bunun üzerine biz) çölden gelen kadına refakat eden köpeğe varıncaya kadar (bütün köpekleri) öldürdük. Sonra (aleyhissalâtu vesselâm) köpekleri öldürmeyi yasakladı ve: "Halis siyahını (ve gözlerinin üstünde iki nokta gibi beyazı olan) iki noktalısını öldürün, zîra o şeytandır!" buyurdular.
* İbnu Ömer anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), köpeklerin öldürülmesini emrettiler ve onların öldürülmesi için Medine'nin etrafına haber saldılar.
** Bu rivayetleri gözönüne alan Ahmed İbnu Hanbel ile bazı Şafiî alimler, halis, siyah köpeğin avcılıkta kullanılmasını uygun görmemişler ve Cabir (radıyallahu anh) hadisinin zahirini esas alarak: "Zîra siyah köpek şeytandır; helal olan av, şeytanın değil, köpeğin avladığıdır" demişlerdir. Fakat alimlerin ekseriyeti yani cumhur, siyah köpekle diğerleri arasında fark olmayacağına hükmetmiştir. Hadiste ona şeytan denmesi, onların köpek olmadığını belirtmeye matuf değildir. Bundandır ki, beyaz gibi, siyah köpeğin de ağzını soktuğu kabın yıkanması gerekir. İmam Â-zam, İmam Malik ve İmam Şafiî rahimehümullah'ın mezhepleri böyledir.
Alimler, siyah köpeğin şeytan olarak ifade edilmesinde zahirin maksud olmadığına, Kur'an-ı Kerim'de -mesela Nas suresinde- kötülüğü galebe çalan insanlara şeytan denmiş olmasını delil gösterirler. Allah böylelerine şeytan demiş ama öldürülmelerini emretmemiştir.
** İbnu Abdilberr'e göre, zararlı olmadıkça hiçbir köpek öldürülmez. "Çünkü der Aleyhissalâtu vesselâm canlıları silaha hedef yapmayı nehyetmiştir. Üstelik köpeğe su vermenin faziletiyle ilgili hadis mevcuttur. Hadiste: "Her ciğer sahibine su vermenin ecri vardır" buyrulmuştur." İbnu Abdilberr, kanaatine fiilî durumu da şahid gösterir: "Her tarafta bunca alim ve dine aykırı işlere göz yummayan uyanık kimseler olduğu halde köpekleri öldürme adeti yoktur. Ben, Müslümanların hiçbir fakihinin, köpek beslemeyi adaleti cerheden, şahidliğe mani olan bir hal saydığını görmedim. Sadece Şâfiî mezhebi ihtiyaç yokken köpek beslemeyi haram saymıştır" der.
Hangi çeşitten olursa olsun "köpek sulama"nın ecrinden bahseden hadise gelince:
"Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Fahişe bir kadın, bir kuyu başında susuzluktan dilini çıkarmış soluyan ve ölümle pençeleşen bir köpeğe rastladı. Hemen ayakkabısını çıkararak başörtüsüne bağlayıp hayvana su çıkardı. Bu sebeple kadının günahları affolundu."[219]

*** KARINCA**

-4951 -1- عن ابن عبّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]نَهَى رَسولُ اللهِ # عَنْ قَتْلِ أَرْبَعٍ مِنَ الدّوَابِّ: النَّمْلَةِ، وَالنّحْلَةِ، وَالْهُدْهُدِ، وَالصُّرَدِ[. أخرجه أبو داود .

[217] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/159.
[218] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/160.
[219] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/160-161.

1. (4951)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dört hayvanın öldürülmesini yasakladı: "Karınca, arı, hüdhüd, surad (sarı ve yeşil renkli ağaçkakan kuşu)." [Ebu Davud, Edeb 176, (5267).] [220]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste dört hayvanın öldürülmesi yasaklanmaktadır:
* Karınca,
* Arı,
* Hüdhüd,
* Surad.
** ed-Demîrî, karınca ile ilgili olarak der ki: "Şerhu's-Sünne'de Begavî'nin ve Hattâbî'nin de dediği gibi bundan maksad Süleymânî denen iri karıncadır. Zerre de denilen küçük karıncanın öldürülmesi caizdir. İbnu Ebî Zeyd, eziyet veren bütün karıncaların öldürülmesinin caiz olduğunu söylemiştir." Hattâbî, bu karıncaların insanlara pek az zarar ve eziyet verdiğini belirtir.
** Surad hakkında en-Nihaye'de: "Başı ve gagası iri olan bir kuştur, tüyleri de büyüktür, yarısı beyaz, yarısı siyahtır" denmiştir. Ancak Ahterî'de sarı ve yeşil bir kuş olduğu, bazı lügatlerde ağaçkakan olduğu belirtilir. Hattâbî'ye göre bunun öldürülmesinin yasaklanması, etinin tahriminden gelir. "Çünkü der, bir hayvanın öldürülmesi yasaklandı ise, bu ona hürmet için veya onda bulunan bir zarar sebebiyle değilse, etinin haram kılınması sebebiyledir. Nitekim, Aleyhissalâtu vesselâm eti yenilmeyen hayvanın öldürülmesini yasaklamıştır." Alimler, surad kuşu ile cahiliye Arabının teşâümde bulunduğunu ses ve şahsıyla uğursuzluk çıkardığını belirtir. Bazıları: "Onların surad kuşundan hoşlanmamaları ismi sebebiyledir. Çünkü tasridden gelir, tasrid ise taklil (azaltma) demektir" demişlerdir.
** Arının öldürülme yasağını Hattâbî, onun faydalı bir hayvan olmasıyla izah eder ve "bal ve mum" imal ettiklerini hatırlatır.
** Hüdhüdün öldürülmesinin yasaklanması da, tıpkı surad kuşu hakkında söylendiği gibi "Etinin tahrimi ile ilgilidir" denmiştir. Ayrıca, onun pis koktuğu, dolayısıyle cellâle (pislik yiyen hayvan) durumunda olduğu belirtilmiştir.
Biz, alimlerimizin yorumlarına şunu ilave etmek isteriz: Bizce sebebi bilinir veya bilinmez. Esas olan, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yasaklamasıdır. O'nun her yasağında -tıpkı her emrinde olduğu gibi- nice hikmetler, maslahatlar var. Bunların cüz'î bir kısmını bilsek de pek çok kısmını bilemeyebiliriz. Zamanla bilemediğimiz hikmetler peyder pey zuhur edebilir, anlaşılacak hale gelebilir. Nitekim günümüzde, tabiatta mevcut hassas bir dengeden bahsedilmektedir. İnsanoğlu rastgele tasarrufları ve müdahaleleriyle bu dengeyi bozmakta ve sonradan büyük zararlara maruz kalmaktadır.
Öldürülmesi yasaklanan hayvanların bu dengede mühim bir rol sahibi oldukları söylenebilir. Kasır aklımız ve sınırlı bilgimizi, sönük beşerî yorumlarımızı esas alarak nebevî tahdid ve yasakları küçük görme gafletine düşülmemelidir.
2- Resulullah'ın öldürülmesini yasakladığı hayvanlar meyanında kurbağa da geçer. [221]

KISAS BÖLÜMÜ

(Bu bölüm dört fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

AMDEN KATLETME

*

HATA VE AMDEN HATA

*

BABA VE EVLAD ARASINDA KISAS

[220] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/161.
[221] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/162-163.

*

BİR KİMSE SEBEBİYLE CEMAATE KISAS, KÖLE SEBEBİYLE HÜR OLANA KISAS

*

KÂFİR SEBEBİYLE MÜSLÜMANA KISAS

*

DELİ VE SARHOŞA KISAS

*

AKRABALARIN CİNAYET

İ*

ZANİYİ BEYYİNESİZ ÖLDÜREN

*

AGIR BİR CİSİMLE ÖLDÜREN

*

İLAÇ VE ZEHİRLE ÖLDÜRME

*

HAYVAN, KUYU VE MADEN SEBEBİYLE ÖLME

*

İKİNCİ FASIL

İNSAN UZUVLARIYLA İLGİLİ KISAS

*

DİŞ

*

KULAK, TOKAT

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

KISASIN YERİNE GETİRİLMESİ

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

AFFETME HAKKINDA

UMUMÎ AÇIKLAMA

Kısas, asıl itibariyle, müsavat mânasını müş'ir olup bir şeyin izine tabi olmak, onun mislini getirmek demektir. İslam hukuk tabiri olarak, -bazı suçlarda- işlenen cürmün aynıyla cezasını vermek demektir. Bu, şahsa karşı işlenen suçlarda verilen cezadır. Katilin, maktul mukabilinde öldürülmesi, yahud mecruhun (yaralanan kimsenin) telef olan uzvuna mukabil, carihin (yaralayanın) aynı uzvunu telef etmektir. İslam ceza hukukunda temel espri "ceza, işlenen amel cinsindendir." Şahsa karşı işlenen cezalarda tatbik imkânı oldukça, bu prensibe uyulur: Öldüren öldürülür, diş kıranın dişi kırılır, göz çıkaranın gözü çıkarılır.
Kur'an-ı Kerim şöyle der. (Mealen): "Ey iman edenler! Maktuller hakkında size kısas (misilleme) yazıldı (farz edildi). Hür, hür ile; köle, köle ile; dişi dişi ile (kısas olunur). Fakat kimin (hangi katilin) lehinde maktûlün kardeşi (velisi) tarafından cüz'î bir şey affolunursa (hemen kısas düşer). Artık örfe uymak (şeriatin ve aklın iyi gördüğünü yapmak, borcu) ona (maktulün velisine) güzellikle ödemek (lazımdır). Bu Rabbinizden bir hafifletmedir. O halde, kim bu (afüvvden ve ödemeden) sonra (katile veya taraflarına muhaseme ve) tecavüzde bulunursa onun için pek acıklı bir azab vardır. Ey salim akıl sahipleri, kısasta sizin için (umumi) bir hayat vardır. Ta ki (katlden) sakınasınız" (Bakara 178-179.]
Bu ayet, kısası emretmekle birlikte, kısasa mukabil, diyet ödeme kolaylığı da getirmektedir. Diyet işi, maktul tarafının rızasına bırakılmıştır. Maktul tarafının diyet alması halinde katile karşı düşmanlığı bırakması, intikam peşine düşmemesi, tecavüz etmemesi emredilmektedir.
Bir diğer ayette, kısas hükmünün eksikliğine dikkat çekildiği gibi, bazı başka teferruat da belirtilir: "Biz onda (Tevrat'ta) onların üzerine (şunu da) yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılıktır. Hülasa bütün) yaralar birbirine kısastır. Fakat kim bunu (bu hakkını) sadaka olarak bağışlarsa o, kendisine (günahına) keffaret, (onun mağfiret edilmesine vesile)dir. Kim Allah'ın indirdiği (ahkâm) ile hükmetmezse onlar zalimlerin ta kendileridir" (Maide 45).
Kısas, zulme uğrayan tarafın intikam hislerini söndüren bir ceza çeşididir. Bu sebeple mücrim kısasla cezalandırıldığı takdirde, araya girecek ve teselsül edecek düşmanlıklar derhal sona erer. Üstelik, öldürdüğü takdirde öldürüleceğini, göz çıkardığı takdirde gözünün çıkarılacağını bilen herkes kendini bu çeşit cinayetlere karşı firenler. Bu hal cemiyet hayatında cinayetlerin fevkalâde azalmasını sağlar. Bu sebeple ayet-i kerimede (mealen); "Kısasta sizin için hayat vardır" buyrulmuştur.
Kısaslar nefse ve azaya aid olmak üzere iki kısımdır: Birine "kısas finnefs", diğerine "kısas fi'l-etraf" denir. Müteakiben görüleceği üzere (4959-4962), bir kişinin ölümüne bir grup iştirak etmiş olsa, o grubun bütün ferdlerinin kısasla öldürülmesinin İslam hukukunda esas kılınması kişiyi, akibeti meçhul anarşik eylemlere katılmaktan da alıkoyar, cemaat psikolojisinin sevkiyle cinayete iştirakten önler, anarşiye büyük ölçüde sed çeker.
Anarşi girdabında boğulma noktasına gelen memleketimizde, ayet-i kerîmenin hayatbahş sesini bir başka kulakla dinlemeliyiz: "Kısasta sizin için hayat var!"[222]

BİRİNCİ FASIL

ÂMMDEN KATLETME

-4952 -1- عن أبي شريح رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ قُتِلَ عَمْداً بِغَيْرِ حَقٍّ فَلِوَلِيِّهِ أَنْ يَخْتَارَ إِحْدَى ثَ ثٍ: إمّا أَنْ يَقْتَصّ، وَإمّا أَنْ يَعفُوَ، وَإمّا أَنْ يَأخُذَ الدِّيَةَ، فإذَا أرَادَ الرَّابِعَةَ فَخُذُوا على يَدِهِ ثُمَّ تَ: فَمَنِ اعْتَدى بَعْدَ ذلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ[. أخرجه أبو داود .

1. (4952)- Ebu Şüreyh (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim haksız yere, âmden (bile bile) öldürülürse velisi şu üç şeyden birini tercihte muhayyerdir:
Ya kısas ister
Ya affeder.
Yahut diyet alır.
Eğer dördüncü bir şey istemeye kalkarsa elinden tutun (mani olun)!"
Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), şu ayeti tilavet buyurdu. (Mealen): "Kim bundan sonra tecavüz ederse ona elim bir azab vardır" (Bakara 179)." [Ebu Davud, Diyat 3, (4496), 4, (4504); Tirmizî, Diyat 13, (1406).][223]

-4953 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رسولُ اللهِ #: مَنْ قَتَلَ رَجُ ً مُؤْمِناً فَهُوَ قَوَدٌ بِهِ. فَمَنْ حَالَ دُونَهُ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَغَضَبُ ُهُ، وَ َ يَقْبَلُ اللهُ مِنْهُ صَرْفاً وَ َ عَدْ ً[. أخرجه رزين.»الصَّرْفُ« النفلُ.و»العَدْلُ« الفرض .

2. (4953)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

[222] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/165-166.
[223] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/167.

"Kim mü'min bir kimseyi (âmden) öldürürse, katil bu sebeple kısas olunur. Kim bu kısasa mani olursa Allah'ın lanet ve gadabı onun üzerine olsun. Allah onun ne farz ve ne nafile hiçbir hayrını kabul etmez." [Rezin tahric etmiştir. Bu mânada rivayet Sünenler'in bir kısmında gelmiştir. Ebu Davud, Diyat 17, (4539, 4540, 4541); Nesâî, Kasame 29, (8, 40).][224]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste geçen kaved, yedmek mânasına gelen bir asıldan gelir ise de kısas demektir. Ancak çoğunlukla kısas finnefs için kullanılır. Bu da, katilin kısas mahalline boynuna ip takılarak getirilmesinden dolayıdır.
2- Hadiste kısasa şu veya bu şekilde mani olan kimseye Resulullah, Allah'ın lanet ve gadabını dilemekte, farz ve nafile nevinden hiçbir hayrının makbul olmayacağını bildirmektedir. Böylece adaletin yerine gelmesini engellemenin büyük vebal olduğuna dikkat çekmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bir başka hadislerinde: "Kıyamet günü, Allah yanında insanların en şerlisi, başkasının dünyası için ahiretini heba eden kuldur" buyurmuştur.
3- Hadiste geçen adli ulemâ "farz" diye anlamış, sarfa da "nafile" demiştir. Mamafih sarfa "tevbe", adle de "fidye" diyen alim de vardır.
4- Önceki hadiste geçen "dördüncü şey"den murad, mesela affettikten sonra kısas veya diyet istemesi, veya diyet talebinden sonra tekrar kısas istemesi gibi şeylerdir.
İbnu Hacer der ki: "Kısas etmek veya diyet almakla muhayyer olan kimse, cumhura göre, maktülün velîsidir. Ancak İmam Mâlik, Sevrî ve Ebu Hanife kısas veya diyette muhayyerliğin kâtile ait olduğunu söylemişlerdir?
3- Neylü'l-Evtar'da denir ki: "Affa terğîb sahih hadisler ve ayet-i kerimelerle sübut bulmuştur. Affın meşruiyyeti hususunda ihtilaf mevcut değildir. Ancak, mazlum için evla olan hangisidir? Kendisine zulmedeni affetmesi mi, yoksa affı terketmesi mi bu hususta ihtilaf edilmiştir."[225]

*** HATA VE ÂMDEN HATA**

4954 -1- عن ابن عبّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسولُ اللهِ #: مَنْ قُتِلَ في عِمِّيَّا أوْ رِمّياً تَكُونُ بَيْنَهُمْ بِحَجَرٍ أوْ بِسَوْطٍ أوْ ضَرْبٍ بِالْعَصَا فَهُوَ خَطَأٌ وَعَقْلُهُ الْخَطَأ، وَمَنْ قُتِلَ عَمْداً فَهُوَ قَوَدٌ، وَمَنْ حَالَ دُونَهُ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَغَضَبُهُ، وَ يُقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَ عَدْلٌ[. أخرجه أبو داود والنسائي.»العِمِّيّا« بكسر العين وتشديد الميم المكسورة والقصر مصدر، ومعناه أن يوجد بينهم قتيل يعمى أمره و يتبين قاتله، فحكمه حكم قتيل الخطأ تجب فيه الدية .

1. (4954)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim, aralarında taş atışması veya kamçı veya sopa darbı gibi durumlarda mübhem şekilde öldürülürse (bunun hükmü) hataen öldürme hükmüne tabidir, diyeti de hata diyetidir. Kim bu diyetin yerine getirilmesine mani olursa Allah'ın lanet ve gadabı üzerine olsun. Onun hiçbir farz ve nafile hayrı kabul edilmeyecektir." [Ebu Davud, Diyat 17, (4539, 4540), 28, (4591); Nesâî, Kasâme 29, (8, 40).][226]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste birbirlerine taş atan veya sopa sallayan, kamçı vuran iki tarafın kavgası sırasında kim tarafından öldürüldüğü, ne suretle öldüğü bilinemeyen bir maktulün görülmesi durumunda verilecek hüküm belirtilmektedir: Resulullah bunun hükmü, âmden katl değil, hataen katldir demektedir.
Ulemâ, bu kişinin diyetini kim ödeyecek meselesinde ihtilaf etmiştir:
* İmam Mâlik: "Bununla niza edenler" der.
* Ahmed İbnu Hanbel: "Diyeti, diğerlerinin akilelerinedir. Ancak, muayyen bir adam üzerinde iddiada bulunacak olurlarsa, kasâmeye başvurulur" demiştir. İshak da bu görüştedir.
* İbnu Ebî Leylâ ve Ebu Yusuf: "Bunun diyeti aralarında kavga yapan her iki grubun akilelerinedir" der.
* Evzâî: "Çarpışan her iki grubadır. Ancak bu gruplar dışından beyyine getirip: "Falan öldürdü" diye isbatlarsa, bu durumda o kimseye kısas gerekir" demiştir.
* Şafiî: "Bir şahıs veya bir grup hakkında "Bu (veya bunlar) öldürdü" diye iddia edecek olurlarsa kasâme gerekir, aksi takdirde ne diyet ne de kısas gerekir" demiştir.
* Ebu Hanîfe: "Öldürülenin sahipleri başka birinin üzerinde iddiada bulunmazlarsa, ölünün bulunduğu kabilenin akilesinedir" demiştir.[227]

[224] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/167-168.
[225] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/168.
[226] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/169.
[227] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/169-170.

-4955 -2- وعن وائل بن حجر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ الى رسولِ اللهِ # يَقُودُ آخَرَ بِنِسْعَةٍ. فقَالَ: يا رَسولَ اللهِ هذَا قَتَلَ أخِي؟ فقَالَ رسُولُ اللهِ # أقَتَلْتَهُ؟ فقَالَ: إنَّهُ لَوْ لَمْ يَعْتَرِفْ أقَمْتُ عَلَيْهِ الْبيِّنَةَ. فقَالَ: نَعَمْ، قَتَلْتُهُ. قَالَ: كَيْفَ قَتَلْتَهُ؟ قَالَ: كُنْتُ أنَا وَهُوَ نَخْتَبِطُ مِنْ شَجَرَةٍ فَسَبَّنِي وَأغْضَبَنِي فَضَرَبْتُهُ بِالْفَأسِ عَلى قَرْنِهِ فَقَتَلْتُهُ[. أخرجه مسلم وأبو داود والنسائي.وزاد أبو داود: »وَلَمْ أُرِدْ قَتْلَهُ. فقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ #: هَلْ لَكَ مِنْ شَيْءٍ تُؤدّيهِ عِنْ نَفْسِكَ؟ قَالَ: مَالي مِنْ مَالٍ إَّ كِسَائِي وَفَأسِي فَقَالَ: أتَرَى قَوْمَكَ يَشْتَرُونَكَ؟ قَالَ: أنَا أهْوَنُ عَلى قَوْمِي مِن ذلِكَ. فَرَمَى إلَيْهِ النّبِيُّ # بِنِسْعَتِهِ وَقَالَ: دُونَكَ صَاحِبَكَ، فَانْطَلَقَ بِهِ الرَّجُلُ، فَلَمَّا وَلّى. قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنْ قَتَلَهُ فَهُوَ مِثْلُهُ. فَرَجَعَ إلَيْهِ، فقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ؟ بَلَغَنِى أنَّكَ قُلْتَ إنْ قَتَلَهُ فَهُوَ مِثْلُهُ، وَمَا أخَذْتُهُ إَّ بِأمْرِكَ. فقَالَ #: أمَا تُرِيدُ أنْ يَبُوءَ بِإثْمِهِ وَإثْمِ صَاحِبِكَ. قَالَ: بَلَى يَا نَبِيَّ اللهِ، قَالَ: فإنَّ ذلِكَ كَذلِكَ. قَالَ: فَرَمَى بِنِسْعَتِهِ وَخَلّى سَبِيلَهُ«.»النِّسعةُ« سير يضفر على شبه اَعْنَة، تَشدّ به الرحال.وقوله: »إنْ قَتَلَهُ فَهُوَ مِثْلُهُ« يحتمل وجهين: أحدهما أنه لم ير لصاحب الدم أن يقتله ،نه ادعى أن
قتله كان خطأ أو كان شبه عمد فأورث شبهة في نفي القود؛ والثاني أنه إن أراد أنه مثله في حكم البواء فصارا متساويين فضل للمقتصّ حيث استوفى حقه من المقتص منه .

2. (4955)- Vail İbnu Hucr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'a bir adam geldi, bir başkasını kayışla bağlamış getiriyordu.
"Ey Allah'ın Resulü! Bu, kardeşimi öldürdü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Doğru mu, kardeşini mi öldürdün?" diye sordu. Getiren adam:
"Şayet itiraf etmezse, aleyhine beyyine getirebilirim!" dedi. Öbürü:
"Evet kardeşini öldürdüm!" diye itiraf etti. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Nasıl öldürdün?" diye sordu. Adam açıkladı:
"O ve ben bir ağaçtan yaprak çırpıyorduk, bana küfredip beni kızdırdı, ben de baltayla başına vurup öldürdüm." [Müslim, Kasâme 32, (1680); Ebu Davud, Diyat 3, (4499, 4500, 4501); Nesâî, Kasame 5, (8, 13-18).]
Ebu Davud şu ziyadede bulundu: "Ben onu öldürmeyi düşünmemiştim."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Kendinden ödeyeceğin bir şeyin var mı?" diye sordu. Adam:
"Benim şu elbise ve baltamdan başka bir şeyim yok!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Ne dersin, kavmin seni satın alır mı (fidyeni öder mi)?" buyurdu. Adam:
"Ben kavmim nazarında o kadar kıymetli değilim ki!" dedi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) kayıştan ipi getiren adama attı ve "Al adamını!" buyurdu. Adam onu alıp oradan ayrıldı. Onlar dönünce Aleyhissalâtu vesselâm:
"Eğer onu öldürürse, o da onun mislidir" buyurdular. Adam geri gelip:
"Ey Allah'ın Resûlü! "Eğer onu öldürürse o da onun mislidir" dediğiniz bana ulaştı. Oysa ben onu sizin emriniz üzerine aldım" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sen onun hem kendi günahı ve hem de (öldürdüğü) arkadaşının günahıyla dönmesini istemiyor musun?" buyurdu. Adam:
"Evet ey Allah'ın Resûlü!" deyince Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bu iş böyledir!" buyurdu. Bunun üzerine adam kayışı atıp, adamı serbest bıraktı." [Müslim, Kasame 32, (1680); Ebu Davud, Diyat 3, (4999, 4500, 4501); Nesâî, Kasâme 5, (8, 13-18).][228]

AÇIKLAMA:

1- Nis'a, deriden örülen ipe denir. Dilimizde buna kayış deriz.
2- Hadis, Ebu Davud'da muhtelif vecihlerde kaydedilmiştir. Tarikler arasında bazı ziyadeler mevcut. Bir veçhinde Resulullah katilin affını taleb eder. Ölenin velisi kabul etmez. Diyet teklif eder, veli onu da kabul etmez. Dördüncü sefer: "Eğer onu affedersen o kendi günahı ve öldürdüğü kimsenin günahı ile öbür dünyaya gider ve cehennemlik olur" der. Velî, bu söz üzerine adamı affeder ve kölenin ipini bırakır. Ravi: "Ben onun ipini sürüyerek geri döndüğünü gördüm!" der.
3- Hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın öldürme hâdisesini tahkik ettiğini, ne suretle vukua geldiğini araştırdığını görmekteyiz.
4- Sindî şu açıklamayı sunar: "Dendi ki: "Katil, kendi eski günahlarına ilaveten öldürme günahını da boynuna yüklenerek döner. Eğer katil suçuna mukabil öldürülürse, bu öldürmeden dolayı yüklendiği günaha keffaret olur."
Nevevî de şöyle der: "Mânası: "Katil, maktulün günahını yüklenir, velinin de günahını yüklenir. Çünkü kardeşini öldürerek onu da zarara uğratmıştır. Bu, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a hassaten bu adamla ilgili olarak vahyedilmiş olabilir. Mamafih mânanın şöyle olma ihtimali de var: "Katili affın, senin ve öldürülen kardeşinin günahlarının düşmesine sebep olabilir. Bu günahlardan murad onların eski günahlarıdır, bunların katilin günahıyla bir ilgisi yoktur. Böylece "döner"in manası, "düşer" olur. Bu lafzı ona mecazi olarak ıtlak etmiştir."

[228] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/171-172.

Dönme kelimesinin ifade edebileceği başka ihtimallere de yer veren Sindî der ki: "İkisinin günahıyla dönmesi"nin mânası şu da olabilir: "Her ikisinin de günahının ortadan kalkmış olmasıyla dönmesidir. Muhtemeldir ki, Allah Teala hazretleri, velinin katili affetmesi sebebiyle razı oldu da hem veliyi hem de maktulü mağfiret buyurdu. Böylece katil, o ikisi mağfiretle günahtan arınmış oldukları halde döner."
5- "Eğer onu öldürürse o da onun mislidir" sözü iki mânaya muhtemeldir.
1) Onu, kana veli olan kimsenin öldürmesini uygun görmemiştir. Çünkü, katil hataen veya şibh-i amd suretiyle öldürdüğünü iddia etmektedir. Bu durum kısasın kalkmasına yeterli bir şüphedir. Fıkıhta kaidedir: Şüphe hali haddlerin tatbikatını düşürür.
2) Dönme halinde, velinin katilin durumunda olduğu da murad edilmiş olabilir. Böylece her ikisi birbirlerine eşit olurlar. Şöyle ki: "Kısas yapan veli, kısasla katilden hakkını alınca, katile bir üstünlüğü kalmaz.
6- Hattâbî der ki: "Hadiste şu hükümler var:
* Veli kısas yapmak veya diyet almak hususunda muhayyerdir.
* Amden öldürmenin diyeti, caninin malından alınır.
* İmam, kısas kesinleştikten sonra, kana veli olan kimse nezdinde affetmesi için katil lehine şefaatte bulunur.
* Katilin kaçmasından korkulduğu takdirde bağlanması mübahtır.
* İp ve bağ altında getirilen kimsenin ikrarı caizdir.
* Katil affedilirse ta'zir gerekmez. Ancak İmam Malik'in "Afdan sonra yüz sopa vurulur, bir yıl da hapsedilir" dediği hikâye edilmiştir."[229]

-4956 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَتَلَ رَجُلٌ رَجُلً عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ # فَرُفِعَ الى النّبِيّ # فَدَفَعَهُ الى وَلِي الْمَقْتُولِ. فقَالَ الْقَاتِلُ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا أَرَدْتُ قَتْلَهُ. فقَالَ # لِلْوَلِيّ: أَمَا إنّهُ إنْ كَانَ صَادِقاً فَقَتَلْتَهُ دَخَلْتَ النَّارَ فَخَلّى سَبِيلَهُ، وَكَانَ مَكْتُوفاً بِنِسْعَةٍ فَخَرَجَ يَجُرُّ نِسْعَتَهُ، فَسُمّى ذَا النِّسْعَةِ[. أخرجه أصحاب السنن .

3. (4956)- Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında bir adam bir adamı öldürmüştü. Hâdise Aleyhissalâtu vesselâm'a geldi. (Meseleyi tahkikten sonra) katili, maktulün velisine teslim etti. Katil:
"Ey Allah'ın Resûlü! Ben onu öldürmeyi kasdetmemiştim (kazaen öldürdüm)! " dedi. Aleyhissalâtu vesselâm veliye:
"Eğer bu sözünde sadık ise ve doğruyu söylüyorsa, bu durumda onu öldürdüğün takdirde ateşe gidersin!" buyurdu. Bunun üzerine veli, adamı salıverdi. Adam bir kayışla bağlı idi, kayışını sürüyerek uzaklaştı. Bundan sonra kendisine zu'nnis'a (kayışlı) adı takıldı." [Tirmizî, Diyât 13, (1407); Ebu Davud, Diyat 3, (4493); Nesâî, Kasâme 5, (8, 13).][230]

AÇIKLAMA için önceki hadise bakılsın. [231]

*** BABA VE EVLAD ARASINDA KISAS**

-4957 -1- عن سراقة بن مالك رَضِيَ اللهُ عَنْه، قال:]حَضَرْتُ رَسُولَ اللهِ # يُقِيدُ ا‘بَ مِن ابْنِهِ وَ يُقِيدُ ا‘‘بْنَ مِنْ أبِيهِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4957)- Süraka İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, oğlu sebebiyle babaya kısas uyguladığına, fakat oğluna, babası sebebiyle, kısas uygulamadığına şahid oldum." [Tirmizî, Diyat 9, (1399).][232]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin zayıflığına dikkat çeken Tirmizî, ulemanın bu hadisin aksiyle amel ettiğini belirtir: "Baba oğlunu öldürse, babaya bu yüzden kısas uygulanmaz; kazıfta bulunsa, hadd-i kazf tatbik edilmez."
2- Bazı alimler, babayı öldürmesine rağmen oğlana kısas tatbik edilmemesini: "Oğlu deli veya henüz büluğa ermemiş bir çocuk olabilir" diye te'vil etmişlerdir. Bazısı da: "Bu, İslam'ın bidayetteki hükmü olabilir, sonradan neshedilmiştir" diye te'vil etmiştir. Mamafih şöyle diyen de olmuştur: "Bunun hikmeti şudur: Baba çocuğun vücuduna sebep olmuştur, onun yok olmasına da sebep olması caiz değildir."[233]

---

[229] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/172-173.
[230] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/173.
[231] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/173.
[232] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/174.
[233] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/174.

-4958 -2- وعن أبِي رمثة قال:]انْطَلَقْتُ مَعَ أبِي نَحْوَ النّبِيّ #: ثُمَّ إنّ رَسُولَ اللهِ # قَالَ ‘بِي: اِبْنُكَ هذَا؟ قَالَ: اِبْنِي وَرَبِّ الْكَعْبَةِ. فقالَ: حَقّاً؟ قَالَ: أشْهَدُ بِهِ. فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللهِ # مِنْ حَلِفِهِ وَمِنْ قُرْبِ شَبَهِي مِنْ أبِي. ثُمَّ قَالَ: أَ إنّهُ َ يَجْنِي عَلَيْكَ وَ َ تَجْنِي وَقَرأ رَسُولُ اللهِ #: وَ َ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرى[. أخرجه أبو داود والنسائي .

2. (4958)- Ebu Rimse anlatıyor: "Babamla birlikte Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a gittik. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) babama:
"Bu, oğlun mu?" diye sordu. Babam:
"Ka'be'nin Rabbine yemin olsun oğlum!" dedi. Resulullah tekrar:
"Hakikaten mi?" buyurdular. Babam: "Şehadet ederim oğlumdur!" deyince, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), babamın yemini ve benim babama benzerliğimin fazlalığı sebebiyle tebessüm buyurdular ve sonra:
"Bilesin! O senin cinayetinle sorumlu tutulamaz. Sen de onun cinayetinden sorumlu olmazsın" buyurdular ve şu ayeti tilavet ettiler. (Mealen): "Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez" (Enam 164). [Ebu Davud, Diyat 2, (4495); Nesâî, Kasâme 39, (8, 53).][234]

AÇIKLAMA:

1- Şarihler babanın ısrarla: "Bu oğlumdur" diye yemin ve şehadette bulunmasında bir cahiliye müessesesinin dile getirildiğini belirtirler: Cahiliye devrinde baba ve evlat birbirlerinin cinayetinden sorumlu idiler. Burada baba, cahiliye sorumluluğunu dile getirmekte: "Ben oğlumun, oğlum da benim cinayetlerimden sorumludur, bu hususta şahid olun" demek istemektedir.
2- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Rimse ile babası arasında pek aşikâr olan benzerliğe rağmen, babasının "o benim oğlumdur" diye yemin etmesine tebessüm buyurmuştur.
3- Resulullah, herkesin cinayetinden hasıl olacak sorumluluk ve günahın kendisinde kalıp diğerine sirayet etmeyeceğini Kur'andan da şahid getirerek ifade buyurmuştur. Ancak Sindî, bazı sorumlulukların sirayet edeceğini, hadiste öncelikle günahın kastedilmiş olması gerektiğini belirtir ve diyeti misal verir, "Onun ödenmesi her ikisine de vacib olur" der.[235]

*** CEMAATE BİR KİŞİ SEBEBİYLE, HÜR'E DE KÖLE SEBEBİYLE KISAS**

-4959 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنَّ غُ َماً قُتِلَ غِيلَةً. فقَالَ عُمَرُ: لَوِ اشْتَرَكَ فيهِ أهْلُ صَنْعَاءَ لَقَتَلْتُهُمْ بِهِ[.

1. (4959)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir oğlan, hile (suikast) suretiyle öldürülmüştü. Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Bunun öldürülmesine San'a ahalisi iştirak etmiş olsaydı, bu tek kişi yüzünden bütün San'a ahalisini öldürürdüm!" dedi."[236]

-4960 -2- وفي رواية:]أنَّ أرْبَعَةً قَتَلُوا صَبِيّاً وَذَكَر نَحْوَهُ[. أخرجه البخاري .

2. (4960)- Bir başka rivayet: "Dört kişi bir çocuğu öldürmüştü, Hz. Ömer dedi ki..." diye başlar, yukarıdaki gibi devam eder. [Buharî, Diyat 21; Muvatta, Ukul 13, (2, 871).][237]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen rivayette bir kimsenin haksız yere öldürülmesine iştirak edenlerin eşit olarak o cinayetin suçuna iştirak edecekleri ifade edilmektedir. Rivayetin aslında uzun bir hikâyesi var. Ancak İmam Buhârî, hikâyeyi atarak fıkha müteallik kısmını almış. İbretli olacağı için hikâye kısmını özetlemek istiyoruz: Bir kadının kocası gurbete gider ve gelmez, haber alınmaz olur. Kadının yanında kocanın önceki karısından kalma Asil isminde bir oğlu var. Kadın bir ara bir dost (kırık) edinir. Asil'i aralarında ayak bağı görmeye başlarlar ve öldürmeye karar verirler. Çocuğun öldürülmesine kadın, kırığı, hizmetçisi ve bir başka erkek daha iştirak ederler. Asil parça parça edilerek, parçaları bir dağarcığa doldurulup, köyün kenarında metruk bir kör kuyuya atılır. Sonra hâdise ortaya çıkar, işe devlet el koyar. Tahkik edilir. Önce kadının kırığı olmak üzere hepsi suçlarını itiraf ederler. Hâdiseyi tahkik eden Ya'la İbnu Ümeyye durumu Hz. Ömer'e yazar. Hz. Ömer dördünün de katledilmesi talimatını verir. Talimatında, sadedinde olduğumuz cümle yer alır: "Allah'a kasem olsun, eğer çocuğun öldürülmesine San'a ahalisinin tamamı iştirak etmiş olsaydı hepsini öldürürdüm."[238]

---

[234] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/174-175.
[235] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/175.
[236] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/175.
[237] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/176.
[238] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/176.

-4961 -3- وعن مالك:]أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْه قَتَلَ نَفَراً خَمْسَةً، أَوْ سَبْعَةً بِرَجُلٍ وَاحِدٍ، قَتَلُوهُ غِيلَةً وَقالَ: لَوْ تَمَاءَ عَلَيْهِ أَهْلُ صَنْعَاءَ لَقَتَلْتُهُمْ جَمِيعاً[.

3. (4961)- İmam Malik anlatıyor: "Hz. Ömer (radıyallahu anh), tek bir kişi için beş veya yedi kişiyi öldürttü. Bunlar hile ile birini öldürmüşlerdi. Hz. Ömer talimatında şunu da ilave etmişti: "Bu tek kişinin öldürülmesine bütün San'a halkı katılmış olsaydı, hepsinin öldürülmesine hükmederdim." [Muvatta, Ukûl 13, (2, 871).][239]

AÇIKLAMA:

Bu ikinci rivayet hüküm itibariyle öncekinin aynıdır. Üstelik hâdise San'a'da geçmektedir. Aynı hâdisenin farklı bir veçhi gibi gözükmektedir. Ancak önceki hâdisede bir çocuğu dört kişinin öldürmesi mevzubahis olduğu halde, burada bir adamı beş veya yedi kişinin öldürmesi mevzubahistir. İbnu Hacer, bu rivayetlerde iki ayrı vak'anın anlatıldığını belirtir. Bu ikinci hâdisede, bir adamın cariyesi ile içki âlemi yapan yedi kişinin efendiyi öldürmeleri; cinayetlerini itirafları, Hz. Ömer'e vak'anın bildirilmesi, Hz. Ömer'in cevabî yazısı ve bu yazıda, yukarıda kaydedilen hükmü mevzubahistir. İbnu Hacer, rivayetlerdeki farklılıklara bakarak, Hz. Ömer zamanında bu nevi vak'aların tekerrürü ve Hz. Ömer'in bu şekilde hükmettiği hususunda cezmeder.[240]

-4962 -4- وعن سمرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ قَتَلَ عَبْدَهُ قَتَلْنَاهُ، وَمَنْ جَدَعَ عَبْدَهُ جَدَعْنَاهُ[. أخرجه أصحاب السنن.وزاد النسائي:]وَمَنْ خَصى عَبْدَهُ خَصَيْنَاهُ[.قال الخطابي، ومعناه: من فعل بعبده ذلك بعد عتقه إياه .

4. (4962)- Semüre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim kölesini öldürürse, biz de onu öldürürüz. Kim de kölesini (burnunu, kulağını keserek) sakatlarsa, biz de onun (burnunu, kulağını keserek) sakatlarız." [Ebu Davud, Diyat 7, (4515 , 4516, 4517, 4518); Tirmizî, Diyat 18, (1414); Nesâî, Kasâme 9, (8, 21).]
Nesâî'nin rivayetinde şu ziyade var: "Kim kölesini iğdiş ederse, biz de onu iğdiş ederiz."[241]

AÇIKLAMA:

1- Sadedinde olduğumuz hadis, efendi ile kölesi arasında birbirlerine karşı işleyecekleri cinayetlerin cezasında eşitlik olacağını ifade etmektedir. Ancak fukaha bu meselede ittifak etmemiştir. Bu hadisle fetva veren olmuşsa da, çoğunluk, başka delilleri de gözönüne alarak, bu hadise uymayan hükümlere gitmişlerdir.
Nitekim Tirmizî, hadisi kaydettikten sonra şu açıklamayı dermeyan eder. "Tabiin'den bazı ilim ehli bu hadise göre hükmetmiştir: İbrahim Nehâî bunlardandır. Bazıları da: "Köle ile hür arasında gerek nefiste, gerekse daha aşağı meselelerde kıyas yoktur" diye hükmeder. Hasan Basrî ve Atâ İbnu Rebah bunlardandır. Ahmed ve İshak da bu görüştedir." Bazıları da şöyle demiştir: "Efendi kölesini öldürürse, bu sebeple efendi öldürülmez, başkasının kölesini öldüren bir hür öldürülür." Süfyan Sevrî de bu görüştedir."
Bazı alimler, "Efendinin kölesi mukabilinde öldürülmeyeceği hususunda, İbrahim Nehâî dışında bütün alimlerin icma ettiğini" kaydeder. Kölesi mukabilinde efendisinin öldürülmeyeceği görüşünde olanlar bu hadisi te'vil etmişlerdir. "Bu, kölesini öldürmeye tevessül edilmemesi için bir zecr, bir caydırmadır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir kimse içki içerse celde uygulayın, tekrar yaparsa yine celde uygulayın, dördüncü veya beşinci sefer yine içerse artık onu öldürün" buyurmuştur. Ama kendisine dördüncü veya beşinci sefer içki içen getirildiği zaman öldürmemiştir.
Bazı alimler hadis hakkında şöyle bir te'vilde bulunmuştur: "Resulullah'ın bu hükmü, önce köle iken, sonradan kölelikten kurtularak hür olmada efendisi ile eşitlenen kimse hakkında varid olmuştur."
Bazıları da şöyle te'vil etmiştir: "Sadedinde olduğumuz hadis "Hür, hür ile; köle köle ile... kısasdır" (Bakara 178) ayeti ile neshedilmiştir."
Ebu Hanife'nin ashabı: "Hür, başkasının kölesini öldürürse öldürülür, kendi kölesini öldürürse öldürülmez" diye hükmetmiştir.
İmam Şafiî ve İmam Malik: "Hür, köle sebebiyle öldürülmez, başkasının kölesi de olsa" demişlerdir.
İbrahim Nehâî ve Süfyan-ı Sevrî ise: "Kendininki dahi olsa, hür köle sebebiyle öldürülür" diye hükmetmişlerdir.
2- Sakatlamak diye çevirdiğimiz "ced" kelimesi, insanın burun, kulak dudak gibi uzuvlarını kesmek mânasına gelir. Bu kelime, öncelikle ve hususi olarak burnun kesilmesini ifade eder. Fakat diğer uzuvların kesilmesini ifade için de kullanılmıştır. Tercümede bu umumi mânayı ifade etmek için sakatlama kelimesini kullanmayı tercih ettik.

---

[239] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/176.
[240] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/177.
[241] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/177.

Şarihler, ulemanın: "Hür kimsenin herhangi bir uzvu, kölenin herhangi bir uzvu sebebiyle kesilemez" diye hükmettiğini; hadisin de korkutma ve caydırma için varid olduğu veya mensuk bulunduğu şeklinde te'vil ettiğini belirtirler.[242]

*** KÂFİR SEBEBİYLE MÜSLÜMANA KISAS**

4963- 1- وعن أبي جحيفة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ لِعَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْه: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ سَوْدَاءَ في بَيْضَاءَ لَيْسَ في كِتَابِ اللهِ؟ قَالَ: َ، وَالّذى فَلَقَ الْجَنَّةَ وَبَرَأ النسمَةَ مَا عَلّمْتُهُ إَّ فَهْماً يُعْطِيهِ اللهُ رَجُ ً في الْقُرآنِ، وَمَا في هذِهِ الصَّحِيفَةِ. قُلْتُ: وَمَا في هذِهِ الصَّحِيفَةِ؟ قَالَ الْعَقْلُ وَفِكَاكُ ا‘سِيرِ، وَأَنْ َ يُقْتَلَ مُسْلِمُ بِكافِرٍ[. أخرجه البخاري والترمذي والنسائي .

1. (4964)- Ebu Cuheyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh)'ye: "Ey mü'minlerin emîri! Yanınızda, Kur'an'da bulunmayan yazılı bir şey var mı?" diye sormuştum. Şöyle cevap verdi:
"Hayır! Daneyi yar(ıp ondan filizi çıkar)an ve insanı yaratan Zata kasem olsun! Bildiğim şeyler, Allah'ın, Kur'an'da olanı anlamak üzere kişiye verdiği anlayış ve bir de şu sahifede bulunanlardır.
"Pekiyi bu sahifede ne var?" dedim.
"Diyet(le ilgili ahkâm), esirlerin hürriyete kavuşturulması (ile ilgili tavsiye ve teşvik), kâfir mukabilinde Müslümanın öldürülmeyeceği!" cevabını verdi." [Buhârî, Diyat 31, İlm 39, Cihad 171; Tirmizî, Diyat 16, (1412); Nesâî, Kasâme 12, (8, 23).][243]

AÇIKLAMA:

1- el-Kâdî der ki: "Hz. Ali'ye bu soruyu Şiîlerin bir iddiası sebebiyle sormuştur: Onların iddiasına göre, Ehl-i Beyt ve bahusus Hz. Ali (radıyallahu anh) nezdinde Resulullah'ın onlara hususi olarak öğretip başkalarından gizlediği bir kısım vahiyler vardı."
Bu iddiaların yaygınlığı sebebiyle bu kimselerin Hz. Ali'ye Ebu Cuhfe Vehb İbnu Abdillah el-Âmirî'nin dışında Kays İbnu Ubade, el-Eşter en-Nehâî de sormuştur. Yanında Kur'an'dan başka hususi bir vahiy metni olmadığı beyanına dair rivayetler ise başka zatlar tarafından da rivayet edilmiştir. Mesela Tarık İbnu Şihab der ki: "Hz. Ali minberde şöyle derken kendisini dinledim "Vallahi, yanımızda Kitabullah ve şu sahifeden başka size okuyacağımız herhangi bir kitap yok."
2- Hz. Ali'nin verdiği cevap ve hususen mezkur sahifenin muhtevasıyla ilgili açıklamalar, senetten senede bir kısım farklılıklar ihtiva eder. Nesâî'nin farklı bir rivayeti müteakiben gelecek. Buhârî ve Müslim'in bir rivayetinde: "Medine haramdır" hükmü; Müslim'in bir rivayetinde: "Allah, Allah'tan başkasının adına kesene lanet etti." Ahmed İbnu Hanbel'in rivayetinde "Sadakanın taksimi" gibi ziyadeler mevcuttur. İbnu Hacer: "Bunların hepsi o sahifede mevcud idi. Ravilerden her biri hatırlayabildiğini rivayet etti" diyerek arada bir tearuz olmadığını belirtir.
3- Sahife'den murad, yazılı kâğıttır.
4- Akl, burada diyet demektir. Diyete akl denmesi, diyet olarak deve verilip, maktulün evinin avlusuna "akl"larla bağlandığı içindir. Akl burada ip demektir. İbnu Mace'nin rivayetinde akl yerine diyat kelimesi gelmiştir. Şu halde mezkur sahifede diyetle ilgili ahkâm; çeşitleri, miktarları, ödeniş tarzı vs. yazılmış olmalı.
5- Hadiste kâfiri öldüren Müslümana kısas tatbik edilmeyeceği ifade edilmektedir. Ancak daha önce de dikkat çekildiği üzere, bu meselede fukaha ihtilaf eder. İbnu Hacer'in kaydına göre:
* Şafiî, Malik ve Ahmed'in de dahil olduğu cumhur bunu esas almış, "kâfir sebebiyle Müslüman öldürülmez" demiştir. Ancak İmam Malik'in, yol kesenler ve bunlar durumunda olanlar hakkında sarfettiği: "Hile ile öldüren öldürülür, maktul zımmî bile olsa" sözüne göre, kâfire mukabil Müslümanlar da öldürülmektedir.
* Hanefilere göre, Müslüman haksız yere öldürmüş ise, zımmî sebebiyle öldürülür; fakat müste'min (eman verilmiş olan) sebebiyle öldürülmez.
* Şa'bî ve Nehâî'ye göre, "Nasrani ve Yahudiye mukabil öldürülür, fakat Mecusiye mukabil öldürülmez."Mesele hakkındaki münakaşa ve karşılıklı ileri sürülen deliller konuyu uzatacağı için kaydetmeyeceğiz.[244]

4964- 2- وعن قيس بن عباد قال:]انْطَلَقْتُ أنَا وَا‘شْتَرُ النَّخَعَيُّ الى عَلِيّ ابن أبي طَالِبٍ. فَقُلْنَا لَهُ: هَلْ عَهِدَ إِلَيْكَ رَسُولُ اللهِ # شَيْئاً لَمْ يَعْهَدْهُ الى النَّاسِ عَامَّةً. قَالَ: َ، إَّ مَافي هذَا فَأَخْرَجَ كِتَاباً مِنْ قِرَابِ سَيْفِهِ. قَالَ: فرذَا فيهِ: الْمُؤْمِنُونَ تَتَكَافأُ دِمَاؤُهُمْ، وَهُمْ يَدٌ عَلى مَنْ سِوَاهُمْ، وَيَسْعَى بِذِمَّتِهِمْ أدْنَاهُمْ. أَ يُقْتَلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ، وَ ذُو عَهْدٍ في عَهْدِهِ. مَنْ أَحْدَثَ حَدَثاً فَعَلى نَفْسِهِ، وَمَنْ أَحْدَثَ حَدَثاً أَوْ آوى مُحْدِثاً فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللهِ وَالْمَ ئِكَةِ وَالنَّاس أَجْمَعِينَ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

[242] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/177-178.
[243] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/179.
[244] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/179-180.

2. (4964)- Kays İbnu Ubad (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben ve el-Eşter en-Nehâî, Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'nin yanına gittik. Kendisine:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bütün insanlara şamil olmayan hususi bir talimde bulundu mu?" dedik. Bize:
"Hayır! ama şu sahifede bulunanlar var!" dedi ve kılıncının kabzasından bir sahife çıkardı. İçerisinde şunlar vardı: "Mü'minlerin kanı eşittir. Onlar kendilerinden başkalarına karşı tek bir el gibidirler. Onlar içlerinden en adilerinin verdiği emana uyarlar. Haberiniz olsun: Mü'min, kâfir mukabilinde öldürülmez; ahd (antlaşma) sahibi de anlaşma müddeti esnasında (küfrü sebebiyle) öldürülmez. Kim bir cinayet işlerse sorumluluğu kendine aittir (başkasını ilzam etmez). Kim bir cinayet işler veya caniyi himaye ederse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun!" [Ebu Davud, Diyat 11, (4530); Nesâî, Kasâme 8, (8, 19).][245]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Müslümanların kanının eşit olduğu belirtilmektedir. Yani şerefi, mevki ve makamı olanlarla, makamsız olanlar; zengin ve fakir olanlar; kadın, erkek olanlar; hanedan sahibi olanlarla asalete sahip olmayanlar; büyükler, küçükler; Arap ve acem olanlar; alim veya cahil olanlar arasında fark yoktur. Kim kime karşı cinayet işlerse aynı şekilde kısas yapılır, katil yerine bir başkası öldürülmez... demektir.
2- "Müslümanlar bir el gibidir" demek, "birbirleriyle dayanışma ve yardımlaşma içindedirler. Başka din mensuplarına karşı birbirlerini yalnız bırakmazlar" demektir.
3- "En adilerinin verdiği emana uyarlar" demek: "Herhangi bir Müslüman bir kâfire eman verse, artık o kâfir, bütün mü'minlere haram olmuştur. Onun malı, canı, ırzı korunmaya mazhardır. Bu emanı, köle gibi en düşük durumda olan, hiçbir vasfı bulunmayan bir Müslüman da vermiş olsa muteberdir" demektir.
4- "Ahd (anlaşma) sahibi öldürülmez" ibaresi makabline atıf yapılınca, ibare şöyle de anlaşılmıştır: "Mü'min, harbî kâfir sebebiyle öldürülmez; ahd sahibi de, ahdi boyunca harbî kâfir sebebiyle öldürülmez."
5- Kişinin cinayeti kendini ilgilendirir, günah kendine aittir. Kişi başkasının cürmü sebebiyle muahaze olunmaz. Ancak bu hüküm, kişinin nefsine ve malına terettüp eden cezalarda makbuldür, fakat hata sebebiyle terettüp eden birkısım maddî cezalar akileye terettüp edebilmektedir.
6- Resulullah'ın caniyi himaye edenlere laneti dikkat çekicidir. Şarihler bunu: "Caniyi, hasmına karşı koruyup, kısas uygulanmasına mani olan kimse" diye açıklarlar.[246]

*** DELİ VE SARHOŞLARA KISAS**

-4965 -1- عن يحيى بن سعيد:]أَنَّ مَرْوَانَ كَتَبَ الى مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِى سُفْيَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما: أَنَّهُ أُتِيَ إِلَيْهِ بِمَجْنُونٍ قَدْ قَتَلَ رَجُلً فَكَتَبَ إِلَيْهِ أَنِ اعْقِلْهُ، وَ لَ تَقُدْ مِنْهُ، فإِنَّهُ لَيْسَ عَلى مَجْنُونٍ قَوَدٌ[. أخرجه مالك .

1. (4965)- Yahya İbnu Said anlatıyor: "Mervan, Hz. Muaviye İbnu Ebî Süfyan (radıyallahu anhüma)'a: "Kendisine bir adamı öldürmüş olan bir deliyi getirdiklerini" yazarak hükmünü sormuştu, şu cevabı aldı:
"Onu hapset, kısas yapma, çünkü deliye kısas yoktur." [Muvatta, Ukul 3, (2, 851).][247]

AÇIKLAMA:

Hz. Muaviye'den meseleyi soran Mervan İbnu'l-Hakem Medine valisi idi. Hz. Muaviye halife olarak Şam'da ikamet ediyordu. Hz. Muaviye, Mervan'ın sorusuna "Kalem üç kişiden kaldırılmıştır: "...iyileşinceye kadar deliden..." hadisine dayarak deliye kısas uygulamasını yasaklamıştır.
İmam Malik hadise şu açıklamayı ekler: "Bir çocukla bir büyük, bir kimseyi birlikte amden öldürecek olsalar, bu durumda büyük, kısasen öldürülür, çocuğa da diyetin yarısı ödetilir. Keza bir hürle bir köle birlikte bir köleyi öldürseler, köle öldürülür, hürüzerine de kölenin kıymetinin yarısını ödemek terettüp eder." Zürkânî: "Köle müsavat sebebiyle öldürülür, hür ise müsavat olmadığı için öldürülmez, fakat diyeti aşsa bile kıymetinin yarısını öder" der.[248]

-4966 -2- وعن مالك:]أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ مَرْوَانَ كَتَبَ الى مُعَاوِيَةَ: أَنَّهُ أُتِيَ بِسَكْرَانٍ قَدْ قَتَلَ. فَكَتَبَ إِلَيْهِ أَنِ اقْتُلْهُ بِهِ[.

[245] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/181.
[246] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/181-182.
[247] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/182.
[248] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/182-183.

2. (4966)- İmam Malik'e ulaştığına göre, Mervan, Hz. Muaviye (radıyallahu anhüm)'ye yazarak: "Kendisine adam öldüren bir sarhoş getirildiğini" bildirir ve hükmünü sorar. Hz. Muaviye: "Onu öldür (kısas uygula)!" cevabını verir." [Muvatta, Ukul 15, (2, 872).][249]

AÇIKLAMA:

Zürkânî der ki: "Sarhoş, cinayetinden sorumludur. Aksi takdirde herkes sarhoş olur ve birbirlerini öldürür, malları tahrip ederler, sonra da sarhoşluk yüzünden akıllarının olmadığını söyleyerek mazeret beyan etmeye kalkarlar. İşte böyle bir durum ortaya çıkmasın diye şer-i şerif sarhoşluğu mazeret kabul etmemiştir. Sarhoşla deli arasında fark var. Zîra sarhoş kendi iradesiyle kendini sarhoş etti. Dolayısıyla bu halinde kasıt vardır. Halbuki delide kasıt yoktur."[250]

-4967 -3- وعن علي رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ يَهُودِيَّةً كَانَتْ تَشْتِمُ رَسُولَ اللهِ # وَتَقَعُ فيهِ فَخَنَقَهَا رَجُلٌ حَتّى مَاتَتْ. فأَبْطَلَ النَّبِيُّ # دَمَهَا[. أخرجه أبو داود .

3. (4967)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir Yahudi kadın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetimde bulunuyor, hakaretler ediyordu. Bir adam onu boğarak öldürdü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kadının kanını batıl kıldı." [Ebu Davud, Hudud 2, (4362).][251]

AÇIKLAMA:

Bu hadis Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmeden (söğüp sayan) kimsenin öldürüleceğini ifade eder. İbnu'l-Münzir, sarih olarak "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmedenin öldürülmesi gerektiği hususunda" ulemanın ittifak ettiğini nakleder. Hattâbî: "Böyle biri Müslüman ise, katlinin vacib olduğu hususunda muhalefet eden bir alim bilmiyorum" der. İbnu Battal: "Resulullah'a sebbeden (söven, küfreden) kimse hakkında ulema ihtilaf etti" der ve devamla şunları kaydeder: "Bu kimse, Yahudi gibi ahd ve zımmet sahibi ise (yani İslam memleketinde yaşama ruhsatı almış kimse ise) İbnu Ôl-Kasım'ın Malik'ten nakline göre, Aleyhissalâtu vesselâm'a sebbi sebebiyle, Müslüman olmayan, öldürülür. Müslüman sebbetmişse, tevbe teklifi yapılmadan öldürülür" der. İbnu'l-Münzir: "Leys, Şafiî, Ahmed ve İshak'tan Yahudi ve diğerleri hakkında benzer görüş" nakleder. Evzâî ve Malik'ten, Müslüman hakkında: "Bu bir nevi irtidattır, tevbe teklif edilir" dedikleri rivayet edilir. Kûfilerin de: "Sebbeden kimse zımmî ise ma'zur addedilir, Müslümansa bu, irtidattır" dediği nakledilmiştir.
Kadı İyaz: "Aleyhissalâtu vesselâm'a sebbeden zımmîye ceza verilmeyişinin, bu hususta sarahat olmayışı sebebiyle mi, yoksa onların kalbini kazanmak mülahazasıyla mı olduğunda ihtilaf edildiğini" söyler ve devamla der ki: "Bazı Malikîlerin, "Resulullah, kendisine "ölüm senin üzerine olsun!" diyen Yahudileri öldürmedi. Çünkü bu hususta Yahudilerin böyle söylediğine dair bir beyyine ibraz edilmedi, bunu Yahudiler de ikrar etmediler. Aleyhissalâtu vesselâm (vahye dayanan) kendi bilgisiyle de onlara hükmetmezdi" dediğini nakleder. Şu da şöylenmiştir: "Yahudiler, şetimlerini açıkça ifade etmeyip, dillerini bükerek kelime oyunu yaptıkları için onları öldürmekten vazgeçti." Bazı alimler de: "Bu sözleri küfre hamledilmez, bu bir ölüm temennisidir, mutlaka vaki olacak bir şeyi dileyerek, beddua etmektir. Nitekim bu yüzden, onlara selamlarına mukabele sadedinde: "Size de olsun!" demekle yetinmiştir. Mânası: "Ölüm size de bize de gelicidir, onu talep etmenin bir mânası yoktur" şeklinde bir açıklamada bulunmuşlardır.[252]

-4968 -4- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أَنَّ أَعْمَى قَتَلَ أُمَّ وَلَدٍ لَهُ، وَكَانَتْ تَشْتُمُ النَّبِيَّ #. فَأَهْدَرَ النَّبِيُّ # دَمَهَا[. أخرجه أبو داود والنسائي .

4. (4968)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Âma yani gözleri kör bir zat, ümmü veled olan cariyesini, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmettiği için öldürdü. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cariyenin kanını heder addetti." [Ebu Davud, Hudud 2, (4361); Nesâî, Tahrim 16, (7, 107, 108).][253]

AÇIKLAMA:

1- Hâdise Ebu Davud'da teferruatlı olarak anlatılmaktadır. Buraya vak'a ve buna terettüp eden hüküm kaydedilmiş: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a şetmeden bir cariyeyi âma olan efendisi, şetmi sebebiyle

[249] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/183.
[250] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/183.
[251] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/183.
[252] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/183-184.
[253] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/184.

öldürmüştür. Ertesi günü duruma muttali olan Aleyhissalâtu vesselâm "Cariyenin kanı hederdir" buyurmuştur. Yani öldüren kimseye ne kısas, ne diyet ne de tazir hiçbir ceza gerekmemektedir.
2- Şarihler, âmanın beyanının doğruluğu hususunda, "Resulullah vahiy almış olabilir" diyerek mesele hakkında tahkik yapılmayışının sebebini belirttiler. Çünkü, normalde bu çeşit cinayetlerde caninin beyanına itibar edilmeyip, tahkik edilmesi gerekir.
3- Sindî hadiste: "Zımmî, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hakkında dilini tutmayıp hakaret edecek, iftira ve şetme yer verecek olursa, zımmet hakkını kaybedeceği ve öldürülmesinin helal olacağı hususunda delil vardır" der.
Sebbeden kimse Müslümanlardan biri ise, öldürüleceğinde ihtilaf yoksa da, zımmînin sebbine terettüp edecek hükümde ihtilaf edilmiştir. Önceki hadiste daha geniş yer verdiğimiz üzere:
* Şafiî hazretleri: "Öldürülür, zımmet (himaye) kaldırılır" der.
* Ebu Hanife merhum: "Öldürülmez, onun şirki bundan da büyük bir cinayetidir" demiştir.
* İmam Malik rahimehullah: "Yahudi ve Nasârâ'dan şetmedenler öldürülür, Müslüman olan istisnadır" demiştir.[254]

*** AKRABALARIN CİNAYETİ**

4969- 1- عن ثعلبة بن زهدم اليربوعي قال:]جَاءَ نَاسٌ مِنَ ا'نْصَارِ فَقَالُوا: يَارسُولَ اللهِ هؤَءِ بَنُو ثَعْلَبَةَ بنِ يَرْبُوع قَتَلُوا فُناً في الْجَاهِلِيَّةِ. فقَالَ وَهَتَفَ بِصَوْتِهِ: أَ تَجْنِي نَفْسٌ عَلى أُخْرَى[. أخرجه النسائي .

1. (4969)- Sa'lebe İbnu Zehdem el-Yerbûî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ensârdan bir grup insan gelip:
"Ey Allah'ın Resulü! Şunlar Benî Sa'lebe İbnu Yerbû'dur. Cahiliye devrinde falan kimseyi öldürdüler!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm sesini yükselterek:
"Bir kimse diğerinin cinayetinden sorumlu olmaz" buyurdular." [Nesâî, Kasâme 39, (8, 53).] [255]

AÇIKLAMA:

Dikkat edilirse, hadiste eski bir cahiliye anlayışı iptal edilmektedir. Şöyle ki: Ensârdan bir grup, cahiliye devrinde, Benî Sa'lebe İbnu Yerbû kabilesine mensup bir kimse tarafından işlenmiş olan bir cinayeti, Benî Sa'lebe'nin tamamı işlemiş gibi göstermişler ve "Falanı bunlar öldürdüler" şeklinde ifade etmişlerdir. Aslında bu ifade cahiliye devrinde cari olan hukuk sisteminin dile getirilmesi idi. Kabile içerisinde ferdin müstakil bir sorumluluğu yoktu. Bütün kabile efradı müşterek bir sorumluluğa sahip idi. Bu sebeple bir kimsenin işlediği cinayet, caninin mensup olduğu kabile tarafından işlenmiş bir cinayet kabul ediliyordu. Keza o cinayet, tek bir ferde veya onun ailesine karşı bir cinayet olmayıp, bizzat kabilesinin kendine, bütün efradına karşı işlenmiş bir cinayet oluyordu. Bu anlayışın, tabii neticesi olarak, cani tarafın cezalandırılması için bizzat caninin öldürülmesi gerekmezdi, onun mensub olduğu kabileden herhangi bir ferdin öldürülmesi de intikam için yeterli olabilirdi.
Her hususta "şahsi sorumluluğu", kanun hakimiyetini tesis etmeyi esas alan İslam dini, "Hiçbir günahkâr, başkasının günahını yüklenmez" (En'am 164) ayetiyle eski sistemi kaldırmıştır. Bu, aslında İslam'ın getirdiği mühim inkılablardan biridir. Artık ferd, kabilenin bir parçası, buğday yığınında bir dane olarak kıymet taşıyan bir cüz değil, ayrı bir şahsiyettir; Allah ve şeriat karşısında müstakil bir sorumluluğu olan kimsedir.[256]

4970- 2- وعن طارق المحاربي:]أَنَّ رَجُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ: إنّ هؤَءِ بَنُو ثَعْلَبَةَ الَّذِينَ قَتَلُوا فُناً في الْجَاهِلِيّةِ، فَخُذْ لَنَا بِثَأرِنَا. فَرَفعَ يَدَيْهِ حَتّى رَأيْتُ بَيَاضَ إبْطَيْهِ وَهُوَ يَقُولُ: تَجْنِي أُمٌّ عَلى وَلَدٍ مَرَّتَيْنِ[. أخرجه النسائي .

2. (4970)- Tarık el-Muharibî anlatıyor: "Bir adam (gelerek):
"Ey Allah'ın Resulü! Şunlar, cahiliye devrinde falancayı öldüren Benî Sa'lebe kabilesidir. Onlardan intikamımızı alıver!" dedi. Bu söz üzerine (aleyhissalâtu vesselâm), ellerini öylesine kaldırdı ki, koltuk altlarının beyazlığını gördüm. Şöyle diyordu: "Anne çocuğu adına cinayet işlemez (cinayeti kendi adınadır)!" Resulullah bu sözü iki kere tekrar ettiler." [Nesâî, Kasâme 39, (8, 55).][257]

AÇIKLAMA önceki hadiste geçti. [258]

*** DELİL OLMADAN ZANİYİ ÖLDÜREN**

---

[254] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/184-185.
[255] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/185.
[256] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/186.
[257] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/186.
[258] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/186.

-4971 -1- عن سعيد بن المسيب:]أَنَّ رَجُلً مِنْ أَهْلِ الشَّامِ وَجَدَ رَجُلً مَعَ امْرَأَتِهِ فقَتَلَهُ وَقَتَلَهَا، فأَشْكَلَ عَلى مُعَاوِيَةَ الْحُكْمُ فيهِ فَكَتَبَ الى أَبِي مُوسى لِيَسأَلَ لَهُ عَلِيّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللّهُ عَنْهم. فقَالَ لَهُ عَلِيّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: هذَا شَيْءٌ مَا وَقَعَ بِأَرْضِي، عَزَمْتُ عَلَيْكَ لَتُخْبِرَنِي فقَالَ لَهُ أَبُو مُوسى: إِنَّ مُعَاوِيَةَ كَتَبَ اليّ بِهِ أَنْ أَسْأَلَكَ فيهِ فقَالَ عليّ رَضِيَ اللّهُ عَنْه: أَنَا أَبُو الْحَسَنِ، إِنْ لَمْ يَأتِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَلْيُعْطَ بِرُمَّتِهِ[. أخرجه مالك.»الرُّمةُ« الحبل، والمراد به الحبل الذي يقاد به الجاني .

1. (4971)- Said İbnu'l-Müseyyeb merhum anlatıyor: "Şam ehlinden bir kimse, hanımının yanında bir erkek yakalamıştı. Erkeği de kadını da öldürdü. Muaviye (radıyallahu anh), katil hakkında hüküm vermekte zorluk içinde kaldı. Meseleyi Ali İbnu Ebî Talib'e sorması için Ebu Musa (radıyallahu anhümâ)'ya yazdı.
Hz. Ali (radıyallahu anh): "Bu benim diyarımda (Irak'ta) vaki olmayan bir hâdisedir, hükmünü bana sizin söylemenizi istiyorum!" dedi. Ebu Musa (radıyallahu anh) da:
"Bu hususta sana sormam için bana Muaviye (radıyallahu anh) yazmıştı" dedi. Hz. Ali (radıyallahu anh):
"Ben Ebu'l-Hasan'ım! Eğer katil dört şahid getiremezse ipiyle (maktul tarafa) verilir (kısas yapılır)" buyurdu." [Muvatta, Akdiye 18, (2, 737).][259]

AÇIKLAMA:

1- Burada İslam'ın mühim bir prensibi gözükmektedir: Delile dayanmayan hiçbir iddia kabul edilmez. Mağdur taraf iddiada bulunarak şikayetini kadıya yapar, delilini ibraz eder. Kadı tahkik eder. Eğer iddia edilen suç, deliller muvacehesinde sübut bulursa, kadı hükmünü verir.
Halbuki hadiste anlatılan hâdisede erkek böyle yapmamıştır. Kendi görgüsünü esas alarak kendisi ölüme hükmetmiş ve bu hükmü infaz etmiştir. İslam dini böyle bir muhakeme ve infaz usulünü meşru addetseydi, çok suistimaller olurdu.
Hz. Ali, şer-i şerife uygun olarak: "Katilin ipi maktul tarafa verilir" diye hükmetmiştir. Maksad kısastır. İpinin verilmesi tabiri, bu çeşit durumlarda katilin bağlanıp, ipinin ucunun maktul tarafına bu suretle teslim edilmesini ifade eder. Katili teslim alan mağdur taraf onu dilerse affeder, dilerse öldürür, dilerse diyet alır.
İbnu Abdilberr der ki: "Fakihler cemaati şahid olmadan zaniyi öldüren katile kısas tatbik edileceğine hükmetmiştir. Zîra Allah Teala Hazretleri, Müslümanların kanını mutlak şekilde haram kılmıştır. Bu durumda kim bir Müslüman öldürüp, sonra da "öldürülmesi vacib olmuştu" diyecek olursa, iddiasını delillerle isbatlamadığı takdirde, sözü kabul edilmez. İsbatlarsa kısastan kurtulur; aksi takdirde kısas uygulanır." İbnu Abdilberr diğer hukuk davalarında da "hakkın sübut bulabilmesi için, iddia sahibinin delil getirmesinin şart olduğunu" belirtir. Abdürrezzak'ın bir rivayetinde geldiğine göre, "Bir adam Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sorar:"
Bir adam, hanımıyla bir erkek yakalarsa onu öldürebilir mi?" Aleyhissalâtu vesselâm:
"Allah'ın (Kur'an'da) zikrettiği beyyineyi (yani dört erkek şahidi) bulmadıkça hayır!" diye cevap verirler."
Bu hususta, kıskançlığı ile meşhur Sa'd İbnu Ubade'nin, Resulullah'a tevcih ettiği sorusu da meşhurdur:
"Ben hanımımla bir erkek yakalasam, dört şahid getirmek için, onları imhal mi edeceğim?" Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) "Evet!" cevabını verir.
2- Sadedinde olduğumuz hadiste şu hükümler gözükmektedir:
* Sultanın gıyabında hadd tatbik edilemez.
* Şahidler olmadan suç sabit olmaz.
* Sadece iddia ile kan dökülemez; döken, suçlu duruma düşer.
3- Hz. Muaviye'nin meseleyi Hz. Ali (radıyallahu anhümâ)'den doğrudan sormayışı, aralarındaki ihtilaf sebebiyledir. Ama, görüldüğü üzere siyasî kırgınlık, Hz. Ali'nin fıkıh yönünü, ilmini, dirayetini takdir etmekten Hz. Muaviye'yi alıkoymamıştır. Allah her ikisinden de razı olsun. [260]

*** AGIR BİR CİSİMLE ÖLDÜRMENİN HÜKMÜ**

-4972 -1- عن أنس رَضِيَ اللّهُ عَنْه:]أَنَّ يَهُودِيّاً قَتَلَ جَارِيَةً عَلى أَوْضَاحٍ لَهَا بِحَجَرٍ. فجِئَ بِهَا الى النّبيّ # وَبِهَا رَمَقٌ. قِيلَ لَهَا: أَقَتَلَكِ فُلَنٌ؟ فأَشَارَتْ بِرَأسِهَا أَنْ. ثُمَّ قِيلَ لَهَا، أَقَتَلَكِ فُلَنٌ؟ فَأَشَارَتْ بِرَأسِهَا أَنْ. ثُمَّ سَأَلَهَا الثَّالِثَةَ فَقَالَتْ: نَعَمْ؛ وَأَشَارَتْ بِرَأسِهَا، فَقَتَلَهُ # بِحَجَرَيْنِ رَضَخَ رَأسَهُ بَيْنَهُمَا[. أخرجه الخمسة.وعند بعضهم:]أَنَّ الْيَهُودِيّ الَّذِي قَتَلَهَا لَمّا أُخِذَ أَقَرَّ وَاعْتَرَفَ[.»ا‘وضَاحُ« الحلّي من البقرة .

1. (4972)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir Yahudi, gümüş takıları için bir cariyeyi taşla öldürmüştü. Cariye Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirildi. Henüz canını teslim etmemişti. Kadıncağıza (birkısım isimler sayılarak): "Seni falanca mı öldürdü?" diye soruldu. Başıyla: "Hayır!" diye işaret etti. "Seni falan mı

[259] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/187.
[260] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/187-188.

öldürdü?" diye bir başka isim zikredildi. Kadıncağız yine: "Hayır!" mânasında başıyla işaret etti. Üçüncü kere sordu. Bu sefer: "Evet!" dedi ve başıyla işaret etti.
Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm, adamı (yakalattı, adam suçunu itiraf etti) o da iki taşla öldürdü, başını iki taş arasında ezdi." [Buhârî, Diyat 7, 4, 5, 12, 13, Husumat 1, Vesaya 5; Müslim, Kasame 15, (1672); Ebu Davud, Diyat 10, (4527, 4528, 4529), 14, (4538); Tirmizî, Diyat 6, (1394); Nesâî, Kasame 11, (8, 22).][261]

AÇIKLAMA:

Bu hadisten bazı hükümler çıkarılmıştır.
* Kadını öldüren erkek öldürülür. "Bu hususta icma var" denmiştir.
* Âmden adam öldüren kimse kısasla öldürülür. Onun bu öldürülüşü, maktulü öldürdüğü tarzda olur: Kılıçla öldürmüşse, o da kılıçla öldürülür. Taş veya sopa veya bir başka şey ile öldürmüş ise aynı şeyle öldürülür. Zîra hadiste, Yahudinin, kızcağızı başını ezmek suretiyle öldürdüğü için, onun da başı ezilmek suretiyle öldürülmüştür.
*Kısas, sadece kesici aletlerle öldürene değil, ağır bir şeyle vurmak suretiyle öldürene de uygulanmalıdır. Şafii, Malik, Ahmed ve cemahiru'l-ulema böyle hükmetmiştir.
Ebu Hanife ise: "Demir, taş ve tahtadan kesici bir aletle veya insan öldürmede kullanıldığı bilinen mancınıkla veya ateşe atma gibi yollardan biriyle icra edilen öldürme hâdiselerinde kısas uygulanır, diğer vasıtalarla öldürmelerde kısas yoktur" der.[262]

*** İLAÇ VE ZEHİRLE ÖLDÜRME**

4973- 1- عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ تَطَبَّبَ، وَلَمْ يُعْلَمْ مِنْهُ طِبٌّ، فَهُوَ ضَامِنٌ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

1. (4973)- Amr İbnu Şuayb an ebîhi an ceddihî (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim sahte doktorluk yapar ve kendisinden tedavi olunmazsa bu kimse (sebep olacağı neticeyi) tazmin eder." [Ebu Davud, Dyiat 25, (4586); Nesâî, Kasâme 38, (8, 52-53); İbnu Mace, Tıbb 16, (3466).][263]

AÇIKLAMA:

Tıbbı bilmeden insanları tedaviye yeltenmek, dinimizce yasaklanmıştır. Hadiste görüldüğü üzere bu çeşit mütetabbibler sebep olacakları kazadan sorumlu tutulmuşlardır. Meydana gelen cinayetin tazmin edilmesi, akileleri üzerinedir.
Hattâbî, hastayı öldüren böyle bir kimsenin diyete zamin olacağı hükmüne muhalefet eden fakih bilmediğini belirttikten sonra: "Kısas düşer, çünkü tedavi işine hastanın rızasıyla başvurmuştur" der ve "doktorun sebep olacağı cinayetin tazmini, doktorun akilesine terettüp edeceği hususunun, bütün fakihlerin müşterek görüşü olduğuna" dikkat çeker.[264]

4974- 2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ:]أَنَّ امْرَأَةً مِنَ الْيَهُودِ. أَهْدَتْ لِلنَّبِيِّ # شَاةً مَسْمُومَةً فَمَا عَرَضَ لَهَا #[. أخرجه أبو داود.

2. (4974)- Hz. Ebu Hüreyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Yahudilerden bir kadın Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a zehir katılmış bir koyun hediye etti, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), (bidayette) kadına dokunmadı." [Ebu Davud, Diyat 6, (4509).][265]

AÇIKLAMA:

Rivayette temas edilen hâdise Hayber'de cereyan etmiştir. Rivayetler, kadının akıllıca davranıp, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın koyunun kol kısmını sevdiğini işittiği için, oraya daha çok zehir koyduğunu belirtir.
Resulullah, zehirli lokmayı alır, ancak vahyen zehirli olduğu bildirilir, yutmadan tükürür. Durumu sofradaki Ashab'a duyurur ama, bu esnada lokmasını yutmuş olan Bişr İbnu Berâ zehirin tesiriyle ölür. Bazı rivayetler ise, Bişr (radıyallahu anh)'in derhal vefat ettiğini ifade ederken, bazıları da zehirin hasıl ettiği sancılarla zaman içinde

[261] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/189.
[262] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/189-190.
[263] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/190.
[264] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/190.
[265] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/191.

vefat ettiğini ifade eder. Sadedinde olduğumuz rivayet bilahare vefat ettiğine müş'irdir. Çünkü hadisin sonunda, Resulullah'ın, zehir yediren kadına dokunmadığını ifade etmektedir. Şarihler bunu, "Zehirleme hadisesinden hemen sonra cezalandırma cihetine gitmedi. Bişr zehrin tesiriyle vefat edince, bilahare kadını yakalatıp, kısasen öldürttü" diye açıklarlar.
Hz. Enes, bir rivayetinde, bu zehirin tesirini Resulullah üzerinde zaman zaman gördüğünü, küçük dili üzerinde bu sebeple siyahlık bile peyda olduğunu belirtir.
Hz. Cabir'in rivayetine göre, hâdiseden sonra Aleyhissalâtu vesselâm kadını çağırarak bu işi niye yaptığını sorar. Kadın şöyle cevapta bulunur:
"Kendi kendime dedim: "Eğer Muhammed gerçek peygamber ise, (Allah kendisine haber verir ve) zehirden zarar görmez; değilse ölür, ondan kurtuluruz!"Resulullah bu cevap üzerine kadını affeder ve ceza vermez. Bera ölünce cezalandırır.
Kadının tecziyesi işi rivayetlerde ihtilaflıdır. Kadı İyaz, rivayetlerdeki farklılıkları şöyle telif eder: "Resulullah kadını, zehirleme hâdisesine muttali olur olmaz öldürmedi. Hatta, "Bunu öldür!" diyenlere: "Hayır!" dedi. Bişr İbnu'l-Bera vefat edince, kadını Bişr'in velilerine teslim etti. Onlar kısasen öldürdüler. Böylece "öldürmedi" diyen rivayetler de, "öldürdü" diyen rivayetler de sahih olmuş olur."[266]

*** HAYVAN, KUYU VE MADEN SEBEBİYLE ÖLME**

Bu hadisle ilgili اَلْعُجْمَاءُ جُبَارٌ hadisi Zekatla ilgili bölümde geçti. (6. cilt 2030 numaralı hadis.)[267]

İKİNCİ FASIL

İNSAN UZUVLARIYLA İLGİLİ KISAS

*** DİŞ**

4975- 1- عن عمران بن حصين رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]عضَّ رَجُلٌ يَدَ رَجُلٍ فَنَزَعهَا مِنْ فِيهِ، فَوَقَعَتْ ثَنِيَّتَاهُ. فَاخْتَصَمَا إلى رَسُولِ اللهِ #: فقَالَ: يَعَضُّ أَحَدُكُمْ يَدَ أَخِيهِ كَمَا يَعَضُّ الْفَحْلُ؟ دِيَةَ لَكَ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.وزاد الترمذي: »فَأَنْزَلَ اللهُ تَعالى: وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ«.وزاد مسلم في أخرى: »فقَالَ رسولُ اللهِ #: مَا تَأْمُرُنِي؟ تَأْمُرُنِي أَنْ آمُرُهُ أَنْ يَدَعَ يَدَهُ في فِيكَ تَقْضَمُهَا كَمَا يَقْضِمُ الْفَحْلُ؟ ادْفَعْ يَدَكَ حَتّى يَقْضَمَهَا ثُمّ انْزَعْهَا« .

1. (4975)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam bir adamın elini ısırmıştı. Eli ısırılan, öbürünün ağzından elini (hızla) çekti. Bu yüzden ısıranın iki dişi döküldü. Bunun üzerine ihtilaf edip Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde dava açtılar.
"Biriniz diğerinin elini erkek deve gibi ısırmaya mı kalktı? Bunun için sana diyet yok!" buyurdular. [Buhârî, Diyat 18; Müslim, Kasame 19, (1673); Tirmizî, Diyat 20, (1416); Nesâî, Kasâme 17, (8, 28, 29).]
Müslim'in bir diğer rivayetinde şu ziyade gelmiştir. "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Bana ne emrediyorsun? Elini ağzına koymasını söyleyeyim de onu boğa gibi dişleyesin öyle mi? Ver elini de ısırsın, sonra çık!" buyurdular." [268]

AÇIKLAMA:

Seniyye, ön dişlere denir.
İmam Âzam'la İmam Şafiî başta bir çok fukaha sadedinde olduğumuz hadisi esas alarak, eli ısırılan kimse elini çekerek ısıranın dişlerini sökecek olsa diyet gerekmeyeceğine hükmetmiştir. İmam Malik, diyet gerektiğine kaildir. İmam Malik'in görüşü, "yavaş çekme imkanı olduğu halde hızla çekme durumuyla ilgilidir" diye te'vil edilmiştir.[269]

4976- 2- وعن أنس بن مالك رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ الرُّبَيِّعَ عَمَّتَهُ كَسَرَتْ ثَنِيَّةَ جَارِيَةٍ، فَطَلَبُوا إِلَيْهَا الْعَفْوَ فَأَبَوا. فَعَرَضُوا ا‘رْشَ فَأَبَوْا. فَأَتُوا رَسولَ اللهِ # فَأَبَوْا إِ الْقِصَاصَ. فأَمَرَ # بِالْقِصَاصِ. فقَالَ أَنَسُ بْنُ النَّضْرِ: أَتُكْسَرُ ثَنِيَّةُ الرُّبَيِّعِ؟ ؛ وَالَّذِى بَعَثَكَ بِالْحَقِّ َ تُكْسَرُ ثَنِيَّتُهَا. فَقَالَ #: يَا أَنَسُ، كِتَابُ اللهِ الْقِصَاصُ. فَرضِيَ الْقَوْمُ فَعَفَوْا. فقَالَ #: إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللهِ مَنْ أَقْسَمَ عَلى اللهِ بَرّهُ‘[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

[266] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/191.
[267] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/191.
[268] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/192.
[269] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/193.

2. (4976)- Hz. Enes İbnu Mâlik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Halası Rübeyyi', bir genç kızın ön dişini kırmıştı. Ondan affetmesini talep ettiler, kabul etmediler; diyet teklif ettiler, bunu da kabul etmediler. Resulullah Aleyhissalâtu vesselâm'a gittilerse de, kız tarafı kısas talebinde direndiler. Aleyhissalâtu vesselâm bunun üzerine kısas emretti.
Enes İbnu'n-Nadr: "Rübeyyi'in dişi kırılır mı? Hayır! Seni hak ile gönderen Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, onun dişi kırılmaz!" dedi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ey Enes! Kısas Allah'ın kitabıdır (emridir)" buyurdular. Bunun üzerine kız tarafı razı olup, affettiler.
Aleyhissalâtu vesselâm (Enes İbnu'n-Nadr'ı takdir ederek):
"Allah'ın öyle kulları var ki, (bir iş için) Allah'a yemin etse, Allah onu boş çevirmeyip dilediğini yerine getirerek yemininde hanis kılmaz" buyurdular." [Buhârî, Diyat 19, Sulh 8, Tefsir, Bakara 23, Tefsir, Maide 6; Müslim, Kasâme 24, (1675); Ebu Davud, Diyat 39, (4595); Nesâî, Kasâme 16, (8, 27).] [270]

AÇIKLAMA:

1- Hadis şu fevaidi ihtiva etmektedir:
* Kişinin, olacağını zannettiği şeye yemin etmesi caizdir.
* Böyle bir durumda, dilediği yerine gelen hakkında sena etmek -fitneden emin olunursa- caizdir.
* Kısasın affı için şefaat müstehabtır.
* Kısası affetmek de müstehabtır.
* Kısas veya diyette muhayyerlik, hakk ödeyecek olana değil, hakk alacak olanadır.
* Diş ve yaralamalarda, kadınlar arasında kısas sabittir.
* Diyet hususunda sulh caridir.
* Diş kırma fiilinde de kısas caridir. Ancak bunun yeri, mislinin icrası mümkün olan hallerdir. Şöyle ki: Kırılan zabtedilmiştir, aynı miktar, eğe ile caninin dişinden koparılabilecektir.
* Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Enes İbnu'n-Nadr'ı övmek suretiyle onun Allah nezdinde, yeminini yerine getirerek mahcubiyetten kurtaracak bir makamı olduğunu ifade etmiştir. Böylece dişi kırılan kız tarafının kalbine, sulh etmeleri hususunda Cenab-ı Hak ilham atmış olmaktadır. Onların sulha yanaşıp, affetmek suretiyle dişte kısasa gitmemeleri bir lutf-u İlâhî olmaktadır ve buna da Enes İbnu'n-Nadr'ın yemini müessir olmuştur.[271]

*** KULAK**

4977- 1- عن عمران بن حصين رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنّ غُلَامًا لِنَاسٍ فُقَرَاءَ قَطَعَ أُذُنَ غُلَامٍ لِنَاسٍ أَغْنِيَاءَ فَأَتَى أَهْلُهُ الى رَسُولِ اللهِ # فقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ: إنَّا أُنَاسٌ فُقَرَاءُ. فَلَمْ يَجْعَلْ عَلَيْهِ شَيْئًا[. أخرجه أبو داود والنسائي .

1. (4977)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Fakirlere ait bir oğlan çocuğu, zenginlere ait bir oğlan çocuğunun kulağını kopardı. Oğlanın ailesi Aleyhissalâtu vesselâm'a gelip: "Ey Allah'ın Resûlü! Bizler fakirleriz!" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cani tarafa bir ceza takdir etmedi." [Ebu Davud, Diyat 27, (4590); Nesâî, Kasâme 14, (8, 26).][272]

AÇIKLAMA:

Gulam kelimesi hem köle mânasına gelir, hem de oğlan çocuğu. Hattâbî, burada geçen cinayet sahibi gulamın hür olduğuna hükmeder ve der ki:
"Gulam hür idi, cinayeti de hataen işlemişti, akilesi de fakir kimselerdi. Esasen böyle durumlarda akileden genişlik ve imkan sahipleri yardımcı olur, fakirin bir ödemede bulunması gerekmez. Sanki, hadiste geçen kulağı koparan gulam hürdür. Çünkü köle olsaydı, ailesinin fakirliklerini söylerek özür beyan etmelerinin bir mânası olmazdı. Zîra akile, ne amden işlenen, ne itiraf edilen cinayetlerin diyetini yüklenmediği gibi, kölenin işlediği cinayetin diyetini de yüklenmez. Bu, alimlerden çoğunun görüşüdür. Amma köle gulam, bir köleye veya hürre karşı cinayet işlese, ehl-i ilmin ekseriyetine göre, cinayeti rakabesindedir."[273]

*** TOKAT**

4978- 1- عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أنّ رَجُلًا وَقَعَ في أبٍ كَانَ لَهُ في الْجَاهِلِيّةِ، فَلَطَمَهُ الْعَبّاسُ رَضِيَ اللهُ عَنْه، فَجَاءَ قَوْمُهُ، فَقَالُوا: لَنَلْطَمَنّهُ كَمَا لَطَمَهُ، فَلَبَسُوا السِّلَاحَ. فَبَلَغَ ذلِكَ رَسولَ اللهِ #، فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ. وَقَالَ: أيُّهَا النَّاسُ! أيّ أهْلِ الْأَرْضِ

[270] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/193.
[271] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/194.
[272] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/194-195.
[273] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/195.

تَعْلَمُونَ أَكْرَمَ عَلى اللهِ؟ فَقَالُوا: أَنْتَ. فَقَالُوا: إِنَّ العَبّاسَ مِنّي وَأَنَا مَنْهُ، َ تَسُبُّوا أَمْوَاتَنَا فَتُؤْذُوا أَحْيَاءَنَا. فَجَاءَ الْقَوْمُ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ غَضَبِكَ، فَاسْتَغْفِرْ لَنَا[. أخرجه النسائي .

1. (4978)- İbnu Abbâs (radıyallahu anhümâ) demiştir ki: "Bir adam, cahiliye devrinde yaşamış bir atamıza sövmüştü. (Babam) Abbas (radıyallahu anh) ona bir tokat aşketti. Bunun üzerine adamın yakınları gelerek:
"O nasıl tokat aşkettiyse mutlaka biz de ona tokat vuracağız!" dediler ve silahlarını kuşandılar. Bu durum Aleyhissalâtu vesselâm'a ulaştı. Hemen gelip minbere çıktı ve: "Ey insanlar! Yeryüzü ahalisinden kimin Allah katında en mükerrem olduğunu biliyorsunuz?" buyurdular. Hepsi birlikte:
"Siz ey Allah'ın Resûlü!" cevabını verdiler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bilesiniz! Abbas bendendir, ben de ondanım! Ölülerimize sövmeyin, aksi halde dirilerimizi üzersiniz!" buyurdular. Bunun üzerine halk gelip:
"Ey Allah'ın Resulü! Senin gadabından Allah'a sığınırız, bizim için mağfiret dileyiverin!" dediler." [Nesaî, Kasame 21, (8, 33).][274]

AÇIKLAMA:

Sindî der ki: "(Hadiste görüldüğü üzere) sövmek eza vericidir. Bir kimse sövmek suretiyle bir hâdiseyi başlatır ve bu sebeple bazı nahoş durumlara maruz kalırsa, karşılaştığı bu eza sebebiyle kısas taleb etmemesi gerekir. Çünkü o hal, başına amelinin cezası olarak gelmiştir." Yine Sindî der ki: "Hadiste, imamın maslahat görmesi halinde kısasın affedilmesini taleb edebileceğine delil vardır." [275]

ÜÇÜNCÜ FASIL

KISASIN YERİNE GETİRİLMESİ

-4979 -1- عن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: أَعَفُّ النَّاسِ قِتْلَةً أَهْلُ ا‘يمانِ[. أخرجه أبو داود .

1. (4979)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Öldürme tarzında insanların en ölçülüsü, iman sahipleridir." [Ebu Davud, Cihad 120, (2666); İbnu Mace, Diyat 30, (2681, 2682).][276]

AÇIKLAMA:

Hadis, insan olsun hayvan olsun, öldürme hususunda, en ziyade şefkat ve merhamet duygularıyla hareket ederek onlara en ölçülü davranacak olanların mü'minler olduğunu ifade etmektedir. Kur'an'da ve sünnette Allah'ın mahlukatına tasarruf tarzı hususunda tahdidler, kayıtlar konmuştur. Mü'minler bu kayıtlara uyar, haddi aşarak haram edilen, yasaklanan tarzlara tevessül etmez. Mesela müsle yasaktır, bir canlıyı hedef yapmak yasaktır, ateşle yakarak öldürmek yasaktır, işkence etmek yasaktır. Bu yasaklar bütün insanlıkça müşterek değerler olarak benimsense bile, bunları kemal mertebede tatbik edecek olanlar iman sahipleridir. Çünkü onlar mahlukata başıboş, tesadüfen zuhur etmiş gayesiz eşyalar gözüyle bakmaz. Allah'ın mahluku olduğunu, san'atı olduğunu, insanlar üzerinde hepsinin hukuku olduğunu, en ziyade hukukun hayvan ve insanlara karşı olduğunu idrak eder, merhamet ve şefkat duygularıyla onlara bakar. Kâfirde ise eşyaya karşı, onu hürmete, saygıya sevkedecek temel bir nokta-i nazar bulunmadığı için onlara, talan edilecek ganimet gözüyle bakar.
Hadis, bu nokta-i nazar farklılıklarını dile getirmektedir.[277]

-4980 -2- وعن عبداللهِ بن زيد ا‘نصارى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهَى رَسولُ اللهِ # عَنِ النُّهْبَى وَالْمُثْلَى[. أخرجه البخاري.

2. (4980)- Abdullah İbnu Zeyd el-Ensarî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) müsle (denen göz çıkarmak, burun, dudak, kulak kesmek, karın deşmek gibi tecavüzler)den, yağmacılıktan men etti." [Buharî, Mezalim 30, Zebâih 25.][278]

AÇIKLAMA:

[274] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/195-196.
[275] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/196.
[276] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/197.
[277] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/197.
[278] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/198.

Yağmalama diye tercüme ettiğimiz nühbâ: Başkasının malını cehren, rızası hilâfına arsızlıkla almaktır. Resûlullah hadiste bunu yasaklamaktadır.
Müsle ise hayvanın veya insanın uzuvlarını kesmektir. Onlar, canlı iken de cansız iken de bu tecavüz yapılabilir. Resûlullah, bunu da yasaklamıştır.
Cezası icabı ölüme mahkûm edilse de bu çeşit eziyet ve hakaret verici saldırıları dinimiz yasaklamıştır.[279]

-4981 -3- وعن أبي فراس عن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]رَأَيْتُ رسولَ اللهِ # يُقِصُّ مِنْ نَفْسِهِ[. أخرجه النسائي .

3. (4981)- Ebu Firas, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı gördüm, (başkasının lehine olarak) kendi nefsine kısas uyguluyordu." [Nesâî, Kasâme 23, (8, 34).][280]

AÇIKLAMA:

Resulullah, adalete verdiği ehemmiyetin bir delili olarak kendisine kısas uygulamıştır. Hz. Ömer bu sözleriyle, Resulullah'ın: "Kimin bende hakkı varsa gelsin alsın, kime haksız olarak vurmuşsam gelsin vursun" mânasında zaman zaman yaptığı talepleri kasdetmiş olmalıdır. Bu hususta Ebu Davud'un kaydettiği bir örnek şöyle: "Ebu Said anlatıyor: "Resulullah bir taksim yapıyordu. Bir adam ilerleyerek geldi ve üzerine eğilip bakmaya başladı. Aleyhissalâtu vesselâm elindeki bir hurma dalını yüzüne dürterek "çekil" dedi. Dal yüzünü kanattı. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm): "Gel (aynı şeyi bana yaparak) kısasta bulun!" dedi ise de, adam: "Hayır affettim ey Allah'ın Resulü" dedi."
Hz. Ebu Bekr ve Hz. Ömer'in de, nefislerinde kısas tatbik ettiklerine dair rivayetler gelmiştir. İslam, idarecilere teşriî ma'suniyet tanımaz. [281]

DÖRDİNCİ FASIL

AFFETME HAKKINDA

-4982 -1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]مَا رَأَيْتُ رَسولَ اللهِ # رُفِعَ إِلَيْهِ شَيْءٌ فيهِ قِصَاصٌ إِلَّا أَمَرَ فيهِ بِالْعَفْوِ[. أخرجه أبو داود والنسائي .

1. (4982)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, kendisine her ne zaman kısas bulunan bir dava getirildiğinde, mutlaka her seferinde affetmeyi emrediyor gördüm." [Ebu Davud, Diyat 3, (4497); Nesâî, Kasâme 27, (8, 37, 38).][282]

AÇIKLAMA:

Bu rivayet, kısasa giren davalarda, Aleyhissalâtu vesselâm'ın daima affetmeyi tavsiye ve teşvik ettiğini göstermektedir. Kısas cezası ferdin maddî ve manevî mağduriyetini telafi etmeyi hedef edinmektedir. Dolayısıyle mazlum ve mağdur taraf affetmek suretiyle bu mağduriyetini manen telafi etmiş, "affetmiş olma"nın şerefiyle mânevî doyuma ermiş olabilir. Nitekim başlangıçta da belirtildiği üzere kısas cezası, hakim tarafından hükme bağlandıktan, yani suç sübût bulup ceza kesinleştikten sonra, mağdur taraf üç şıktan birini tercih edecektir:
1- Kısas yapmak: "Cana can, göze göz, yaraya yara şeklinde caniye, cinayetine denk bir ceza vermek.
2- Diyet: Can, göz, el vs. her bir uzvun, şeriatçe tesbit edilen maddî bedelinin ödenmesi.
3- Affetmek: Ne kısas, ne diyet talep etmeden, caniyi bağışlamak.
Resulullah, kısas davalarında bu üçüncüyü tavsiye etmekte, buna teşvik etmektedir. Şevkânî der ki: "Affa teşvik ve terğîb sahih hadisler ve Kur'an-ı Kerim'in nasslarıyla sabittir. Hülasa affın meşruiyyeti hususunda herhangi bir ihtilaf mevzubahis değildir. İhtilaf, mazlum için hangisi evladır: Zalimi affetmek mi, affı terketmek mi hususundadır." Nitekim ayette: "...Fakat kim kendi hakkını bağışlarsa, bu onun günahlarına bir kefaret olur ve suçlunun cezası düşer..." (Maide 45) buyrulmuştur. Bir başka ayette de mealen şöyle buyrulmuştur: "Kötülüğün karşılığı, ona denk bir cezadır. Fakat kim affeder ve barışı tercih ederse onun mükafaatı Allah'a aittir. Şüphesiz ki O zalimleri sevmez" (Şûra 40).[283]

---

[279] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/198.
[280] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/198.
[281] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/198.
[282] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/199.
[283] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/199-200.

4983- 2- وعن بريدة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]جَاءَ رَجُلٌ الى رَسُولِ اللهِ # بِرَجُلٍ فقَال: إنَّ هذَا قَتَلَ أخِي. قَالَ: اذْهَبْ فَاقْتُلْهُ كَمَا قَتَلَ أخَاكَ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: اِتَّقِ اللهِ وَاعْفُ عَنِّي. فَإنَّهُ أعْظَمُ ‘جْرِكَ وَخَيْرٌ لَكَ وَ‘خِيكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَخَلَّى عَنْهُ. فَأُخْبِرَ النَّبِيُّ # فَسَأَلَهُ فأخْبَرَهُ بِمَا قَ ٰال لَهُ. قَالَ فأعْتِقْهُ، أمَّا إنَّهُ كَانَ خَيْراً لَهُ مِمَّا هُوَ صَانِعٌ بِكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَقُولُ: يَا رَبِّ سَلْ هذَا فِيمَ قَتَلَنِي؟[. أخرجه النسائي .

2. (4983)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a bir adam getirip:
"Bu adam kardeşimi öldürdü!" diye şikayette bulundu. Resulullah da:
"Git sen de onu öldür, tıpkı kardeşini öldürdüğü gibi!" buyurdular. Adamcağız şikayetçiye:
"Allah'tan kork, beni affet! Çünkü af senin için büyük bir ücrete sebeptir. Senin için de, kardeşin için de kıyamet günü daha hayırlıdır!" dedi. Adam da onu salıverdi. Durum Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a haber verildi. Resulullah (onu çağırtıp) sordu. Adam (caninin) kendisine söylediklerini haber verdi.
(Ravi devamla) der ki: "(Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)): "Onu azat et! Aslında onu azat etmen, onun için, kıyamet günü onun sana yapacağından daha hayırlıydı. O gün: "Ey Rabbim diyecek, şuna sor bakalım, beni niye öldürmüştü?" [Nesâî, Kasâme 6, (8, 18).][284]

AÇIKLAMA:

Hadisin son kısmı Nesâî'deki aslından biraz farklı. Asla göre, Resulullah adamı affı sebebiyle azarlar ve: "Bu, (onu öldürmen), onun sana kıyamet günü yapacağından daha hayırlıydı: "Ey Rabbim! Buna sor! Beni niye öldürmüştü?" diyecek" buyurur. Nesâî, bu hadisi 4955 numarada kaydettiğimiz Vail İbnu Hucr hadisinin arkasından kaydeder. Vail hadisinde "aff"a teşvik var, burada ise, af sebebiyle ayıplama. Sindî meseleye şöyle bir açıklama getirir: "Bu hüküm, kayışlı adamla ilgili hükümden ayrı bir hükümdür. Muhtemelen, Aleyhissalâtu vesselâm, vahiy yoluyla bu katil hakkındaki katlin, önceki vak'adaki katil hakkındaki katlden hayırlı olacağını öğrenmiştir. Doğruyu Allah bilir."[285]

4984- 3- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُول اللهِ #: عَلى الْمُقْتَتَلِينَ أنْ يَنْحَجَزُوا اَوْلَى فَا‘ولى، وإنْ كَانَتْ امْرَأةً[. أخرجه أبو داود والنسائي. وعنده: ا‘ول فا‘ولَ.»الْمُقْتَتَلِينَ« بفتح التائين. وبيان ذلك أن يقتل رجل له ورثة رجال ونساء، فأيهم عفا وإن كان امرأة سقط القود واستحقوا الدية، وأراد با‘ولى فا‘ولى ا‘قرب فا‘قرب .

3. (4984)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Maktulün kısas talep eden velilerine, (katillerden) birini affederek kısastan kaçınmaları gerekir. Kadın dahi olsa, en yakın olan başlasın." [Ebu Davud, Diyat 16, (4538); Nesâî, Kasâme 29, (8, 39).][286]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kısasın düşmesi için, maktulün varislerine diyet talep etmelerini tavsiye ediyor. Varislerden sadece bir tanesi, kısas talebinden vazgeçip diyet talep edecek olsa, kısas düşecek ve hepsinin diyet talebine razı olması gerekecektir. Diyet talebine razı olacak kimse varislerden bir kadın bile olsa, kısas düşeceği için, teşvik edilmektedir.
Hattâbî, hadiste geçen muktetelîn tabirinin, burada şu mânada olma ihtimaline dikkat çeker: "Maktul taraf kısas taleb eder, katil taraf bundan kaçınır, bu yüzden aralarında harp çıkar. Bu durumda savaşmak zorunda kalan maktul taraf muktetelîndir." Resulullah bu halde savaşan maktul velilerine diyete razı olmalarını tavsiye etmiş olmalıdır.
Maksudun hasıl olmasında en müessir tarzın affeden veya diyet talep edenin, maktulün en yakınlarından birinin olmasıdır. Onun için Aleyhissalâtu vesselâm, en yakını buna teşvik etmiştir. Bu yakın, kadın bile olsa, istenen neticeyi hasıl edecektir. Evzâî ve İbnu Şübrüme gibi bazı alimler: "Kadın, kanı affedemez" demiş ise de cumhur, "Kadının kan hususundaki affı da caizdir" demiştir. [287]

KASÂME BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

---

[284] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/200.
[285] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/200-201.
[286] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/201.
[287] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/201.

Kasâme kelimesi yemin manasına gelir. Dilimizdeki kasem kelimesi de aynı manada olmak üzere bu kötken gelir. Fıkıh ıstılahı olarak, daha hususi bir yeminin adıdır.
Istılahat-ı Fıkhiye'deki tarifi şöyledir: "Kâtili meçhul olan ve üzerinde katil eseri bulunan bir ölünün bulunduğu mahal ahalisinden elli kimsenin veçh-i mahsus üzere yemin etmelerine kasâme denir.
Bir mahallede veya bir karyede (köyde) veya bir şahsın mülkünde veya meskeninde yahud bir karye veya beldeye ses işitilecek derece yakın olup, kimsenin mülkünde bulunmayan hâli bir yerde bir katil (ölü) bulunduğu ve kendisinde -dövülme gibi, gözlerinden kan fışkırması gibi- katledildiğine delalet eden bir eser görüldüğü halde, kâtili bilinmese; katilin velileri ise o mahal sahibinin veya ahalisinin inkarlarına rağmen onların katletmiş olduklarını bila beyyine (delil olmaksızın) dava ve yemin etmelerini talep eylese, bunlardan evliya-i katilin (ölenin velilerinin) intihab edecekleri elli erkeğe hakim tarafından yemin tevcih edilir. Onlardan her biri de "billahi onu ben öldürmedim ve öldüreni de bilmiyorum" diye nam-ı akdes-i İlahiye kasem eder.
Şayet kendisine böyle yemin tevcih edilenlerden biri, kâtilin kim olduğunu biliyorsa, o halde "billahi onu ben öldürmedim ve filandan başka öldüreni de bilmiyorum" diye yemin eder.
Kasâme suretiyle yemin edeceklerin adedi elliye baliğ olmadığı takdirde, kendilerine elliye kadar yemin tekrar tevcih edilir."
Yine Istılahat-ı Fıkhiye'de açıklandığı üzere, kasâme müessesesi, maktul tarafın mağduriyetini azaltıp yarasını sardığı gibi, ferdleri ve cemiyetleri, kendi mülkleri dahilinde cereyan eden faili meçhul cinayetlerden sorumlu tutarak teyakkuza ve tedbire sevketmektedir. Ammeye, devlete ait bir arazide cereyan eden böylesi bir cinayetin fidyesini devlet ödemekle, devlet ve amme sorumluları teyakkuza zorlanmış olmaktadır. Böylece hiçbir kimsenin kanı, faili meçhul diye heder olmamakta, mağdurları fidyesiz kalmamaktadır. Diğer taraftan cinayetin işlendiği arazi sahipleri yemin suretiyle kısastan kurtulmakta, ceza hafiflemektedir.
Müteakiben görüleceği üzere, kasâme cahiliye devrinde mevcuttur. İslam bunu ibka etmiştir.[288]

4985 -1- عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]إِنَّ أَوَّلَ قَسَامَةٍ كَانَتْ في الْجَاهِلِيّةِ لِفِينَا بَنِى هَاشِمٍ كَانَ رَجُلٌ مِنْ بَنِى هَاشِمٍ اسْتَأْجَرَهُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ مِنْ فَخِذٍ أُخْرَى، فَانْطَلَقَ مَعَهُ في إبِلِهِ. فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ مِنْ بَنِى هَاشِمٍ، وَقَدِ انْقَطَعَتْ عُرْوَةُ جَوَالِقِهِ. فَقَالَ: أَغِثْنِى بِعِقَالٍ أَشُدُّ بِهِ عُرْوَةَ جَوَالِقِي، تَنْفُرُ ا‘‘بِلُ. فَأَعْطَاهُ عِقَاً فَشَدَّ بِهِ. فَلَمَّا نَزَلُوا عُقِلَتْ ا‘‘بِلُ اِ بَعِيراً وَاحِداً فَقَالَ الَّذِى اسْتَأْجَرَهُ: مَا بَالُ هَذَا الْبَعِيرِ لَمْ يُعْقَلْ. فَقَالَ: لَيْسَ لَهُ عِقَالٌ. فَقَالَ: أَيْنَ عِقَالُهُ؟ وَحَذَفَهُ بِعَصَا كَانَ فِيهَا أَجَلُهُ فَمَرّ بِهِ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ. فَقَالَ: أَتَشْهَدُ الْمَوْسِمَ؟ فَقَالَ: مَا أَشْهَدُ، وَرُبَّمَا شَهِدْتُهُ. قَالَ: فَهَلْ أَنْتَ مُبَلِّغٌ عَنِّي رِسالَةً مَرَّةً مِنَ الدَّهْرِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: إِذَا شَهِدْتَ الْمَوْسِمَ فَنَادِ: يَا لَقُرَيْشٍ؟ فإِذَا أَجَابُوكَ؛ فَنَادِ: يَا لَبَنِي هَاشِمٍ، فإِذَا أَجَابُوكَ. فاسأَلْ عَنْ أَبِي طَالِبٍ، فأَخْبِرهُ أَنَّ فُ َناً قَتَلَنِي في عِقَالٍ، وَمَاتَ الْمُسْتَأْجَرُ. فَلَمَّا قَدِمَ الَّذِى اسْتَأْجَرَهُ أَتَاهُ أَبُو طَالِبٍ. فقَالَ: مَا فَعَلَ صَاحِبُنَا؟ قَالَ: مَرِضَ فأَحْسَنْتُ الْقِيَامَ عَلَيْهِ، وَوَلِيتُ دَفْنَهُ. قَالَ: قَدْ كَانَ أَهْلَ ذلِكَ مِنْكَ فَمَكَثَ حِيناً ثُمَّ إِنَّ الرَّجُلَ الَّذِى أَوْصَى إِلَيْهِ وَافَى الْمَوْسِمَ. فقَالَ يَا لَقُرَيْشٍ. قَالُوا: هذِهِ قُرَيْشٌ. يَالَبَنِي هَاشِمٍ. قَالُوا: هذِهِ بَنُو هَاشِمٍ.
قَالَ أَيْنَ أَبُو طَالِبٍ؟ قَالُوا: هذَا أَبُو طَالبٍ. قَالَ: أَمَرَنِي فُ َنٌ أَنْ أُبَلِّغَكَ رِسَالَةً أَنَّ فُ َناً قَتَلَهُ في عِقَالٍ فَأَتَاهُ أَبُو طَالِبٍ. فقَالَ: أَخْتَرْ مِنَّا إحدَى ثَ ٍث. إِنْ شِئْتَ أَن تُؤَدِّيَ مِائَةَ مِنَ ا‘‘بِلِ فإِنَّكَ قَتَلْتَ صَاحِبَنَا وَإِنْ شِئْتَ حُلِّفَ خَمْسُونَ مِنْ قَوْمِكَ أَنَّكَ لَمْ تَقْتُلْهُ. فإِنْ أَبَيْتَ قَتَلْنَاكَ بِهِ. فأَتَى قَوْمَهُ فأَخْبَرَهُمْ. فقَالُوا نَحْلِفُ فَأَتَتِ اِمْرَأَةٌ مِنْ بَنِى هَاشِمٍ كَانَتْ تَحْتَ رَجُلٍ مِنْهُمْ، قَدْ وَلَدَتْ مِنْهُ. قَالَتْ: يَا أَبَا طَالِبٍ أُحِبُّ أَنْ تُجِيزَ ابْنِي هذَا بِرَجُلٍ مِنَ الْخَمْسِينَ وَ َ تُصْبَرُ يَمِينَهُ حَيْثُ تُصْبَرُ ا‘يْمَانُ فَفَعَلَ فَأَتَاهُ رَجُلٌ مِنْهُمْ. فقَالَ: يَا أَبَا طَالِبٍ أَرَدْتَ خَمْسِينَ رَجُ ً أَنْ يَحْلِفُوا مَكَانَ مِائَةٍ مِنَ ا‘‘بِلِ يُصِيبُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ بَعِيرَانِ، هذَانِ بَعِيرَانِ، فاقْبَلْهُمَا مِنِّي وَ َ تُصْبَرُ يَمِينِي حَيْثُ تُصْبَرُ ا‘يْمَانُ فَقَبِلَهُمَا. فَجَاءَ ثَ َمَانِيَةٌ وَأَرْبَعُونَ فَحَلَفُوا. قَالَ ابْنُ عَبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما: فَوَ الَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ مَا حَالَ الْحَوْلُ وَمِنَ الثَّمَانِيَةِ وَا‘رْبَعِينَ عَيْنٌ تَطْرُفُ[. أخرجه البخاري والنسائي.»القسامةُ« ا‘‘يمان يقسم بها المتهمون على إستحقاقهم دم صاحبهم أو يقسم المتهمون على نفي القتل عنهم، وهو مصدر يقال: أقسم ـ يقسم قسماً ـ وقسامة: إذا حلف.و»الفخذُ« دون القبيلة.و»تُجِيزُ ابْنِى« روى بالراء وبالزاى، ومعناه بالراء تؤمنه منها، وبالزاى تأذن له في ترك اليمين.و»المجيزُ« هو الذي يقوم بأمر اليتيم.و»يمينُ الصبر« هي التي يُلْزَمُهَا المأمور بها ويكره عليه ويُحكم عليه بها.

1. (4985)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Cahiliye devrinde görülen ilk kasâme hadisesi, biz Benî Haşim içinde cereyan etmişti. Benî Haşim'den (Amr İbnu Alkame İbni'l-Muttalib İbni Abdi Menaf adında) bir erkeği, Kureyş'in bir başka koluna mensup (Hıdaş İbnu Abdillah İbni Ebî Kays el-Amiri adında) bir adam ücretle tutmuştu. (Amr) develerle birlikte (Hıdaş'la) yola çıktı. Benî Haşim'den bir kimse ona uğradı. Bu adamın deri çuvallarının ipi kopmuştu.
"Bana yardım et, ip ver de şu çuvallarıma bağlayayım, develer ürkmesin!" dedi, o da ona bir ip verdi ve onunla çuvalları bağladı. Konakladıkları vakit bir tanesi hariç bütün develer bağlandı. Onu ücretle tutan patron:
"Bu deve niye bağlanmadı?" diye sordu. Öbürü: “Bunu bağlayacak ip yok!” dedi. “Pekiyi onun bağı nerede?” diye soru ve efendi hizmetçiye bir sopa fırlattı. Meğerse onun eceli bu değnekte imiş. (Adam yaralanır, fakat daha ölmeden) Yemenli bir zat kendisine uğrar. Yemenliye sorar:
"Sen hacc mevsiminde Mekke'de hazır bulunur musun?"

[288] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/202-203.

Adam: "Bazan bulunurum, bazan bulunmam" der. Yaralı ona:
"Benim için bir elçilik yapar mısın?" diye ilave eder. Adam:
"Evet yapar (istediğinizi duyururum)" der. Yaralı:
"Sen hacc mevsiminde hazır bulunduğun zaman: "Ey Kureyşliler!" diye bağır. Sana "Buyur!" ettikleri vakit: "Ey Haşimoğulları!" de!.. Onlar: "Buyur!" edince Ebu Talib'i sor. Ona: Beni falancanın bir ip sebebiyle öldürdüğünü haber ver!" der.
Bunu söyledikten sonra o işçi vefat eder
Onu ücretle tutan patron, (Mekke'ye) dönünce Ebu Talib yanına gelerek (öleni) sorup: "Arkadaşımıza ne oldu?" der. O da:
"Hastalandı, (tedavisi için) elimizden geleni yaptık. (Ama maalesef) öldü, defin işini de ben üzerime aldım!" diye cevap verir. Ebu Talib:
"O, senin bu alâkanı hak etmişti" der. Aradan bir müddet geçer. Sonra ölen ücretlinin vasiyette bulunduğu Yemenli zat hacc mevsiminde gelir ve:
"Ey Kureyşliler!" diye selenir. (Kureyşliler toplanıp):
"İşte biz Kureyşlileriz!" derler. Bu sefer adam:
"Ey Haşimoğulları!" der. Onlar:
"İşte biz Benî Haşimiz!" derler. Adam bu sefer de:
"Ey Ebu Talib!" der. Kendisine: "İşte şu Ebu Talib'tir!" derler. Adam:
"Bana falan kimse, size bir elçilik (yapmamı, bir haber) tebliğ etmemi söylemişti. O da şu: Onu falan kimse bir ip yüzünden öldürmüş" der. Bunun üzerine Ebu Talib ona gidip:
"Bizden üç şeyden birini seç: İstersen yüz deve öde, zîra sen bizim adamımızı öldürdün. (Bu iddiamızı inkar edecek olursan), dilersen, kavminden elli kişi senin öldürmediğine dair yemin etsinler. Bunlara itiraz edecek olursan, biz de seni onun sebebiyle öldüreceğiz!" der. Adam kavmine gelip durumu haber verir.
"Yemin edelim!" derler. Onlardan bir erkeğe nikahlı olup, doğum da yapmış olan Benî Haşimli bir kadın gelip:
"Ey Ebu Talib! Benim şu oğlumu o elli kişiden bir adam yerine tutmanı, fakat ona (yeminlerinin yaptırıldığı Ka'be rüknü ile Makam-ı İbrahim arasında) yemin ettirilmemesini talep ediyorum!" der. Ebu Talib bu kadının dilediği şekilde hareket eder. Derken onlardan bir başka adam gelir ve:
"Ey Ebu Talib! Sen yüz deveye bedel elli kişinin yemin etmesini diledin. Bu durumda her adama iki deve düşüyor. Al şu iki deveyi benim hesabıma kabul et, yeminlerin yapıldığı yerde bana yemin ettirme!" der. Ebu Talib bu iki deveyi kabul eder. Kırk sekiz kişi de gelip yemin ederler.
İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) der ki:
"Nefsimi kudret eliyle tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, yeminleri üzerinden bir yıl geçmeden o kırk sekiz kişiden hiçbir kımıldayan göz kalmadı (hepsi helak oldu)." [Buhârî, Menakıbu'l-Ensar 26; Nesâî, Kasame 1, (8, 2,4).][289]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cahiliye devrinde cereyan eden kasâmeye bir örnek vermektedir. Kasâmenin, katl ithamı halinde, delil yokluğunda, iddiayı nefiy veya isbat maksadıyla başvurulan hususi bir yemin olduğunu umumi açıklama kısmında belirtmiş idik.
2- Sadedinde olduğumuz yemin, Ka'be'nin Haceru'l-Esved Rüknü ile Makam-ı İbrahim arasında cereyan etmiştir. Hadis orada yapılan yalan yeminin süratli şekilde felaket getirdiğini ifade etmektedir.
Bu durumu te'yid eden örneklerden İbnu Hacer'in kaydettiği bir diğer rivayete göre: "Bir grup insan Beyt'in yanında yalan yere yemin etmişti. Sonra oradan çıkıp bir kayanın altına oturdular. Kaya üzerlerine çöktü."
Bir diğer rivayet şöyle: "Cahiliye halkı, Harem bölgesinde bir cürüm işlerlerse cezaları pek çabuk gelirdi."
Bir diğer örnek de şöyle: "Cahiliye devrinde bir cariye Ka'be'ye sığındı. Kadının efendisi gelip onu çekti çıkardı. Kadının eli çolak oldu."
Cahiliye devrinde, Harem'de mazlumun zalim hakkında yaptığı bedduaya süratle icabet hasıl olması meselesiyle ilgili olarak, Hz. Ömer'in şu sözü kaydedilmiştir: "Cahiliye devrinde insanlar ba'si (ahirette dirilmeyi) bilmedikleri için, zulümden kaçınmaları için (Cenab-ı Hak) onlara böyle muamelede bulunuyordu. Ama İslam geldikten sonra, kısas kıyamet gününe te'hir edildi."
Tavus'tan gelen bir rivayete göre: "Harem'de işlenen bir kötülüğün cezasının hemen verileceği zamanın gelmesi yakındır." Bu rivayet kıyamete yakın, ilmin yeryüzünden kabzedilmesiyle, insanların şer'î meseleleri unutmaları sonucu, eski halin döneceğine bir işaret kabul edilmiştir."[290]

4986- 2- وعن أبي سلمة بن عبدالرحمن، وسليمان بن يسار عن رجل من أصحاب رسول الله #:]أَنَّ النَّبِيَّ # أَقَرَّ الْقَسَامَةَ عَلى مَا كَانَتْ عَلَيْهِ في الْجَاهِلِيّةِ وَقَضى بِهَا بَيْنَ نَاسٍ مِنَ ا'نْصَارِ في قَتِيلٍ اِدَّعُوهُ عَلى يَهُودِ خَيْبَرَ[. أخرجه مسلم والنسائ

[289] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/205-206.
[290] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/206-207.

2. (4986)- Ebu Seleme İbnu Abdirrahman ve Süleyman İbnu Yesar, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bir sahabisinden naklen anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), kasâmeyi cahiliye devrindeki şekliyle takrir edip kabul etti. Hatta, Hayber Yahudileri aleyhine dava ettikleri bir ölü için Ensar'dan bir kısım insanlar arasında kasâmeye hükmetti." [Müslim, Kasame 8, (1670); Nesâî, Kasame 2, (8, 5).][291]

AÇIKLAMA:

Hadis, kasâme ile ilgili adabın cahiliye devrinde cereyan eden şekliyle İslam'a dahil edildiğini, tadilat yapılmadığını ifade etmekte, ayrıca Resulullah'ın bir katl hadisesinin hallini kasâme usulüyle yaptığını göstermektedir. Ensardan bir zat, Cübbi'l-Yehud'da ölü olarak bulunur. Ensar, bunun Yahudiler tarafından öldürüldüğünü iddia ederek diyet talep ederler. Yahudiler iddiayı reddedince Resulullah kasâmeye hükmeder.[292]

4987 -3- وعن سهل بن أبي حثمة قال:]انْطَلَقَ عَبْدُاللهِ بنُ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ ابْنُ مَسْعُودٍ الى خَيْبَرَ، وَهِيَ يَوْمَئِذٍ صُلْحٌ فَتَفَرَّقَا، فأتَى مُحَيِّصَةُ الى عبدِاللهِ ابنِ سَهْلٍ وَهُوَ يَتَشَحَّطُ في دَمِهِ قَتِيلً فَدَفَنَهُ. ثُمَّ قَدِمَ الْمَدِينَةَ. فَانْطَلَقَ عَبْدُ الرّحْمنِ بْنُ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ وَحُوَيِّصَةُ ابْنَا مَسْعُودٍ الى رَسُولِ اللهِ #. فَذَهَبَ عَبْدُالرَّحْمنِ يتَكَلَّمُ. فقَالَ #: كَبِّرْ كَبِّرْ، وَهُوَ أحْدَثُ الْقَوْمِ فَسَكَتَ فَتَكَلّمُوا. فقَالَ رَسُولَ اللهِ #: أتَحْلِفُونَ خَمْسِينَ يَمِيناً وَتَسْتَحِقُّونَ دَمَ صَاحِبِكُمْ؟ قَالُوا: كَيْفَ نَحْلِفُ، وَلَمْ نَشْهَدْ وَلَمْ نَرَ؟ قَالَ: فَتُبْرِئُكُمْ يَهُودُ بِخَمْسِينَ يَمِيناً. قَالُوا: كَيْفَ نَأخُذُ أيْمَانَ قَوْمٍ كُفَّارٍ؟ فَعقَلَهُ رَسُول اللهِ # مِنْ عِنْدِهِ[. أخرجه الستة.قوله: »يتشحط« أي يضطرب.وقوله: »كبّر« أمر بتقديم اكبر في الكم .

3. (4987)- Sehl İbnu Ebi Hasme anlatıyor: "Abdullah İbnu Sehl ve Muhayyısa İbnu Mes'ud Hayber'e gittiler. O günlerde Hayber'le sulh yapılmıştı. Onlar (hususi işleri için) birbirlerinden ayrıldılar.
Muhayyısa, Abdullah İbnu Sehl'e rastladı; kan revan içindeydi, son nefeslerini verdi. Muhayyısa, arkadaşını orada defnetti ve Medine'ye döndü. Mes'ud'un iki oğlu Muhayyısa ve Huvayyısa, Abdurrahman İbnu Sehl ile birlikte (durumu haber vermek üzere) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gittiler. Yaşça hepsinin küçüğü olan Abdurrahman konuşmaya başladı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Büyüğü büyükle, büyüğü büyükle!" diyerek müdahele etti. Bunun üzerine o sustu, öbürleri anlattılar. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Elli yemin yapıp arkadaşınızın diyetini hak etmek ister misiniz?" buyurdular. Onlar;
"Nasıl yemin ederiz, ne şahid olduk, ne de gördük!" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Yahudiler elli yeminle sizi tebrie etsinler mi?" buyurdular. Onlar:
"Biz kâfir insanların yeminine nasıl itibar ederiz?" dediler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) onların bu halleri üzerine, adamın diyetini kendi nezdinden ödedi." [Buharî, Diyat 22, Sulh 7, Cizye 12, Edeb 89, Ahkam 38; Müslim, Kasame 1, (1669); Muvatta, Kasame 1, (2, 877, 878); Ebu Davud, Diyat 8, 9, (4520, 4521, 4532); Tirmizî, Diyat 23, (1422); Nesâî, Kasame 3, (8, 5-12).][293]

4988 -4- وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده:]أنَّ ابْنَ مُحَيِّصَةَ ا‘صْبَحَ أصْبحَ قَتِيلً علَى أبْوَابِ خَيْبَرَ. فقَالَ رَسُول اللهِ #: أقِمْ شَاهِدَيْنِ عَلى مَنْ قَتَلَهُ أدْفَعْهُ إلَيْكَ بِرُمَّتِهِ. قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ؛ مِنْ أيْنَ نُصِيبُ شَاهِدَيْنِ؟ فإنَّمَا أصْبَحَ قَتِيلً عَلى أبْوَابِهِمْ. قَالَ: فَتَحْلِفُ خَمْسِينَ قَسَامَةً. فقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ وَكَيْفَ أحْلِفُ عَلى مَا أعْلَمُ؟ فقَالَ #: فَتَسْتَحْلِفُ مِنْهُمْ خَمْسِينَ قسامَةً. فقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ فَكَيْفَ نَسْتَحْلِفُهُمْ وَهُمُ الْيَهُودَ فقَسّمَ رَسُولُ اللهِ # دِيَتَهُ عَلَيْهِمْ وَأعَانَهُمْ بِنصْفِهَا[. أخرجه النسائي .

4. (4988)- Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi (radıyallahu anh) anlatıyor: "Muhayyisa'nın küçük oğlu Hayber'in kapısı önünde maktul bulundu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Öldüren hakkında iki şahid bul, kâtili sana ipiyle teslim edeyim!" buyurdu. Muhayyısa:
"Ey Allah'ın Resulü! Biz nereden iki şahid bulalım? Zîra onların kapıları önünde katledildi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öyleyse elli kere kasâme yemini ederim" buyurdular. Muhayyısa:
"Ey Allah'ın Resulü dedi, ben bilmediğim bir kimse hakkında nasıl yemin ederim?" Aleyhissalâtu vesselâm:
"Onlardan elli kasâme yemini talep edersin" buyurdular. Muhayyısa:
"Ey Allah'ın Resulü! Onlar Yahudidir, biz onlara nasıl yemin teklif ederiz?" dedi. Bunun üzerine ölenin diyetini Aleyhissalâtu vesselâm onlara (Yahudilere) hükmetti ve yarısıyla onlara yardımda bulundu." [Nesâî, Kasame 4, (8, 12).][294]

---

[291] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/207.
[292] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/207-208.
[293] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/208-209.
[294] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/209-210.

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen hadislerin ikisi de birbiri içine giren aynı meseleye temas ettikleri için açıklamasını müşterek yapacağız ve izaha muhtaç birkaç noktaya temas edeceğiz:
* Rümme, ip demektir. Hadiste, kısas yapılmak veya öldürülmek üzere götürülen kimseye bağlanan ip ifade edilmiştir. Bu ipin mücrimin kaçmaması için bağlandığı açıktır. Cahiliye devrinde, bir adam devesini satmış, boynunda ipi de varmış. Müşteri: "Deveyi ipiyle ver!" demiş. O da "ipiyle verdim!" demiş, böylece ipiyle demek olan بِرُمَّتِهِ tabiri tamamiyle, hepsi manasına gelen bir deyim olmuş.
* Hadis, kasâmenin olması için mağdur tarafın kasâme talep etmesini ifade etmektedir. Ulema diğer şartlar meyanında: Faili meçhul ölünün insan olmasını şart koşar, hayvan vs. hakkında kasâme olmayacağını belirtirler. İnsan olunca zımmî, Müslüman, hür, köle, çocuk, kadın ayırımı yapmazlar, herkes için kasâmenin gereğine hükmederler. Ayrıca kasâmeye, itham edilenlerin suçu inkar etmeleri halinde başvurulur.
* Ölü, belli bir şahsa veya belli bir köye, mahalleye ait değil de ammeye ait ise, kasâme olmazsa da diyet olur ve mağdur tarafa ödeme beytü'lmal (devlet hazinesi)'nden yapılır.
* Kasâmenin meşruluğunda ihtilaf yoktur. Fakat onunla nasıl amel edileceği hususunda bazı ihtilaflar vardır. Fıkıh kitaplarında bu hususlar görülebilir.
Kaydedilen hadislerde görülen bir ihtilaf, kasâmede kime yemin ettirileceği hususudur. Cumhur -ki İmam Şafiî ve Malik de burada yer alır- yeminin mirasçılara verdirileceğini söylerler. Onlara göre mirasçılar, elli yemin verirlerse hak sahibi olurlar.
Kasâmede kısası meşru addetmeyip "diyetle iktifa edilir" diyenlere göre, yemin önce davalı tarafa teklif edilir. Davalı yemin etmezse, davacı tarafa yemin ettirilir.
* İmam Âzam, Kûfe ulemasının çoğu ve Süfyan-ı Sevrî'ye göre, maktulün bir mahalle veya köyde bulunması ve bir de üzerinde öldürülme izi görülmesi, kasâme gerektirir. İmam Malik, İmam Şafiî, İmam Ahmed, Davud-u Zahirî, Leys ve bir kısım başka alimlere göre, maktulün sırf bir kavmin mahalle, kabile veya mescidinde bulunması ile kasâme sabit olmaz bu katl heder sayılır. Bu, bir kimse tarafından işlenmiş, mahallenin suçlanması için buraya atılmış bir cinayet de olabilir.[295]
2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD
* Kasâme ile sadece diyet icabeder, kısas gerekmez diyenlere bu hadis delildir.
* Faziletçe eşitlik halinde, yaşlı olana öncelik tanınır.
* Kasâme hak bir metoddur.
* Kâfir ve fasığın yeminine itibar edilir.
* Gaib aleyhine hüküm verilebilir. Kan davasında hasmın huzuru şart değildir.
* Müslümanla kâfir arasındaki davalar İslam kanunlarına göre çözüme bağlanır.
* Zann-ı galibe dayanarak yemin edilebilir.
* Kasâmenin cari olmadığı durumda, beytü'lmalden diyet ödenir.[296]

4989- 5- وعنه أيضاً عن ابيه عن جده قال:]قَتَلَ رَسُولُ اللهِ # بِالْقَسَامَةِ رَجُلًا مِنْ بَنِي نَصْرِ بْنِ مَالِكٍ بِبَحْرَةِ الرُّغَاءِ عَلَى شَطِّ لِيَّةِ الْبَحْرَةِ، فَقَالَ الْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ مِنْهُمْ[. أخرجه أبو داود. »الْبَحْرَةُ« البلدة .

5. (4989)- Yine Amr İbnu Şuayb an ebihi an ceddihi tarikinden anlatıldığına göre, "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Liyyetü'l-Bahre nam mevkiin kenarında yer alan Bahretu'r-Ruğâ'da meskun Benî Nadr İbni Malik kabilesinden bir adamı kasâme yoluyla öldür(t)dü ve:
"Katil de maktül de kendilerinden!" buyurdu." [Ebu Davud, Diyat 8, (4522).] [297]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın kasâme yoluyla kısasa da yer verdiğini ifade etmektedir. Ancak hadisin muzdarib olduğu, ibarede birkısım takdim ve tehirler bulunduğu şarihler tarafından belirtilmiştir. Teysir Müellifi, hadisin Sünen'deki aslında yer alan ve bazı ihtilaflara işaret eden Ebu Davud'un hadis hakkında notunu buraya almamıştır. Teknik bir teferruat olduğu için biz de temas etmeyeceğiz.
2- Zürkânî'nin Muvatta Şerhi'nde kaydına göre, Ömer İbnu Abdilaziz ve Abdullah İbnu'z-Zübeyr (radıyallahu anhümâ) bu hadisle amel etmişlerdir. [298]

MUDARABE BÖLÜMÜ

[295] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/210-211.
[296] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/211.
[297] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/211.
[298] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/212.

UMUMİ AÇIKLAMA

Teysir'in aslında Kırâz diye isimlendirilmiş olan bu bölümün ismini mudarebe diye değiştirdik. Çünkü kırâz kelimesi dilimizde bilinmez. Esasen kırâz da mudarebe demektir. Hicaz ulemasının kırâz dediği şeye Irak ulemâsı mudarebe demiştir.
Zürkânî'nin açıkladığı üzere, Irak uleması, kelimeyi "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman..." (Nisa 101) ve "Bir kısmınız, Allah'ın lütfundan rızkını aramak için yeryüzünde dolaşacak..." (Müzzemmil 20) ayetlerinden almıştır. Hadiste لَوْ جَعَلْتُهُ قِرَاضاً ibaresinin gelmiş olması da, bu tabirin Hicaz'da müsta'mel bir lügat olduğunu gösterir.
Mudarebe (kırâz) cahiliye devrinde câri olan ticârî bir ortaklık çeşidi idi. İslam aynen benimsemiştir. Hatta Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine henüz peygamberlik gelmezden önce, Hz. Hatice (radıyallahu anhâ) ile mudarebede bulunmuştur. Tıpkı diyet gibi, bu tatbikat herkes tarafından rivayet edilmiştir. Meşruiyyetinde herhangi bir şüphe mevzubahis değildir.
Bu kısa açıklamadan sonra mudarebeyi kısaca: "Bir taraftan sermaye, diğer taraftan say ve amel (çalışma) olmak üzere akdedilen bir nevi şirket, ticârî bir ortaklık" diye tarif edebiliriz. Bu şirkette sermayeyi kullanıp çalışan ortağa mudarib denir.
İbnu Abdilberr: "Mudarebenin amel edilmiş olan bir sünnet olduğu hususunda ulema icma etmiştir" dedikten sonra, Hz. Ömer, Abdullah İbnu Ömer, Hz. Aişe, İbnu Mes'ud gibi büyük sahabilerin: "Yetimlerin mallarını ticarette çalıştırın, zekat yiyip tüketmesin" dediklerini ve onların, yetimlerin mallarını mudârebe usulüyle çalıştırdıklarını belirtir.[299]

-4990 -1- عن زيد بن أسلم عن أبيه قال:]خَرَجَ عَبْدُاللهِ وَعُبَيْدُاللهِ ابْنَا عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهم في جَيْشٍ الى الْعِرَاقِ. فَلَمَّا قَفَّى مَرّا
عَلى أَبِي مُوسى ا‘شْعَرِيّ رَضِيَ اللهُ عَنْه وَهُوَ أَمِيرُ الْبَصْرَةِ فَرَحّبَ بِهِمَا وَسَهّلَ. ثُمَّ قَالَ: لَو أَقْدِرُ لَكُمَا عَلى أَمْرٍ أَنْفَعُكُمَا بِهِ لَفَعَلْتُ؟ ثُمَّ قَالَ: بَلى، هٰهُنَا مَالٌ مِنْ مَالِ اللهِ أُرِيدُ أَنْ أَبْعَثَ بِهِ الى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ فاسْلِفَكُمَاهُ، فَابْتَاعَا بِهِ مِنْ مَتَاعِ الْعِرَاقِ ثُمَّ تَبِيعَانِهِ بِالْمَدِينَةِ، فَتُؤَدِّيَانِ رَأسَ الْمَالِ الى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَيَكُونُ لَكُمَا الرِّبْحُ. فقَالَ: وَدِدْنَا، فَفَعَلَ. وَكَتَبَ الى عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْه أَنْ يَأخُذَ مِنْهُمَا الْمَالَ. فَلَمّا قَدِمَا بَاعَا فأَرْبَحَا فَلَمَّا دَفَعَا ذٰلِكَ الى عُمَرَ، قَالَ: أَلِكُلِّ الْجَيْشِ أَسْلَفَ مِثْلَ مَا أَسْلَفَكُمَا. أَدّيَا الْمَالَ وَرِبْحَهُ. فأَمَّا عَبْدُاللهِ فَسَكَتَ، فأَمَّا عُبَيْدُاللهِ فقَالَ: مَا يَنْبَغِي لَكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ هٰذَا؛ أَرَأَيْتَ لَوْ نَقَصَ الْمَالُ أَوْ هَلَكَ ضَمَنَّاهُ. فقَالَ: أَدّيَا الْمَالَ وَرِبْحَهُ فَسَكَتَ عَبْدُاللهِ. فَرَاجَعَهُ عُبَيْدُاللهِ فقَالَ رَجُلٌ مِنْ جُلَسَائِهِ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؛ لَوْ جَعَلْتُهُ قِراضاً؟ فَقَالَ: عُمَرُ قَدْ جَعَلْتُهُ قراضاً، أَدّيَا الْمَالَ وَرِبْحَهُ. فَسَكَتَ عَبْدُاللهِ فَأَخَذَ رَأسَ الْمَالِ وَنِصْفَ رِبْحِهِ. وَأَخَذَ عَبْدُاللهِ وَعُبَيْدُ اللهِ نِصْفَ رِبْحِ الْمَالِ[. أخرجه مالك .

1. (4990)- Zeyd İbnu Eslem (radıyallahu anh) babasından naklen anlattığına göre, "Ömer İbnu'l-Hattab'ın iki oğlu Abdullah ve Ubeydullah (radıyallahu anhümâ), Irak'a giden bir orduya katılıp sefere çıktılar. Bu seferde, Basra emîri olan Ebu Musa el-Eş'arî (radıyallahu anh)'ye uğradılar. Ebu Musa onlarla merhabalaşıp, kolaylık diledikten sonra:
"Size faydası dokunacak bir şey yapabilmeyi ne kadar isterdim!" dedi ve az sonra hatırladı: "Evet evet! Şurada Allah'ın malından mal var. Onu Emîrü'lmü'minîn (Hz. Ömer)'e göndermek istiyorum. Ben onu size karz olarak vereyim. Siz onunla Irak mallarından satın alın, sonra da Medine'de satın. Sermayeyi emîru'lmü'minîn'e ödeyin, kâr da sizin olsun!" dedi. Abdullah ve Ubeydullah:
"Bunu yapmak isteriz" dediler ve yaptılar. Ebu Musa, Hz. Ömer (radıyallahu anhümâ)'e onlardan malı almasını yazdı.
Medine'ye geldikleri vakit malı sattılar, kâr ettiler. Parayı Hz. Ömer'e verdikleri zaman:
"Ebu Musa, her askere size yaptığı gibi borç veriyor mu?" diye sordu. Oğulları, "Hayır!" dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer:
"Emîru'lmü'minînin iki oğlu olduğunuz için borç vermiş. (Olmaz böyle şey!) Sermayeyi de, kârı da getirin!" diye gürledi. Abdullah sükût etti. Ubeydullah ise:
"Ey Emîru'lmü'minîn, bu davranış sana yakışmaz! Eğer bu sermaye noksanlaşsa veya kaybolsa idi, biz tazmin edecektik" dedi. Fakat Hz. Ömer:
"Kârı da getirin!" diye ısrar etti. Abdullah yine sesini çıkarmadı. Ubeydullah (önceki söylediklerini tekrar ederek) karşılık verdi. Bunun üzerine Hz. Ömer'in meclis arkadaşlarından bir adam:
"Ey Emîru'lmü'minîn! Bunu mudarebe saysan!" teklifinde bulundu. Hz. Ömer de:
"Evet, onu mudarebe kıldım!" deyip, sermayeyi ve kârın yarısını aldı. Abdullah'la Ubeydullah da diğer yarısını aldılar." [Muvatta, Kıraz 1, (2, 687, 688).][300]

[299] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/213.
[300] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/214-215.

-4991 -2- وعن العء بن عبدالرحمن عن أبيه عن جده:]أنّ عُثْمَانَ بْنَ عَفّانَ: أعْطَاهُ مَاً قَراضاً يَعْمَلُ فيهِ عَلى أنّ الرّبْحَ بَيْنَهُمَا[. أخرجه مالك .

2. (4991)- Alâ İbnu Abdirrahman babası vasıtasıyla dedesi (Yakup el-Medenî)'den naklediyor: "Osman İbnu Affan kendisine, çalıştırması için, mudarebe olarak mal verdi ve kâr ikisinin oldu." [Muvatta, Kırâz 2, (2, 688).][301]

AÇIKLAMA:

1- Sermaye birinden, onu çalıştırıp ticaret yapma işi bir diğerinden olmak suretiyle teşkil edilen ve mudarebe (veya kıraz) denilen ticarî şirkete Ashab'tan iki örnek görmekteyiz. İmam Malik, bunları, mudarebeye sahabe devrinden örnek göstermek maksadıyla kaydetmiş olmalıdır. Çünkü bu meseleye ayet ve merfu sünnette rastlanmaz.
2- Hz. Ömer (radıyallahu anh), Ebu Musa'nın davranışından, kendi çocuklarına hususi muamele ile kayırma gördüğü için devlet malıyla elde edilen kârı da hazineye almak istiyor. Ancak Ubeydullah, bunu borç olarak almış olduklarını, kaybı veya ziyana uğraması halinde tazmin edeceklerini, dolayısıyla kârının kendilerinin olması gerektiğini istidlal ediyor. Zürkânî, Ubeydullah'ın, babasına yaptığı itirazın ukuk ve saygısızlık olmadığını, dolayısıyla bu itiraz ve ihticacda ne babalık ne de halifelik hakkına bir halel gelmediğini belirtir. "Nass olmayan yerde ihticaca cevaz vardır" der.
3- Meseleyi çözüme kavuşturan zatın Abdurrahman İbnu Avf (radıyallahu anh) olduğu belirtilmiştir. O, kendisine sorulmadan fetva vermiş ve fetvası kabul görmüştür. Bu kabul, Hz. Ömer'in müdarebe tarzındaki şirketin meşruluğunu te'yid etmesi demektir. Hâdisenin birçok sahabenin hayatta oldukları bir zamanda cereyan etmesi, buna herhangi bir itiraz da gelmemesi mudarebenin meşruluğuna delil kabul edilmiştir.
* Bazı alimler: "Bu muamele İslam'da ilk mudarebedir" demiştir. Bazıları da bunun değil, bir başka hâdisenin ilk olduğunu söyler. Şöyle ki: Hz. Ömer, ticaretten anlamayan kimseleri çarşıdan çıkarır. Bunlar arasında Ya'kub Mevla'l-Huraka da vardı. Onun halini yakinen bilen Hz. Osman (radıyallahu anh) kendisine sermaye verip çarşıya oturtur ve ortak olarak ticaret yaptırır. İşte bu hâdisenin ilk mudarebe örneğini teşkil ettiği de söylenmiştir. [302]

KISSALAR BÖLÜMÜ

UMUMİ AÇIKLAMA

Kıssa dilimize de girmiş bir kelimedir; fıkra, hikâye gibi manalara gelir. Kıssadan hisse tabirini sıkça kullanırız. Şu halde ibretli, muhayyel hikâyelere kıssa dediğimiz gibi, eski devirlerde yaşamış peygamberlerin, velilerin, kahramanların... hikâyelerine de kıssa deriz. Kur'an-ı Kerim'de birçok peygamberlerin kıssaları vardır. Hz. Yusuf'la ilgili olan, ahsenü'lkısas yani kıssaların en güzeli olarak tavsif edilir (Yusuf 3). Bir surenin ismi de Kasas'dır yani kıssalar. Kur'an'da peygamberler dışında Hz. Lokman, Hızır, Ashab-ı Kehf, Karun gibi başka kimselerin kıssalarına da yer verilmiştir.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hadisleri kıssa yönüyle daha zengindir. Bir kısım peygamberlerle ilgili olarak Kur'anî ve gayr-ı Kur'anî kıssalar anlatıldığı gibi, Kur'an'da hiç yer verilmeyen bazı eşhasın kıssaları da anlatılır. Bunlardan bir kısmı örnek kişilerin, bir kısmı da kötü kişilerin kıssasıdır. Bazan cennet ve cehennemin tefahuru, hayvanların konuşması gibi daha farklı kıssalara da rastlanır. Hepsi hisseler alınacak derslerle doludur. Sırf eğlence olsun diye anlatılan kıssa mevcut değildir. Resulullah, ihtiva ettiği ahlakî değerler sebebiyle isrâilî kıssalar da anlatmış ve israiliyatın anlatılmasına cevaz vermiştir. İsrailiyat tenkid edilirken ölçüyü kaçırmamak, Resulullah'ın da buna yer verdiğini bilmek gerek.
Yüce hakikatler, anlaşılması zor ve gâmız meseleler, kıssalar yoluyla müşahhas, herkesin ve hatta en ami bir kimsenin bile anlayabileceği bir hale getirilmekte, adeta sahneye konmaktadır. Bu tarza, taşıdığı ta'limî (didaktik) değer sebebiyle eskiden beri bütün dinî kitaplarda yer verilmiştir. Şu halde kıssaya genişçe yer verme hâdisesi İslam'a has bir metod değildir. İncil ve Tevrat gibi diğer mukaddes kitaplarda da mevcuttur. Telkin ve öğretimde kıssa anlatımının ehemmiyetini idrak eden laik çevreler de günümüzde kıssa edebiyatına çocuk, büyük her çeşit insan seviyesinde yer vermektedir. Roman bile bir kıssalar dizisinden meydana gelen bir büyük kıssa olarak tarif edilebilir.
Burada maksadımız edebî sanatlar hakkında yorum veya tahlilde bulunmak değildir. Ancak dinî mesajın, ahlakî ideallerin halka intikalinde kıssanın mühim ve müessir bir vasıta olduğuna dikkat çekmek istiyoruz. Bu sebeple bütün İlahî kitapların ve peygamberlerin kıssalara yer verdiğini, dolayısiyle günümüz şartlarında, dinî öğretim ve ahlakî terbiyede bu tekniğin yeterince kullanılması, işlenmesi geliştirilmesi gereğine dikkat çekiyoruz.

[301] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/215.
[302] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/215-216.

Sadedinde olduğumuz bölümde, sünnette gelen kıssalardan çok az bir kısmına yer verilmiş olduğunu bilmemiz gerekir.[303]

*** HZ. İBRAHİM VE HZ. İSMAİL ALEYHİMASSELAM'IN KISSALARI**

-4992 -1- عن ابن عبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]أَقْبَلَ إبْرَاهِيمُ بإسْمَاعِيلَ عَلَيْهِمَا السَّ◌َمُ وَأُمِّهِ وَهِيَ تُرْضِعُهُ، مَعَها شَنَّةٌ، حَتّى وَضَعَهَا عِنْدَ الْبَيْتِ عِنْدَ دَوْحَةٍ فَوْقَ زَمْزَمَ في أعْلَى الْمَسْجِدِ، وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ أحَدٌ، وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ، فَوَضَعَهُمَا هُنَاكَ وَوَضَعَ عِنْدَهُمَا جَرَاباً فيهِ تَمْرٌ وَسِقَاءً فيهِ مَاءٌ. ثُمَّ قفى إبْرَاهِيمُ مُنْطَلِقاً فَتَبِعَتْهُ أُمُّ إسْمَاعِيلَ. فَقَالَتْ: يَا إبْرَاهِيمُ! أيْنَ تَذْهَبُ وَتَتْرُكُنَا بهذَا الْوَادِي الَّذِي لَيْسَ فيهِ أنِيسٌ وَ◌َ شَيْءٌ. فَقَالَتْ لَهُ ذلِكَ مِرَاراً، وَجَعَلَ◌َ يَلْتَفِتُ إلَيْهَا. فَقَالَتْ لَهُ: اللهُ أمَرَكَ بِهذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَتْ: إذاً◌َ يُضَيِّعَنَا، ثُمَّ رَجَعَتْ فَانْطَلَقَ إبْرَاهِيمُ، حَتّى إذَا كَانَ عِنْدَ الثَّنِيَّةِ حَيْثُ◌َ يَرُونَهُ، اِسْتَقْبَلَ بِوَجْهِهِ الْبَيْتَ، ثُمَّ دَعَا بِهؤُ◌َءِ الدَّعَوَاتِ، وَرَفَعَ يَدَيْهِ. فَقَالَ: رَبِّ إنِّي أسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ، حَتّى بَلَغَ يَشْكُرُونَ. وَجَعَلَتْ أُمُّ إسْمَاعِيلَ تُرْضِعُهُ وَتَشْرَبُ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ. فَلَمَّا نَفِدَ مَا في السِّقَاءِ عَطِشَتْ وَعَطِشَ وَلَدُهَا وَجَعَلَتْ تَنْظُرُ إلَيْهِ يَتَلَوَّى، أوْ قَالَ يَتَلَبَّطُ. فَانْطَلَقَتْ كَرَاهِيَةَ أنْ تَنْظُرَ إلَيْهِ، فَوَجَدَتِ الصَّفَا أقْرَبَ جَبَلٍ يَلِيهَا. فَقَامَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَتِ الْوَادِي تَنْظُرُ، هَلْ تَرى أحَداً. فَلَمْ تَرَ أحَداً. فَهَبطَتْ مِنَ الصَّفَا، حَتّى بَلَغَتِ الْوَادِي رَفَعَتْ طَرَفَ دِرْعِهَا ثُمَّ سَعَتْ سَعْيَ ا"نْسَانِ الْمَجْهُودِ. حَتّى جاوَزَتِ الْوَادِيَ ثُمَّ أتَتِ الْمَرْوَةَ فَقَامَتْ عَلَيْهَا، فَنَظَرَتْ هَلْ تَرى أحَداً؟ فَلَمْ تَرَ أحَداً فَفَعَلَتْ ذلِكَ سَبْعاً. فذلِكَ سَعْيُ النَّاسِ بَيْنَهُمَا. فَلَمَّا أشْرَفَتْ عَلى الْمَرْوَةِ سَمِعَتْ صَوْتاً فَقَالَتْ: صَهْ، تُرِيدُ نَفْسَهَا. ثُمَّ تَسَمَّعَتْ فَسَمِعَتْ أيْضاً. فقَالَتْ: قَدْ أسْمَعْتَ إنْ كَانَ عِنْدَكَ غِوَاثٌ. فإذَا هِيَ بِالْمَلَكِ عِنْدَ مَوْضعِ زَمْزَمَ، فَبَحَثَ بِعَقِبِهِ، أوْ قَالَ بِجَناحِهِ. حَتّى ظَهَرَ الْمَاءُ فَجَعَلَتْ تُحَوِّضُهُ، وَتَقُولُ بِيَدِهَا هكذَا، وَجَعَلَتْ تَغْرِفُ مِنَ الْمَاءِ في سِقَائِهَا وَهُوَ يَفُورُ بَعْدَمَا تَغْرِفُ. قَالَ ابْنُ عَبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما. قَالَ #: يَرْحَمُ اللهُ أُمَّ إسْمَاعِيلَ لَوْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ، أوْ قَالَ: لَوْ لَمْ تَغْرِفْ مِنَ الْمَاءِ لَكَانَتْ زَمْزَمُ عَيْناً مَعِيناً. فَشَرِبَتْ وَأرْضَعَتْ وَلَدَهَا. فقَالَ لَهَا الْمَلَكُ: َ تَخَافُوا الضَّيْعَةَ، فإنَّ للهِ تَعالى هٰهُنَا بَيْتاً يَبْنِيهِ هذَا الْغُ◌َمُ وَأبُوهُ، وَإنَّ اللهَ◌َ يُضِيِّعُ أهْلَهُ. وَكَانَ الْبَيْتُ مُرْتَفِعاً مِنَ ا"رْضِ كَالرَّابِيَةِ، تَأتِيهِ السُّيُولُ فَتَأخُذُ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ، فَكَانَتْ كَذلِكَ حَتّى مَرَّتْ بِهِمْ رُفْقَةٌ مِنْ جُرْهُمٍ مُقْبِلِينَ مِنْ طَرِيقِ كَدَاءَ فَنَزَلُوا في أسْفَلِ مَكَّةَ فَرَأوْا طَائِراً عَائِقاً. فَقَالُوا: إنَّ هذَا الطَّيْرَ لَيَدُورُ عَلى مَاءٍ، وَلَعَهْدُنَا بِهذَا الْوَادِي وَ◌َ مَاءَ فيهِ، فأرْسَلُوا جَرِيّاً أوْ جَرِيَّيْنِ، فإذَا هُمْ بِالْمَاءِ. فَرَجَعُوا فأخْبَرُوهُمْ. فَأقْبَلُوا، وَأُمُّ إسْمَاعِيلَ عِنْدَ الْمَاءِ. فَقَالُوا: تَأذَنِينَ لَنَا أنْ نَنْزِلَ عِنْدَكِ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، وَلكِنْ◌َ حَقَّ لَكُمْ في الْمَاءِ. قَالَوا: نَعَمْ. قَالَ النَّبِيُّ # فألْفَى أُمَّ إسْمَاعِيلَ وَهِيَ تُحِبُّ ا"نْسَ، فَنَزَلُوا. وَأرْسَلُوا الى أهْلِيهِمْ فَنَزَلُوا مَعَهُمْ، حَتّى إذَا كَانَ بِهَا أهْلُ أبْيَاتٍ مِنْهُمْ وَشَبَّ الْغُ◌َمُ وَتَعَلَّمَ الْعَرَبِيَّةَ مِنْهُمْ، وَأنْفَسَهُمْ وَأعْجَبَهُمْ حِينَ شَبَّ، فَلَمَّا أدْرَكَ زَوَّجُوهُ امْرَأةً مِنْهُمْ. وَمَاتَتْ أُمُّ إسْمَاعِيلَ. فَجَاءَ إبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّ◌َمُ بَعْدَ مَا تَزَوَّجَ إسْمَاعِيلُ يُطَالِعُ تَرِكَتَهُ فَلَمْ يَجِدْ إسْمَاعِيلَ فَسَألَ امْرَأتَهُ عَنْهُ. فَقَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا. ثُمَّ سَألَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ. فقَالَتْ: نَحْنُ بِشَرٍ، نَحْنُ في ضِيقٍ وَشِدَّةٍ. فَشَكَتْ إلَيْهِ. قَالَ: فإذَا جَاءَ زَوْجُكِ فَاقْرَئِي عَلَيْهِ السَّ◌َمَ، وقُولِي لَهُ: يُغَيِّرُ عَتَبَةَ بَابِهِ. فَلَمَا جَاءَ إسْمَاعِيلُ كَأنَّهُ آنَسَ شَيْئاً. فقَالَ: هَلْ جَاءَكُمْ مِنْ أحَدٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ شَيْخٌ كَذَا وَكَذَا. فَسَألْنَا عَنْكَ فَأخْبَرْتُهُ، وَسَألَنِي عِيشَتَنَا فأخْبَرْتُهُ أنَّا في جَهْدٍ وَشِدَّةٍ. قَالَ: فَهَلْ أوْصَاكِ بِشَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. أمَرَنِي أنْ أقْرَأ عَلَيْكَ السَّ◌َمَ، وَيَقُولُ: غَيِّرْ عَتَبَةَ بَابِكَ. فقَالَ: ذلِكَ أبِي، وَقَدْ أمَرَنِي أنْ أُفَارِقَكِ، الْحَقِي بِأهْلِكِ. فَطَلَّقَهَا وَتَزَوَّجَ مِنْهُمْ أُخْرَى، فَلَبِثَ عَنْهُمْ إبْرَاهِيمُ مَاشَاءَ أنْ يَلْبَثَ. ثُمَّ أتَاهُمْ بَعْدُ فَلَمْ يَجِدْهُ فَدَخَلَ عَلى امْرَأتِهِ فَسَألَهَا عَنْهُ. فَقَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا شَيْئاً. قَالَ كَيْفَ حَالُكُمْ؟ وَسَألَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ، فَقَالَتْ: نَحْنُ بِخَيْرٍ وَسَعَةٍ، وَأثْنَتْ عَلى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ: مَا طَعَامُكُمْ؟ قَالَتِ اللَّحْمُ. قَالَ مَا شَرَابُكُمْ قَالَتِ الْمَاءُ. قَالَ اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ في اللَّحْمِ وَالْمَاءِ. قَالَ # وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ حَبٌّ، وَلَوْ كَانَ لَهُمْ لَدَعَا لَهُم فيهِ. قَالَ: فَهُمَا◌َ يَخْلُو عَلَيْهِمَا أحَدٌ بِغَيْرِ مَكَّةَ إ◌َّ لَمْ يُوَافِقَاهُ. قَالَ: فإذَا جَاءَ زَوْجُكِ فَاقْرَئِي عَلَيْهِ السَّ◌َمَ وَمُرِيهِ يُثَبِّتُ عَتَبَةَ بَابِهِ. فَلَمَّا جَاءَ إسْمَاعِيلُ، قَالَ: هَلْ أتَاكُمْ مِنْ أحَدٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. أتَانَا شَيْخٌ حَسَنُ الْهَيْئَةِ، وَأثْنَتْ عَلَيْهِ، فَسَألَنِي عَنْكَ فأخْبَرْتُهُ، فَسَألَنِي كَيْفَ عَيْشَنَا؟ فَأخْبَرْتُهُ أنَّا بِخَيْرٍ. قَالَ فَأوْصَاكِ بِشَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، هُوَ يَقْرأ عَلَيْكَ السَّمَ، وَيَأمُرُكَ أنْ تُثَبِّتَ عَتَبَةَ بَابِكَ. قَالَ: ذَاكَ أبِي، وَأنْتِ الْعَتَبَةُ، أمَرَنِي أنْ أُمْسِكَكِ. ثُمَّ لَبِثَ عَنْهُمْ مَا شَاءَ اللهُ. ثُمَّ جَاءَ إلَيْهِمْ بَعْدَ ذلِكَ وَإسْمَاعِيلُ يَبْرِي نَبْ◌ً لَهُ تَحْتَ دَوْحَةٍ قَرِيباً مِنْ زَمْزَمَ. فَلَمَّا رَآهُ قَامَ إلَيْهِ، وَصَنَعَا كَمَا يَصْنَعُ الْوَالِدُ بِوَلَدِهِ وَالْوَلَدُ بِالْوَالِدِ. ثُمَّ قَالَ: يَا إسْمَاعِيلُ إنَّ اللهَ أمَرَنِي بِأمْرٍ. قَالَ: فَاصْنَعْ مَا أمَرَكَ رَبُّكَ. قَالَ: وَتُعِينُنِي؟ قَالَ: وَأُعِينُكَ. قَالَ: إنَّ اللهَ أمَرَنِي أنْ أبْنِيَ بَيْتاً هٰهُنَا، وَأشَارَ الى أكَمَةٍ مُرْتَفِعَةٍ عَلى مَا حَوْلَهَا. قَالَ: فَعِنْدَ ذلِكَ رَفَعَا الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ. فَجَعَلَ إسْمَاعِيلُ يَأتِي بِالْحِجَارَةِ وَإبْرَاهِيمُ يَبْنِي، حَتَّى إذَا ارْتَفَعَ الْبَنَاءُ جَاءَ بِهذا الْحَ◌َجَرِ فَوَضَعَهُ لَهُ فَقَامَ عَلَيْهِ وَهُوَ يَبْنِي، وَإسْمَاعِيلُ يُنَاوِلُهُ الْحِجَارَةَ، وَهُمَا يَقُونِ: رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إنَّكَ أنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ. قَالَ فَجَعَ◌َ يَبْنِيَانِ حَتّى يَدُورَا حَوْلَ الْبَيْتِ، وَهُمَا يَقُونِ: رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إنَّكَ أنْتَ السّمِيعُ الْعَلِيمُ[. أخرجه البخاري بهذا اللفظ. ولم يذكر البارزي ما بعد قوله: ولو كان لهم حبّ دعا لهم فيه، الى آخر الحديث. والله اعلم.»الدَّوحةُ« الشجرة العظيمة.و»الثَّنِيَّةُ« الطريق في العقبة، وقيل: ما ارتفع منها من ارض.وقولها: »صه« أي لما سمعت الصوت سكتت نفسها لتتحققه .

»تَحَوِّضُه« أي تجعل له حوضاً يجتمع الماء فيه.و»الضَّيعةُ« الضياع والحاجة.و»المَعينُ« الماء الجاري الظاهر الذي يتعذر أخذه.و»العَائفُ« المتردد حول الماء.و»أنس شَيْئاً« أي أبصر أثر أبيه وبركة قدومه .

[303] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/217-218.

1. (4992)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Hz. İbrahim beraberinde Hz. İsmail aleyhimasselam ve onu henüz emzirmekte olan annesi olduğu halde ilerledi. Kadının yanında bir de su tulumu vardı. Hz. İbrahim, kadını Beyt'in yanında Devha denen büyük bir ağacın dibine bıraktı. Burası Mescid'in yukarı tarafında ve zemzemin tam üstünde bir nokta idi. O gün Mekke'de kimse yaşamıyordu, orada hiç su da yoktu. İşte Hz. İbrahim anne ve çocuğunu buraya koydu, yanlarına, içerisinde hurma bulunan eski bir azık dağarcığı ile su bulunan bir tuluk bıraktı.

Hz. İbrahim aleyhisselam bundan sonra (emr-i İlahî ile) arkasını dönüp (Şam'a gitmek üzere) oradan uzaklaştı. İsmail'in annesi, İbrahim'in peşine düştü (ve ona Kedâ'da yetişti).

"Ey İbrahim, bizi burada, hiçbir insanın hiçbir yoldaşın bulunmadığı bir yerde bırakıp nereye gidiyorsun?" diye seslendi. Bu sözünü birkaç kere tekrarladı. Hz. İbrahim, (emir gereği) ona dönüp bakmadı bile. Anne, tekrar (üçüncü kere) seslendi.

"Böyle yapmanı sana Allah mı emretti?" dedi. Hz. İbrahim bunun üzerine "Evet!" buyurdu. Kadın:

"Öyleyse (Rabbimiz hafizimizdir), bizi burada perişan etmez!" dedi, sonra geri döndü. Hz. İbrahim de yoluna devam etti. Kendisini göremeyecekleri Seniyye (tepesine) gelince Beyt'e yöneldi, ellerini kaldırdı ve şu duaları yaptı: "Ey Rabbimiz! Ailemden bir kısmını, senin hürmetli Beyt'inin yanında, ekinsiz bir vadide yerleştirdim -namazlarını Beyt'inin huzurunda dosdoğru kılsınlar diye-. Ey Rabbimiz! Sen de insanlarda mü'min olanların gönüllerini onlara meylettir ve onları meyvelerle rızıklandır ki, onlar da nimetlerinin kadrini bilip şükretsinler" (İbrahim 37).

İsmail'in annesi, çocuğu emziriyor, yanlarındaki sudan içiyordu. Kaptaki su bitince susadı, (sütü de kesildi), çocuğu da susadı (İsmail bu esnada iki yaşında idi). Kadıncağız (susuzluktan) kıvranıp ızdırap çeken çocuğa bakıyordu. Onu bu halde seyretmenin acısına dayanamayarak oradan kalkıp, kendisine en yakın bulduğu Safa tepesine gitti. Üzerine çıktı, birilerini görebilir miyim diye (o gün derin olan) vadiye yönelip etrafa baktı, ama kimseyi göremedi. Safa'dan indi, vadiye ulaştı, entarisinin eteğini topladı. Ciddi bir işi olan bir insanın koşusuyla koşmaya başladı. Vadiyi geçti. Merve tepesine geldi, üzerine çıktı, oradan etrafa baktı, bir kimse görmeye çalıştı. Ama kimseyi göremedi. Bu gidipgelişi yedi kere yatpı. İşte (hacc esnasında) iki tepe arasında hacıların koşması buradan gelir.

Anne, (bu sefer) Merve'ye yaklaşınca bir ses işitti. Kendi kendine: "Sus" dedi ve sese kulağını verdi. O sesi yine işitti. Bunun üzerine:

"(Ey ses sahibi!) Sen sesini işittirdin, bir yardımın varsa (gecikme)!" dedi. Derken zemzemin yanında bir melek (tecelli etti). Bu Cebrail'di. Cebrail kadına seslendi: "Sen kimsin?" Kadın: "Ben Hacer'im, İbrahim'in oğlunun annesi..."

"İbrahim sizi kime tevkil etti?"

"Allah Teala'ya."

"Her ihtiyacınızı görecek Zat'a tevkil etmiş."

Ayağının ökçesi -veya kanadıyla- yeri eşeliyordu. Nihayet su çıkmaya başladı. Kadın (boşa akmaması için) suyu eliyle havuzluyordu. Bir taraftan da sudan kabına doldurdu. Su ise, kadın aldıkça dipten kaynıyordu."

İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) dedi ki: "Allah İsmail'in annesine rahmetini bol kılsın, keşke zemzemi olduğu gibi akar bıraksaydı da avuçlamasaydı. Bu takdirde (zemzem, kuyu değil) akarsu olacaktı."

Kadın sudan içti, çocuğunu da emzirdi.

Melek, kadına:

"Zayi ve helak oluruz diye korkmayın! Zîra, Allah Teala hazretleri'nin burada bir Beyt'i olacak ve bunu da şu çocuk ve babası bina edecek. Allah Teala hazretleri o işin sahiplerini zayi etmez!" dedi. Beyt yerden yüksekti, tıpkı bir tepe gibi. Gelen seller sağını solunu aşındırmıştı.

Kadın bu şekilde yaşayıp giderken, oraya Cürhüm'den bir kâfile uğradı. Oraya Kedâ yolundan gelmişlerdi. Mekke'nin aşağısına konakladılar. Derken orada bir kuşun gelip gittiğini gördüler.

"Bu kuş su üzerine dönüyor olmalı, (burada su var). Halbuki biz bu vadide su olmadığını biliyoruz!" dediler. Durumu tahkik için, yine de bir veya iki atik adam gönderdiler. Onlar suyu görünce geri dönüp haber verdiler. Cürhümlüler oraya gelip, suyun başında İsmail'in annesini buldular.

"Senin yanında konaklamamıza izin verir misin?" dediler. Kadın:

"Evet! Ama suda hakkınız olmadığını bilin!" dedi. Onlar da:

"Pekâla! dediler. Aleyhissalâtu vesselâm der ki:

"Ünsiyet istediği bir zamanda bu teklif İsmail'in annesine uygun geldi. Onlar da oraya indiler. Sonra geride kalan adamlarına haber saldılar. Onlar da gelip burada konakladılar. Zamanla orada çoğaldılar. Çocuk da büyüdü. Onlardan Arapça'yı öğrendi. Büyüdüğü zaman onlar tarafından en çok sevilen, hoşlanılan bir genç oldu. Büluğa erince, kendilerinden bir kadınla evlendirdiler. Bu sırada İsmail'in annesi vefat etti.

Derken Hz. İbrahim aleyhisselam, İsmail'in evlenmesinden sonra oraya gelip, bıraktığı (hanımını ve oğlunu) aradı. İsmail'i bulamadı. Hanımından İsmail'i sordu. Kadın:

"Rızkımızı tedarik etmek üzere (avlanmaya) gitti" dedi. Hz. İbrahim, bu sefer geçimlerini, hallerini sordu. Kadın: "Halimiz fena, darlık ve sıkıntı içindeyiz!" diyerek şikayetvâri konuştu. Hz. İbrahim:

"Kocan gelince, ona benden selam et ve "kapısının eşiğini değiştirmesini" söyle!" dedi. İsmail geldiği zaman, sanki bir şey sezmiş gibiydi:
"Eve herhangi bir kimse geldi mi?" diye sordu: Kadın:
"Evet şu şu evsafta bir ihtiyar geldi. Senden sordu, ben de haberini verdim, yaşayışımızdan sordu, ben de sıkıntı ve darlık içinde olduğumuzu söyledim" dedi. İsmail:
"Sana bir tavsiyede bulundu mu?" dedi. Kadın:
"Evet! Sana söylememi emretti ve kapının eşiğini değiştirmeni söyledi!" dedi. İsmail:
"Bu babamdı. Seninle ayrılmanı bana emretmiş. Haydi artık ailene git!" dedi ve hanımını boşadı. Cürhümlülerden bir başka kadınla evlendi.
Hz. İbrahim onlardan yine uzun müddet ayrı kaldı. Bilahare bir kere daha görmeye geldi. Yine İsmail'i evde bulamadı. Hanımının yanına gelip, İsmail'i sordu. Kadın:
"Maişetimizi kazanmaya gitti!" dedi. Hz. İbrahim:
"Haliniz nasıldır?" dedi, geçimlerinden, durumlarından sordu. Kadın:
"İyiyiz, hayır üzereyiz, bolluk içindeyiz" diye Allah'a hamd ve senada bulundu.
"Ne yiyorsunuz?" diye sordu. Kadın:
"Et yiyoruz!" dedi.
"Ne içiyorsunuz?" diye sorunca da:
"Su!" dedi. Hz. İbrahim:
"Allahım, et ve suyu haklarında mübarek kıl!" diye dua ediverdi." Aleyhissalâtu vesselâm der ki:
"O gün onların hububatı yoktu. Eğer olsaydı Hz. İbrahim, hububatları için de dua ediverirdi."
İbnu Abbas der ki: "Bu iki şey (et ve su) Mekke'den başka hiçbir yerde Mekke'deki kadar sıhhata muvafık düşmez (karın sancısı yaparlar). Bu, Hz. İbrahim'in duasının bir bereketi ve neticesidir).
(Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hz. İbrahim'den anlatmaya devam etti:)
"İbrahim (İsmail'in hanımına) dedi ki:
"Kocan geldiği zaman, benden ona selam söyle ve kapısının eşiğini sabit tutmasını emret! (Çünkü eşik, evin dirliğidir)."
Hz. İsmail gelince (evde babasının kokusunu buldu ve) "Yanınıza bir uğrayan oldu mu?" diye sordu. Kadın:
"Evet, bize yaşlı bir adam geldi, kılık kıyafeti düzgündü! " dedi ve (ihtiyar hakkında) bir kısım övgülerden sonra:
"Sana bir tavsiyede bulundu mu?" diye sordu. Kadın:
"Evet sana selam ediyor, kapının eşiğini sabit tutmanı emrediyor" dedi. Hz. İsmail:
"Bu babamdı. Eşik de sensin, seni tutmamı, evliliğimizin devamını emrediyor! (Sen yanımda değerli idin kıymetin şimdi daha da arttı" der ve kadın İsmail'e on erkek evlad doğurur.)
Sonra, Hz. İbrahim Allah'ın dilediği bir müddet onlardan ayrı kaldı. Derken bir müddet sonra yanlarına geldi. Bu sırada Hz. İsmail zemzemin yanında Devha ağacının altında kendisine ok yapıyordu. Babasını görünce ayağa kalkıp karşılamaya koştu. Baba-oğul karşılaşınca yaptıklarını yaptılar (kucaklaştılar, el, yüz, göz öpüldü).
Sonra Hz. İbrahim:
"Ey İsmail! Allah Teala hazretleri bana ciddî bir iş emretti" dedi. İsmail de:
"Rabbinin emrettiği şeyi yap!" dedi. Hz. İbrahim:
"Bu işte sen yardım edecek misin?" diye sordu. O da:
"Evet sana yardım edeceğim!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. İbrahim:
"Allah Teala hazretleri bana burada bir Beyt yapmamı emretti!" diyerek atrafına nazaran yüksekçe bir tepeyi gösterdi."
(İbnu Abbas) dedi ki: "İsmail'le İbrahim işte orada Ka'be'nin (daha önceki) temellerini yükselttiler. Hz. İsmail taş getiriyor, Hz. İbrahim de duvarları örüyordu. Bina yükselince, Hz. İsmail, babası için (bugün Makam olarak bilinen) şu taşı getirdi. Yükselen duvarı örerken, Hz. İbrahim (iskele olarak) onun üstüne çıkıyordu. İsmail de ona (aşağıdan) taş veriyordu. Bu esnada onlar:
"Ey Rabbimiz (Bu hizmetimizi) bizden kabul buyur! Sen gören ve bilensin!" diyorlardı."
İbnu Abbas der ki: "Hz. İsmail ve Hz. İbrahim binayı yaparken (zaman zaman) etrafında dolaşarak: "Ey Rabbimiz (bu hizmetimizi) bizden kabul buyur! Sen işiten ve bilensin!" (Bakara 127) diye dua ediyorlardı." [Buhârî, Enbiya 8.][304]

AÇIKLAMA:

1- Önce şunu belirtelim: Rivayet pekçok kısımlarıyla İbnu Abbas (radıyallahu anhüma)'ın sözü gibidir. Ancak şarihler, rivayette yer alan bazı karinelerden hareketle tamamının Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a ait olduğuna hükmederler.
2- Hz. İbrahim aleyhisselam'ın oğlu İsmail'le çocuğun annesi Hz. Hacer'i Mekke'ye bırakması, sonra tekrar gelip gitmeleri ve orada büyüyen Hz. İsmail'le Ka'be'yi inşa etmesi ile ilgili rivayet farklı vecihlerde gelmiştir.

[304] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/222-226.

Kaydedilen vechi Buhârî'deki veçhidir. Diğer bazı vecihlerinde görülen birkısım mühim farklılıkları imkan nisbetinde köşeli parantez içerisinde göstermeye gayret ettik. Bazı mühim farkları burada belirtmeye çalışacağız.
3- Teysir'in kaydettiği vecih Buharî'nin metnine tamamen uymaz. Hadisin baş kısmı burada tayyedilmiş.
***** Bazı rivayetlerde susayan çocuğun ayaklarını yere vurarak kıvrandığı, annenin Safa ile Merve arasında telaşla gidip geldiği, tepeye çıkışlarında dönüp çocuğa baktığı, bu sırada, çocuğun başına bir hâdise gelip gelmediğinden endişe ettiği belirtilir.
***** Keza suyun yerden çıkarılışı ile ilgili bazı farklılıklar da rivayetlerde görülür: Cebrail ayağını vurarak, parmağıyla yeri deşeleyerek vs.. zemzem yerden fışkırmıştır:
***** Ka'be ile ilgili olarak bazı rivayetlerde şu ziyade gelmiştir: "Beyt, Tufan sırasında kaldırıldı. Peygamberler ona haccederlerdi. Fakat yerini (tam olarak) bilmezlerdi. Allah onu İbrahim için hazırladı ve yerini ona öğretti." Beyhakî'nin kaydettiği bir rivayette: "Allah Teala hazretleri Cebrail'i Hz. Adem'e gönderdi ve Beyt'in inşa edilmesini emretti. Böylece onu Adem bina etti. Kendisine: "Sen insanların ilkisin, bu da insanlar için yapılan Beyt'in ilkidir" denilir. Bir başka rivayette: "Beyt'i ilk inşa eden Hz. Adem'dir" denmiştir. Ancak: "Ondan da önce meleklerin inşa ettiği de söylenmiştir. Vehb İbnu Münebbih'ten gelen bir rivayette ise: "Beyt'i inşa eden Şîs İbnu Adem'dir" denmiştir.
4- Alimler hadisten, zemzem suyunun bidayette Hz. Hacer ve oğlu İsmail için su ve yiyecek ihtiyaçlarına kâfi geldiği hükmünü çıkarmışlardır.
5- Hadis, Hz. İsmail'in annesi Hacer ve babası İbrahim'in dillerinin Arapça olmadığını ifade eder. Çünkü rivayette Arapça'yı Cürhümlülerden öğrendiği ifade edilmektedir. Böylece Arapçayı ilk konuşanın Hz. İsmail olduğuna dair bazı rivayetlerde gelen beyanın yanlışlığı ortaya çıkar. Keza bu rivayet, "Arapların tamamı İsmail evladından gelmektedir" diyenleri de yalanlar.
6- Hadiste, Hz. İbrahim'in, Mekke'ye, Hz. Hacer'in ölümünden ve Hz. İsmail'in evlenmesinden sonra "bıraktıklarını aramak üzere" uğradığı ifade edilmektedir. Bu ifadeden çıkan neticelerden biri, Hz. İbrahim'in kurban edilmek üzere İsmail'i değil İshak'ı yere yatırdığı, bir başka ifade ile, semadan inen koçla kurban edilmekten kurtarılan kimsenin İsmail değil, İshak olduğudur. İbnu't-Tin der ki: "Bu hadiste Hz. İbrahim, İsmail'i süt emerken bırakmakta ve evlendiği zaman yanına gelmektedir. Hz. İbrahim onu boğazlamakla emredilseydi, süt devresi ile evlenmesi arasında Mekke'ye uğradığı, hadiste zikredilirdi." Esasen boğazlanmak istenenin Hz. İshak soyundan olduklarını söylerler ve semavî koçla kurban edilmekten kurtulmuş olan birinin neslinden olmakla ayrıca tefahur ederler, şeref payı çıkarırlar.
İbnu't-Tin'e: "Hadiste, Hz. İbrahim'in Mekke'ye arada gelmiş olabileceğinin nefyedilmediği, dolayısıyle, gelmiş olabileceğinin zımnen mevcudiyeti" belirtilerek cevap verilmiştir. İbnu Hacer, bir başka rivayette, Hz. İbrahim'in zaman zaman Mekke'ye geldiğinin tasrih edildiğini göstererek, tenkidi te'yid eder: "Hz. İbrahim, hanımı Hacer'i her ay, Burak üzerinde ziyaret ederdi. Bu maksatla öğleden evvel Mekke'ye gelir (ve ziyaretini yapıp aynı gün) döner ve Şam'daki evinde kaylulesini (öğle uykusu) yapardı." İbnu Hacer, Hz. İbrahim'in Burak üzerinde gelip Hz. Hacer ve Hz. İsmail'i ziyaret ettiğini te'yid eden Hz. Ali ve başkalarından rivayetler kaydeder:
7- Rivayette Hz. İsmail'in rızkını kazanmak üzere evden çıktığ belirtmektedir. Başka rivayetler onun sürü otlattığını, bu esnada avcılık yaptığını ifade eder.
8- Hadiste kadın, "kapının eşiği"ne benzetilmiştir. Çünkü aralarında benzerlik var: "Kapı, evi ve içindekileri muhafaza eder; kadın da evin bekçisidir. Kocanın gıyabında evi ve içindeki eşyayı muhafaza eder. Ayrıca ikisi de vat mahallidir. Eşiğin değiştirilmesi, boşamadan kinaye yapılmıştır, ulema bunu boşamayı hasıl eden kinayat arasında mütalaa etmiştir.
İbnu Hâcer, Hz. İsmail'in hadiste zikri geçen iki hanımının isimleri üzerinde durur. Rivayetlerde farklı isimleri gelmiştir. Mesela ikinci hanımı hakkında sekiz ayrı rivayet, kadının hakkında da dört ayrı kavi ve isim bulunduğunu belirtir.
9- Hz. İsmail'in ikinci hanımı, bazı rivayetlerde, Hz. İbrahim'e: "Buyurun, binekten inin, yemek yiyin, su için" diye teklifte bulunur. Hz. İbrahim: "İnmeye gücüm yetmez" deyince, kadın: "Evet sizi (yolcu) saçı başı dağınık görüyorum. Dilerseniz (su getireyim) başınızı yıkayıp yağlayayım!" der. Hz. İbrahim kabul eder: "Siz bilirsiniz" der. Kadın, Makam'ı getirir, -Makam, o zaman billur gibi beyazdır ve Hz. İsmail'in evinde bir kenara bırakılmıştır.- Hz. İbrahim bineğinin üzerinden inmeden sağ ayağını Makam'ın üzerine koyar ve başını kadına uzatır. Kadın başının sağ tarafını öncelikle yıkar, tamamlayınca sol ayağını koyması için Makam'ın yerini değiştirir. Hz. İbrahim sol tarafı da yıkanmak üzere başını uzatır.
Bugün Makam-ı İbrahim'de görülen ökçe ve parmak izleri o günden kalmadır.
10- Bazı rivayetlerde, Hz. İbrahim'le Hz. İsmail'in Ka'be'yi inşa etmek üzere biraraya geldikleri zaman babanın yüz, oğulun otuz yaşında oldukları zikredilmiştir.
11- Bazı rivayetler, Hz. İbrahim'in inşa sırasında yükselttiği temellerin Hz. Adem tarafından atılmış olan temeller olduğunu tasrih eder. Bu durum Buharî rivayetinde kapalıdır. Bir rivayet şöyle:
"Hz. İbrahim (aleyhissalâtu vesselâm), temellerle Hz. Adem'in attığı temele ulaştı. Göğe doğru yüksekliğini dokuz zira', yerdeki genişliğini yani çevresini otuz zira' yaptı. Buradaki zira' (kol uzunluğu) kendi kollarıydı."

Bir başka rivayette şu ziyade mevcuttur: "Sonra Hıcr kısmını Beyt'e idhal etti. Daha önce (orası) Hz. İsmail'in koyunlarının barınağı idi. Hz. İbrahim Beyt'i taşları üst üste koyarak inşa etti, tavanı yoktu. Bir kapı yaptı, kapının yanında bir de kuyu açtı. Bu çukur, Beyt'in deposuydu. Beyt'e gelen hediyeler buraya atılıyordu."
Bir başka rivayette şu ziyade mevcut: "Allah, İbrahim'e, Sekîne'ye uymasını vahyetti. Sekîne Beyt'in yerinde halkalandı, tıpkı bir bulut gibiydi. Baba-oğul (o hududu) kazdılar, Hz. Adem'in attığı ilk temeli kazıyor gibiydiler."
Bir başka rivayette: "Hz. İbrahim başının üstünde Beyt'in yerinde bulut gibi bir şey gördü, içinde baş gibi bir şey vardı. Ona şöyle hitap etti: "Ey İbrahim! Benim gölgem üzerine benim miktarımca bina yap, ne artır ne de eksilt." İşte bundandır ki Allah Teala hazretleri:
"Hani biz İbrahim'e Beyt'in yerini göstermiş ve "Bana hiçbir şeyi ortak koşma" diye vahyetmiştik" (Hacc 26) buyurmuştur.
Bir başka rivayette, "İnşaat Rükn'ün bulunduğu yere ulaşınca, o gün Rüknü koyar, Makam'ı alıp Beyt'e yapışık şekilde yerleştirir" denmiştir.
12- Bir başka rivayete göre Ka'be'nin inşaatı bu suretle tamamlanınca Hz. Cebrail aleyhisselam gelir ve hacc menasikini öğretir.
Bundan sonra Hz.İbrahim aleyhisselam Makam'ın üzerine çıkıp halka şöyle hitap eder;
"Ey insanlar! Rabbinize icabet edin!" Hz. İbrahim ve Hz. İsmail bu yerlerde (bir müddet) kalırlar. Hz. İshak ve Sare Beytu'l-Makdis'ten buraya hacc yaparlar. Bundan sonra Hz. İbrahim Şam'a döner ve orada vefat eder.
İbnu Abbas'ın bir rivayetine göre, "Hz. İbrahim Makam'ın üzerine çıkınca şöyle hitap etmiştir:
"Ey insanlar! Size hacc farz kılındı! Bu sesi O, erkeklerin sulbünde, kadınların rahminde olanlara da işittirdi. Onun bu davetine, iman edenler ve Allah'ın ilminde kıyamete kadar gelip hacc edecekleri sebkat etmiş olanlar: "Lebbeyk Allahümme lebbeyk! =Buyur Allahım buyur!" diye cevap verdiler."
Bir başka rivayette şöyle denir: "Hz. İsmail vadiye bir taş aramaya gitmişti ki Hz. Cibril aleyhisselam Haceru'l-Esved'i indirdi. Bu taş, yeryüzü Tufan'la sulara boğulunca semaya kaldırılmıştı. Hz. İsmail gelince Haceru'l-Esved'i gördü ve:
"Bu nereden geldi, kim getirdi?" dedi. Hz. İbrahim:
"Beni ne sana ne de taşına bırakmayan Zat" cevabını verdi."
Bir başka rivayette şu ziyade var: "Bu taş Hindistan'da idi; papatya gibi bembeyaz bir yakuttu."
Ka'be ile ilgili tamamlayıcı bilgi daha önce de geçti.[305]

*** ASHABU'L-UHDUD**

-4993 -1- عن صهيب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]رَسُولُ اللهِ #: كَانَ فِيمَنْ قَبْلَكُمْ مَلِكٌ وَكَانَ لَهُ سَاحِرٌ، فَلَمَّا كَبِرَ السَّاحِرُ قَالَ لِلْمَلِكِ: إنّى قَدْ كَبِرْتُ فَابْعَثْ اليّ غُ َماً أُعَلِّمُهُ السِّحْرَ. فَبَعَثَ إلَيْهِ غُ َماً يُعَلِّمُهُ فَكَانَ في طَرِيقِهِ إذَا سَلَكَ رَاهِبٌ. فَقَعَدَ إلَيْهِ وَسَمِعَ كَ َمَهُ فَأعْجَبَهُ! فَكَانَ إذَا
أتَى السَّاحِرَ مَرَّ بِالرَّاهِبِ وَقَعَدَ إلَيْهِ. فإذَا أتَى السَّاحِرَ ضَرَبَهُ. فَشَكَا ذلِكَ الى الرَّاهِبِ. فَقَالَ: إذَا خَشِيتَ السَّاحِرَ فَقُلْ: حَبَسَنِي أهْلِي. وَإذَا خَشِيتَ أهْلَكَ فَقُلْ: حَبَسَنِي السَّاحِرُ: فَبَيْنَمَا هُوَ كَذلِكَ إذْ أتَى عَلى دَابَّةٍ عَظِيمَةٍ قَدْ حَبَسَتِ النَّاسَ. فَقَالَ: الْيَوْمَ أعْلَمُ السَّاحِرُ أفْضَلُ أمِ الرَّاهِبُ؟ فَأخَذَ حَجَراً. فَقَالَ: اللّهُمَّ إنْ كَانَ أمْرُ الرَّاهِبِ أحَبَّ إلَيْكَ مِنْ أمْرِ السَّاحِرِ فَاقْتُلْ هذِهِ الدَّابَّةَ حَتّى يَمْضِيَ النَّاسُ فَرَمَاهَا فَقَتَلَهَا، وَمَشَى النَّاسُ فَأتَى الرَّاهِبِ فَأخبَرَهُ. فَقَالَ لَهُ الرَّاهِبُ: أي بُنَيّ! أنْتَ الْيَوْمَ أفْضَلُ مِنّى، وَقَدْ بَلَغَ مِنْ أمْرِكَ مَا أرَى، وَإنَّكَ سَتُبْتَلَى فإنْ ابْتُلِيتَ فَ َ تَدُلَّ عَلَيّ، وَكَانَ الْغُ َمُ يُبْرِئُ ا‘كْمَهَ وَا‘بْرَصَ، وَيُدَاوِي النَّاسَ مِنْ سَائِرِ ا‘دْوَاءِ. فَسَمِعَ بِهِ جَلِيسٌ لِلْمَلِكِ، وَكَانَ قَدْ عَمِيَ، فأتَاهُ بِهَدَايَا كَثِيرَةٍ، وَقَالَ مَا هٰهُنَا لَكَ أجْمَعُ إنْ أنْتَ شَفَيْتَنِي فَقَالَ: إنّي َ أشْفِي أحَداً، إنَّمَا يَشْفِي اللهُ. فإنْ أنْتَ آمَنْتَ بِاللهِ دَعَوْتُ اللهَ لَكَ فَشَفَاكَ فآمَنَ فَشَفَاهُ اللهُ تَعالى. فأتَى الْمَلِكَ، فَجَلَسَ إلَيْهِ كَمَا كَانَ يَجْلِسُ. فَقَالَ: مَنْ رَدَّ عَلَيْكَ بَصَرَكَ. فَقَالَ: رَبّى. قَالَ وَلَكَ رَبٌّ غَيْرِي؟ قَالَ: رَبّي وَرَبُّكَ اللهُ. فَأخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ حَتّى دَلَّ عَلى الغُ َمِ. فَجِيءَ بِالغُ َمِ. فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: أيْ بُنَيَّ قَدْ بَلَغَ مِنْ سِحْرِكَ مَا يُبْرِئُ ا‘كْمَهَ وَا‘بْرَصَ، وَتَفْعَلُ وَتَفْعَلُ. فَقَالَ: إنّي َ أشْفِي أحَداً. إنَّمَا يَشْفِي اللهُ فَأخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ حَتّى دَلَّ عَلى الرَّاهِبِ، فَجِيءَ بِالرَّاهِبِ، فَقِيلَ لَهُ، اِرْجِعْ عَنْ دِينِكَ. فأبي
فَدَعَا بِالْمِنْشَارِ فَوَضَعَهُ عَلى مَفْرِقِ رَأسِهِ فَشَقَّهُ حَتّى وَقَعَ شِقّاهُ. ثُمَّ جِيءَ بِالْغُ َمِ، فَقِيلَ لَهُ اِرْجِعْ عَنْ دِينِكَ، فَأبَى، فَدَفَعَهُ الى نَفَرٍ مِنْ أصْحَابِ ِهِ وَقَالَ: اِذْهَبُوا بِهِ الى جَبَلِ كَذَا وَكَذَا، فَاصْعَدُوا بِهِ الْجَبَلَ، فإذَا بَلَغْتُمْ ذَرْوَتَهُ، فإنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإ فَاطْرَحُوهُ. فَذَهَبُوا فَصَعِدُوا بِهِ الْجَبَلَ. فقَالَ: اللّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ. فَرَجَفَ بِهِمُ الْجَبَلُ فَسَقَطُوا، وَجَاءَ يَمْشِي الى الْمَلِكِ. فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: مَا فَعَلَ أصْحَابُكَ؟ قَالَ: كَفَانِيهِمُ اللهُ. فَدَفَعَهُ الى نَفَرٍ مِنْ أصْحَابِهِ. فَقَالَ: اِذْهَبُوا بِهِ في قُرْقُورٍ وَتَوَسَّطُوا بِهِ الْبَحْرَ. فإنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإ فَاقْذِفُوهُ. فَذَهَبُوا بِهِ فَقَالَ: اللّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ فَانْكَفَأتْ بِهِمُ السَّفِينَةُ فَغَرِقُوا، وَجَاءَ يَمْشِي الى الْمَلِكِ. فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: مَا فَعَلَ أصْحَابُكَ؟ قَالَ: كَفَانِيهِ اللهُ: ثُمَّ قَالَ لِلْمَلِكِ: إنَّكَ لَسْتَ بِقَاتِلِي حَتّى تَفْعَلَ مَا آمُرُكَ بِهِ. قَالَ: مَا هُوَ؟ قَالَ تَجْمَعُ النَّاسُ في صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَتَصْلُبُنِي عَلى جِذْعٍ وَتَأخُذُ سَهْماً مِنْ كِنَانَتِي. ثُمَّ ضَعِ السَّهْمَ في كَبِدِ الْقَوْسِ. ثُمَّ قُلْ: بِسْمِ اللهِ رَبِّ الْغُ َمِ. ثُمَّ ارْمِنِي فإنَّكَ إذَا فَعَلْتَ ذلِكَ قَتَلْتَنِي. فَجَمَعَ النَّاسَ في صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَصَلَبَهُ عَلى جِذْعٍ. ثُمَّ أخَذَ سَهْماً مِنْ كِنَانَتِهِ ثُمَّ وَضَعَ السَّهْمَ في كَبِدِ الْقَوْسِ ثُمَّ قَالَ: بِسْمِ اللهِ رَبِّ الْغُ َمِ ثُمَّ رَمَاهُ فَوَقَعَ السَّهْمُ في صُدْغِهِ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلى صُدْغِهِ في مَوْضِعِ السَّهْمِ فَمَاتَ رَحِمَهُ اللهُ

[305] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/226-230.

فقَالَ النَّاسُ: آمَنَّا بِرَبِّ الْغُمِ، ثلاً. فَأُتِيَ الْمَلِكُ. فَقِيلَ لَهُ: أَرَأَيْتَ مَا كُنْتَ تَحْذَرُ قَدْ واللهِ نَزَلَ بِكَ حَذَرُكَ، قَدْ آمَنَ النَّاسُ بِرَبِّ الْغُمِ فَأَمَرَ بِا‘خْدُودِ بِأَفْوَاهِ السِّكَكِ فَخُدَّتْ وَأُضْرَمَ فِيهَا النِّيرَانُ. وقَالَ: مَنْ لَمْ يَرْجِعْ عَنْ دِينِهِ فَاحْمُوهُ فيهَا، أَوْ قِيلَ لَهُ اقْتَحِمْ. ففَعَلُوا حَتّى جَاءَتْ إِمْرَأَةٌ وَمَعَهَا صَبِيٌّ فَتَقَاعَسَتْ أَنْ تقَعَ فيهَا. فقَالَ الْغُمُ لَهَا: يَا أُمَّه اِصْبِرِي فإِنَّكَ عَلى حَقٍّ[. أخرجه مسلم واللفظ له، والترمذي .

»ا‘خْدُود« الشق في ارض، وجمعه أخاديد.و»المنشارُ« بالنون والياء وبالهمز: معروف يشق به الخشب.و»القُرْقُورُ« سفينة صغيرة.و»انكَفأت السَّفينةُ« إذا انقلبت.و»الصَّعِيد« وجه ارض.و»الكِنانة« الجعبة التي يكون فيها النشاب.و»كَبدُ القوس« وسطها.و»السِّكَكُ« جمع سكة، وهي الطريق.و»التَّقَاعس« التأخر والمشي الى الوراء .

1. (4993)- Hz. Süheyb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden öncekiler arasında bir kral vardı. Onun bir de sihirbazı vardı. Sihirbaz yaşlanınca krala: "Ben artık yaşlandım. Bana bir oğlan çocuğu gönder ve sihir yapmayı öğreteyim!" dedi. Kral da öğretmesi için ona bir oğlan gönderdi. Oğlanın geçtiği yolda bir rahip yaşıyordu. (Bir gün giderken) rahibe uğrayıp onu dinledi, konuşması hoşuna gitti. Artık sihirbaza gittikçe, rahibe uğruyor, yanında (bir müddet) oturup onu dinliyordu.
(Bir gün) delikanlıyı sihirbaz, yanına gelince dövdü. Oğlan da durumu rahibe şikayet etti. Rahip ona:
"Eğer sihirbazdan (dövecek diye) korkarsan: "Ailem beni oyaladı!" de; ailenden korkacak olursan, "Beni sihirbaz oyaladı" de!" diye tenbihte bulundu.
O bu halde (devam eder) iken, insanlara mani olmuş bulunan büyük bir canavara rastladı. (Kendi kendine):
"Bugün bileceğim; sihirbaz mı efdal, rahip mi efdal!" diye mırıldandı. Bir taş aldı ve:
"Allahım! Eğer rahibin işi, sana sihirbazın işinden daha sevimli ise, şu hayvanı öldür ve insanlar geçsinler!" deyip, taşı fırlattı ve hayvanı öldürdü. İnsanlar yollarına devam ettiler. Delikanlı rahibe gelip durumu anlattı. Rahib ona:
"Evet! Bugün sen benden efdalsin (üstünsün)! Görüyorum ki, yüce bir mertebedesin. Sen imtihan geçireceksin. İmtihana maruz kalınca sakın benden haber verme!" dedi. Oğlan anadan doğma körleri ve alaca hastalığına yakalananları tedavi eder, insanları başkaca hastalıklardan da kurtarırdı. Onu kralın gözleri kör olan arkadaşı işitti. Birçok hediyeler alarak yanına geldi ve: "Eğer beni tedavi edersen, şunların hepsi senindir" dedi. O da:
"Ben kimseyi tedavi etmem, tedavi eden Allah'tır. Eğer Allah'a iman edersen, sana şifa vermesi için dua edeceğim. O da şifa verecek!" dedi. Adam derhal iman etti, Allah da ona şifa verdi.
Adam bundan sonra kralın yanına geldi. Eskiden olduğu gibi yine yanına oturdu. Kral:
"Gözünü sana kim iade etti?" diye sordu.
"Rabbim!" dedi. Kral:
"Senin benden başka bir rabbin mi var?" dedi. Adam:
"Benim de senin de rabbimiz Allah'tır!" cevabını verdi. Kral onu yakalatıp işkence ettirdi. O kadar ki, (gözünü tedavi eden ve Allah'a iman etmesini sağlayan) oğlanın yerini de gösterdi. Oğlan da oraya getirildi. Kral ona:
"Ey oğul! Senin sihrin körlerin gözünü açacak, alaca hastalığını tedavi edecek bir dereceye ulaşmış, neler neler yapıyormuşsun!" dedi. Oğlan:
"Ben kimseyi tedavi etmiyorum, şifayı veren Allah'tır!" dedi. Kral onu da tevkif ettirip işkence etmeye başladı. O kadar ki, o da rahibin yerini haber verdi. Bunun üzerine rahip getirildi. Ona:
"Dininden dön!" denildi. O bunda direndi. Hemen bir testere getirildi. Başının ortasına konuldu. Ortadan ikiye bölündü ve iki parçası yere düştü. Sonra oğlan getirildi. Ona da:
"Dininden dön!" denildi. O da imtina etti. Kral onu da adamlarından bazılarına teslim etti.
"Onu falan dağa götürün, tepesine kadar çıkarın. Zirveye ulaştığınız zaman (tekrar dininden dönmesini talep edin); dönerse ne âla, aksi takdirde dağdan aşağı atın!" dedi. Gittiler onu dağa çıkardılar. Oğlan:
"Allahım, bunlara karşı, dilediğin şekilde bana kifayet et!" dedi. Bunun üzerine dağ onları salladı ve hepsi de düştüler. Oğlan yürüyerek kralın yanına geldi. Kral: "Arkadaşlarıma ne oldu?" dedi.
"Allah, onlara karşı bana kifayet etti" cevabını verdi. Kral onu adamlarından bazılarına teslim etti ve:
"Bunu bir gemiye götürün. Denizin ortasına kadar gidin. Dininden dönerse ne âla, değilse onu denize atın!" dedi. Söylendiği şekilde adamları onu götürdü. Oğlan orada:
"Allahım, dilediğin şekilde bunlara karşı bana kifayet et!" diye dua etti. Derhal gemileri alabora olarak boğuldular. Çocuk yine yürüyerek hükümdara geldi. Kral:
"Arkadaşlarıma ne oldu?" diye sordu. Oğlan:
"Allah onlara karşı bana kifayet etti" dedi. Sonra krala:
"Benim emrettiğimi yapmadıkça sen beni öldüremeyeceksin!" dedi. Kral: "O nedir?" diye sordu. Oğlan:
"İnsanları geniş bir düzlükte toplarsın, beni bir kütüğe asarsın, sadağımdan bir ok alırsın. Sonra oku, yayın ortasına yerleştirir ve: "Oğlanın Rabbinin adıyla" dersin. Sonra oku bana atarsın. İşte eğer bunu yaparsan beni öldürürsün!" dedi. Hükümdar, hemen halkı bir düzlükte topladı. Oğlanı bir kütüğe astı. Sadağından bir ok aldı. Oku yayının ortasına yerleştirdi. Sonra:
"Oğlanın Rabbinin adıyla!" dedi ve oku fırlattı. Ok çocuğun şakağına isabet etti. Çocuk elini şakağına okun isabet ettiği yere koydu ve Allah'ın rahmetine kavuşup öldü. Halk:
"Oğlanın Rabbine iman ettik!" dediler. Halk bu sözü üç kere tekrar etti. Sonra krala gelindi ve:

"Ne emredersiniz? Vallahi korktuğunuz başınıza geldi. Halk oğlanın Rabbine iman etti!" denildi. Kral hemen yolların başlarına hendekler kazılmasını emretti. Derhal hendekler kazıldı. İçlerinde ateşler yakıldı. Kral:
"Kim dininden dönmezse onu bunlara atın!" diye emir verdi. Yahut hükümdara "Sen at!" diye emir verildi.
İstenen derhal yerine getirildi. Bir ara, beraberinde çocuğu olan bir kadın getirildi. Kadın oraya düşmekten çekinmişti, çocuğu:
"Anneciğim sabret. Zîra sen hak üzeresin!" dedi. [Müslim, Zühd 73, (3005); Tirmizî, Tefsir, Bürûc, (3337).][306]

AÇIKLAMA:

Ashab-ı Uhdud, Kur'an-ı Kerim'de temas edilen zalim bir zümredir. Büruc suresinin 4-10. ayetleri onlardan bahseder, uhdud, hendek demek olduğuna göre, ashab-ı uhdud hendek sahipleri demektir. Kur'an'da bu hendek sahiplerinin kimler olduğu, ne zaman yaşadığı tafsil edilmez. Daha çok onların, mü'minlere dinlerinden dönmek için işkence yaptıkları belirtilir. Bunlar, içerisine ateş yakılmış hendeklerin sahipleridir. Dinlerinden dönmeyen mü'minleri bu hendeklere atıp yakmaktalar ve karşıdan bu manzarayı vicdansızca vahşi bir zevkle seyretmektedirler. Ama, hiçbir zalim felah bulmadığı gibi, bunlar da felah bulmamış, ayet-i kerime ashab-ı uhdud'un gebertildiklerini belirtmiştir. Müfessirler, ashab-ı uhdudla ilgili on ayrı hikâye kaydederler. Hikâyelere göre bu işkenceler Yemen'de, Mecran'da, Irak'ta, Şam'da, Habeşistan'da... Mecusiler, Yahudiler veya diğer bazı krallar tarafından icra edilmiştir. Kur'an'ın ıtlakı hepsine hak verdirecek mahiyettedir. Sanki, ayette bir hadiseye değil, bu çeşitten pek çok hadiseye bir iş'ar olmaktadır. Dolayısıyle, nakledilen hikâyelerin farklı yerlerle ilgili olması, onların batıl olduğuna delil olmaz. Bilakis ateş dolu hendeklerde mü'minlerin, insanlık tarihi boyunca mükerrer kereler imha edildiklerini, yakıldıklarını ifade eder. Ancak, Kur'an-ı Kerim'in öncelikle Kureyşliler tarafından bilinen bir hâdiseyi nazara vermesi gayet tabiidir. Kur'an bunları tel'in etmekte, kötü akibetlerini haber vermektedir. Bundan sonra gelip mü'minlere cehennemî azap verecek zalim kâfirlerin de aynı akibete uğrayacakları, mü'minlere bildirilerek teselli verilmektedir.[307]

*** BEŞİKTE KONUŞANLARIN KISSASI**

4994 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسول اللهِ #: لَمْ يَتَكَلَّمْ في الْمَهْدِ إِ ثَنَةٌ: عِيسى ابْنُ مَرْيَمَ عَلَيْهِمَا السَّمُ. وَصَاحِبُ جُرَيْجٍ، وَكَانَ جُرَيْجٌ رَجُ ً عَابِداً فَاتَّخَذَ صَوْمَعَةً، فَكَانَ فيهَا فَأَتَتْهُ أُمُّهُ، وَهُوَ يُصَلي. فَقَالَتْ: يَا جُرَيْجُ! فقَالَ: اللّهُمَّ أُمّي وَصَ َتِي. فَأَقْبَلَ عَلى صَ َتِهِ. فقَالَتْ بَعْدَ ثَالِثِ يَ َومٍ في ثَالِثِ مَرَّةٍ: اللّهُمَّ َ تُمِتْهُ حَتّى يَنْظُرَ في وُجُوهِ الْمُومِسَات، فَتَذَاكَرَ بَنُو إِسْرائِيلَ جُرَيْجاً وَعِبَادَتَهُ، وَكانَتْ إِمْرَأَةٌ بُغِيٌّ يُتَمَثَّلُ بِهَا. فَقَالَتْ: إِنْ شِئْتُمْ ‘فْتِنَنْهُ. فَتَعَرَّضَتْ لَهُ، فَلَمْ يَلْتَفِتْ إِلَيْهَا. فأتَتْ رَاعِياً كَانَ يَأْوِي الى صَوْمَعَتِهِ، فأمْكَنَتْهُ مِنْ نَفْسِهَا. فَوَقَعَ عَلَيهاَ، فَحَمَلَتْ فَلَمَّا وَلَدَتْ قَالَتْ: هُوَ مِنْ جُرَيْجٍ. فَأَتَوْهُ فَأَنْزَلُوهُ مِنْ صَوْمَعَتِهِ وَهَدَمُوهَا، وَجَعَلُوا يَضْرِبُونَهُ. فقَالَ: مَا شَأْنُكُمْ؟ قَالُوا: زَنَيْتَ بهذِهِ الْبَغِيِّ فَوَلَدَتْ مِنْكَ. فقَالَ: أَيْنَ الصَّبِيُّ؟ فَجَاءُوا بِ ِهِ. فقَالَ: دَعُونِي حَتّى أُصَلِّيَ فَصَلّى، فَلَمَّا انْصَرفَ أَتَى الصَّبِيَّ. فَطَعَنَ في بَطْنِهِ وَقَالَ: يَا غُ َمُ مَنْ أَبُوكَ؟ فقَالَ: فُ َنٌ الرَّاعِي. فأَقْبَلُوا عَلى جُرَيْجٍ يُقَبِّلُونَهُ وَيَتَمَسَّحُونَ بِهِ، وَقَالُوا: نَبْنِي صَوْمَعَتَكَ مِنْ ذَهَبٍ. قَالَ: َ أَعِيدُوهَا مِنْ لَبِنٍ كَمَا كَانَتْ فَفَعَلُوا وَبَيْنَا صَبِيٌّ يَرْضَعُ مِنْ أُمِّهِ مَرَّ رَجُلٌ عَلى دَابَةٍ فَارِهَةٍ وَشَارَةٍ حَسَنَةٍ. فَقَالَتْ الْمَرأَةُ: اللّهُمَّ اِجْعَلْ إِبْنِي مِثْلَ هذَا فَتَرَكَ الْثَدْيَ، وَأَقْبَلَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ وَقَالَ: اللَّهُمَّ َ تَجْعَلْنِي مِثْلَهُ. ثُمَّ أَقْبَلَ عَلى ثَدْيِهِ وَجَعَلَ يَرْتَضِعُ. قَالَ: فَكأَنِّي أَنْظُرُ الى رَسُولِ اللهِ # وَهُوَ يُحْكِي اِرْتِضَاعَهُ بِإِصْبَعِهِ السَّبَّابَةِ في فِيهِ يَمَصُّهَا، وَمَرُّوا بِجَارِيَةٍ يَضْرِبُونَهَا وَيَقُولُونَ زَنَيْتِ، سَرَقْتِ؛ وَهِيَ تَقُولُ: حَسْبِيَ اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ. فَقَالَتْ أُمُّهُ: َ تَجْعَلْ اِبْنِي مِثْلَهَا. فَتَرَكَ الرَّضَاعَ، وَنَظَرَ إِلَيْهَا. وَقَالَ: اللّهُمَّ اجْعَلْنِي مِثْلَهَا. فَهُنَالِكَ تَرَاجَعَا الْحَدِيثَ. فَقَالَ: مَرَّ رَجُلٌ حَسَنٌ الْهَيْئَةِ، فَقُلْتِ: اللّهُمَّ اجْعَلِ ابْنِي مِثْلَهُ، فَقُلْتُ: اللّهُمَّ َ تَجْعَلْنِي مِثْلَهُ. وَمَرُّوا بِهذِهِ ا‘مةِ يَضْرِبُونَهَا وَيَقُولُونَ: زَنَيْتِ، سَرَقْتِ. فَقُلْتِ: اللّهُمَّ َ تَجْعَلْ اِبْنِي مِثْلَهَا. فَقُلْتُ: اللّهُمَّ اجْعَلْنِي مِثْلَهَا. فقَالَ: إِنَّ ذَلِكَ الرَّجُلَ كَانَ جَبَّاراً. فَقُلْتُ: اللّهُمَّ َ تَجْعَلْنِي مِثْلَهُ. وَإِنَّ هذِ ِهِ يَقُولُونَ لَهَا زَنَيْتِ، سَرَقْتِ وَلَمْ تَزْنِ وَلَمْ تَسْرِقْ. فَقُلْتُ اللّهُمّ اجْعَلْنِي مِثْلَهَا[. أخرجه الشيخان وهذا لفظ مسلم.و»المومساتُ« هي جمع مومسة وهي الفاجرة، والميامس مثله. و»البَغيُّ« الزانية.و»يُتَمَثلُ بِحُسنَها« أي يعجب به فيقال لكل من يستحسن: هذا مثل فنة في الحسن.و»الشَّارةُ الحسنةُ« جمال الظاهر في الهيئة والملبس والمركب ونحو ذلك.و»الجَبَّار« العاتي المتكبر القاهر للناس، والله أعلم .

1. (4994)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Üç kişi dışında hiç kimse beşikte iken konuşmamıştır. Bunlar: Hz. İsa İbnu Meryem aleyhima'sselam, Cüreyc'in arkadaşı.
Cüreyc, kendini ibadete vermiş abid bir kuldu. Bir manastıra çekilmiş orada ibadetle meşguldu. Derken bir gün annesi yanına geldi, o namaz kılıyordu.
"Ey Cüreyc! [Yanıma gel, seninle konuşacağım! Ben annenim]" diye seslendi. Cüreyc:
"Allahım! Annem ve namazım (hangisini tercih edeyim?)" diye düşündü). Namazına devama karar verdi.

[306] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/233-236.
[307] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/236.

Annesi çağırmasını [her defasında üç kere olmak üzere] üç gün tekrarladı. (Cevap alamayınca) üçüncü çağırmanın sonunda:
"Allahım, kötü kadınların yüzünü göstermedikçe canını alma!" diye bedduada bulundu. Benî İsrail, aralarında Cüreyc ve onun ibadetini konuşuyorlardı. O diyarda güzelliğiyle herkesin dilinde olan zaniye bir kadın vardı.
"Dilerseniz ben onu fitneye atarım" dedi. Gidip Cüreyc'e sataştı. Ancak Cüreyc ona iltifat etmedi.
Kadın bir çobana gitti. Bu çoban Cüreyc'in manastırı(nın dibi)nde barınak bulmuş birisiydi. Kadın onunla zina yaptı ve hamile kaldı. Çocuğu doğurunca:
"Bu çocuk Cüreyc'ten" dedi. Halk (öfkeyle) gelip Cüreyc'i manastırından çıkarıp manastırı yıktılar, [hakaretler ettiler], kendisini de dövmeye başladılar, (linç edeceklerdi). Cüreyc onlara:
"Derdiniz ne?" diye sordu.
"Şu fahişe ile zina yaptın ve senden bir çocuk doğurdu!" dediler. Cüreyc:
"Çocuk nerede, (getirin bana?)" dedi. Halk çocuğu ona getirdi. Cüreyc:
"Bırakın beni namazımı kılayım!" dedi. Bıraktılar ve namazını kıldı. Namazı bitince çocuğun yanına gitti, karnına dürttü ve:
"Ey çocuk! Baban kim?" diye sordu. Çocuk: "Falanca çoban!" dedi. Bunun üzerine halk Cüreyc'e gelip onu öpüp okşadı ve: "Senin manastırını altından yapacağız!" dedi. Cüreyc ise:
"Hayır! Eskiden olduğu gibi kerpiçten yapın!" dedi. Onlar da yaptılar.
(Üçüncüsü): Bir zamanlar bir çocuk annesini emiyordu. Oradan şahlanmış bir at üzerinde kılık kıyafeti güzel bir adam geçti. Onu gören kadın:
"Allah'ım şu oğlumu bunun gibi yap!" diye dua etti. Çocuk memeyi bırakarak adama doğru yönelip baktı ve:
"Allahım beni bunun gibi yapma!" diye dua etti. Sonra tekrar memesine dönüp emmeye başladı.
"Ebu Hureyre der ki: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı, şehadet parmağını ağzına koyup emmeye başlayarak, çocuğun emişini taklid ederken görür gibiyim."
(Resulullah anlatmaya devam etti):
"(Sonra annenin yanından) bir kalabalık geçti. Ellerinde bir cariye vardı. Onu dövüyorlar ve:
"(Seni zani seni!) Zina yaparsın, hırsızlık yaparsın ha!" diyorlardı. Cariye ise:
"Allah bana yeter, o ne iyi vekildir!" diyordu. Çocuğun annesi:
"Allahım çocuğumu bunun gibi yapma!" dedi. Çocuk yine emmeyi bıraktı, cariyeye baktı ve:
"Allahım beni bunun gibi yap! dedi. İşte burada anne,evlat karşılıklı konuşmaya başladılar: [Anne dedi ki:
"Boğazı tıkanasıca! Kıyafeti güzel bir adam geçti. Ben: "Allahım, oğlumu bunun gibi yap" dedim. Sen: "Allahım! Beni bunun gibi yapma!" dedin. Yanımızdan cariyeyi döverek, zina ve hırsızlık yaptığını söyleyerek geçenler oldu. Ben: "Allahım, oğlumu bunun gibi yapma" dedim. Sen ise: "Allahım, beni bunun gibi yap!" dedin."]
Oğlu şu cevabı verdi:
"Güzel kıyafetli bir adam geçti. Sen: "Allahım, oğlumu bunun gibi yap!" dedin, ben ise: "Allahım beni bunun gibi yapma!" dedim. Yanınızdan bu cariyeyi geçirdiler. Onu hem dövüp hem de: "Zina ettin, hırsızlık ettin!" diyorlardı. Sen: "Allahım, oğlumu bunun gibi yapma! "dedin. Ben ise: "Allahım, beni bunun gibi yap!" dedim. (Sebebini açıklayayım): O atlı adam cebbar zalimin biriydi. Ben de: "Allahım beni böyle yapma!" dedim. "Zina ettin, hırsızlık yaptın!" dedikleri şu zavallı cariye ise ne zina yapmıştı, ne de çalmıştı! Ben de "Alahım beni bunun gibi yap!" dedim." [Buhârî, Enbiya 50, Amel fi's-Salat 7; Müslim, Birr 7, 8, (2550). Metin Müslim'den alınmalıdır.][308]

AÇIKLAMA:

1- Müellif, metnin Müslim'in metni olduğunu söylerse de hadisin sonunda, Müslim'deki asla uymayan bir durum var; üçüncü hikâyede annenin suali eksik. Biz bunu Müslim'den alarak köşeli parantez ([...]) içerisinde kaydettik. Ayrıca, sahibinin açıklaması Müslim'deki asılda daha kısa. Biz bu kısımda Teysir'in metnindekini aynen tercüme ettik.
2- Buharî'de kıssalar toptan da, ayrı ayrı da anlatılmıştır.
3- Konuşma yaşından önce konuşan çocukların sayısı rivayetlerde yediye çıkmaktadır. İbnu Hacer, kaynaklarını da vererek diğerlerini de tanıtır.
***** Biri, Firavun'un kızına berberlik yapan kadının oğludur. Firavun ateşe atacağı zaman bebek: "Anneciğim sabret, biz hak yoldayız" demiştir.
***** Ashab-ı uhduddan bir kadın ateşe atılacağı zaman, memede olan çocuk: "Anneciğim sabret, sen hak üzeresin" demiştir.
***** Hz. Yahya'nın beşikte iken konuştuğu rivayet edilmiştir.
***** Hz. İbrahim de beşikte konuşmuştur.

[308] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/238-240.

* Resulullah'ın o devirde Mübareku'l-Yemame adında bir çocuğun beşikte konuştuğu rivayet edilmiştir. Hz. Yusuf'un şahidi ihtilaflıdır.
Aynî, hadiste üç denmiş olmasını, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "üç" dediği zaman, diğerlerinin henüz vahyen bildirilmemiş olabileceği ihtimaliyle açıklar. Çünkü, Aleyhissalâtu vesselâm gaybı bilmezdi. Cenab-ı Hakk'ın bildirdiği kadarını bilirdi. Hz. Yusuf'a şahidlik eden çocuk, Firavun'un ateşe atmak istediği kadının çocuğu ve Yahya aleyhisselam da konuşma yaşından önce konuşan çocuklar arasında zikredilirler. Kurtubî "Bu üç çocuğun beşikte iken, diğerlerinin beşikten çıkmış, biraz daha büyümüş ama henüz çocuk yaşına basmamış halde konuşmalarıyla" te'vil ederek tearuzu giderir.
4- Hadiste, Cüreyc namazda konuşuyor gözükmektedir. Halbuki konuşmak namazı bozar. Alimler bu hususta şu açıklamayı yapar: Cüreyc'in zamanındaki şeriatte namazda konuşmak namazı bozmayabilir. Nitekim, İslam'ın bidayetinde namazda huşu ile ilgili ayet gelmezden önce namazda konuşulabiliyor, hareket edilebiliyordu. Ayetten sonra bu yasaklanmıştır. Mamafih, Cüreyc'in konuşmasını, "içinden, kendi kendine konuşmuş olabilir" şeklinde yorumlayan da olmuştur.
Cüreyc annesine cevapla, namaza devam şıklarından "devamı" tercih etmiş, ancak annesinin bedduasına mazhar olmuş ve bu dua indallah kabul görmüştür. Birkısım alimler, hadisten böyle bir durumda anneye cevap vermek gerektiğini istidlal etmişlerdir. "Kıldığı namazı nafile idi, anneye cevabı ise vacibtir" demişlerdir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)' ın "Eğer Cüreyc alim olsaydı, annesinin çağırmasına cevap vermenin namazdan evla olacağını bilirdi" dediği de rivayet edilmiştir.
Nevevî şöyle der: "Annesinin duası kabul edilmiştir. Çünkü, Cüreyc' in namazı kısa tutup annesine cevap vermesi mümkündü. Ancak o, annesinin manastırı terkedip, dünyaya ve dünyaya ait işlere dönmesini talep edeceğinden korkarak cevap vermedi."
5- Hadisten Elde Edilen Bazı Fevaid:
* Hadiste anne ve baba hukukunun büyüklüğü, çocuk mazur bile olsa anne ve babanın çocuğa yapacağı bedduanın makbul olacağı ders verilmektedir.
* Terbiyecilerin, terbiye ettiklerine karşı rıfk ile muameleleri esastır: Annesi Cüreyc'e daha ağır bedduada bulunabilirdi: Ölmesi, fuhşa düşmesi gibi... Bunları talep etmiyor: "Fahişe yüzünü görmeden ölme!" şeklinde dileniyor.
* Allah'a karşı sıdk içinde olana fitne zarar vermez.
* Cüreyc kuvvetli bir yakine, sıhhatli bir ümide sahiptir. Nitekim, talebi üzerine, olmayacak şey vukua geliyor: Beşikteki çocuk konuşuyor.
* İki iş teâruz ederse, daha mühim olana öncelik verilmelidir.
* Veliler kerâmet gösterirler. Bu, talep ve ihtiyarlarıyla da olabilir.
* Nefsinde kuvvet gören, ibadetin meşakkatlisini tercih edebilir.
* Fuhşiyat işleyenin hurmeti kalmaz.
* Hadisin bazı vecihlerinde بَيْتُ الزَّوَانِي tabiri geçmektedir. Bu tabir, İsrailoğullarında fuhuş evlerinin mevcudiyetini ve onların zillete düşüşlerinin bir sebebini gösterir.
* Abdest ve namaz önceki ümmetlerde de mevcuttur.[309]

*** MAĞARA ASHABININ KISSASI**

-4995 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولَ اللهِ #: انْطَلَقَ ثَـٰثَةُ نَفَرَ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَتّى آوَاهُمُ الْمَبِيتُ الى غَارٍ، فَدَخَلُوا فيهِ، فَانْحَدَرَتْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ، فَسَدَّتَ عَلَيْهِمُ الْغَار. فقَالُوا: إِنَّهُ يُنْجِيكُمْ مِنْ هذِهِ الصَّخْرَةِ إِ أَنْ تَدْعُوا اللهَ بِصَالِحِ أَعْمَالِكُمْ. فقَالَ أَحَدُهُمْ: إِنَّهُ كَانَ لِي أَبَوَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ، وَكُنْتُ أَرْعَى عَلَيْهِمَا وَ أَغْبَقُ قَبْلَهُمَا أَهْ وَ مَاً. إِنَّهُ نَأى بِي طَلَبُ الشَّجَرِ يَوْماً فَلَمْ أَرُوحْ عَلَيْهِمَا حَتّى نَامَا فَحَلَبْتُ لَهُمَا غُبُوقَهُمَا. فَوَجَدْتُهُمَا قَدْ نَامَا، فَكَرِهْتُ أَنْ أَغْبُقَ قَبْلَهُمَا أَهْ وَمَاً، وَكَرِهْتُ أَنْ أُوقِظَهُمَا، وَالصِّبْيَةَ يَتَضَاغَوْنَ عِنْدَ قَدَمَيَّ، وَالْقَدَحُ عَلى يَدِي أَنْتَظِرُ اسْتِيقَاظَهُمَا حَتّى بَرَقَ الْفَجْرُ: اللّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنّي فَعَلْتُ ذلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَفَرِّجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فيهِ مِنْ هذِهِ الصَّخْرَةِ. فَانْفَرَجَتْ شَيْئاً يَسْتَطِيعُونَ الْخُروجَ؛ وَقَالَ اŒخَرُ: اللّهُمَّ إِنَّهُ كَانَتْ لِي ابْنَةُ عَمٍّ هِيَ أَحَبُّ النَّاسِ اليّ، فأَرَدْتُهَا عَنْ نَفْسِهَا، فامْتَنَعَتْ مِنّي حَتّى أَلَمّتْ بِهَا سَنَةٌ مِنَ السِّنِينَ، فَجَاءَتْنِي، فأَعْطَيْتُهَا مِائَةَ وَ عِشْرِينَ دِينَاراً عَلى أَنْ تُخَلّي بَيْنِي وَبَيْنَ نَفْسِهَا فَفَعَلَتْ حَتّى إِذَا قَدَرْتُ عَلَيْهَا قَالَتْ: َ يَحِلُّ لَكَ أَنْ تَفُضَّ الْخَاتَمَ إِ بِحَقِّهِ. فَتَحَرَّجْتُ مِنَ الوُقُوعِ عَلَيْهَا فانْصَرَفْتُ عَنْهَا وَهِيَ أَحَبُّ النَّاسُ اليّ وَتَرَكْتُ الذّهَبَ؛ اللّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأَفْرِجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فيهِ. فَانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ، غَيْرُ أَنَّهُمْ َ يَسْتَطِيعُونَ الْخُروجَ. فقَالَ الثّالِثُ: اللّهُمَّ إِنّي كُنْتُ اسْتَأْجَرْتُ أُجَرَاءَ فأَعْطَيْتُهُمْ أَجْرَهُمْ غَيْرَ رَجُلٍ وَاحِدٍ تَرَكَ أَجْرَهُ وَذَهَبَ، فَثَمَّرْتُهُ لَهُ حَتّى كَثُرَتْ مِنْهُ ا٭مْوَالُ، فَجَاءَنِي بَعْدَ حِينٍ فقَالَ: يَا عَبْدَ اللهِ أَدِّ اليّ أَجْرِي. فَقُلْتُ: كُلُّ مَا تَرَى مِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ وَاِبِلِ وَالرَّقِيقِ أَجْرُكَ، اِذْهَبْ فَاسْتَقْهُ. فقَالَ: يَا عَبْدَاللهِ، َ تَسْتَهْزِئُ بِي فَقُلْتُ: إِنّي َ أَسْتَهْزِئُ بِكَ، اِذْهَبْ فَاسْتَقْهُ فَأَخَذَهُ كُلَّهُ. اللّهُمَّ إِنْ كُنْتُ فَعَلْتُ ذلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَأَفْرِجْ عَنَّا مَا نَحْنُ فيهِ فانْفَرَجَتِ الصَّخْرَةُ، فَخَرَجُوا يَمْشُونَ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

[309] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/240-242.

»الغَبوقُ« شرب آخر النهار.و»يتضاغون« يضجون ويصيحون من الجوع.ومعنى »أردتُها« راودتها وطلبت منها ان تمكنني من نفسها.و»ألمّتْ بها سنةٌ« أي أصابها الجدب.و»فَضُّ الخاتمِ« كناية عن الجماع.و»التحرُّجُ« الهرب من الحرج وا"ثم والضيق .

1. (4995)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden önce yaşayanlardan üç kişi yola çıktılar. (Akşam olunca) geceleme ihtiyacı onları bir mağaraya sığındırdı ve içine girdiler. Dağdan (kayan) bir taş yuvarlanıp, mağaranın ağzını üzerlerine kapadı. Aralarında:
"Sizi bu kayadan, salih amellerinizi şefaatçi kılarak Allah'a yapacağınız dualar kurtarabilir!" dediler. Bunun üzerine birincisi şöyle dedi:
"Benim yaşlı, ihtiyar iki ebeveynim vardı. Ben onları çok kollar, akşam olunca onlardan önce ne ailemden ne de hayvanlarımdan hiçbirine yedirip içirmezdim. Bir gün ağaç arama işi beni uzaklara attı. Eve döndüğümde ikisi de uyumuştu. Onlar için sütlerini sağdım. Hâlâ uyumakta idiler. Onlardan önce aileme ve hayvanlarıma yiyecek vermeyi uygun bulmadım, onları uyandırmaya da kıyamadım. Geciktiğim için çocuklar ayaklarımın arasında kıvranıyorlardı. Ben ise süt kapları elimde, onların uyanmalarını bekliyordum. Derken şafak söktü:
"Ey Allahım! Bunu senin rızan için yaptığımı biliyorsan, bizim yolumuzu kapayan şu taştan bizi kurtar!"
Taş bir miktar açıldı. Ama çıkacakları kadar değildi.
İkinci şahıs şöyle dedi:
"Ey Allahım! Benim bir amca kızım vardı. Onu herkesten çok seviyordum. Ondan kâm almak istedim. Ama bana yüz vermedi. Fakat gün geldi kıtlığa uğradı, bana başvurmak zorunda kaldı. Ona, kendisini bana teslim etmesi mukabilinde yüz yirmi dinar verdim; kabul etti. Arzuma nail olacağım sırada:
"Allah'ın mührünü, gayr-ı meşru olarak bozman sana haramdır!" dedi. Ben de ona temasta bulunmaktan kaçındım ve insanlar arasında en çok sevdiğim kimse olduğu halde onu bıraktım, verdiğim altınları da terkettim.
Ey Allahım, eğer bunları senin rızayı şerifin için yapmışsam, bizi bu sıkıntıdan kurtar."
Kaya biraz daha açıldı. Ancak onlar çıkabilecek kadar açılmadı.
Üçüncü şahıs dedi ki:
"Ey Allahım, ben işçiler çalıştırıyordum. Ücretlerini de derhal veriyordum. Ancak bir tanesi [bir farak pirinçten ibaret olan] ücretini almadan gitti. Ben de onun parasını onun adına işletip kâr ettirdim. Öyle ki çok malı oldu. Derken (yıllar sonra) çıkageldi ve:
"Ey Abdullah! Bana olan borcunu öde!" dedi. Ben de:
"Bütün şu gördüğün sığır, davar, deve, köleler senindir. Git bunları al götür!" dedim. Adam:
"Ey Abdullah, benimle alay etme!" dedi. Ben tekrar:
"Ben kesinlikle seninle alay etmiyorum. Git hepsini al götür!" diye tekrar ettim. Adam hepsini aldı götürdü.
"Ey Allahım, eğer bunu senin rızan için yaptıysam, bize şu halden kurtuluş nasip et!" dedi. Kaya açıldı, çıkıp yollarına devam ettiler." [Buhârî, Enbiya 50, Büyû 98, İcâre 12, Hars 13, Edeb 5; Müslim, Zikr 100, (2743); Ebu Davud, Büyû' 29, (3387).][310]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde, bu üç yolcu, yaya giderken yağmura tutulurlar ve bu sebeple mağaraya iltica ederler. Sadedinde olduğumuz veçhinde, gece sebebiyle mağaraya girdikleri ifade edilmektedir. İkisinin birleşmesi mümkündür, akşam vakti yağmura tutulmuş olabilirler.
2- Hikâyede, İslam'ın ahlak-ı hasenesinden üç ahlakın Allah indinde makbuliyeti ifade edilmektedir.
1) Annebabaya hürmet, onların hukukuna riayet.
2) Allah rızası için insanların iffetlerine riayet.
3) Başkasının hakkına riayet... Başkasının maddî menfaatini kendi menfaati derecesinde gözetmek, hileye yer vermemek. Bu amelleri makbul kılan husus da, bunların ihlasla yani Allah rızası için yapılmış olmasıdır. Dolayısiyle, hadis, amelde ihlasın ehemmiyetine, tebliğde müstesna bir yer vermektedir.
3- Sadedinde olduğumuz rivayette ücretin miktarı kaydedilmiyor. Fakat, bazı rivayetlerde bu bir farak pirinç olarak belirtilmiştir. Hatta bir başka rivayette yer alan açıklayıcı bir ziyade, hem miktar hususunda, hem de işçilerden birinin ücretini almayış sebebi hususunda bize bilgi sunmaktadır: "Ben bir grup insan tuttum, her birine yarım dirhem yevmiye verecektim. İşleri bitince herkese ücretini verdim. Biri: "Vallahi ben iki kişilik iş yaptım, bana bir dirhem vermezsen ücretini almayacağım" dedi ve almadan çekip gitti. İşte ben bu yarım dirhemi nemalandırdım."
Bir farak pirincin, o günün piyasasında yarım dirhem değerinde olabileceğini belirttikten sonra, nemalandırılmaya tabi tutularak koyun, deve, sığır sürülerine ulaşılan bu taban sermayenin, günümüzdeki karşılığını bulmaya çalışırsak şu sonuca varırız: Bir farak, üç sa' miktarında bir ölçektir. Bir sa' ise 2,120 ile 2,650 litre arasında değişen bir hacim miktarı. Öyle ise bir farak 6,360 ile 7,950 litre arasında değişen bir ölçek olmaktadır. Daha yuvarlak hesapla 6,5 litre ile 8 litre arasında bir hacim tutmaktadır. Bir litre pirincin 888 gram

[310] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/244-245.

kadar olduğu[311] gözönüne alınırsa, mezkur yarım dirhemlik pirincin yaklaşık 6 veya 7 kilo civarında olduğu anlaşılır.
Bazı rivayetlerde işçiye on bin dirhemlik para ödediği, yani verdiği deve, koyun, sığır vesairelerin bu değere ulaştığı belirtilmiştir. Hadisin muhtelif vecihleri gözönüne alınınca, mezkur zatın, işçisinin parasını önce ziraatle, sonra hayvancılık vs. ile nemalandırdığı anlatılmaktadır: Ekmiş, satmış satınalmış, doğurtmuş vs. Yani ticaret ve istihsal çeşitlerinden pek çoğuna başvurmuştur.
4- Hadis, sıkıntılı ve belalı anlarda salih amelleri zikrederek Allah'a iltica ve duanın müstehab olduğunu ifade eder. Bazı fakihler, yağmur namazında da aynı tarzda dua etmenin müstehab olduğuna hükmetmiştir.
5- Hadiste dikkat çeken bir edeb, üç şahıstan hiçbiri, zikrettiği amelin salih olduğu hususunda cezmetmemesidir. Her biri "bu amelim rızana uygunsa", "senin rızan için idiyse.." gibi amelin değerlendirilmesini meşiet-i İlahiyeye bırakan ihtiyatî ifadelere yer vermişlerdir. Hatta birinci konuşan zatın sarfettiği; "Ey Allahım, bunu senin rızan için yaptığımı biliyorsun..." şeklindeki -itikad açısından- mahzurlu ifadenin de bu endişeye baktığı belirtilmiştir. Yani o sözün sahibi, ameli hususunda müterediddir; bu ameli Allah katında makbul mü, değil mi? Şöyle demek istemiştir: "Eğer bu amelim makbulse şu duamı kabul buyur."
5- Hadis, günahı bir noktada terketmenin, o noktaya kadar olan evveliyatını affettireceğini de ifade eder; Amcasının kızına, son anda teması terketmesi, o ana kadarki günahlarını affettirdi ki, bu "terk"le yaptığı dua makbul oldu.
6- Tevbenin makbul olması halinde, geçmişi affettireceği de hadiste ifade edilmektedir.
7- İşçi ve patron tarafından bilinen belli bir miktar yiyecek mukabili ücretli tutmak caizdir.
8- Salih kimselerin keramete mazhar olması haktır.
9- Emaneti edada büyük fazilet vardır.
10- Fakihler, hadiste fuzuli şahsın bey'inde cevaz bulmuşlardır.
11- Bazı alimler, "Emaneti taşıyan (müstevde') emanet malla ticaret yaparsa, kâr mal sahibine aittir" demiştir. Çoğunluk bu konuda başka görüşler ileri sürmüştür. "Mal, emaneti taşıyanın zimmetinde olduğu takdirde, izinsiz tasarrufta bulunsa, malın zimmeti üzerindedir, ticaret yaptığı takdirde kâr kendinin olur." Ebu Hanife "Kâr onun, ancak tasadduk eder" demiştir. Başka görüşler de var.
12- Geçmiş milletlerde cereyan eden hadiseler, dinleyenlerin ibret almaları için anlatılabilir.[312]

*** KİFL KISSASI**

-4996 -1- عن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلُكُمْ رَجُلٌ يُسَمّى الْكِفْلَ، وَكَانَ َ يَنْزِعُ عَنْ شَيْءٍ فأتَى امْرَأةً عَلِمَ بِهَا حَاجَة فأعْطَاهَا سِتّينَ دِيناراً. فَلَمَّا أرَادَهَا عَلى نَفْسِهَا ارْتَعَدَتْ وَبَكَتْ. فقَالَ: مَا يُبْكِيكِ؟ فقَالَتْ: ‘نَّ هذَا عَمَلٌ مَا عَمِلْتُهُ قَط وَمَا حَمَلَنِى عَلَيْهِ إَّ الْحَاجَةُ. فقَالَ: أتَفْعَلِينَ أنْتِ هذَا مِنْ مَخَافَةِ اللهِ تَعالى؟ فَأنَا أحْرَى بِذلِكِ. فاذْهَبِي، وَلَكِ مَا أعْطَيْتُكِ. وَوَاللهِ
َ أُعْصِيهِ بَعْدَهَا أبَداً فَمَاتَ مِنْ لَيْلَتِهِ. فأصْبَحَ مكْتُوباً عَلى بَابِهِ: إنَّ اللهَ تَعالى قَدْ غَفَرَ لِلْكِفْلِ. فَعَجِبَ النَّاسُ مِنْ ذلِكَ حَتّى أوْحى اللهُ الى نَبِيِّ زَمَانِهِمْ بِشَأنِهِ[. أخرجه الترمذي .

1. (4996)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sizden önce yaşayanlar arasında Kifl adında biri vardı. Bildiğinden hiç şaşmazdı. İhtiyaç içinde olduğunu bildiği bir kadına gelerek, altmış dinar verdi. Kadından kâm almak üzere teşebbüse geçince kadın, titredi ve ağladı. "Niye ağlıyorsun?" diye sorunca, kadın:
"Bu benim hiç yapmadığım (haram) bir amel. Bu günaha beni razı eden de fakrımdır!" dedi. Adam da:
"Yani sen şimdi Allah korkusuyla mı ağlıyorsun? Öyleyse, Allah'tan korkmaya ben senden daha layıkım! Haydi git, verdiğim para da senin olsun. Vallahi ben bundan böyle Allah'a hiç asi olmayacağım!" dedi. Adam o gece öldü. Sabah, kapısında şu yazılı idi:
"Allah Kifl'i mağfiret etti!"
Halk bu duruma şaşırdı kaldı. Allah o devrin peygamberine Kifl'in durumunu vahyen bildirinceye kadar şaşkınlık devam etti." [Tirmizî, Kıyamet 49, (2498).][313]

*** AD KAVMİNİ HELAK EDEN RÜZGÂRIN KISSASI**

-4997 -1- عن أبي وائل عن رجل من ربيعة وهو الحارث بن يزيد البكري قال:]قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فأتَيْتُ رَسُولَ اللهِ #، وَالْمَسْجِدُ غَاصٌّ بِأهْلِهِ، وَإذَا رَاياتٌ سُودٌ تَخْفِقُ، وإذَا بِـَلٌ مُتَقَلِّدُ السَّيْفَ بَيْنَ يَدي رَسُول اللهِ #. فَقُلْتُ: مَا شأنُ النَّاسِ؟ فقَالُوا: رَسُول اللهِ # يُرِيدُ أنْ يَبْعَثَ عَمْرُو بْنَ الْعَاصِ نَحْوَ رَبِيعَةَ فَقُلْتُ: أعُوذُ بِاللهِ أنْ أكُونَ مِثْلَ وَافِدِ عَادٍ. فقَالَ #: وَمَا وَافِدُ عَادٍ. فَقُلْتُ: عَلى

[311] Şahsî tartımızda bir litre pirinç 888 gram geldi.
[312] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/245-247.
[313] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/248.

الْخَبِيرِ بِهَا سَقَطْتَ. إنَّ عَاداً لَمَا قُحِطَتْ بَعَثَتْ قَيْ ً يَسْتَسْقِي لَهَا فَنَزَلَ عَلى بَكْرِ بْنْ مُعَاوِيَةَ، فَسَقَاهُ الْخَمْرَ وَغَنَّتْهُ الْجَرادَتَانِ. ثُمَّ خَرَجَ يُرِيدُ جِبَالَ مُهْرَة. فقَالَ: اللّهُمَّ إنِّي لَمْ آتِكَ لِمَرَضٍ فأُدَاوِيَهُ، وَ ً سِيرٍ فأُفَادِيَهُ، فاسْقِ عَبْدَكَ مَا كُنْتَ مُسْقِيَهُ وَاسْقِ مَعَهُ بَكْرَ بْنَ مُعَاوِيَةَ! يَشْكُرُ لَهُ الْخَمْرَ الّذِى سَقَاهُ؛ فَرُفِعَ لَهُ ثَ سَحَائِبَ حَمْرَاءُ، وَبَيْضَاءُ، وَسَوْدَاءُ. فَقِيلَ لَهُ: اِخْتَرْ إحدَاهُنَّ، فَاخْتَارَ السَّوْدَاءَ مِنْهُنَّ. فَقِيلَ لَهُ: خُذْهَا رَمَاداً رِمْداداً تَذَرْ مِنْ عَادٍ أحَداً. فقَالَ # عِنْدَ ذلِكَ: إنَّهُ لَمْ يُرْسَلِ الرِّيْحُ إ مِقْدَار هذِهِ الحَلْقَةِ، يَعْنِى حَلْقَةَ الْخَاتَمِ. ثُمَّ قَرَأ: وَفِي عَادٍ إذْ أرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ الرِّيحَ الْعَقِيمَ مَا تَذَرُ مِنْ شَىْءٍ أتَتْ عَلَيْهِ إ جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ[. أخرجه الترمذي.»القحطُ« الغء، واصله من انقطاع المطر وهو سببه.و»الرَّمَادُ« معروف.و»الرَّمْدَادُ« المتناهي في احتراق والرقة.و»الرَّيحُ الْعَقِيمُ« التي تلقح و تأتي بالمطر .

1. (4997)- Ebu Vail, Rebîa kabilesinden el-Haris İbnu Yezid el-Bekrî adında bir adamdan naklen anlatıyor:
"Medine'ye gelmiştim, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanına gittim. Mescid, cemaatle dolu idi. Orada dalgalanan siyah bayraklar vardı. Hz. Bilal (radıyallahu anh) kılıcını kuşanmış, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında duruyordu. Ben: "Bu insanların derdi ne, (ne oluyor)?" diye sordum."
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Amr İbnu'l-As'ı, Rebîa'ya doğru göndermek istiyor, (onun hazırlığı var)!" dediler. Ben:
"Âd elçisi gibi olmaktan Allah'a sığınırım" dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Âd elçisi de nedir?" buyurdular. Ben:
"Bunu çok iyi bilen kimseye düştünüz. Âd (kavmi) kıtlığa uğrayınca Kayl'ı kendileri için su aramaya gönderdi. Kayl da, Bekr İbnu Muaviye'ye uğradı. O, buna şarap içirdi ve Mekke'de o sıralarda seslerinin ve tegannisinin güzelliğiyle meşhur Cerade isminde iki cariye de şarkılar söyledi. [Bu suretle bir ay kadar kaldıktan sonra], Mühre (İbnu Haydân kabilesinin) dağına müteveccihen oradan ayrıldı. Dedi ki:
"Ey Allahım! Ben sana ne tedavi edeceğim bir hasta, ne de fidyesini ödeyeceğim bir esir için gelmedim. Sen kulunu, sulayıcı olduğun müddetçe sula. Onunla birlikte Bekr İbnu Muaviye'yi de sula. -Böylece kendisine içirdiği şarap için ona teşekür eder.-
Bunun üzerine onun için üç parça bulut yükseltildi. Biri kızıl, biri beyaz, biri de siyah. Ona: "Bunlardan birini seç!" denildi. O, bunlardan siyah olanını seçti. Ona:
"Âd kavminden tek kişiyi bırakmayıp helak edecek bu bulutu toz duman olarak al!" denildi."
Bunu söleyince (aleyhissalâtu vesselâm):
"(Onlara) sadece şu -yüzük halkası- miktarında rüzgâr gönderildi" buyurdular ve arkasından şu mealdeki ayet-i kerimeyi tilavet ettiler: "Âd (kavminin helak edilmesinde) de (ibret vardır). Hani onların üzerine o kısır rüzgârı göndermiştik. Öyle bir rüzgâr ki, her uğradığı şeyi (yerinde) bırakmıyor, mutlaka onu kül gibi savuruyordu" (Zariyat 41-42). [Tirmizî, Tefsir, Zâriyat, (3269, 3270).][314]

AÇIKLAMA:

1- Ebu Bekr İbnu'l-Arabi'nin hadisten çıkardığı bazı tesbitleri kısmen özetleyerek sunuyoruz:
1) Eski milletlerle ilgili haberler, dini ilgilendirmediği takdirde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) dışınaki kimselerden de dinlenebilir, bu caizdir.
2) Bu hadisin aslı uzun ise de, Tirmizî kısaltarak almıştır. Aslına göre Resulullah'a Ad elçisinin hikâyesini anlatan el-Haris İbnu Yezid el-Bekrî, Medine'ye, Aleyhissalâtu vesselâm'dan memleketindeki birkısım arazinin tasarruf yetkisini talep etmek üzere gelmiş birisi idi. Resulullah'ın yanında, aynı şeyi talep eden Temimli bir yaşlı kadın görünce: "Ey Allah'ın Resulü! Ben, Âd kavminin elçisi Kayl İbnu Anz gibi olmaktan Allah'a sığınırım!" der. Bunu nüzerine Aleyhissalâtu vesselâm: "Sen onların kıssasını biliyor musun?" diye sorar: Haris İbnu Yezid: "Evet!" der ve anlatır: "Biz, onların memleketine iyiliklerini talep etmek üzere gelenlerdeniz. Atalarımız bize onlarla ilgili haberler anlattılar. Bu haberleri küçükler büyüklerden öğrenip yeni gelenlere anlatırlar!" der. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bunun üzerine hadiste geçtiği üzere sorusunu sorar ve diğeri anlatır.
3) İslam, tevatür bulduğu takdirde, kâfirin haberini kabul eder, bu hadiste onun delili var.
4) Âd kavminin su talebi için elçi göndermelerinin meşru bir aslı mevcuttur. Nitekim bütün şeriatlerde buna rastlanır. Bizde de araziye çıkıp yağmur duasında bulunmak sünnettir.
5) O sıralarda Mekke'de Amalika kavmi vardı. Bunlar Bekr İbnu Muaviye kabilesine konakladılar. -Muaviye İbnu Bekr İbni Şübeym kabilesi de denmiştir.- Ama burada eğlenceye yöneldiler. Bekr'in meşhur iki çalgıcı cariyesi Ceradeler, Âd ve Semud için onlara şarkılar söylediler. Şiirlerinde, ne maksadla geldilerse onun yerine getirilmesini talep etmeyi teşvik eden sözler vardı. Bu şiiri, Muğribe İbnu Bekr, Âd kavmine helakın gelmesinden korktuğu için yazmıştı. Çünkü Âd onun dayıları idi. Muğribe İbnu Bekr, bu şiirin okunmasını o iki cariyeye söyledi. Kendisi okumaktan kaçındı. Ta ki, misafirlerinin aklına onları ağırlamaktan bıkkınlık geldi diye bir vehim gelmesin. Şiir üzerine elçiler, gafletlerinden uyandılar ve su talebinde bulundular.
6) Yüzük halkası gibi rüzgârın gönderilmesi rüzgârın da Allah'ın diğer mahlukatı gibi bir mahluku olduğunu, büyük bir cisim olduğunu, bu cismi, Allah'ın kudret-i şerifi ile dilediği gibi tasarruf ve tahrik ettiğini, rastladığı

[314] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/249-250.

şeyi Allah'ın onda yarattığı şiddet nisbetinde itip sarstığını, bunun sonucu olarak alt-üst olmaların, dağılıp toz olmaların, daha da öte, yok olmaların meydana geldiğini gösterir.
7) Ayette geçen akim (kısır) rüzgâr, yağmur getirmeyen ve bitkileri ilkah etmeyen (döllendirmeyen) rüzgâr demektir.
8) Akim rüzgâr, rîhu'ddebur da denen garb yani batı rüzgârıdır. Doğu rüzgârı da denen sabâ rüzgârının zıddıdır. Aleyhissalâtu vesselâm: "Sabâ rüzgârı ile yardıma mazhar oldum. Debur rüzgârı ile de Âd kavmi helak edildi" buyurmuştur. Kezâ: "Sabâ rüzgârı bana yardım etti, ama o, benden öncekilere azab olmuştu" buyurmuştur.
9) İbnu'l-Arabî, son olarak bu hadisenin çarşamba günü cereyan ettiğini, bu yüzden halkın çarşamba gününü uğursuz addettiklerini belirtir ve bu inancın hiçbir esasa dayanmayan batıl tahayyülat olduğunu söyler.[315]

*** KEL, ALATENLİ VE ÂMANIN KISSASI**

4998- -1- عن ابي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُول اللهِ #: إنَّ ثَـَثَةً مِنْ بَنِى إسْرَائِيلَ: أبْرَصَ وَأقْرَعَ وَأعْمى، أرَادَ اللهُ أنْ يَبْتَلِيَهُمْ، فَبَعَثَ إلَيْهِمْ مَلَكاً فأتَى ا‘بْرَصَ فَقَالَ: أىُّ شَىْءٍ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قال: لَوْنٌ حَسَنٌ وَجِلْدٌ حَسَنٌ، وَيَذْهَبُ عَنِّى الَّذِى قَذَرَنِى النَّاسُ. فَمَسَحَهُ، فَذَهَبَ عَنْهُ قَذَرُهُ وَأعْطِىَ لَوْناً حَسَناً وَجِلْداً حَسَناً. فقَالَ: أىُّ الْمَالِ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قَالَ: ا‘بِلُ. فَأعْطَاهُ نَاقَةً عُشَرَاءَ، فقَالَ: بارَكَ اللهُ لَكَ فيهَا. ثُمَّ أتَى ا‘قْرَعَ. فقَالَ: أىُّ شَىْءٍ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قَالَ: شَعْرٌ حَسَنٌ، وَيَذْهَبُ عَنِّى هذَا الَّذِى قَدْ قَذِرَنِى النَّاسُ. فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ عَنْهُ. وَأُعْطِىَ شَعْراً حَسَناً. قَالَ: فأىُّ الْمَالِ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قَالَ: الْبَقْرُ. فأعْطَى بَقَرَةً حَامِلً. وَقالَ: بَارَكَ اللهُ لَكَ فيهَا. ثُمَّ أتَى ا‘عْمى. فقَالَ أىُّ شَىْءٍ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قال: أنْ يَرُدَّ اللهُ عَلَيّ بَصَرِي فَأبْصِرَ بِهِ النَّاسَ. فَمَسَحَهُ فَرَدَّ اللهُ عَلَيْهِ بَصَرَهُ. قَالَ فأىُّ الْمَالِ أحَبُّ إلَيْكَ؟ قَالَ: الغَنَمُ. فأعْطِىَ شَاةً وَالِداً. فَأنْتَجَ هذَانِ، وَوَلَّدَ هذَا. فَكَانَ لهذَا وَادٍ مِنَ ا‘بِلِ، وَلهذَا وَادٍ مِنَ الْبَقَرِ، وَلهذَا وَادٍ مِنَ الغَنَمِ. ثُمَّ إنَّهُ أتَى ا‘بْرَصَ في صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ. فقَال: رَجُلٌ مِسْكِينٌ، قَدْ اِنْقَطَعَتْ بِيَ الْحِبَالُ في سَفَرِي، فَـَ بَـَغَ لِيَ الْيَوْمَ إ بِاللهِ، ثُمَّ بِكَ، أسْأَلُكَ بِالَّذِي أعْطَاكَ اللَّوْنَ الْحَسَنَ وَالْجِلْدَ الْحَسَنَ وَالْمَالَ بَعِيراً أتَبَلَّغُ بِهِ في سَفَرِي، فَـَ بَـَغَ لِيَ الْيَوْمَ إ بِاللهِ، ثُمَّ بِكَ، أسْأَلُكَ بِالَّذِي أعْطَاكَ اللَّوْنَ الْحَسَنَ وَالْجِلْدَ الْحَسَنَ وَالْمَالَ بَعِيراً أتَبَلَّغُ بِهِ في سَفَرِي.
فقَالَ لَهُ: الْحُقُوقُ كَثِيرَةٌ. فقَالَ لَهُ: كَأنِّى أعْرِفُكَ؟ أَلَمْ تَكُنْ أبْرَصَ يَقْذَرُكَ النَّاسُ، فَقِيراً فأعْطَاكَ اللهُ. فقَالَ: إنَّمَا وَرِثْتُ هذَا الْمَالَ كَابِراً عَنْ كَابِرٍ. فقَالَ: إنْ كُنْتَ كَاذِباً فَصَيَّرَكَ اللهُ الى مَا كُنْتَ. وَأتَى ا‘قْرَعَ في صُورَتِهِ. فقَالَ لَهُ مِثْلَ ذلِكَ. وَرَدَّ عَلَيْهِ مِثْلَ مَا رَدَّ ا‘وَّلُ. فقَالَ: إنْ كُنْتَ كَاذِباً فَصَيَّرَكَ اللهُ الى مَا كُنْتَ. ثُمَّ أتَى ا‘عْمى في صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ. فَقَالَ لَهُ: رَجُلٌ مِسْكِينٌ وَابْنُ سَبِيلٍ وَتَقَطَّعَتْ بِيَ الْحِبَالُ في سَفَرِى فَـَ بَـَغَ الْيَوْمَ إ بِاللهِ ثُمَّ بِكَ. أسْأَلُكَ بِالَّذِي رَدَّ عَلَيْكَ بَصَرَكَ شَاةً أتَبَلَّغُ بِهَا في سَفَرِي. فَقَالَ: قَدْ كُنْتُ أعْمى فَرَدَّ اللهُ عَلَيّ بَصَرِي، وَفَقِيراً فَقَدْ أغْنَانِي. فَخُذْ مَا شِئْتَ، وَدَعْ مَا شِئْتَ. فوَاللهِ َ أُجْهِدُكَ الْيَوْمَ لِشَىْءٍ أخَذْتَهُ لله. فقَالَ: أمْسِكْ مَالَكَ، فإنَّمَا ابْتُلِيتُمْ. فقَدْ رُضِيَ عَنْكَ، وَسُخِطَ عَلى صَاحِبَيْكَ[. أخرجه الشيخان.»النَّاقَةُ العُشَرَاءُ« الحامل، وقيل التي أتى على حملها عشرة أشهر. و»الشَّاةُ الْوَالِدُ« التي عرف منها كثرة الولد والنتاج.وقوله: »فأنتجَ هذانِ« أي صاحبا ا‘بل والبقر.و»وَلَّدَ هذا« أي صاحب الشاة، ومعناه اعتنى بها وافتقدها عند الودة.ومعنى »انقطعتْ بِيَ الحِبَالُ« أي ا‘سباب.و»معنَى بغَ« أي ليس لي ما ابلغ به غرضي.وقوله »ورِثْتُهُ كَابِرا عن كَابِرٍ« أي آبائِي واجدادي.ومعنى » أُجْهِدُكَ« أي أشق عليك في ا‘خذ وامتنان .

1. (4998)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Benî İsrail'den üç kişi vardı: Biri alatenli, biri kel, biri de âma. Allah bunları imtihan etmek istedi. Bu maksadla onlara (insan suretinde) bir melek gönderdi.
Melek önce alatenliye geldi. Ve: "En çok neyi seversin?" dedi. Adam:
"Güzel bir renk, güzel bir cild, insanları benden tiksindiren halin gitmesini!" dedi. Melek onu meshetti. Derken çirkinliği gitti, güzel bir renk, güzel bir cild sahibi oldu. Melek ona tekrar sordu:
"Hangi mala kavuşmayı seversin?"
"Deveye!" dedi, adam. Anında ona on aylık hamile bir deve verildi. Melek:
"Allah bunları sana mübarek kılsın!" deyip (kayboldu) ve kelin yanına geldi.
"En ziyade istediğin şey nedir?" dedi. Adam:
"Güzel bir saç ve halkı ikrah ettiren şu halin benden gitmesi" dedi. Melek, keli elleriyle meshetti, adamın keli gitti. Kendisine güzel bir saç verildi. Melek tekrar:
"En çok hangi malı seversin?" diye sordu. Adam:
"Sığırı!" dedi. Hemen kendisine hamile bir inek verildi. Melek:
"Allah bu sığırı sana mübarek kılsın!" diye dua etti ve âmanın yanına gitti. Ona da: "En çok neyi seversin?" diye sordu. Adam:
"Allah'ın bana gözümü vermesini ve insanları görmeyi!" dedi. Melek onu meshetti ve Allah da gözlerini anında iade etti. Melek ona da:
"En çok hangi malı seversin?" diye sordu. Adam:
"Koyun!" dedi. Derhal doğurgan bir koyun verildi."

[315] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/250-252.

Derken sığır ve deve yavruladılar, koyun da kuzuladı. Çok geçmeden birinin bir vadi dolusu develeri, diğerinin bir vadi dolusu sığırları, öbürünün de bir vadi dolusu koyunları oldu.
Sonra melek, alatenliye, onun eski hali ve heyetine bürünmüş olarak geldi ve:
"Ben fakir bir kimseyim, yola devam imkânlarım kesildi. Şu anda Allah ve senden başka bana yardım edecek kimse yok! Sana şu güzel rengi, şu güzel cildi ve şu malı veren Allah aşkına bana bir deve vermeni talep ediyorum! Ta ki onunla yoluma devam edebileyim!" dedi. Adam:
"(Olmaz öyle şey, onda nicelerinin) hakları var!" dedi ve yardım talebini reddetti. Melek de:
"Sanki seni tanıyor gibiyim! Sen alatenli, herkesin ikrah ettiği, fakir birisi değil miydin? Allah sana (sıhhat ve mal) verdi" dedi. Ama adam:"
(Çok konuştun!) Ben bu malı büyüklerimden tevarüs ettim!" diyerek onu tersledi. Melek de:
"Eğer yalancı isen Allah seni eski haline çevirsin!" dedi ve onu bırakarak kel'in yanına geldi. Buna da onun eski halinde kel birisi olarak göründü. Ona da öbürüne söylediklerini söyleyerek yardım talep etti. Bu da önceki gibi talebi reddetti. Melek buna da:"Eğer yalancıysan Allah seni eski haline çevirsin!" deyip, âmaya uğradı. Buna da onun eski hali heyeti üzere (yani bir âma olarak) göründü. Buna da:
"Ben fakir bir adamım, yolcuyum, yola devam etme imkânı kalmadı. Bugün, evvel Allah sonra senden başka bana yardım edecek yok! Sana gözünü iade eden Allah aşkına senden bir koyun istiyorum; ta ki yolculuğuma devam edebileyim!" dedi. Âma cevaben:
"Ben de âma idim. Allah gözümü iade etti, fakirdim (mal verip) zengin etti. İstediğini al, istediğini bırak! Vallahi, bugün Allah adına her ne alırsan, sana zorluk çıkarmayacağım!" dedi. Melek de:
"Malın hep senin olsun! Sizler imtihan olundunuz. Senden memnun kalındı ama diğer iki arkadaşına gadap edildi" dedi (ve gözden kayboldu)." [Buhârî, Enbiya 50, Müslim, Zühd 10, (2964).][316]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, üç farklı arazın, insan mizacında hasıl ettiği haleti görmekteyiz. Âma yumuşak kalpli ve cömert, kel ve alatenli bencil ve merhametsiz. Kirmânî, bu durumdan şöyle bir netice çıkarır: "Âmanın mizacı, diğer iki arkadaşına rağmen daha sıhhatlidir. Çünkü alatenlilik, mizacın fesadından ve tabiatın bozulmasından husül bulan bir hastalıktır. Kel hastalığı da öyle. Âmalık ise bunlardan ayrıdır; bu, mizaçtaki bozulmanın bir neticesi değildir. Çoğu kere haricî bir sebepten meydana gelir. Bu sebeple âmanın tabiatı güzel, diğerlerininki kötü olmuştur." [317]
2- HADİSTEN ÇIKARILAN BAZI FEVAİD
* Dinleyenin ibret alması için, geçmişte vukua gelmiş olan hâdisatın zikri caizdir. Bu onlar hakkında gıybet sayılmaz. Onların ismen zikredilmeyişindeki sır da burada yatmalıdır. Hatta bilahare bunların başına neler geldi, o da açıklanmamıştır. Ancak meleğin söylediği eski duruma döndükleri anlaşılmaktadır.
* Hadiste nimete karşı nankörlükten tahzir (sakındırma), şükre teşvik ve nimeti itiraf etmeye ve Allah'a hamdetmeye teşvik var.
* Sadakanın fazileti gösterilmekte, zayıflara merhametli olmaya, ihtiyaçlarını görmeye davet edilmektedir.
* Cimrilikten zecr edilmektedir. Çünkü cimrilik, sahibini yalana ve Allah'ın nimetini inkâra sevketmiştir.[318]

*** BİN DİNAR BORÇ ALANIN KISSASI**

-4999 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]ذَكَرَ رَسُولُ اللهِ # رَجُلٌ مِنْ بَنِي إسْرَائيل سَألَ بَعْضَ بَنِي إسْرَائيلَ أنْ يُسْلِفَهُ أَلْفَ دِينَارٍ. فقَالَ: ائْتِنِي بِالشُّهَدَاءِ أُشْهِدُهُمْ. قَال: كَفَى بِاللهِ شَهِيداً. قَالَ: فأْتِنِي بِالْكَفِيلِ. قَالَ: كَفَى بِاللهِ كَفِيلً. قَالَ: صَدَقْتَ. فَدَفَعَهَا إلَيْهِ الى أَجَلٍ مُسَمّى، فَخَرَجَ في الْبَحْرِ، فقَضَى حَاجَتَهُ. ثُمَّ الْتَمَسَ مَرْكَباً يَقْدَمُ عَلَيْهِ في ا‘جَلِ الّذِي أَجَّلَهُ فَلَمْ يَجِدْ. فَاتَّخَذَ خَشَبَةً فَنَقَرَهَا، فَأَدْخَلَ فيهَا أَلْفَ دِينَارٍ وَصَحِيفَةً مِنْهُ الى صَاحِبِهِ. ثُمَّ زَجَّجَ مَوْضِعَهَا. ثُمَّ أَتَى بِهَا البَحْرَ. ثُمَّ قَالَ: اللّهُمَّ إنَّكَ تَعْلَمُ أنّي تَسَلَّفْتُ مِنْ فُ ُنٍ أَلْفَ دِينَارٍ فَسَألَنِي شَهِيداً. فَقُلْتُ: كَفى بِاللهِ شَهِيداً فَرَضِيَ بِكَ شَهِيداً. وَسَألَنِي كَفِيلً. فَقُلْتُ: كَفَى بِاللهِ كَفِيلً، فرَضِيَ بِكَ كَفِيلً. وَإنّي جَهَدْتُ أَنْ أجِدَ مَرْكَباً فَلَمْ أجِدْ، وإنّي أَسْتَوْدِعُكُهَا فَرَمى بِهَا في الْبَحْرِ حَتّى وَلِجَتْ فيهِ. ثُمَّ انْصَرَفَ وَهُوَ في ذلِكَ يَلْتَمسُ مَرْكَباً يَخْرُجُ الى بَلَدِهِ فَخَرَجَ الرَّجُلُ الّذِى كَانَ أَسْلَفَهُ يَنْظُرُ لَعَلَّ مَرْكَباً قَدْ جَاءَ بِمَالِهِ. فإذَا بِالْخَشَبَةِ الّتِي فيهَا الْمَالُ، فأخَذَهَا ‘هْلِهِ حَطَباً. فَلَمّا نَشَرَهَا وَجَدَ الْمَالَ وَالصَّحِيفَةَ. ثُمَّ قَدَمَ الّذِي كَانَ أسْلَفَهُ. فأتَى بِأَلْفِ دِينَارٍ. وَقَالَ: مَازِلْتُ جَاهِداً في طَلَبِ مَرْكَبٍ Œتِيَكَ بِمَالِكَ، فَمَا وَجَدْتُ مَرْكباً قَبْلَ الّذِي أتَيْتُ فيهِ. قَالَ: هَلْ كُنْتَ بَعَثْتَ إلَيّ بِشَىْءٍ؟ قَالَ: أُخْبِرُكَ أنّي لَمْ أجِدْ مَرْكَباً قَبْلَ الّذِي جِئْتُ فيهِ. قَالَ: فإنَّ اللهَ تَعالى قَدْ أدّى عَنْكَ الّذِي بَعَثْتَ في الْخَشَبَةِ، فانْصَرِفْ بِا‘لْفِ دِينَارٍ رَاشِداً[. أخرجه البخاري.»زَجَّج مَوْضِعَهَا« أي سوّى موضع النقر وأصلحها، مأخوذ من تزجيج الحواجب، وهو حذف زائد شعرها ويحتمل أن يكون مأخوذ من الزج بأن يكون نقر في طرف الخشبة وشدّ عليه زجاجاً ليمسكه ويحفظ ما في جوفه .

[316] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/253-255.
[317] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/255.
[318] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/256.

1. (4999)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Benî İsrail'den bin dinar borç para isteyen bir kimseden bahsetti. Benî İsrail'den borç talep ettiği kimse: "Bana şahidlerini getir, onların huzurunda vereyim, şahid olsunlar!" dedi. İsteyen ise: "Şahid olarak Allah yeter!" dedi. Öbürü: "Öyleyse buna kefil getir" dedi. Berikisi "Kefil olarak Allah yeter" dedi. Öbürü:
"Doğru söyledin!" dedi ve belli bir vade ile parayı ona verdi. Adam deniz yolculuğuna çıktı ve ihtiyacını gördü. Sonra borcunu vadesi içinde ödemek maksadıyla geri dönmek üzere bir gemi aradı, ama bulamadı. Bunun üzerine bir odun parçası alıp içini oydu. Bin dinarı sahibine hitabeden bir mektupla birlikte oyuğa yerleştirdi. Sonra oyuğun ağzını kapayıp düzledi. Sonra da denize getirip:
"Ey Allahım, biliyorsun ki, ben falandan bin dinar borç almıştım. Benden şahid istediğinde ben: "Şahid olarak Allah yeter!" demiştim. O da şahid olarak sana razı oldu. Benden kefil isteyince de: "Kefil olarak Allah yeter!" demiştim. O da kefil olarak sana razı olmuştu. Ben ise şimdi, bir gemi bulmak için gayret ettim, ama bulamadım. Şimdi onu sana emanet ediyorum!" dedi ve odun parçasını denize attı ve odun denize gömüldü.
Sonra oradan ayrılıp, kendini memleketine götürecek bir gemi aramaya başladı. Borç veren kimse de, parasını getirecek gemiyi beklemeye başladı. Gemi yoktu ama, içinde parası bulunan odun parçasını buldu. Onu ailesine odun yapmak üzere aldı. (Testere ile) parçalayınca parayı ve mektubu buldu.
Bir müddet sonra borç alan kimse geldi. Bin dinarla adama uğradı ve:
"Malını getirmek için aralıksız gemi aradım. Ancak beni getirenden daha önce gelen bir gemi bulamadım" dedi. Alacaklı:
"Sen bana bir şeyler göndermiş miydin?" diye sordu. Öbürü:
"Ben sana, daha önce bir gemi bulamadığımı söyledim" dedi. Alacaklı:
"Allah Teala hazretleri, senin odun parçası içerisinde gönderdiğin parayı sana bedel ödedi. Bin dinarına kavuşmuş olarak dön" dedi." [Buhârî, Kefalet 1, (muallak olarak); Büyû 10 (muallak ve mevsul olarak), İsti'zan 25 (muallak olarak).][319]

AÇIKLAMA:

1- Hadisten ulema şu fevaidi çıkarmıştır:
* Borçta vade caizdir
* Borçta vadeye uymak vacibtir. Ancak: "Bu bir vecibe değil, maruf ve hoş olan prensiptir" diyen de olmuştur.
* Benî İsrail'de ve başkalarında cereyan eden vak'aları ibret ve amel için anlatmanın cevazı vardır.
* Deniz ticareti ve gemiye binmek caizdir.
* Borç vermelerde şahid ve kefil istemek caizdir.
* Borç alıpverme işlerinde Allah'a tevekkülün fazileti var. Kim hakiki tevekkülde bulunursa, Allah onun ödemesini tekeffül etmekte; yardımını, nusretini eksik bırakmamaktadır.
* Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu kıssayı, mefhumu ile amel etmek için anlatmıştır. Aksi halde anlatmasında bir mana kalmazdı. [320]

*** MÜTEFERRİK HADİSLER**

-5000 -1- عن سلمان رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]فَتْرَةُ مَا بَيْنَ عِيسى وَمُحَمّدٍ عَلَيْهِمَا الصَّةُ وَالسَّمُ سِتُّمِائَةِ سَنَةٍ[. أخرجه البخاري .

1. (5000)- Hz. Selman (radıyallahu anh) dedi ki: "Hz. İsa ile Hz. Muhammed aleyhimessalatu vesselam arasındaki fetret altı yüz senedir." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar 53.][321]
AÇIKLAMA:Hadiste geçen fetretten murad, Allah tarafından bir peygamberin gönderilmediği müddettir. Selman'ın verdiği bu rakam hususunda bazı ihtilaflar var: Katâde'ye göre bu müddet 560 senedir. Kelbî'den, 540 olduğu rivayet edilmiştir. 400 sene diyen de olmuştur.[322]

-5001 -2- وعن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]أَنَّ أَهْلَ فَارِسَ لَمَّا مَاتَ نَبِيُّهُمْ كَتَبَ لَهُمْ إِبْلِيسُ الْمَجُوسِيَّةَ[. أخرجه أبو داود.

2. (5001)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "İranlıların peygamberi vefat ettiği zaman, İblis, onlara Mecusilik dinini yazdı." [Bu rivayet, elde mütedavil Ebu Davud nüshalarında bulunmamıştır.][323]

---

[319] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/257-258.
[320] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/258.
[321] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/259.
[322] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/259.
[323] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/259.

-5002 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ أدْرِي أتُبَّعٌ لَعِينٌ هُوَ أمْ َ؟ وَ ِ أدْرِي أعُزَيْرٌ نَبِيٌّ هُوَ أمْ َ[. أخرجه أبو داود .

3. (5002)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Tübba' mel'un mudur bilemiyorum. Keza Üzeyr, peygamber midir onu da bilemiyorum." [Ebu Davud, Sünnet 14, (4674).][324]

AÇIKLAMA:

1- Tübba' Himyerli bir kraldır, büyük orduları olmuştur. Tübba' denilmesi tebaiyetinin çokluğundandır. Kur'an-ı Kerim'de iki yerde ondan bahsedilir. Duhan 37 ve Kaf 14. ayetler... Resulullah, Tübba' hakkında, vahye mazhar olmazdan önce böyle söylemiştir. Ancak, daha sonra "Tübba'a sövmeyin, çünkü o Müslüman olmuştur" diyecektir. Resulullah'tan gelen bazı hadislerde, "Tübba' lain mi; Zülkarneyn peygamber mi; hudud cezası, sahibini günahtan temizler mi bilemediğini" ifade etmiştir. Ancak bazı rivayetlerde, Cenab-ı Hakk'ın, peygamberine "hududun kefaret olduğunu, Tübba'ın Müslüman olduğunu" bildirdiği belirtilmiştir.[325]

-5003 -4- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَوْ َ بَنُو إسْرَائِيلَ لَمْ تُخْنَزِ اللّحْمُ، وَلَوْ ِ؟ حَوَّاءُ لَمْ تَخُنْ أُنْثى زَوْجَهَا الدَّهْرَ[. أخرجه الشيخان.»خَنَزَ اللّحْمُ يَخْنَزَ« إذا أنتن وَتغير ريحه.و»خيانةُ حَواءَ Œدَمَ« هي ترك النصيحة له في أكل الشجرة في غيرها .

4. (5003)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer Benî İsrail olmasaydı, et kokuşmazdı. Eğer Havva olmasaydı, kadınlar kocalarına hiçbir zaman ihanet etmezdi." [Buhârî, Enbiya 1, 25; Müslim, Radâ 63, (1470).][326]

AÇIKLAMA:

1- Bizzat Kur'an-ı Kerim'in ifadesi ile, Benî İsrail'e gökten hergün bıldırcın kuşu ve kudret helvası yağardı (Bakara 57). İlahî emir gereği bunlardan sadece günlük ihtiyaçlarını alırlar, bir de cuma ile cumartesi günlerinin yiyeceklerini biriktirirlerdi. Fazla biriktirecek olurlarsa bozulup kokardı. Katâde'nin rivayetine göre, yiyeceklerin bozulması bundan kalmıştır. Ancak bir başka rivayet, yemeklerin kokmasını, bir başka hikmetle izah eder: "Cenab-ı Hak şöyle buyurmuştur: "Eğer ölenin çürüyüp bitmesine hükmetmese idim, onu ailesi, evlerinde hapsederlerdi. Yiyeceklere bozulmayı takdir etmeseydim, onu da zenginler fakirlerden sakınırlardı."
2- Havva ile ilgili olarak şu söylenmiştir: "Hz. Adem'i cennete yasak ağaçtan yemeye teşvik eden Hz. Havva olmuştur. Böylece kocası Adem'in hata işlemesine o sebep olmuş, dolayısıyle diğer kadınların kocalarına ihanet etmeleri ondan kalmıştır."
Cennetteki yasak ağaç için "buğday", "incir", "üzüm", "kâfur"dur diyenler olmuştur. [327]

KIYAMET VE KIYAMETLE İLGİLİ MESELELER BÖLÜMÜ

(Bu bölümde dört bab vardır)

BİRİNCİ BAB

KIYAMET ALÂMETLERİ

(On fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

HZ. İSA VE MEHDİ ALEYHİMA'S-SELAM

*

[324] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/259.
[325] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/259-260.
[326] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/260.
[327] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/260.

İKİNCİ FASIL

DECCAL

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

İBNU SAYYAD

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

KIYAMET ÖNCESİ FİTNELER

*

BEŞİNCİ FASIL

RESULULLAH'TAN SONRA KIYAMET YAKINDIR

*

ALTINCI FASIL

KIYAMETTEN ÖNCE BİR ATEŞ ÇIKACAK

YEDİNCİ FASIL

MUASIRLARIN ÖMRÜ

*

SEKİZİNCİ FASIL

YALANCILAR ÇIKACAK

*

DOKUZUNCU FASIL

GÜNEŞ BATIDAN DOGACAK

*

ONUNCU FASIL

KIYAMETİN BAŞKA ALÂMETLERİ

*

İKİNCİ BAB

KIYAMET AHVALİ

(Beş fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

SÛRA ÜFLENMESİ VE NÜŞUR

*

İKİNCİ FASIL

HAŞR (TOPLANMA)

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

HESAP VE KULLAR ARASINDA HÜKÜM

*

DÖRDÜNCÜ FASIL

KEVSER HAVUZU, MİZAN VE SIRAT KÖPRÜSÜ

BEŞİNCİ FASIL

ŞEFAAT

*

ÜÇÜNCÜ BAB

CENNET VE CEHENNEM

(İki fasıldır)

*

BİRİNCİ FASIL

CENNET VE CEHENNEMİN EVSAFI

*

CENNETİN EVSAFI

*

CEHENNEMİN EVSAFI

*

CENNET VE CEHENNEMİN MÜŞTEREK YÖNLERİ

*

İKİNCİ FASIL

CENNETLİKLER, CEHENNEMLİKLER

*

CENNETLİKLER

*

CEHENNEMLİKLER

*

MÜŞTEREK YÖNLERİ

*

DÖRDÜNCÜ BAB

ALLAH'IN GÖRÜLMESİ

UMUMİ AÇIKLAMA

İslam inancına göre, âlem mahluktur, sonradan yaratılmıştır. Sonradan meydana gelen herşey fanidir. Bu maddî âlem de günün birinde sona erecektir. Dinimiz bu büyük hadiseyi kıyamet olarak ifade eder. Bir başka ifadeyle kıyamet, dünyanın ölümüdür. Bütün semavî dinler, dünyanın ölümünden, kıyametten, bu büyük ölümden sonraki diriliş ve hesap gününden bahseder. Etnolojik araştırmalar iptidaî dinlerde dahi ahiret inancının varlığını ortaya çıkarmıştır. Bu açıdan, kıyamet inancının bütün insanlığı kuşatan beşerî kültürün müşterek ve temel unsurlarından biri olduğu söylenebilir.
Kıyamet inancı, İslam akidesinin altı ana umdesinden biri olan ahiret inancının bir parçasıdır. Ahiret hayatı kıyametla başlar. Bunu haşir, hesap, sırattan geçme, insanların cennetlik, cehennemlikler olarak ayrılması, cennetliklerin cennete, cehennemliklerin cehenneme gitmeleri ve bu suretle imtihansız ebedî bir hayatın başlaması gibi safhalar takip eder.
Bediüzzaman, kıyametle ilgili şöyle bir tasvirde bulunur: "Şu dünyanın sekeratını, ayat-ı Kur'aniyenin işaret ettiği surette tahayyül etmek istersen; bak şu kâinatın eczaları dakik, ulvî bir nizam ile birbirine bağlanmış. Hafi (gizli), nazik, latif bir rabıta ile tutunmuş ve o derece bir intizam içindedir ki; eğer ecram-ı ulviyeden (gök cisimlerinden) tek bir cirim, "kün (ol)" emrine veya "mihverinden çık!" hitabına mazhar olunca, şu dünya sekerata başlar. Yıldızlar çarpışacak, ecramlar dalgalanacak, nihayetsiz fezayı âlemde milyonlar gülleleri küreler gibi büyük topların müthiş sadaları gibi vaveylaya başlar. Birbirine çarpışarak, kıvılcımlar saçarak; dağlar uçuşarak, denizler yanarak, yeryüzü düzlenecek. İşte şu mevt ve sekerat ile Kadir-i Ezelî, kâinatı çalkalar, kâinatı tasfiye edip, cehennem ve cehennemin maddeleri bir tarafa, cennet ve cennetin mevaddı münasibleri (münasib maddeleri) başka tarafa çekilir, âlem-i ahiret tezahür eder."
Bediüzzaman'a göre, kıyamet iç içe giren zıd maddelerin birbirinden ayrılmasını, birinin cenneti, diğerinin cehennemi teşkil edecek şekilde birbirinden saflaşıp uzaklaşmasını sağlayacak büyük hadisedir; kâinatın bu maksadla bir çalkalanmasıdır. Şöyle der: "Şu kâinatta dikkat edilse görünüyor ki, içinde iki unsur var ki, her tarafa uzamış, kök atmış; Hayırşer, güzelçirkin nef' (fayda)-zarar, kemal- noksan, ziya- zulmet, hidayet- dalalet, nur- nar, iman- küfür, taat- isyan, havf- muhabbet gibi asarlarıyla, meyveleriyle şu kâinatta ezdad birbiriyle çarpışıyor. Daima tegayyür ve tebeddülata mazhar oluyor. Başka bir âlemin mahsulatının tezgahı hükmünde çarkları dönüyor. Elbette o iki unsurun birbirine zıd olan dalları ve neticeleri, ebede gidecek; temerküz edip birbirinden ayrılacak. O vakit cennet ve cehennem suretinde tezahür edecektir. Evet cennetcehennem , şeçere-i hilkatten (yaratılış ağacından) ebed tarafına uzanıp eğilerek giden dalın iki meyvesidir ve şu silsile-i kainatın iki neticesidir ve şu seyl-i şuûnâtın iki mahzenidir ve ebede karşı cereyan eden ve dalgalanan mevcudatın iki havzıdır ve lütuf ve kahrın iki tecelligâhıdır ki, dest-i kudret (kudret eli) bir hareket-i şedide ile kâinatın çalkalandığı vakit, o iki havuz, münasib maddelerle dolacaktır." [328]

BİRİNCİ BAB

KIYAMET ALAMETLERİ

BİRİNCİ FASIL

[328] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/264-265.

HZ. İSA VE MEHDİ HAKKINDADIR

UMUMİ AÇIKLAMA

Mehdi ve Deccal'le ilgili hadislere ve bizzat hadislerin açıklamasına geçmezden önce, birbiriyle alâkalı ve hatta birbirini tamamlayıcı mahiyette olan bu iki tabiri öncelikle açıklamada fayda umuyoruz. Deccal ve Mehdi tabirlerinin birbirinden ayrılmadığını ve hatta birbirini tamamladığını söylerken mübalağa etmiş değiliz. Birçok hadislerde bunlar beraber zikredilirler. Mehdi, Deccal sebebiyle vardır. Yani O, Deccal'in tahribatını telafi etmek için gelecektir. Hadislerde 30 kadar yalancı deccalin çıkacağı ifade edilir. Ancak Mehdi'nin sayıca çokluğundan söz edilmez. Fakat her asırda müceddid geleceği belirtilir. Diğer taraftan, bazı rivayetlerde Hz. İsa'nın müceddid ve Mehdi olduğu ifade edilir. Şu halde sadece iki değil, bazı durumlarda dört tabirin iç içe sokularak, meselenin muğlaklaştırıldığı görülür. İstikballe ilgili ihbarlarda Şari'in muttarid bir usulü, bu mübhemliktir. Böylece bu tabirlerde müşahhas bir şahıstan ziyade, mücerred bir mefhum, her asra, pekçok kimseye tatbik edilecek bir şahs-ı mânevî mahiyeti kazandırılmış olmaktadır.

Bu tabirleri şöyle açıklayacağız:

Müceddid İnancı: Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm): "Allah, bu ümmet için her yüz senenin başında, dini tecdid edip yenileyecek kimse(ler) gönderecektir" buyurmaktadır. Bu hadisin ihbarı mucibince, daha ilk asırdan itibaren müceddid beklenmiş, birinci asır müceddidi olarak Ömer İbnu Abdilaziz kabul edilmiş; çeşitli şahıslar müteakip asırların müceddidi bilinmiştir. Bunların isimlerini ve muhtelif münakaşaları burada vermek konumuzun dışına çıkmak olur. Ancak, müceddid mevzuunda Müslümanlarca beslenen telakkiyi, bir başka deyişle müceddide izafe edilen vasıfları az sonra ortaya koyarken anlamada yardımcı olmak üzere, Buhârî şarihlerinden Bedrü'l-Aynî'nin bir açıklamasını burada aynen vermede fayda mühalaza ediyoruz:

"...Nevevî Tehzîbü'l-Esma'da der ki: "Alimler, birinci asır müceddidi olarak Ömer (İbnu Abdilaziz)'i, ikinci asırda Şafii'yi, üçüncü asırda Ali İbnu Şureyh'i -Hafız İbnu Asakir üçüncü asır için Ebu'l-Hasanı'l-Eş'ari'yi teklif etmiştir- dördüncü asır için Ali İbnu Ebî Sehl eş-Şu'luki'yi, -bu asır için Bakillani'yi, Ebu Hamid el-İsferâyinî'yi de zikredenler olmuştur- beşinci asır için Gazâli'yi zikretmişlerdir." Kirmânî de şunları söyler: "Müceddid mevzuunda yakin sözkonusu değildir. Bu sebeple, müceddid olarak Hanefîler için ikinci asırda Hasan İbnu Ziyad, üçüncü asırda Tahavi ve bunların emsalleri Malikîler için ikinci asırda Eşhab vs.; Hanbelîler için, üçüncü asırda Hallal, beşinci asırda er-Rağunî vs.; muhaddisler için ikinci asırda Yahya İbnu Main; üçüncü asırda Nesâî vs.; iktidar sahipleri için el-Me'mun, el-Muktedir, el-Kaadir; zahidler için, ikinci asırda Ma'rufu'l-Kerhî, üçüncü asırda eş-Şiblî vs. mevcuttur. Hadis-i şerifde dinde tashih (düzeltme, tecdid) yapacak kimseye delalet eden "men" (kimse, kimseler manasına gelir), müteaddide (yani sayıca çokluğa) muhtemel olması sebebiyle bu sayılan grupların hepsinden din hizmeti (tashihu'ddin) vakidir. Nitekim her asrın sonlarında dinin emrini ikame edip tashihte bulunanlar olmuştur."

Bu iktibasın da yardımıyla Müslümanlar arasında müceddid hususunda şöyle bir telakkinin yerleştiği kesinlikle söylenebilir:

1- Müceddid, dine müteallik zahirî ve batınî ilimlerin alimidir, sünneti bid'atten temizler, ilmi yayar ve ilim ehline yardımcı olur. Bid'at ehline karşı kor, onları zelil kılar.

2- Her yüz senede gelecek mezkur müceddidin bir kişi olması gerekmez, aynı zamanda farklı yerlerde, çok sayıda müceddid gelebilir.

3- Her grup (kavm) kendi büyüğünü (imam) hadiste vaadedilen mezkur müceddid bilmiştir. Halbuki bu mana her taifenin, müfessir, muhaddis, fakih, nahivci, lügatçı vs. her sınıftan büyüklere şamildir.

4- Mezkur müceddid, asrında kesin olarak "müceddid" diye bilinemez, muasırları, onun izhar ettiği ahvalin karinesine dayanarak zann-ı galible müceddid olduğuna hükmederler.

5- Tecdidden maksad, Kitap ve sünnetin amelde ihmale uğrayan hükümlerinin ihyası, Kitap ve sünnetin muktezasının emredilmesi, bir de ortalığı saran, sünnete aykırı bid'aların yok edilmesidir.

Müslümanların vicdanında böyle bir müceddid telakkisi olduğu müddetçe, -ki kıyamete kadar devam edecektir- dine aykırı kötülüklerin arttığı devirlerde ilmi, ameli ve din uğrundaki gayretiyle iştihar edecek olan kimseler daima diğerlerince takip edilecekler, kendilerine tabi olanlar çıkacaktır. Uyanış ve dinî salabetini bu şahıslardan bilen etbaı, onları müceddid bilecektir. Bu durumda, bazı kimselerce birkısım ilim ve hamiyet sahiplerinin müceddid bilinmesi, din açısından normaldir; kınamak, hatakârlıkla itham etmek mümkün değildir. Tarihten vaki olan bu durumun bundan sonra da devam edeceği açıktır. Ancak hiç kimsenin de kesin bir dille: "Bu asrın müceddidi falancadır" demeye, bir başka iddiayı batıllıkla itham etmeye hakkı yoktur. Yukarıda yaptığımız iktibastan da anlaşılacağı üzere ciddi alimlerce müceddid olduğu ileri sürülen isimler arasında bile daima ihtilaflar olagelmiş, hatta bizzat sünnî alimler tarafından bazı Şiîlere bile müceddid denmiştir. Daha calib-i dikkat olanı, Celaleddinü's-Süyûtî gibi son derece meşhur ve muteber bir alimin, her asrın müceddidini tadad ettiği bir kasidede, kendisini dokuzuncu hicrî asrın müceddidi ilan etmiş olmasıdır. Müceddidleri sadec Şafiî fakihlerine hasretmesi sebebiyle İbn-i Hacer'i tenkid eden Aliyü'l-Kârî, dinî ilimlerin her birinde bir eser vermiş olması sebebiyle Celaleddinü's-Süyûtî'yi müceddid lakabına müstehak görür.

3) Mehdi İnancı: Gruplaşmalara psikolojik ortamı hazırlayan, dinden gelen diğer bir amil de Mehdi inancıdır. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den çok çeşitli vecihlerle gelen rivayetler, müceddidden başka, kıyamete yakın, içtimâî bozuklukların artması sonucu dinsizliğin siyasî hakimiyet kuracağı bir devirde Mehdi'nin çıkıp veya Hz. İsa'nın inip ehl-i imanın başına geçerek şer kuvvetlere karşı mücadele verip zafer kazanacağını haber veriyor. Bu Mehdi inancı da, birçok asırlarda, cemiyette şer ve fesadı artıran şahıslara karşı çıkıp mücadele eden bazı fertlerin etrafında halkın "Mehdi"dir diye toplanmalarına sebep olmuştur.
İstikbalde geleceği haber verilen bu şahıs da, çeşitli hadislerde farklı şekillerde tarif ve tavsif edilmektedir. Bir rivayette Mehdi'nin Al-i Beyt'ten yani Hz. Peygambar (aleyhissalâtu vesselâm)'in neslinden olacağı belirtilirken, bir başka rivayette Mehdi'nin yapacağı hizmetlerin hemen hemen tamamı Hz. İsa tarafından görüleceği belirtilmiş; bir diğerinde de "Mehdi'nin Hz. İsa'dan başkası olmadığı" söylenmiştir. Müceddid, mehdî, Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne inmesi gibi birbirinden ayrı olan mefhumların böylece bazı rivayetlerde iç içe girdiği müşahede edilmektedir. İbnu Hacer, bazıları tarafından, Hz. İsa'nın tıpkı "müceddid" meselesinde olduğu gibi, yeryüzünün belli bir bölgesinde belli bir tarihinde, Mehdi olarak belli bir şahıs beklemek isabetli olmamalıdır. Her devirde, farklı bölgelerde bu manayı taşıyan şahıslar bulunabilir. Bu söylediğimizi, Mehdi inancının Deccal inancıyla beraber oluşu daha da te'yid eder. Zira bizzat hadiste, hakiki Deccal'den önce yeryüzünde otuz kadar yalancı deccalin zuhur edeceği bildirilmiştir. Hatta Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) bazan Deccal'den öyle bir tarzda söz ediyordu ki, kendi muasırları bile "devirlerinde Deccal'in fitnesine uğramaktan korkuyorlardı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle diyordu: "Hz. Nuh'tan sonra, ümmetini Deccal'e karşı inzar edip korkutmayan peygamber yoktur. Ben de sizi inzar ediyorum. Beni görüp sözlerimi duyan kimselerin bile Deccal'e ulaşmaları mümkündür." Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, İbnu Sayyad adında bir Yahudinin deccal olabileceği ihtimali üzerinde durup, tahkik ettiği ve hatta ashabtan bir kısmının buna dayanarak onun deccalliğine hükmettiği kaydedilir. Resulullah'ın namazlarından sonra duasında "Deccal'in fitnesinden istiazede bulunması" da mevzumuz yönünden burada kayda değer bir husustur.
Şu halde Deccal'in fitnesini bertaraf etmek vazifesiyle gelecek olan Mehdi, Deccal'in zuhurundaki mübhemiyete tabidir ve çıkacağı yer ve zaman için kesin bir şey söylenemez. Durum böyle olunca, her devirde ve İslam âleminin her köşesinde şerir insanlara "Deccal", dine şümullü bir şekilde hizmet edenlere de bir nevi "Mehdi" nazarıyla bakılması, din açısından mahzurlu olmamalıdır. Bu konudaki hadislerin mübhem ve teşbihli olarak gelmiş olması da esasen meselenin böyle anlaşılmasına imkan vermek içindir. Mezkur ibham, rivayetlerin zayıflığından değil, lisan-ı nübüvvetin i'cazındandır. Öyle ise, birkısım büyüklere Mehdi nazarıyla bakanlar "aldanmış olmakla", "batıl itikada saplanmış olmakla" itham edilmemelidir. Yeter ki bunlar da, kanaatlarında, hadislerle tahdid edilen telakki ve ölçülerin dışına taşarak ifrata sapmasınlar, kendi Mehdilerine inanmayanları buna zorlamasınlar, bunu bir itham vesilesi yapmasınlar. [329]

-5004 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: وَالّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَيُوشِكَنَّ أَنْ يَنْزِلَ فِيكُمُ ابْنُ مرْيَمَ حَكَماً مُقْسِطاً، فَيَكْسِرُ الصَّلِيبُ، وَيَقْتُلُ الْخِنْزِيرَ، وَيَضَعُ الْجِزْيَةَ، وَيَفِيضُ الْمَالُ حَتّى َ يَقْبَلَهُ أَحَدٌ حَتّى تَكُونَ السَّجْدَةُ الْوَاحِدَةُ خَيْراً مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا. ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ: اِقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ: وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِ لَيُؤْمِنَنَّ بِ ِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ اŒية[. أخرجه الخمسة إ النسائي.»الْحَكَمُ« الذي يقضي بين الناس.و»المُقسِ ِطُ« العادل: ضد القاسط وهو الجائر.و»وضَعَ الْجِزْيَةِ« إسقاطها عن أهل الكتاب وإلزامهم ا‘‘سم، و يقبل منهم غيره، فذلك معنى

1. (5004)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Nefsim kudret elinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin ederim! Meryem oğlu İsa'nın, aranıza (bu şeriatle hükmedecek) adaletli bir hakim olarak ineceği, istavrozları kırıp, hınzırları öldüreceği, cizyeyi (Ehl-i Kitap'tan) kaldıracağı vakit yakındır. O zaman, mal öylesine artar ki, kimse onu kabul etmez; tek bir secde, dünya ve içindekilerin tamamından daha hayırlı olur."
Sonra Ebu Hureyre der ki: "Dilerseniz şu ayeti okuyun. (Mealen): "Kitap ehlinden hiçbir kimse yoktur ki, ölümünden önce O'nun (İsa'nın) hak peygamber olduğuna iman etmesin. Kıyamet gününde ise İsa onlar aleyhine şahitlik edecektir" (Nisa 159). [Buhârî, Büyû 102, Mezalim 31, Enbiya 49; Müslim, İman 242, (155); Ebu Davud, Melahim 14, (4324); Tirmizî, Fiten 54, (2234).][330]

AÇIKLAMA:

1- İnancımıza göre Hz. İsa ölmemiş, semaya çekilmiştir. Cesed-i dünyevîsi ile semada yaşamaktadır. Hadiste de görüldüğü üzere, kıyamete yakın, yeryüzüne inecek, müsbet icraatları gerçekleştirecek: Deccal'in hasıl ettiği manevî tahribatı telafi edecektir. Onun gelmesiyle birlikte bolluğun, refahın artacağının ifade edilmesi, onun ıslahatı sadece manevî cihette olmayacak, maddî cihette de olacak, iktisadî düzelmeler, düzeltmeler de gerçekleştirecektir.

---

[329] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/266-269.
[330] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/270-271.

İstavrozların kırılması, Hıristiyanlığın iptal edilmesi, yeryüzünden kaldırılması demektir. Bugün insanlığın ızdırap kaynağı olan Batı'nın gerisinde kilisenin yer aldığı düşünülürse, kilisenin iptali, Batı'nın dize getirilmesi, egoizmden kurtarılması, gerçek insaniyete kavuşturulması demektir. Dünya siyaset ve ekonomisine hakim olan Batı'nın hakka gelmesi insanlığın sulh-u umumiye kavuşması demektir. Zira günümüzde, dünyanın neresinde olursa olsun, insanları huzursuz eden bütün içtimâî fitnelerin, kargaşaların gerisinde Batı'nın eli mevcuttur. Beşerî ızdırapların temelinde bu "Batılı el" yatmaktadır.

Haçın kırılmasının zımnında hınzır etinin tahrim edilmesi mevcuttur. Zira Hıristiyanlar hınzır yeme ruhsatını dinlerinden almaktadırlar. Din iptal edilince, diğer pek çok batıl inançları meyanında "domuz yeme" âdetleri de iptal olacak demektir. Dahası, bir rivayette "...adavetler, buğzlar, hasedler de mutlaka gidecektir" denmiş olması da dikkat çekicidir. Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında, asırlar değil, çağlar boyu süregelmiş olan düşmanlıkların kalkacağı da ifade edilmiş olmaktadır. Bütün bunlarda kördüğüm kilise idi. Onun Hz. İsa tarafından iptali, çok şeyin birden değişeceğine bir işarettir.

2- Cizyenin terkedilmesi, Hıristiyanların Müslüman olması demektir. Çünkü Müslümandan cizye alınmaz, zekat alınır. Şu halde dünyada tek din kalır, cizye verecek kimse bulunmaz demektir. Bu ibareden şu yoruma ulaşan da olmuştur: "Mal öyle çoğalır ki, cizye yoluyla alınan malın sarfı için bundan istifade edecek fakir kalmaz. İstiğna sebebiyle, cizye sarfedilmeden terkedilir." İyaz der ki: "Cizyenin vaz'ı meselesinden murad, cizyenin kâfirlere takrir edilmesi de olabilir. Bütün kâfirlerden alınacak cizye ile de mezkur bolluk hasıl olabilir."

Nevevî, İyaz'ın yorumuna katılmaz ve: "Hz. İsa, İslam'dan başka hiçbirdini kabul etmeyecektir" der. Nitekim Ahmed İbnu Hanbel'in meseleyle ilgili bir tahricinde "Dava bir olur" buyrulmuştur.

Yine Nevevî, Hz. İsa'nın cizyeyi kaldırmasıyla ilgili olarak der ki: "Bu şeriatte cizyenin meşruluğuna rağmen Hz. İsa'nın onu kaldırmasının manası, onun meşruiyeti Hz. İsa'nın inmesiyle kayıtlıdır" demektir. Sadedinde olduğumuz hadis buna delalet eder. Hz. İsa cizye hükmünü neshedici değildir. Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm), bu sözüyle neshi beyan etmiş olmaktadır. İbnu Battal da: "Biz cizyeyi, mala olan ihtiyacımız sebebiyle Hz. İsa'nın inmesinden önce kabul ediyoruz, ama Hz. İsa'nın inmesinden sonra mala ihtiyacımız olmayacak. Çünkü onun zamanında mal pek bol olacak. O kadar ki, kimse mal kabul etmeyecek. Şu da muhtemeldir: Cizyenin Yahudi ve Hıristiyanlardan kabul edilişinin meşru olması, onların elindeki kitabın vahiy olma şüphesini taşıması ve zanlarınca kadim şeriatla ilgisi sebebiyledir. Hz. İsa aleyhisselam inince, kendisini şahsen görme hasıl olunca, delillerinin inkıtaı ve durumlarının iyice ortaya çıkması sebebiyle mezkur şüphe izale olur ve onlar puta tapan diğer müşrikler durumuna düşerler ve böylece, onlarla muamele, cizyelerini kabul etmeme şeklinde olması münasib olur."

Bu yoruma bir kayd-ı ihtirazî koymak isteriz: Burada Hz. İsa indiği zaman onu herkes İsa olarak bilecek, tanıyacak gibi bir mana mevcuttur. Halbuki ahirzaman eşhasını herkesin kesin bir şekilde bilmesi mevzubahis değildir. O şahısların yakınları, manevî mertebesi yüksek olan hal sahipleri bilse de, başkaları bilemez. Aksi durum imtihan sırrına aykırı olur.

Hz. İsa'nın inmesiyle, arzın hazinelerinin ortaya çıkacağı, ancak "kıyametin yakınlığı sebebiyle" kimsenin iltifat etmeyeceği şeklindeki yorumlar da bu açıdan tatminkâr gelmiyor.

3- "Tek secdenin dünya ve içindekilerden hayırlı olması" o zaman, "sadakayı kimse kabul etmeyeceği için Allah'a en ziyade yaklaşma yolunun sadece ibadet ve namaz olacağı" şeklinde açıklanmıştır. Bazı alimler: "İnsanlar dünyadan öylesine nefret ederler ki, tek bir secde onlara dünya ve içindekilerden daha mahbub olur" şeklinde yorum getirmiştir.

İbnu'l-Cevzî der ki: "Ebu Hureyre, rivayetin sonunda ayet okumakla, o ayetle "tek secde dünya ve içindekilerden hayırlı olacak" sözü arasında münasebet kurduğuna işaret etmek istemiştir. Zira Ebu Hureyre bu suretle insanların düzeleceklerine ve imanlarının kuvvetine ve hayırlı amellere yönelmelerine işaret etmektedir. Öylesine bir düzelme ve kuvvetli bir imana ulaşacaklar ki, onlar tek secdeyi dünya ve içindekilere tercih edecektir. Secdeden maksat rek'attir."

4- Ayet hususunda da değişik te'vil ve yorumlar yapılmıştır.

***** Bu hadisten anlaşılacağı üzere, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'ye göre, "ona iman edecek" ibaresindeki zamirle, ölümünden önce ibaresindeki zamir Hz. İsa'ya bakar. Yani mana şöyle olur. "Hz. İsa ölmezden önce, Ehl-i Kitaptan herkes Hz. İsa'ya inanacaktır." İbnu Abbas da bu te'vilde cezmetmiştir. Ondan gelen bir rivayette: "Hiçbir Yahudi ve Nasranî, İsa'ya iman etmeden ölmez.. Lakin ölüm anındaki imanın faydası yoktur" buyrulmuştur.

***** Müfessirler de bu meselede farklı yorumlara gitmişlerdir. Bazısına göre, ona iman edeceklerdeki zamir Allah'a veya Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e racidir. Ölümünden öcneki zamir de kitabîye -ve hatta Hz. İsa'ya- racidir. Bu durumda, Ehl-i Kitab'ın gerçek İslam inancına ererek ölecekleri anlaşılır. Yapılan bir te'vile göre: "Ne Yahudi, ne Hıristiyan, Hz. İsa'ya (doğru şekilde) iman etmeden ölmez." Nevevî bu görüşü şöyle açıklar: "Buna göre ayetin manası şöyledir: "Ehl-i Kitaptan her ferd, ölüm gelip (ayet ve hadiste haber verilen) ruhun çıkmasından önce, sekerât anında hakikatları gözle gördükten sonra Hz. İsa'nın Allah'ın kulu, Allah'ın bir cariyesinin oğlu olduğuna inanacak. Ancak o halde bu iman, şu mealdeki ayette de ifade edildiği üzere ona fayda vermeyecektir: "Yoksa Allah katında makbul olan tevbe, ömürleri boyunca günahları işleyip de, nihayet

herbiri ölüm gelip çattığında "Ben şimdi tevbe ettim" diyenlerin veya kâfir olarak ölenlerin tevbesi değildir. Öyleleri için biz acı bir azab hazırladık." (Nisa 18) buyrulmuştur."
Nevevî bu te'vili daha mâkul bulur. "Çünkü der, önceki te'vilde "Ehl-i Kitapla sadece Hz.İsa'nın inme zamanına hazır olan ehl-i kitap kastedilmiş olmaktadır. Kur'an'ın zahiri ise bütün Ehl-i Kitab'a şamildir: Hz İsa'nın inme zamanındakiler olsun, daha önce yaşayanlar olsun farketmez."
* Bazı İslam alimleri: "Diğer peygamberler değil de Hz. İsa'nın inmesi, Yahudileri reddetme hikmetine dayanır. Çünkü onların iddiasına göre, Hz. İsa'yı öldürdüler. Allah ise onların yalanlarını beyan etti" demiştir.
* Şu da söylenmiştir: "Hz. İsa, Hz. Muhammed ve ümmetinin sıfatını görünce Allah'a dua edip, kendisini de bu ümmetten kılması talebinde bulunmuş, Allah da duasını kabul etmiştir. Böylece, onun hayatını, ahirzamanda bir müceddid olarak inme vaktine kadar ibka etmiştir. Günü gelince yeryüzüne inip, Deccal'ı öldürecektir. Onun inişi Deccal'ın zuhur zamanına tesadüf edecektir."
İbnu Hacer önceki görüşü daha mâkul bulur.
* Hz. İsa inince, yeryüzünde ne kadar kalacak, ihtilaflıdır:
** Bazı rivayetlerde yedi yıl kalacaktır.
** Bazı rivayetlerde, indikten sonra evleneceği ve 19 yıl daha yaşayacağı ifade edilmiştir.
** Bir başka rivayette ise 40 yıl kalacağı söylenmiştir.
* Hz. İsa ile ilgili bir rivayet de şöyledir: "Hz. İsa, üzerinde kızıl toprak renginde iki elbise olduğu halde iner; salibi kırar, hınzırı öldürür, cizyeyi kaldırır, insanları İslam'a çağırır. Allah onun zamanında, İslam hariç bütün dinleri ortadan kaldırır. Yeryüzüne emniyet gelir. Aslanlar develerle otlar. Çocuklar yılanlarla oynar."
* Hz. İsa'nın semaya çekilmesinden önce ölüp ölmediği hususunda da ihtilaf edilmiş ise de bu meselede esas olan, şu mealdeki ayettir: "O vakit Allah buyurdu ki: "Ey İsa! Seni, ecelin geldiğinde öldürecek olan benim. Seni ben semaya yükselteceğim. Yahudilerin suikastinden tertemiz kurtaracağım... (Al-i İmran 55).
* Hz. İsa semaya çekildiği zaman kaç yaşında olduğu da ihtilaflıdır; 33 denmiştir, 120 denmiştir.[331]

-5005 -2- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلى الْحقِّ ظَاهِرِينَ الى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. فَيَنْزِلُ عِيسى ابْنُ مَرْيَمَ فَيَقُولُ أَمِيرُهُمْ: تَعالَ صَلِّ لَنَا. فَيَقُولُ: َ. إِنَّ بَعْضَكُمْ عَلى بَعْضٍ أُمَراءُ، تَكْرِمَةِ اللهُ تَعالى لِهذِهِ ا‘مَّةِ[. أخرجه مسلم .

2. (5005)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimden bir grup, hak için muzaffer şekilde mücadeleye kıyamet gününe kadar devam edecektir. O zaman İsa İbnu Meryem de iner. Bu Müslümanların reisi: "Gel bize namaz kıldır!" der. Fakat Hz. İsa aleyhisselam: "Hayır! der, Allah'ın bu ümmete bir ikramı olarak siz birbirinize emîrsiniz!" [Müslim, İman 247.] [332]

AÇIKLAMA:

1- Önceki hadisin açıklamasında Hz. İsa ile ilgili gerekli malumatı dercettik.
2- Hadis, kıyamete kadar, yeryüzünde İslam'ın devam edeceğini, hem de açıktan açığa mücadele edecek bir güç ve kuvvete sahip olarak devam edeceğini ifade eder. Bu ifade İslam'a karşı olan güçlerin devam edeceğini de ifade eder. Ancak, İslam'ın kesin bir mağlubiyetle her tarafta sindirilmiş, gizlilik içinde, gayr-ı müessir, mahdud ferdler arasında devamı suretinde değil, muzafferâne, açıktan açığa mücadelesini yapabilen bir haşmet içerisinde devam edeceğini ihbar etmektedir. Bu ihbar-ı nebevî, mü'minlerin gelecek hakkında ye'si atmaları için yeterli bir müjdedir. Tarih boyu Müslümanlar çeşitli işkence, hakaret, muhaceret, mağlubiyet vs. zilletleri tatmışlarsa da, hiçbir zaman kesin bir yenilgiyle yok edilememişlerdir. Aleyhissalâtu vesselâm, bu halin kıyamete kadar devam edeceğini, yeryüzünün bazı bölgelerinde sindirilmiş olsalar bile, diğer bir kısım bölgelerinde tevhid bayrağının dalgalanacağını haber vermektedir.[333]

-5006 -3- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ رَسولَ الله # قالَ: لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِ يَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللهُ ذلِكَ الْيَوْمَ حَتّى يَبْعَثَ فيهِ رَجُ ً مِنِّي، أَوْ قَالَ: منْ أَهْلِ بَيْتِي، يُوَاطِئُ اسْمُهُ اسْمِي، وَاسْمُ أَبِيهِ اِسْمُ أَبِي، يَمْ ُ ا‘رْضَ قِسْطاً وَعَدْ ً كَمَا مُلِئَتْ جُوْراً وَظُلْماً[. أخرجه أبو داود، واللفظ له، والترمذي .

3. (5006)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Dünyanın tek günlük ömrü bile kalmış olsa Allah o günü uzatıp, benden bir kimseyi o günde gönderecek."

[331] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/271-274.
[332] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/274.
[333] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/275.

İbnu Mes'ud: "Resulullah yahut da şöyle buyurmuştu der: "...Ehl-i beytimden birisi, ki bu zatın ismi benim ismine uyar, babasının ismi de babamın ismine uyar. Bu zat, yeryüzünü, eskiden cevr ve zulümle dolu olmasının aksine- adalet ve hakkaniyetle doldurur." [Ebu Davud, Mehdî 1, (4282); Tirmizî, Fiten 52, (2231, 2232).][334]

-5007 -4- وعن أم سلمة رَضِيَ اللّٰهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ
#: الْمَهْدِيُّ مِنْ عِتْرَتِي مِنْ وَلَدِ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه[. أخرجه أبو داود .

4. (5007)- Ümmü Seleme (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Mehdi benim zürriyetimden, kızım Fatıma'nın evladlarındandır." [Ebu Davud, Mehdi 1, (4284).][335]

-5008 -5- وعن أبِي إسْحَاقَ قَالَ:]قَالَ عليٌّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه، وَنَظَرَ الى ابْنِهِ الحَسَنِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْه. فقَال: إنَّ ابْنِى هذَا سَيِّدٌ كَمَا سَمَّاهُ رَسُولُ اللّٰهِ #، وَسَيَخْرُجُ مِنْ صُلْبِهِ رَجُلٌ يُسَمِّى بِاسْمِ نَبِيّكُمْ، يُشْبِهُهُ في الْخُلُقِ وَ يُشْبِهُهُ في الْخَلْقِ ثُمَّ ذَكَرَ قِصَّةَ يَمْ‘ ا‘رْضَ عَدْلً[. أخرجه أبو داود .

5. (5008)- Ebu İshak anlatıyor: "Hz. Ali (radıyallahu anh) , oğlu Hasan (radıyallahu anh)'a baktı ve: "Bu oğlum, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tesmiye buyurduğu üzere Seyyid'dir. Bunun sulbünden peygamberinizin adını taşıyan biri çıkacak. Ahlakı yönüyle peygamberinize benzeyecek; yaratılışı yönüyle ona benzemeyecek" dedi ve sonra da yeryüzünü adaletle dolduracağına dair gelen kıssayı anlattı." [Ebu Davud, Mehdî 1, (4290).][336]

AÇIKLAMA:

1- Mehdi, ahirzamanda gelip, Müslümanların dinlerini tecdid edeceğine inanılan zata denir. Kelime olarak hidayet kökünden gelir. Allah'ın hidayetine ermiş manasını taşır, ancak hidayete erdirecek manasını da ifade eder.
Mehdi üzerinde çok sayıda hadis gelmiştir. Alimler bunu mütevatir kabul eder. Sadece İbnu Haldun bu hadislerin zayıf olduğu iddiasını ileri sürmüştür. Onun bu görüşünü İslam uleması kabul etmemiş "batıl"lıkla damgalamıştır. Ebu Davud şarihi Azimabadi'nin belirttiği üzere, Resulullah'tan beri, "Müslümanların kâffesi" ahirzamanda, Ehl-i Beyt'e mensup bir zatın çıkıp dini güçlendirebileceğine, adaleti hakim kılacağına, Müslümanların ona tabi olup İslam beldelerinde hakimiyet kuracağına, bu kimseye Mehdi deneceğine inanmıştır. Bu inanç meşhur olmuştur.
Deccal'in, Mehdi'nin çıkması ve bunlardan sonra kıyamet alâmeti olarak bazı hadisatın zuhuru sahih rivayetlerde gelmiştir. Bazı rivayetlere göre Mehdi'den sonra Hz. İsa inecektir. Bazılarına göre de, ikisi aynı zamanda çıkacak ve Hz. İsa Mehdi'ye yardımcı olacak, birlikte Deccal'i öldürecekler, Hz. İsa, Mehdi'nin arkasında namaz kılacaktır.
Zikri geçen ve mütevatir derecesine ulaştığı kabul edilen hadisler Ebu Davud, Tirmizî, İbnu Mace, Bezzar, Hakim, Taberânî, Ebu Ya'la el-Mevsılî gibi meşhur imamlar tarafından tahric edilmiştir. Bu hadisleri Hz. Ali, İbnu Abbas, İbnu Ömer, Talha, İbnu Mes'ud, Ebu Hureyre, Enes, Ebu Said el-Hudrî, Ümmü Habibe, Ümmü Seleme, Sevban, Kurre İbnu İyâs, Ali el-Hilâlî, Abdullah İbnu'l-Haris İbni'l-Cez' radıyallahu anhüm ecmain gibi Ashab'ın en tanınmış kişileri rivayet etmiştir.
Bu rivayetlerin senetleri arasında zayıf olanları var ise de, hasen ve sahih olanları da var. Esasen tevatür derecesine ulaşan rivayetlerde zayıflar nazar-ı itibara alınmaz.
Günümüzde , daha ziyade batı menşeli telkinlerle olduğu anlaşılan bir fikir, İslam'da Mehdi inancının yokluğu iddiasını yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Dinî kaynaklara inemeyen veya kesif propagandanın tesiriyle sathî nazar eden birkısım insanlar tarafından benimsenen bu iddiaya göre, Mehdilik inancı İslam'da yoktur, sonradan girmiştir. Bunların en büyük dayanakları İbnu Haldun'dur. Fikirlerini isbatta kendilerince birkısım deliller de ileri sürmektedirler. Şöyle ki:
1) Kur'an-ı Kerim Mehdi'den bahsetmiyor.
2) Buhârî, Müslim gibi en muteber kaynaklarda Mehdi ile ilgili hadisler mevcut değildir.
3) Mehdi ile ilgili haberler haber-i vahiddir.
4) Bu inanç, her dinde görülen bir efsaneden ibarettir, bir kısım kötü niyetlilerin istismarına açık kapıdır vs.Şimdi bunları kısaca açıklayalım:[337]

1) Kur'an'da Mehdi Meselesi:

[334] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/275.
[335] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/276.
[336] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/276.
[337] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/276-277.

Kur'an-ı Kerim'de Mehdi'den bahsedilmiyor iddiası hem doğrudur, hem yanlış. Eğer bunu, Deccal meselesinde olduğu gibi, kelime olarak ararsak yoktur, bu bakımdan doğrudur. Ancak, Mehdi'yi mefhum olarak Kur'an'da ararsak, "yoktur!" demek, söz götürecek bir husustur.
Mehdi'yi mefhum olarak ele aldık mı, dindeki bozuklukları ıslah edici, cemiyete çöken zulmü, kötülükleri giderici, adaleti hakim kılıcı bir kurtarıcı şeklinde anlamak zorundayız. Yukarıda kaydedilen hadislerden anlaşılan budur.
Bu manada Kur'an-ı Kerim'de mîsak ayetleri var. Yani her peygamberin, kendisinden sonra gelecek bir kurtarıcıyı ümmetine haber verdiği, o kurtarıcı geldiği takdirde, ona uyacakları hususunda onlardan mîsak (kesin söz) aldığı bazı ayetlerde belirtilmiştir. İşte onlardan birinin meali: "Hani Allah, peygamberlerine, "ben size kitaptan ve hikmetten nasip verdim. Sizden sonra size verdiklerimi tasdik edici bir peygamber gelecek. Siz de muhakkak ona iman edip ona yardım edeceksiniz" buyurarak onlardan ahid almış ve sormuştu: "İkrar edip ahdimi kabul ettiniz mi?" Onlar: "İkrar ettik!" dediler. Allah buyurdu ki: "Öyle ise şahidlerden olun ve ümmetlerinize bunu böylece bildirin ben de sizinle birlikte bu ahdin şahidiyim. Bundan sonra kim bu ahidden yüz çevirirse, işte onlar, Allah'ın emrinden çıkmış fasıkların ta kendisidir" (Al-i İmran 81-82).
Alimler bu ayetten başka diğer bir kısım Kur'anî ve Nebevî nasslara dayanarak Hz. Adem'den itibaren bütün peygamberlerden, hem kendilerinden sonra gelecek peygamber ve hem de bizzat Hz. Muhammed hakkında mîsak alındığını belirtirler. Her peygamberden alınan mîsak hususunda kaydettiğimiz ayet sarih değil ise de, İbnu Abbas ve Hz. Ali (radıyallahu anhüm)'den kaydedilen şu beyan sarihtir:
"Allah, gönderdiği her peygamberden "Allah Muhammed'i kendisi hayatta iken gönderdiği takdirde ona inanacağına ve ona yardım edeceğine dair mîsak aldı." Hadisin devamında "Cenab-ı Hakk'ın her peygambere ayrıca: "Ümmetlerinden "kendileri sağ iken Muhammed gönderildiği takdirde ona iman edip yardımcı olmaları hususunda da mîsak almalarını emrettiği" belirtilmektedir.
Nitekim İncil'de olsun Tevrat'ta olsun, onların maruz kaldığı bütün tahrifata rağmen Resulullah'ı haber veren pek çok ayet halen mevcuttur. Hüseyin-i Cisrî, Risale-i Hamidiye adlı te'lifinde bu ayetlerden 110 kadarını göstermiştir. Bu kitap, dilimize çevrilmiş ve basılmıştır. İncil ve Tevrat'taki ayetler umumiyetle bilinen, duyulan bir husustur, merak eden çabucak bulabilir. Bizce daha ilgi çekici olanı, semavî kitaplar deyince; hatıra gelmeyen, Zerdüştlerin, Brahmanların, Budistlerin mukaddes kitaplarında da Hz. Peygamber'den bahsedilmiş olmasıdır. Bizim inancımız o kitapların asıllarının semavî olduğunu kabule müsaittir. Hatta Fahr-ı Âlem'in onlarda zikri, asıllarının semavî olduğu hususunda bize yakin verir. Bu cümleden olarak, Osmanlıların son zamanlarında Asya devletlerini dolaşan meşhur seyyah Abdürreşid İbrahim'in hatıralarında görüyoruz ki, bir Budist rahip mukaddes kitaplarında Hz. Muhammed'in zikredildiğini ve Muhammed'in peygamberliğini inkâr etmenin mümkün olmadığını söylediğini nakleder. Muhammed Hamidullah'ın Resulullah Muhammed adlı kitabında bu meselenin o kitaplardan detaylı şekilde tahkikini görmekteyiz. Hz. Adem'den beri her peygamberin, ümmetini;
1- Kendinden sonra gelecek peygambere uyması.
2- Geldiği zaman Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i tanıması hususlarında uyardığı, mîsak aldığı, hatta Fahr-ı Âlem'in belli başlı mümeyyiz vasıflarını öğrettiği hususunda ikna olabilmemiz için adı geçen kitaptan bazı pasajlar sunacağız.
Müellif, önce Hz. Adem ve onun oğlu Şit aleyhima'sselam'dan söz eder.
"Pek tabiidir ki biz Hz. Adem'in ve keza onun oğlu Şis (Şit) peygamberin sahip oldukları kitapların içindekilerini bilememekteyiz. Bize kadar gelen en eski bilgi, öyle anlaşılıyor ki İdris Peygamber hakkındadır. İslamî kaynaklar bu peygamberin yazıyı icad ettiğini söylemektedirler. Yahuda'nın bir mektubuna nazaran, durum şöyledir (İncil, Yahuda'nın Mektubu, 14 ve 15. cümleler):
"Adem'den sonra gelen İdris de şunları önceden haber vermiştir: "Bilin ki Rab on binlerce veli ile gelip herşey hakkında nihaî hükmünü verecektir: Allah'a karşı gelerek işledikleri günahkâr fiil ve hareketlerden, ona karşı sarfettikleri günahkâr, sert sözlerden dolayı günah işlemiş olanların hesabı görülecektir."
Hıristiyan müfessirler, bu sözlerden "gelecek olan bir kimse varlığına dair bir ön haber (beşaret)" neticesi çıkarırlar. Ancak İdris Peygamber'in bu ön haberinin kalan kısmı maalesef tamamen kaybolmuştur; elimizde bulunmamaktadır.[338]

Mecusilikte İhbar

O sırada mevcut dinlerden Mecusilik belki de en eski bir dindi. Bu dine mensup olanlar Mekke'de hiç bulunmamakla beraber, Mekkeli kervanların sık sık uğradıkları Doğu ve Güney Arabistan'da çok sayıda mevcut idiler. Zerdüşt'ün kitabı olan Avesta, Zend dilinde idi ve fakat kaybolmuştu. Bunun daha sonra Pazend dilinde yapılmış olan tefsirleri dahi (ki bunun bazı parçaları bize kadar ulaşabilmiştir), iyice ihmal edilip terkedilmiş ve hatta bu din mensupları ile Mazdek'in ortaya attığı dinin mensupları arasında çıkan din harplerinde kaybolup gitmişti. Zerdüşt herhalde Tek Allah, yani Ahura Mazda inancını insanlara talim etmişti ve fakat Araplar onu

[338] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/277-279.

ikicilik (dualizm)'in ve Khuvedhvagdas'ın (en yakın ve mahrem akrabalarla yapılan nikahın, yani kızkardeş, ana ve kızlarıyla bir erkeğin evlenmesinin yabancılarla yapılan evliliklere üstün tutulup sevap kabul edilmesi), kurucusu olarak bilirler. Bu tarz bir tatbikat, ister onun bizzat talim edip öğrettiği bir şey olsun ister olmasın 7. miladî asrın başında bu din, "ateşe tapma", biri iyilik diğeri kötülük olmak üzere aralarında devamlı bir mücadele ve savaşın bulunduğu "iki tanrı inancı" şeklinde değişip dejenere olmuştu.[...]
Modern araştırmalar göstermiştir ki, Zerdüşt tek Allah'a inanmıştı. Meleklere, onun seçtiği kimselere İlahî vahyin gelebileceğine, cennete ve diğerlerine iman ediyordu. Zend Avesta'nın bugün elimizde bulunan parçalarında (Yasht 13, XXVIII. 129), putları kıracak olan Soeshyant (manası: Herkese, âlemlere rahmet) adında biri ile keza Astvat Ereat (manası: Halkı ayağa kaldıran)ın geleceğini önceden haber vermiştir.[339]

Brahmanizm'de İhbar

Daha evvelki diğer dinler gibi Brahmanizm'de de "ilerde gelecek beklenen bir kimse" inancı vardır. Mesela Asrava Veda adını taşıyan dinî kitaplarında, bu kimsenin ismi de verilmiştir: Naraşansah Astivişyat yani, "alkışlanacak olan, övülmeye layık kişi." Onun bineceği araba çok süratli koşan develer tarafından cennete varana kadar koşturulacaktır vesaire... Vişnu Puran adlı kitabın 24. bölümünde denmektedir ki: Veda'lar (yani gerçek ilim kitapları) tarafından öğretilen hareket ve fiiller, hukuki müesseseler mevcudiyetlerini tam kaybedecekleri sırada bu karanlık çağların sona ermesi yaklaşacak ve Tanrı'nın son tenasuhu bir "cenkçi muharib" şeklinde tezahür (tecelli) edecekti. Bu "muharip", Sambla Dîb (Kublu Ada)'de arif ve namlı bir aileden dünyaya gelecek, babasının adı Vişnuyasa (Allah'ın Kölesi Abdullah) anasınınki ise Somti (emin olunan kimse, Amine) olacaktır vs...
Brahmanizm'de Allah'ın yeryüzüne insan şeklinde ineceğine inanılır. Bunların Purana denen mukaddes kitapları vardır. Kur'an'da geçen Zübüru'l-evvelîn tabirini andıran bir mana taşır: Eski yazılar... Mezkur ayetin bu kitaba işaret etmiş olabileceği muhtemeldir: "Şüphesiz bu Kur'an'ı Âlemlerin Rabbi indirmiştir. İnsanları uyarman için onu, Ruhu'l-Emin (Cebrail) apaçık bir Arapça ile indirdi. Onun bahsi zübüru'l-evvelînde de vardır" (Şuara 196).[340]

Budizm'de İhbar

Calibi dikkattir ki Buda dahi dini tamamlayamadığını ifade etmektedir. Ona göre, maitreya (bir diğer okunuşa göre: Matteya) yani "herkese, âlemlere rahmet" (= Rahmeten li'l-Âlemin) gelip bu işi görecektir." (Bk. Buda'nın Mukaddes Kitabı).[341]

Bütün Dinlerde "Gelecek Bir Kurtarıcı" İnancı

Mîsak ayetinde haber verilen, her peygamberin ümmetine gelecek bir peygamberi haber verme keyfiyeti, günümüzde ilmî araştırmalarla tahkik edilmiştir. Yeryüzünün tarihen birbiriyle irtibatı olmayan en ücra köşesindeki cemaatlerin kültürlerinde yapılan araştırmalar, aralarında müşterek inançların varlığını ortaya çıkarmıştır. Mesela Amerika yerlileri ile, Afrika veya Avustralya yerlileri arasında o kadar benzer kültür değerleri, inançlar, efsaneler tesbit edilmiştir ki, başta Alman etnolog Wilhelm Schmidt olmak üzere birçoklarını: "Bidayette insanlık tek bir cemiyetti. Bu cemiyet oldukça ileri bir kültür seviyesine ulaştıktan sonra, birkısım sebeplerle yeryüzüne dağıldılar. Bu müşterek unsurlar, o eski kültürün hatıralarıdır" manasında, Kur'an-ı Kerim'in tezine uygun ilmî bir nazariye ileri sürmeye itmiştir."[342] Nitekim Kur'an'a göre insanlık Hz. Adem'den çoğalmıştır ve bidayette "Tek bir ümmet" hayatı yaşamıştır: كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً (Bakara 213). Razi ve diğer İslam alimlerine göre bu birlik, Hz. Nuh'a kadar devam etmiştir.
Biz burada mevzuun dışına çıkmadan şunu hatırlatmak istiyoruz: İnsanlığın bu müşterek kültürü arasında yer alan değerlerden biri, "Bir kurtarıcı beklemek inancı"dır. Bu inanç sadece semavi menşei herkesçe bilinen Yahudi ve Hıristiyanlara mahsus değildir. Hemen hemen yeryüzündeki bütün "iptidaî" dinlerde de mevcuttur. Batılılar, Amerika'yı keşfettikleri zaman, bilhassa Brezilya yerlilerinde deniz yoluyla gelecek bir kurtarıcı inancı tesbit etmişlerdir. Sosyologların Cultes du Cargo (gemi akidesi) diye ıstılahlaştırdıkları bu inanç Malezya'da da görülmüştür.
Sözü uzatmaya hacet bırakmadan özetlemek gerekirse, dinler tarihi araştırıcıları eski Mısır medeniyetinden, Çin, Hint, İran, Amerika ve Afrika yerlilerine varıncaya kadar hemen hemen bütün kültürlerde adaleti ikame edecek bir halaskârın geleceği inancına rastlamışlardır.
Cihanşümul bu beşerî vak'ayı, biz bazı sığların yaptığı gibi İslam dininde mevcut olan Mehdiyi muntazar inancını, "diğer dinî efsanelerdekinin aynı olan asılsız bir efsane" olarak yorumlama vasıtası yapmaya kesinlikle

[339] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/279-280.
[340] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/280.
[341] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/281.
[342] Bu mevzu Peygamberimizin Hadislerinde Medeniyet Kültür ve Teknik adlı eserlerimizde daha geniş işlenmiştir (s. 96-104).

karşıyız. Bilakis, bu cihanşümul vak'a, Kur'an-ı Kerim'de geçen ve yukarıda kaydettiğimiz mîsak hadisesinin te'yididir. Peygambere mazhar olan her cemaat, peygamberinden, kendisinden sonra gelecek bir kurtarıcı haberini almıştır. Kur'an-ı Kerim, peygambersiz ümmet bırakılmadığını, bütün cemaatlere peygamber gönderildiğini belirttiğine göre, yeryüzünün bütün cemiyetlerinde bir kurtarıcı, bir halaskâr bekleme inancının varlığından daha tabii bir şey olamaz.

Bediüzzaman'ın kaydedeceğimiz tahlilinde görüleceği üzere insanlık, yeis verici, kahredici, zalimane idareler, istilalar, sürgünler hengamında bir ümide muhtaçtır. Bu her devir insanının tabii bir ihtiyacıdır. O sayede kötü şartlara tahammül edebilir, sabredebilir, mukavemet gösterebilir. Bu ümid insanlık için, bir kısım insanî duyguların canlı kalabilmesi için gereklidir.

Bu sebeple, Muhammed ümmetine, Mehdi müjdelenmiştir. Yani ümmetin fesada uğradığı, dinin arzu ettiği adalet, mal, can, ırz emniyeti, hürriyet... gibi ideal şartların kaybolduğu; zulmün, haksızlık ve adaletsizliğin, dinsizlik ve sefahetin, istibdad ve istilanın hakim olduğu şartlarda, bunun devam etmeyeceği, bu şartların zaman içinde, bir Mehdi'nin zuhuru şeklinde tecelli edecek İlahî rahmetle sona ereceği ifade edilmiştir. İslam'da Mehdi inancı Deccal inancıyla beraber zikredilir. Deccal zulüm, adaletsizlik, dinsizlik gibi kötü şartların, içtimâî fesadın sembolüdür, cemiyette pek çok maddîmanevî tahriplere, ızdıraplara sebep olacaktır. Mehdi ise onun tahribini tamir edecek, zulmü kaldıracak, adaleti getirecek, dinsizlik, sefahet yerine gerçek İslam'ı ihya edecektir. Her ikisi ile ilgili hadisler manen mütevatir derecesine ulaşmıştır.

İslam ümmeti, Deccal ve Mehdi inançlarına dayanarak her asırda ortaya çıkan zalim ve despotları "Deccal" diye tavsif ederek onlardan uzak kalmayı, desteklememeyi, tamir için ortaya çıkan, dine, sünnete çağıran muttaki muslihleri de "Mehdi" bilerek etrafında toplanmayı, böylelerini desteklemeyi esas edinmiştir. Bu meseleye temas eden kitaplarda her asırda Mehdi bilinen insanların isimlerine rastlanır.

Bu inanç sayesinde, kötüler frenlenmiş, zalim ve despotlar -halk tarafından Deccal kabul edilerek, halkın bir Mehdi'nin etrafında toplanmasına meydan verme korkusuyla- büyük ölçüde hizaya gelmiş olmalıdırlar.

Batılı sömürgecilerin yazdıklarından, onların uykusunu kaçıran bir hususun, Batı hakimiyetine düşen "yerli kavimler"deki bu Mehdiyi muntazar inancı olduğu anlaşılmaktadır. Sosyologların kitaplarında, Afrika'daki milliyetçi ve anti emperyalist hareketlerin, daima Mehdi ilan edilen yerli liderler etrafında teşkilatlanıp geliştiğinden yakınılmaktadır. Bu maksatla yapılan bir tahlil yazısında, Sudan, Somali, Senegal, Nijerya, Kamerun vs. yerlerde 19. asırda ve bu asrın ilk yarısında Batılı sömürgecilere karşı zuhur eden mehdici hareketleri ve liderlerini tanıttıktan sonra müellif, yazısını şu uyarıyla tamamlar: "Bütün bu mülahazalar, bizi mehdilik hareketinin tropikal Afrika'da sona ermediğini düşünmeye sevkediyor. Gelecekte yeni mehdici hareketleri beklemeliyiz."[343] Mehdi hareketlerindeki tahlilleriyle tanınmış bir diğer Batılı, bu hareketlerin Batılının getirdiği yeni şeylere karşı olmayıp, bu yenilikler vasıtasıyla kurulan sömürü sistemine karşı olduğunu belirtir ve şöyle bir sonuçla tahlilini noktalar: "Bu tahlilden elde edilecek bazı neticeler, yeni devletlerin yeni liderlerinin işine yarayabilir."[344] Esasen yazının, Afrika'da Batı menfaatleri doğrultusunda hakimiyet icra eden yerli liderlere yol göstermek, onları uyanık olmaya sevketmek için kaleme alınmış olduğu, ilk satırlardan itibaren anlaşılmaktadır.

Elbette bu zihniyet, hakimiyetlerinin üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallanan bir inancın ciddi şekilde insanların kalplerinde yer etmesini istemeyecektir. O zihniyete alet olan kimselerden de, dünyanın her tarafında, aynı telden nameleriyle beynelmilel koroya refakat etmekten mehdilik inancını inkâr ve istihfaftan öte bir şey beklenmez.

Mehdi inancına bizde karşı çıkanların, muteber kitaplarda gelen bir meseleyi inkârla irtikab ettikleri hatanın ötesinde, kimlere alet oldukları da böylece anlaşılmış olmalıdır. Bu inancı şarlatanların istismarı da reddetmeye haklılık kazandırmaz. Suiniyet sahiplerinin her istismar ettiği şeyi veya kötüye kullanılan her şeyi reddetmeye kalksak, elde hiçbir şey kalmaz. Bir şeyin isbat veya nefyinde ölçü, dinimiz açısından kaynaklarımız olmalıdır. Kur'an ve makbul sünnette gelen hiçbir şeyi, suistimal edenler var diye reddetmeye hakkımız yoktur.[345]

Mehdi Ve Deccal, Şahs-I Manevî Midir?

Hadislerde ahirzamanda çıkacak bu şahıslar öyle tasvir edilmiştir ki, hadislerin te'vilsiz, zahirî manalarını aynen kabul etmek zordur. Çünkü belirtilen evsafta normal insan bulmak mümkün değildir. Bediüzzaman, bu durumdan hareketle bu ahirzaman eşhasının, o büyük işleri çevirecek cemaatlerin lideri olacaklarını, cemaat kuvvetiyle yapılacak icraatların, hadislerde,

[343] A. Le Grip, Mehdisme en Afrique Noire, L'Afrique et L'Asie, 1952, Nu. 18.
[344] R. Bastide, Messiannisme et developement economique et social, Cahier Intemation aux de Sociologie, 1961, Nu: XXX!.
[345] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/281-283.

onların temsilcisi durumunda olan "Deccal" ve "Mehdi"ye nisbet edilerek beyan edildiğini belirtir. Bediüzzaman'a has bu yorumda, ferd olarak Mehdi'yi veya Deccal'i inkâr mevzubahis değildir. Onlara izafe edilen icraatın onları bayraklaştırmış olan cemaatler, komiteler tarafından gerçekleştirileceği söylenmiş olmaktadır.

Bediüzzaman'ın seleflerinde rastlanmayan diğer bir yoruma göre, Mehdi ve Deccal'le ilgili ihtilaflı rivayetler arasında ihtilaf mevcut değildir. Bu durum, her asırda çıkacak o manadaki şahısların farklılıklar arzedecek vasıflarını beyandır. Bu vasıfları bir kişide aramak mümkün değildir. Eserlerinde farklı yerlerde bu meselelere yer verir. Onlardan birkaç iktibas yapacağız:

"Sual: Ahirzamanda Hazret-i Mehdi geleceğine ve fesada girmiş âlemi ıslah edeceğine dair müteaddit rivayat-ı sahiha var. Halbuki şu zaman, cemaat zamanıdır; şahıs zamanı değil! Şahıs ne kadar dahi ve hatta yüz dahi derecesinde olsa, bir cemaatin mümessili olmazsa, bir cemaatin şahs-ı manevîsini temsil etmezse; muhalif bir cemaatin şahs-ı manevîsine karşı mağlubdur. Şu zamanda -kuvvet-i velayeti ne kadar yüksek olursa olsun- böyle bir cemaat-i beşeriyenin ifsadat-ı azimesi içinde nasıl ıslah eder? Eğer Mehdi'nin bütün işleri harika olsa, şu dünyadaki hikmet-i İlahiyyeye ve kavanin-i adetullah'a muhalif düşer. Bu Mehdi meselesinin sırrını anlamak istiyoruz?

Elcevap: Cenab-ı Hak; kemal-i rahmetinden, Şeriat-ı İslamiyye'nin ebediyetine bir eser-i himayet olarak, her bir fesad-ı ümmet zamanında, bir muslih veya bir müceddit veya bir halife-i zîşan veya bir kutb-u âzam veya bir mürşid-i ekmel veyahut bir nevi Mehdi hükmünde mübarek zatları göndermiş; fesadı izale edip, milleti ıslah etmiş; Din-i Ahmedî'yi (aleyhissalâtu vesselâm) muhafaza etmiş. Madem âdeti öyle cereyan ediyor; ahirzamanın en büyük fesadı zamanında; elbette en büyük bir müçtehid, hem en büyük bir müceddid, hem hakim, hem müdhi, hem mürşid, hem kutb-u âzam olarak bir zat-ı nuranîyi gönderecek; ve o zat da, Ehl-i Beyt-i Nebevîden olacaktır. Cenab-ı Hak, bir dakika zarfında beyne'ssema ve'l-

arz alemini bulutlarla doldurup boşalttığı gibi, bir saniyede denizin fırtınalarını teskin eder ve bahar içinde bir saatte yaz mevsiminin nümunesini ve yazda bir saatte kış fırtınasını icad eden Kadir-i Zülceal; Mehdi ile de, âlem-i İslam'ın zulümatını dağıtabilir. Ve vaadetmiştir, vaadini elbette yapacaktır. Kudret-i İlahiyye noktasında bakılsa, gayet kolaydır. Eğer daire-i esbab ve hikmet-i Rabbaniye noktasında düşünülse, yine o kadar mâkul ve vukua layıktır ki, "Eğer Muhbir-i Sadık'dan rivayet olmazsa dahi, herhalde öyle olmak lazım gelir ve olacaktır" diye ehl-i tefekkür hükmeder. Şöyle ki:

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعلى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلى اِبْرَاهِيمَ وَعلى آلِ اِبْرَاهِيمَ في الْعَالَمِينَ اِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ

Felillahil hamd duası -umum ümmet, umum namazında, günde beş defa tekrar ettikleri bu dua- bilmüşahede kabul olmuştur ki; Al-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm), Al-i İbrahim aleyhisselam gibi öyle bir vaziyet almış ki, umum mübarek silsilelerin başında, umum aktar ve asarın mecmalarında o nuranî zatlar kumandanlık ediyorlar[346] (Haşiye) Ve öyle bir kesrettedirler ki; o kumandanların mecmuu, muazzam bir ordu teşkil ediyorlar. Eğer maddî şekle girse ve bir tesanüd ile bir fırka vaziyetini alsalar, İslamiyet dinini milliyet-i mukaddese hükmünde rabıta-i ittifak ve intibah yapsalar, hiçbir milletin ordusu onlara karşı dayanamaz! İşte o pek kesretli, o muktedir ordu, Al-i Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'dir ve Hazret-i Mehdi'nin en has ordusudur.

Evet, bugün tarih-i âlemde hiçbir nesil, şeçere ile ve senedlerle ve an'ane ile birbirine muttasıl ve en yüksek şeref ve âli haseb ve asil neseb ile mümtaz hiçbir nesil yoktur ki, Al-i Beyt'ten gelen seyyidler nesli kadar kuvvetli ve ehemmiyetli bulunsun. Eski zamandan beri bütün ehl-i hakikatin fırkaları başında onlar ve ehl-i kemalin namdar reisleri yine onlardır. Şimdi de, kemiyeten milyonları geçen bir nesl-i mübarektir. Mütenebbih ve kalpleri imanlı ve muhabbet-i Nebevî ile dolu ve cihandeğer şeref-i intisabiyle serfirazdırlar. Böyle bir cemaat-i azime içindeki mukaddes kuvveti tehyic edecek ve uyandıracak hadisat-ı azime vücuda geliyor. Elbette o kuvvet-i azimedeki bir hamiyet-i aliyye feveran edecek ve Hazret-i Mehdi başına geçip, tarik-i hak ve hakikata sevkedecek. Böyle olmak ve böyle olmasını; bu kıştan sonra baharın gelmesi gibi, adetullahtan ve rahmet-i İlahiyeden bekleriz ve beklemekte haklıyız.

İkinci işaret, yani Altıncı işaret: Hazret-i Mehdi'nin cemiyet-i nuraniyesi, Süfyan komitesinin tahribatçı rejim-i bid'akârânesini tamir edecek; sünnet-i seniyyeyi ihya edecek; yani âlem-i İslamiyette risalet-i Ahmediyye (s.a.s.) inkâr niyetiyle Şeriat-ı Ahmediyyeyi (s.a.s.) tahribe çalışan Süfyan komitesi, Hazret-i Mehdi cemiyetinin mucizekâr manevî kılıncıyla öldürülecek ve dağıtılacak.

Hem âlem-i insaniyette inkâr-ı Uluhiyet niyetiyle medeniyet ve mukaddesat-ı beşeriyyeyi zir ü zeber eden Deccal komitesini, Hazret-i İsa (aleyhissalâtu vesselâm)'nın din-i hakikisini İslamiyet'in hakikatiyle birleştirmeye çalışan hamiyetkâr ve fedakâr bir İsevî cemaati namı altında ve "Müslüman İsevîler" ünvanına layık bir cemiyet, o Deccal komitesini, Hazret-i İsa aleyhisselam'ın riyaseti altında öldürecek ve dağıtcak; beşeri, inkâr-ı Uluhiyetten kurtaracak..

Şu mühim sır pek uzundur. Başka yerlerde bir nebze bahsettiğimizden, burada bu kısa işaretle iktifa ediyoruz.

On yedinci Mesele: Rivayette var ki: "Deccal çıktığı gün bütün dünya işitir ve kırk günde dünyayı gezer ve harikulâde bir eşeği vardır."

Allahu a'lem, bu rivayetler tamamen sahih olmak şartıyla te'villeri şudur: Bu rivayetler mu'cizane haber verir ki: "Deccal zamanında vasıta-i muhabere ve seyahat o derece terakki edecek ki, bir hâdise bir günde umum dünyada işitilecek. Radyo ile bağırır, şarkgarp işitir ve umum ceridelerinde okunacak. Ve bir adam kırk günde dünyayı devredecek ve yedi kıt'asını ve yetmiş hükümetini görecek ve gezecek" diye, zuhurundan on asır evvel telgraf, telefon, radyo, şimendifer, tayyareden mu'cizane haber verir. Hem Deccal, deccallık haysiyetiyle değil, belki gayet müstebid bir kral sıfatiyle işitilir. Ve gezmesi de, her yeri istila etmek için değil, belki fitneyi uyandırmak ve insanları baştan çıkarmak içindir. Ve bindiği merkebi ve himarı ise, ya şimendiferdir ki, bir kulağı ve bir başı cehennem gibi ateş ocağı, diğer kulağı yalancı cennet gibi güzelce tezyin ve tefriş edilmiş. Düşmanlarını ateşli başına, dostlarını ziyafetli başına gönderir. Veyahud onun eşeği, merkebi, dehşetli bir otomobildir veya tayyaredir veyahud.. (sükut lazım!)

---

[346] Haşiye: Hatta onlardan bir tanesi olan Seyyid Ahmed-üs Sünûsî, milyonlar müride kumandanlık ediyor. Seyyid İdris gibi diğer bir zat, yüzbinden fazla müslümanlara kumandanlık ediyor. Seyyid Yahya gibi bir başka seyyid, yüzbinler adamlara emirlik ediyor.. Ve hâkeza... Bu seyyidler kabilesinin efradlarında böyle zâhiri kahramanlar çok olduğu gibi; Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî, Seyyid Ebülhasen-i Şâzelî, Seyyid Ahmed-i Bedevî gibi mânevî kahramanların kahramanları dahi varlarmış.

On dokuzuncu Mesele: Rivayetlerde, ahirzamanın alâmetlerinden olan ve Al-i Beyt-i Nebevîden Hazret-i Mehdi'nin (radıyallahu anh) hakkında ayrı ayrı haberler var. Hatta birkısım ehl-i ilim ve ehl-i velayet, eskide onun çıkmasına hükmetmişler.

Allahu a'lem bissavab, bu ayrı ayrı rivayetlerin bir te'vili şudur ki: "Büyük Mehdi'nin çok vazifeleri var. Ve siyaset âleminde, diyanet âleminde, saltanat âleminde, cihad âleminde çok dairelerde icraatları olduğu gibi.. her bir asır me'yusiyet vaktinde, kuvve-i maneviyesini te'yid edecek bir nevi Mehdi'ye veyahud Mehdi'nin onların imdadına o vakitte gelmek ihtimaline muhtaç olduğundan, rahmet-i İlahiye ile her devirde belki her asırda bir nevi Mehdi Al-i Beyt'ten çıkmış, ceddinin şeriatını muhafaza ve sünnetini ihya etmiş.Mesela: Siyaset âleminde Mehdi-i Abbasî ve diyanet âleminde Gavs-ı Âzam ve Şah-ı Nakşibend ve aktab-ı erbaa ve on iki imam gibi Büyük Mehdi'nin bir kısım vazifelerini icra eden zatlar dahi, Mehdi hakkında gelen rivayetlerde, -medar-ı nazar Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) olduğundan- (rivayetler) ihtilaf ederek, bir kısım ehl-i hakikat demiş: "Eskide çıkmış." Her ne ise. Bu mesele Risale-i Nur'da beyan edildiğinden, onu ona havale ile, burada bu kadar deriz ki:

Dünyada mütesanid hiçbir hanedan ve mütevafık hiçbir kabile ve münevver hiçbir cemiyet ve cemaat yoktur ki, Al-i Beyt'in hanedanına ve kabilesine ve cemiyetine ve cemaatine yetişebilsin.

Evet yüzer kudsî kahramanları yetiştiren ve binler manevî kumandanları ümmetin başına geçiren ve hakikat-ı Kur'aniye'nin mayası ile ve imanın nuriyle ve İslamiyetin şerefiyle beslenen, tekemmül eden Al-i Beyt, elbette ahirzamanda şeriat-ı Muhammediyeyi ve hakikat-ı Furkaniye'yi ve sünnet-i Ahmediye'yi (a.s.m.) ihya ile, ilan ile, icra ile başkumandanları olan "Büyük Mehdi"nin kemal-i adaletini ve hakkaniyetini dünyaya göstermeleri gayet mâkul olmakla beraber, gayet lazım ve zaruri ve hayat-ı ictimaiye-i insaniyedeki düsturların muktezasıdır."[347]

İKİNCİ FASIL

DECCAL HAKKINDA

-5009 -1- عن الشعبي عن فاطمة بنت قيس رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # إنَّ تَمِيما الدَّارِيَّ كَانَ رَجُلً نَصْرَانِيّاً فَجَاءَ وَبَايَعَ وَأسْلَمَ وَحَدَّثَنِي حَدِيثاً وَافقَ الَّذِي كُنْتُ أُحَدِّثُكُمْ عَنِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ. حَدَّثَنِي أنَّهُ رَكِبَ في سَفِينَةِ بَحْرِيَّةٍ مَعَ ثَلِثِينَ رَجُلً مِنْ لَخْمٍ وَجُذَامٍ فَلَعِبَ بِهِمُ الْمَوْجُ شَهْراً فِي الْبَحْرِ ثُمَّ أرْفَئُوا الى جَزِيرَةٍ في الْبَحْرِ حِينَ مَغْرِبِ الشَّمْسِ فَجَلَسُوا في أقْرُبِ السَّفِينَةِ، فَدَخَلُوا الْجَزِيرَةَ، فَلَقِيَتْهُمْ دَابَّةٌ أهْلَبُ، كَثِيرَةُ الشَّعَرِ، َ يَدْرُونَ مَا قُبُلُهُ مِنْ دُبُرِهِ مِنْ كَثْرَةِ الْشَّعَرِ. فَقَالُوا: وَيْلَكِ مَا أنْتِ؟ فَقَالَتْ: أنَا الْجَسَّاسَةُ. قَالُوا: وَمَا الْجَسَّاسَةُ؟ قَالَتْ: أيُّهَا الْقَوْمُ انْطَلِقُوا الى هَذَا الدَّيْرِ فإنَّ فيهِ رَجُلً، وَهُوَ الى خَبَرِكُمْ بِا‘شْوَاقِ. قَالَ: لَمَّا سَمَّتْ لَنَا رَجُلً فَرَقْنَا مِنْهَا أنْ تَكُونَ شَيْطَانَةً. قَالَ: فَانْطَلَقْنَا سِرَاعاً حَتّى دَخَلْنَا الدَّيْرَ فإذَا فيهِ أعْظَمُ إنْسَانٍ رَأيْنَاهُ قَطُّ خَلْقاً وَأشَدُّهُ وَثَاقاً مَجْمُوعَةً يَدَاهُ الى عُنُقِهِ مَا بَيْنَ رُكْبَتَيْهِ الى كَعْبَيْهِ بِالْحَدِيدِ. قُلْنَا: وَيْلَكَ، مَا أنْتَ؟ قَالَ: قَدْ قَدَرْتُمْ عَلى خَبَرِي، فَأخْبَرُونِي مَا أنْتُمْ؟ قَالُوا نَحْنُ أُنَاسٌ مِنَ الْعَرَبِ كُنَّا فِي سَفِينَةٍ بَحْرِيّةٍ فَصَادَفْنَا الْبَحْرَ حِينَ اغْتَلَمَ فَلَعِبَ بِنَا الْمَوْجُ شَهْراً ثُمَّ أرْفَأنَا الى جَزِيرَتِكَ هذِهِ، فَجَلَسْنَا في أقْرُبِهَا فَدَخَلْنَا الْجَزِيرَةَ فَلَقِيَتْنَا دَابَّةٌ أهْلَبُ كَثِيرَةُ الشَّعَرِ نَعْرِفُ قُبُلَهُ مِنْ دُبُرِهِ مِنْ كَثْرَةِ الشَّعَرِ. فَقُلْنَا: وَيْلَكِ مَا أنْتِ؟ قَالَتْ: أنا الْجَسَّاسَة، قلنا: وَمَا الْجَسَّاسَةُ؟ قَالَتْ: اِعْمِدُوا الى هَذَا الرَّجُلُ في الدَّيْرِ فإنَّهُ الى خَبَرِكُمْ بِا‘شْوَاقِ فَاقْبَلْنَا إلَيْكَ سِرَاعاً وَفَزِعْنَا مِنْهَا وَلَمْ نَأمَنْ أنْ تَكُونَ شَيْطَانَةً. قَالَ: فأخْبِرُونِى عَنْ نَخْلِ بَيْسَان. قُلْنَا: عَنْ أيّ شَأنِهَا تَسْتَخْبِرُ؟ قَالَ: أسْألُكُمْ عَنْ نَخْلِهَا، هَلْ يُثْمِرُ؟ قُلْنَا: نَعَم. قَالَ: أمَا إنّهَا يُوشِكُ أنْ تُثْمِرَ. قَالَ: فأخْبِرُونِي عَنْ بُحَيْرَةِ طَبَرِيّةَ، قُلْنَا: عَنْ أيّ شَأنِهَا تَسْتَخْبِرُ؟ قَال: أمَا إنّ مَاءَهَا يُوشِكُ أنْ يَذْهَبَ. قَالَ: أخْبِرُونِي عَنْ عَيْنِ زُغَرَ قَالُوا عَنْ أيّ شَأنِهَا تَسْتَخْبِرُ؟ قَال: هَلْ في الْعَيْنِ مَاءٌ؟ هَلْ فِيهَا مَاءٌ؟ قُلْنَا: نَعَمْ، هِيَ كَثِيرَةُ الْمَاءِ، وَأهْلُهَا يَزْرَعُونَ مِنْ مَائِهَا. قَالَ: فَأخْبِرُونِي عَنْ نَبِيّ ا‘مّيِّينَ، مَا فَعَلَ؟ قَالُوا: قَدْ خَرَجَ مِنْ مَكَّةَ وَنَزَلَ يَثْرِبَ. قَالَ: أقَاتَلَتْهُ الْعَرَبُ؟ قُلْنَا: نَعَم. قَالَ: كَيْفَ صَنَعَ بِهِمْ؟ فَأخْبَرْنَاهُ أنَّهُ قَدْ ظَهَرَ عَلى مَنْ يَلِيهِ مِنَ الْعَرَبِ وَأطَاعُوهُ. قَالَ: ذلِكَ خَيْرٌ لَهُمْ أنْ يُطِيعُوهُ. وإنِّى مُخْبِرُكُمْ عَنِّي، أنَا الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ، وإنّي أُوشِكُ أنْ يُؤذَنَ لِي في الْخُرُوجِ فَأخْرُجُ فَأسِيرُ في ا‘رْضِ فَ َ أدَعُ قَرْيَةً أَ هَبَطْتُهَا في أرْبَعِينَ لَيْلَةً، غَيْرَ مَكَّةَ وَطَيْبَةَ فَهُمَا مُحَرَّمَتَانِ عَلَيّ كِلْتَاهُمَا، كُلَّمَا أرَدْتُ أنْ أدْخُلَ واحِدَةً مِنْهُمَا اسْتَقْبَلَنِي مَلَكٌ بِيَدِهِ السَّيْفُ صَلْتاً يَصُدُّونِى عَنْهَا، وَإنَّ عَلى كُلِّ نَقْبٍ مِنْ أنْقَابِهَ َا مَ َئِكَةً يَحْرُسُونَهَا. ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ #

وَطَعَنَ بِمِخْصَرَتِهِ في الْمِنْبَرِ: هذِهِ طَيْبَةُ هذِهِ طَيْبَةُ، أ هَلْ كُنْتُ حَدّثْتُكُمْ ذلِكَ؟ فَقَالَ النَّاسُ: نَعَمْ. فَقَالَ: إنَّهُ أعْجَبَنِي حَدِيثُ تَمِيمٍ الدَّارِيّ أنّ ّهُ وَافقَ الَّذي كُنْتُ أُحَدِّثُكُمْ عَنْهُ وَعَنِ الْمَدِينَةِ وَعَنْ مَكَّةَ، أ إنَّهُ في بَحْرِ الشَّامِ أوْ بَحْرِ الْيَمَنِ؛ َ. بَلْ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ، مَا هُوَ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ، مَاهُوَ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ، وَأوْمأ بِيَدِهِ الى الْمَشْرِقِ[. أخرجه مسلم وأبو داود والترمذي.سمى الدجال: »مسيحاً« ‘ن إحدى عينيه ممسوحة يبصر بها، وا‘عور يسمى مسيحاً. وأما المسيح عيسى عليه السم فإنما سمي مسيحاً ‘نه مسح ارض: أي قطعها، وقيل: ‘نه كان يمسح ذا العاهة فيبرأ، وقيل المسيح الصديق.وقوله: »أرْفِئُوا« يقول أرفأت السفينة إذا قربتها الى الشط وأدنيتها من البر، وذلك الموضع مرفأ.و»القَارِبُ« سفينة صغيرة تكون الى جانب السفن البحرية يستعجلون بها حوائجهم من البر وتكون معها خوفاً من غرق المركب فيلجئون إليها.وأما »أقرُبُ« بضم الراء فلعله جمع قارب على غير قياس.قاله الخطابي و»ا‘هْلَبُ« الغليظ الشعر الخشن.و»اغتِمَ البحْر« اضطراب أمواجه

[347] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/283-287.

واهتياجه.و»الجَسَّاسَةُ« فعالة، من التجسس، وهو الفحص عن بواطن امور، وأكثر ما يقال ذلك في الشر.و»النّقبُ« الطريق في الجبل وجمعه انقاب.و»المخصرَةُ« عصا أو قضيب أو سوط كانت تكون بيد الخطيب أو الملك إذا تكلم .

1. (5009)- Şa'bî'nin, Fatıma Bintu Kays (radıyallahu anhâ)'dan nakline göre Fatıma şöyle anlatmıştır: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki "Temîmu'd-Dari Hıristiyan bir kimse idi. Gelip biat etti ve Müslüman oldu. O, benim Mesih Deccal'den anlattığıma uygun olan bir rivayette bulundu. Bana anlattığına göre, Temim, bir gemiye binip denize açılmıştır. Yanında Lahm ve Cüzam kabilelerinden otuz kişi vardı. (Hava şartları iyi olmadığı için) onlarla denizin dalgaları bir ay kadar oynadı. Sonunda güneşin battığı esnada denizde bir adaya yanaştılar. Geminin kayıklarına binerek adaya çıktılar. Derken karşılarına çok tüylü kıllı bir hayvan çıktı. Bunlar, tüylerinin çokluğundan hayvanın baş tarafı neresi, arka tarafı neresi anlayamadılar. (Şaşkın şaşkın):
"Sen necisin, neyin nesisin?" dediler. O cevap verdi:
"Ben cessâseyim!"
"Cessâse nedir?" denildi.
"Ey cemaat! Şu manastıra kadar gelin! İçinde bir adam var, o sizin haberinize müştaktır!" dedi. O, böylece bir adamdan söz edince, biz onun bir şeytan olmasından korktuk. Hemen koşarak manastıra girdik. İçeride bir adam vardı; hilkatçe gördüklerimizin en irisiydi ve elleri boynuna, dizlerinden topuklarına demirle sıkı şekilde bağlanmıştı.
"Vah sana! Kimsin sen?"
"Benim haberimi alabilmişsiniz. Şimdi siz kimsiniz, bana söyleyin!" dedi. Arkadaşlarım:
"Biz bir grup Arabız. Bir gemideydik, denizin coşkun bir anına rastladık. Dalgalar bizi bir ay oynatıp oyaladı. Sonra şu adaya yaklaştık, sandallara binip adaya çıktık. Tüylü ve çok kıllı bir hayvanla karşılaştık. Tüyünün çokluğundan başı ne taraf, arkası ne taraf anlayamadık. "Vah sana, nesin sen?" dedik.
"Ben cessâseyim!" dedi. Biz: "Cessâse de ne?" dedik.
"Manastırdaki şu adama gelin, o sizin haberinize pek müştaktır!" dedi. Biz de koşarak sana geldik. Biz onun bir şeytan olmadığından emin olmadığımız için korktuk" dedik. Adam:
"Bana Beysan hurmalığından haber verin!" dedi. Biz:
"Onun neyinden haber soruyorsun?" dedik.
"Ben onun ağacından soruyorum, meyve veriyor mu?" dedi.
"Evet!" dedik.
"Öyleyse meyve vermeme zamanı yakındır!" dedi.
"Bana Taberiya gölünden haber verin!" dedi.
"Onun nesinden haber istiyorsun?" dedik.
"Onun suyunun çekilmesi yakındır!" dedi.
"Bana Zuğer gözesinden haber verin!" dedi.
"Sen onun neyinden haber istiyorsun?" dedik.
"Gözede su var mıdır? Orada su var mıdır?" dedi.
"Evet, onun çok suyu vardır! Sahipleri onun suyu ile ziraat yapıyorlar!" dedik.
"Ümmilerin peygamberlerinden bana haber verin. O ne yaptı?" dedi.
"O Mekke'den çıkıp Yesrib'e (Medine'ye) yerleşti" dedik.
"Araplar O'nunla mukatele etti mi?" dedi. Biz:
"Evet!" dedik.
"Onlara karşı ne yaptı?" dedi. Biz de, (onu ezmek için) peşine düşen Araplara galebe çaldığını, Arapların kendisine itaat ettiklerini haber verdik. (O da bize):
"Bu, onların itaat etmeleri, kendileri için daha hayırlıdır. Ben şimdi size kendimi tanıtayım: Ben Mesih Deccal'im. Çıkış için bana izin verilme zamanı yakındır. O zaman çıkıp yeryüzünde dolaşacağım. Kırk gün içinde uğramadığım karye (köy) kalmayacak. Mekke ile Taybe (Medine) hariç. Bu iki şehir bana haramdır. Onlardan birine her ne vakit girmek istersem, elinde yalın kılıç bir melek beni karşılar, benim oraya girmeme mani olur. Onların her bir geçidinde bir melek vardır, onları korur!" dedi." Sonra Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) çubuğuyla minbere dürterek:
"Bu Taybe'dir! Bu Taybe'dir! Bu Taybe'dir! Ben bunu size anlattım değil mi?" buyurdular. Halk da: "Evet!" diye karşılık verdi. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm):
"Temîmi'd-Dâri'nin rivayetinin benim size ondan (Mesih Deccal'dan) Mekke ve Medine'den anlattığıma muvafık düşmesi hoşuma gitti. Bilesiniz o Şam denizinde veya Yemen denizindedir. Hayır doğu tarafındadır. Evet o doğu tarafında zuhur edecektir. O doğu tarafından zuhur edecektir!" buyurdu ve eliyle doğu tarafına işaret etti." [Müslim, Fiten 119, (2942); Ebu Davud, Melahim 15, (4325, 4326); Tirmizî, Fiten 66, (2254).] [348]

AÇIKLAMA:

[348] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/290-292.

1- Deccal, kelime olarak örtmek manasına gelen bir asıldan gelir. Yalancıya deccal denmiştir. Çünkü batılıyla hakkı örter.
2- Bu hadis, rivayetin baş kısmından da anlaşılacağı üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Temîmu'd-Dâri'den rivayet ettiği bir haberdir. Hadisçiler bunu, büyüklerin küçüklerden, şeyhlerin talebelerinden hadis rivayet etmelerinin cevazına delil olarak gösterirler. Buhâri' nin: "Kişi, mâfevkinden olduğu gibi, emsalinden ve madunundan hadis rivayet etmedikçe ilimde kemale eremez" derken, bu örnekten mülhem almış olmalıdır.
3- Fatıma Bintu Kays, kocası İbnu Muğire tarafından üç talakla boşandığı için dul kalmış idi. Aleyhissalâtu vesselâm, iddetini âma olan İbnu Ümmi Mektum'un yanında geçirmesini emretmiştir. Hadisin Müslim'deki aslında bu husus genişçe anlatılır. Teysir, o kısmı hazfetmiş.
4- Hadiste geçen bazı yer isimleri var: Beysan hurmalığı diye çevirdiğimiz Nahlu Beysan, Şam'da bir yerin adıdır. Zügar gözesi (Ayn-u Zugar) da yine Şam yakınlarında bir yer adıdır. Taybe, Medine'nin isimlerindendir. Medine'ye cahiliye devrinde Yesrîb dendiğini, daha sonra peygamber şehri manasına Medinetu Resulullah'dan kısaltılarak Medine dendiğini daha önce belirtmiş idik. Taybe yerine, Tâbe de denir. Güzel koku demek olan tib'den gelir. Medine'nin toprağı güzel koktuğu için Tâbe denmiş olduğu söylenir. Taybe kelimesinin maddî manevî pisliklerden temiz, tahir manasını taşıdığı da söylenmiştir. Fahr-ı Âlem'e bidayette sinesinde yer verip müşriklere karşı himaye vermek, insanlığın saadet-i dareynine vesile, nur-u İlahî olan İslamiyetin tebliğ ve neşrine merkez ve mahal olan, getirdiği nurla sadece Müslümanların irşadını sağlamayıp, bütün zîşuuru feyizyâb eden halaskâr-ı ins u can levlâke lev lak'ın beden-i mübareklerini sinesinde muhafaza eden o belde-i tayyibe tavsifatın en güzeline, en temizlerine elyaktır. Hadiste Rabbülâlemin'in o temiz beldeyi mazisine mükâfaaten kıyamete kadar her çeşit şirk kirliliklerinden, Deccal'in şerrinden koruyacağını müjdelemektedir.
5- Hadisteki Şam kelimesi, daha ziyade Suriye bölgesinin ismidir. Tarsus, Maraş, Antakya gibi şehirlerimizin de Şam'a dahil olduğunu daha önce belirttik. Şam denizi ile Yemen denizi tabirlerinin, iki ayrı denizi değil, aynı denizin Yemen tarafını ve Şam tarafını ifade ettiği söylenmiştir. Bu, muhtemelen Kızıl Deniz'dir. Zira her iki diyarla da irtibatı var. [349]

5010- 2- وعن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]حَدّثَنَا رَسُولُ اللهِ # حَدِيثاً طَوِيً عَنِ الدَّجَّالِ، فَكَانَ فِيمَا حَدّثَنَا بِهِ أَنْ قَالَ: يأتي الدَّجَّالُ، وَهُوَ مُحَرّمٌ عَلَيْهِ أَنْ يَدْخُلَ نِقَابَ الْمَدِينَةِ، فَيَنْتَهِي الى بَعْضِ السِّباخِ، فَيَخْرُجُ إِلَيْهِ رَجُلٌ هُوَ يَوْمَئِذٍ خَيْرُ النَّاسِ فَيَقُولُ: أَشْهَدُ أَنَّكَ الدَّجَّالُ الّذِي حَدّثَنَا عَنْكَ رسُولُ اللهِ # حَدِيثَهُ. فَيَقُولُ الدَّجَّالُ: أَرَأَيْتُمْ أَنْ قَتَلْتُ هذا ثُمَّ أَحْيَيْتُهُ، هَلْ تَشُكُّونَ فِي ا'مْرِ؟ فَيَقُولونَ: َ. فَيَقْتُلُهُ ثُمَّ يُحْييهِ. فَيَقُولُ حِينَ يُحْييهِ: وَاللهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أَشَدُّ بَصِيرَةً مِنّي الْيَوْمَ، فَيَقُولُ الدَّجَّالُ: أَقْتُلُهُ؟ وَ ً يُسَلَّطُ عَلَيْهِ[أخرجه الشيخان .

2. (5010)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize Deccal üzerine uzun bir hadis rivayet etti. Bize anlattıkları meyanında şöyle de demişti:
"Deccal, Medine geçitlerine girmesi kendisine haram kılınmış olarak çıkacak. Derken (Medine civarındaki) bazı ekimsiz yerlere kadar gelir. O gün insanların en hayırlısı olan -veya en hayırlılarından- bir kimse onun karşısına çıkar ve:
"Sen Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bize haber verdiği Deccal'sin!" der. Deccâl de (kendi adamlarına):
“Ben şunu öldürüp sonra da diriltsem ne dersiniz? Bu işte bu şüpheye düşer misiniz?” der. Oradakiler:
"Hayır!" derler. Deccal onu öldürür ve sonra diriltir. Dirilttiği zaman adam:
"Allah'a yemin olsun. Senin hakkında hiçbir vakit bugünkünden daha basiretli olmamıştım!" der. Deccal onu tekrar öldüreyim mi di(yerek öldürmek isteye)cek, fakat musallat edilmeyecek." [Buharî, Fiten 27, Fedailu'l-Medine 9; Müslim, Fiten 112, (2938).][350]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde, ravilerce burada zikri geçen kimsenin Hızır aleyhisselam'ın olabileceği belirtilmiştir. Ancak İbnu'l-Arabî, bunu "delilsiz bir iddia" olarak vasıflar. Bazı rivayetlerde bu havarıkın sihir olduğu belirtilmiştir.
2- Deccal'in sorusu umumi olduğu takdirde, cevap verenlerin mü' minler olabileceği muhtemeldir. Bu durumda onların, "Hayır!" cevabını şöyle anlamak gerekir; "Hayır! Sizin Deccal ve yalancı olduğunuz hususunda şüphemiz yoktur!" Bir rivayette Deccal'le o zat (Hızır) arasındaki mücadele açıklanmıştır. "Deccal'in emriyle adama bir kısım eziyetler yapılır; sırtına, karnına darbeler vurulur. Sonra Deccal: "Bana iman etmiyor musun?" diye sorar. Adam "sen yalancı Mesih'sin!" der. Sonra Deccal emir verir, tepeden aşağıya testereyle ikiye bölünür. Deccal iki parçanın arasında yürür ve "Kalk!" der. Adam tam olarak kalkar." Bir başka rivayette Deccal, adamı ikiye böldükten sonra hempalarına: "Ben bunu diriltsem rabbiniz olduğuma inanacak mısınız?" diye sorar.

[349] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/293.
[350] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/294.

Adamları: "E-vet!" derler. Deccal değneğini alıp her iki parçaya vurur, bunlar ayağa kalkarlar. Dostları bu hali görünce, onu tasdik ederler, sevgi izhar ederler ve onun, rableri olduğu hususunda kanaat sahibi olurlar." Bu rivayet zayıftır. Deccal'in o zata muamelesi, rivayetlerde farklı şekilde anlatılır. Bir rivayette kılıçla biçtiği ifade edilmiştir. İbnu'l-Arabî, öldürülenin biri kılıçla, diğeri testere ile olmak üzere iki ayrı şahıs olduğunu söyleyerek rivayetler arasındaki farklılığı te'vil etmiştir. Ancak, bunların mecaz olabileceğini de gözönüne almak gerekir. Nitekim İbnu'l-Arabî der ki: "Deccal'in elinde zuhur eden harikulâde hadiseler: Yağmur yağması, ona uyanların bolluğa ermesi, inkâr edenlerin darlığa, kıtlığa düşmeleri, arzın hazinelerinin onu takip etmesi, beraberinde cennet ve ateşin bulunması, suların akması vs.. Bütün bunlar Allah tarafından vaz' edilen bir mihnettir, şüpheye düşenlerin helak edilmesi, yakin sahiplerinin (muteyakkin) kurtarılması için bir deneme ve imtihandır. Bunların hepsi korkutucu bir emrdir. İşte bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm: "Deccal fitnesinden daha büyük bir fitne yoktur" buyurmuştur. Ümmetine teşrî maksadıyla namazlarında Deccal fitnesinden istiazede bulunurdu. Müslim'de geldiği üzere bir başka hadiste "Sizin için, Deccal'den başka birinden daha çok korkuyorum" denmiş olmasına gelince, Aleyhissalâtu vesselâm bu sözü, münhasıran Ashab-ı Kiram radıyallahu anhüm ecmain için söylemiş olmalıdır. Çünkü onlar hakkında korktuğu şey, onlara Deccal'den daha yakın olan bir şeydi. Yakında geleceği kesinlikle bilinen korkutucu bir şey, korku verme yönüyle, ilerde geleceği zannedilen korkutucu bir şeyden daha şiddetlidir. Daha şiddetli korku vericidir, hatta geleceği kesin değil, zannî olan bu ileriki tehlike çok daha büyük bile olsa."
Şu halde, Deccal'in elinden zuhur edeceği ifade edilmiş olan harikulâde hadiseler bir kısım te'vil ve izaha muhtaç müteşabih ifadeler olarak anlaşılmalıdır. Söz gelimi, "Deccal'in çıkacağı zamanda teknik ve ilmin gelişmesi sebebiyle, yağmurun yağdırılması, yerden insanlığın menfaatine pek çok şeyin kolayca elde edilebilmesi, bütün bunlara imkan veren ilim, teknik ve maddî gücün büyük ölçüde Deccal'le sembolleştirilen şer cephesini tutanların elinde olacağı, zamanla o sırları, Mehdi sembolü ile ifade edilen hayır cephesinin ele geçirerek mahvolmaktan kendilerini koruyacakları" şeklinde yorumlanabilir. Ama unutmayalım: Resulullah'ın istikballe ilgili ihbarları hep teşbihlidir. Yorum yapılırken hissedilen, zannedilen manada cezmedilemez, ihtimal olarak ifade edilir, gerçeği ise Allah bilir.[351] يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلاَّ اللهُ وَالْعِلْمُ عِنْدَ اللهِ ...

-5011 -3- وعن حذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إِنَّ مَعَ الدَّجَّالِ إِذَا خَرَجَ مَاءً وَنَاراً، فأَمَّا الَّذِي يَرَى النَّاسُ أَنَّهُ نَارٌ فَمَاءٌ عَذْبٌ، وَأَمَّا الَّذِى يَرى النَّاسُ أَنَّهُ مَاءٌ فَنَارٌ تَحْرِقُ، فَمَنْ أَدْرَكَ ذلِكَ مِنْكُمْ فَلْيَقَعْ فِي الَّذِى يَرى أَنَّهُ نَارٌ. فإِنَّهُ مَاءٌ بَارِدٌ عَذْبٌ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

3. (5011)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Deccal çıktığı vakit beraberinde su ve ateş vardır. Ancak halkın ateş olarak gördüğü tatlı sudur; halkın su olarak gördüğü ise yakıcı bir ateştir. Sizden kim o güne ererse, halkın ateş olarak gördüğüne düş(meyi kabul et)sin. Çünkü o, tatlı soğuk sudur." [Buhârî, Fiten 26, Enbiya 50; Müslim, Fiten 105, (2935); Ebu Davud, Melahim 14, (4315).][352]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Deccal'le ilgili haberlerin sembol ve teşbih ifade ettiğini, değerlendirmelerin izafî olduğunu anlamada daha açıktır. Çünkü, Deccal beraberinde ateş getirecek. Fakat bunun ateş olması beşerî bir değerlendirmedir; insanlara göre ateştir, İlahî ölçülere göre ise o ateş değil, tatlı sudur. Resulullah'ı dinleyen mü'minlerin o ateşi tercih etmesi gerekir. Çünkü insanlar nazarında tatlı olan "su"yu ise, Allah nazarında ateştir. Bu, Deccal'in, İslam tarafından reddedilen, nefisperestlerin hoşuna giden her çeşit sefahat, israfat, malayaniyat ve muharremat ve Allah'a isyanları tatbikata koyup, insanları buna zorla sevketmeye çalışacağının, uymayanların onun kahrına uğrayıp "ateş"ine atılacağının ifadesidir. Ateşi ise, insanların diri diri yakıldığı fırınlar, idamlar, hapishaneler, işten, aştan olmalar, aziller, tahkirler vs.'dir. Ama dini için, Allah rızası için bunlara katlanıp Deccal'in "tatlı suyu"na yani ikram, taltif ve terfiine, vereceği mevki, makam ve ünvana iltifat ve itibar etmeyenler, o dünya ateşinde yansalar da uhrevî ebedî lütfa, İlahî ikrama mazhar olacaklardır. Bu sebeple Resûl-i Ekrem o devre erecek Müslümanlara Deccal'in ateşinde yanmayı tercih etmelerini irşad buyurmaktadır.[353]

-5012 -4- وعن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللهِ # عَن الدَّجَّالِ. فَقَالَ: هُوَ يَومُهُ هذَا قَدْ أَكَلَ الطَّعَامَ، أَعْهَدُ إِلَيْكُمْ فِيهِ عَهْداً لَمْ يَعْهَدْهُ نَبِيٌّ الى أُمَّتِهِ أَ إِن عَيْنَهُ الْيُمْنَى مَمْسُوحَةٌ جَاحِظَةٌ حَدَقَةَ بِهَا كَأَنَّهَا نُخَامَةٌ فِي حَائِطٍ وَعَيْنَهُ الْيُسْرَى كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ. وَمَعَهُ مِثْلُ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ. فَنَارَهُ جَنَّةٌ وَمَاؤُهُ نَارٌ. أَ وَبَيْنَ يَدَيْهِ رَجُنِ يُنْذِرَانِ أَهْلَ الْقُرَى فإِذَا خَرَجَا مِنَ الْقَرْيَةِ دَخَلَها أَوَّلُ أَصْحَابِ الدَّجَّالِ[. أخرجه رزين.»الجَاحِظَةُ« الناتئة العظيمة .

[351] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/294-296.
[352] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/296.
[353] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/296-297.

4. (5012)- Ebu Saîdi'l-Hudrî (radıyallahu anh)'nin anlattığına göre, Aleyhissalâtu vesselâm'a Deccal'den sormuştur. Aleyhissalâtu vesselâm da şu cevabı vermiştir:
"O (Deccal) çıktığı gün (aynen bir insan gibidir) yemek yer. Ben size, onun hakkında, benden önceki peygamberlerden hiçbirinin kendi ümmetine anlatmadığı hususları anlatacağım: Onun sağ gözü meshedilmiştir (görmez), pertlektir, göz hadakası yoktur, sanki hadakası çevrim içinde bir balgam gibidir. Sol gözü de inciden bir yıldız gibidir. Onun beraberinde sanki cennet ve ateşin birer misli vardır. Ancak hakikatta ateşi cennet, suyu da ateştir. Haberiniz olsun! Onun yanında iki kişi vardır; köy halkını inzar ederler. Bu ikisi köyden çıkınca Deccal'in ashabından ilki oraya girer." [Rezin tahric etmiştir. Hadisin kaynağı yok ise de, hadiste yer alan mefhumların şahidleri Sahiheyn ve diğer kaynaklarda çoğunluk itibariyle gelmiştir. [354]

-5013 -5- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُول اللهِ # يَوْمَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ: اسْتَنْصَتِ النَّاسَ. فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ ذَكَرَ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ فأطْنَبَ في ذِكْرِهِ. وَقَالَ: مَا بَعَثَ اللهُ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أَنْذَرَهُ أُمَّتَهُ، أَنْذَرَهُ نُوحٌ عَلَيْهِ السَّ◌َمُ أُمَّتَهُ، وَالنَّبِيُّونَ بَعْدَهُ، وَإِنَّهُ يَخْرُجُ فِيكُمْ فَمَا خَفِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ شَأنِهِ، فَلَيْسَ يَخْفَي عَلَيْكُمْ أَنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بأعْوَرَ، وإِنَّهُ أعْوَرُ الْعَيْنِ الْيُمْنَى كأَنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ[. أخرجه الشيخان.»الطَّافِيَةُ« من العنب هِيَ الّتي قد خَرجت عن حدّ نبات اخواتها في العنقود ونتأت .

5. (5013)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Veda haccı sırasında (bir ara): "Halk susup dinlesin!" buyurdular. Sonra Allah'a hamd ve senada bulunup, arkadan Mesih ve Deccal'den uzun uzun söz ettiler ve buyurdular ki:
"Allah'ın gönderdiği her peygamber, ümmetini onunla inzar etti. Nuh aleyhisselam ümmetini onunla inzar etti, ondan sonra gelen peygamberler de. O, sizin aranızda çıkacak. Onun hali sizden gizli kalmayacak. Rabbinizin tek gözlü olmadığı size kapalı değildir. O ise sağ gözü kör birisidir. Onun gözü, sanki (salkımdan) dışa fırlamış bir üzüm danesi gibidir. [İki gözünün arasında kefere yani kâfir yazılmış olacaktır. Bunu her Müslüman okuyacaktır]." [Buhârî, Fiten 27; Müslim, Fiten 100-103. (169)-(2933).] [355]

ÜÇÜNCÜ FASIL

İBNU SAYYAD HAKKINDA

-5014 -1- عن محمد بن المنكدر قال:]كَانَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِاللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا يَحْلِفُ بِاللهِ أَنَّ ابْنَ صَيّادٍ الدَّجَّالُ. فَقُلْتُ: أتَحْلِفُ بِاللهِ؟ فقَالَ: إنّي سَمِعْتُ عُمَرَ بْن الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْه يَحْلِفُ عَلى ذلِكَ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ # فَ◌َ يُنْكِرُهُ[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

1. (5014)- Muhammed İbnu'l-Münkedir anlatıyor: "Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anhümâ), İbnu Sayyad'ın Deccal olduğu hususunda yemin ederdi. Ben:
"Sen Allah'a yemin de ediyorsun ha!" dedim. Bana şu cevabı verdi:
"(Nasıl etmeyeyim?) Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh)'ın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın yanında İbnu Sayyad'ın Deccal olduğu hususunda yemin ettiğini işittim. Buna rağmen Aleyhissalâtu vesselâm kendisini reddetmemişti." [Buhârî, İ'tisam 23; Müslim, Fiten 94, (4929); Ebu Davud, Melâhim 16, (4331).][356]

-5015 -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]انْطَلَقَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْه مَعَ النَّبِيِّ # في رَهْطٍ مِنْ أصْحَابِهِ قِبَلَ ابْنِ صَيَّادٍ، فَوَجَدَهُ يَلْعَبُ مَعَ الْصِّبْيَانِ عِنْدَ أُطُمِ بَنِي مَغَالَةَ وَقَدْ قَارَبَ يَوْمَئِذٍ الْحُلُمَ. فَلَمْ يَشْعُرْ حَتَّى ضَرَبَ # ظَهْرَهُ بِيَدِهِ. ثُمّ قَالَ: أَتَشْهَدُ أَنِّي رَسُولُ اللهِ؟ فَنَظَرَ إِلَيْهِ ابْنُ صَيّادٍ. فَقَالَ: أشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ ا◌ُمِّيّينَ. فَقَالَ ابْن صَيّادٍ لِرَسُولِ اللهِ #: أَتَشْهَدُ أَنّي رَسُولُ اللهِ؟ فَرَفَضَهُ. ثُمَّ قَالَ: آمَنْتُ بِاللهِ وَبِرُسُلِهِ. ثُمّ قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَاذَا تَرَى؟ قَالَ: يَأتِنِى صَادِقٌ وَكَاذِبٌ فَقَالَ #: خُلِّطَ عَلَيْكَ ا◌ٔمْرُ. ثُمّ قَالَ لَهُ
#: إنِّي قَدْ خَبَأتُ لَكَ خَبِيئاً. فقَالَ ابْنُ صَيَّادٍ: هُوَ الدُّخُّ. فقَالَ #: اِخْسَأ، فَلَنْ تَعْدُو قَدْرَكَ. فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْه: ذَرْنِي يَا رَسُولَ اللهِ أضْرِبْ عُنُقَهُ. فَقَالَ #: إنْ يَكُنْ هُوَ فَلَنْ تُسَلَّطَ عَلَيْهِ، وَإنْ لَمْ يَكُنْهُ فَ◌َ خَيْرَ لَكَ فِي قَتْلِهِ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.وزاد الترمذي بعد قوله: »خَبأتُ لَكَ خَبِيئاً، وَخَبأ لَهُ: يَوْمَ تأتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبين«.»ا◌ٔطُمُ« البناء المرتفع.وقوله »اخْسأ« خسأت الكلبُ: إذا طردته .

2. (5015)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Ömer İbnu'l-Hattab (radıyallahu anh), Ashab'tan bir grup içerisinde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la birlikte İbnu Sayyad'a doğru gittiler, Onu, Benî Megâle şatosunun yanında çocuklarla oynar buldular. O sıralarda büluğa yaklaşmış durumdaydı. İbnu Sayyad,

[354] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/297.
[355] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/298.
[356] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/299.

Aleyhissalâtu vesselâm, eliyle sırtına vuruncaya kadar (onların geldiğini) hissetmedi. Aleyhissalâtu vesselâm, omuzuna vurup:
"Benim Allah'ın resulü olduğuma şehadet ediyor musun?" diye sordu. İbnu Sayyad ona bakıp:
"Şehadet ederim ki, sen ümmilerin peygamberisin!" dedi. İbnu Sayyad da Resulullah'a:
"Sen, benim Allah'ın resulü olduğuma şehadet eder misin?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm onu reddetti ve:
"Ben Allah'a ve O'nun resullerine iman ettim!" buyurdu ve sonra sordu:
"Pekiyi, ne görüyorsun?"
"Bana bir doğru sözlü (sadık), bir de yalancı (kazib) gelmektedir" diye cevap verdi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sana bu iş karıştırıldı! (Sıdkı kizb; kizbi sıdk ile karıştırıyorsun)" buyurdular. Sonra da Aleyhissalâtu vesselâm ona:
"Ben senin için (içimde) bir şey sakladım (bil bakalım!)" dedi. İbnu Sayyad:
"O dumandır!" diye cevap verdi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Sus, sen kendi kadrini hiçbir vakit aşamayacaksın!" buyurdular. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh):
"Ey Allah'ın Resulü! Bana müsaade buyurun şunun boynunu vurayım!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Eğer (Deccal) bu ise, sen ona musallat edilecek değilsin, eğer bu Deccal değilse onu öldürmekte sana bir hayır yok!" buyurdular." [Buharî, Cenaiz 80, Şehadat 3, Cihad 178, Edeb 97; Müslim, Fiten 85, 95, (2924, 2930); Ebu Davud, Mehahim 16, (4329); Tirmizî, Fiten 63, (2250), 56, (2236).]
Tirmizî, "Ben senin için (içimde) bir şey sakladım (bil bakalım!)" sözünden sonra şu ibareyi ilave etti: "Onun için (içinde) "O halde semanın ap aşikâr bir duman getireceği günü gözetle (Habibim)" (Duhan 10) ayetini gizlemişti."[357]

-5016 -3- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]فُقِدَ ابْنُ صَيّادٍ يَوْمَ الْحَرَّةِ[. أخرجه أبو داود .

3. (5016)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "İbnu Sayyad, Harre Savaşı sırasında kaybedildi." [Ebu Davud, Melahim 16, (4332).][358]

AÇIKLAMA:

1- Kaydedilen rivayetlerden de anlaşılacağı üzere İbnu Sayyad -ki bazı rivayetlerde İbnu Said diye de geçer- Aleyhissalâtu vesselâm'ın devrinde yaşamış bir Yahudidir. Yaşça küçüktür. Ancak Resulullah'tan sonra da yaşamıştır. Aleyhissalâtu vesselâm onun Deccal olmasından kuşkulanmış ve bunu tahkik etmek istemiştir. Resulullah'ın onun Deccal olduğuna dair kuşku ve araştırmaları, bazı sahabilerde "İbnu Sayyad, Deccal'dir" kanaatini hasıl etmiştir. Öyle ki, İbnu Sayyad, hakkında yaygınlık kazanan bu kuşkulu durumdan rahatsızlık duyarak, Mekke'ye giderken Ebu Said'e şikayetlenir: "Halk beni Deccal biliyor. Sen Aleyhissalâtu vesselâm'ın "Deccal'in çocuğu olmayacak" dediğini duymadın mı?" der. "Evet!" cevabını alınca: "Halbuki benim çocuğum var" der ve "Resulullah'ın "Deccal, Mekke'ye ve Medine'ye girmeyecek!" buyurduğunu işitmedin mi?" diye sorar. Ebu Said "Evet!" deyince "Ben Medine'de dünyaya geldim. İşte şimdi de Mekke'ye gidiyorum" der. Bazı rivayetler, İbnu Sayyad'ın bu sadedde; "Resulullah'ın "Deccal Yahudiden olacak, ben ise Müslümanım" dediğini de kaydeder.
2- İbnu Sayyad meselesi şarihleri çokça meşgul eden bir bahis olmuştur. İbnu Hacer, Kitabu'l-İ'tisam'da bu hususu etraflıca işler. Teferruata girmeyeceğiz. Bahsi daha veciz olarak işleyen Nevevî, ulemanın şöyle söylediğini kaydeder: "Onun kıssası müşkil, durumu ise müştebih (karmaşık)dir: Bu kimse meşhur olan Mesih Deccal midir, yoksa başkası mıdır? Şurası muhakkak ki, deccallerden bir deccaldir.
Alimler şu hususu da belirtmişlerdir: Bu hususta gelen hadislerin zahirine göre Aleyhissalâtu vesselâm'a onun veya bir başkasının Deccal olduğuna dair vahiy gelmemiştir. Ama Resulullah'a Deccal'ın evsafı vahyen bildirilmiştir. İbnu Sayyad'da ise bu sıfatlarla ilgili bazı muhtemel karineler mevcuttu. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm, ne onun ne de başkasının Deccal olduğu hususunda kesin hükme gitmemiştir. Hz. Ömer'e: "Eğer o, Deccal olsaydı, sen onu öldürmeye asla muktedir olamayacaktın" demesi de bundandır. İbnu Sayyad'ın: "Ben Müslüman oldum, Deccal ise kâfirdir. Deccal'in çocuğu olmayacak, benim ise çocuğum olmuştur. Deccal Mekke ve Medine'ye girmeyecektir, ben ise Mekke'ye de Medine'ye de girdim" şeklindeki ihticacına gelince, bu sözlerinde onun Deccal olmayacağına delil yoktur. Zira Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Deccal'in fitnesi ve yeryüzüne çıkışı vaktindeki sıfatlarını haber vermiştir."
3- Şato diye çevirdiğimiz kelimenin aslı ütümdür. Medine'deki, yüksek ve müstahkem binalara denmektedir. Umumiyetle dış duvarları sağlamdır. Eskiden kalma müstahkem yapılardır.
4- Benî Megâle'yi el-Kâdı şöyle açıklar: "Balat'ın nihayetinde Mescid-i Nebevi'yi karşına alarak durdun mu, sol tarafında kalanlar hep Benî Megâle'dir."

---

[357] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/300-301.
[358] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/301.

5- Rivayette, İbnu Sayyad'ın nübüvvet iddiası mevzubahistir. Buna rağmen Aleyhissalâtu vesselâm onu cezalandırma cihetine gitmemiştir. Halbuki peygamberlik iddiası İslamiyet'i inkar manasına gelen bir suçtur; cezası ölümdür. Buna iki ayrı sebep zikredilmiştir:
* İbnu Sayyad, o sıralarda henüz çocuktu, cezaya ehil değildi.
* Yahudilerle Müslümanların sulh yaptıkları bir döneme rastlamıştır.
Bu sulhtan maksad, Resulullah'ın hicretten sonra Medine'deki Yahudi ve diğer müşrik kabilelerle Müslümanların arasındaki münasebetleri tanzim eden antlaşmadır. Bu antlaşma bir metin halinde yazılı olarak tesbit edilmiştir. Bir kısım müellifler buna "İslam'ın ilk anayasası" demiştir.
Hattâbî'ye göre, "İbnu Sayyad, bu antlaşma mucibince sulh yapılmış olan Yahudilerin bir ferdi idi. Onun kehanet nev'inden yaptığı bir kısım iddiaları Resulullah'a ulaşıyordu. Bu sebeple onun hakkında bir tahkik ve ankette bulunmak istemiş ve bunu yapmıştır: "Ona haber vermeden yaklaşmış, sarfettiği bazı sözleri bizzat işitip tahlil etmeye ehemmiyet vermiştir.
Nitekim bunda muvaffak olmuş, bizzat konuşmuş ve görmüş ki, batıl bir yoldadır ve sihirbazlardan bir sihirbaz veya bir kahin veya kendisine cinlerin veya şeytanların gelip, bazı kelamları lisanına koydukları bir tiptir."
6- Aliyyu'l-Kârî, Resulullah, İbnu Sayyad'a: "Sana gelenler ne söylüyorlar?" şeklinde soru sormuş olmalıdır. Cevabın da: "Bana getirdikleri haber bazan doğrudur, bazan da yalandan ibarettir" şeklinde olması gerektiğini belirtir.
Keza "Sana bu iş karıştırıldı" ifadesinin altında: "Sana bazan doğru, bazan yanlış haber getirdikleri için sen kizbi sıdk, sıdkı da kizb zannedip bu zıtları birbirine karıştırır hale gelmişsin" manasının yattığını şarihler belirtir.
7- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), İbnu Sayyad'ın gaybı bilip bilmediğini isbat etmek için, içinden فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍayetini tutar ve ona: "Ne tuttum?" diye sorar. İbnu Sayyad "ed-Duh!" der. Bazı alimler ed-Duh kelimesinin ed-Duhan'dan gelme bir kelime olduğunu söylemiş ise de, el-Kâdı: "İbnu Sayyad ayetten sadece bu eksik kelimeyi söyleyebildi. Zaten kahinlerin adeti de budur. Zaten şeytan semaya haber hırsızlamak için çıkınca, Kur'an'ın haber verdiği şahab atılmazdan önce ne kapabildiyse onu getirebilmektedir" der.
8- Hz. Ömer'in "İbnu Seyyad Deccal'dir" şeklineki kesin iddiasına rağmen, Resulullah'ın sükût etmiş olmasını Beyhakî şöyle yorumlar: "Muhtemelen, Aleyhissalâtu vesselâm onun hakkında mütevakkıftı, yani "Deccal" veya "değil" diye hükme gitmekten geri duruyordu. Ama sonradan kendisine onun değil, başkasının Deccal olduğu hususunda İlahî açıklama gelmiştir. Temîm hadisesinde[359] olduğu üzere." Nevevî, bu ifade ile Beyhakî'nin "İbnu Sayyad'ın değil, başkasının Deccal olduğu" görüşünü tercih etmiş bulunduğunu belirtir.
9- 5016 numaralı hadiste, İbnu Sayyad'ın Harra Savaşı'nda kaybolduğu belirtilir. Bu savaş, Hz. Muaviye'nin oğlu Yezid'in, Medinelilere karşı savaşıp galebe çaldığı savaştır. İbnu Sayyad'ın bu savaşta ölme hadisesi ihtilaflıdır. Çünkü, onun Medine'de öldüğü de rivayetlerde gelmiştir. Ancak bazı alimler "Harra Savaşı'nda kaybolma" ifadesinin Medine'de veya bir başka yerde de ölmüş olma manasını da muhtemil olduğunu belirterek, arada ihtilaf görmemiştir. [360]

DÖRDÜNCÜ FASIL

KIYAMET ÖNCESİ FİTNELER

5017 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تُقَاتِلُوا قَوْماً نِعَالُهُمُ الشَّعَرُ؛ وَ َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تُقَاتِلُوا قَوْماً كَأَنَّ وُجُوهَهُمْ الْمِجَانُّ الْمُطْرَقَةُ صِغَارُ ا،عْيُنِ ذُلْفُ ا،نُوفِ[. أخرجه الخمسة.»المِجَانُّ« جمع مجنّ وهو الترس.و»المُطْرَقَةُ« التي ضوعف عليها العصب وألبسته شيئاً فوق شئ .

1. (5017)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ayakkabıları kıldan bir kavimle savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Siz, yüzleri kılıflı kalkanlar gibi, gözleri küçük, burunları yassı olan bir kavmle savaşmadıkça kıyamet kopmaz." [Buharî, Cihad 95, 96, Menâkıb 25; Müslim, Fiten 62, (2912); Ebu Davud, Melahim 9, (4303, 4304); Tirmizî, Fiten 40, (2216); Nesâî, Cihad 42, (6, 45).][361]

AÇIKLAMA:

Burada, Müslümanların mutlaka savaşacakları bir kavmin fizyolojik tasviri yapılmakta, fakat ismi verilmemektedir. Bu tasvire göre, ayakkabıları, koyun yünü, keçi kılı veya deve yünü gibi şeylerden imal edilecektir. Yüzleri de kalkan gibi geniş ve burunları da yassı olacaktır.
Muhaddisler, bu kavmin Türkler olduğunda müttefiktirler. Buharî' nin bu hadisi verdiği bablardan birinin adı; "Türklerle Savaş Babı"dır. Hadisin burada kaydedilen vechinde Türk kelimesi geçmezse de, Buharî'nin aynı

[359] Temim hadîsi 5009 numarada geçti. İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları.
[360] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/301-304.
[361] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/305.

babta kaydettiği müteakip hadiste Türk kelimesi de geçer: "Küçük gözlü, kırmızı yüzlü, yassı burunlu, yüzleri kılıflı kalkanlar gibi olan, (kıldan ma'mul elbise giyen ve kıl içerisinde yürüyen) Türk(ler)le savaşmadığınız müddetçe kıyamet kopmaz.."
Hadiste, yüzün kalkana benzetilmesi Beyzavî'ye göre yüzün geniş ve yuvarlak olmasındandır, kılıflı denmesi de sertliği ve etinin çokluğundandır.
Ayakkabılarının kıldan olmasından maksad, bazı şarihlerce, saçlarının ayakkabılarına değecek kadar uzun olmasıdır. Bazıları da: "Bundan maksad onların, ayakkabılarını örülmüş (keçeleşmiş) kıl ve yünden yapmalarıdır" demiştir. Bugün çobanların ve hatta köylülerin hâlâ kullandıkları ve keçeden yapılan "kepenk"in kastedilmiş olması da muhtemeldir. Ayakkabılarının da kıldan olması, geçmiş devirlerde giyilen ve kılı yolunmamış deriden yapılan çarığa işaret de olabilir. Çarığın iç kısmı, yerin sertliğini hafifletmek maksadıyla keçe ile beslenip takviye edilmesi de hadisi te'yid eden bir durumdur.[362]
İbnu Hacer bu hadisin şerhi sadedinde Türklerle ilgili olarak şu açıklamayı sunar: "Sahabe zamanında şu hadis meşhur idi: "Türkler sizi bıraktıkça, siz de onları bırakın (onlarla savaşmayın)." Taberâni bunu Hz. Muaviye rivayeti olarak kaydeder. Hz. Muaviye: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın böyle söylediğini işittim!" demiştir. Ebu Ya'la aynı hadisi bir başka vecihten olmak üzere Muaviye İbnu Hudeyc'ten rivayet eder. İbnu Hudeyc der ki: "Ben Hz. Muaviye'nin yanında idim. Ona amilinden Türklerle karşılaştıklarına ve onları hezimete uğrattıklarına dair bir mektup gelmişti. Hz. Muaviye bu habere öfkelendi. Sonra amiline: "Benden emir gelmedikçe onlarla savaşmayın, çünkü ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın "Türkler, Arapları sürecek ve yavşan otunun bittiği yerlerde onlara yetişecek" dediğini işittim. Bu sebeple onlarla savaşmaktan hoşlanmıyorum."
Müslümanlar Emevîler zamanında Türklerle savaştılar. Müslümanlarla onlar arasında büyük mesafe vardı, burası yavaş yavaş fethedilerek açıklık kapandı. Türklerden çok sayıda esir alındı. Türklerde büyük bir güç ve şiddet bulunduğu için melikler onlara sahip olma hususunda aralarında adeta yarış yaptılar. Öyle ki, Mu'tasım zamanına gelindiğinde askerlerin çoğunluğunu onlar teşkil etti. Zamanla Türkler Melik'e galebe çaldılar, oğlu Mütevekkil'i öldürdüler, sonra birer birer onun çocuklarını öldürdüler. Keza Samanîlerin melikleri de Türklerdendi. Böylece acem diyarlarına da galebe çaldılar. Bu diyarlara sonraları, Sebüktekin Hanedânı bunların peşine de Selçukîler hakim oldu. Hakimiyetleri Irak, Şam ve Rum diyarlarına kadar uzandı. Bunların etbaları Zengîler, onların etbaları da Eyyubîler olarak devam ettiler. Türk olan bunlar çoğalarak Mısır, Şam ve Hicaz diyarlarına hakim oldular. Bunlar hicrî beşinci yüzyılda Selçukîlere karşı hücuma geçip memleketi harap, insanları perişan ettiler. Derken Büyük Musibet (et-Tammetu'l-Kübra) Tatarlardan geldi: Hicrî altıncı yüzyıldan sonra Cengiz Han çıktı ve dünyayı ateşe verdi. Bilhassa Meşrık tarafları büyük ekseriyeti ile bu felakete maruz kaldı. Onların şerrinden nasibini almayan belde hemen hemen yoktu. Altı yüz elli altıda, Bağdat'ın harab edilip son Abbasî halifesi Mu'tasım'ın onların eliyle öldürülmesi vukua geldi. Bunların bekayası, topal manasına gelen Leng lakabıyla meşhur Timur adındaki kişi gelinceye kadar tahribata devam ettiler. Timur, Şam diyarına geçti, oraları talan etti. Şam nehrini yakıp harabeye çevirdi. Batı'da Rum, doğuda Hind diyarlarıyla bunlar arasındaki yerlere hakim oldu. Allah onu alıp, çocukları arasına tefrika sokuncaya kadar hakimiyeti uzadı. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünde haber verdiği hususların hepsi böyle zuhur etti. "Ümmetimin hakimiyetini ilk defa ortadan kaldıracak olan Benû Kantûra'dır." Bu hadisi Taberâni, Hz. Muaviye rivayeti olarak kaydetmiştir. Benî Kantûra'dan murad Türklerdir.
Dendiğine göre, Kantûra, Hz. İbrahim aleyhisselam'ın bir cariyesinin adıdır. Bundan birkısım çocukları oldu. Bunlardan Türkler çoğaldı. Bu rivayeti kaydeden İbnu'l-Esir, makul bulmaz ve reddeder. Ancak şeyhimiz, el-Kamus'ta bunun doğruluğunda cezmeder (kesin kanaat beyan eder). Benî Kantûra'dan muradın Sudanlılar olduğuna dair başka görüş kaydeder.
Hadiste geçen "ümmetim" tabiriyle, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmet-i nesebi kasdettiği, "ümmet-i davet"i kasdetmediğini belirten İbnu Hacer, Türkler hakkında bir başka babta başka bilgiler kaydettiğini ilave eder. İlgili babta şu açıklamalara yer verir: "Türklerin aslı hususunda ihtilaf edilmiştir. Hattâbî: "Onlar Benû Kantûra (Kantûra evladları)dır. Kantûra Hz. İbrahim'in cariyesi idi. Lügatçi Kürau'n-Neml: "Bunlar Deyledir" demiştir. Ancak, "Onlar Türklerden bir cinstir, Guzz da[363] öyle" denilerek bu görüş tenkid edilmiştir. Ebu Amr: "Türkler, Yafes'in zürriyetindendir. Bunlar birçok boylara ayrılır" demiştir. Vehb İbnu Münebbih der ki: "Onlar Ye'cüc ve Me'cüc'ün amca çocuklarıdır. Zülkarneyn, seddini inşa ettiği zaman, Ye cüc ve Me'cüc'den bir kısmı gaibdiler, onlar terkedildiler. Böylece kavimleriyle birlikte (seddin dahiline) giremediler. Bu sebeple (terk kökünden olmak üzere) onlara Türk denildi." Türklerin Tübba neslinden oldukları da söylenmiştir. Keza Efrîdun İbnu Sam İbni Nuh zürriyetinden oldukları, keza Yafes'in kendi sulbünden oldukları, keza İbnu Kûmi İbni Ya'fes zürriyetinden oldukları da söylenmiştir.
Bir kısmı, tarihen varlığı bilinen, ırkî taassuba dayanan yorum ve efsane karışımı bu rivayetleri, eski kitaplarda mevcut olanlar hakkında bir bilgi vermiş olmak için aynen kaydettik. Sünnî İslam'ın, gerek Şia tehlikesine karşı dahilî ve gerekse Haçlılar başta olmak üzere dış düşmanlara karşı haricî tehlikelere karşı en az bin yıllık

[362] Tasvir ettiğimiz şekilde çarık ayakkabılar 1950'li yılların ortalarına kadar giyilirdi. Çarığın alt kısmını ve etrafını besleyen keçe vs.'ye de dolak denirdi.
[363] Guzz'un Oğuz demek olduğu açıktır.

himayesini fiilen deruhte etmiş olan milletimiz hakkında Vehb İbnu Münebbih'ten kaydedilen efsane nevinden rivayetlerle yanlış bir kanaat hasıl olmaması için, asrımızın büyük müfessir ve yorumcusu Bediüzzaman'ın Kur'an hizmeti adına, milletimiz hakkındaki hasbî yorumunu aksettiren birkaç pasajını buraya kaydetmeyi gerekli buluyoruz:
"İşte ey ehl-i Kur'an olan şu vatanın evladları! Altı yüz sene değil, belki Abbasîler zamanından beri bin senedir, Kur'ân-ı Hakîm'in bayraktarı olarak, bütün cihana karşı meydan okuyup, Kur'ân'ı ilan etmişsiniz. Milliyetinizi, Kur'ân'a ve İslamiyet'e kal'a yaptınız. Bütün dünyayı susturdunuz, müthiş tehacümatı defettiniz. Ta (Meâlen): "Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, Allah onların yerine öyle bir kavim getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever. Onlar mü'minlere karşı alçakgönüllü, kâfirlere karşı izzet sahibidirler. Allah yolunda cihad ederler ve dil uzatanların kınamasından da korkmazlar..." (Mâide 54) âyetine güzel bir masaddak oldunuz..."
Bediüzzaman'a göre, "Türkler Fahr-i Kâinat (aleyhissalâtu vesselâm)'ın da övgüsüne mazhar olmuştur: "Türkler hakkında sena-i Peygamberî muhakkaktır. Birkaç yerde Türklerden ehemmiyetle bahsetmiş hadis var. Fakat bu hadisin hakiki sureti ne olduğunu, yanımda kütüb-ü hadisiye bulunmadığından bilemiyorum. Fakat manası hakikat ve Türk milletinin sena-i Peygamberîye mazhar olduğu hakikattır. Bir nümunesi Sultan Fatih hakkındaki hadistir."[364]

-5018 -2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَنْزِلَ الرُّومُ بِا‘عْمَاقِ أوْ بِدَابِقَ! فَيَخْرُجُ إلَيْهِمْ جَيْشٌ مِنَ الْمَدِينَةِ مِنْ خِيَارِ أهْلِ ا‘رْضِ يَوْمَئِذٍ، فإذَا تَصَافُّوا. قَالَتِ الرُّومِ: خَلُّوا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الَّذِينَ سَبُوا مِنَّا نَقْتُلُهُمْ. فَيَقُولُ الْمُسْلِمُونَ:
ِ وَاللهِ َ نُخَلِّي بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ إخْوَانِنَا. فَيُقَاتِلُونَهُمْ فَيَنْهَزِمُ ثُلُثٌ َ يَتُوبُ اللهُ عَلَيْهِمْ أبداً، وَيُقْتَلُ ثُلُثُهُمْ، أفْضَلُ الشُّهَداءِ عِنْدَ اللهِ، وَيَفْتَتِحُ الثُّلُثُ فَ ُ يُفْتَتَنُونَ أبداً. فَيَفْتَتِحُونَ قُسْطَنْطِينِيَّةَ. فَبَيْنَمَاهُمْ يَقْتَسِمُونَ الْغَنَائِمَ، قَدْ عَلَّقُوا سُيُوفَهُمْ بِالزَّيْتُونِ. إذْ صَرَخَ فِيهِمُ الشَّيْطَانُ: إنّ الْمَسِيحَ الدَّجَّالِ قَدْ خَلَفَكُمْ في أهَالِيكُمْ، فَيَخْرُجُونَ، وذلِكَ بَاطِلٌ، فإذَا جَاءُوا الشَّامَ خَرَجَ، فَبَيْنَمَاهُمْ يُعِدُّونَ لِلْقِتَالِ يُسَوُّونَ صُفُوفَهُمْ إذْ أُقِيمَتِ الصَّ ُةُ فَيَنْزِلُ عِيسى ابْنُ مَرْيَمَ فأمَّهُمْ. فإذَا رَآهُ عَدُوُّ اللهِ ذَابَ كَمَا يَذُوبُ الْمِلْحُ في الْمَاءِ، فَلَوْ تَرَكَهُ لَذَابَ حَتّى يَهْلِكَ، وَلَكِنْ يَقْتُلُهُ اللهُ بِيَدِهِ حَتّى يُرِيَهُمْ دَمَهُ في حَرْبَتِهِ[. أخرجه مسلم.يقال »خَلَفَ الْقَوْمُ الْعَدُوَّ« إذا طرق أهلهم وهم غائبون عنهم .

2. (5018)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Rumlar, A'mak ve Dâbık nam mahallere inmedikçek kıyamet kopmaz. Onlara karşı Medine'den bir ordu çıkar. Bunlar o gün arz ehlinin en hayırlılarıdır. Bu ordunun askerleri savaşmak üzere saf saf düzen alınca, Rumlar:
"Bizden esir edilenlerle aramızdan çekilin de onları öldürelim!" derler. Müslümanlar da:
"Hayır! Vallahi sizinle, kardeşlerimizin arasından çekilmeyiz" derler. Bunun üzerine (Müslümanlar) onlarla harb eder. Bunlardan üçte biri inhizama uğrar. Allah ebediyen bunların tevbesini kabul etmez. Üçte biri katledilir, bunlar Allah indinde şehitlerin en faziletlileridir. Üçte biri de muzaffer olur. Bunlar ebediyen fitneye düşmezler. Bunlar İstanbul'u da fethederler. (Fetihten sonra) bunlar, kılıçlarını zeytin ağacına asmış ganimet taksim ederken, şeytan aralarında şöyle bir nida atar:
"Mesih Deccal, ailelerinizde sizin yerinizi aldı!"
Bunun üzerine, çıkarlar. Ancak bu haber batıldır. Şam'a geldiklerinde (Deccal) çıkar. Bunlar savaş için hazırlık yapıp safları tanzim ederken, namaz için ikamet okunur. Derken İsa İbnu Meryem iner ve onlara gitmek ister. Allah'ın düşmanı, Hz. İsa'yı görünce, tıpkı tuzun suda erimesi gibi, erir de erir. Eğer bırakacak olsa, (kendi kendine) helak oluncaya kadar eriyecekti. Ancak Allah onu kudret eliyle öldürür; öyle ki onlara, harbesindeki kanını gösterir." [Müslim, Fiten 34, (2897).][365]

AÇIKLAMA:

1- A'mak ve Dâbık, Suriye'de Halep yakınlarında iki yerin adıdır.
2- Hadiste geçen سَبُوا kelimesi سَبَوْا şeklinde de rivayet edilmiştir. سَبُوا مِنَّا "Bizden esir edilenler" demektir. سَبَوْا مِنَّا ise: "Bizden esir aldılar" demektir. Nevevî her iki okunuşun da yerinde olduğunu belirtir. Çünkü Irak-Suriye-Mısır gibi fethedilen yerlerin ahalisi önce esir alınmıştır. Bu durum سُبُوا ile ifade edilmiş olmaktadır. Mağlup olarak İslam'a giren ahali, bilahare diyar-ı Rum'u fethederek oraları esir almışlardır.
3- Hadis, o devirde insanların en hayırlılarını teşkil edecek olan Medine ahalisinden çıkarılacak ordunun üçte birinin kaçıp bozguna uğrayacağını, böylece bunların Allah'ın af ve mağfiretinden mahrum kalacağını, üçte birinin sebat edip şehid olacağını, geriye kalanların da zafere ulaşacaklarını haber vermektedir.4- Hadiste İstanbul'un fethi mevzubahis edildiği için, ihbar vukua gelmiş olarak değerlendirilebilir. Ancak ganimet elde edilmesi, bu ganimetin paylaşılması sırasında silahların zeytin dalına asılması, Deccal'in çıkması gibi bir kısmı

[364] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/305-308.
[365] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/309-310.

müteşabih unsurlar dikkat çekicidir. Silahların zeytin dalına asılması, sulh yoluyla düşülecek bir gaflet dönemini ifade edebilir. Bu dönemde Deccal'in çıkma ve ailelerde erkeklerin yerini alma şayiası mevzubahis olmaktadır. Deccal bir kişi olarak nasıl ailelerin herbirinde yer alabilir? Bu, belki de Müslümanların, bolluktan gelen bir rehavet ve gafleti sebebiyle Deccal rejiminin terbiye işlerini ailelerde üzerine almasıdır. Ancak, bu hal onun kesin galebesi olmayacak, Allah'ın lütfu ile mü'minlerin namaz(la temsil ve teşbih edilen İslam'ın) etrafında tesis edecekleri birlikle Deccal fitnesi bertaraf edilecektir. Bu hali, Hz. İsa'nın inmesi ve Müslümanlara katılma arzusu tamamlamaktadır.
Şu halde hadis, kendisinden bazı mesajlar almaya açık bir mahiyettedir.[366]

-5019 -3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: هَلْ سَمِعْتُمْ بِمَدِينَةٍ جَانِبٌ مِنْهَا فِي الْبَرِّ وَجَانِبٌ مِنْهَا فِي الْبَحْرِ؟ قالُوا: نَعَمْ. قَالَ: َ تَقومُ السَّاعَةُ حَتّى يَغْزُوَهَا سَبْعُونَ أَلْفاً مِنْ بَنِي إِسْحَاقَ، فإِذَا جَاؤُهَا نَزَلُوا فَلَمْ يُقَاتِلُوا بسِ ِح، وَلَمْ يَرْمُوا بِسَهْمٍ، قَالُوا: َ إِلَهَ إِّ اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ، فَيَسْقُطُ أَحَدُ جَانِبِيهَا الّذِي فِي الْبَحْرِ. ثُمَّ يَقُولُونَ الثَّانِيَةَ: َ إِلهَ إِّ اللهُ، واللهُ أَكْبَرُ. فَيَسْقُط جَانِبُهَا اŒخَرُ ثُمَّ يَقُولُونَ: َ إِلهَ أَّ اللهُ، وَاللهُ أَكْبَرُ. فَتُفرَجُ لَهُمْ فَيَدْخُلُونَهَا، فَيَغْنَمُونَ فَبَيْنَاهُمْ يَقْتَسِمُونَ الْغَنَائِمَ إِذْ جَاءَهُمْ الصَّرِيخُ؛ فقَالَ: إِنَّ الدَّجَّالَ قَدْ خَرَجَ فَيَتْرُكُونَ كُلَّ شَيْءٍ وَيَرْجِعُونَ[. أخرجه مسلم .

3. (5019)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):
"Bir tarafı karada bir tarafı da denizde olan bir şehir işittiniz mi?" diye sordular. Oradakiler: "Evet!" deyince, şöyle buyurdular:
"İshakoğullarından yetmiş bin kişi bu şehre sefer tertiplemedikçe kıyamet kopmaz. Askerler şehre gelince konaklarlar. Ancak silahla savaşmazlar, tek bir ok dahi atmazlar. "Lailahe illallahu vallahu ekber!" derler. Bunun üzerine şehrin deniz tarafı düşer. Sonra askerleri ikinci kere, "Lailahe illallahu vallahu ekber" derler, şehrin diğer tarafı da düşer. Sonra tekrar "Lailahe illallahu vallahu ekber!" derler. Bu sefer onlara (kapılar) açılır. Oradan şehre girerler ve şehrin ganimetini toplarlar. Ganimetleri aralarında taksim ederlerken, yanlarına bir münadi gelip: "Deccal çıktı!" diye bağırır. Askerler her şeyi bırakıp geri dönerler" [Müslim, Fiten 78, (2920).][367]

AÇIKLAMA:

Burada kastedilen şehrin İstanbul olduğu, Benî İshak'la da Arapların kastedildiği belirtilmiştir. Rivayetlerin bazısında Benî İshak yerine Benî İsmail tabiri gelmiştir. Arapları kastedmede Benî İsmail tabiri daha fasihtir. Çünkü Araplar, Hz. İshak'tan ziyade Hz. İsmail'in ahfadıdır. Aliyyu'l-Kârî, bu tabirle Arap ve Arap olmayan başka Müslümanların kastedilmiş olacağını, ancak tağlib tarikiyle Arap dendiğini belirtir.[368]

-5020 -4- وعن ابْنِ عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَتُقَاتِلُنَّ الْيَهُودَ فَلَتَقْتُلُنَّهُمْ حَتّى يَقُولَ الْحَجَرُ: يَا مُسْلِمُ هذا يَهُودِيٌّ خَلْفِي تَعالَ فَاقْتُلْهُ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

4. (5020)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yahudilerle savaşacak ve onları öldüreceksiniz. Öyle ki taş dahi: "Ey Müslüman! İşte Yahudi, arkamda (saklandı), gel, öldür onu!" diyecek." [Buharî, Cihad 94, Menakıb 25; Müslim, Fiten 79, (2921); Tirmizî, Fiten 56, (2237).][369]

-5021 -5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَقْتَتِلَ فِئَتَانِ مِنَ الْمُسْلِمينَ فَيَكُونَ بَيْنَهُمَا مَقْتَلَةٌ عَظِيمَةٌ، دَعْوَاهُمَا وَاحِدَةٌ[. أخرجه الشيخان .

5. (5021)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Müslümanlardan iki grup aralarında savaşmadıkça kıyamet kopmaz. Bunlar aralarında büyük bir savaş yaparlar, fakat davaları birdir." [Buharî, Fiten 24, Menakıb 25, İstitabe 8; Müslim, İman 248, (157), Fiten 17, (157).][370]

AÇIKLAMA:

İslam alimleri burada temas edilen iki grupla, Hz. Ali ve Hz. Muaviye (radıyallahu anhümâ)'nin gruplarını anlarlar. Her iki tarafın da "Müslüman" olarak tesmiyelerini ve "davalarının bir" olduğu tabirini değerlendiren şarihler: "Hadiste, bu gruplardan herbirini tekfir eden Haricîlere reddiye vardır" derler. Ancak bir başka hadiste

[366] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/310.
[367] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/311.
[368] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/311.
[369] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/312.
[370] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/312.

"Ammar'ı bağı bir grup öldürecek" ibaresini de gözönüne alarak, Hz. Ali'nin bu savaşta haklı (musib) olduğuna hükmederler. Çünkü Ammar'ı, Hz. Muaviye'nin adamları öldürmüştür.[371]

5022- 6- وعن حذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَقْتُلُوا إمَامَكُمْ وَتَجْتَلِدُوا بِأَسْيَافِكُمْ وَيَرِثَ دُنْيَاكُمْ شِرَارُكُمْ[. أخرجه الترمذي.

6. (5022)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Nefsim yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun! İmamınızı öldürmedikçe, kılıçlarınızı birbirinize kullanmadıkça, dünyanıza şerirleriniz varis olmadıkça kıyamet kopmaz." [Tirmizî, Fiten 9, (2171).][372]

AÇIKLAMA:

Burada Müslümanların emr-i bi'lmaruf ve nehy-i ani'lmünkeri terketmenin sonucu olarak karşılaşacakları içtimâî bozukluk ifade edilmektedir:
* Sultanlarını öldürüp kargaşaya düşmek.
* İç kavgaya girişmek.
* Şerir kimselerin kahır ve zulümle, idarî mekanizmayı ele geçirmeleri ve zorbalıkla maddî kazançlar temin etmeleri.[373]

5023- 7- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السّاعَةُ حَتّى يَكْثُرَ الْهَرْجُ. قَالُوا: وَمَا الْهَرْجُ؟ قَالَ: الْقَتْلُ، الْقَتْلُ[. أخرجه الشيخان .

7. (5023)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Herc atmadıkça kıyamet kopmaz!" buyurmuşlardı. (Yanındakiler):
"Herc nedir ey Allah'ın Resulü?" diye sordular.
"Öldürmek! Öldürmek!" buyurdular." [Müslim, Fiten 18, (157).][374]

5024- 8- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَكُونَ بَيْنَ يَدَى السَّاعَةِ فِتَنٌ كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ، يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِناً وَيُمسِي كَافِراً. وَيُمْسِي مُؤْمِناً وَيُصْبِحُ كَافِراً، وَيَبِيعُ أَقْوَامٌ دِينَهُمْ بِعَرَضٍ مِنَ الْدُّنْيَا[. أخرجه الترمذي.»قطع الليل« طائفة منه.

8. (5024)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet kopmazdan önce gece karanlığının parçaları gibi fitneler olacak. (O vakit) kişi mü'min olarak sabaha erer de kâfir olarak akşama kavuşur. Mü'min olarak akşama erer, kâfir olarak sabaha kavuşur. Birçok kimseler azıcık bir dünyalık mukabilinde dinlerini satarlar." [Tirmizî, Fiten 30, (2196).] [375]

BEŞİNCİ FASIL

RESULULLAH'TAN SONRA KIYAMET YAKINDIR

5025- 1- عن سهل بن سعد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: بُعِثْتُ أنَا وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ، وَأَشَارَ بِأصْبُعَيْهِ، السَّبَّابَةِ وَالَّتِي تَلِيهَا[. أخرجه الشيخان .

1.(5025)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ben kıyamet şöyle yakın olduğu halde gönderildim!" buyurdular ve şehadet parmağıyla orta parmağını yanyana gösterdiler. " [Buharî, Rikak 39, Tefsir, Nâziat 1, Talak 25; Müslim, Fiten 132, (2950).][376]

5026- 2- وعن المستورد بن شدّاد الفِهْري رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # بُعِثْتُ في نَفْسِ السَّاعَةِ فَسَبَقْتُهَا كَمَا سَبَقَتْ هذِهِ لهذِهِ، ‘صْبُعَيْهِ السَّبَّابَةِ والْوُسْطَى[. أخرجه الترمذي .

[371] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/312.
[372] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/313.
[373] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/313.
[374] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/313.
[375] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/314.
[376] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/315.

2. (5026)- Müstevrid İbnu Seddad el-Fihrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Ben kıyametin kopacağı aynı saatte gönderildim. Ancak, şunun şunu geçmesi gibi ben kıyamet saatini geçip biraz evvel geldim!" buyurdular ve orta parmağı ile şehadet parmağını gösterdiler." [Tirmizî, Fiten 39, (2214).][377]

AÇIKLAMA:

1- Kadı İyaz, "Bu hadisten murad kıyametin kopma zamanının pek yakın olduğunu ifade etmektir" der.
2- Şehadet parmağıyla orta parmağı yanyana getirip "şu ikisi gibi" demiş olması, farklı yorumlara sebep olmuştur:
* Kıyas uzunluk yönüyle yapılmıştır; orta, biraz uzundur.
* İkisi arasında bir başka parmak olmadığı gibi, kıyamet'le O'nun arasında başka peygamber yoktur.
* Kıyamet hadisesinin pek yakın olduğu ifade edilmiştir.
* Peygamberliğin gelişi, kıyametin gelişine, orta parmağın uzunluğu nisbetinde az bir önceliğe sahiptir.
* Resulullah'ın daveti kıyamet anına kadar devam edecek, birbirinden ayrılmayacak, tıpkı o iki parmak birbirinden ayrılmadığı gibi.
3- Kurtubî, et-Tezkire'de şunları söyler: "Hadisin manası kıyamet hadisesinin yakınlığını ifade eder. Bu hadisle, "Kıyametin ne zaman kopacağını, sorulan, sorandan daha iyi bilmiyor" hadisi arasında münafat yoktur. Zira sadedinde olduğumuz hadisten murad Resulullah'la kıyamet arasında başka bir peygamberin olmadığını beyandır. Tıpkı şehadet parmağı ile orta parmak arasında bir başka parmak olmadığı gibi. Bu beyandan kıyametin vaktini bilme manası çıkmaz. Fakat hadisin siyakından kıyametin yakınlığı anlaşılır. Alâmetleri ise, şu ayette ifade edildiği üzere peşpeşe gelmektedir: "Hâlâ onlar o saatten ve onun kendilerine ansızın geleceğinden başkasını mı bekliyorlar? İşte onun alâmetleri gelmiştir. Öyleyse bu, onlara geldiği vakit düşünüp ibret almaları kendilerine ne ifade verecek?" (Muhammed 18). Dahhak, ayette gelmeye başladığı haber verilmiş olan alâmetlerden birincisinin Nübüvvet-i Muhammediye'nin gönderilmesi olduğunu söylemiştir.
Ayetten de anlaşılacağı üzere, alâmetlerin daha önce gelmesi insanları ikaz ve irşaddır; gafletten tenbihtir, tevbeye teşvik, ahirete hazırlıktır. Kıyametin yakın olduğu hususunda Aleyhissalâtu vesselâm'ın pek sık olan hatırlatmaları da aynı maksada müteveccihtir. [378]

ALTINCI FASIL

KIYAMETTEN ÖNCE BİR ATEŞİN ÇIKMASI

5027- -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَخْرُجَ نَارٌ مِنْ أرْضِ الْحِجَازِ تُضِئُ أعْنَاقَ ا‘‘بِلِ بِبُصْرَى[. أخرجه الشيخان .

1. (5027)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hicaz bölgesinden bir ateş çıkmadıkça kıyamet kopmaz. Bu ateş Busra'daki develerin boyunlarını aydınlatacaktır." [Buharî, Fiten 24; Müslim, Fiten 42, (2902).][379]

5028- -2- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: تَخْرُجُ نَار مِنْ حَضْرَمَوْتَ، أوْ مِنْ بَحْرِ حَضْرَمَوْتَ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ تَحْشُرُ النَّاسَ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ فَمَا تَامُرُنَا؟ قَالَ: عَلَيْكُمْ بالشَّامِ[. أخرجه الترمذي .

2. (5028)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kıyametten önce, Hadramevt'ten -veya Hadramevt denizinden- bir ateş çıkacak, insanları toplayacak" buyurmuşlardı. (Orada bulunanlar):
"Ey Allah'ın Resulü (o güne ulaşırsak) ne yapmamızı emredersiniz?" diye sordular.
"Size Şam(Ôı yani Suriye'ye gitmenizi) tavsiye ederim" buyurdular." [Tirmizî, Fiten 42, (2218).][380]

AÇIKLAMA:

Kaydedilen bu iki hadis, kıyamet alâmetlerinden olarak Hicaz bölgesinden muazzam bir ateşin çıkacağını, bu ateşin çıkardığı aydınlığın Suriye'deki Busra şehrinden görüleceğini ifade ediyor. Hicaz bölgesinden çıkacak bu ateşle ilgili rivayetler farklı tariklerden, ziyade ve noksan ifadelerle gelmiştir. Hz. Ömer'den gelen bir rivayet

[377] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/315.
[378] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/315-316.
[379] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/317.
[380] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/317.

şöyle: "Hicaz vadilerinden birinde Busra'daki develerin boyunlarını aydınlatacak bir ateş sel olup akmadıkça kıyamet kopmaz."
Huzeyfe İbnu Esid (radıyallahu anh)'in rivayeti şöyle: "Rûman veya Rekûye'den çıkıp Busra'daki develerin boynunu aydınlatacak bir ateş zuhur etmedikçe kıyamet kopmaz."
Şarihler, bu ateş hadislerinin şerhinde tam bir mutabakat sağlayamazlar:
İki ayrı ateş mevzubahis olabilir. Biri, insanların haşrini (toplanmasını) sağlayacak Kıyamet ateşidir; biri de 654 yılında Medine'de volkan patlamasını andıran gürültü ve zelzele ile ortaya çıkıp birkaç gün dehşet saçan bir ateştir. Bu ateş, müşahid müelliflerin ifadesiyle -ki müteakiben kaydedeceğiz- Busra dağlarından da görülmüştür. Busra, bugünün Şam şehrine üç konak mesafede Havran da denen tarihî bir kasabanın adıdır.
Medine'de çıktığı belirtilen ateş mevzuuna devrin alimleri fazlaca ehemmiyet vererek bir kısmı bizzat müşahedesini, bir kısmı da işittiklerini olmak üzere bize aktarmışlardır. İbnu Hacer bu kaynaklardan iktibaslar yaparak hâdise hakkında geniş bilgi verir. Bazı özetlemeler yapacağız:
"Kurtubî (ki vefatı 671'dir) et-Tezkire nam eserinde der ki: "Hicaz'ın Medine yakınlarında bir ateş çıktı. Bu ateş hicrî 654 yılının Cemadiyelahir ayının üçünde çarşamba gününün gecesinde şiddetli bir zelzele ile başladı. Cuma günü kuşluk vaktine kadar devam etti. Zelzele o vakitler sükun buldu. (Bir volkan patlaması olan) ateş, Kureyza yurdunun Harre tarafındaki düzlükte muazzam bir cesamette zuhur etti.. Kırmızı ve mavi renkte ateşten bir nehir gibi akmaya başladı. Bu ateş tufanı, akarken gök gürültüsü gibi bir kısım sesler ve uğultular çıkarıyor, önüne gelen dağları ve kayaları eritip sürüklüyordu. Böylece akıntı er-Rekbü'l-Irakî mıntıkasına kadar geldi. Selin önünde sürüklenen cisimler orada dağ gibi büyük bir sed meydana getirdi. Ateş Medine yakınlarına kadar da gelmişti. (Ancak Cenab-ı Hak oranın hürmetine binaen daha da ilerlemesini durdurdu). Medine cihetinden esen serin bir rüzgâr, ateşi söndürdü. İnsanlar, bu ateşten tıpkı denizdeki galeyan gibi kaynamalara şahid oldu. Bir dostum: "Ben bu ateşin beş gün kadar yer ve göğe yükseldiğini müşahede ettim" dedi. Yine işittim ki, ateş Mekke'den ve Busra dağlarından da görülmüş."
Nevevî der ki: "Bu ateşin çıkışı bütün Suriye ahalisi nezdinde tevatüren şüyû bulmuş."
Ebu Şâmme -ki Şamlıdır ve 665 yılında vefat etmiştir- Zeylü'r-Ravzateyn adlı eserinde şu bilgiyi dermeyan eder: "Medine-i Münevvere'den 654 yılında Şa'ban ayının başlarında bazı mektuplar geldi. Bu mektuplarda Medine'de zuhur eden büyük bir hâdise anlatılıyordu. Bu hadise, Sahiheyn'de kaydedilmiş olan bir hadis-i şerifin ihbarını te'yid eder mahiyette idi." Bu hadisi de kaydeden Ebu Şâmme devamla der ki: "Hâdiseye şahid olanlardan sözüne güvendiğim biri, ateşin saçtığı ışık altında Teymâda mektup yazabildiğini söyledi." Bu mektuplarda Kurtubî'nin kaydettiği durumları andıran tasvirler var. Bu cümleden olarak, birinin yazdığına göre, Cemadiye'l-ahire ayının hafta başlarında Medine'nin doğusunda muazzam bir ateş zuhur etmişti ve ateşle Medine arasında yarım günlük mesafe vardı. Yerden patlayan ateş, bir vadi dolusu akmaya başlamış ve Uhud dağının hizasına kadar gelmiştir.
Bir diğer mektupta yazıldığına göre, "yer, Harre bölgesinde büyük bir ateş püskürtmüş, bu ateşin büyüklüğü Medine'deki Mescid-i Nebevî azametinde olmuştur ve bizzat Medine'den görülmüştür. Bundan hasıl olan ateş vadisinin boyu dört fersaha, genişliği dört mile ulaşmıştır. Bu vadide küçük çukurlar ve tepeler meydana gelmiştir." Bir başka mektupta: "Ateşten öyle bir ziya çıktı ki bunu Mekke'den gördükleri, ateşte uğultular olduğu, tasvirinden aciz kalınan bir mahiyet arzettiği" yazılmıştır. Ebu Şâmme, "Halkın bununla ilgili olarak şiirler inşad ettiğini, bu halin aylarca devam edip sonunda söndüğünü" yazar.
İbnu Hacer, bu açıklamalardan sonra, hadiste geçen ateşin Medine yakınlarında zuhur ettiği belirtilen bu ateş olduğu kanaatini beyan eder. Kurtubî ve birçoklarının da bu kanaatte olduklarını belirtir. Sonra: "İnsanları haşredecek olan ateş bir başka ateştir" der.
Bundan sonra İbnu Hacer, cahiliye devrinde Hicaz bölgesinde, Halid İbnu Sinan zamanında yine Medine civarında çıkmış olan bir ateşten bahseder. Bu ateşle ilgili haber Ebu Ubeyde Ma'mer İbnu'l-Müsenna'nın Kitabu'l-Cemacim adlı eseri ile Hakim'in el-Müstedrek'inde anlatılmıştır.
Teferruatı efsane olan bu hâdise mevzumuzu ilgilendirmez. Ancak, o bölgenin zaman zaman bu çeşit hâdiselere sahne olduğu hususunda bir fikir verir ve kıyamete yakın da böyle bir hâdisenin çıkabileceği meselesinde kanaat hasıl eder. Ancak şu da var ki, hadiste zikredilen ateş, bir volkan patlaması şeklinde değil, bütün insanları ilgilendirip belli bir görüşte toplayacak farklı bir ateş şeklinde de tecelli edebilir.
Her halukârda, İslam uleması 654 yılında Medine civarında zuhur eden ateşte Resulullah'ın bir mucizesini görmüşlerdir. [381]

YEDİNCİ FASIL

MUASIRLARININ ÖMRÜ

-5029 -1- عن أبي الزبير عن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَا مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةِ الْيَوْمَ تَأْتِي عَلَيْهَا مِائَةُ سَنَةٍ وَهِيَ حَيَّةٌ يَوْمَئِذٍ، يَعْنِى نَقْصَ الْعُمُرِ[. أخرجه مسلم والترمذي .

[381] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/317-319.

1. (5029)- Ebu'z-Zübeyr, Hz. Cabir (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bugün doğmuş (canlı olan) hiçbir nefis yoktur ki, yüz sene sonra ölmemiş olsun." (Ravi der ki): "Bununla ömrün kısalması kastedilmiştir." [Müslim, Fezâilu's-Sahabe 218, (2538); Tirmizî, Fiten 64, (2251).][382]

AÇIKLAMA:

Hadis muhtelif vecihlerden gelmiştir. Farklı rivayetlerde, hadisi açıklayıcı ziyadeler mevcuttur. Hadis, o gün doğmuş bulunan bir çocuğun yüz yıldan fazla yaşamayacağını ifade eder. Şarihler daha sonra doğanların fazla yaşamasının hadisi nakzetmeyeceğine dikkat çekerler. Esasen istisnaî nadir ferdlerin oluşu da kahir ekseriyet için konan hükmü bozmaz. Bununla ümmetin ömrünün kısa olacağının beyan buyrulduğunu söyleyen şarih de çıkmıştır. Bu hadis, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın vefatından yüzlerce yıl sonra ortaya çıkıp, sahabelik iddiasından bulunanların iddialarını reddetmede ciddi bir delil olmuştur."[383]
Hadisin Müslim'de gelen bir veçhinde, Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu sözü, dar-ı bekaya irtihallerinden bir ay kadar önce söylemiş olduğu tasrih edilir.[384]

5030- 2- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللهِ #، مَتَى السَّاعَةُ؟ فَسَكَتَ هُنَيْهَةً، ثُمّ نَظَرَ الى غُلَامٍ بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ أَزْدِ شَنُوءَةَ:
فقَالَ: إنَّ عُمُرَ هذَا لَمْ يُدْرِكْهُ الْهَرَمُ حَتّى تَقُومَ سَاعَتُكُمْ. قَالَ أنسٌ رَضِيَ اللهُ عَنْه: وذلِكَ الْغُلَامُ مِنْ أَقْرَانِي يَوْمَئِذٍ[. أخرجه مسلم .

2. (5030)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Kıyamet ne zaman kopacak?" diye sormuştu. Aleyhissalâtu vesselâm bir müddet sükuttan sonra yanında duran Ezd-i Şenûe kabilesine mensup bir çocuğa bakıp:
"Bu delikanlı pir-i fani olmadan önce kıyametiniz kopacaktır!" buyurdular."
Hz. Enes (radıyallahu anh) der ki: "Çocuk o gün benim akranım idi." [Müslim, Fiten 138, (2953).][385]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, herkesin ölümünü, kendisi için "kıyamet" olarak değerlendirmiş bulunmaktadır. Hadisi, dünyanın eceli olan kıyametten ziyade kendi ecelimiz olan şahsî kıyametimizle ilgilenmeye bir uyarı olarak değerlendirebiliriz. Dünyanın eceli ilm-i İlahîde mahfuzdur, Allah'tan başka kimse bilemez. Ama beşerî ecelimiz, şahsî kıyametimiz, zaman olarak kısmen bellidir. Yarın hususunda bir garanti olmadığına göre, şu veya bu şekilde her an gelebilir. Öyleyse "Kıyamet" hadisesinden insan nefsi bir dehşet alıyor, ibrete meylediyor ise, bu ibreti, her an gelmesi muhtemel olan ecelinden, kopması muhtemel olan şahsî kıyametinden almalıdır. Efendimiz, dünyanın kıyametinden sorulduğu halde şahsî kıyameti zikretmek suretiyle cevap vermekle dikkatleri buna çekmek gereğine uyan bir irşadda bulunmuş olmaktadır. [386]

SEKİZİNCİ FASIL

YALANCILARIN ZUHURU

5031- 1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى يَنْبَعِثَ دَجَّالُونَ كَذَّابُونَ قَرِيباً مِنْ ثَلَاثِينَ، كُلُّهُمْ يَزْعَمُ أَنَّهُ رَسُولُ اللهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (5031)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Otuz kadar yalancı deccaller çıkmadıkça kıyamet kopmaz. Bunlardan her biri Allah'ın elçisi olduğunu zanneder." [Tirmizî, Fiten 43, (2219); Ebu Davud, Melahim 16 (4333, 4334, 4335).][387]

AÇIKLAMA:

[382] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/320.
[383] Bu şarlatanlardan bazılarını birinci ciltte tanıttık (s. 520-521).
[384] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/320.
[385] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/321.
[386] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/321.
[387] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/322.

1- Daha önce de açıkladığımız üzere دَجّٰلٌ kelimesi Arapçada "telbis (=giydirme, örtme) manasına gelir. Kizb yani yalan manasına da kullanılır. Çünkü, kizb de gerçeğin örtülmesidir. Deccal bu durumda yalancı demektir. Peygamber olmadığı halde peygamberliğini iddia eden manasında. Bu manada, sapık mezheplerin kurucuları birer Deccal olmaktadır.
2- Yalancı deccallerin çıkacağını haber veren hadisler farklı vecihlerde gelmiştir. Bunların herbirinde, mevzuyu açıklayıcı bazı ziyade unsurlara rastlanmaktadır.
* Ahmed İbnu Hanbel'de Huzeyfe'den gelen bir rivayette, bu yalancıların 24 adet olacağı, bunlardan 4 tanesinin kadın olacağı, herbirinin kendisini resulullah zannedeceği belirtilmiştir.
* Yine Ahmed'de gelen bir rivayette: "...Ben peygamberlerin sonuncusuyum, benden sonra peygamber yoktur" ibaresi mevcuttur.
" Ahmed'in bir diğer ziyadesi, bu yalancılardan sonuncusunun a'ver yani "bir gözü kör" olacağını belirtir.
* Taberâni'nin bir rivayetine göre yalancıların sayısı 70'dir.
İbnu Hacer de ki: "Muhtemeldir ki, onlardan peygamberlik iddia edenler 30 veya otuz civarındadır. Bu miktardan fazlası, sadece yalancıdır, batıla davette bulunur, fakat peygamberlik iddia etmez." Buna örnek olarak Gulat-ı Rafizâ, Batıniyye, Ehl-i Vahdet, Hululiyye gibi ayet ve hadiste açık seçik beyan edilmeyen, aksine hadisin sarahatine muhalif olan meselelere inanmaya çağrıda bulunan dalalet fırkaları örnek gösterilmiştir.
Bu hususun doğruluğunu, Ahmed İbnu Hanbel'in kaydettiği bir rivayet te'yid eder. Mezkur rivayette, Hz. Ali, peygamberlik iddia etmemekle beraber Rafizîlikte ifrata kaçan Abdullah İbnu'l-Kevva'a: "Muhakkak ki sen Resulullah'ın haber verdiği yalancılardansın" demiştir.
Son devir müellifleri, İslam âleminin her tarafında Batılıların tahribiyle çıkmış olan din kisvesi altındaki Batıcı cereyanların liderlerini de Resulullah'ın haber verdiği bu deccaller (decâcile) zümresinden saymışlardır: Kadıyanilik, Bahailik vs. gibi. Bunlarda, ayete ve sünnete ters düşen iddialar mevcuttur. [388]

DOKUZUNCU FASIL

GÜNEŞİN BATIDAN DOGMASI

-5032 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَطْلُعَ الشّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا، فإذَا طَلَعَتْ وَرَآهَا النّاسُ آمَنُوا أجْمَعُونَ، وَذلِكَ حِينَ َ يَنْفَعُ نَفْساً إيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أوْ كَسَبَتْ في إيمَانُهَا خَيْراً[. أخرجه الشيخان وأبو داود .

1. (5032)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Güneş, battığı yerden doğmadıkça kıyamet kopmaz. Batıdan doğunca, insanlar görür ve hepsi de iman eder. Ancak, daha önce inanmamış veya imanın sevkiyle hayır kazanamamış olan hiç kimseye bu iman fayda sağlamaz." [Buharî, Rikak 39, İstiska 27, Zekât 9; Müslim, İman 248, (157); Ebu Davud, Melahim 12, (4312).][389]

AÇIKLAMA:

1- Kıyametin büyük alâmetlerinden biri, güneşin batıdan doğmasıdır. "battığı yerden" demektir. Şu halde hadis, sarih bir şekilde kıyametten önce, güneşin battığı yerden doğacağını ifade etmektedir. Zamanımızda bu hadis bazılarınca bir teşbih olarak anlaşılarak "güneşin batıdan doğması ilmin, irfanın, medeniyetin Batı'dan (Avrupa'dan) gelmesi" şeklinde yorumlara tabi tutulmak istenmektedir. Bu bizce hiçbir gereği yokken hadisin zahirini terketmektir ve doğru değildir. Batıdan ilim ve irfan mı gelmiştir, küfür ve zulmet mi gelmektedir, bu, münakaşaya değer bir husustur. İnsanları yersiz te'vile sevkeden şey de, bir saat gibi dakik çalışan güneş sistemi içerisinde dünyanın, dönme istikametini tersine çevirmesinin imkânsızlığıdır. Halbuki emr-i İlahî gelince neler olmaz ki? Bediüzzaman bu hususta şöyle der: "Amma güneşin mağribten tulûu (doğması) ise, bedahet derecesinde bir alâmet-i kıyamettir. Ve bedaheti için aklın ihtiyarı ile bağlı olan tevbe kapısını kapayan bir hadise-i semaviye olduğundan tefsiri ve manası zahirdir, te'vile ihtiyacı yoktur. Yalnız bu kadar var ki: "Allahu a'lem, o tulûunun sebeb-i zahirisi kürre-i arz kafasının aklı hükmünde olan Kur'an onun başından çıkmasıyla zemin divane olup, -izn-i İlahî ile başını başka seyyareye çarpmasiyle hareketinden geri dönüp- garbten şarka olan seyahatini, irade-i Rabbanî ile şarkdan garba tebdil etmekle güneş garbdan tulûa başlar. Evet arzı, şems ile; ferşi arş ile kuvvetli bağlayan hablullahi'lmetin olan Kur'an'ın kuvve-i cazibesi kopsa, kürre-i arz'ın ipi çözülür, başı boş serseri olup aksiyle (ve intizamsız hareketinden) güneş garpten çıkar. Hem müsademe neticesinde emr-i İlahî ile kıyamet kopar diye bir te'vili vardır."
2- Tîbî, hadislerde kıyamet emareleri olarak zikredilen alâmetleri iki gruba ayırır:

[388] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/322-323.
[389] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/324.

1)- Kıyametin yaklaştığını haber verenler: Deccal'in çıkması, Hz. İsa'nın inmesi, Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhuru ve hasf.
2) Kıyametin husulünü haber veren alâmetler: Dumanın çıkması, güneşin battığı yerden doğması, dabbetu'l-arz'ın çıkması, insanları toplayan bir ateşin zuhuru. Şu halde güneşin batıdan doğması hadisesi kıyametin husulüne alâmettir. Bu hasıl olunca, kopmayacağı iddiası iptal olur. Kıyamet kesinlik kazanır. Bu sebepledir ki, ister istemez herkes inanacağından dolayı bu iman ihtiyarî olmaz, icbarî olur ve indallah makbul olmaz. Nitekim ayet-i kerimede bu muzdar durumlardaki imanın kabul edilmeyeceği ifade edilmiştir: "Artık, vaktaki o çetin azabımızı gördüler. "Allah'a, bir olarak inandık, O'na eş tutmakta olduğumuz şeyleri inkâr ettik" dediler. Fakat hışmımızı gördükleri zaman imanları faide verecek değildi. Allah'ın kulları hakkında cari olagelen âdeti (budur). İşte kâfirler burada hüsrana uğradı" (Mü'min 84-85).
İbnu Hacer, alâmetlerin evvellik sonralık sırası üzerine yapılan bazı münakaşaları kaydettikten sonra, Deccal'in çıkması, Hz. İsa'nın inmesi, Ye'cüc ve Me'cüc'ün zuhuru gibi hadiselerin, güneşin batıdan doğması hadisesine mukaddem olduğunu, bu hadisenin son hadiselerden olduğunu belirtir ve devamla der ki: "Deccal'in çıkması, büyük alâmetlerin ilkidir, arzın büyük kısmında ahvalin değiştiğini ilan eden bir vak'adır, bu Hz. İsa'nın vefatıyla sonuçlanır. Güneşin batıdan doğması ise, âlem-i ulvinin (semanın) ahvalinin değiştiğini ilan eden ilk büyük alâmettir, bu da kıyametin kopmasıyla sonuçlanır.
"Güneşin batıdan doğması ile kıyametin kopması arasında ne kadar zaman geçecek?" diye akla gelebilecek bir soruya cevap olabilecek farklı rivayetler var. İbnu Hacer bunlara da yer verir:
* Abdullah İbnu Ömer'den merfu bir rivayete göre: "Güneş batıdan doğduktan sonra insanlar yüz yirmi yıl daha yaşarlar.
"İbnu Hacer bu rivayetin ref'ini muallel addetmekten başka, buna muarız olan başka rivayetlerin varlığına dikkat çeker. Biri şöyle: "Kıyamet alâmetleri bir ipe dizilmiş tesbih taneleri gibidir. İp bir kere koptu mu hepsi peş peşe zuhur eder." Bir başka rivayet şu ziyadeyi ihtiva eder:
"Güneş, battığı yerden doğunca İblis secdeye kapanır ve şöyle nida eder: "Allahım emret! Kimi dilersen ona secde edeyim..." Bir başka rivayette: "Kıyametten önce on alâmet vardır. Bunlar bir ipe dizilmiş tesbih gibidir. Bunlardan biri düştü mü diğerleri onu takip ederler" denmiştir.
* Ebu'l-Âliye'den gelen bir rivayette: "Kıyametin ilk alâmeti ile son alâmeti arasında altı aylık müddet vardır. Bunlar, tıpkı bir tesbihin taneleri gibi bu müddet içerisinde peş peşe geleceklerdir."
İbnu Hacer, kaydedilen müddetle ilgili bu iki farklı rivayeti şöyle te'vil eder: "Eğer müddet, önceki hadiste olduğu üzere yüz yirmi yıl olsa bile, bu çok çabuk geçecek ve onun müddeti, daha evvelki yüz yirmi aylık bir zamanı kaplayacaktır. Nitekim bir Müslim hadisinde "Bir yıl, bir ay hükmüne inmedikçe kıyamet kopmaz" buyrulmuştur. Bir rivayette "bir günün de bir hurma dalının yanışı gibi" olduğu belirtilmiştir.
* Bir rivayette de şöyle gelmiştir: "Ye'cüc ve Me'cüc'den sonra çok geçmeden güneş battığı yerden doğar. İnsanlara bir münadi şöyle seslenir: "Ey iman edenler! Sizlerin yaptığı (hayır ve tevbe) kabul edildi. Ey kâfirler sizlere de tevbe kapısı kapandı, kalemler kurudu, defterler kaldırıldı."
Bir başka rivayet şöyle: "Güneş batıdan doğduğu vakit, kalpler içinde önceden taşıdıkları üzere mühürlenir, hafaza melekleri artık çekilir. Meleklere hiçbir amel yazmamaları emredilir."
Bir başka rivayet: "Amellerin mühürlendiği kıyamet alâmeti, güneşin battığı yerden doğmasıdır."
Bu rivayetler sened itibariyle zayıf bile olsa birbirlerini te'yiden kuvvetlenirler. Hepsi de hükmen merfudurlar" (İbnu Hacer).
Hadisin şerhine geniş yer veren İbnu Hacer, mevzu üzerine varid olan ihtilaflı rivayetleri, bu rivayetlerden çıkarılan farklı hükümleri, felekiyat ulemasının ve hatta Mu'tezile ulemasından Zemahşerî'nin görüşlerini de derceder, gerekli tenkidleri ve te'lifleri yapar. Hepsini buraya aktarmayı gereksiz görüyoruz. Ancak mevzu ile ilgili farklı rivayetler sebebiyle yapılan bir açıklamayı kaydedeceğiz. Beyhakî'den kaydedeceğimiz bu açıklama, güneşin batıdan doğma hadisesinin Deccal'in zuhurundan evvel olma ihtimalini ifade eden rivayetlerden hasıl olacak müşkilleri bertaraf etme maksadına matuftur:
"Eğer, güneşin batıdan doğması, ilm-i İlahîde (diğer alâmetlerin zuhurundan) önce ise, (tevbe kapısının kapanmasından) murad, bu hadiseye şahid olan nesle karşı tevbenin kapanmasıdır. Bu nesil inkiraza uğrar, ve hâlâ kıyamet kopmaz, (güneşin batıdan doğmasıyla imana gelen nesilden bir kısmı zaman içinde kazandığı ülfetle "bu bir astronomik hadisedir, tesadüfen böyle olmuştur..." gibi mülahazalarla) tekrar küfre dönerse, gayba iman teklifi de geri gelir. Keza, Deccal kıssasında geçtiği üzere: "Deccal'i görünce, Hz. İsa'ya olan iman da, kişiye fayda etmez" hükmü de böyledir. Deccal'in inkırazından sonraki iman fayda eder. Ancak ilm-i İlahîde, güneşin batıdan doğması, Hz. İsa'nın nüzulünden sonra ise, muhtemelen, Abdullah İbnu Amr hadisinde geçen

alâmetlerden[390] murad, Deccal'in çıkması ve Hz. İsa'nın inmesi dışındaki alâmetlerdir. Zira, haberde, Hz. İsa'ya tekaddüm edeceğine dair bir nass (açık hüküm) mevcut değildir."[391]

-5033 -2- وعن أبي ذَرٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ حِينَ غَابَتِ الشّمْسُ. فقَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَا أبَا ذَرٍّ، هَلْ تَدْرِي أيْنَ تَذْهَبُ هذِهِ؟ قُلْتُ: اللهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ. قَالَ إنَّهَا تَذْهَبُ حَتّى تَسْتَأذِنَ رَبَّهَا في السُجُودِ، فَيُؤذَنُ لَهَا وَكأنَّهَا وَقَدْ قِيلَ لَهَا: اُطْلُعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ، فَتَطْلُعُ مِنْ مَغْرِبِهَا. ثُمّ قَرَأ: وذلِكَ مُسْتَقَرٌّ لَهَا، وَهِيَ قِرَاءَةُ ابْنُ مَسْعُودٍ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

2. (5033)- Hz. Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Güneş battığı sırada "Kıyâmet alâmetlerinin ilki güneşin battığı yerden doğması ve kuşluk vaktinde insanlara Dabbetü'l-arzın çıkmasıdır. Bunlardan hangisi önce çıkarsa diğerinin çıkması buna yakındır" (Müslim, Fiten 118). Mescid'e girmiştim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana:
"Ey Ebu Zerr!" buyurdular. "Şu (güneş batınca) nereye gidiyor, biliyor musun?"
"Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedim.
"O, Rabbinden secde etmek için izin istemeye gider. Ona izin verilir ve sanki kendisine şöyle denir: "Git geldiğin yerden tekrar doğ." O da battığı yerden doğar."
Sonra (Ebu Zerr dedi ki: Aleyhissalâtu vesselâm şöyle kıraat etti: وذلكَ مُسْتَقَرٌّ لَهَا (Yasin 38). (Ebu Zerr ilaveten dedi ki: Bu İbnu Mes'ud kıraatidir."[392]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis daha önce (3. cilt 96. sayfa) geçti. Kaynak ve açıklamalar için oraya bakılmalıdır.
2- Daha önceki metnin vechi, buradakine nazaran bütündür. Sadedinde olduğumuz metinde bazı eksiklikler mevzubahis. Bu sebeple önceki metni mealinden tam olarak kaydediyoruz:
"Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ben Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ile birlikte mescidde idim. O sırada güneş batıyordu. Bana:
"Ey Ebu Zerr, biliyor musun, güneş nereye gidiyor?" diye sordu.
"Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedim. Bunun üzerine şu açıklamayı yaptı:
"Arşın altında secde etmeye gidiyor. (Secde için önce) izin ister. Kendisine izin verilir. Secde ettiği halde kendisinden bunun kabul edilmeyeceği zaman yakındır. O zaman da izin ister, fakat verilmez. Kendisine: "Geldiğin yere dön ve battığın yerden doğ!" denilir. İşte bunu şu ayet ifade etmektedir. (Mealen): "Güneş de (İlahî bir ayettir ki) müstekarrına (duracağı zamana) kadar cereyan etmektedir... (Yasin 38).
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) ilave etti:
"Bu (durma hadisesi) ne zamandır, bilir misiniz? Bu, kişiye imanının fayda vermeyeceği, artık inançsız hale geldiği zamandır."
3- Yasin suresinden kaydedilen ayet, biraz farklıdır. Ancak bu farklı şeklin İbnu Mes'ud kıraati olduğu tasrih edilir. İkrime, Ali İbnu'l-Hüseyin, eş-Şeyzerî (ani'l-Kisâî) gibi bir kısım alimler de ayeti böyle okumuşlardır. Ancak Hafs'ın Asım'dan yaptığı mütevatir kıraat وَالشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا şeklindedir. [393]

ONUNCU FASIL

KIYAMETİN BAŞKA ALAMETLERİ

-5034 -1- عن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: وَالّذِي نَفْسِى بِيَدِهِ َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تُكَلِّمَ السِّبَاعُ اﻹنْسَ، وَحتّى يُكَلِّمَ الرَّجُلَ عَذَبَةُ سَوْطِهِ وشِرَاكُ نَعْلِهِ وَتُخبِرَهُ فَخِذُهُ بِمَا أحْدَثَ أهْلُهُ بَعْدَهُ[. أخرجه الترمذي.»عَذبةُ السَّوْطِ« المعلق في طرفه .

1. (5034)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ruhumu kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun ki, vahşi hayvanlar insanlarla konuşmadıkça, kişiye kamçısının ucundaki meşin, ayakkabısının bağı konuşmadıkça, kendisinden sonra ehlinin ne yaptığını dizi haber vermedikçe kıyamet kopmaz." [Tirmizî, Fiten 19, (2182).][394]

---

[390] Burada zikri geçen Abdullah İbnu Amr hadisi şöyledir: اَوَّلُ آياتِ طُلُوع الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا وَخُرُوجُ الدَّابَةِ عَلى النَّاسِ ضُحىً فأيُّهُمَا خَرَجَتْ قَبْلَ أخْرى فأخرى مِنْهَا غَرِيبٌ
"Kıyâmet alâmetlerinin ilki güneşin battığı yerden doğması ve kuşluk vaktinde insanlara Dabbetü'l-arzın çıkmasıdır. Bunlardan hangisi önce çıkarsa diğerinin çıkması buna yakındır" (Müslim, Fiten 118).
[391] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/324-327.
[392] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/327-328.
[393] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/328.
[394] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/329.

-5035 -2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى تَضْطَرِبَ أَلْيَاتُ نِسَاءِ دَوْسٍ حَوْلَ ذِي الْخَلَصَةِ، وَذُو الْخَلَصَةِ: طَاغِيَةُ دَوْسٍ الّتِي كَانُوا يَعْبُدُونَ في الْجَاهِلِيّةِ[. أخرجه الشيخان.»ذُو الخَلَصَةِ« بيت أصنام كانت لدوس وخثعم ومن كان ببدهم من العرب، ومعنى تسميته بذلك أن عبادة خلصة، ومعنى ذلك أنهم يرتدون ويرجعون الى جاهليتهم في عبادة ا'وثان فيرمل حوله نساء دوس طائفات به فترتجُّ أردافهن.

2. (5035)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Devs kabilesinin kadınlarının kıçları, Zü'lhalasa putunun etrafında titremedikçe kıyamet kopmaz. Zü'lhalasa, Devslilerin cahiliye devrinde tapındıkları [Tebâle'deki] puttur." [Buharî, Fiten 23; Müslim, Fiten 51, (2906).][395]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bazı vecihlerinde Zü'lhalasa putunun yeri de zikredilmiştir: Tebâle, Burası, Taif'le Yemen arasında Yemen'e altı günlük mesafede bir karyedir. Ma'mer, rivayetinde: "Bugün orada kapalı bir bina mevcuttur" demiştir.
2- İbnu't-Tîn, Devs kadınlarının kıçlarının titremesi tabiriyle ilgili olarak der ki: "Hadiste, Devs kadınlarının mezkur puta giderken hayvana bindiklerine delil vardır; "kıçlarının titremesi"nden murad budur." Ancak İbnu Hacer bir başka mananın muhtemel olduğunu söyler: "Belki de onlar putun etrafında tavaf yaparlarken izdiham hasıl olur, sıkışma sebebiyle arkaları birbirlerine değer." Bu manada olan bir diğer rivayet şöyle: "Benî Amir'in kadınlarının omuzları, Zü'lhalasa putunun etrafında birbirini itmedikçe kıyamet kopmaz." Ebu Hureyre'den gelen bir diğer hadisde "Lat ve Uzza'ya tekrar tapılmadıkça kıyamet kopmaz" buyrulmuştur.
Şarihler, tekrar puta tapmaya başlanacağını haber veren bu hadisleri değerlendirirken derler ki: "Bu hadislerden maksad, yeryüzünden hakiki dinin tamamen silineceğini haber vermek değildir. Zira, İslam'ın kıyamet anına kadar devam edeceğini haber veren rivayetler vardır. Ancak zaman içinde din zaafa uğrayacak ve başlangıçta olduğu şekilde garib kalacak."
Bunu ifade eden hadisleri daha önce kaydettik.[396]

-5036 -3- وعن حذيفة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى يَكُونَ أَسْعَدُ النَّاسِ بِالدُّنْيَا لُكَعَ بْنَ لُكَعٍ[. أخرجه الترمذي.»اللُّكَعُ« العبد أو اللئيم أو الوسخ القذرُ .

3. (5036)- Hz. Huzeyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanların dünyaca en bahtiyarını adi oğlu adiler teşkil etmedikçe kıyamet kopmaz." [Tirmizî, Fiten 37, (2210).][397]

AÇIKLAMA:

Lüka' İbnu Lüka' tabirini "adi oğlu adi" diye tercüme ettik. En adi veya ayak takımı diye tercümesi de caizdir. Bununla asaletsiz, ilimsiz, görgüsüz, mürüvvetsiz kimseleri anlamamız gerekecek. Hadiste mevzubahis edilen bahtiyarlık dünyevî bahtiyarlıktır. Mal, mülk, servet sahibi olmak, ünvan, makam sahibi olmak gibi. Kıyamete yakın içtimâî nizamın bozulması sonucu liyakatsiz kimseler, kayırmalarla, gayr-ı meşru kazançlarla birkısım imkanlara kavuşacaklardır. Hadis bu bozukluğu haber vermektedir.[398]

-5037 -4- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ عَلى أَحَدٍ يَقولُ: اللهُ اللهُ[. أخرجه مسلم، وهذا لفظه، والترمذي .

4. (5037)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet Allah Allah diyen bir kimsenin üzerine kopmayacaktır." [Müslim, İman 234, (148); Tirmizî, Fiten 35, (2208).][399]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin bir başka veçhinde: "Yeryüzünde Allah Allah diyen kaldıkça kıyamet kopmaz" buyrulmuştur. Buna göre, yeryüzünde Allah Allah diyen insan bulundukça kıyamet kopmayacaktır. Bir başka ifade ile, gün gelip

[395] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/330.
[396] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/330.
[397] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/330-331.
[398] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/331.
[399] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/331.

yeryüzünde Allah Allah diyen insan kalmayacak. Bu sebeple de kıyamet kopacaktır; hadisin zahirinde bu mana çıkar. Halbuki az yukarıda da belirtildiği üzere, başka hadislerde kıyamete kadar yeryüzünde Allah'a ibadet edenlerin eksik olmayacağı ifade edilmiştir. Az ileride kaydedeceğimiz 5043 numaralı hadiste de "kıyametin insanların en şerirleri üzerine kopacağı" ifade edilmiştir.

Arada gözüken tearuz, alimlerce muhtelif şekillerde giderilmiştir. Birine göre: "Kıyametin kopmasından murad, kıyametin yaklaşmasıdır. Bir başka deyişle, Yemen cihetinden esip mü'minlerin ruhunu kabzedeceği belirtilen rüzgârın gelme zamanıdır. Bu rüzgârla Allah Allah diyen bütün mü'minlerin ruhu kabzedilecek, kıyamet de geri kalan şerirlerin tepesine kopacaktır. O dehşetli hadiseyi onlar gözleriyle görüp, fiilen yaşayacaklardır."

Bu hadisle ilgili olarak asrın müceddidi Bediüzzaman merhum şu te'vili yapar: لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللهُ Bunun bir te'vili şu olmak gerektir ki: "Allah! Allah! Allah deyip zikreden tekkeler, zikirhaneler, medreseler kapanacak ve ezan ve kaamet gibi şeairde ismullah yerine başka isim konulacak demektir. Yoksa umum insanlah küfre mutlaka düşecekler demek değildir. Çünkü Allah'ı inkâr etmek, kainatı inkâr etmek kadar akıldan uzaktır. Umum değil, belki, ekser insanlardan dahi vukuunu akıl kabul etmez. Kâfirler Allah'ı inkâr etmiyorlar, yalnız sıfatında hata ediyorlar..."

2- Hadiste geçen اللهُ اللهُ tabiri bazı rivayetlerde اللهَ اللهَ şeklinde nasb olarak gelmiştir. Bu durumda mana şöyle olur: "Allah'tan sakın diye emr-i bi'lmaruf'ta bulunan hiç kimse üzerine kıyamet kopmaz." Böylece hadis emr-i bi'lma'rufa teşvik etmiş olmaktadır.[400]

5038- 5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]بَيْنَا رَسُولُ اللهِ # يُحَدِّثُ الْقَوْمَ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ فقَالَ: مَتَى السَّاعَةُ؟ فَمَضى رَسُولَ اللهِ # في حَدِيثِهِ حَتّى إِذَا قَضَاهُ قَالَ: أَيْنَ السَّائِلُ؟ قَالَ: هَا أَنَا ذَا يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: إِذَا ضُيِّعَتِ ا٬مَانَةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ. قَالَ: وَكَيْفَ إِضَاعَتُهَا؟ قَالَ: إِذَا وُسِّدَ ا٬مْرُ الى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ[. أخرجه البخاري .

5. (5038)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yanındaki cemaate konuşurken, bir adam gelerek: "(Ey Allah'ın Resulü!) Kıyamet ne zaman kopacak?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm konuşmasına devam etti, sözlerini bitirdiği vakit:

"Sual sahibi nerede?" buyurdular: Adam:

"İşte buradayım ey Allah'ın Resulü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:

"Emanet zayi edildiği vakit kıyameti bekleyin!" buyurdular. Adam:

"Emanet nasıl zayi edilir?" diye sordu. Efendimiz:

"İş, ehil olmayana tevdi edildi mi kıyameti bekleyin!" buyurdular." [Buharî, İlm 2, Rikak 35.][401]

AÇIKLAMA:

1- Ulemânın hadisten çıkardığı fevaidin bir kısmı ilim ve ilim edebiyle ilgili:

***** Sual sormanın bir edebi vardır. Konuşması esnasında alime sual sormak edebe aykırıdır. Aleyhissalâtu vesselâm bu kabalığı, cevabı geciktirmek suretiyle te'dib etmiştir.

***** Soranın sualine ilgi göstermek gerekir. Sual açık değilse cevap verilmez.

***** Ders alma hakkı öncelik sırasına göredir. Önce sorana cevap sırasında sual sorulmamalı. Fetva ve diğer hükümler de bu esasa göre sıraya tabidir.

***** Alimin verdiği cevap açık değilse, izah istenebilir.* İlim, sual ve cevaptır. Bu sebeple ulemâ "Güzel soru ilmin yarısıdır" demiştir.

***** İmam Ahmed ve İmam Malik başta, ulema bu hadisin zahirinden hareketle: "Hutbe sırasında sorulan sorulara cevap vermeyiz" demişlerdir. Ancak mühim bir suale hutbe sırasında cevap vermenin müstehab olacağı da belirtilmiştir. Nitekim Müslim'de gelen bir rivayette, hutbe esnasında dinini öğrenmek üzere gelip sual soran kimseye Aleyhissalâtu vesselâm, -hutbeyi kesip- dinini öğretmiş, sonra hutbesine devam buyurmuştur.

2- Hadisten kıyamet hadisesiyle ilgili olarak çıkarılan fevaide gelince: Şârihler "iş" diye tercüme ettiğimiz el-emr kelimesiyle dine müte-allik işleri anlamışlardır: Hilafet, (halifelik, devlet başkanlığı), imaret (emîrlik yani memurluk, valilik, komutanlık vs.); kaza (mahkeme işleri, kadılık hizmetleri), ifta (dinî meselelere fetva verme işleri) vs.

Alimler, sayılan bu işlerin liyakatli olan kimselere verilmesi gerektiğini belirterek: "İmamları (devlet reislerini) Allah, kulların üzerine imam kılmış ve kullar hakkında hayırhah olmalarını farz bir vazife yapmıştır. Bu sebeple imamların mezkur vazifeleri diyanet sahibi kimselere vermesi gerekir, diyaneti olmayanları, işbaşına getirecek olurlarsa, kendilerine Allah'ın tevdi etmiş olduğu emaneti zayi etmiş olurlar" demişlerdir.

3- İbnu Hacer, emanetin zayi edilmesinin en büyük amili olarak "cehaletin galebesi ve ilmin kaldırılması"nı görür. Bu da kıyamet alâmetlerindendir. Öyleyse ilim ayakta olduğu müddetçe işler yolunda gidecek demektir. Nitekim bir hadiste Aleyhissalâtu vesselâm kıyamet alâmetleri meyanında: "İlmin, küçükler nezdinde aranması"nı zikreder:[402]

---

[400] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/331-332.

[401] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/332.

[402] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/332-333.

-5039 -6- وفي أخرى للشيخين: [تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى يَقُومَ رَجُلٌ مِنْ قَحْطَانَ يَسُوقُ النَّاسُ بِعَصَاهُ]. »وُسِّدَ« أسند.ومعنى »يَسُوقُ النَّاسَ بِعَصَاهُ« استقامته وانقياد أمرهم إليه واتفاقهم عليه، ولم يرد العصا نفسها وإنما كنى بها عن ذلك .

6. (5039)- Sahiheyn'de gelen bir diğer rivayette: "Kahtan'dan, insanları değneğiyle idare eden bir adam çıkmadıkça kıyamet kopmaz" buyrulmuştur." [Buharî, Fiten 23, Menakıb 7; Müslim, Fiten 60, (2910).][403]

AÇIKLAMA:

Kahtan'dan çıkacak olan bu şahsın mahiyeti ihtilaflıdır: Adil biri mi, zalim biri mi, belli değildir. İsmi de zikredilmemiştir. Hadisin verdiği zahirî manaya göre Kahtânî, zalim bir kimsedir. İnsanları koyun sürüsü gibi sopayla sevk ve idare edecektir. Bazı alimler de bu kimsenin Mehdi'yi müteakip gelerek onun yolunda devam edecek müsbet, adil bir kimse olduğunu ileri sürmüştür. Bazıları zalim mütegallibe olma ihtimalini, öbürüne nazaran daha kavi bulmuştur. Kurtubî: "Değnekle sevketme" tabiri, Kahtânî'nin halka zorla galebe çalmasından ve halkın da ona boyun eğmesinden kinayedir der ve devamla: "Belki hadiste sopanın kendisi murad değildir, ama onun halka sert ve merhametsiz davranacağına bir işarettir" demiştir.
Bazı alimler bu Kahtânî'nin bir diğer hadiste zikri geçen cahcah[404] olabileceğini, zira "cahcah", bağıran manasına geldiği için, bunun, sopaya muvafık bir sıfat olduğunu söylemiştir.İbnu Hacer bu ihtimali, bazı karinelerin reddettiğini belirtir. Bu karineler şunlardır:
* Kahtânî'nin, mutlak bir şekilde Kahtan'dan olacağı ifade edilmiştir. Bu duruma göre hür bir kimsedir.
* Cahcah'ın ise mevâliden olacağı kaydı vardır. Ayrıca Mehdi'den sonra onun sireti üzere olacağı belirtilmiştir.
* İbnu Hacer'in kaydettiği delillerden birine göre, bir rivayette, Habeşlilerin Ka'be'yi kıyamete yakın yıkacakları, bunlar üzerine Kahtânî'nin yürüyüp onları helak edeceği belirtilmiştir.
* İbnu Hacer bir diğer karine olarak, bu hadisi Müslim'in kitabına alış tarzını gösterir ve "Müslim, Kahtânî hadisini, "iki ince bacaklı (zü'ssiveykateyn) Habeşlinin Ka'be'yi yıkacağını" haber veren hadisin ardından kaydetmiştir. Muhtemeldir ki, Müslim bununla Kahtânî'nin Habeşlilerin tahribini tamir etmek üzere ortaya çıkan müsbet bir kişi olduğuna işaret etmek istemiştir" der.
Bazı alimler, Kahtânî hadisinden, hilafetin Kureyş dışında birine geçmesinin caiz olduğu hükmünü de çıkarmıştır. Ancak İbnu'l-Arabî: "Bu, ahirzamanda çıkacak şerleri zikretmek suretiyle inzarda bulunma gayesini güder..." diyerek öyle bir hüküm çıkarılmayacağını belirtmiştir.[405]

-5040 -7- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى يَحْسِرَ الْفُرَاتُ عَنْ جَبَلٍ مِنْ ذَهَبٍ، يَقْتَتِلُ عَلَيْهِ النَّاسُ فَيُقْتَلُ مِنْ كُلِّ مِائَةٍ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ. فَيَقُولُ كُلُّ رَجُلٌ مِنْهُمْ: لَعَلِّي أَنْ أَكُونَ أَنَا أَنْجُو[. أخرجه الخمسة إ النسائي.»يحسرُ« يكشف .

7. (5040)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Fırat nehri altın bir dağ üzerinden açılmadıkça kıyamet kopmaz. Onun üzerine insanlar savaşırlar. Yüz kişiden doksan dokuzu öldürülür. Onlardan her biri: "Herhalde savaşı ben kazanacağım" der." [Buhârî, Fiten 24, Müslim, Fiten 29, (2894); Ebu Davud, Melahim 13, (4313, 4314); Tirmizî, Cennet 26, (2572, 2573).][406]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Buhârî'de gelen bir veçhinde: "...Kim o hadiseye hazır olursa, ondan hiçbir şey almasın" ibaresi ziyadedir. İbnu Hacer, "Ondan hiçbir şey almasın" ifadesinden hareketle, ortaya çıkacak bu altının dinar (şeklinde madrub para) altın kalıpları veya altın tozu şeklinde olabileceğini, hepsinin caiz olduğunu söyler.
2- Bir rivayette altından dağ, bir başka rivayette "altundan hazine (kenz)" ifadesi kullanılmıştır. Dağla çokluk kinaye edildiği belirtilmiştir.
3- İbnu't-Tin bu hazineden almanın yasaklanmasını, "o hazinenin bütün Müslümanlara ait olmasındandır. Öyleyse kişi ondan sadece kendi hakkını alabilir"diye açıklar ve devamla: "Kim ondan alır, malını çoğaltırsa, faydasız olduğu için pişman olur, altundan bir dağ ortaya çıksa, altın değerini kaybedeceği için, bu istenmez" der. İbnu Hacer, bu yorumu muvafık bulmaz: "Onun söylediği, hadiste açık değil, açık olan husus şudur: Ondan alınması, fitne çıkacağı üzerine savaşılacağı için yasaklanmıştır" der. Şu ihtimale de yer verir: "Ondan almanın nehyedilişindeki hikmet, ona ihtiyacın kalmadığı veya pek az olduğu bir vakitte ortaya çıkmış olmasıdır." İbnu

[403] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/334.
[404] O hadis şudur: "Cahcâh denilen bir adam melik olmadıkça günlerle geceler gitmez."
[405] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/334-335.
[406] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/335.

Hacer, önceki ihtimalin galib olduğunu söyler ve buna, hadisin Müslim'de geçen ve Teysir'de esas alınmış olan (kaydettiğimiz) veçhini delil gösterir. Ayrıca Müslim'de geçen şu mealdeki rivayetle de bu görüşünü te'yid eder: "...Fırat nehrinin, altından bir dağ üzerinden açılacağı zaman yakındır. İnsanlar bunu işitince oraya yürürler. Nehrin yanındakiler: "Biz insanları bırakacak olursak, ondan alıp tamamını götürecekler" derler." Resulullah devamla buyurdu ki: "Bunun üzerine onun için savaşa girişirler. Her yüz kişiden doksan dokuz tanesi öldürülür." İbnu Hacer: "Bu da gösteriyor ki, İbnu Tîn'in tahayyül ettiği sebep batıldır. Yasağın sebebi, ondan almanın getireceği neticedir: Savaş..." Bu hadisenin toplanma (mahşer) için ateşin çıkması sırasında vukuuna da bir mani yoktur. Lakin bu, ondan almayı nehyetmek için bir sebep olamaz. İbnu Mace, Sevban'dan şu hadisi merfu olarak tahric etmiştir: "Hazinenizin yanında üç (grup) savaşır. Her biri de bir halife oğludur..." İbnu Mace hadisi Mehdi ile ilgili bir babta kaydetmiştir. Eğer burada geçen hazineden murad, sadedinde olduğumuz hadiste geçen hazine ise, bu durum, yani nehrin altında olması hadisesi, Mehdi'nin zuhuru zamanında meydana gelecektir. Bu ise, kesinlikle, Hz. İsa'nın inmesinden önce ve de ateşin çıkmasından öncedir.[407]
BÖYLE BİR SATIR ORJİNALDE YOK!
"Bugüne dek Fırat'ın başında dünya kadar katliamlar meydana geldi. Yakın tarihten başlayacak olursak, Fırat'a yakın yerde Irak ve İran katliamı oldu. 1958'de yine Fırat'a yakın bir yerde çok ciddî kıyım yapılarak Allah Resûlü'nün torunları katledildi.. gerçi onlar da Devlet-i Aliye'yi arkadan vurmuşlardı (men dakka dukka). Ancak, yukarıdaki hadisten, bu iki hadiseyi çıkarmak uygun olmasa gerek. Belki, daha sonra olması muhtemel bazı hadiselere işaret aramak daha uygun olur. Mesela: Fırat'ın suyu, altın değerinde olacak bir devreye, mecaz yoluyla bir işaret olabileceği gibi yapılacak barajlardan elde edilecek gelirlere de "altın" sözüyle işaret olabilir. Ayrıca, Fırat'ın suyu tamamen çekilerek, altında çok büyük altın ve petrol yataklarının çıkacağı da bildirilmiş olabilir. Ayrıca toprak çökmeleri neticesinde böyle bir maddenin de bulunması mümkündür. Fakat ne olursa olsun o bölgenin, İslam âleminin bünyesinde, bir dinamit gibi, potansiyel bir tehlike olduğunun anlatılmasında şüphe yoktur. Bunlar bugün zuhûr etmiş şeyler değil; ileride zuhur edecek hadiselerdir.. ve o günleri gören insanlar, Allah Resûlü'ne bir kere daha bütün kalpleriyle "sadakte: doğru söyledin" diyecek ve imanlarını yenileyeceklerdir."(12)

5041- 8- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّى يَتَقَارَبَ الزَّمَانُ فَتَكُونُ السَّنَةُ كَالشَّهْرِ، وَالشَّهْرُ كَالْجُمْعَةِ، وَالْجُمْعَةُ كَالْيَوْمِ، وَالْيَوْمُ كالسَّاعَةِ، وَالسّاعَةُ كَالضَّرَمَةِ مِنَ النَّارِ[. أخرجه الترمذي.»الضَّرْمَةُ« بالضاء المعجمة: احتراق السعفة .

8. (5041)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Zaman yakınlaşmadıkça kıyamet kopmaz. Bu yakınlaşma öyle olur ki, bir yıl bir ay gibi, ay bir hafta gibi, hafta da bir gün gibi, gün saat gibi, saat de bir çıra tutuşması gibi (kısa) olur." [Tirmizî, Zühd 24, (2333).][408]

AÇIKLAMA:

Türbüştî, "zamanın yakınlaşması" tabiri için şu açıklamayı yapar: "Bu, zamanın bereketinin azlığına ve her yerde faidesinin azalmasına hamledilir. Yahut da, insanların karşılaştıkları musibetlere ilgileri ve kalplerinin büyük fitnelerle meşguliyeti gibi sebeplerle gece ve gündüzlerinin nasıl geçtiğini idrak edememelerine hamledilir."[409]

5042- 9- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ اللهَ تَعالى يَبْعَثُ رِيحاً مِنَ الْيَمَنِ أَلْيَنَ مِنَ الْحَرِيرِ، فَـَ تَدَعُ أَحَداً في قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ إيمَانٍ إَّ قَبَضَتْهُ[. أخرجه مسلم .

9. (5042)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala hazretleri ipekten daha yumuşak bir rüzgârı Yemen'den gönderir. Bu rüzgâr, kalbinde zerre mikter iman bulunan hiç kimseyi hariç tutmadan hepsinin ruhunu kabzeder." [Müslim, İman 185, (117).][410]

5043- 10- وعن ابنِ مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَقُومُ السّاعَةُ إَّ عَلى شِرَارِ النَّاسِ[. أخرجه مسلم .

10. (5043)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kıyamet sadece şerir insanların üzerine kopacaktır!" buyurdular." [Müslim, Fiten 131, (2949).][411]

AÇIKLAMA:

---

[407] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/335-336.
[408] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/336-337.
[409] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/337.
[410] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/337.
[411] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/337.

1- Son iki hadis, kıyametin tam kopmasından önce Yemen tarafından esecek bir rüzgârla bütün mü'minlerin vefat edeceğini, geriye kötü ve şerli insanların kalacağını, kıyametin de onların tepesine yıkılacağını belirtmektedir.
Bazı rivayetlerde kıyamete yakın, mü'minlerin ruhunu kabzedecek olan rüzgârın Şam cihetinden eseceği ifade edilmiştir. Bu iki farklı rivayeti İmam Nevevî şöyle iki ayrı nokta-i nazardan te'lif eder:
1) "Bu rüzgârların, biri Yemen, diğeri de Şam cihetinden olmak üzere iki tane olması mümkündür.
2) Mezkur rüzgâr, bu iki beldeden birinde başlar, diğerine ulaşır, oradan da her tarafa yayılır, bu da bir ihtimaldir."
2- Rüzgârın ipekten yumuşak olmasını, bazı alimler, "Allah'ın, mü' min kullarına bir ikram ve lütuf olarak ruhlarını zahmetsizce alacağı" şeklinde yorumlamış ise de, diğer bazıları "Mü'minlerin ruhlarının meşakkatle alınması, onların lehinedir. Böylece günahlarından tam temizlenmiş olarak ahirete intikal ederler" diyerek itiraz etmişler ve bu manayı te'yid eden rivayetler göstermişlerdir.[412]

-5044 -11- وعن ابن زُغْبِ ا‘يادي قال:]نَزَلْتُ عَلى عَبْدِاللهِ بنِ حَوَالَةَ ا‘زْدِيّ رَضِيَ اللهُ عَنْه. فقَالَ لي: بَعَثَنَا رَسُولُ اللهِ # لِنَغْنَمَ عَلى أقْدَامِنَا فَرَجِعْنَا وَلَمْ نَغْنَمْ شَيْئاً، وَعَرَفَ الْجَهْدَ في وُجُوهِنَا فقَامَ فِينَا. فقالَ: اللّهُمّ فَ تَكِلْهُمْ الِيّ فأضْعَفَ عَنْهُمْ، وَ تَكِلْهُمْ الى أنْفُسِهِمْ فَيَعْجِزُوا عنْهَا، وَ تُكِلْهُمْ الى النَّاسِ فَيَسْتَأثِرُوا عَلَيْهِمْ. ثُمَّ وَضَعَ يَدَهُ عَلى رأسِي، ثُمَّ قَالَ: يَا ابْنَ حَوَالَةَ إذَا رَأيْتَ الْخِلَافَةَ نَزَلَتِ ا‘رْضَ الْمُقَدَّسَةَ فَقَدْ دَنَتِ الزَّلْزِلُ وَالبَلَابِلُ وَا‘مُورُ الْعِظَامُ، وَالسَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ أقْرَبُ الى النَّاسِ مِنْ يَدِى هذِهِ مِنْ رَأسِكَ[. أخرجه أبو داود .

11. (5044)- İbnu Zuğb el-Eyâdî anlatıyor: "Abdullah İbnu Havale el-Ezdî (radıyallahu anh)'nin yanına indim. Bana:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bizi, ganimet alalım diye yaya olarak gönderdi. Biz de döndük ve hiçbir ganimet elde edemedik. Yorgunluğumuzu yüzlerimizden anlayıp aramızda doğrularak:
"Ey Allah'ım, onları bana tevkil etme; ben onları üzerime almaktan acizim! Onları kendilerine de tevkil etme, bu işten kendileri de acizdirler. Onları diğer insanlara da tevkil etme kendilerini onlara tercih ederler!" buyurdular. Sonra elini başımın üstüne koydu ve:
"Ey İbnu Havâle! Hilafetin (Medine'den) Arz-ı Mukaddese'ye (Suriye'ye) indiğini görürsen, bil ki artık zelzeleler, kederler, büyük hadiseler yakındır. O gün kıyamet, insanlara, şu elimin, başına olan yakınlığından daha yakındır" buyurdu." [Ebu Davud, Cihad 37, (2535).][413]

AÇIKLAMA:

1- Hilafetin Şam'a inmesi demek, hilafet merkezinin Medine'den Dımeşk'e yani bugünkü Şam-ı Şerif'e nakledilmesi demektir. Hilafetten maksad da hilafet-i nübüvvettir. Nitekim bu hâdise, Emevîler zamanında aynen vukua gelmiştir. İslam devletinin merkezi, Medine'den alınmış, Şam'a nakledilmiştir.
2- Hadisteki mana şudur: "İnsanların işlerini bana havale etme, ben îfa etmekten acizim, kendilerine de bırakma, şehvetlerinin ve şerlerinin çokluğu sebebiyle onlar da aciz kalırlar. Onları insanlara da havale etme; onlar da kendilerini bunlara tercih ederler ve emanet edilen bu işi yerine getiremezler. Onlar senin kullarındır, efendiler kölelerine nasıl muamele ederlerse sen de kullarına öyle muamele et!"[414]

-5045 -12- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]فَتْحُ الْقُسْطَنْطِينِيّةِ مَعَ قِيَامِ السّاعَةِ[. أخرجه الترمذي .

12. (5045)- Hz. Enes (radıyallahu anh) dedi ki: "İstanbul'un fethi kıyamet anında olacaktır." [Tirmizî, Fiten 58, (2240).][415]

-5046 -13- وعن علي رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إذَا فَعَلَتْ أُمَّتِي خَمْسَ عَشْرَةَ خَصْلَةً حَلَّ بِهَا الْبَلَاءُ. قِيلَ: وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: إذَا كَانَ الْمُغْنَمُ دُوَلاً، وَا‘مَانَةُ مَغْنَماً، وَالزَّكَاةُ مَغْرَماً، وَأطَاعَ الرَّجُلُ زَوْجَتَهُ، وَعَقَّ أُمَّهُ، وَبَرَّ صَدِيقَهُ، وَجَفا أبَاهُ، وَارْتَفَعَتِ ا‘صْوَاتُ في الْمَسَاجِدِ، وَكَانَ زَعِيمُ الْقَوْمِ أرْذَلَهُمْ، وَأُكْرِمَ الرَّجُلُ مَخَافَةَ شَرِّهِ، وَشُرِبَ الْخَمْرُ، وَلُبِسَ الْحَرِيرُ، وَاتُّخِذَتِ الْقَيْنَاتُ وَالْمَعَازِفُ وَلَعَنَ آخِرُ هذِهِ ا‘مَّةِ أوَّلَهَا، فَلْيَرْتَقِبُوا عِنْدَ ذلِكَ رِيحاً حَمْرَاءَ وَخَسَفاً أوْ مَسْخاً وَقَذْفاً[. أخرجه الترمذي .
ومعنى كون »المغنمِ دوَلا« أن يكون لقوم دون قوم.ومعنى كون »ا‘مانة مغنما« أن يرى المؤتمن أن الخيانة في ا‘مانة غنيمة وقد غنمها، ويرى رب المال.»الزّكاة مغرما« أي يرى إخراجها كالغرامة والخسارة.و»القيناتُ« جمع قينة، وهي المغنية .

[412] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/337-338.
[413] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/338-339.
[414] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/339.
[415] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/339.

13. (5046)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün):"Ümmetim on beş şeyi yapmaya başlayınca ona büyük belanın gelmesi vacib olur!" buyurmuşlardı. (Yanındakiler): "Ey Allah'ın Resulü! Bunlar nelerdir?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm saydı:
* Ganimet (yani millî servet, fakir fukaraya uğramadan sadece zengin ve mevki sahibi kimseler arasında) tedavül eden bir meta haline gelirse.
* Emanet (edilen şeyleri emanet alan kimseler, sorumlu ve yetkililer, memurlar) ganimet (malı yerini tutup, yağmalayıp nefislerine helal) kıldıkları zaman.
* Zekat (ödemeyi ibadet bilmeyip bir angarya ve) ceza telakki ettikleri zaman.
* Kişi annesinin hukukuna riayet etmeyip, kadınına itaat ettiği;
* Babasından uzaklaşıp ahbabına yaklaştığı;
* Mescidlerde (rızayı İlahî gözetmeyen husumet, alışveriş, eğlence ve siyasata vs. müteallik) sesler yükseldiği zaman.
* Kavme, onların en alçağı (erzel) reis olduğu;
* (Devlet otoritesinin yetersizliği sebebiyle tedhiş ve zulümle insanları sindiren zorba) kişiye zararı dokunmasın diye hürmet ettiği;
* (Çeşitli adlarla imal edilen) içkiler (serbestçe) içildiği;
* İpek (haram bilinmeyip erkekler tarafından) giyildiği;
* (San'at, bale, konser gibi çeşitli adlar altında; bar, gazino, dansing ve salonlarda ve hatta televizyon ve filim gibi çeşitli vasıtalarla yaygın şekilde) şarkıcı kadınlar ve çalgı aletleri edinildiği;
* Bu ümmetin sonradan gelen nesilleri, önceden gelip geçenlere (çeşitli ithamlar ve bahanelerle) hakaret ettiği zaman artık kızıl rüzgârı, [zelzeleyi], yere batışı (hasfı) veya suret değiştirmeyi (meshi) [veya gökten taş yağmasını, (kazfi)] bekleyin." [Tirmizî, Fiten 39, (2211).][416]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisi, ümmet umumiyetle, kızıl rüzgar hâdisi olarak bilir. Hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm, kıyamete yakın İslam ümmetinin ictimâî hayatında hakim duruma gelecek pekçok içtimâî marazları nazar-ı dikkate arzetmektedir. Bu sayılanlardan herbiri hakikaten içtimâî bir hastalıktır. Beşeriyetin yaratılış hikmeti gereğince bu hastalıklara her devirde her yerde rastlanır. Ancak çerçevesi dar, gücü zayıftır. Fakat, anlaşılan o ki, kıyameti zaruri kılan bir hal olarak, bunlar, hem yaygınlık, alaniyet ve hem de fevkalâde kesafet kazanarak cemiyetin bünyesinde kökleşeceklerdir. Beşeriyeti bir bütün olarak bir uzva, bir hey'et-i içtimaiyeye benzetecek olursak, bu büyük beşerî uzviyet tıpkı münferid bir insan gibi, bünyesine yerleşen bu kadar ağır hastalıklara dayanarak, on beş çeşit hastalıkla, ağır hasta yatan tedavisiz bir beden gibi, ölüm ona daha hayırlı ve belki de bir kurtuluş olacaktır. Kıyamet bir bakıma onulmaz şekilde içtimâî marazlarla alude olmuş beşeriyetin ölümüdür. Anlaşılacağı üzere bu küllî ölümü, beşeriyet, şeriat-ı İlahiyeyi dinlemeyerek kendi eliyle hazırlamaktadır. Hadiste sayılan on beş marazın herbiri dinin yasak ettiği bir haramdır. Dikkat edersek insanlığın, kendi eliyle ördüğü teknik çerçevenin sağladığı kolaylık ve imkanların da yardımıyla, rîhu'lhamra vetiresinde her geçen gün daha da artan bir sür'atle yol aldığını görürüz.
2- Hadisin anlaşılması için, kapalı olan bazı tabirlerin yanına parantez içerisinde açıklayıcı ilavelerde bulunduk. Burada sonradan gelen nesillerin önceden gelenlere (yani halefin selefe) hakareti meselesi ile ilgili bir açıklamayı kaydedeceğiz. Tîbî der ki: "Bundan maksad, halefin (arkadan gelenlerin) selefi (Sahabe, Tabiin ve Etbau'ttabiin gibi Resulullah'ın senasına mazhar olan nesilleri) ta'n etmesi onlara birkısım kusurlar izafe etmesi, salih amellerde onlara ihtida etmemesidir. Bu davranışlar onlar hakkında lanet gibidir." Aliyyu'l-Kârî te'vile kaçmaya gerek olmadan, selefe lanet eden zümrelerin varlığına dikkat çekerek "Bunlar kâfir veya mecnundur, ama lanet edici bir zümredir" der ve ilave eder: "Bu zümre sadece lanetle de yetinmeyip, selefi tekdir de ediyor. Bu cinayeti işlerken dayanakları fasid olan hevaları, kısır olan efkârlarıdır. Böyleleri mesela Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman radıyallahu anhüm ecmain'in, (Resulullah'tan sonra) hilafeti haksız olarak ele geçirdiğini, aslında hilafetin Hz. Ali'nin hakkı olduğunu iddia ederler. Gerçek şu ki, bu iddia batıldır ve bu hususta selef ve halef bütün ümmet icma etmiştir. Bu icmaya karşı çıkan münkirlerin iddialarının hiçbir değeri yoktur. Kur'an ve sünnette hilafetin Resulullah'tan sonra Hz. Ali'ye ait olduğuna dair hiçbir delil, hiçbir nass mevcut değildir."[417]

5047- 14- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَوَّلُ اŒياتِ خُروجاً طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، وَخُ ُرُوجُ الدَّابَّةِ عَلَى النَّاسِ ضُحى، فأَيَّتُهُمَا كَانَتْ فَا‘خْرَى على أَثَرِهَا[. أخرجه مسلم وأبو داود .

14. (5047)- İbnu Amr İbnu'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Çıkış itibariyle, kıyamet alâmetlerinin ilki güneşin battığı yerden doğması, kuşluk vakti insanlara dabbetu'l-

[416] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/339-341.
[417] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/341-342.

arzın çıkmasıdır. Bunlardan hangisi önce çıkarsa, diğeri de onun hemen peşindedir." [Müslim, Fiten 118, (2941); Ebu Davud, Melahim 12, (4310).][418]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, ilk çıkacak kıyamet alâmeti hususunda varid olmuştur. Dikkat edilirse zikredilen iki alâmetten hangisinin önce olacağında kesin bir ifade olmadığı anlaşılır. Ancak biri diğerinin izindedir; biri çıkınca diğeri hemen onu takip edecektir. İlk çıkacak alâmet hangisi olacak hususu ulema tarafından münakaşa edilmiştir. 5033 numaralı hadisin açıklamasında kısmen geçti.
2- Burada, hadiste geçen dabbetu'l-arzdan bahsetmek istiyoruz. Dabbetu'l-arz tabir olarak arz hayvanı demektir. Kur'an-ı Kerim (Neml 82)'de ve pek çok hadiste kıyamete yakın, kıyamet alâmetlerinden biri olarak dabbetü'l-arzın çıkacağından bahsedilmiştir. Şerh kitaplarında bununla ilgili çok farklı açıklama ve tasvirler mevcuttur. Bazılarını şöyle hülasa edebiliriz:
* Bununla cehalette hayvanlar menzilesinde olan eşrar murad olunmuştur.
* Bazıları: "Hadiste geçen, Cessase'dir" demiştir. (Cessase hadisi 5009 numarada geçti.)
* Hz. Ali: "Sakalı olan bir adamdır" demiştir.
* Bir hadiste: "Dabbetu'l-arz Musa'nın asası ve Süleyman'ın mührü beraberinde olarak çıkacak, mühür ile mü'minin yüzünü parlatacak, asa ile kâfirin burnunu kıracak, insanlar sofraya toplanacak, mü'min kâfir tanınacak" denir.
* Huzeyfe İbnu Esid'in bir eserine göre: "Dabbenin üç hurucu var: Birisinde bazı badiyelerden çıkar, sonra gizlenir; birisinde de umera kanlar dökerken bazı şehirlerden çıkar, yine gizlenir, sonra da insanlar mescidlerin en şereflisi, en büyüğü ve en faziletlisi nezdinde iken, arz kendilerini fırlatmaya başlar; derken halk kaçışır, mü'minlerden bir taife kalır, "bizi Allah'tan, hiçbir şey kurtaramaz" derler. Dabbe de onların üzerine çıkar, yüzlerini inciden yıldız gibi cilalandırır, sonra hareket eder. Artık ne takip eden yetişebilir, ne kaçan kurtulabilir. Bir adama varır, namaz kılıyordur. Vallahi sen ehl-i salat değilsin der yakalar, mü'minin yüzünü ağartır, kâfirin burnunu kırar, dedi. O zaman insanlar ne halde olur? dedik, "Arazide komşular, emvalde şerikler, seferlerde arkadaşlar" dedi.
* Bazı alimler: "Dabbe, emr-i bi'lma'ruf nehy-i ani'lmünker terkedilince çıkar" demiştir.
* Bazı müfessirler onun Safa dağından çıkacak büyük bir hayvan olduğunu söylemiştir.
* Bazıları onun, birincisi Mehdî, ikincisi Hz. İsa'dan sonra, üçüncüsü de güneş batıdan doğduktan sonra olmak üzere üç kere çıkacağını söylemiştir.
* Dabbe hakkında Bediüzzaman şu açıklamayı yapar: "Kur'an'da, gayet mücmel bir işaret ve lisan-ı halinden kısacık bir ifade, bir tekellüm var. Tafsili ise ben şimdilik, başka meseleler gibi kat'î bir kanaatle bilemiyorum. Yalnız bu kadar diyebilirim: تَعْلَمُ الْغَيْبَ اِلّا الله "...Nasıl ki kavm-i Fir'avn'e "çekirge afatı ve bit belası" ve Ka'be tahribine çalışan kavm-i Ebrehe'ye "ebabil kuşları" musallat olmuşlar. Öyle de Süfyan'ın ve Deccallerin fitneleriyle bilerek, severek isyan ve tuğyana ve "Ye'cüc ve Me'cüc' ün anarşistliği ile fesada ve canavarlığa giden ve dinsizliğe, küfür ve küfrana düşen insanların akıllarını başlarına getirmek hikmetiyle arzdan bir hayvan çıkıp musallat olacak, zir ü zeber edecek. Allah u a'lem, o dabbe bir nevidir. Çünkü gayet büyük bir tek şahıs olsa, her yerde herkese yetişmez. Demek, dehşetli bir taife-i hayvaniye olacak, Belki اِلّا دَابَّةُ اَرْضِ تَأكُلُ مِنْسَاَتَهُ ayetinin işaretiyle o hayvan dabbetü'l-arz denilen ağaç kurtlarıdır ki, insanların kemiklerini ağaç gibi kemirecek, insanın cisminde, dişinden tırnağına kadar yerleşecek. Mü'minler, iman bereketiyle ve sefahat ve su-i istimalden tecennübleriyle kurtulmasına işareten ayet iman hususunda o hayvanı konuşturmuş."[419]

5048- 15- وعن معاذ بن جبل رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: عُمْرَانُ بَيْتُ المَقْدِسِ خَرَابُ يَثْرِبَ، وَخَرَابُ يَثْرِبَ خُرُوجُ الْمَلْحَمَةِ، وَالْمَلْحَمَةُ فَتْحُ الْقُسْطَنْطِينِيّةِ: وَفَتْحُ الْقُسْطَنْطِينِيّةُ خُرُوجُ الدَّجَّالِ. ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ عَلى فَخِذِ الّذِى حَدَّثَهُ؛ ثُمّ قَالَ: إنّ هذَا الْحَقُّ كَمَا أنّكَ قَاعِدٌ هٰهُنَا، يَعْنِى مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه[. أخرجه أبو داود والترمذي .

15. (5048)- Hz. Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (birgün):
"Beytu'l Makdis'in imarı Yesrib'in harabıdır. Yesrib'in harabı melhamenin (savaşın) çıkmasıdır. Melhame İstanbul'un fethidir, İstanbul'un fethi Deccal'in çıkmasıdır!" buyurdular Sonra elini (Resulullah), konuşmakta olduğu kimsenin (yani Hz. Muaz'ın) dizine vurdular ve:
"Bu söylediğim kesinlikle hakikattir. Tıpkı senin burada oturman hak olduğu gibi" buyurdular."
Hz. Muaz burada kendisini kasdetmektedir. (Yani Aleyhissalâtu vesselâm'ın konuştuğu ve dizine elini vurduğu kimse Muaz İbnu Cebel (radıyallahu anh)'dir.)" [Ebu Davud, Melahim 3, (4294).][420]

---

[418] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/342.
[419] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/342-343.
[420] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/344.

AÇIKLAMA:

Burada, birbiriyle irtibatlı olarak zuhura gelecek bazı hadiseler nazar-ı dikkate arzedilmektedir. Ebu Davud bu hadisi Emaratu'l-Melahim başlığı altında kaydeder. Buna göre, sayılan hadiseler melhame denen büyük savaşların çıkmasına alamettir; o da Deccal'in çıkmasına...
* Beytu'l-Makdis, Mescidu'l-Aksa denen Kudüs şehrindeki mukaddes mesciddir. Onun umranı, imandır. İmar da insanca, gelirce, malca çokluğa kavuşmasıyla gerçekleşir.
* Yesrib, Medine-i Münevvere'nin cahiliye devrindeki eski adıdır.
Hadisi bazı şarihler: "Mescid-i Aksa'nın imarı Medine'nin harabının sebebidir" diye anlamıştır. Ancak Aliyyu'l-Kârî, "sebeb"i kabul etmez, "Mescid-i Aksa'nın imarı, Medine'nin harab olma zamanına rastlar" şeklinde açıklama getirir.
Bazı şarihler, "Beytu'l-Makdis'in imarı"ndan, harab edildikten sonra yeniden imar edilmesini anlarlar. "Çünkü derler, ahirzamanda, o harab olur, kâfirler sonra imar ederler." Bazı şarihler: "Umran, mükemmel şekilde imardır. Öyleyse, Beytu'l-Makdis, Medine'nin harabı zamanında normalin üstünde mükemmel bir imara mazhar olacaktır. Çünkü Beytu'l-Makdis'in harab olması mevzubahis değildir" demiştir.
* Hadiste geçen melhame yani büyük savaştan, Şam ile Rum arasında çıkacak büyük bir savaş anlaşılmış ise de, İbnu Melek "Şam'la Tatarların arasında geçen savaşın kastedildiğini" söyler. Aliyyu'l-Kârî: "Birinci görüş daha doğru" der.
Bazı alimler, bunlardan herbirinin, kendinden sonra vukua gelecek bir hadisenin alâmeti olduğunu belirtir.
Resulullah, Hz. Muaz'a, bu söylediklerinin yakin ifade ettiğini belirtmiştir. Gerçekten de hepsi çıkmıştır.[421]

5049- 16- وعن عبدالله بن بسر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: بَيْنَ الْمَلْحَمَةِ. وَفَتْحِ الْمَدِينَةِ سِتُّ سِنِينَ وَيَخْرُجُ الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ فِي السَّابِعَةِ[. أخرجه أبو داود .

16. (5049)- Abdullah İbnu Büsr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Melhame ile Medine'nin fethi arasında altı yıl vardır. Yedinci yılda da Mesih Deccal çıkar." [Ebu Davud, Melahim 4, (4296); İbnu Mace, Fiten 35, (4093).][422]

AÇIKLAMA:

Hadiste geçen Medine'den maksad İstanbul'dur. Çünkü Medine, kelime olarak şehir demektir. Kelime burada lügat manasında kullanılmış olmaktadır. Mamafih yine Ebu Davud'un bir rivayetinde "Büyük melhame, İstanbul'un fethi ve Deccal'in çıkması yedi ay içerisindedir" denilmektedir. Bu hadiste Medine yerine İstanbul zikredilmiştir.
İki hadis arasında dikkat çeken bir müşkil var: Birinde "yedi yıl" denirken, diğerinde "yedi ay" denmektedir. İbnu Kesir şöyle bir açıklama ile müşkili gidermeye çalışır: "Melhame'nin başı ile sonu arasında altı yıl vardır. Sonu ile İstanbul kastedilmiş olan Medine'nin fethi arasında bir yakınlık vardır. Öyle ki, bu Deccal'in çıkmasıyla birlikte yedi ay içerisinde olur."
Aliyyu'l-Kârî, teâruzun halledilemez durumda olduğunu belirttikten sonra melhame-i kübra ile Deccal'in çıkması arasında yedi yıl olduğunu belirten hadisin, yedi ay olduğunu söyleyen hadisten daha sahih olduğunu -Ebu Davud'un kaydına dayanarak- cezmen ifade eder. [423]

İKİNCİ BAB

SÛR'A ÜFLENMESİ VE NEŞR

5050- 1- عن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: كَيْفَ أَنْعَمُ وَقَدِ الْتَقَمَ صَاحِبُ الْقَرْنِ الْقَرْنَ وَحَنَا جَبْهَتَهُ وَاصِغاً سَمْعَهُ يَنْتَظِرُ أَنْ يُؤْمَرَ فَيَنْفُخَ. فَكَأَنَّ ذلِكَ ثَقُلَ عَلى أَصْحَابِهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهم، فقَالُوا: كَيْفَ نَفْعَلُ أَوْ كَيْفَ نَقُولُ؟ قَالَ: قُولُوا: حَسْبُنَا اللهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ، تَوَكَّلْنَا عَلَى اللهِ، وَرُبَّمَا قَال: عَلى اللهِ تَوَكَّلْنَا[. أخرجه الترمذي .

1. (5050)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sûrun sahibi (İsrafil aleyhisselam), sûr denen borusunu ağzına dayamış, yüzünü çevirmiş, kulağını dikmiş, üfleme emrini beklerken ben nasıl tereffühle (dünya nimetlerinden) istifade edebilirim?" buyurmuşlardı. Bu, sanki ashabına çok ağır gelmişti:

---

[421] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/344-345.
[422] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/345.
[423] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/345-346.

"Peki biz ne yapalım -veya ne diyelim- ey Allah'ın Resûlü?" diye sordular. Onlara: "Hasbünallah ve ni'melvekil (Allah bize yeter, o ne güzel vekildir!), Allah'a tevekkül ettik. -belki de "tevekkülümüz Allah'adır!" demişti- deyiniz!" diye emir buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 9, (2433).][424]

AÇIKLAMA:

el-Kâdı merhum, Resulullah'ın bu hadiste: "Kıyameti koparacak olan İsrafil, sûrunu ağzına dayamış, üfleme emri beklerken yani kıyamet bu kadar yaklaşmış iken, ben nasıl ferah bir yaşayışa girebilirim?" demek istediğini söyler. Kıyamet ve ölüm hadiselerinin anılmasında, hatırlanmasında insanlara bir ders, bir nasihat var. Resulullah bu dersi vermektedir.[425]

-5051 -2- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]سُئِلَ رَسُولُ اللهِ # عَنِ الصُّورِ، قَالَ قَرْنٌ يُنْفَخُ فيهِ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

2. (5051)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a sûr'dan sorulmuştu:
"Bu, içine üflenen bir boynuzdur!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Sünnet 24, (4742); Tirmizî, Kıyamet 9, (2432).][426]

AÇIKLAMA:

1- Rivayetin Tirmizî'deki veçhinde bu soruyu bir bedevinin sorduğu belirtilir.
2- Sûr hakkında Mücahid'den gelen bir açıklamaya göre, sûr boynuz gibi bir şeydir. Yemen lehçesinde sûr kelimesi, boynuz manasında bir tabirdir. Bazılarına göre, bu kelime suret kelimesinin cem'idir. Yani ölülerin suretleri; bunlara ruh üflenir. Ancak doğru olanı, önceki açıklamadır. Çünkü hadislerde bu bazan "boynuz" demek olan karn kelimesiyle ifade edilmiştir.
Alimler, ayetlerin tahlilinden, İsrafil'in sûra üç sefer üfleyeceğini istidlal etmişlerdir.
"Birincisi, nefha-i fezadır: Bunda göklerde ve yerde kim varsa, Allah Teala'nın dilediği zevattan başkası, hep dehşetinden sarsılacaktır. Neml suresinin 87. ayeti bu nefhayı haber verir.
İkincisi, nefha-i sa'kdır: Bunda Allah'ın dilediklerinden başka hepsi yıkılıp ölecektir. Zümer suresinin 68. ayeti bu nefhayı haber verir.
Üçüncüsü, nefha-i kıyamdır. Bu sûrun üflenmesiyle bütün insanlar dirilip kabirden kalkacak ve mahşer yerine hesap vermek üzere koşuşacaklardır. Yasin suresinin 51. ayeti bunu haber verir.[427]

-5052 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # مَا بَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ أَرْبَعُونَ. قِيلَ أَرْبَعُونَ يَوْماً؟. قَالَ أَبُو هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه: أَبَيْتُ. قِيلَ أَرْبَعُونَ شَهْراً؟ قَالَ أَبُو هريرة أَبَيْتُ، قِيلَ أَرْبَعُونَ سَنَةً. قَالَ: أَبَيْتُ. ثُمَّ يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءٌ فَيَنْبُتُونَ كَمَا يَنْبُتُ الْبَقْلُ، وَلَيْسَ شَيْءٌ مِنَ ا"نْسَانِ يَبْلَى إِ" عَظْمٌ وَاحِدٌ وَهُوَ عَجبُ الذَّنَبِ، وَمِنْهُ يُرْكَبُ الْخَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه الستة إ الترمذي.»عَجْبُ الذَّنَبِ« هو العظم المستدير الذي يكون في أصل العجز وأصل الذنب .

3. (5052)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"İki sur arasında kırk vardır!" buyurmuştur. Bunun üzerine oradakiler:
"Ey Ebu Hureyre! Kırk gün mü?" diye sordular. Fakat o: "Birşey diyemem!" cevabını verdi. Tekrar: "Kırk ay mı?" dediler. O yine: "Bir şey diyemem!" cevabını verdi. "Kırk yıl mı?" dediler. O yine: "Bir şey diyemem!" cevabını verdi ve (Resulullah'ın hadisine devam etti.)
"Sonra Allah semadan su indirecek ve insanlar yerden sebze biter gibi bitecekler. İnsanda bir kemik hariç hepsi çürür. Bu çürümeyen, acbu'zzeneb denen kuyruk sokumu kemiğidir. Kıyamet günü yeniden yaratılış bundan terkib edilecektir." [Buhârî, Tefsir, Zümer 3, Amme 1; Müslim, Fiten 141, (2955); Muvatta, Cenaiz 48, (1, 239); Ebu Davud, Sünnet 24, (4743); Nesâî, Cenaiz 117, (4, 111).][428]

AÇIKLAMA:

1- İsrafil'in sûra kaç sefer üfleyeceği hususunda ihtilaf edilmiştir. Önceki hadisin açıklamasında "üç" diyenleri esas almış idik. İki ve hatta "dört" diyenler de olmuştur. İbnu Hacer "dört" diyenlerin görüşünü zayıf bulur.

---

[424] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/347.
[425] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/347.
[426] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/348.
[427] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/348.
[428] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/349.

2- Bu rivayet, iki üfleme arasında geçecek müddet hususunda bir fikir verir: Arada bir müddet var ama miktarı belli değil. Resulullah söylemiş olsa bile Hz. Ebu Hureyre şu veya bu sebepten dolayı yakalayamamış. Bazı rivayetlerde "kırk sene", "kırk hafta" gibi kayıtlar gelmiş ise de İbnu Hacer onların zayıf olduğunu belirtir.
5055 numaralı hadiste iki ayrı sûr üfleyicisiyle ilgili açıklama kaydedilecektir.
3- Hadiste, insanın kuyruk sokumunda acbu'zzeneb denen bir kemik hariç tamamının çürüyeceği belirtilmiştir. Bazı rivayetlerde sual üzerine acbu'zzeneb hakkında bilgi verilmiştir. Bu, hardal danesi büyüklüğünde son derece küçük bir zerredir. Kıyamet günü insanın yeniden yaratılışı, çürümeyen bu kemikten başlatılacaktır. Günümüz ilmi bir DNA hücresine binlerce sayfalık ansiklopedideki bilginin depolanabileceğini ortaya koymuştur. Dolayısıyle her insanın şahsiyet-i müstakilesi ile ilgili temel bilgilerin, meşiet-i İlahî ile çürümeyecek olan bir hücrede depolanıp neş'eyi saniyenin (veya ikinci yaratılışın) bu hücreden itibaren olması gayet mâkuldur. Bazı alimler: "Burada Allah'tan başka kimsenin bilemediği bir sır var. Çünkü yoktan var eden Allah, ikinci sefer yaratışta, yaratılışı bina edeceği bir asl'a muhtaç değildir" demiştir.
4- Hadiste amm bir üslubla çürümenin her insana şamil olacağı ifade edilmiştir. Halbuki başka rivayetlerde peygamberin, şehidlerin çürümeyeceği ifade edilmiştir. Şarihler bunları hükümden istisna ederler.
5- Şunu da belirtelim: İnsanın tamamen çürüme hadisesinden acbu'zzenebi istisna kılan إِلَّا "hariç" kelimesini, bazı alimler istisna manasına değil, atıf vavı olarak anlamışlar ve "acbu'zzeneb de çürür" demişlerdir. Müzenî'nin öne sürdüğü bu manayı el-Ferra ve el-Ahfeş mâkul bulmuşlardır. Ancak, İbnu Hacer: "Müzenî'nin teferrüd ettiği bu mana bazı rivayetlerde "Arz acbu'zzenebi ebediyyen yemez (çürütmez)" şeklinde gelen sarahat reddeder" der.[429]

-5053 -4- وعن كعب بن مالك رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # إِنَّمَا نَسَمَةُ الْمُؤْمِنِ طَيْرٌ يَعْلِقُ في شَجَرِ الْجَنَّةِ حَتّى يُرْجِعَهُ اللهُ الى جَسَدِهِ يَوْمَ يَبْعَثُهُ[. أخرجه مالك والنسائي.»النَّسَمةُ« الروح والنفس.و»يَعْلِقُ« بسكون العين: أي يأكل .

4. (5053)- Ka'b İbnu Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mü'minin ruhu, cennet ağacında beslenen bir kuş olur. Yeniden dirilme gününde Allah onu cesedine döndürünceye kadar orada beslenir." [Muvatta, Cenaiz 49, (1, 240); Nesâz- Cenaiz 117 (4, 108); İbnu Mace, Zühd 32, (4271).][430]

AÇIKLAMA:

1- Rivayet, Nesaî'de şöyledir: "Mü'minin ruhu, cennet ağacında bir kuş olur. Allah kıyamet günü cesedine gönderinceye kadar orada kalır."
2- Şarihler, başka rivayetlere dayanarak, cennete kuş olacak ruhun, mücahidlerin ve şehid olarak ölen mü'minlerin ruhları olduğunu tasrih ederler. Diğer ruhların ise, bazan semada, bazan mezarların avlularında bulunacaklarını belirtirler. Ebu Bekr İbnu'l-Arabî sadece şehidlerin kıyametten önce yeme ve diğer nimetlere mazhar olacağı, diğer ruhlara, kıyametten önce bunların verilmeyeceği hususunda ümmetin icmaını nakleder. Sadedinde olduğumuz hadisin de bazı tariklerinde şehid ruhlarının kastedildiği tasrih edilmiştir: "Şehidlerin ruhları yeşil kuşların içindedir. Dilediği yerde rızkını yer."
3- Alimler, kuş olma hadisesi için: "Ruh, Allah'ın emriyle kuş şeklinde teşekkül ve temessül eder. Tıpkı meleğin, insan şeklinde temessül ettiği gibi" derler ve ilave ederler: "Muhtemelen, burada murad, bazı rivayetlerde geldiği üzere ruhun bir kuş bedenine girmesidir." Suyûtî, Ebu Davud'a yaptığı haşiyede "Hadisi, "ruh, kuş olarak teşekkül eder" diye açıklarsak, burada kastedilen mana sadece "uçmaya muktedir olmaktaki" benzeyiştir, yaratılış yönüyle benzeme değildir. Çünkü insanın maddî şekli mahlukatın şekilleri arasında en üstünüdür" der.
Sindî, Suyûtî'nin mülahazasına şu ilavede bulunur. "Bu görüş, insan ruhunun kendine has bir şekli olması halinde doğrudur. Ama hakikat-ı halde insan ruhunun müstakil, hususî bir şekli yoksa ve şekilden mücerred ise ve Allah, bir hikmete binaen belli bir şekil almasını dilerse, ilk olarak kuş şeklini almasında aklın kabul etmeyeceği bir husus yoktur."
Mevzuun ehemmiyetine binaen, Suyûtî'nin Nesâî Şerhi'nde yer verdiği açıklamalardan bazı pasajları iktibas edeceğiz:
"İbnu'l-Kayyim der ki: "Ruh'un kaldığı bir yerin (mak'ad) olduğunu söylemek, onların ne kabirde olduğuna, ne de kabrin havlusunda olduğuna delalet etmez. Bilakis ruhun bu yerle bir bağıntısının bulunduğuna delalet eder ve bu manada ona bir mekan izafesi sahih olur. Zira ruhun bir başka şe'ni (bizim tabi olduğumuz kayıtlarla mukayyed olmayan bir başka realitesi ve mahiyeti) vardır. Bundandır ki o, bedenle bağlı olduğu halde aynı zamanda Refik-i A'la'da bulunur. Öyle ki, bir Müslüman, (ölmüş) arkadaşına selam verdiği vakit, ruh o hususî yerinde olduğu halde bu selama mukabele eder. Nitekim Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) altı yüz kanadı olan Hz. Cebrail aleyhisselam'ı görmüştür. Bu esnada onun sadece iki kanadı ufku kapatmış ve dizini

[429] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/349-350.
[430] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/350.

Resulullah'ın dizine dayayacak, ellerini dizinin üstüne koyacak şekilde ona yaklaşmıştır. Ruhla ilgili meseleleri anlamada zorluk çıkaran husus, şöyle bir yanılgıdır; ruhlar âlemi ile ilgili şuunatı, şehadet âleminin me'luf olan, alışılan şuunatı ile mukayese yapılır, orası da buraya göre değerlendirilir. Bu hatalı kıyasa göre, ruh bir yer işgal etti mi, onun bir başka mekanda bulunması mümkün olmaz. Bu açık bir yanılgıdır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Mirac gecesinde Hz. Musa'yı Refik-i A'la'da olduğu halde, kabrinde namaz kılarken ve selam verenlere mukabele ederken görmüştür. Bu iki durum arasında bir zıtlık yoktur. Çünkü ruhun şe'ni bedenlerin şe'ninden ayrıdır. Bu durumu daha iyi anlamamız için bazıları güneşle misallendirmiştir: Güneş semada olduğu halde şuaları yerdedir. Gerçi burada benzetmede eksiklik var. Çünkü ışık güneşin zatı değil, arazıdır. Ruh ise, arazıyla değil, zatıyla yerdedir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın, yine Mirac'ta peygamberleri semavatta görmesi de bu meselemize bir başka delildir. Zira Aleyhissalâtu vesselâm orada ruhları misalî cesedlerinde görmüştü. Bununla birlikte onlar kabirlerinde canlı olarak namaz kılıyorlardı. Diğer taraftan Aleyhissalâtu vesselâm'ın şu sözünü de hatırlayalım: "Kim, kabrimin yanında bana salat okursa onu işitirim; kim de uzaktan salat okursa, o bana ulaştırılır." "Allah kabrime müvekkel bir melek koymuştur. Ona bütün mahlukatın kulaklarını vermiştir, kıyamete kadar bana salat okuyacak bir kimse yoktur ki, bu melek bana onu ismiyle, babasının ismiyle ulaştırmasın." Şurası da muhakkak ki, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ruh-u şerifleri makamların en yücesinde, diğer peygamberlerin ruhlarıyla birliktedir.

Dinimizde sabit olan bu haberlerle, şu husus kesinlik kazanmıştır: "Ruhun A'layı İlliyyin'de veya cennette veya semada bulunmasına rağmen, bedeniyle de irtibatta olup idrak etmeye, işitmeye, namaz kılmaya, okumaya devam etmesi arasında bir zıtlık yoktur; biri diğerine mani değildir. Bu meselede şaşkınlık ve anlama zorluğu şuradan gelir: Dünyevî şahidde, söylenenleri görecek maddî bir organ mevcut değildir, bunlar iman ve tefekkürle idrak edilebilir. Berzah ve ahiretle ilgili umûr, dünyada alışmış olduklarımızdan tamamen ayrıdır. Öylesine ayrı ki, şöyle denebiliyor: "Ruhta öyle bir hareket kabiliyeti, öyle bir intikal sür'ati var ki, kabirden semaya çıkışına kadar muhtaç olduğu müddet, göz açıp kapama anı gibi zamanın en küçük bir birimidir. Bu durumu uykuda olan bir ruh müşahade eder. Nitekim hadislerde geldiğine göre: "Uyuyan kimsenin ruhu yükselir, yedi kat semayı deler. Arş'ın önünde Allah'a secde eder, sonra cesedine geri döner ve bu seyahatı çok kısa bir zamanda gerçekleştirir."

Vefatı, miladî 1505 olan Suyûti'nin özetle sunduğumuz bu açıklaması, günümüzde getirilen ilmî açıklamalara neredeyse ayniyle muvafık düşmektedir. Tamamen fizik kanunlarıyla yapılan açıklamalardan sonra verilen bir sonuç şöyle: "...Dünya adı verilen bu gezegen, bize göre insanlara ait zahirî âlemdir. Ama bu gezegende yaşayan ve farklı yaratılan cinler de bizimle dünyayı paylaşmaktadır. Onlar gene bu dünyamız üzerinde Kur'an-ı Kerimimizin gayb âlemi adını verdiği âlemde yaşamaktadırlar. Gayb âlemi, dünyadan başka bir yerde değildir. Farklı yaratılmamız sebebiyle cinler ve biz insanlar aynı koordinatlarda yaşadığımız halde fizik algılama sistemlerimizle birbirimizi farketmemekteyiz.

Görülmektedir ki, zahirî âlemin her noktası, aynı zamanda gayb âlemidir. Gayb âleminin her noktası da, aynı zamanda zahirî âlemdir. Öyleyse her nokta zahirî âlemde de gayb âleminde de aynı koordinatlara sahiptir ve her iki âlemde de vardır."

Bu meselede Bediüzzaman şöyle der:

"İ'lem Eyyühe'l-Aziz: Âlem-i ziya, âlem-i hararet, âlem-i hava, âlem-i kehriba, âlem-i elektrik, âlem-i cezb, âlem-i esir, âlem-i misal, âlem-i berzah gibi âlemler arasında müzaheme (sıkışıklık) ve yer darlığı yoktur. Bu âlemler, hepsi de, ihtilalsiz, müsademesiz küçük bir yerde içtima ederler. Kezalik bu geniş gaybî âlemlerin de bu küçük arzda içtimaları mümkündür. Evet hava, su insanın yürüyüşüne, cam ziyanın geçmesine, şuanın röntgen vasıtasıyla kesif cisimlere bile nüfuzuna ve akıl nuruna, melek ruhuna, demirin içine hararetin akmasına, elektriğin cereyanına bir mani yoktur.

Kezalik bu kesif âlemde ruhanîleri devrandan, cinnîleri cevelandan, şeytanları cereyandan, melekleri seyerandan men edecek bir mani yoktur."

Merhum'un, mevzuyu aydınlatacak bir başka açıklaması, şöyle:

"İ'lem-Eyyühe'l-Aziz: Vücud nev'inde tezahum yoktur. Yani, pekçok âlemler, haller, vücud sahnesinde içtima eder, birleşirler. Mesela: Gece zamanı duvarları camdan olan ve elektrik yanan bir odaya girdiğin vakit, âlem-i misale bir pencere hükmünde olan camlarda pek çok menzilleri, odaları göreceksin.

Saniyen: Odada otururken, kemal-i suhuletle o misalî odalarda her çeşit tebdil, tağyir, tasarruf edebilirsin.

Salisen, odadaki elektrik, elektrik misallerinin en uzağına en yakındır. Çünkü, o misalî misallerin kayyumu odur.

Rabian, bu maddî vücudun bir habbesi, bir parçası, o misali vücudun bir âlemini içine alabilir. Bu dört hüküm, Vacib (Allah) ile âlem-i mümkinat arasında da caridir. Çünkü mümkinatın vücudu Vacib'in nurundan bir gölge olduğu cihetle, vehmî bir mertebedir. Vacib'in emriyle vücud-u hariciyeye girer. Sâbit ve müstekarr kalır. Demek mümkinatın vücubu, bizzat hakiki bir vücud-u haricî olmadığı gibi, vehmî veya zail bir zıllı da değildir. Ancak Vacibu'l-Vücud'un (Allah'ın) icadıyle bir vücuttur."

Bediüzzaman'ın bir başka tahliline göre, tasvirlerde yedinci kat semanın ötesinde yer aldığı ifade edilen ve zihinlerde, kevn dediğimiz maddî âlemi kuşatan uzak bir hudud gibi tebessüm eden arş dahi, kevn' den hariç değildir.

"İ'lem-Eyyühe'l-Aziz: Her şeyin içine melekut, dışına da mülk denir. Bu itibarla insan ile kalb, birbirine hem zarf, hem mazruf olur. Çünkü insan, mülk cihetiyle kalbe zarf olur; melekut cihetiyle de mazruf olur.
Bu kaide arş ile kevn hakkında da tatbik edilir. Şöyle ki: Arş, Zahir, Batın, Evvel, Ahir isimlerinin halita ve karışığıdır. Bu halitada dahil olan ism-i Zahir itibariyle arş, mülk; kevn melekut olur. İsm-i Batın itibariyle arş melekut, kevn mülk olur. Demek arş'a ism-i Zahir nazarıyla bakılırsa, kendisi zarf, kevn de mazruf olur. İsm-i Batın gözüyle bakılırsa kendisi mazruf, kevn zarf olur ve keza ism-i evvel itibariyle وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ ayetinin işaret ettiği kevnin bidayetini içine alıyor. Ve ism-i Ahir itibariyle, سَقْفُ الْجَنَّةِ عَرْشُ الرَّحْمنِ hadis-i şerifinin ima ettiği kevnin nihayetini içine alıyor.
Demek arş öyle bir halitadır ki, şu dört isimden aldığı hisseler ile kevn ve vücudun sağını solunu, üstünü ve altını ihata etmiş olur."[431]

5054- -5- وعن أبي رزين العُقَيْلِي قالَ:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ يُعِيدُ اللهُ الْخَلْقَ؟ وَمَا آيَةُ ذلِكَ؟ قَالَ: أَمَا مَرَرْتَ بِوادِى قَوْمِكَ جَدْباً، ثُمَّ مَرَرْتَ بِهِ يَهْتَزُّ خَضِراً؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَتِلْكَ آيَةُ اللهُ في خَلْقِهِ كَذلِكَ يُحْيِي اللهُ الْمَوْتَى[. أخرجه رزين .

5. (5054)- Ebu Rezin el-Ukaylî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, Allah, mahlukatı nasıl iade eder, (yeniden diriltir)? Bunun dünyadaki örneği nedir?"
"Sen dedi, hiç kavminin üzerinde yaşadığı vadiden kurak mevsimde geçmedin mi? Sonra bir kere de her tarafın yemyeşil üğründüğü münbit mevsimde uğramadın mı?"
Ben "Elbette!" deyince:
"İşte bu, (yeniden) yaratmasına Allah'ın delilidir. Allah, ölüleri de böyle diriltecektir!" buyurdular." [Rezin tahric etmiştir. Bu hadis Ahmed İbnu Hanbel'in Müsned'inde biraz farklı lafızlarla rivayet edilmiştir (4, 11).][432]

AÇIKLAMA:

Ahirette yeniden diriltmeye, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın verdiği bu örnek, tamamen Kur'anî bir metoddur. Zira Kur'an-ı Kerim, dünyada cereyan eden ve gözle gördüğümüz hadiseleri zikrederek, ahiretteki ihyanın da böyle olacağını söyler.
"Allah, rüzgârları salıverip de bulutları harekete getirmekte olandır. Derken biz onu ölü bir toprağa sürüp, onunla yeri, ölümünün ardından canlandırmışızdır. İşte (ölülerin) dirilmesi de böyledir" (Fatır 9).[433]

5055- -6- وعن ابن عبّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]في قوله تعالى: فإذَا نُقِرَ في النَّاقُورِ. قَالَ: هُوَ الصُّورُ، والرَّاجِفَةُ النَّفْخَةُ الأُولى، والرَّادِفَةُ الثَّانِيَةُ[. أخرجه البخاري ترجمة .6

6. (5055)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) "O boru öttürülünce" (Müddessir 8) ayeti ile ilgili olarak dedi ki: "Bu, sûrdur. Surede geçen racife, birinci nefha (üfleme), râdife de ikinci nefhadır." [Buhârî, Rikak 43 (muallak olarak).][434]

AÇIKLAMA:

1- İbnu Hacer bu hadisin açıklaması zımnında, sûru üfleyecek melekten bahsederken, sûru İsrafil aleyhisselam'ın üfleyeceği hususunda Ehl-i Sünnet ve'lcemaat'in icma'ına dair Halimi'nin kaydını naklettikten sonra, bazı rivayetlerde de iki sûr üfleyicisinden bahsedildiğine temas eder. Bu rivayetlerden birinde " Her sabah, sûra müekkel iki melek, ona üfleme emrini beklerler."
İbnu Hacer, bu manayı ifade eden hadislerden bazılarını kaydeder sonra da birinci üflemeyi bir başka meleğin, ikinci üflemeyi ise İsrafil'in yapacağını ifade eden Hz. Aişe'ye ait şu rivayeti kaydeder: "O melek, İsrafil'in kanat çırptığını görünce, sûra üfler. O, birinci üflemeyi yapar ki, bu nefha-i sa'k'dır. Sonra İsrafil ikinci üflemeyi yapar. İşte bu da nefha-i ba's (yeniden dirilme=nefha-i kıyâm da denir)."[435]
2- Sadedinde olduğumuz hadis, Müddessir suresinde geçen nâkur ile Naziat suresinde geçen râcife ve râdife kelimeleri hakkında İbnu Abbas'ın yaptığı açıklamayı sunmaktadır. Buna göre, mezkur nâkurdan maksat, İsrafil'in kıyamet günü ölülerin dirilmesi için üfleyeceği sûr (boru)dur. Sûr' dan Kur'an'da bir çok ayette bahsedilmiştir. En'am 6, Kehf 99, Taha 102, Mü'minun 101, Neml 87, Yasin 51, Zümer 68, Kaf 20, Hakka 13, Nebe' 18.
3- Sûr kelimesini Hasan Basrî, suver şeklinde okumuştur. Suver, suretin cem'idir. Bu takdirde manayı şöyle te'vil etmiştir: "Üflemeden murad cesedleredir, ta ki ruhlar cesedlere dönsünler. Ebu Ubeyde "sureti, cemi olarak

[431] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/350-354.
[432] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/354-355.
[433] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/355.
[434] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/355.
[435] Bu açıklama 5051 numaralı hadisteki açıklamaya nazaran tabir itibariyle farklı ise de esasta aynıdırlar.

suver şeklinde okumanın da" caiz olduğunu, başka şahidlerle gösterir. Böyle olunca, iki kıraat da aynı manayı ifade etmiş olur. Ancak Ezherî, bu yorumun Ehl-i Sünnet'in kabul ettiği şekle muhalefet ettiği belirtilir.
İbnu Hacer bu ihtilafı kaydettikten sonra, Ebu'ş-Şeyh'in Kitabu'l-Azamet'inden Vehb İbnu Münebbih'in bir rivayetini kaydeder: "Allah sûru kristal cam berraklığındaki inciden yarattı. Sonra arş'a: "Sûru al ve (bir köşene) as!" dedi. Sonra, "Ol!" emretti ve İsrafil oluverdi. İsrafil'e sûru (boruyu) almasını emir buyurdu. İsrafil de (arşta asılı olan sûru) aldı, onda, yaratılmış her bir ruh, hayat sahibi her bir nefis için bir delik açtı. [...] Sonra bütün ruhlar sûrda toplanır. Sonra Allah İsrafil'e emreder, o da sûra (cesedlere) üfler ve her bir ruh, cesedine girer."
İbnu Hacer der ki: "Bu hadise göre, üfleme hadisesi, önce ruhların sûra -ki bu manada cesedler demektir- ulaşması için vukua gelir. Öyleyse burada üflemenin, boynuz olan "sûr"a izafesi hakikattır, cesedler olan "sûr"a izafesi mecazdır.[436]

-5056 -7- وعن أبي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]ذَكَرَ رَسُولُ اللهِ # صَاحِبَ الصُّورِ، وَقَالَ عَنْ يَمِينِهِ جِبْرِيلُ، وَعَنْ يَسَارِهِ مِيكَائِيلُ عَلَيْهِمْ السَّمُ[. أخرجه رزين .

7. (5056)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün bize) Sahib-i Sûr'u (İsrafil'i) zikretti ve dedi ki:
"Sağında Cibril, solunda da Mikail aleyhimusselam var." Rezin tahric etmiştir. [Ebu Davud, Huruf ve'l-Kıraat 1, (3999).] [437]

İKİNCİ FASIL

HAŞR HAKKINDA

-5057 -1- عن سهيل بن سعدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلى أَرْضٍ بَيْضَاءَ عَفْرَاءَ كَقُرْصَةِ النَّقِيِّ لَيْسَ فيهَا عَلَمٌ ،حَدٍ[. أخرجه الشيخان .

1. (5057)- Süheyl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü insanlar beyaz, bembeyaz, has unun çöreği gibi bir yerde toplanacaklar. Orada hiç kimsenin bir işareti (evi, bağı vs.) olmayacak." [Buhârî, Rikak 44; Müslim, Münafıkûn 28, (2790).][438]

AÇIKLAMA:

1- Burada mevkıf da denen haşir meydanı, yani kıyametin kopmasından ve ruhların cesedlere üflenmesinden sonra hesap vermek üzere insanların toplanacağı haşir meydanı tasvir edilmektedir: Burası beyaz, bembeyaz (veya kızıla çalan) bir beyaz renk taşıyacaktır. Afrâ kelimesi için "lekesiz beyaz", "bembeyaz", "kızıla çalan beyaz", "şiddetli beyaz" gibi manalar verilmiştir. "Beyaz" dedikten sonra "kızıla çalan beyaz" manası değil, "bembeyaz" manası da uygun gözükmektedir. Nitekim has un da beyazdır.
2- Haşir meydanının ikinci vasfı, düz oluşudur. Orada dünyanın sathını andıran dağ, dere, ev, bağ, bahçe, ağaç vs. olmayacaktır. Maksad, yeryüzünün tamamen yok olduğunu ve mevkıfın tamamen başka bir hüviyette bir meydan olduğunu belirtmektir.
İbnu Ebî Cemre: "Bu ifadede, mevkıf sahasının, bu dünyadan çok daha büyük olduğuna da işaret vardır" der. İbnu Hacer de: "Bunda dünya arzının yok olup ortadan kalktığına, mevkıf arzının yeni olduğuna işaret vardır" der ve selefin bu meseleyle ilgili olarak "O gün ki arz başka bir arza, gökler de (başka göklere) tebdil olunacaktır..." (İbrahim 48) ayetinin te'vilinde ihtilaf ettiklerini belirtir. Buradaki tebdilin manası dünyanınzâtının ve sıfatlarının değişmesi midir, yoksa sadece sıfatlarının değişmesi midir? İbnu Hacer, sadedinde olduğumuz hadisin birinci şıkkı te'yid ettiğini söyler. İbnu Mes'ud'dan bu ayetle ilgili olarak: "Arz öyle bir arza dönüşür ki, bu arz sanki gümüş gibi (saf ve tertemizdir), üzerinde haram kan dökülmemiş ve hiçbir günah işlenmemiştir." Bu hadis mevkuf ise de merfu olarak da rivayet edilmiştir. Beyhakî bunu İbnu Mes'ud'un bir yorumu olarak anlayıp: "Mevkuf olması daha sahihtir" demiştir. Taberî, Hz. Enes'ten merfu olarak "Allah arzımızı, üzerinde günahların işlenmediği gümüşten bir arza tebdil eder" hadisini rivayet eder. Başka rivayetler de var. Hülasa, arzın kıyamet günü beyaz, temiz, günahsız bir arza çevrileceği manasını te'yid eden (Resulullah'tan) merfu rivayetler de mevcuttur.[439]

-5058 -2- وعن ابن عبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إِنَّكُمْ مُلَاقُو الله تَعالى حُفَاةً عُرَاةً غُرْلًا[.

[436] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/355-356.
[437] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/356.
[438] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/357.
[439] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/357-358.

2. (5058)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Sizler Allah'a yalınayak, bedenleriniz çıplak ve kabuklu (sünnet edilmemiş) olarak haşr olunacaksınız!" buyurdular."[440]

-5059 -3- وفي أخرى قال:]قَامَ فِينَا رَسُولُ اللهِ # بِمَوْعِظَةٍ. فقَال: يا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ مَحْشُورُونَ الى اللهِ تَعالى حُفَاةً عُرَاةً غُرْلً كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْداً عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ. أَ وَإِنَّ أَوَّلَ الْخَلَائِقِ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، أَ وَإِنَّهُ سَيُجَاءُ بِرِجَالٍ مِنْ أُمَّتِي فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشِّمَالِ فأقُولُ: يَا رَبِّ أصْحَابِي. فَيُقَالُ: إِنَّكَ تَدْرِي مَا أَحْدَثُوا بَعْدَكَ. فأقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ: وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيداً مَا دُمْتُ فِيهِمْ ـ الى قَوْلِهِ ـ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ. قَال فَيُقَالُ لِي: إِنَّهُمْ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلى أعْقَابِهِمْ مُنْذُ فَارَقْتَهُمْ[.
زاد في رواية:]فأقُولُ: سُحْقاً، سُحْقاً[. أخرجه الخمسة إ أبا داود.»غُرَّ« أي غير مختونين .

3. (5059)- Bir diğer rivayette İbnu Mes'ud şöyle demiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) va'z etmek üzere aramızda doğruldu ve dedi ki:
"Ey insanlar! Sizler (kıyamet günü) Allah'ın yanında yalınayak, çıplak ve kabuklu olarak toplanacaksınız. [Sonra şu ayeti okudu:] "İlk yaratışa nasıl başladı isek, üzerimizde hak bir vaad olarak yine onu iade edeceğiz..." (Enbiya 104). Haberiniz olsun! Kıyamet günü mahlukattan ilk giydirilecek İbrahim aleyhisselam'dır. Haberiniz olsun, o gün ümmetimden bazı kimseler getirilir ve sol tarafa alınırlar. Bunun üzerine ben:
"Ey Rabbim! Bunlar ashabımdır!" derim. Bana:
"Sen bilmiyorsun, bunlar senden sonra neler yaptılar" denilir. Ben salih kul (İsa)'nın dediği gibi diyeceğim:
"Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcü idim. Fakat vakta ki sen beni (içlerinden) aldın, üstlerinde nigehban yalnız sen oldun. (Zaten) sen (her zaman) her şeye hakkıyla şahidsin. Eğer kendilerine azab edersen şüphe yok ki onlar senin kullarındır. Eğer onları affedersen mutlak galib ve yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan da hakikaten sensin sen"(Maide 117-118).]
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) devamla dedi ki:
"Bunun üzerine bana: "Onlar, sen aralarından ayrıldığın günden beri, dinden yüz çevirmeye hiç ara vermediler!" denilecek.
"Bir rivayette şu ziyade var: "Ben: "Rahmetten uzak olsunlar, rahmetten uzak olsunlar!" derim." [Buhârî, Rikak 45, Enbiya 8, 44, Tefsir, Maide 14, 15, Tefsir, Enbiya 2; Müslim, Cennet 57, (2860); Tirmizî, Kıyamet 4, (3329); Nesâî, Cenaiz 118, (4, 114).][441]

AÇIKLAMA:

1- Haşr: Kurtubî, belki de kelimenin kullanışlarını esas alarak haşr hakkında şu açıklamayı yapar: (Biraz özetleyerek, kısaltarak alıyoruz.) "Haşr, toplanma manasına gelir. Dört çeşit haşir vardır. Bunlardan ikisi dünyada, ikisi de ahirettedir.
*** Birinci haşr:** Haşir suresinin ikinci ayetinde zikredilen haşirdir. (Mealen): "O, ehl-i kitaptan küfür edenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkarandır" (Haşr 2).
*** İkinci haşr:** Kıyamet alâmetleri zımnında zikri geçen haşirdir: Bir rivayette Aden'den çıkacak bir ateşin insanları mahşere (toplanma yeri) sevkedeceği belirtilir: تَخْرُجُ نَارٌ قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مِنْ حَضْرَمَوْتَ فَتَسُوقُ النَّاسَ
"Bir başka rivayette ذلِكَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنْ قَعْرِ عَدَنٍ تَرْحَلُ النَّاسُ الى الْمَحْشَرِ
Bir başka rivayette: اَمَا اَوَّلُ اَشْرَاطِ السَّاعَةِ فَنَارٌ تَحْشُرُ النَّاسَ مِنَ الْمَشْرِقِ الى الْمَغْرِبِ
Farklı şekillerde çıkacağı belirtilen bu ateşle ilgili rivayetlerin te'lifi zor görünmektedir. İbnu Hacer şöyle bir te'lif teklif eder: "Muhtemelen bu ateş önce Aden taraflarında çıkacak. Sonra arzın her tarafına sirayet edecek. Hadiste geçen "İnsanları doğudan batıya haşredecek" ifadesi, haşrin hususi kalmayıp, her tarafta umumileşeceğini beyan kasdını güder. Belki önce şark ahalisi haşredilecek, ama sonradan garb ahalisinin haşri de olacaktır. Nitekim bütün fitneler doğudan başlar.."
*** Üçüncü haşr:** Ölülerin kabirlerinden haşridir. Bu yeniden dirilmeden (ba's) sonra, Mevkıf denen hesap meydanında toplanmasıdır. Bu haşr şu ayette bahsedilen haşrdır. (Mealen): "...Onları da mahşerde toplamışızdır da içlerinden hiçbirini bırakmamışızdır" (Kehf 47).
*** Dördüncü haşr;** İnsanların cennet veya cehennemde toplanmasıdır."
İbnu Hacer, bunlardan birinciye haşr denemeyeceğini, şer'an mutlak olarak haşr denince, kıyamet günü bütün mevcudatın toplanmasının kastedildiğini, halbuki birinci haşr olarak zikredilen hadisenin benzerlerinin tarihte sıkça vukua geldiğini, hiçbirine haşr denmediğini belirtir ve İbnu'z-Zübeyr'in halife olunca, Emevîlerin Medine'den Şam'a sürdüğünü ifade eder.
2- Hadiste kıyamet günü ilk elbise giyecek zatın İbrahim aleyhisselam olduğu belirtilir. Başka rivayetlerde, İbrahim'i Resulullah'ın takip edeceği belirtilmiştir. Hz. İbrahim'e tanınan bu öncelik, onun ateşe atılmış olması

[440] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/358.
[441] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/359.

veya seravil (şalvar) ile ilk tesettürü onun vaz' etmiş olmasıyla izah edilmiştir. Şarihler onun bu meselede efdaliyetinin, her yönden Resulullah'a efdaliyet ihraz edeceği manasına gelmediğini belirtirler.
3- Resulullah'tan sonra irtidat edenlerle ilgili muhtelif açıklamalar yapılmıştır.
1) Bunlar münafık ve mürtedlerdir. Abdest uzuvlarında ve alınlarında beyazlıkla diriltilirler. Aleyhissalâtu vesselâm bunlara bu alâmetleri sebebiyle nida eder. Ancak:
"Bunlar vaadine mazhar olanlardan değiller!" denilir. Bunlar senden sonra dini değiştirdiler. Yani izhar ettikleri İslam üzere ölmediler."
2) "Bunlardan murad, Aleyhissalâtu vesselâm zamanında Müslüman olarak yaşayıp sonradan irtidat edenlerdir" denmiştir. Resulullah bunlara da, -üzerlerinde abdest nuru olmasa da- sağlığında onları Müslüman bildiği için nida eder. Ancak "Bunlar irtidat ettiler!" denilir.
3) "Bunlar, tevhid üzerine ölen büyük günah sahipleri ve kişiyi dinden çıkarmayan bid'alara düşen ehl-i bid'adır" denmiştir. Bunların alınlarında ve abdest uzuvlarında nur olması da mümkündür. Bunlar, Resulullah zamanında veya ondan sonra da yaşamış olabilirler. Bunları hususi alâmetleriyle tanımış olacaktır. İbnu Abdilberr der ki: "Dinde bid'at çıkaranların hepsi havuz'dan kovulacaktır; Haricîler, Rafizîler ve diğer ehl-i heva." Devamla "Zalimlerin, haksızlıkda ileri gidenlerin, hakkı gizleyenlerin ve kebair işleyerek asi olanların" da bu hükme girdiklerini, bu sayılanların hepsinin, sadedinde olduğumuz hadiste haber verilen azaba maruz kalacaklarından korkulduğunu belirtir.
4- Hadiste, salih kul olarak işaret edilen zat, Hz İsa aleyhisselam' dır. Çünkü salih kul'a nisbet edilerek söylenen söz ayet-i kerimedir ve Kur'an, onu Hz. İsa'nın bir yakarışı olarak sunmaktadır. Böylece Aleyhissalâtu vesselâm, ümmetinden günahkâr bir zümreyi, Hz. İsa'nın merhametkârâne ve şefkatkârâne olan üslubuyla Allah'a havale etmekte, Hz. Nuh'un helak ve ceza talep eden üslubuna (Nuh 26) yer vermemektedir.[442]

5060- 4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَ ثَ أَصْنَافٍ: صِنْفٌ مُشَاةٌ، وَصِنْفٌ رُكْبَانٌ، وَصِنْفٌ عَلَى وُجُوهِهِمْ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ، كَيْفَ يَمْشُونَ عَلَى وُجُوهِهِمْ؟ قَالَ: الَّذِي أَمْشَاهُمْ عَلَى أَقْدَامِهِمْ قَادِرٌ أَنْ يُمْشِيَهُمْ عَلَى وُجُوهِهِمْ، أَمَّا إِنَّهُمْ يَتَّقُونَ بِوُجُوهِهِمْ كُلَّ حَدَبٍ وَشَوْكٍ[. أخرجه الترمذي.

4. (5060)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü insanlar üç sınıf olarak haşrolunurlar:
* Yayalar sınıfı,
* Binekliler sınıfı,
* Yüzü üstü sürünenler sınıfı."
Aleyhissalâtu vesselâm'a soruldu: "Ey Allah'ın Resulü! Bunlar yüzleri üzerine nasıl yürürler?" Şu cevabı verdiler:
"Onları ayakları üzerine yürüten Zat-ı Zülcelal, yüzleri üzerine yürütmeye de kadirdir. Ancak bilesiniz, bu yüzleri üstü yürüyenler, önlerine çıkan her engele, her dikene karşı kendilerini yüzleriyle korumaya çalışırlar." [Tirmizî, Tefsir Benî İsrail (İsra), 3141).][443]

AÇIKLAMA:

Kıyamet günü, ebedî menzillerine gitmek üzere, herkes amel ve imanlarının derecesine göre farklı süratte yol alacaklardır. Aleyhissalâtu vesselâm bunları üç grupta ifade buyurmuştur: Yayalar, binekliler, yüzü üzeri sürünenler. İlk iki sınıf ehl-i imandır, üçüncüsü ise kâfirlerdir. Ehl-i iman da iki grupta ele alınmıştır:
Yayalar. Bunlar gidişte meşakkat çekecekler, ama sürünenlerinkinden çok hafif.
Bazı alimler, önce yayaların zikredilmiş olmasını, ehl-i imandan yayan yürüyecek olanların çoğunluğu teşkil etmeleriyle izah etmiştir.
En şerefli sınıf binekli olanlardır. Bunların da, dünyada bile bineklerin sürat ve konforca çeşitlilikleri gözönüne alınınca, kendi aralarında farklılıklar arzedeceği anlaşılır.
Yüz üstü sürünecek olanlarla ilgili şu ayeti de hatırlatabiliriz: "Biz onları kıyamet günü körler, dilsizler, sağırlar olarak yüzü koyun haşredeceğiz. Onların varacağı yer cehennemdir ki, ateşi yavaşladıkça biz onun alevini artırırız" (İsra 97).
el-Kâdi der ki: "Yüzleriyle korunurlar" ifadesi, onların ne kadar alçaltılıp hakir kılınacaklarını beyan eder. Allah eza veren şeylere karşı, onları, ellerine ve ayaklarına bedel yüzleriyle korunmaya mecbur kılacaktır. Hedefe gidişi ayağa bedel yüzleriyle yaptırması da, onların dünyada iken yüzlerini yaratıp şekillendiren Zat için secdeye koymamalarından dolayıdır."[444]

[442] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/359-361.
[443] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/362.
[444] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/362-363.

-5061 -5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلى ثَـَٔـثِ طَرَائِقَ، رَاغِبِينَ رَاهِبِينَ، وَاثْنَانِ عَلى بَعِيرٍ، وَثَلَثَةٌ عَلى بَعِيرٍ، وَأَرْبَعَةٌ عَلى بَعِيرٍ، وَعَشَرَةٌ عَلى بَعِيرٍ. وَتَحْشُرُ بَقِيَّتَهُمُ النَّارُ، تَقِيلُ مَعَهُمْ حَيْثُ قَالُوا، وَتَبِيتُ مَعَهُمْ حَيْثُ بَاتُوا، وَتُصْبِحُ مَعَهُمْ حَيْثُ أَصْبَحُوا، وَتَمْسِي مَعَهُمْ حَيْثُ أَمْسَوْا[. أخرجه الشيخان والنسائي .

5. (5061)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar kıyamet günü üç hal üzere haşrolunurlar:
1) İstekliler, korkanlar,
2) İki kişi bir deve üzerinde olanlar, üç kişi bir deve üzerinde olanlar, dört kişi bir deve üzerinde olanlar, on kişi bir deve üzerinde olanlar.
3) Geri kalanları, ateşe tapanlar. Cehennem, onların kaylûle yaptığı yerde onlarla kaylûle yapar, geceledikleri yerde onlarla birlikte geceler, onların sabahladıkları yerde onlarla sabahlar, onların akşamladıkları yerde onlarla beraber akşamlar." [Buhârî, Rikak 48; Müslim, Cennet 59 (2861); Nesâî, Cenaiz 118, (4, 115, 116).][445]

AÇIKLAMA:

1- Haşr hakkında teferruatlı açıklamayı 5059 numaralı hadiste kaydettik.
2- Bu hadiste zikredilen haşir hangisidir? 5059 numaralı hadisin açıklamasında Kurtubî'den kaydettiğimiz yoruma göre, nususta zikri geçen haşir dört idi. Bunlardan biri te'vil götürse de, üç haşirden bahsedilebileceği ve birisinin kıyamet kopmazdan önce, kıyametin kopmasına yakın meydana gelecek bir haşir olduğu belirtilmiş, rivayetler kaydedilmiş idi.
Sadedinde olduğumuz hadiste zikri geçen haşrin de işte bu haşir olduğu, çoğunlukla benimsenen görüştür.
Öyleyse hadis, Aden taraflarında çıkıp, dünyanın her tarafına sirayet edecek bir ateş sebebiyle insanların (Şam) tarafına toplanacaklarından ve bu toplanma, (bu göç, bu iltica) işine iştirak edenlerin üç kategoride mütalaa edileceğinden haber vermiş olmaktadır.
Birinci kategori: İstekliler, korkaklar. Hadis bunların neyi arzulayıp neyden korktuklarını açıklamıyor, müphem ve mutlak bırakıyor.
İkinci kategori: Bunlar kaçma sırasında meşakkattedirler. Bu meşakkat ve sıkıntı "bir deveye iki, üç...on kişi binecek" şeklinde ifade edilmiştir.
Üçüncü kategori: Kaçamayanlar. Bunları ateş yakalayacak. Bu hadisenin kıyametten önce vuku bulan bir vak'a olma ihtimali esas alınınca, kaçılan bu ateşin onları yakalayacağı söylenebilir. Yakalanmanın vakti yoktur; kimini sabah, kimini öğle, akşam... gece vs.Hattâbî, bu haşrin kıyametten önce vuku bulacağını söyler ve: "İnsanları diriler olarak Şam'a toplar" der.
Hattâbî, bu haşrin dünyada olacağını açıklama sadedinde şunları söyler: "Kabirlerden Mevkıf'a olacak haşir, bu suretle olmaz, bu uhrevî haşirde deveye binme, deveyi nöbetleşe kullanma şekli yoktur. Bu haşir, İbnu Abbas'tan gelen hadiste belirtildiği üzere "yalınayak, çıplak ve yaya" şekilde olacaktır."
"Bir devede iki, üç..on kişi olacak" ibaresini Hattâbî: "Bir deveyi iki, üç... on kişi münavebe ile kullanacaklar demektir" diye açıklar. Yani yol esnasında çok sayıda insana tek binek düşecek biri binerken diğerleri yürüyecek.
İbnu Hacer, münavebe ile kullanmayı kesin bir üslubla reddetmese de, bir deveye aynı anda on kişiye kadar binilebileceğini, Allah'ın bu gücü o gün deveye verebileceğini söyler. Bu yorum bize deve kelimesini binek, binme aracı olarak anlamamıza imkan tanır. Bundan hareketle insanların (1990-1991 yılında çıkan Körfez hadisesinin sonunda Irak'ta yaşayan Kürtler ve Türkmenlerden iki milyona yakın insanın yurtlarını terkederek, bin bir müşkilatla eski coğrafî taksimatta Şam sayılan, bugün ise Suriye denen Güneydoğu Anadolu bölgesine hicret hadisesinde olduğu gibi) bu haşir sırasında canları pahasına pek müşkilatlı bir kaçışla Şam (yani Suriye) bölgesinde toplanacaklarını anlamamıza imkan verir.
Şunu da belirtelim ki, Halimî, bu haşrin kabirlerden Mevkıf'a gidiş haşri olduğuna meyletmiş, Gazalî ise bu hususta kesin kanaat beyan etmiştir. İsmailî: "Ebu Hureyre hadisinin zahiri, insanların "yalınayak, çıplak ve yaya" haşredileceklerini haber veren İbnu Abbas hadisine muhalif düşer" der. Şöyle bir te'lif teklif eder: "Haşirle "neşir" de[446] ifade edilir. Çünkü biri diğeriyle muttasıldır. Öyleyse haşir, insanların kabirlerden yalınayak, çıplak olarak çıkarılıp, Mevkif'e (hesap meydanına) sevkedilmeleridir. İşte bu sırada müttakiler deve üzerinde gelerek toplanırlar."
Bazıları da iki hadisi şöyle te'lif eder: "İnsanlar kabirlerinden, İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) hadisinde ifade edilen evsafta çıkarılırlar, sonra halleri, buradan Mevkif'e gelinceye kadar, Ebu Hureyre hadisinde ifade edilen evsaf içinde farklı olur. Bu son te'vili te'yid eden bir rivayet Ebu Zerr'den, Ahmed İbnu Hanbel ve Nesâî tarafından tahric edilmiştir.
"Sadık ve masduk olan Resul-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) bana haber verdi ki: "Kıyamet günü insanlar, üç grup halinde haşredilecektir: Bir grup (Allah'ın nimetlerinden) yemekte oldukları ve elbiseler içinde ve binekler

[445] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/363.
[446] Neşir; hesap vermek üzere amel defterlerinin ortaya çıkarılmasıdır.

üzerinde bulundukları halde haşredilir. Bir grup yayadır, bir grup da melekler tarafından yüzleri üstü sürüklenirler."
İyâz, bu görüşler içerisinde Hattâbî'nin görüşünü tercih eder ve bazı hadislerde "ateş onlarla birlikte kaylûle yapar, onlarla birlikte akşamlar, onlarla birlikte sabahlar" ifadesini delil göstererek: "Bu haller dünyaya ait hallerdir, (öyleyse, hadiste, kıyametten önceki haşir kastedilmiştir)" der.
Hadis üzerinde başka yorumlar da var:
Son olarak onu hatırlatalım. Hadisler ve ayetler, İlahî mucizeye mazhar oldukları ve her asra baktıkları için ulemanın istinbat ettiği bütün manaları kasdetmiş olabilir. Sadece birinde cezmedip diğerlerini reddetmek caiz olmaz.[447]

5062- 5- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَعْرِقُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّى يَذْهَبَ عَرَقُهُمْ في ا‘رْضِ سَبْعِينَ ذِراعاً، وَإِنَّهُ يُلْجِمُهُمْ حَتّى يَبْلُغَ أذَانَهُمْ[. أخرجه الشيخان .

6. (5062)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "İnsanlar kıyamet günü öylesine ter akıtırlar ki, bu terler yerin içinde yetmiş zira'lık derinliğe kadar iner ve bu ter (yer üstünde de birikerek insanları konuşamaz hale getirmek üzere ağızlarına) gem vurur ve kulaklarına kadar ulaşır." [Buhârî, Rikâk 47; Müslim, Cennet 61, (2863).][448]

AÇIKLAMA:

Kıyamet günü, hesap verme esnasındaki ahvalle ilgili olarak muhtelif hadisler gelmiştir. Bunların birkısmı ter hadisesi ile ilgilidir. Sadedinde olduğumuz hadis, insanların, hesap vermenin sıkıntısıyla yerin dibine yetmiş arşın inecek ve yerin üstünde de kulaklara kadar yükselip insanları konuşamaz hale getirecek bir derya teşkil edecek kadar çok terleyeceklerini ifade etmektedir.
Alimler, bu ter herkesin kendi teri midir, müşterek terleri midir ihtilaf ederler, İyâz: "Bundan kişinin müşahede ettiği korkunç haller nisbetinde salacağı terin kastedilmiş olması muhtemel olduğu gibi, hem kendi, hem başkasının teri kastedilmiş olması da muhtemeldir. Böylece bir kısmına çok şiddetli, bir kısmına daha hafif sıkıntı verir. Bütün bunlar, insanların izdiham ve birbirlerine sıkışmasından terin yerin altına yetmiş arşın nüfuz etmesinden sonra, yer üstünde akıp birikmesinden meydana gelir. Tıpkı suyun toprak tarafından emilmesinden sonra bir vadide akması gibi" der.
İbnu Hacer, bu terleme hadisesini, bir başka hadisin yardımıyla daha bir tavzih eder. Hadis şudur: "Kıyamet günü güneş arza (bir mil kadar] yaklaşır. İnsanlar terlerler. Kimi vardır, teri ökçesine kadar yükselir, kimi vardır ayağının yarısına kadar yükselir; dizine kadar yükselenler, uyluğuna kadar yükselenler, böğrüne kadar yükselenler, omuzuna kadar ve hatta ağzına kadar -ve eliyle işaret eder- yükselenler, vardır. Ağzına kadar yükselen ter, sahibine gem vurmuş olur. Bazılarını ter tamamen bürür -ve bunu söylerken elini başının üzerine vurur.-" Bazı rivayetlere göre hesap gününün sıkıntısı o kadar şiddetlidir ki, insanlar: "Ey Rabbimiz, cehenneme giderek de olsa bizi bundan kurtar!" diye talepte bulunurlar. Müslim'in bir rivayetinde tere batmanın, kişinin ameliyle mütenasib olacağı belirtilmiştir. فَتَكُونُ النّاسُ عَلى مِقْدَارِ عَمَلِهِمْ في العَرَقِ.
Bir başka hadiste bu bekleme müddetinin kırk yıl olacağı; bir diğerinde bir günün yarısının, dünya zamanına göre ellibin yıl olacağı, ancak mü'mine bu günün, güneşin batma anı gibi hafif geleceği belirtilmiştir.
Beyhakî'nin bir hadisinde bu sıkıntılı halin kâfirlere mahsus olduğu tasrih edilmiştir. يَشْتَدُّ كَرْبُ ذلِكَ الْيَوْمِ حَتّى يُلْجَمَ الْكَافِرُ الْعَرَقُ قِيلَ لَهُ فَايْنَ الْمُؤمِنُونَ.
"O günün sıkıntısı kâfire çok şiddetlenir. Öyle ki ter onu gemler!" Denildi ki: "Ey Allah'ın Resulü mü'minler nerede olurlar?" Buyurdular ki: "Onlar altın kürsüler üzerindedirler, onlara bulutlar gölge yapar." Bazı rivayetlerde de "amelleri gölge yapar", bazı rivayetlerde de "güneşin, insanların başlarına iki yay boyu yaklaşacağı" ifade edilmiş ise de, (imanda kemal sahibi) mü'minlere bu hararetin zarar vermeyeceği belirtilmiştir.
Hülasa, hesap günü uzun bir müddettir, sıkıntısı azimdir. Ancak mü' minler, amellerine göre o günün sıkıntısını az veya çok az bir derecede atlatacaklardır. İbnu Ebî Cemre: "Sadedinde olduğumuz hadis bu sıkıntının bütün insanlara şamil olacağını ifade ederse de; başka hadisler, bunun onlar çoğunluk da olsa birkısım insanlara mahsus olduğunu tasrih eder; peygamberler, şehidler ve Allah'ın diledikleri bundan istisna edilmiş, en şiddetli ter sıkıntısının da kâfirlere, sonra kebair ehline, sonra bunları takip edenlere olacağı, mü'minlerin kâfirlere nisbetle az oldukları belirtilmiştir."
İbnu Ebî Cemre, bu hadislerden akla gelebilecek: "İnsanlar muhtelif bazda oldukları halde hepsi nasıl kulaklarına kadar tere banar, bu arada ter bir kısmının ayağını bürümez...?" gibi sorulara: "Bunlar uhrevî, gaybî ihbarlardır, aklî izahı yoktur, kuvvetli iman sahipleri tasdik eder..." manasında cevap verdikten sonra der ki: "Bu durumu haber vermenin maksadı dinleyenleri uyarmak, mü'minleri bu korkunç hallere düşmekten kişiyi

[447] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/363-365.
[448] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/365.

koruyacak amellere teşvik etmek, günahlardan tevbeye sevketmek, kerim ve bağışlayıcı olan Rab Teala'ya iltica etmeye bu hallerden ve ateşten koruyup, rahmet ve cennetine dahil etmesini talep etmeye bir sevktir."[449]

ÜÇÜNCÜ FASIL

HESAP VE KULLAR ARASINDA HÜKMÜN VERİLMESİ

5063- -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # مَنْ كَانَتْ عِنْدَهُ مَظْلَمَةٌ ،خِيهِ مِنْ عِرْضِهِ أَوْ شَيْءٍ مِنْهُ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ مِنْ قَبْلِ أَنْ َ يَكُونَ دِينارٌ وَ دِرْهَمٌ، إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أُخِذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلَمَتِهِ، وإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ[. أخرجه البخاري والترمذي .

1. (5063)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kimin üzerinde kardeşine karşı ırz veya başka bir şey sebebiyle hak varsa, dinar ve dirhemin bulunmadığı [kıyamet (ve hesaplaşmanın olacağı)] gün gelmezden önce daha burada iken helalleşsin. Aksi takdirde o gün, salih bir ameli varsa, o zulmü nisbetinde kendinden alınır. Eğer hasenatı yoksa, arkadaşının günahından alınır, kendisine yüklenir." [Buhârî, Mezalim 10, Rikak 48; Tirmizî, Kıyamet 2, (2421).][450]

AÇIKLAMA:

Hadis, mü'minleri, mü'min kardeşine karşı haksızlık yapmamaya, şayet yapmış ise helalleşmeye tevşik etmektedir. Bu haksızlık, "ırz"la ifade edilen manevî varlığına karşı olabilir. "Başka bir şey" tabiriyle de "bütün çeşitleriyle mal", "yaralama", hatta "tokat"a varıncaya kadar her şey kastedilmiştir. Nitekim Tirmizî'nin rivayetinde "ırz ve mal nevinden..." denmiştir.
Müslim'de bu mana bir başka üslubla ifade edilmiştir: "Ümmetimden müflis olan o kimsedir ki: Kıyamet günü namazı, orucu ve zekatı olduğu halde gelir. Ancak birine küfretmiş, diğerinin kanını dökmüş, bir diğerinin de malını yemiştir. Hasenatı, buna, öbürüne, diğerine dağıtılır. Üzerindeki borçlar bitmeden hasenatı tükenmişse öbürlerinin günahlarından alınır, üzerine yüklenir ve böylece ateşe atılır."
Bu hadis, "Bir günahkârın günahı diğerine yüklenmez" (En'am 164) ayetine muhalif düşmez. Zira bu kimse, kendi fiili ve zulmü sebebiyle cezalandırılmıştır. Çünkü hasenatı, Allah'ın kullar hakkındaki adaleti gereği, seyyiati mukabilinde alınmıştır.
Humeydî, Kitabu'l-Muvazene'de demiştir ki: "İnsanlar üç kısımdır:
* Hasenatı seyyiatına üstün gelenler.
* Seyyiatı, hasenatına üstün gelenler.
* Hasenatı ve seyyiatı müsavi olanlar.
Birinciler, Kur'an'ın nassı ile kurtuluşa ereceklerdir.
İkinciler, sevabından fazla olan günahı sebebiyle, nefhadan (İsrafil' in sûra üflemesinden) ateşten çıkanların sonuncusuna kadar, şerrinin azlığı çokluğu nisbetinde azab edilecektir.
Üçüncüler, a'raftakilerdir (A'raf cennet ve cehennem arası bir yer)."
Bu görüşü bazı alimler: "Allah'ın azab etmeyi murad ettikleri" diye kayıtlaması, keza üçüncü kısım için de: "Üç görüşten en kuvvetli olanı" diye tasrih etmesi gerekirdi diye tenkit etmişlerdir.
Ayrıca Humeydî, "Seyyiatı hasenatına galebe çalanlar da iki kısımdır: "Azab çekip, şefaatle ateşten kurtulanlar, günahı affedilip, hiç azab çekmeyenler" demiştir.[451]

5064- -2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَتُؤَدُّنَّ الْحُقُوقَ الى أَهْلِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّى يُقَادَ لِلشَّاةِ الْجَلْحَاءِ مِنَ الشَّاةِ الْقَرْنَاءِ، وَيَسْأَلَ الْحَجَرُ: لِمَ انْكَبَّ عَلى الْحَجَرِ؟ وَلِمَ نَكَأَ الرَّجُلُ الرَّجُلَ؟ قَالَ: وَكُنَّا نَسْمَعُ أَنّ الرَّجُلَ يَتَعَلَّقُ بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَهُوَ َ يَعْرِفُهُ. فَيَقُولُ: كُنْتَ تَرَانِي عَلى الْخطأِ وَعلى الْمُنْكَرِ وَ ً تَنْهَانِي[. أخرجه مسلم والترمذي الى قوله: القرناء وما بعده من زيادة رزين.»الجلحاء« التي قرن لها، ضد القرناء .

2. (5064)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü hak sahiplerine haklarını mutlaka eda edeceksiniz. Öyle ki kabış (boynuzsuz) koyun için, boynuzlu koyundan kısas alınacak, taşa (niye bir başka) taş üzerine yüklenip kaldığından; adamın adamı niye yaraladığından sorulacak."
(Ebu Hureyre) der ki: "Biz şunu da işitirdik: "Kıyamet günü, kişiyi tanımadığı birisi yakalar ve der ki: "Sen beni hata ve münker işlerken görüyordun, fakat ondan men etmiyordun!" [Müslim, Birr 6, (2582); Tirmizî, Kıyamet 2, (2422).]

---

[449] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/366-367.
[450] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/368.
[451] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/368-369.

"Boynuzlu koyun..." tabirinden gerisi Rezin'in ziyadesidir.[452]

AÇIKLAMA:

Nevevî, hadisi açıklama sadedinde der ki: "Bu hadis, hayvanların da kıyamet günü haşredileceği ve tıpkı teklif ehli insanların, çocukların, delilerin ve kendilerine tebliğ ulaşmayanların iadesi (yeniden diriltilmesi) gibi, onların da iade edileceği hususunda bir açıklamadır. Bu hususta Kur'an ve sünnette deliller mevcuttur. Ayet-i kerimede Rabb Teala şöyle buyurmuştur: "Vahşi hayvanlar haşredildiği zaman" (Tekvir 5). Ayet ve hadiste gelen bir kelimenin zahirini esas almaya aklî veya şer'î bir mani yoksa onu zahirine hamletmek vacib olur. Alimler derler ki: "Kıyamet günü, yeniden diriltilme ve haşredilmek için mücazat, mükafaat veya sevab şart değildir. Boynuzlu keçinin kabış keçi için kısas olması, teklif kısası değil, mukabele kısasıdır."[453]

-5065 -3- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ عُذِّبَ. فَقُلْتُ: أَلَيْسَ يَقُولُ اللهُ تَعالى: فأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِساباً يَسِيراً وَيَنْقَلِبُ الى أَهْلِهِ مَسْرُوراً. فقَالَ: إِنَّمَا ذلِكَ الْعَرْضُ وَلَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسَبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّ هَلَكَ[. أخرجه الخمسة إ النسائي.»مُنَاقَشَةُ الْحِسابُ« تحقيقه وتدقيقه واستقصاء فيه .

3. (5065)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Ahirette kimin hesabı münakaşa edilirse, azaba maruz kalacak demektir!" buyurmuşlardı. Ben: "Nasıl olur? Allah Teala hazretleri (mealen): "O vakit kimin kitabı sağ eline verilirse; kolay bir hesabla muhasebe edilecek ve ehline sevinçli olarak dönecek" (İnşikak 7-9) buyurmadı mı, (bu hesap münakaşası değil mi)?" dedim.
"Hayır! buyurdular, bu (münakaşa değil) arzdır. Kıyamet günü hesaba çekilen herkes mutlaka helak olmuş demektir!" [Buharî, İlim 35, Tefsir, İnşikak 1; Rikak 49; Müslim, Cennet 80, (2876); Ebu Davud, Cenaiz 3, (3093); Tirmizî, Kıyamet 6, (2428).][454]

AÇIKLAMA:

Burada geçen münakaşatü'lhesab tabiri, hesabın tahkik ve tedkikini ifade eder. Zemahşerî, Faik'te "hesap münakaşası"nı "hesapta zorluk çıkarmak, az çok hepsini ortaya dökmek, sayıya dahil etmek" şeklinde açıklar. Kişinin helak olması, burada "yapılan ince hesap sonucu, fazla gelen günahları sebebiyle azab çekmesi"dir.
Resulullah'ın arz diye ifade buyurduğu ayet-i kerime, inceden inceye yapılan bir hesabın sonucunu bildirmemiş olmakta, amelin arzını ifade etmektedir. Tîbî der ki: "Hadiste geçen "bu arzdır" ifadesinin manası şudur: "Ayette mezkur olan hesap, kulun eksikliklerine rağmen Allah'ın dünyadaki lütfunu ve bu eksikliklerin ahiretteki affını bilmesi için mü'minin amellerinin bir arzıdır."
Resulullah, bu hadislerinde "hiçbir kimsenin ameliyle cennete gidemeyeceğini" ifade ettiğine göre, ebedî cennet, insanların dünyada yaptıkları amellerin neticesi değildir. Şu halde inceden inceye, amellerimiz üzerine yapılacak hesabın sonucu olarak cennete gitmek mevzubahis olamaz. Cennet, lutf-u İlahînin neticesidir. Allah'ın lütfu tecelli edenlerin kitapları sağından verilmiş olacaktır. Şüphesiz ki, İlahî rahmetin tecellisinde amel defterinin muhtevası müessirdir.[455]

-5066 -4- وعن حُرَيْث بن قبيصة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَقلْتُ اللّهُمَّ يَسِّرْ لي جَلِيساً صَالِحاً. فَجَلَسْتُ الى أبي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه. فَقُلْتُ: إِنِّي سَأَلْتُ اللهَ أنْ يَرْزُقَنِي جَلِيساً صَالِحاً، فَحَدِّثْنِي بِحَدِيثٍ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ # لَعَلَّ اللهَ تَعالى يَنْفَعُنِي بِهِ. فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ صَـَٔـتُهُ، فإِنَّ صَلَحَتْ فَقَدْ أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ،
وإِنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ، وإِنْ انْتَقصَ مِنْ فَرِيضَتِهِ شَيْئاً. قَالَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتعالى: أُنْظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ؟ فَيُكَمَّلَ بِهَا مَا انْتَقَصَ مِنَ الْفَرِيضَةِ، ثُمَّ يَكُونُ سَائِرُ عَمَلِهِ عَلى ذلِكَ[. أخرجه الترمذي والنسائي .

4. (5066)- Hureys İbnu Kabîsa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Medine' ye geldim ve: "Ey Allahım! Bana salih bir arkadaş nasib et!" diye dua ettm. Derken Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'nin yanına oturdum. Kendisine:
"Ben, Allah'a bana salih bir arkadaş nasip etmesi için dua ettim. Bana, Resulullah'tan işittiğim bir hadis söyle! Olur ki Allah Teala hazretleri ondan faydalanmamı nasib eder!" dedim. Bunun üzerine dedi ki: "Ben, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle söylediğini işittim:
"Kıyamet günü, kişi amelleri arasında önce namazın hesabını verecek. Bu hesap güzel olursa kurtuluşa erdi demektir. Bu hesap bozuk olursa, hüsrana düştü demektir. Eğer farzında eksiklik çıkarsa Rab Teala hazretleri: "Bakın, kulumun (defterinde yazılmış) nafilesi var mı?" buyurur. Böylece, farzın eksikleri nafile (namazları) ile

[452] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/369-370.
[453] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/370.
[454] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/370-371.
[455] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/371.

tamamlanır. Sonra, bu tarzda olmak üzere diğer amelleri hesaptan geçirilir." [Tirmizî, Salat 305, (413); Nesâî, Salat 9, (1232).][456]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kişinin Allah'a karşı borçları arasında en mühiminin namaz olduğunu ifade etmektedir. Bu hadis, insanlar arasında kıyamet günü hesabı görülecek ilk şeyin kan olacağı hususunda hadise ters düşmez. Çünkü bu ikinci hadis, insanlar arasındaki hukuktan; öbürü ise Allah'a karşı olan hukuktan bahsetmektedir. Alimler bu iki hukuktan hangisi öncelik kazanır? sorusu üzerinde de durmuş ve önceliğin Allah'a karşı olan hukuk olduğunu belirtmiştir. Deliller bunu göstermektedir.
2- Hadis, hesap sırasında farzlarda çıkacak eksikliklerin, kulun sünnet ve nafile nevinden kılmış bulunduğu namazlarla tamamlanacağını, onların da hesaba gireceğini belirtiyor, yeter ki kişinin amel defterinde bu nevden ibadetler yapılmış olsun.
3- Farzdaki eksiklik nedir? sorusu farklı ihtimaller getirmiştir;
* Bir ihtimale göre, bununla farz namazların miktarca noksanlığı değil, farz namazlarda yerine getirilmesi gereken huşu, zikirler, dualar gibi farz sevabını artıran bazı sünnetler ve meşru heyetlerin noksanlığı kastedilmiş olabilir. Bu duruma göre, kişi bu sünnetleri farzda ihmal etmiş ve fakat tatavvu (nafile) namazlarda yerine getirmişse, burada oraya aktarma suretiyle oradaki eksiklik tamamlanılacak demektir.
* Keza: "Bu ifade ile, farz namazların farzları ve şartlarında ortaya çıkacak eksikliklerin kastedilmiş olması da muhtemeldir" denmiştir.
* Keza, "Bizzat farz namazlarının terki ile hasıl olan eksikliğin sünnetlerle telafi edileceği de kastedilmiş olabilir" denmiştir.
Öyleyse, hadiste, diğer farzlarda bu muhtevada yapılacak eksiklikler, nafilelerle ikmal edilecektir. Cenab-ı Hak vaadedince o yerine mutlaka gelir. Resul-i Ekrem'i de, O'nun namına haber verir. Kizbten, mübalağa ve mücazefeden uzak konuşur.[457]

-5067 -5- وعن يَحْيَى بِنْ سعيد قال:]بَلَغَنِي أَنَّ أَوَّلَ مَا يُنْظَرُ فيهِ مِنْ عَمَلِ الْعَبْدِ الصَّلَاةُ. فإنْ قُبِلَتْ مِنْهُ نُظِرَ فِيمَا بَقِى مِنْ عَمَلِهِ وإنْ لَمْ تُقْبَلْ لمْ يُنْظَرْ في شَيْءٍ مِنْ عَمَلِهِ[. أخرجه مالك .

5. (5067)- Yahya İbnu Said rahimehullah anlatıyor: "Bana ulaştığına göre, (kıyamet günü), kulun ilk bakılacak ameli namazdır. Eğer namazı kabul edilirse, geri kalan amellerine bakılır. Eğer namazı kabul edilmezse diğer amellerinin hiçbirine bakılmaz." [Muvatta, Kasru's-Salat 89, (1, 173).][458]

AÇIKLAMA için önceki hadisin açıklamasına bakılsın.[459]

-5068 -6- وعن ابن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَوَّلُ مَا يُقْضى بَيْنَ النَّاس يَوْمَ الْقِيَامَةِ في الدِّمَاءِ[. أخرجه الخمسة إ أبا داود .

6. (5068)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, insanlar arasında hükmedilecek ilk şey kandır." [Buhârî, Diyat 1, Rikak 48; Müslim, Kasame 28, (1678); Tirmizî, Diyat 8, (1396); Nesâî, Tahrim 2, (7, 83).][460]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, insanlarla ilgili hukukta ilk hesaba çekilecek meselenin "kan"la ilgili meseleler olduğunu ifade etmektedir. Bir önceki hadiste ise, ilk hesabın namazla ilgili olduğu belirtilmiştir. Zahirde bir zıtlık görülür ise de, aslında yoktur. Çünkü biri Allah hakkına ait meselelerde ilkle; diğeri ise kul hakkına ait meselelerde ilkle ilgilidir. Nitekim Nesâi'de gelen bir rivayet ikisini birlikte zikretmektedir:
"Kulun ilk hesaba çekileceği şey namazdır. İnsanlar arasında (cereyan edenlerden) ilk hesabı yapılacak şey de, kandır.
"İbnu Hacer: "En mühim olanla başlamak, prensip olması sebebiyle, bu hadis, kan meselesinin ehemmiyetini nazarlarımıza arzediyor" der. Bazı alimler: "Kaza (hüküm) insanlara hastır, hayvanlarla ilgili olarak kaza yoktur" demiş ise de, İbnu Hacer, "Bunun hatalı olduğunu, hadisin insanlar arasındaki kazanın önceliğinden

[456] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/372.
[457] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/372-373.
[458] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/373.
[459] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/373.
[460] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/373.

bahsettiğini; bu ifadede, mesela insanlar arasındaki hükümden sonra hayvanlar arasında da hüküm olacağının nefyedilmediğini" belirtir.
Yeri gelmişken kanın ehemmiyetini ifade eden bir başka hadis daha kaydetmek isteriz: "Dünyanın zevali, Allah indinde mü'min bir kulun (haksız yere) öldürülmesinden daha hafif kalır" veya "Mü'minin katli Allah indinde dünyanın zevalinden daha büyük (bir cürüm)dür." Dünyanın zevalinde, pek çok mü'minin helaki de bulunması sebebiyle hadisin ifadesinde müşkillik bulunduğu ifade edilmiş ise de, daha önce de açıklandığı üzere, burada "Allah nazarında" tabiri meseleyi halleder: Hadislerde Allah nazarında sinek kadar değeri olmadığı belirtilen dünya, ehl-i hevanın dünyasıdır, dünyanın isyanlarla, cinayetler ve haksızlıklarla dolu olan yönüdür, nefs-i emmareleri tatmin eden yönüdür. Bu yönüyle dünyanın Allah nazarında sinek kanadı kadar değeri yoktur. Öyleyse hadiste, Cenab-ı Hakk'ın esmasının tecelligâhı veya abid kullarının ibadet edip, ahiret için ekim yaptıkları dünya maksud değildir.[461]

-5069 -7- وعن أبِى برزة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ يَزُولُ قَدَمَا عِبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتّى يُسْأَلَ عَنْ أَرْبَعٍ: عَنْ عُمُرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ، وَعَنْ عِلْمِهِ مَا عَمِلَ بِهِ، وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَا أَنْفَقَهُ، وَعَنْ جِسْمِهِ فِيمَا أَبْـَهُ[. أخرجه الترمذي .

7. (5069)- Ebu Berze (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, dört şeyden sual edilmedikçe, kulun ayakları [Rabbinin huzurundan] ayrılamaz:
* Ömrünü nerede harcadığından,
* Ne amelde bulunduğundan,
* Malını nerede kazandığından ve nereye harcadığından,
* Vücudunu nerede çürüttüğünden." [Tirmizî, Kıyamet 1, (2419).][462]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, başka tariklerden de gelmiştir. Yine Tirmizî'de gelen bir başka veçhine göre "Kişiye beş şey sorulacaktır: "Ömrünü nerede tüketti, gençliğini nerede çürüttü, malını nerede kazandı, nereye harcadığı bildiği ile ne derece amel etti?" Bu rivayette, gençliğin ayrıca mevzubahis edilmesi, insan hayatı içerisinde onun ayrı bir ehemmiyet taşıdığını ifade eder. Ehemmiyetlidir, çünkü ibadet vs.yi yapmada güçkuvvet bulunan bir devredir. Bu devrede yapılan ibadetler daha kıymetlidir.
2- Yine Tirmizî'nin bir hadisi, kişinin Allah huzurunda tek başına hesap vereceğini daha açık olarak ifade eder: "Sizden herbirinize mutlaka, arada herhangi bir tercüman bulunmadan Rabbisi, kıyamet günü konuşacaktır. Kişi sağına bakacak, hayatta göndermiş olduğu (salih) amelden başka bir şey göremeyecek. Sonra soluna bakacak, yine dünyada iken gönderdiği (kötü) amelden başka bir şey görmeyecek. Sonra karşısına bakacak, ateşin kendisini beklediğini görecek." Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bu noktada şu tavsiyede bulunur:
"Sizden her kim kendini ateşe karşı, bir yarım hurmayla da olsun, koruyabilirse onu yapsın."[463]

-5070 -8- وعن أبِى سَعِيد وأبِي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهما قا:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يُؤْتَى بِالْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. فَيَقُولُ اللهُ تَعالى لَهُ: أَلَمْ أَجْعَلْ لَكَ سَمْعاً وَبَصَراً وَماً وَوَلداً، وَسَخَّرْتُ لَكَ ا'نْعَامَ وَالْحَرْثَ، وَتَرَكْتُكَ تَرْأسُ وَتَرْبَعُ؟ أَكُنْتَ تَظُنُّ أَنَّكَ كُنْتَ مُـَقِيَّ يَوْمَكَ هذا؟
فَيَقُولُ َ، فَيَقُولُ لَهُ: الْيَوْمَ أَنْسَاكَ كَمَا نَسِيتَنِي[. أخرجه الترمذي.وقال معنى قوله »أَنْسَاكَ كَمَا نَسِيتَنِي« أتركك في العذاب.»التَّرَوُّسُ« التقدم على القوم بأن يصير رئيسهم، وتربع: أي تأخذ المرباع وهو ربع المغانم يأخذه رئيس الجيش لنفسه، وروي ترتع بتاءين من التنعم والرتع .

8. (5070)- Ebu Saîd ve Ebu Hureyre (radıyallahu anhümâ) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü kul (hesap vermek üzere huzur-u İlahîye) getirilir. Allah Teala hazretleri:
"Ben sana kulak, göz, mal ve evlat vermedim mi? Sana hayvanları ve ekimi musahhar kılmadım mı? Seni bunlara baş olmak, onlardan istifade etmek üzere serbest bırakmadım mı? Acaba, benimle bugünkü şu karşılaşmanı hiç düşündün mü?" diye soracak. Kul da: "Hayır" diyecek. Allah Teala hazretleri: "Öyleyse bugün ben de seni unutacağım, tıpkı senin (dünyada) beni unuttuğun gibi!" buyuracak." [Tirmizî, Kıyamet 7, (2430).][464]

AÇIKLAMA:

[461] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/373-374.
[462] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/374-375.
[463] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/375.
[464] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/376.

Hadis, sayılan nimetlere mazhar olan bir kimsenin, nimetlere şükürle mukabele etmemesi halinde kıyamet günü, Cenab-ı Hakk'ın da onu nisyana (unutulmaya) mahkum edeceğini bildirmektedir. Allah'ın kulu unutması, onu azaba terketmesi, rahmetini tecelli ettirerek, azabtan kurtarmaması demektir.[465]

-5071 -9- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قَال:]قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فَقَالَ: هَلْ تُضارُّونَ في رُؤْيَةِ الشَّمْسِ في الظَّهِيرَةِ لَيْسَتْ في سَحَابَةٍ؟ قَالُوا: َ قَالَ: هَلْ تُضَارُونَ في رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْسَ في سَحَابَةٍ؟ قَالُوا: َ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ َ تُضَارُّونَ في رُؤْيَةِ رَبِّكُمْ إِ كَمَا تُضَارُّونَ في رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا فَيُلْقَى الْعَبْدُ رَبَّهُ. فَيَقُولُ: أَيْ قُلْ أَلَمْ أُكْرِمْكَ وَأُسَوِّدْكَ وَأُزَوِّجْكَ وَأُسَخِّرْ لَكَ الْخَيْلَ وَالِبلَ وَأَتْرُكُكَ تَرْأَسُ وَتَرْبُعُ فَيَقُولُ: بَلَى يَا رَبِّ فَيَقُولُ: أَظَنَنْتَ أَنَّكَ مُ َقِيَّ؟ فَيَقُولُ: َ. فَيَقُولُ إِنِّي أَنْسَاكَ كَمَا نَسِيْتَنِي. ثُمَّ يَلْقَى الثَّانِي فَيَقُولُ لَهُ مِثْلَ ذلِكَ. ثُمَّ يَقُولُ لِلثَّالِثِ مِثْلَ مَا قَالَ لِ‘وَّلِ. فَيَقُولُ: بَلَى يَا رَبِّ. فَيَقُولُ: أَظَنَنْتَ أَنَّكَ مُ َقِيَّ. فَيَقُولُ: أَي رَبِّ آمَنْتُ بِكَ وَبِكِتَابِكَ وَرُسُلِكَ، وَصَلَّيْتُ وَصُمْتُ وَتَصَدَّقْتُ، وَيُثْنِي بِخَيْرِ مَا اسْتَطَاعَ. فَيَقُولُ: أَههُنَا مَنْ يَشْهَدُ لَكَ؟ فَيَقُولُ: َ. فَيَقُولُ: Œن يُبْعَثُ عَلَيْكَ شَاهِدٌ فَيَتَفَكَّرُ في نَفْسِهِ مَنْ ذَا الَّذِى ي َشْهَدُ عَلَيّ؟ فَيُخْتَمُ عَلى فيهِ. فَيُقَالُ لِفَخِذِهِ انْطِقي، فَتَنْطِقُ فَخِذُهُ وَلَحْمُهُ وِعِظَامُهُ بِعَمَلِهِ، وَذلِكَ لِيُعْذَرَ مِنْ نَفْسِهِ، وذلِكَ الْمُنَافِقُ الَّذِي سَخِطَ اللهُ تَعالى عَلَيهِ[. أخرجه مسلم.»الظَّهِيرةُ« شدة الحر وقت الظهر.وقوله » تضَارّونَ« بتخفيف الراء مع ضم أوله من الضير، وبتشديدها مع الفتح من المضارة، ومعناهما سواء: أي يضايق بعضكم بعضاً في رؤيته و ينازعه و يخالفه بل تكونون متفقين في رؤيته.»فُلُ« ترخيم فن.و»سَوّدتُ« الرجل: إذا جعلته سيداً في قومه .

9. (5071)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Ashab, Resulullah'a): "Ey Allah'ın Reulü! Kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm: "Bulutsuz bir günde, öğle vaktinde güneşi görme hususunda bir itişip kakışmanız olur mu?" diye sordu. Ashab: "Hayır!" deyince:
"Bulutsuz (dolunaylı) gecede ayı görmekte itişip kakışmanız olur mu?" diye tekrar sordu. Ashab yine: "Hayır!" deyince:
"Nefsim yed-i kudretinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, Rabbinizi görme hususunda da hiçbir itişip kakışmanız olmayacak. Tıpkı güneş ve ayı görmede itişip kakışmanız olmadığı gibi. Böylece kul, Rabbiyle karşı karşıya gelecek. Rabb Teala:
"Ey filan! Ben sana ikram etmedim mi? Seni efendi yapmadım mı? Sana zevce vermedim mi? Atı, deveyi sana musahhar (hizmetçi) kılmadım mı? Reislik yapmana, ganimet malından dörtte bir almana müsaade etmedim mi?" diye soracak. Kul:
"Evet ey Rabbim!" diyecek. Rab Teala:
"Benimle karşılaşacağını hiç düşünmedin mi?" diyecek. Kul bu soruya: "Hayır!" karşılığını verecek. Rab Teala da:
"Öyleyse şimdi de ben seni unutuyorum. Tıpkı (dünyada) sen beni unuttuğun gibi!" diyecek. Sonra ikinci kul Allah'ın karşısına çıkar. Rab Teala ona da aynı şeyleri söyler. Sonra üçüncüye de birinciye söylediklerinin aynısını söyler. Kul: "Evet! ey Rabbim!" der. Rab Teala da:
"Benimle karşılaşacağını hiç aklından geçirdin mi?" diye sorar. Kul:
"Ey Rabbim, sana, kitaplarına ve peygamberlerine inandım. Namaz kıldım, oruç tuttum, sadaka verdim!" der ve elinden geldiğince (Hak Teala hakkında) hayır senada bulunur. Rab Teala:
"Bu hususta lehine şehadet edecek biri var mı?" diye soracak. Kul:
"Hayır, yok!" diyecek. Rab Teala:
"Şimdi senin aleyhine bir şahit gönderilecek!" der. Kul kendi kendine: "Benim aleyhime şahidlik yapacak da kim?" diye içinden düşünür. Kulun ağzı mühürlenir. Uyluğuna: "Haydi konuş!" denir. Uyluğu , eti, kemiği konuşup, onun amelini haber verirler. Bu, onun kendisi için bir özür aramaması içindir. Bu kimse, Allah'ın gadabına uğrayan münafıktır." [Müslim, Zühd 16, (2968).][466]

-5072 -10- وعن ابن المُسَيَّبْ وعطاء بن زيد الليثي عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ النَّاسَ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فقَالَ: هَلْ تُمَارُونَ في رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَيْسَ دُونَهُ سَحَابٌ؟ قَالُوا: َ يَارَسُولَ اللهِ. قالَ: هَلْ تُمَارُونَ في رُؤْيَةِ الشَّمْسِ لَيْسَ دُونَهَا سَحابٌ؟ قَالُوا: َ. قَالَ: فإِنَّكُمْ تَرَوْنَهُ كذلِكَ، يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيَقُولُ: مَنْ كَانَ يَعْبُدُ شَيْئاً فَلْيَتَّبِعْهُ. فَمِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ الشَّمْسَ. وَمِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ الْقَمَرَ وَمِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ الطَّواغِيتَ. وَتَبْقى هذِهِ أُمَّةُ فيهَا مُنَافِقُوهَا، فَيأتِيهِمُ اللهُ تَعالى. فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ. فَيَقُولُونَ هذَا مَكَانُنَا، حَتّى يَأْتِيَنَا رَبُّنَا، فإِذَا جَاءَ رَبُّنَا عَرَفْنَاهُ. فَيَأْتِيهُمُ اللهُ، فَيَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ، فَيَقُولُونَ: أَنْتَ رَبُّنَا، فَيَدْعُوهُمْ، وَيُضْرَبُ الصِّرَاطُ بَيْنَ ظَهْرَانِيْ جَهَنَّمَ، فأكُونُ أَوَّلَ مَنْ يَجُوزُ مِنَ الرُّسُلِ بِأُمَّتِهِ، وَ َ يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ إِ الرُّسُلُ، وَكَ َمُ الرُّسُلُ يَوْمَئِذٍ: اَللّ ُهُمَّ سَلِّمْ سَلِّمْ، وَفي جَهَنَّمَ كَ َلِيبُ مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ. هَلْ رَأَيْتُمْ شَوْكَ السَّعْدَانِ؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: فإِنَهَا مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ، غَيْرَ أَنَّهُ يَعْلَمُ قَدْرَ عِظَمِهَا إِ اللهُ تَعالى، تَخْطَفُ النَّاسَ بِأَعْمَالِهِمْ، فَمِنْهُمْ مَنْ يُوبَقُ بِعَمَلِهِ. وَمِنْهُمْ مَنْ يُخَرْدَلُ ثُمَّ يَنْجُو، حَتّى إِذَا اَرادَ اللهُ رَحْمَةَ مَنْ أَرَادَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ أَمَرَ الْمَ َئِكَةَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللهَ. فَيَعْرِفُونَهُمْ بِآثَارِ السُّجُودِ، وَحَرَّمَ اللهُ تَعالى عَلى النَّارِ أَنْ تَأْكُلَ مَوْضِعَ السُّجُودِ،

[465] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/376.
[466] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/377-378.

فَيَخْرُجُونَ، وَقَدِ امْتُحِشُوا، فَيُصَبُّ عَلَيْهِمْ مَاءُ الْحَيَاةِ، فَيَنْبُتُونَ تَحْتَهُ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ. ثُمَّ يَفْرُغُ اللهُ مِنَ الْقَضَاءِ بَيْنَ الْعِبَادِ وَيَبْقَى رَجُلٌ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَهُوَ آخَرُ أَهْلِ النَّارِ دُخُوًّ الْجَنَّةَ؛ مُقْبِلٌ بِوَجْهِهِ قِبَلَ النَّارِ، فَيَقُولُ: يَا رَبِّ اصْرِفْ وَجْهِي عَنِ النَّارِ فَقَدْ قَشَبَنِي رِيحُهَا وَأَحْرَقَنِي
ذَكَاهَا، فَيَدْعُو اللهَ عَزَّ وَجَلَّ بِمَا شَاءَ أَنْ يَدْعُوَهُ بِهِ ثُمَّ يَقُولُ اللهُ: هَلْ عَسَيْتَ إِنْ أُعْطِيتَ ذلِكَ أَنْ تَسْأَلَ غَيْرَ ذلِكَ؟ فَيَقُولُ: َ، وَعِزَّتِكَ وَجَ ِلِكَ، َ أَسْأَلُكَ غَيْرَهُ، فَيُعْطِي اللهَ مَا شَاءَ مِنْ عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ أَنْ َ يَسْأَلَهُ غَيْرَهُ، فَيَصْرِفُ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ. فإِذَا أَقْبَلَ بِوَجْهِهِ عَلَى الْجَنَّةِ، وَرَأَى بَهْجَتَهَا سَكَتَ مَا شَاءَ اللهُ تَعالى أَنْ يَسْكُتَ. ثُمَّ قَالَ: يَا رَبِّ قَدِّمْنِي عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ. فَيَقُولُ اللهُ تَعالى لَهُ: أَلَسْتَ قَدْ أَعْطَيْتَ الْعُهُودَ وَالْمَوَاثِيقَ أَنْ تَسأَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنْتَ تَسأَلُ؟ وَيْحَكَ يا ابْنُ آدَمَ مَا أَغْدَرَكَ! فَيَقُولُ: يَا رَبِّ، َ أَكُونُ أَشْقَى خَلْقِكَ، فَيَقُولُ: هَلْ عَسَيْتَ إِنْ أُعطِيتَ ذلِكَ أَنْ تَسْأَلَ غَيْرَهُ؟ فَيَقُولُ: َ، وَعِزّتِكَ وَجَ ِلِكَ َ أَسْأَلُ غَيْرَهُ. وَرَبُّهُ يُعْذِرُهُ، ‘نَّهُ يَرَى مَا صَبْرَ لَهُ عَنْهُ. فَيُعْطِي رَبَّهُ مَا شَاءَ مِنْ عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ فَيُقَدِّمُهُ الى بَابِ الْجَنَّةِ. فإِذَا بَلَغَ بَابَهَا وَرأى زَهْرَتَها وَمَا فيهَا مِنَ النَّضْرَةِ وَالسُّرُورِ سَكَتَ مَا شَاءَ اللهُ أَنْ يَسْكُتَ. ثُمَّ يَقُول: يَا رَبِّ أَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ. فَيَقُولُ: وَيْحَكَ يَا ابْنَ آدَمَ مَا أَغْدَرَكَ أَلَيْسَ قَدْ أَعْطَيْتَ الْعُهُودَ وَالْمَوَاثِيقَ أَنْ َ تَسأَلَ غَيْرَ الَّذِي قَدْ أُعْطِيتَ؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ َ تَجْعَلْنِي أَشْ ْقى خَلْقِكَ، فَيضْحَكَ اللهُ مِنْهُ. ثُمَّ يَأْذَنُ لَهُ في دُخُولِ الْجَنَّةِ وَيَقُولُ لَهُ: تَمَنَّ! فَيَتَمَنَّى، حَتّى إِذَا انْقَطَعَتْ أُمْنِيَّتُهُ. قَالَ اللهُ تَعالى: تَمَنَّ كَذَا وَكذَا، يُذَكِّرُهُ رَبُّهُ، حَتّى إِذَا انْتَهَتْ بِهِ ا‘مَانِيُّ. قَالَ اللهُ تَعالى: لَكَ ذلِكَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ. قَالَ أَبُو سَعيدٍ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: لَكَ ذلِكَ وَعَشْرَةُ أَمْثَالِهِ مَعَهُ[. أخرجه الشيخان والترمذي.»السّعدانُ« نبت ذو شوك معقف من مراعي ا‘بل الجيدة.و»المُخردلُ« المرمّي المصروع؛ وقيل: المقطع، والمعنى أنه تقطعه كليب الصراط حتى يقعُ في النّار.و»ا‘متحَاشُ« احتراق.و»الحِبةُ« بكسر الحاء البذورات، وبفتحها كالحنطة والشعير .
و»حَميلُ السَّيْلِ« هو الزبد وما يلقيه على شاطئه.و»قَشبني ريحها« أي آذاني.و»القشبُ« السّم فكأنه قال: قد شمني ريحها.و»ذَكاها« مفتوح ا‘ول مقصور: اشتغالها ولهبها.و»زَهرَتُهَا« حسنها ونضارتها وبهجتها .

10. (5072)- İbnu'l-Müseyyeb, Atâ İbnu Zeyd el-Leysî, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'den naklen anlatıyor: "İnsanlar Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Ey Allah'ın Resulü! Kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?" diye sordular. O da: "Siz bulutsuz dolunay gecesinde ayı görmekten şüpheye düşer misiniz?" diye sordu. Onlar;
"Hayır! Ey Allah'ın Resulü!" diye cevap verdiler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Bulutsuz bir günde güneşi görmekten şüphe eder misiniz?" diye tekrar sordu. Ashab yine: "Hayır!" cevabını verdiler. Bunun üzerine:
"Şunu bilin ki, siz Rabbinizi de böyle göreceksiniz. Kıyamet günü, insanlar haşrolunurlar. (Rab Teala):
"Kim (Benden başka) bir şeye tapıyor idiyse ona tabi olsun!" buyurur. Onlardan bir kısmı güneşe, bir kısmı aya, bir kısmı da putlara tabi olurlar. Orada, münafıklarıyla birlikte bu ümmet kalır. Allah onlara [tanımadıkları bir surette] yaklaşır.
"Ben sizin Rabbinizim!" buyurur. Oradakiler:
"[Senden Allah'a sığınırız]. Biz, Rabbimiz bize gelinceye kadar bu yerdeyiz! Rabbimiz gelince biz onu tanırız!" derler. Derken Rableri [onların tanıyacağı surette] gelir. "Ben Rabbinizim!" der. Onlar da:
"Sen Rabbimizsin!" derler. Rab Teala onları (cennete) davet eder. Cehennemin üzerine sırat kurulur. Peygamberler arasında, ümmetiyle sırattan ilk geçen ben olurum. O gün peygamberler dışında kimse konuşmaz. Peygamberlerin o günkü kelamı da:
"Allahümme sellim, Allahümme sellim (Ey Rabimiz selamet ver, ey Rabbimiz selamet ver!" olacak. Cehennemde, deve dikeninin[467] dikenleri gibi kancalar var. Deve dikeninin dikenlerini gördünüz mü?" diye sordu. Ashab: "Evet!" deyince Aleyhissalâtu vesselâm devam etti:
"İşte o kancalar, tıpkı deve dikeninin dikenleri gibidir. Ancak, onların büyüklüğü ne kadardır, Allah'tan başka kimse bilmez. İnsanları (kötü) amelleri sebebiyle kapar. İnsanların bir kısmı (kötü) ameli sebebiyle helak olur. Bir kısmı da ateşin içine yıkılır, sonra kurtulur. Allah, ateş ehlinden kurtarmak istediklerine rahmet etmeyi irade edince, ateş ehlinden Allah'a ibadet etmiş olanları, ateşten çıkarmaları için meleklere emreder. Melekler bu kimseleri, secde izleriyle tanırlar. Çünkü Allah Teala hazretleri secde mahallinin yakılmasını ateşe haram etmiştir.
Onlar böylece ateşten çıkarlar. Hepsi de ateşten kavrulmuş vaziyettedir. Üzerlerine hayat suyu dökülür. Selin getirdiği milli topraktan habbelerin (filiz açıp) bitmesi gibi, suyun değdiği yerler yeniden bitecek.
Rabb Teala, sonra, kullar arasındaki hükmünü tamamlayacak. Derken cennetle cehennem arasında bir kul kalacak. Bu, cennete girmede cehennemliklerin sonuncusudur. Yüzü cehenneme doğru ilerlerken:
"Ey Rabbim! Yüzümü ateş tarafından çevir! Kokusu beni perişan etti, alevi de beni kavurdu" diye yalvaracak. Allah Teala'ya, kendisine dua etmesini dilediği kadar duada bulunacak. Sonra Allah Teala hazretleri:
"Ben bu istediğini versem, bundan başkasını da ister misin?" diye soracak. Adam: "İzzet ve celaline yemin olsun hayır! Bundan başkasını istemem!" diyecek ve istemeyeceği hususunda Allah'a ahd u mîsakta bulunacak. (Allah), bunun üzerine yüzünü ateşten çevirecek. Adam yüzüyle cennete yönelince ve onun güzelliğini görünce,

[467] Sa'dân: Develerin otladığı kırlarda biten dikenli bir bitkidir. Bitkinin her tarafından dikenler çıkar (Ahterî). Halkımız bu bitkiye deve dikeni der.

Allah'ın dilediği bir müddet susacak. Sonra (dayanamayıp): "Ey Rabbim! Beni cennetin kapısına yaklaştır!" diyecek. Allah Teala hazretleri:
"Sen bana istemiş olduğundan başka bir talepte bulunmayacağına dair ahd u mîsakta bulunmadın mı? Ey ademoğlu yazık sana! Sen ne dönekmişsin!" diyecek. Adam:
"Ey Rabbim! Mahlukatın en bedbahtı ben olmayayım!" diyecek. Rab Teala: "Sana bu istediğin verilse, acaba başka bir şey istemeyecek misin?" der. Adam: "Hayır! İzzetine ve celaline yemin olsun hayır! Başka bir şey istemeyeceğim!" diyecek. Rabbi de onu mâzur addedecek. Çünkü o, sabredilemeyecek bir şeyler görmüştür. Adam, Rabbine, istediği ahd u misakta bulunur. (Rabbi de) onu cennetin kapısına yaklaştırır. Kapıya yaklaşıp onun güzelliğini ve içindeki taravet ve sürüru görünce, Allah'ın dilediği kadar sesini keser. (Fakat daha fazla dayanamayıp atılır):
"Ey Rabbim! Beni cennete koy!" der. Rab Teala:
"Ey ademoğlu yazık sana! Sen ne dönekmişsin! Sana verilenlerin dışında bir şey istemeyeceğine dair bana ahd u mîsak vermedin mi?" diyecek. Adam: "Ey Rabbim! Beni mahlukatın en bedbahtı yapma!" diyecek. Allah onun bu haline gülecek. Sonra ona cennete girmesi için izin verecek ve:
"Dile (ne dilersen!)" diyecek. Adam dileyecek. Öyle ki, hiçbir arzusu kalmayacak. Allah yine de: "Şunları şunları da iste!" deyip, istemesi gereken şeyleri zikredecek. Böylece istenecek şeyler bitince Allah Teala hazretleri:
"Bütün bunlar, bir misliyle sana verilmiştir!" buyuracak."
Ebu Saîd der ki: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Bütün bunlar, on misliyle birlikte sana verilmiştir!" dediğini işittim." [Buhârî, Rikak 52, Ezan 129, Tevhid 24; Müslim, İman 299, (182); Tirmizî, Cennet 20, (2560).][468]

AÇIKLAMA:

Hesap gününün çeşitli ahvalini gözlerimizin önüne seren bu hadisten İslam alimleri birçok fevaid çıkarmışlardır. Mühimlerini kaydediyoruz:
* Kişinin, hakikatı anlaşılmayan şeylere muhatap olması caizdir.
* Bu çeşit meselelerin, kişinin anlayacağı bir üslubla ifade edilmesi de caizdir.
* Ahiret umuru, dünyadakilere sadece ismen benzer, hakikatleri ayrıdır.
* Kula teklif, cennet veya cehennemde kesin olarak yerini almadıkça devam etmektedir. Ancak Mevkıf'ta emre uymak iradî değil, ızdırârîdir.
* İmanın fazileti ifade edilmiştir. Çünkü, münafık, zahirî olarak bile imanı takınmış olduğu halde onun hürmeti, imanın verdiği nur sönünceye kadar devam etmiştir.
* Sırat köprüsü, incelik ve keskinliğe rağmen Hz. Adem'den kıyamete kadar gelen bütün yaratılanları istiab edecek genişliktedir.
* Ateş, büyüklüğüne ve şiddetine rağmen yakması emredilen hududu taşmamaktadır.
* İnsanoğlu cürmünün küçüklüğüne rağmen muhalefetten geri kalmıyor.
* Duanın fazileti ifade edilmekte, kişi zahirde liyakatli gözekmese bile, duasının kabul edileceğine kuvvetli bir ümit verilmektedir. Çünkü Allah'ın rahmeti pek geniştir.
* "Şefaat sadece günahkâr olanlar için vardır" diye hükmederek, başkalarının şefaat talep etmeyeceğini iddia edenlerin hilafına, şefaat talep etmenin caiz olduğu gözükmektedir. Nitekim bazı açıklamalarda sabit olduğu üzere:
** Sorgusuz sualsiz cennete girebilmek için de şefaatçi talebine gerek vardır.
** Kusurlu olduğunu itiraf eden akıl sahibi herkes, kusurlarının affını talep etmeye muhtaçtır. Acaba kemal iddia eden mü'min çıkar mı? Çıksa, bu noksan sahibi olmanın delili olmaz mı?
** Keza hiçbir kimse amelinin makbul olduğundan emin olamaz. Öyleyse sahib-i amel de amelinin kabul edilmesi için şefaate muhtaçtır. Öyleyse "Günahkâr olmayanlara şefaat talep etmesi gerekmez" diyen kimse için Allah'tan mağfiret ve rahmet de istenmemesi gerekir. Bu ise Resulullah ve seleften gelen duaların mahiyetine ters düşen bir durumdur. Zira herkes Allah'tan rahmet ve mağfiret talep etmiştir.
* Ahirette Allah'ı görmek kesindir. Ancak bunun mahiyetini Allah bilir, insanlar idrak edemez. Allah'ı görmek mü'minlere hastır. Münafıklar ve Ehl-i Kitap bundan mahrumdur.
* Bu ümmetten bir cemaat, ateşte azap çektikten sonra, şefaat ve rahmete mazhar olarak oradan çıkacaklardır. Bu hususta başka deliller de mevcuttur.
* Muvahhid olanların ta'zibi, mertebelerine göre farklı olacaktır. Bir kısmı ayaklarına kadar, bir kısmı bacaklarına kadar azaba maruz kalacaktır.
* Secde mahallerini ateş yakmayacaktır. Bunlar ölecekler, azapları da, yakılmaları ve cennete girmekten mahrum kalmaları suretiyle olacaktır. Kâfirler ise azabı tatmak için, ölmeyecekler; istirahat verecek bir hayat da

[468] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/381-383.

yaşamayacaklar. Bir Ebu Hureyre rivayetinde bu hususta şu tasrih mevcuttur: "Mü'minler ateşe girince ölürler. Allah onları ateşten çıkarmak istedi mi, o saatte azap elemini değdirir."
* Hadiste, insan fıtratında mevcut olan tamahkârlık kuvvesi ve matlubunu tahsilde başvurduğu hilesi de gözükmektedir: "Önce ateşten uzaklaştırılmayı, böylece cennet ehliyle az bir irtibat kurmayı talep eder, sonra onlara yaklaşmayı." Hatta bir rivayette ağaç ağaç yaklaşma, sonra girme talep ettiği belirtilmiştir. Şu halde bu durum, insanı hayvanlardan üstün kılan fikir, akıl gibi vasıfların "yeniden dirilme"den sonra tekrar insana geri geleceğini ifade eder.[469]

5073- 11- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يُعْرَضُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَ ثَ عَرَضَاتٍ، فأَمَّا عَرْضَتَانِ، فَجِدَالٌ وَمَعاذِيرُ. فَعِنْدَ ذلِكَ تَطِيرُ الصُّحُفُ في ا ْيْدِي، فآخِذٌ بِيَمِينِهِ وَآخِذٌ بِشِمَالِهِ[. أخرجه الترمذي .

11. (5073)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü insanlar üç kere Allah'a arzedilirler: İlk iki arzedilmede cidal ve özür beyanı vardır. Ama üçüncü arzedilme esnasında ellerde sahifeler uçuşur, kimisi sağ eliyle, kimisi de sol eliyle alır." [Tirmizî, Kıyamet 5, (2427).][470]

AÇIKLAMA:

1- Kâri'nin açıklamasına göre, insanlar birinci arz sırasında kendilerini müdafaa edecekler: "Bize peygamber gelmedi" diye Allah'a karşı vaziyet alacaklar.
İkinci arzda ise, gerçekleri itiraf edecekler. Ancak: "Bu günahları sehven, hataen ve cehaletle yaptım, kastım yoktu..." gibi özürleri ileri sürecekler.
Üçüncü arzda ise, herkesin amel defteri ortaya çıkarılacak, saklamaya te'vile imkan kalmayacak. Defterini sağ elinde tutanlar saadet ehlidir, sol elinde tutanlar ise şekavet ehlidir.
2- Tirmizî, hadisin bir veçhiyle zayıf olduğunu belirtir. Ancak rivayet daha makbul vecihlerden de gelmiştir.[471]

5074- 12- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما:]وَسَأَلَهُ رَجُلٌ مَاذَا سَمِعْتَ في النَّجْوَى؟ فقالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: يُدْنَى الْمُؤْمِنُ مِنْ رَبِّهِ حَتّى يَضَعَ عَلَيْهِ كَنَفَهُ فَيُقَرِّرُهُ بِذُنُوبِهِ. فَيَقُولُ: أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟ أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا؟ فَيَقُولُ: أَعْرِفُ رَبِّ، مَرَّتَيْنِ. فَيَقُولُ: سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ في الدُّنْيَا، وَأَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ. ثُمَّ يُعْطَى صَحِيفَةَ حَسَنَاتِهِ، وَأَمَّا اŒخَرُونَ مِنَ الْكُفَّارِ وَالْمُنَافِقِينَ فَيُنَادَى بِهِمْ عَلَى رُؤُسِ الْخَ ئِقِ: هؤُ ءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلى رَبِّهِمْ. أَ لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِينَ[. أخرجه الشيخان .

12. (5074)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam bana: "(Kıyamet günü Allah'ın kişiye hususi) hitabı hakkında ne işittin?" diye sordu. Şu cevabı verdim:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Mü'min Rabbine yaklaştırılır. Öyle ki, (Allah onun) üzerine himayesini indirir ve günahlarını itiraf ettirir. Ona sorar: "Şu şu günahlarını biliyor musun?" Mü'min kul, iki kere:
"Evet ey Rabbim, biliyorum!" der. Rab Teala da:
"Dünyada iken bunları örterek seni teşhir etmemiştim. Bugün de onları senden affediyorum!" buyurur. Sonra ona hasenat defteri verilir. Amma, kâfirlere ve münafıklara gelince, bunlarla ilgili olarak, bütün mahlukatın huzurunda:
"Bunlar Allah namına yalan söylemişler (böylece büyük bir zulümde bulunmuşlardır). Haberiniz olsun! Allah'ın laneti zalimleredir" diye nida olunur" dediğini işittim."[Buharî, Mezalim 2, Tefsir, Hud 4, Edeb 60, Tevhid 36; Müslim, Tevbe 52, (2768).][472]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de temas edildiği gibi (5069-5070) her kul Allah'ın karşısına çıkarılıp, birer birer hesaptan geçirilecektir. Bu muhasebede Allah mü'min kuluna bir rahmet olarak hususi şekilde hitap edecek, kusurlarını, başkaları duymayacak şekilde sayıp dökecektir. İşte bu hitap necva kelimesiyle ifade edilmiştir. Necva, fısıldamak, başbaşa konuşmak, gizli konuşmak gibi manalara gelir. Kirmanî: "Bu hitaba necva denmesi, kâfire olan hitabın aleni olması sebebiyledir" der.
2- Hadiste, kişinin gizli yaptığı günahları başkasına açmamasına bir telmih mevcuttur. Çünkü, Cenab-ı Hak dünyada gizli kalan günahları kıyamet günü affettiğini ifade etmektedir. Bu ifadenin manayı muhalifinden, alenî yapılan veya aleniyet kazanan günahların affı hususunda garanti olmadığı manası çıkar.

---

[469] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/383-385.
[470] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/385.
[471] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/385.
[472] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/386.

Şarihler bu sadedde gelen hadislere dayanarak, kıyamet günü âsi mü'minlerin iki kısım teşkil edeceğini söylemişlerdir.
Birinci kısım: Günahı kendisi ile Rabbi arasında kalanlar. İbnu Ömer hadisi, bunların da iki kısma ayrıldığını ifade eder:
* Günahı dünyada örtülenler, Allah kıyamet günü bu günahları onlara karşı örtecektir.
* Günahları aşikâr olanlar. Hadis bunların kıyamet günü öncekilerin hilafına muamele göreceğini ifade eder.
İkinci kısım: Günahı kendisi ile kullar arasında olanlar. Bunlar da iki kısımdır:
* Günahları, sevaplarına galebe çalanlar: Bunlar ateşe girerler, şefaatle tekrar çıkarlar.
* Günah ve sevapları eşit olanlar: Bunlar da aralarında kısaslaşmadan cennete giremezler.[473]

-5075 -13- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالتْ:]جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: يا رَسُولَ اللهِ! إنَّ لِي مَمْلُوكِينِ يَكْذِبُونَنِي وَيخُونُونَنِي وَيَعْصُونَنِي فأشْتِمُهُمْ وَأضْرِبُهُمْ. فَكَيْفَ أنَا مِنْهُمْ؟ فقَالَ رَسُولُ اللهِ #: إذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُحْسَبُ مَا خَانُوكَ وَكَذَبُوكَ وَعَصَوْكَ وَعِقَابُكَ وَإيَّاهُمْ. فَإنْ كَانَ عِقَابُكَ إيّاهُمْ بِقَدْرِ ذُنُوبِهِمْ كَانَ كَفَافاً، لَكَ وَلَ عَلَيْكَ، وَإنْ كَانَ عِقَابُكَ إيّاهُمْ دُونَ ذَنْبِهِمْ كَانَ فَضْلٌ لَكَ، وإنْ كَانَ عِقَابُكَ إيّاهُمْ فَوْقَ ذُنُوبِهِمْ اقْتَصَّ لَهُمْ مِنْكَ الْفَضْلَ. فَتَنَحّى الرَّجُلُ يَبْكِي. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ #: أمَا تَقْرأ قَوْلَ اللهِ عَزّ وَجَلّ؛ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَ تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئاً وإنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ. فَقَالَ الرَّجُلُ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا أجِدُ لِي وَلِهؤُلَءِ شَيْئاً خَيْراً مِنْ مُفَارَقَتِهِمْ. أُشْهِدُكَ أنَّهُمْ كُلَّهُمْ أحْرَارٌ[. أخرجه الترمذي .

13. (5075)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir adam gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Benim kölelerim var, bana yalan söylüyorlar ve bana ihanet ediyorlar, bana isyan ediyorlar. Ben de onlara şetmediyor ve dövüyorum. Onlar yüzünden (Allah yanında) durumum ne olacak?" diye sordu. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):
"Kıyamet günü onlar, sana olan ihanetleri, isyanları ve yalanları sebebiyle muhasebe olacaktır. Senin onlara verdiğin ceza ise, eğer cezan onların günahları nisbetinde ise, başabaştır; ne lehine ne de aleyhine olur. Eğer onlara verdiğin ceza günahlarından az ise bu senin için bir fazilet olur. Eğer onlara verdiğin ceza günahlarından çok olursa, bu fazla kısım sebebiyle onlar lehine sana kısas yapılır" buyurdular. Bunun üzerine adam huzurdan çekildi, ağlamaya ve dövünmeye başladı. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm) dedi ki:
"Sen Allah'ın kitabını okumuyor musun? (Bak ne diyor!) (Mealen): "Biz kıyamet gününe mahsus adalet terazileri koyacağız. Artık hiçbir kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmayacaktır. (O şey) bir hardal tanesi kadar bile olsa, onu getiririz (mizana koyarız). Hesapçılar olarak da biz yeteriz" (Enbiya 47). Adam tekrar:
"Allah'a yemin olsun, ey Allah'ın Resulü! Ben hem kendim ve hem de onlar için, ayrılmalarından daha hayırlı bir şey göremiyorum. Seni şahid kılıyorum, hepsi hürdür, (azat ettim)"dedi." [Tirmizî, Tefsir, Enbiya, (3163).][474]

-5076 -14- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]ضحِكَ رَسُولُ اللهِ # فقَالَ: هَلْ تَدْرُونَ مِمَّ أضْحَكُ؟ قُلْنَا: اللهُ وَرَسُولُهُ أعْلَمُ. قَالَ: مِنْ مُخَاطَبَةِ الْعَبْدِ رَبَّه. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أَلَمْ تُجِرْنِي مِنَ الظُّلْمِ؟ فَيَقُولُ: بَلَى. فَيَقُولُ إنِّي أُجِيزُ الْيَوْمَ عَلى نَفْسِي شَاهِداً إلَّ مِنِّي فَيَقُولُ: كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيباً، وَالْكِرَامِ الْكَاتِبِينَ عَلَيْكَ شُهُوداً. قَالَ: فَيُخْتَمُ عَلى فيهِ وَيُقَالُ لِرْكَانِهِ: انْطِقِي. فَتَنْطِقُ بِعَمَلِهِ، ثُمَّ يُخَلّى بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَلَمِ. فَيَقُولُ: بُعْداً لَكُنَّ وَسُحْقاً. فَعَنْكُنَّ كُنْتُ أُنَاضِلُ[. أخرجه مسلم.»أُنَاضِلُ«: أيْ أُجَادِلُ وأخاصم .

14. (5076)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) güldüler ve:
"Neye güldüğümü biliyor musunuz?" buyurdular. Biz:
"Allah ve Resulü daha iyi bilir!" dedik.
"Kulun Rabbine olan hitabından!" buyurdular ve şöyle devam ettiler:
"Kul şöyle der: "Ey Rabbim, sen beni zulümden korumadın mı?"Rab Teala:
"Evet korudum" buyurur. Kul da:
"Fakat ben bugün, kendime, kendimden başka bir kimsenin şahid olmasını asla istemiyorum" der. Rab Teala:
"Bugün sana tek şahid olarak nefsin, çok şahid olarak da kiramen katibîn kâfidir" buyurur." Resulullah devamla dedi ki:
"Ağzına mühür vurulur ve diğer organlarına: "Konuş!" denilir. Onlar adamın amelini haber verirler. Sonra konuşma hususunda serbest bırakılır. Adam organlarına: "Yazıklar olsun size! Buradan defolun! Ben sizin için mücadele etmiştim" der." [Müslim, Zühd 17, (2969).][475]

-5077 -15- وعن ابن عمرو بن العاص رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ اللهَ عَزَّ وَجلَّ سَيُخَلِّصُ رَجُلً مِنْ أُمَّتِي عَلى رُؤُسِ الْخَلئِقِ فَيَنْشُرُ لَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ سِجِلًّ، كُلُّ سِجِلٍّ مُدَّ الْبَصَرِ. فَيَقُولُ: أتُنْكِرُ مِنْ هذَا شَيْئاً؟ أظَلَمَكَ كَتَبَتِي الْحَافِظُونَ؟ فَيَقُولُ: لَ يَا رَبِّ. فَيَقُولُ: أفَلَكَ عُذْرٌ: فَيَقُولُ: لَ يَا رَبِّ. فَيَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلّ: بَلى إنَّ لَكَ عِنْدَنا حَسَنَةً وَإنَّهُ ظُلْمَ عَلَيْكَ

[473] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/386-387.
[474] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/387-388.
[475] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/388-389.

الْيَوْمَ، فَتُخْرَجُ بِطَاقَةٌ فيهَا: أَشْهَدُ أَنْ َ إِلهَ إَّ اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمّداً رَسُولُ اللهِ. ثُمَّ يَقُولُ: احْضُرْ وَزْنكَ. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ مَا هذِهِ الْبِطَاقَةُ مَعَ هذِهِ السِّجِ َتِ؟ فيَقُولُ: إِنَّكَ لَنْ تُظْلَمَ، فَتُوضَعُ السِّجِّتُ في كِفَّةٍ، وَالْبِطَاقَةُ في كِفّةٍ، فَطَاشَتِ السِّجِّتُ وَثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ، وَ َ يَثْقُلُ مَعَ اسْمِ اللهِ تَعالى شَيْءٌ[. أخرجه الترمذي.»السّجِلُ« الكتاب الكبير، والبطاقة: رقيعة صغيرة، وهي ما تجعل في طيّ الثوب يكتب فيها ثمنه.و»الطيش« الخفة .

15. (5077)- İbnu Amr İbni'l-As (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Aziz ve celil olan Allah [kıyamet günü], ümmetimden bir adamı mahlukatın üstünden seçer ve onun için doksan dokuz büyük defter açar. Her defter, gözün alabildiği kadar büyüktür. Rab Teala adama sorar: "Bu defterde yazılı olanlardan bir şey inkar ediyor musun? Muhafız katiplerim (olmadık şeyler yazarak sana) zulmetmişler mi?" Kul:
"Ey Rabbim! Hayır! (Hepsi doğrudur!)" der. Rab Teala sorar:
"(Bunları yapmada beyan edeceğin) bir özrün var mı?" Kul der:
"Hayır! Ey Rabbim!" Aziz ve celil olan Allah:
"Evet! Senin bizim yanımızda (makbul, büyük) bir de hasenen var. Bugün sana zulüm yapmayacağız!" buyurur. Hemen bir etiket çıkarılır. Üzerinde "Eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden resulallah (şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir)" yazılıdır.
Sonra, Rabb Teala der: "Ağırlığını (yani amellerinin ağırlığını) hazırla!" Kul sorar:
"Ey Rabbim! Bu defterlerin yanındaki bu etiket de ne?" Rabb Teala der: "Sana zulmedilmeyecek! Hemen defterler Mizan'ın bir kefesine konur, etiket de diğer kefesine. Tartılırlar. Sonunda defterler hafif kalır, etiket ağır basar. Esasen Allah'ın ismi yanında hiçbir şey ağır olamaz." [Tirmizî, İman 17, (2641).][476]

-5078 -16- وعن أبِي مسعود البدري رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ! أَنُؤَاخَذُ بِمَا عَمِلْنَا في الْجَاهِلِيّةِ؟ فقَالَ #: مَنْ أَحْسَنَ في ا‘‘سْ َمِ لَمْ يُؤَاخَذْ بِمَا عَمِلَ في الْجَاهِلِيّةِ. وَمَنْ أَسَاءَ في ا‘‘سْ َمِ أُخِذَ بِا‘وَّلِ وَاŒخِرِ[. أخرجه الشيخان.

16. (5078)- Ebu Mes'ud el-Bedrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dendi, biz cahiliye devrinde yaptıklarımızdan hesaba çekilecek miyiz?" Şu cevabı verdiler:
"Müslüman olduktan sonra iyi olana, cahiliye devrinde yaptıklarından sorulmayacaktır. Kötü amel işleyene, hem İslam'daki ameli hem de önceki ameli sebebiyle hesap sorulacaktır." [Buhârî, İstitabe 1; Müslim, İman 189, (120).][477]

AÇIKLAMA:

Hadis, daha önceleri kâfir iken, sonradan Müslüman olan bir kişinin daha önceki hayatından suale maruz kalıp kalmama meselesine kayıdlı ve şartlı olarak cevap getirmektedir. İslam olduktan sonra amel-i salih sahibi ise sual yok, değilse var. Hattâbi der ki: "Bu hadisin zahiri, ümmetin icma ettiği "İslam, öncesini siler" hükmüne muhalefet eder. Allah Teala hazretleri: "Habibim, o küfredenlere söyle ki: Eğer (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse geçmiş (günahları) affedilecektir" (Enfal 38) buyurmuştur."
Hattâbi devamla der ki: "Bu hadisin manası şöyle olmalıdır: "Kâfir Müslüman oldu mu geçmişinden muaheze olunmaz. İslam'da çok fazla günah işler ve Müslümanlığına devamla birlikte, aşırı, şiddetli masiyetlere girerse, İslam'da işlediği cinayeti sebebiyle muaheze olunur ve küfür sırasında yaptığı başına kakılır. Sanki şöyle denir: "Sen şu kötü işleri kâfirken yapmadın mı? Müslümanlığın seni bunlardan men etmedi mi?"
İbnu Hacer, bu görüşü: "Önceki amelinden yapılacak evvelki muaheze, başa kakma suretiyle, sonraki günahların muahezesi, cezalandırma suretiyle olacaktır" diye özetledikten sonra der ki: "Evla olanı, başkasının görüşüdür. Hadiste geçen "isâe" (günah, kötülük) kelimesinden murad küfürdür, çünkü "küfür", "isâe"nin nihayeti, günahların en şiddetlisidir. Adam irtidat eder ve küfrü üzerine de ölürse, sanki Müslüman olmamış gibidir ve hayatı boyunca yaptığı bütün amellerden muaheze olunur. Buhârî, bu hadisi "Büyük günahların en büyüğü şirktir" hadisinden hemen sona zikretmek suretiyle, bu söylediğimiz açıklamaya işaret etmiş olmaktadır."[478]

-5079 -17- وعَنْ أنسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَا مِنْ دَاعٍ دَعَا الى شَيْءٍ إَّ كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُوْقُوفاً َزِماً بِهِ َ يُفَارِقَهُ وَإِنْ دَعَا رَجُلٌ رَجُ ً ثُمَّ قَرَأ: وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْؤُلُونَ[. أخرجه الترمذي .

17. (5079)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir kimseyi (küfür veya günah gibi) bir şeye çağıran hiç kimse yok ki kıyamet günü, o çağırdığı şeyle birlikte tevkif edilmemiş olsun. Mutlaka onunla ayrılmaz şekilde beraberdir. Bir adam bir adamı (bir şeye) davet etmiş

[476] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/390.
[477] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/391.
[478] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/391.

olsa dahi!" Sonra şu ayeti okudu. (mealen): "Onları hapsedin, çünkü onlar mes'uldürler" (Saffat 24). [Tirmizî, Tefsir, Saffat, (3226).][479]

AÇIKLAMA:

Burada kişinin, propagandasını yaptığı şeyden sorumlu olduğu ifade edilmektedir. İnsanları, bir kişi bile olsa her neye davet etmişse ondan ayrılmayacak ise, kötülüğe çağıran kimse, kötülüklerin yer aldığı cehennemde olacak demektir. Ayetteki "mes'uldürler" ifadesini müfessirler, "akidelerinden, sözlerinden ve hareketlerinden" diye açmışlardır. [480]

DÖRDÜNCÜ FASIL

KEVSER HAVZI'NIN, MİZAN'IN VE SIRAT KÖPRÜSÜ'NÜN EVSAFI

-5080 -1- عن أبي ذرّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ! مَا آنِيَةُ الْحَوْضِ؟ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ Œنِيَتُهُ أَكْثَرُ مِنْ عَدَدِ نُجُومِ السَّمَاءِ وَكَوَاكِبَهَا في اللَّيْلَةِ الْمُظْلِمَةِ الْمُصحِيَةِ آنِيَةُ الْجَنَّةِ: مَنْ شَرِبَ مِنْهَا لَمْ يَظْمَأ، آخِرَ مَا عَلَيْهِ يَشْخُبُ فيهِ مِيزَابَانِ مِنَ الْجَنَّةِ. عُرْضُهُ مِثْلَ طُولِ مَا بَيْنَ عَمَّانِ الى أيْلَةَ، وَمَاؤُهُ أَشَدُّ بَيَاضاً مِنَ اللَّبَنِ، وَأحْلى مِنَ الْعَسَلِ[. أخرجه مسلم والترمذي.»يَشْخَبُ« أى يسيل ويجرى .

1. (5080)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü dedim, Kevser havzının kapları nedir?" Şu cevabı lutfettiler:
"Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, onun kapları açık ve karanlık bir gecede gökteki yıldızlardan daha çoktur. Cennetin kaplarından kim içerse artık ömrünün sonuna kadar hiç susamaz. Havzın cennetten çıkan iki oluğu gürül gürül akar. Genişliği uzunluğuna denktir. Bu da Amman'dan Eyle'ye olan mesafe kadardır. Suyu sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır." [Müslim, Fezail 36,l (2300); Tirmizî, Kıyamet 16, (2447).][481]

-5081 -2- وعن سَمُرَةِ بن جَندبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوْضاً تَرِدُهُ أُمَّتُهُ، وإنَّهُمْ يَتَبَاهَوْنَ أيُّهُمْ أَكْثَرُ وَارِدَةً، وَإنِّي أَرْجُو أنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ وَارِدَةً[. أخرجه الترمذي .

2. (5081)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Her peygamberin bir havzı vardır. Ümmeti oraya su almaya gelir. Peygamberlerin her biri, hangisinin suya geleni çok diye övünürler. Su almaya gelen ümmeti en çok olan peygamberin ben olacağımı ümid ediyorum." [Tirmizî, Kıyamet 15, (2445).][482]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, ahirette her peygambere mahsus müstakil bir havz olacağını belirtmektedir. Ümmetleri, bu havzlara gelip suyundan içecektir. Her peygamber havza gelenlerinin çokluğu ile iftihar edecektir. Bundan maksad ümmetlerinin çokluğudur. Resulullah da ümmetinin sayıca çok olmasını arzu ve temenni etmekte, diğer peygamberlere karşı bu çoklukla iftihar etmeyi arzulamaktadır.
Sadedinde olduğumuz hadis Muhammed ümmetinin çokluğu hususunda Resulullah'ın ümidini ifade eder. Aliyyü'l-Kârî der ki: "Resul-ü Ekrem bu ümidini, ümmetinin cennette seksen saf tuttuğunu, diğer ümmetlerin ise sadece kırk saf teşkil ettiğini vahyen bilmezden önce ifade etmiş olmalıdır."[483]

-5082 -3- وعن أنسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سُئِلَ رَسُولُ اللهِ #: مَا الْكَوْثَرُ؟ قَالَ: نَهْرٌ في الْجَنَّةِ أعْطَانِيهِ اللهُ، أَشَدُّ بَيَاضاً مِنَ اللَّبَنِ، وَأحْلَى مِنَ الْعَسَلِ، فيهِ طَيْرٌ أعْنَاقُهَا كَأعْنَاقِ الْجَزُورِ. فقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْه: إنَّ هذِهِ لَنَاعِمٌ. فقَالَ #: آكِلُهَا أنْعَمُ مِنْهَا[. أخرجه الترمذي .

3. (5082)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a "Kevser nedir?" diye sorulmuştu.

---

[479] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/392.
[480] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/392.
[481] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/393.
[482] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/393-394.
[483] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/394.

"Cennette bir nehirdir. Allah onu bana verdi. O, sütten daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Onda (nehirde) bir kuş vardır, boynu deve boynuna benzer!" buyurdular. Hz. Ömer atılarak: "Öyleyse o müreffehtir!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Onu yiyen, ondan da müreffehtir!" buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 15, (2445).][484]

AÇIKLAMA:

Bu hadis cennette, Kevser nehrinin civarında yaşayan bir kuş hakkında bilgi vermektedir. Boynu deve boynuna benzeyen bir kuş. Cennet ehli bu kuşun etinden yiyecektir. Hadisin Ahmed İbnu Hanbel'de gelen bir veçhi biraz daha teferruatlı. Meali şöyle: Aleyhissalâtu vesselâm: "Cennet kuşu, deveye benzer, cennetin ağaçlarından beslenir" demişti ki, Hz. Ebu Bekr atıldı:
"Ey Allah'ın Resulü! Bu kuşlar muhakkak müreffehtirler!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Ondan yiyenler daha da müreffehtirler. Ondan yiyenler daha da müreffehtirler, ondan yiyenler daha da müreffehtirler! Ben ümid ediyorum, sen ondan yiyenlerden olacaksın!" buyurdular."[485]

-5083 -4- وعن جُندب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أنَا فَرطُكُمْ عَلى الْحَوْضِ[. أخرجه الشيخان .

4. (5083)- Hz. Cündüb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ben havza ilk geleniniz olacağım!" [Buhârî, Rikak 53; Müslim, Fezail 25, (2289).][486]

-5084 -5- وعن ابنِ مسعودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أنَا فَرْطُكُمْ عَلى الْحَوْضِ، وَلَيُرْفَعَنَّ اليّ رِجَالٌ مِنْكُمْ حَتّى إذَا أهْوَيْتُ إلَيْهِمْ ،نَاوِلَهُمُ اخْتُلِجُوا دُونِي. فأقُولُ: أيْ رَبِّ أصْحَابِي. فَيُقَالُ: إنَّكَ تَدْرِي مَا أحْدَثُوا بَعْدَكَ. فأقُولُ: سُحْقاً، سُحْقاً لِمَنْ بَدَّلَ بَعْدِي[. أخرجه الشيخان .

5. (5084)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ben havzın başına sizden önce geleceğim. Bana sizden bazı kimseler yükseltilip (gösterilecek). O kadar ki, eğilsem onları tutarım. Ama hemen geri çekilecekler.
"Ey Rabbim! bunlar benim ashabım!" derim. Ama bana:
"Senden sonra bunların ne bid'alar yaptıklarını sen bilmezsin!" denilir. Ben de:
"Dini benden sonra değiştirenler rahmetten uzak olsun, rahmetten uzak olsun!" derim." [Buhârî, Rikak 53, Fiten 1; Müslim, Fezail 32, (2297).] [487]

-5085 -6- وفي أخرى لمسلم، عن أبي هريرة:]تَرِدُ أُمَّتِي عَلَيّ الْحَوْضَ، وَأنَا أذُودُ النّاسَ عَنْهُ كَمَا يَذُودُ الرَّجُلُ ابِلَ الرَّجلِ عَنْ إبِلِهِ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ تَعْرِفُنَا؟ قَالَ: نَعَمْ، لَكُمْ سيمَا لَيْسَتْ ،حَدٍ غَيْرِكُمْ، تَرِدُونَ عَلَيّ غُرّاً مُحَجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الْوُضُوءِ، وَلَتَصُدَّنَّ عَنّي طَائِفَةٌ مِنْكُمْ فَ ً يَصِلُونَ اليّ، فأقُولُ: يَا رَبِّ أصْحَابِي أصْحَابِي؟ فَيُجِيبُنِي مَلَكٌ، فَيَقُولُ: وَهَلْ تَدْرِي مَا أحْدَثُوا بَعْدَكَ؟[.وفي أخرى:]وَإنَّ حَوْضِي أبْعَدُ مِنْ أيْلَةَ الى عَدَنَ، لَهوَ أشَدُّ بَيَاضاً مِنَ الثَّلْجِ وَأحْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَ Œنِيَتُهُ أكْثَرُ مِنْ عَدَدِ النُّجُومِ[.»الفرطُ« المتقدم على القوم الواردين الماء.»اخْتَلِجُوا« أي أخذوا بسرعة.و»سُحقاً« أي بعداً .

6. (5085)- Müslim'in bir diğer rivayetinde Ebu Hureyre'den şöyle rivayet edilmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Ümmetim havzın başında yanıma gelecek. Ben, tıpkı devesinden başkasının devesini kovan bir kimse gibi, havzımdan (bazı) insanları kovarım!" Yanındakiler:
"Ey Allah'ın Resulü! Bizi tanıyacak mısınız?" dediler.
"Evet buyurdu. Sizin, başkasında olmayan bir alâmetiniz olacak. Sizler yanıma alın ve abdest uzuvlarında, abdestin eseri olan bir nurla geleceksiniz. Ancak sizden bir grup benden engellenecek, onlar bana ulaşamayacaklar. Ben: "Ey Rabbim onlar benim ashabım, onlar benim ashabım!" diyeceğim. Ama bir melek bana cevap verip:
"Senden sonra onlar ne bid'alar ortaya çıkardılar biliyor musun?" diyecek." [Müslim, Taharet 37, (247).]
Bir diğer rivayette şöyle buyrulmuştur: "Havuzum Eyle ile Aden arasınaki mesafeden daha geniştir. Onun rengi kardan daha beyaz, baldan daha tatlıdır. Onun maşrabaları yıldızlardan daha çoktur." [488]

-5086 -7- وعن يزيد بن أرقم رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَا أنْتُمْ جُزْءٌ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ جُزْءٍ مِمَّنْ يَرِدُ عَلَيّ الْحَوْضَ. قِيلَ: كَمْ كُنْتُمْ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: سَبْعَمِائَةِ أوْ ثَمَانْمِائَةٍ[. أخرجه أبو داود .

---

[484] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/394.
[485] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/394-395.
[486] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/395.
[487] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/395.
[488] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/396.

7. (5086)- Yezid İbnu Erkam (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Siz (ashabım), havzın başında yanıma gelenlerin yüz bin cüzünden sadece bir cüzünü teşkil edeceksiniz!" Yezid'e: "O gün siz ne kadardınız?" diye soruldu da: "Yedi yüz veya sekiz yüz kadardık!" diye cevap verdi." [Ebu Davud, Sünnet 26, (4746).][489]

AÇIKLAMA:

1- Hadisin Ebu Davud'daki aslında şu ziyade var: "Biz (bir seferde) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'la beraber idik. Bir yerde mola verdik. (Bu sırada) buyurdular ki: "...Kaydedilen bu ziyade, Yezid İbnu Erkam'ın "Kaç kişi idiniz?" sorusuna verdiği cevaptaki isabetlilik hususunda kanaat verir. Aksi takdirde: "O sıralarda bütün Müslümanların sayısı ne kadardı?" gibi bir muhtevada anlamak gerekir ki, buna verilen cevap daha az yakin hasıl eder.
Ancak Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın burada rakamın hakikatını değil de, kesrette mübalağa kasdetmiş olması da muhtemeldir.
2- Son yedi hadis, ahiretteki havuzla ilgili farklı bilgiler sunmaktadır. Havuz, Kevser havzı diye de adlandırılır. Kur'an-ı Kerim'de Kevser suresinde bahsedilen kevserle de bu havzın kastedildiği kabul edilmiştir. Kevser, mütevatir denecek kadar çok sayıda sahabe tarafından zikredilmiş gaybî bir hakikattır, inanılması şarttır. Bazı tahkiklerde kevserle ilgili rivayette bulunan sahabilerin sayısı elliden fazladır.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Kevser sebebiyle de diğer peygamberlere bir üstünlüğe sahip olacaktır. Rivayetler, cennetteki kevserin, cennet kapılarının yanında ve el'an mahluk olduğunu ifade eder. Yukarıda kevser, sırattan önce mi sonra mı diye beyan edilen ihtilafı belirtmiştik. Makbul görüşe göre iki adet kevser mevcuttur. Biri cennetin içindedir, diğeri sırattan öncedir ve mahşer yerindedir.
5081 numaralı hadis, her peygamberin bir kevseri olduğunu belirtiyor. Ancak onlar Resulullah'ın kevseri kadar büyük değildir.
Kevser, sırattan sonra ümmetin bir toplanma yeridir. Resulü Ekrem'le bir buluşma, görüşme yeridir. Resulullah, oraya kadar gelebilen bir kısım kimselerin oradan kovulacağını belirtmiştir (5085. hadis). Bu kovulanlar kimlerdir, bu hususta ihtilaf vardır. Bunlara: "Münafıklar ve mürtedler" diyen olmuş. "Resulullah zamanında mü'min olup da sonradan irtidat edenler" diyen olmuştur. Ancak Hattâbî: "Ashab-ı Kiram'dan irtidat eden yoktur, irtidat edenler çöl Araplarıdır" demiştir. Bazıları: "Bunlar, mü'min olarak ölen büyük günah sahipleri ile bid'atları küfür derecesine ulaşmayan ehl-i bid'attır" demiştir.
Bunların cehenneme gitmeleri kat'î değildir. Günahları, kusurları sebebiyle havzın yanından kovulmuş olsalar da, Allah'ın rahmetine mazhar olarak cennete girmeleri de muhtemeldir.
İbnu Abdilberr: "Havuzdan kovulacaklar zümresini, Haricîler, Rafizîler ve diğer ehl-i bid'a ile dinde bid'a çıkaranlar, zulümde ileri gidenler, haksız yere mal yiyenler, günah-ı kebireyi alenî işleyenler teşkil edecek" der.
Bunların havza kadar yaklaşmalarının, kıldıkları namazların tesiriyle, abdest uzuvları ve alınlarında zuhur eden nur ve parlaklık sayesinde olduğu belirtilmiştir.[490]

5087- 8- وعن أنسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ: أَشْفِعْ لِي يَا رَسُولَ اللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. قَالَ: أَنَا فَاعِلٌ إِنْ شَاءَ اللهُ. قُلْتُ: فَأَيْنَ أَطْلُبُكَ؟ قَالَ: اطْلُبْنِي أَوَّلَ مَا تَطْلُبُنِي عَلى الصِّرَاطِ. قُلْتُ: فإِنْ لَمْ أَلْقَكَ؟ قَالَ: فَاطْلُبْنِي عِنْدَ الْمِيزَانِ. قُلْتُ: فإِنْ لَمْ أَلْقَكَ؟ قَالَ: فَاطْلُبْنِي عِنْدَ الْحَوْضِ، فإِنِّيَ أُخْطِئُ هذِهِ الثَّلَاثَةَ الْمَوَاطِنَ[. أخرجه الترمذي .

8. (5087)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "(Bir gün), ey Allah'ın Resulü! Kıyamet günü bana şefaat edin!" dedim.
"İnşaallah yapacağım!" buyurdular. Ben tekrar:
"Sizi nerede arayıp bulayım?" dedim.
"Beni ilk aradığın zaman sırat üzerinde ara!" buyurdular.
"Size (orada) rastlayamazsam?" dedim.
"Mizan'ın yanında beni ara!" buyurdular.
"Orada da size rastlayamazsam?" dedim.
"Öyeyse beni havzın yanında ara! Zira ben üç mevkinin dışına çıkmam!" buyurdular." [Tirmizî, Kıyamet 10, (2435).][491]

AÇIKLAMA:

[489] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/397.
[490] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/397-398.
[491] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/398-399.

1- Başka hadislerde beyan edildiği üzere, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın bütün ümmetine şamil olmak üzere umumi bir şefaati vardır. Hz. Enes (radıyallahu anh), burada hususi bir şefaat talep etmiş olmalıdır.
2- Tîbî, burada Hz. Enes'in şunu sormayı kasdetmiş olacağını tahmin eder: "Hangi kritik mevkilerde ben sizin şefaatinize en ziyade muhtaç durumda olacağım?" Soru bu olunca Aleyhissalâtu vesselâm'ın cevabı şu manayı ifade eder: "Sen benim şefaatime en ziyade şu mevkilerde muhtaç olacaksın: Sırat üzerinde, mizanın yanında ve havzın başında." Tîbî'nin bu yorumuna hayran kalmamak mümkün değil. Gerçekten uhrevi' maceranın belli başlı kritik ve hatarlı yerleri buralardır. Önceki rivayette de geçtiği üzere havzın başından kovulmak var, hem de hayvanların kovulurcasına kovulmak... Nitekim, müteakip rivayette (aleyhissalâtu vesselâm), bu üç yerin hassasiyetine dikkat çekmiştir. Hz. Aişe sorar: "Kıyamet günü ehlinizi hatırlayacak mısınız?" Aleyhissalâtu vesselâm: "Üç yer var ki oralarda kimse kimseyi hatırlayamaz." buyurur.
Hz. Aişe hadisi ile Enes hadisi arasındaki tearuzu bazı alimler şöyle te'lif ederler: "Resulullah, Hz. Aişe'ye, "Resulullah'ın zevceleri olmaları sebebiyle hususi ilgiye mazhar olacağız" diye aşırı güvenle ibadet ve tazarruda noksanlık göstermesinler diye böyle cevap vermiş, ye'se düşürmemek için de Hz. Enes'e öyle cevap vermiştir." Başka yorumlar da var.
3- Hadis, ahirette önce sırat, sonra mizan, sonra da havzın geldiğini ifade etmektedir. Ancak bazı rivayetlerden havzın sırattan önce olduğu anlaşılmaktadır. Bu müşkili Kurtubî: "Resulullah'ın havzı ikidir: Biri mevkıfta sırattan önce, diğeri de cennetin içindedir, her ikisine de Kevser denir" diyerek te'lif eder. Ancak İbnu Hacer bu görüşe katılmaz.[492]

-5088 -9- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]ذَكَرْتُ النَّارَ فَبَكَيْتُ. فقَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَا يُبْكِيكِ؟ قُلْتُ: ذَكَرْتُ النَّارَ فَبَكَيْتُ. فَهَلْ تَذْكُرونَ أَهْلِيكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: أَمَّا فِي ثَلَثَةِ مَوَاطِنَ فَـ يَذْكُرُ أَحَدٌ أَحَداً: عِنْدَ الْمِيزَانِ، حَتَّى يَعْلَمَ أَيَخِفُّ مِيزَانُهُ أَمْ يَثْقُلَ، وَعِنْدَ تَطَايُرِ الصُّحُفِ، حَتَّى يَعْلَمَ أَيْنَ يَقَعُ كِتَابُهُ، فِي يَمِينِهِ أم فِي شِمَالِهِ أَمْ وَرَاءَ ظَهْرِهِ. وَعِنْدَ الصِّرَاطِ إِذَا وُضِعَ بَيْنَ ظَهْرَانَيْ جَهَنَّمَ، حَتَّى يَجُوزَ[. أخرجه أبو داود .

9. (5088)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ateşi hatırlayıp ağladım. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Niye ağlıyorsun?" diye sordu.
"Cehennemi hatırladım da onun için ağladım! Siz, kıyamet günü, ailenizi hatırlayacak mısınız?" dedim.
"Üç yerde kimse kimseyi hatırlamaz: Mizan yanında; tartısı ağır mı geldi hafif mi öğreninceye kadar, sahifelerin uçuştuğu zaman; kendi defterini nereye düşecek, öğreninceye kadar: Sağına mı soluna mı; yoksa arkasına mı? Sıratın yanında; cehennemin iki yakası ortasına kurulunca; bunu geçinceye kadar." [Ebu Davud, Sünen 28, (4755).][493]

AÇIKLAMA:

Gaybî olan hakikatlerden biri mizandır. Ahirete imanın bir cüz'üdür. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, bi'l-icma "Mizan haktır" demiştir. Hadislerden başka, Kur'an'la da sabittir. Ayet-i kerimede: وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ.
"Biz kıyamet gününe mahsus adalet terazileri koyacağız. Artık hiçbir kimse hiçbir şeyle haksızlığa uğratılmayacaktır. (O şey) bir hardal tanesi kadar bile olsa onu getiririz (mizana koyarız). Hesapçılar olarak da biz yeteriz" (Enbiya 47).
Mizan, kıyamet günü kurulur. Kulların amellerinin yazılmış olduğu defterler mizanda tartılır. Bu mizanın iki kefesi vardır; biri hasenatın tartılması için, diğeri de seyyiatın. Hasan Basrî'den gelen bir rivayete göre mizanın bir de dili vardır. [494]

BEŞİNCİ FASIL

ŞEFAAT HAKKINDADIR

UMUMİ AÇIKLAMA:

Şefaat, en-Nihaye'ye göre, lügat olarak insanların arasında cereyan eden cürüm ve zünubun affını taleb etmektir. Bu talebi, yani şefaatte bulunmayı kabul edene şâfî, şefi' ve müşeffi' denir. Dilimizde kısaca şefaatci deriz. Şefaati kabul edilene de müşeffa denir.
Hadislerde dünya ve ahiret işleri için şefaat meselesi sıkça geçer. Kelimenin burada anlaşılan manası dışında başka kullanışları da var. Ancak mevzumuzun dışında kalır. Şefaatle ilgili açıklamalar, başka vesilelerle daha önce de geçti. Bu kısımda şefaatle ilgili hadislerin açıklaması zımnında da bazı teferruata yer vereceğiz.

---

[492] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/399.
[493] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/400.
[494] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/400.

* Resulullah dünyevî işlerde şefaatte bulunmayı tavsiye ve teşvik eder. Sadece hududa giren cürümlerin affı, tahfifi gibi hususlarda şefaat yasaklanmıştır. Bunun dışındaki her çeşit meselede -yeter ki başkasının hukukunu zayi etmeye müncer olmasın- şefaat teşvik edilmiştir.
* Uhrevî şefaat meselesinde Ehl-i Sünnet icma eder. Bazı dalalet fırkaları uhrevî şefaati inkâr etmiştir. Ahirette şefaatin hak olduğunda ihtilaf yoksa da, bazı teferruatta Ehl-i Sünnet de ihtilaf etmiştir. Kadı İyaz der ki: "Ehl-i Sünnete göre, şefaat aklen caiz, şu ayetlerin sarahatine göre de rivayeten vacibtir: "O gün Rahman'ın izin verip sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez" (Tâ-Ha 109). Keza: "Onlar, Allah'ın razı olduğu kimseden başkasına şefaat edemezler..." (Enbiya 28). Başka ayetler de var." Bu hususta Sadık Zat (aleyhissalâtu vesselâm)'ın haberi de çoktur. Öyle ki, miktarı tevatür derecesine ulaşmıştır. Ahirette Aleyhissalâtu vesselâm'ın günahkâr mü'minlere şefaat edeceği hususunda selef, halef ve daha sonra gelen Ehl-i Sünnet icma etmiştir.
Günahkârların cehennemde ebedî kalacağı itikadında olan Haricîlerle bir kısım Mu'tezile mensupları şefaati reddederler. Delilleri şu ayettir: "Şefaat edeceklerin şefaati onlara bir fayda vermez" (Müddessir 48). Keza: "Onları o yakın gün ile korkut ki, yürekleri ağızlarına gelir ve dehşetle yutkunur dururlar. Artık zalimler için ne bir samimi dost vardır ne de sözü dinlenir bir şefaatci" (Mü'min 18). Bu ayetler kâfirler hakkındadır.
Bunların şefaatle ilgili hadisleri "ahirette derecelerin artmasına müteallik tir" şeklindeki te'villerine gelince, bu te'vil batıldır. Hadislerin elfazı onların görüşlerinin batıl olduğu ve ateş vacib olanların cehennemden çıkarılacakları hususunda sarihtir. Ancak şunu da belirtelim ki, şefaat beş kısımdır:
1) Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a mahsus olan: Bu şefaat, Mevkıf'ın korkusundan teskin ve hesabın tâcili ile ilgilidir.
2) Bir grup insanın hesapsız olarak cennete girmesiyle ilgili olanı. Müslim'de gelen bir rivayet bunun da Peygamberimiz Aleyhissalâtu vesselâm'a has olduğunu belirtmektedir.
3) Ateş vacib olan bir kısım insanlara Resulullah ve Allah'ın dilediği başka kimselerin yapacağı şefaat.
4) Günahkârlardan ateşe girenler hakkındaki şefaat. Bunların cehennemden Peygamberimiz (aleyhissalâtu vesselâm)'in, meleklerin ve mü'min kardeşlerinin şefaatiyle çıkacakları hususunda pek çok hadis gelmiştir. Nitekim şu hadiste ifade edildiği üzere Lailaheillallah diyen herkesi Allah ateşten çıkaracaktır. "Cehennemde sadece kâfirler kalır."
5) Cennet ehlinin, cennetteki derecesinin artmasını sağlayacak şefaat.[495]

-5089 -1- عَنْ أَبِي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ، فَتَعَجَّلَ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهُ، وإنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَهِيَ نَائِلَةٌ إنْ شَاءَ اللهُ تَعالى: مَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِيَ يُشْرِكُ بِاللهِ شَيْئاً[. أخرجه الثلثة والترمذي .

1. (5089)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Her peygamberin müstecab (Allah'ın kabul edeceği) bir duası vardır. Her peygamber o duayı yapmada acele etti. Ben ise bu duamı kıyamet gününde, ümmetime şefaat olarak kullanmak üzere sakladım (kullanmayı ahirete bıraktım). Ona inşaallah, ümmetimin şirk koşmadan ölenleri nail olacaktır." [Buhârî, Da'avat 1, Tevhid 31; Müslim, İman 334, (198); Muvatta, Kur'an 26, (1, 212); Tirmizî, Daavat 141, (3597).][496]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadise göre "her peygamberin müstecab olan sadece bir duası var olduğu" manası çıkmaktadır. Halbuki, başta Resulullah olmak üzere bütün peygamberlerin nice duaları makbul olmuştur. Ortada bir müşkil gözükmekte ise de, alimler: "Burada kastedilen kabul edileceği kesin olan duadır, diğer dualarında esas olan kabulü hususunda ümiddir, "kesinlik" yoktur" diyerek cevap vermişlerdir.
“Her peygamberin müstecab bir duası vardır” ibaresini, alimler farklı yorumlara tabi tutmuştur:
* Bazısı: "En efdal duasıdır, başka duaları da var" demiştir.
* Bazısı: "Herbirinin ümmeti hakkında müstecab umumi bir duası vardır; ya helak olmaları, ya da kurtuluşa ermeleri için. Hususi dualara gelince, bunların bir kısmı müstecabtır, bir kısmı değildir" demiştir.
* Bazısı: "Her bir peygamberin bir duası vardır, onu şahsı veya dünyası için kullanır. Tıpkı Hz. Nuh aleyhisselam'ın: "Ey Rabbim, kâfirlerden yeryüzünde tek bir kişi bırakma" (Nuh 26) diye yaptığı dua, Hz. Zekeriya aleyhisselam'ın: "(Rabbim) sen yüce katından bana bir veli bağışla!" (Meryem 5) diye yaptığı dua ve Hz. Süleyman aleyhisselam'ın "Benden sonra kimseye nasib olmayacak bir mülkü bana ihsan et!" (Sad 35) diye yaptığı gibi" demiştir.
2- Hadis, bütün duaların -peygamberler bile yapmış olsa- istendiği şekilde kabul edilmeyeceğini gösteriyor. Ancak her duaya bir cevap olacağını daha önce belirtmiştik.

---

[495] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/401-402.
[496] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/402-403.

Resulullah, ümmetinden (yani ümmet-i da'vetten, ümmet-i icabetten değil) bir kısmına beddua ettiği vakit, "Kullarımın tedbir ve idaresinden senin elinde bir şey yoktur ve sen onların inkârlarından mes'ul değilsin. Allah dilerse onlara tevbe nasib eder, dilerse zalim oldukları için azab verir" (Al-i İmran 128) ayeti nazil olmuş ve bundan Resulullah'ı menetmiştir.[497]

3- İbnu Battal der ki: "Bu hadiste, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın diğer peygamberlere olan bir üstünlüğü beyan edilmektedir: "Makbul duada, ümmetini kendisine ve ehl-i beytine tercih etmektedir. Keza diğer birkısım peygamberler kavimlerinin helaki için bu duayı kullanırken, Aleyhissalâtu vesselâm helak-ı ümmet için de bunu kullanmamıştır." İbnu'l-Cevzî de şu yorumu ilave eder: "Bu, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın hüsn-i tasarrufunun ve kesret-i kereminin de bir ifadesidir. Çünkü duayı en uygun yerde kullandı. Şöyle ki: Ümmetini kendine tercih etti; isabetli karar vermesinin de bir ifadesidir, çünkü duasını, ümmetinden, bu duaya en çok muhtaç olanlara yani günahkârlara ayırdı. Gerçekten günahkârlar ona, muti olanlardan daha ziyade muhtaçtır."
Nevevî de şöyle der: "Bu hadis, Aleyhissalâtu vesselâm'ın ümmetine karşı duyduğu kemal mertebesindeki şefkat ve re'fetini, ümmetin menfaatine olan hususlarda itina ve dikkatini göstermektedir. Ümmetine olan bu şefaati ve yakın ilgisi sebebiyle, müstecab duasını, ümmetin en mühim ihtiyaç anına sakladı."

4- Hadiste geçen "Şefaatim ümmetimden şirk koşmadan ölenlere ulaşacaktır" ibaresinden, Ehl-i Sünnet "Kebairde ısrar bile etmiş olsa, mü'min olarak ölen, cehennemde ebedî kalmayacaktır" hükmüne bir delil bulmuştur.[498]

5090- -2- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: شَفَاعَتِي ‘هْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي[. أخرجه أبو داود والترمذي.وزاد الترمذي قال جابر:]مَنْ لَمْ يكُنْ مِنْ أَهْلِ الْكَبَائِرِ فَمَالَهُ وَلِلشَّفَاعَةِ[.

2. (5090)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Şefaatim, ümmetimden büyük günah sahipleri içindir." [Tirmizî, Kıyamet 12, (2437); Ebu Davud, Sünnet 23, (4739); İbnu Mace, Zühd 37, (4310).]
Tirmizî, şu ziyadeyi kaydeder: "Hz. Cabir (radıyallahu anh) dedi ki: "Kebair (büyük günah) ehli olmayanın şefaate ne ihtiyacı var!"[499]

AÇIKLAMA:

Hadis, kebair işlemiş olması sebebiyle kendisine cehennem gereken kimseye şefaat sebebiyle ateşe girmeyeceğini, Lailahe illallah Muhammederrasulullah diyenlerden günahı sebebiyle ateşe girenlerin yine şefaat sayesinde cehennemden çıkarılacaklarını ifade etmektedir. Hadisi Tîbî: "Helak olanları kurtaracak olan şefaatim büyük günah işleyenlere hastır" diye anlamıştır. Şefaatle ilgili bazı teferruatı umumî açıklamada kaydettik.[500]

5091- -3- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ مَاجَ النَّاسُ بَعْضُهُمْ الى بَعْضٍ، فَيَأْتُونَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّمُ، فَيَقُولُونَ: اشْفَعْ لِذُرِّيَّتِكَ. فَيَقُولُ: لَسْتُ لَهَا وَلكِنْ عَلَيْكُمْ بِإِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّمُ، فإِنَّهُ خَلِيلُ اللهِ، فيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ، فَيَقُولُ لَسْتُ لَهَا، وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِمُوسى، فإِنَّهُ كَلِيمُ اللهِ تعالى. فيُؤْتَى مُوسى عَلَيْهِ السَّمُ: فَيَقُولُ: لَسْتُ لَهَا، وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِعِيسى، فإِنَّهُ رُوحُ اللهِ تعَالى وَكَلِمَتُهُ فَيُؤْتى عِيسى عَلَيْهِ السَّمُ. فَيَقُولُ: لَسْتُ لَهَا، وَلَكِنْ عَلَيْكُمْ بِمُحَمّدٍ #. فَيَأْتُونِي، فأَقُولُ: أَنَا لَهَا. فأَنْطَلِقُ، فأَسْتَأْذِنُ عَلى رَبِّي، فَيُؤْذَنَ لِي فأَقُومُ بَيْنَ يَدَيْهِ، فأَحْمَدُهُ بِمُحَامِدَ أَقْدِرُ عَلَيْهَا الœنَ، يُلْهِمُنِيهَا اللهُ. ثُمَّ أخِرُّ لِرَبِّي سَاجِداً، فَيَقُولُ: يَا مُحَمّدُ! ارْفَعْ رَأسَكَ، وَقُلْ يُسْمَعْ لَكَ، وَسَلْ تُعْطَهُ، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ فأَقُولُ: يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي. فَيَقُولُ انْطَلِقْ فَمَنْ كَانَ في قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ بُرَّةٍ أوْ شَعِيرَةٍ مِنْ إيمَانٍ فأَخْرِجْهُ مِنْهَا. فَانْطَلِق فَأَفْعَلُ. ثُمَّ أرْجِعُ الى رَبِّيّ فأَحْمدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ ثُمَّ أخِرُّ لَهُ سَاجِداً فَيُقَالُ لِي مِثْلُ ا‘ولى. فأَقُولُ: يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي. فَيُقَالُ لِي انْطَلِقْ، فَمَنْ كَانَ في قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ من إيمَانٍ فأَخْرِجْهُ مِنْهَا. فأَنْطَلِقُ، فأَفْعَلُ. ثُمَّ أعُودُ الى رَبِّي، فأَفْعَلُ كَمَا فَعَلْتُ. فَيُقَالُ لِي: ارْفَعْ رَأسَكَ مِثْلَ ا‘ولى، فأَقُولُ: يَا رَبِّ أُمَّتي أُمَّتِي. فَيُقَالُ: انْطَلِقْ، فَمَنْ كَانَ في قَلْبِهِ أدْنَى مِنْ مِثْقَالِ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إيمَانٍ فأَخْرِجْهُ مِنَ النَّارِ. فأَنْطَلِقُ فأَفْعَلُ ثُمَّ أرجِعُ الى رَبِّي في الرَّابِعَةِ، فأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ. ثُمَّ أخِرُّ لَهُ سَاجِداً. فَيُقَالُ لِي: يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رأسَكَ، وَقُلْ يُسْمَعْ لَكَ، وَسَلْ تُعْطَهُ، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ؛ فأَقُولُ: يَا رَبِّ ائذَنْ لِي فِيمَنْ قَالَ: َ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ. قَالَ: لَيْسَ ذلِكَ لَكَ، أوْ قَالَ لَيْسَ ذلِكَ إِلَيْكَ، وَلَكِنْ وَعِزَّتِي وَجَ َلِي وَكِبْرِيَائِي وَعَظَمَتِي ‘خْرِجَنَّ مِنْهَا مَنْ قَالَ: َ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ[. أخرجه الشيخان .

3. (5091)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet gününde, insanlar birbirlerine girecekler. Hz. Adem aleyhisselam'a gelip: "Evlatlarına şefaat et!" diye talepte bulunacaklar. O ise:

---

[497] Resûlullah Uhud savaşında yaralanınca: "Peygamberlerini yaralayan bir kavme Allah nasıl felâh verir?.." diye bedduada bulunmuştu. Bunun üzerine kaydettiğimiz âyet nâzil oldu. Ayet-i kerimenin ifade ettiği üzere, bilahare, o savaşa katılan niceleri İslâm'a girmiş ve İslâm'ın inkişafında fevkalade hizmetler vermiştir. Hâlid İbnu Velîd radıyallahu anh gibi.
[498] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/403-404.
[499] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/404.
[500] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/405.

"Benim şefaat yetkim yok. Siz İbrahim aleyhisselam'a gidin! Çünkü o Halilullah'tır" diyecek. İnsanlar Hz. İbrahim'e gidecekler. Ancak o da:
"Ben yetkili değilim! Ancak Hz. İsa'ya gidin. Çünkü o Ruhullah'tır ve O'nun kelamıdır!" diyecek. Bunun üzerine O'na gidecekler. O da:
"Ben buna yetkili değilim. Lakin Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e gidin!" diyecek. Böylece bana gelecekler. Ben onlara:
"Ben şefaate yetkiliyim!" diyeceğim. Gidip Rabbimin huzuruna çıkmak için izin talep edeceğim. Bana izin verilecek. Önünde durup, Allah'ın ilham edeceği ve şu anda muktedir olamayacağım hamdlerle Allah'a medh u senada bulunacak, sonra da Rabbime secdeye kapanacağım. Rabb Teala:
"Ey Muhammed! Başını kaldır! Dilediğini söyle, söylediğine kulak verilecek. Ne arzu ediyorsan iste, talebin yerine gelecektir! Şefaatte bulun, şefaatin kabul edilecektir!" buyuracak. Ben de:
"Ey Rabbim! Ümmetimi, ümmetimi istiyorum!" diyeceğim. Rab Teala: "(Çabuk onların yanına) git! Kimlerin kalbinde buğday veya arpa denesi kadar iman varsa onları ateşten çıkar!" diyecek. Ben de gidip bunu yapacağım! Sonra Rabbime dönüp, önceki hamd u senalarla hamd ve senalarda bulunacağım, secdeye kapanacağım. Bana, öncekinin aynısı söylenecek. Ben de: "Ey Rabbim! Ümmetim! Ümmetim!" diyeceğim. Bana yine:
"Var, kimlerin kalbinde hardal danesi kadar iman varsa onları da ateşten çıkar!" denilecek. Ben derhal gidip bunu da yapacak ve Rabbimin yanına döneceğim. Önceki yaptığım gibi yapacağım. Bana, evvelki gibi:
"Başını kaldır!" denilecek. Ben de kaldırıp:
"Ey Rabbim! Ümmetim! Ümmetim!" diyeceğim. Bana yine:
"Var, kalbinde hardal danesinden daha az miktarda imanı olanları da ateşten çıkar!" denilecek. Ben gidip bunu da yapacağım. Sonra dördüncü sefer Rabbime dönecek, o hamdlerle hamd u senada bulunacağım, sonra secdeye kapanacağım. Bana: "Ey Muhammed! Başını kaldır ve (dilediğini) söyle, sana kulak verilecektir! Dile, talebin verilecektir! Şefaat et, şefaatin kabul edilecektir!" denilecek. Ben de: "Ey Rabbim! Bana Lailahe illallah diyenlere şefaat etmem için izin ver!" diyeceğim. Rabb Teala:
"Bu hususta yetkin yok! -veya: Bu hususta sana izin yok!- Lakin izzetim, celalim, kibriyam ve azametim hakkı için lailahe illallah diyenleri de ateşten çıkaracağım!" buyuracak." [Buhârî, Tevhid 36, 19, 37, Tefsir, Bakara 1, Rikak 51; Müslim, İman 322, (193).][501]

-5092 -4- وفي رواية لَهُمَا وللترمذي عن أبِي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه:]كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ # في دَعْوَةٍ فَرُفِعَ إلَيْهِ الذِّرَاعُ، وَكَانَتْ تُعْجِبُهُ، فَنَهَشَ مِنْهَا نَهْشَةً؛ وَقَالَ: أنَا سَيِّدٌ وَلَدِ آدَمَ يوْمَ الْقِيَامَةِ. هَلْ تَدْرُونَ لِمَ ذَاكَ؟ يَجْمَعُ اللهُ ا‘وَّلِينَ وَاŒخِرِينَ في صَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَيَنْظُرُهُمُ النَّاظِرُ، وَيَسْمَعُهُمُ الدَّاعِي، وَتَدْنُو مِنْهُمُ الشَّمْسُ، فَيَبْلُغُ النَّاسَ مِنَ الغَمِّ وَالْكَرَبِ مَاَ يُطِيقُونَ وَ َ يَحْتَمِلُونَ. فَيَقُولُ النَّاسُ: أَ تَرَوْنَ الى مَا أنْتُمْ فيهِ؟ أَ تَنْظُرُونَ مَنْ يَشْفَعُ لَكُمْ؟ فَيَقُولُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: أبُوكُمْ آدَمُ فَيَأتُونَهُ فَيَقُولُونَ: يَا آدَمُ أنْتَ أبُو الْبَشَرِ، خَلَقَكَ اللهُ بِيَدِهِ، وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وَأسْجَدَ لَكَ مَ َئِكَتَهُ، وَأسْكَنَكَ الْجَنَّةَ. أَ تَشْفَعُ لَنَا الى رَبِّكَ، أَ تَرَى مَا نَحْنُ فيهِ وَمَا بَلَغْنَا؟ فَيَقُولُ آدَمُ عَلَيْهِ السَّمُ: إنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَإنَّهُ نَهَانِي عَنِ الشَّجَرَةِ فَعَصَيْتُ. نَفْسِي، نَفْسِي، نَفْسِي، اِذْهَبُوا الى غَيْرِي، اِذْهَبُوا الى نُوحٍ عَلَيْهِ السَّمُ. فَيأتُونَ نُوحاً عَلَيْهِ السَّمُ، فَيَقُولُونَ: يَا نُوحُ، أنْتَ نُوحٌ أوَّلُ الرُّسُلِ الى أهْلِ ا‘رْضِ، وَقَدْ سَمَّاكَ اللهُ عَبْداً شَكُوراً، أَ تَرَى الى مَا نَحْنُ فيهِ؟ أَ تَرَى الى مَا بَلَغَنَا؟ أَ تَشْفَعُ لَنَا الى رِبِّكَ؟ فَيَقُولُ: إنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبْ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وإنِّي قَدْ كَانَتْ لِي دَعْوَةٌ دَعَوْتُ بِهَا عَلى قَوْمِي. نَفْسِي، نَفْسِي ، نَفْسِي، اِذْهَبُوا الى غَيْرِي، إذْهَبُوا الى ابْرَاهِيمَ. فَيأتُونَ إبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّمُ، فَيَقُولُونَ: يَا إبْرَاهِيمُ أنْتَ نَبِيُّ اللهِ وَخَلِيلُهُ مِنْ أهْلِ ا‘رْضِ. اِشْفَعْ لَنَا الى رَبِّكَ، أَ تَرَى الى مَا نَحْنُ فيهِ؟ فَيَقُولُ لَهُمْ: إنّ رَبِّي قَدْ غضِبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وإنِّي قَدْ كُنْتُ كَذَبْتُ ثَ كَذَبَاتٍ، فَذَكَرهَا. نَفْسِي، نَفْسِي، نَفْسِي. اِذْهَبُوا الى غَيْرِي، اِذْهَبُوا الى مُوسى. فَيَأتُونَ مُوسى، فَيَقُولُونَ: يَا مُوسى، أنْتَ رَسُولُ اللهِ، فَضَّلَكَ اللهُ بِرِسَالَتِهِ وَبِكَمِهِ عَلى النَّاسِ. اِشْفَعْ لَنَا الى رَبِّكَ، أَ تَرى الى مَا نَحْنُ فيهِ؟ فَيَقُولُ: إنَّ رَبِّي قَدْ غَضَبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وإنِّى قَ َدْ قَتَلْتُ نَفْساً لَمْ أُوْمَرْ بِقَتْلِهَا. نَفْسِي، نَفْسِي، نَفْسِي، إذْهَبُوا الى غَيْرِي؛ اِذْهَبُوا الى عِيسى، فَيَأتُونَ عِيسى فَيَقُولُونَ: يَا عِيسى! أنْتَ رَسُولُ اللهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا الى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ، وَكَلَّمْتَ النَّاسَ في الْمَهْدِ. اِشْفَعْ لَنَا الى رَبِّكَ، أَ تَرى الى مَا نَحْنُ فيهِ؟ فَيَقُولُ عِيسى: إنَّ رَبِّي قَدْ غَضَبَ الْيَوْمَ غَضَباً لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، ولَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ، وَلَمْ يَذْكُرْ ذَنْباً. نَفْسِي، نَفْسِي، نَفْسِي؛ اِذْهَبُوا الى غَيْرِي، اِذْهَبُوا الى مُحَمّدٍ # فَيَأتُونَ مُحَمّداً #؛ وَفي رواية: فَيَأتُونِى فَيَقُولُونَ: يَا مُحَمّدُ: أنْتَ رَسُولُ اللهِ وَخَاتَمُ ا‘نْبِيَاءِ، وَقَدْ غَفَرَ اللهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأخَّرَ؛ اِشْفَعْ لَنَا الى رَبِّكَ، أَ تَرَى الى مَا نَحْنُ فيهِ؟ فَأنْطَلِقُ الى تَحْتِ الْعَرْشِ، فأقَعُ سَاجِداً لِرَبِّي، ثُمَّ يَفْتَحُ اللهُ علىّ مِنْ مَحَامِدِهِ وَحُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ شَيْئاً لَمْ يَفْتَحْهُ عَلى أحَدٍ قَبْلِي، ثُمَّ يُقَالُ: يَا مُحَمّدُ، اِرْفَعْ رَأسَكَ، وَسَلْ تُعْطَه، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ. فأرْفعُ رَأسِي، فأقُولُ: أُمَّتِى يَا رَبِّ، أُمَّتِي يَا رَبِّ أُمَّتِي يَا رَبِّ فَيُقَالُ: يَا مُحَمّدُ، أدْخِلْ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ َ حِسَابَ عَلَيْهِ مِنَ الْبَابِ ا‘يْمَنِ مِنْ أبْوَابِ الْجنّةِ، وَهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ فِيمَا سِوَى ذلِكَ مِنَ ا‘بْوَابِ. ثُمَّ قَالَ: وَالّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إنَّ مَا بَيْنَ الْمِصْرَاعَيْنِ مِنْ مَصَارِيعِ الْجَنَّةِ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَهجَرَ، أوْ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَبُصْرَى[.وزاد في رواية، في قصة ابراهيم:]وَذَكَرَ

[501] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/406-407.

قَوْلُهُ فِي الْكَوْكَبِ: هذَا رَبِّي، وَقَوْلُهُ Œلِهَتِهِمْ: بَلْ فَـَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هذَا. وَقَوْلَهُ: إِنِّي سَقِيمٌ[.قلت: ذكر البارزي في تجريده حديث أنس وحديث أبي هريرة هذين في الشفاعة باختصار جداً، وقد أثبتهما بكمالهما حرصاً على الفائدة والله اعلم.»ا‘‘لهام« ضرب من الوحي الذي يلقيه الله في قلوب عباده الصالحين.و»النّهشُ« أخذ اللحم بمقدم اسنان.

4. (5092)- Yine Sahiheyn ve Tirmizî'nin Ebu Hureyre'den kaydettikleri bir rivayet şöyledir: "Biz bir davette Resulullah ile beraberdik. Ona sofrada hayvanın ön budu(ndan bir parça) ikram edildi. Bud hoşuna giderdi. Ondan bir parça ısırdı ve:
"Ben kıyamet günü ademoğlunun efendisiyim! Acaba bunun neden olduğunu biliyor musunuz? (Açıklayayım): "Allah o gün, öncekileri ve sonrakileri tek bir düzlükle toplar. Bakan onlara bakar, çağıran onları işitir. Güneş onlara yaklaşır. Gam ve sıkıntı, insanların tahammül edemeyecekleri ve takat getiremeyecekleri dereceye ulaşır. Öyle ki insanlar:
"İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musunuz, sizlere şefaat edecek birini görmüyor musunuz?" demeye başlarlar. Birbirlerine:
"Babanız Adem var!" derler ve ona gelerek: "Ey Adem! Sen insanların babasısın. Allah seni kendi eliyle yarattı, kendi ruhundan sana üfledi. [Bütün isimleri sana öğretti]. Meleklerine senin önünde secde ettirdi. Seni cennete yerleştirdi. [Allah katında itibarın, makamın var.] Rabbin nezdinde bizim için şefaatte bulunmaz mısın? Bizim şu halimizi, başımıza şu geleni görmüyor musun?" derler. Adem aleyhisselam da:
"Bugün Rabbim çok öfkelidir, daha önce bu kadar öfkelenmedi. Bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek. (Esasen şefaate benim yüzüm yok, çünkü, cennette iken, Allah) beni o ağaca yaklaşmaktan men etmişti. Ben, bu yasağa asi oldum. [Ben cennette iken işlediğim günah sebebiyle cennetten çıkarıldım. Bugün günahlarım affedilirse bu bana yeter]. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin. Nuh aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar Nuh aleyhisselam'a gelecekler:
"Ey Nuh! sen yeryüzü ahalisine gönderilen resullerin ilkisin. Allah seni çok şükreden bir kul (abden şekûrâ) diye isimlendirdi. İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun? Başımıza gelenleri görmüyor musun? Rabbin nezdinde bizim için şefaatte bulunmaz mısın?" diyecekler. Nuh aleyhisselam da şöyle diyecek:
"Bugün Rabbim çok öfkelidir. Daha önce hiç bu kadar öfkelenmedi, bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek! Benim bir dua hakkım vardı. Ben onu kavmimin aleyhine (beddua olarak) yaptım. Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin. İbrahim aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar İbrahim aleyhisselam'a gelecekler:
"Ey İbrahim! Sen Allah'ın peygamberi ve arz ahalisi içinde yegâne Halilisin. Bize Rabbin nezdinde şefaat et! İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun?" diyecekler. İbrahim aleyhisselam onlara:
"Rabbim bugün çok öfkeli. Bundan önce bu kadar öfkelenmemişti, bundan sonra da bu kadar öfkelenmeyecek. (Şefaat etmeye kendimde yüz de bulamıyorum. Çünkü ben) üç kere yalan söyledim!" deyip, bu yalanlarını birer birer sayacak. Sonra sözlerine şöyle devam edecek:
"Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin! Musa aleyhisselam'a gidin!" İnsanlar, Hz. Musa aleyhisselam'a gelecekler ve:
"Ey Musa! Sen Allah'ın peygamberisin. Allah seni, risaletiyle ve hususi kelamıyla insanlardan üstün kıldı. Bize Allah nezdinde şefaatte bulun! İçinde bulunduğumuz hali görmüyor musun?" diyecekler. Hz. Musa da:
"Bugün Rabbim çok öfkelidir. Daha önce böylesine öfkelenmedi, bundan sonra da böylesine öfkelenmeyecek. (Esasen Rabbim nezdinde şefaate yüzüm de yok. Çünkü) ben, öldürülmesi ile emrolunmadığım bir cana kıydım. [...Bugün ben mağfirete mazhar olursam bu bana yeterlidir.] Nefsim! Nefsim! Nefsim! Benden başkasına gidin! Hz. İsa aleyhisselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar Hz. İsa'ya gelecekler ve:
"Ey İsa, sen Allah'ın peygamberisin ve Meryem'e attığı bir kelamısın ve kendinden bir ruhsun. Üstelik sen beşikte iken insanlara konuşmuştun. Rabbin nezdinde bize şefaat et! İçinde bulunduğumuz şu hali görmüyor musun?" diyecekler! Hz. İsa aleyhisselam da:
"Bugün Rabbim çok öfkeli. Daha önce bu kadar öfkelenmedi, bundan böyle de hiç bu kadar öfkelenmeyecek!" diyecek. -Hz. İsa şahsıyla ilgili bir günah zikretmeksizin- (Bir başka rivayette): ["Beni, Allah'tan ayrı bir ilah edindiler. Bugün bana mağfiret edilirse bu bana yeter."] Nefsim! Nefsim Nefsim! Benden başkasına gidin! Muhammed aleyhissalatı vesselam'a gidin!" diyecek. İnsanlar Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e gelecekler, bir diğer rivayette: "Bana gelirler!" denmiştir- ve:
"Ey Muhammed! Sen Allah'ın peygamberisin, bütün peygamberlerin sonuncususun. Allah senin geçmiş, gelecek bütün günahlarını mağfiret buyurdu. Bize Rabbin nezdinde şefaatte bulun. Şu içinde bulunduğumuz hali görmüyor musun?" diyecekler. Bunun üzerine ben Arş'ın altına gideceğim. Rabbim için secdeye kapanacağım. Derken Allah, benden önce hiç kimseye açmadığı medh u senaları benim için açacak [Ben onlarla Rabbime medh u senalarda bulunacağım]. Sonra:
"Ey Muhammed başını kaldır ve iste! (İstediğin) sana verilecek! Şefaat talep et! Şefaatin yerine getirilecek!" denilecek. Ben de başımı kaldıracağım ve: "Ey Rabbim ümmetim! Ey Rabbim ümmetim! Ey Rabbim ümmetim!" diyeceğim. Bunun üzerine:
"Ey Muhammed! Ümmetinden, üzerinde hesap olmayanları cennet kapılarından sağdaki kapıdan içeri al! Esasen onlar diğer kapılarda da insanlara ortaktırlar!" denilecek."
Resulullah sonra şöyle buyurdular:

"Nefsim kudret elinde olan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun. Cennet kapısının kanatlarından iki kanadının arasındaki mesafe Mekke ile Hacer arasındaki veya Mekke ile Busra arasındaki mesafe kadardır." [Buhârî, Enbiya 3, 8, Tefsir, Benî İsrail 5; Müslim, İman 327, (194); Tirmizî, Kıyamet 11, (2436).]
Hz. İbrahim aleyhisselam'ın kıssasıyla ilgili bir rivayette şu ziyade var: [Hz. İbrahim, (insanlar, şefaat etmesi için kendine geldikleri zaman, Allah'a şefaat talebinde bulunmasına mani olan üç günahı olarak yıldızlar hakkında sarfettiği "İşte bu Rabbim" (En'am 76) sözünü, atalarının putları hakkında sarfettiği "Belki de bu (putları kırma) işini onların en büyüğü yapmıştır" (Enbiya 63) sözünü ve bir de: "Ben gerçekten hastayım" (Saffat 89) sözünü zikretti."[502]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resulullah: "Kıyamet günü ben ademoğlunun efendisiyim" buyurmaktadır. Bunu şarihler, başka rivayetlere dayanarak: "Bütün peygamberler, Aleyhissalâtu vesselâm'ın sancağı altında olacaklar. Çünkü O, makam-ı mahmud üzere haşrolacaktır" diye açıklarlar.
2- Peygamberlerin "günah" olarak beyan ettikleri özürler, aslında günah değildir. Bu hatalarından hepsi mağfiret-i İlahiyeye mazhar olmuşlardır. Kendilerini günahkâr olarak tarif etmeleri tevazu içindir. Beyzâvî: "..Allah'tan en çok korkan, Allah'a makam itibariyle en ziyade yakın olan ve Allah'ın mağfiretine en ziyade erendir" der. O sözleriyle esas beyan etmek istedikleri husus, kendilerine kıyamet günü şefaat etme yetkisinin tanınmamış olmasıdır. O yetki, rivayette de sarih olarak görüldüğü üzere makam-ı mahmud ve liva-i hamd sahibi, Fahr-i Âlem Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm)'ya tanınmıştır. Makam-ı mahmud, herkesin hamd ile tebcil edeceği muazzam makam demektir. Hamdin hakikatıyla ilgili olan mutlak yakınlık (kurb-i mutlak) makamı ki hadis-i şeriflerde bunun, livau'lhamd altındaki şefaat-i kübra makamı olduğu ifade edilmiştir.
3- Başka rivayetlerde, gelen bazı ziyadeleri köşeli parantez arasında göstererek birkısım gerekli açıklamaları metin içinde yapmış durumdayız. Bu açıklamaların ortaya koyduğu bir husus, önceki peygamberlerin ittifakla: "Bugün günahım affedilir, mağfirete mazhar olabilirsem bu bana yeter" demiş olmasıdır. Böylece Mevkıf'ın korkunç ahvali içerisinde, peygamberler dahil herkesin kendi nefsinin derdine düşeceği anlaşılmaktadır. Bu durumdan sadece Resul-i Ekrem müstesnadır. O, Cenab-ı Hakk'ın kendisine tanıdığı "dua hakkı"nı ümmetinin affı için kullanacaktır. Aleyhi efdalu'ssalavat ve ekmeli'tteslimat.
4- Resulullah'ın geçmiş ve gelecek günahlarının affedildiğini ifade eden ayet (Feth 2) müfessirlerce farklı anlamalara sebep olmuştur: Affedilen bu "geçmiş" ve "gelecek" günahlar nelerdir, bunlardan ne kastedilmiştir?
* Bazıları: "Mütekaddim olanlar peygamberlikten öncekilerdir; müteahhir olanlar ismettir (yani korunmasıdır)" demiştir.
* Bazıları: "Sehiv ve te'ville vaki olanlardır" demiştir.
* Bazıları: "Mütekaddim olanlar Hz. Adem'in günahıdır, müteahhir olanlar ümmetinin günahıdır" demiştir.
* Bazıları: "Hata yapılacak olsa mağfurdur" demiştir.
Başka te'viller de yapılmıştır. Sadedinde olduğumuz makamda, dördüncü te'vilin uygun olduğu belirtilmiştir.
5- Hadiste, Hz. Nuh'a: "Sen yeryüzü ahalisine gönderilen resullerin ilkisin" denmektedir. Halbuki Hz. Adem ilk peygamberdir. Bu müşkile şu açıklama yapılmıştır:
* Hz. Adem zamanında yeryüzünde ahali yoktu. O tek başına geldi. İnsanlar onun evlatları olarak çoğaldı. Halbuki Hz. Nuh gelince yeryüzünde insanlar vardı.
* Diğer bir açıklama şöyle: Hz. Adem'in peygamberliği, evlatlarına karşı "çocukların terbiyesi" şeklinde idi.
* Şu da muhtemel görülmüştür: "Hz. Nuh, kendi çocuklarına ve değişik bölgelere dağılmış olan diğer cemaatlere gönderilmiştir. Hz. Adem ise, tek bir beldede toplu halde bulunan kendi çocuklarına gönderilmiştir."
Hz. Nuh'un çok şükreden bir kul olarak tesmiyesi, bu manadaki bir ayete işarettir (İsra 3).
Abdurrezzak'ta gelen bir rivayet onun bu vasfının nasıl olduğunu açıklar:
"Nuh aleyhisselam helaya gidince şöyle derdi: "Lezzetiyle beni rızıklandıran, bende kuvvetini ibka edip, benden ezasını gideren Allah'a hamd olsun."[503]

5093- 5- وعن يزيد بن صهيب الفقير قال:]كُنْتُ قَدْ شَغَفَنِي رَأيٌ مِنْ رَأيِ الْخَوَارِجِ. فَخَرَجْنَا في عِصَابَةٍ ذَوِي عَدَدٍ نُرِيدُ أنْ نَحُجَّ ثُمَّ نَخْرُجَ عَلى النَّاسِ. فَمَرَرْنَا عَلى الْمَدِينَةِ، فإذَا جَابِرُ بْنَ عَبْدِاللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهما يُحَدِّثُ النَّاسَ، وإذَا هُوَ قَدْ ذَكَر الْجَهَنَّمِيين. فَقُلْتُ: يَا صَاحِبَ رَسُولَ اللهِ، مَا هذَا الَّذِى تُحَدِّثُونَهُ؟ وَاللهُ تَعالى يَقُولُ: إنَّكَ مَنْ تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أخْزَيْتَهُ؛ وَكُلَّمَا أرَادُوا أنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فيهَا. فَمَا هذَا الَّذِي تَقُولُ؟ فقَالَ: أتَقْرأُ الْقُرآنَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قالَ: فاقْرَأْ مَا قَبْلَهُ، إنَّهُ لَفِى الْكُفَّارِ. ثُمَّ قَالَ: فَهَلْ سَمِعْتَ بِمَقَامِ مُحَمّدٍ # الّذِى يَبْعَثُهُ اللهُ تَعالى فيهِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فإنَّهُ مَقَامُ مُحَمّدٍ # المَحْمُودُ الّذِى يُخْرِجُ اللهُ تَعالى بِهِ مَنْ يُخْرِجُ مِنَ النّارِ. ثُمَّ وَصَفَ وَضْعَ الصِّرَاطِ وَمَرَّ النَّاسِ عَلَيْهِ. قَالَ فَقُلْنَا: أتَرَوْنَ هذَا الشَّيْخَ يَكْذِبُ عَلى رَسُولِ اللهِ #؟ فَرَجَعْنَا. فَ ٰ واللهِ مَا خَرَجَ مِنَّا غَيْرُ رَجُلٍ وَاحِدٍ[. أخرجه مسلم.»شغفني« أي دخل شغاف قلبى، وهو غفه .

[502] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/410-412.
[503] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/412-414.

5. (5093)- Yezid İbnu Süheyb el-Fakir anlatıyor: "Haricîlerin görüşlerinden biri içime işlemişti, haccetmek, sonra da (propaganda yapmak üzere) insanların karşısına çıkmak arzusuya, kalabalık bir grup içerisinde yola çıktık. Medine'ye uğradık. Orada Cabir İbnu Abdillah (radıyallahu anh), insanlara hadis rivayet ediyordu. Bir ara cehennemlikleri zikretti. Ben: "Ey Resulullah'ın arkadaşı! Sen ne konuşuyorsun? Halbuki Allah Teala hazretleri: "(Ey Rabbim!) Ateşe kimi atarsan mutlaka onu rezilrüsvay edersin" (Al-i imran 192); "Ateşten her çıkmak isteyişlerinde oraya geri çevrilirler" (Secde 20) buyurmaktadır" dedim. Hz. Cabir:
"Sen Kur'an'ı okuyor musun?" dedi. Ben de:
"Evet!" dedim.
"Öyleyse onun evvelini oku! Çünkü o, küffar hakkındadır!" dedi ve sonra ilave etti:
"Sen, Allah'ın Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'i dirilteceği makam-ı mahmudu işittin mi?"
"Evet!" dedim. Dedi ki:
"O, Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'e mahsus mahmud makamdır. Allah Teala hazretleri o makamın hatırına, cehennemden çıkaracaklarını çıkarır!"
(Hz. Cabir) sonra, sırat köprüsünün konuluşunu ve üzerinden insanların geçişini tavsif etti. Biz:
"Bu ihtiyarın, Aleyhissalâtu vesselâm hakkında yalan söyleyeceğini mi zannedersiniz?" dedik ve Haricîlikten rücû ettik. Hayır! Vallahi bizden bir kişiden başka, Haricîlikte kalan olmadı." [Müslim, İman 320, (191).][504]

AÇIKLAMA:

Rivayet, ravimiz Yezid el-Fakir'in bir müddet Haricîlerin temel akidelerini benimsediğini göstermektedir. Bu akide de büyük günah işleyenlerin ebedî olarak cehennemde kalacaklarıdır. Bu batıl inancı benimseyen bir grupla hacca giden Yezid, hacc esnasında Medine'ye uğrar ve orada yüce sahabi Hz. Cabir (radıyallahu anh)'le karşılaşıp, onu dinleme şerefine erer. Hz. Cabir, ebedî cehennemde kalacakları ifade eden ayetin kâfirler hakkında nazil olduğu hususunda Yezid ve arkadaşlarını ikna eder. Böylece o gruptan bir kişi hariç hepsi Haricî fikirleri terkederler.[505]

5094 -6- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يُؤْتَى بِأَنْعَمِ أَهْلِ الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُصْبَغُ في النّارِ صِبْغَةً. ثُمَّ يُقَالُ: يَا ابْنَ آدَمَ، هَلْ رَأَيْتَ نَعِيماً قَطُّ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ خَيْرٌ قَطْ؟ فَيَقُولُ: َ، وَاللهِ يَا رَبِّ. وَيُؤْتَى بِأَشَدِّ النّاسِ بُؤْساً في الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُصْبَغُ في الْجَنَّةِ صَبْغَةً، فَيُقَالُ لَهُ: يَا ابْنَ آدَمَ، هَلْ رَأَيْتَ بُؤْساً قَطُّ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ مِنْ شِدَّةٍ قَطُّ؟ فَيَقُولُ: َ وَاللهِ يَا
رَبِّ، مَا مَرَّ بِي بُؤْسٌ قَطُّ. وَ َ رَأَيْتُ شِدَّةً[. أخرجه مسلم.قوله »يصبغ« أي يغمس كأنه يدخل إليها إدخالة واحدة .

6. (5094)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü, cehennemliklerin, dünyada en müreffeh olanı getirilerek ateşe bir kere batırılacak. Sonra:
"Ey ademoğlu, denilecek. (Cehennemde) hiç nimet gördün mü? Sana hiç hayır uğradı mı?"
"Hayır! Ey Rabbim, vallahi hayır!" diyecek. Sonra cennetliklerden dünyada en fakir olan getirilecek. O da cennete bir sokulup, çıkarılacak ve kendisine:
"Ey ademoğlu (cennette) hiç fakirlik gördün mü, hiç sıkıntı çektin mi?" denilecek. O da:
"Hayır! Vallahi ya Rabbi! Başımdan hiç fakirlik geçmedi, hiçbir sıkıntı çekmedim" diyecek." [Müslim, Münafikûn 55, (2807).][506]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, dünyadaki azab ve nimetin ahirette tamamen sona erdiğini ifade ediyor. Öyle ki: Dünyada en büyük nimete kavuşmuş olan kimse, cehennemde bu nimetlerin hiçbir fayda vermediğini görüyor. Cennetlik kimse de, dünyada çektiği en ağır sıkıntılardan hiçbir şey kalmadığını görüyor. Bu kimsenin cennete daldırılması, belki de cennetin Kevser'ine sokulup çıkarılmasıdır.[507]

5095 -7- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #، يَقُولُ اللهُ تَعالى ‘هَوْنِ أَهْلِ النّارِ عَذَاباً: لَوْ كَانَتْ لَكَ الدُّنْيَا كُلُّهَا أَكُنْتَ مُفْتَدِياً بِهَا؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ. فَيَقُولُ: قَدْ أَرَدْتُ مِنْكَ أَيْسَرَ مِنْ هذَا وَأَنْتَ في صُلْبِ آدَمَ، أَنْ تُشْرِكُ بِي شَيْئاً وَ َ أُدْخِلُكَ النّارَ وَأُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ. فأَبَيْتَ إِ الشِّرْكَ[. أخرجه الشيخان .

7. (5095)- Yine Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala hazretleri azabı en hafif olan cehennemliğe:

---

[504] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/414-415.
[505] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/415.
[506] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/416.
[507] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/416.

"Eğer dünya her şeyiyle senin olsaydı, şu azabdan kurtulmaya bedel, fidye olarak verir miydin?" diye soracak. Adam: "Evet!" diyecek. Rabb Teala bunun üzerine:
"Sen daha Hz. Adem'in sulbünde iken ben senden bundan daha hafifini istemiş: "Bana hiçbir şeyi ortak kılma da seni ateşe sokmayayım, cennete koyayım" demiştim. Sen buna yanaşmadın, şirke girdin" buyuracak." [Buhârî, Rikak 51, 49, Enbiya 1; Müslim, Münafikûn 51, (2805).][508]

5096- 8- وعن ابْنِ عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إِذَا صَارَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الى الْجَنَّةِ وَأَهْلُ النّارِ الى النّارِ، جِئَ بِالْمَوْتِ حَتّى يُجْعَلَ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنّارِ، فَيُذْبَحُ. ثُمَّ يُنَادِى مُنَادٍ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ فَ مَوْتَ، وَيَا أَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ فَ مَوْتَ. فَيَزْدَادُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَرَحاً الى فَرَحِهِمْ. وَأَهْلُ النّارِ حُزْناً إلى حُزْنِهِمْ[. أخرجه الشيخان واللفظ لهما، والترمذي بمعناه.ومعنى «ذبح الموت» اليأس من مفارقة الحالتين في الجنة والنار والخلود فيهما .

8. (5096)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennetlikler cennette, cehennemlikler de cehennemde oldukları zaman ölüm getirilir. Cennetle cehennemin arasına konup orada kesilir. Sonra bir münadi nida eder:
"Ey ehl-i cennet! Artık ebediyet var, ölüm yok! Ey ehl-i nar! Artık ebediyet var, ölüm yok! Cennetliklerin sürûru bununla daha da artar. Cehennemliklerin de hüznü artar." [Buhârî, Rikak 50, 51; Müslim, Cennet 43, (2850).][509]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, ahiret hayatında ölümün olmayacağı, ebediyetin varlığını beyan maksadıyla ölümün bir koyun gibi kesildiği ifade edilmektedir. İbnu'l-Arabî der ki: "Bu hadis aklın sarih hükmüne muhalefeti sebebiyle müşkil bulunmuştur. Çünkü ölüm bir arazdır, araz cisme tahavvül edemez (dönüşemez), öyleyse nasıl kesilebilir? Bu sebeple bir grup, bu hadisin sıhhatini inkâra teşebbüs etti. Bir fırka da te'vil etti. Te'vil edenler: "Bu bir temsildir, gerçek bir kesim mevzubahis değildir" dediler. Bir grup alim de: "Bilakis, hadis gerçek bir kesimi ifade etmektedir, kesilen de ölümün mütevellisidir, herkes de bunu tanır. Çünkü, ruhlarını kabzeden işte bu mütevellidir" demiştir.
Bu açıklama, İbnu Hacer'in belirttiği üzere, müteahhir ulemadan çoğunu tatmin etmiştir. Çünkü buradaki mütevelli ile ölüm meleğini (melek'ülmevt) anlamışlardır. Nitekim Secde suresinde "meleku'lmevt"ten bahsedilmektedir. (11. ayet). Hadis şahid kılınarak: "Ahirette ölüm meleği yaşamaya devam edecek olsa, cennet ehlinin hayatı ızdıraba düşerdi" denmiştir. Sadedinde olduğumuz hadis, onun ölümü ile cennet ehlininin sevincinin, cehennem ehlinin de üzüntüsünün artacağını haber vermektedir.
İbnu Hacer, birkısım zayıf hadislerde "ölüm meleğinin de öleceği, hatta "en son ölen mahlukun o olacağı"nın ifade edildiğini belirttikten ve bu hadislerin ihticac etmeye elverişli olmayacak kadar zayıf olduğuna dikkat çektikten sonra, hadiste bir teşbihte bulunulduğuna dair yoruma geçer. Mazirî der ki: "Ölüm bize göre arazlardan bir arazdır. Mu'tezile nezdinde ise mana değildir. Bu iki mezhebe göre ölümün koç veya cisim olması sahih değildir. Öyleyse bununla temsil ve teşbih murad edilmiştir. Allah Teala hazretleri bu cismi yaratır, sonra onu keser, sonra onu bir misal yapar. Çünkü ölüm cennet ehline arız olmaz."
Kurtubî et-Tezkire'de: "Ölüm bir manadır. Manalar cevhere kalbolmaz. Allah amellerin sevabından onları temsil eden mümessiller (eşhas) yaratır. Ölüm de böyle (Allah ölümü temsil eden) bir koç yaratır, onu ölüm diye tesmiye buyurur. Onu cennetliklerin ve cehennemliklerin kalbine "bu ölümdür" diye atar. Böylece onun kesilmesi, her iki yerde de (cennet ve cehennem) ebediyete delil olur."
Bazı alimler ise: "Allah'ın arazlardan bir cesed inşa etmesine, onu bir madde kılmasına hiçbir mani yoktur" demiş ve hadislerden buna delil getirmişlerdir. Sahih-i Müslim'de geçen: "Bakara ve Al-i İmran surelerini okuyun, çünkü bu iki sure kıyamet günü iki bulut şeklinde gelirler" hadisi, kaydettikleri örneklerden biridir.
Cehennemliklerin cehennemdeki durumları ve devamları hususunda muhtelif fırkalardan sayısı yediye ulaşan farklı görüşler ileri sürülmüş ise de, Ehl-i Sünnet ulemasının benimsediği esah görüş şudur: "Cehennem ehli cehennemde ebedî kalıcıdır, onlar için belli bir müddet yoktur. Onların bu kalışları ölümsüzdür, faydalı bir hayat da mevzubahis değildir, rahat da olmayacaklardır. Nitekim ayet-i kerime şöyle buyurur: "İnkâr edenler için ise cehennem ateşi vardır. Öldürülmezler ki kurtulsunlar; azapları da hiç eksilmez. Bütün kâfirleri biz işte böyle cezalandırırız" (Fatır 36), Bir diğer ayet şöyle: "Ne zaman cehennemin ızdırabından kurtulmak isteseler, her defasında oraya geri çevrilirler ve kendilerine: "Tadın yakıcı ateş azabını" denir" (Hacc 22). [510]

ÜÇÜNCÜ BAB:

CENNET VE CEHENNEM

[508] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/416-417.
[509] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/417.
[510] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/417-418.

BİRİNCİ FASIL:

CENNET VE CEHENNEMİN SIFATLARI

*** CENNETİN EVSAFI**

-5097 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: قَالَ اللهُ تَعالى: أعْدَدْتُ لِعِبَادِي الصّالِحِينَ، مَا عَيْنٌ رَأتْ، وَ أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَ خَطَرَ عَلى قَلْبِ بَشَر. قَال أَبُو هُرَيْرَةَ اِقْرَءُوا إنْ شِئْتُمْ:)فَ تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أعْيُنٍ([. أخرجه الشيخان والترمذي .

1. (5097)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala hazretleri ferman etti ki: "Ben Azimu'ş-Şan, salih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve insanın hayal ve hatırından hiç geçmeyen nimetler hazırladım." Ebu Hureyre ilaveten dedi ki:
"Dilerseniz şu ayet-i kerimeyi okuyun, (Mealen): "Yaptıklarına karşılık Allah katında onlar için göz aydınlığı olacak ne mükâfaatların saklandığını kimse bilemez" (Secde 17). [Buhârî, Bed'ül-Halk 8, Tefsir Secde 1, Tevhid 35; Müslim, Cennet 2, (2824); Tirmizî, Tefsir, (3195).][511]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, Rabb Teala'nın cennette salih kulları için hazırladığı nimetlerin yüceliğini ifade etmektedir: Öyle nimetler ki, tarifi mümkün değildir. Çünkü insanoğlu ne görmüş, ne işitmiş ne tadmış, ne de hayal edebilmiştir. Cennet ve nimetlerinin bundan daha yüce, gerçeğine daha yakın bir tarifi düşünülemez. Gerçi başka nasslarda, cennet nimetlerinin sadece ismen dünyadakilere benzeyeceği ifade edilmişse de, bu benzerlik isimden öteye geçmemektedir, mahiyetinin idraki mümkün değildir.
İbnu Mes'ud'un rivayetinde "Onu mukarreb (Allah'a yakın) melekler de bilemez, peygamberler de" ziyadesi de mevcuttur. Hadiste geçen "beşer" kelimesini esas alan bazı şarihler: "Meleklerin kalbine gelebilir" ihtimalini ileri sürmüş ise de, bilhassa İbnu Mes'ud'dan gelen ziyadenin sarahatine dayanan ulema, ona da itibar etmemiş, nefyin âmm olmasını esas almıştır: Sadece insanın değil, meleklerin kalbine de cennet nimetleri hütûr etmez, tahayyül edilemezler.[512]

-5098 -2- وزاد البخاري في أخرى، عن سهل بن سعد: وَذكر مثله. ثمّ قال:]وَقَالَ مُحَمّدُ بْن كَعْبٍ: إنَّهُمْ أخْفَوْا للهِ عَمَلً فأخْفَى لَهُمْ ثَواباً. فَلَوْا قَدِمُو عَلَيْهِ أقَرَّ تِلْكَ ا‘عْيُنَ[.

2. (5098)- Buhârî, bir diğer rivayetinde şu ziyadeyi kaydeder: "Sehl İbnu Sa'd anlatıyor -deyip, hadisin aynısını kaydettikten sonra- der ki: "Muhammed İbnu Ka'b dedi ki: "Onlar Allah için ameli gizli tuttular. Allah da onların sevabını gizli tuttu. Kullar yanına gelince onları nimete boğacak."
Hadis, bu muhtevada olarak Buhârî'de mevcut değildir. Hakim'in el-Müstedrek'inde mevcuttur (, 413-414).][513]

-5099 -3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ # مِمَّ خُلِقَ الْخَلْقُ؟ قَالَ: مِنَ الْمَاءِ. قُلْتُ: اَلْجَنَّةُ مَا بِنَاؤُهَا؟ قَالَ: لَبِنَةُ فِضَّةٍ وَلَبِنَةُ ذَهَبٍ. وَمِطُهَا الْمِسْكُ ا‘ذْفَرُ، وَحَصْبَاؤُهَا اَللُّؤْلُؤُ وَالْيَاقُوتُ، وَتُرَابُهَا الزَّعْفَرَانُ، مَنْ يَدْخُلُهَا يَنْعَمُ وَ يَبْأسُ، وَيَخْلُدُ وَ يَمُوتُ، وَ تَبْلى ثِيَابُهُمْ، وَ يَفْنَى شَبَابُهُمْ: ثُمَّ قَالَ: ثَثَةٌ تُرد دَعْوَتُهُم: ا‘‘مَامُ الْعَادِلُ، وَالصَّائِمُ حِينَ يُفْطَرُ وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ يَرْفَعُهَا اللهُ فَوْقَ الْغَمَامِ، وَتُفَتَّحُ لَهَا أبْوَابُ السَّمَاءِ. وَيَقُولُ اللهُ: وَعِزَّتِي ‘نْصرَنَّكَ وَلَوْ بَعْدَ حِينٍ[. أخرجه الترمذي.»المطُ« الطين الذي يجعل فوق سافي البناء يملط به الحائط. أي يصلح .
و»بَئِسَ يَبْأسُ« إذا افْتَقَرَ واشتدت حاجته .

3. (5099)- Yine Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! dedim, insanlar neden yaratıldı?"
"Sudan!" buyurdular.
"Ya cennet? dedim, o neden inşa edildi?"
"Gümüş tuğladan ve altın tuğladan! Harcı da kokulu misk. Cennetin çakılları inci ve yakuttan, toprağı da za'ferandır. Ona giren nimete mazhar olur, eziyet görmez, ebediyet kazanır, ölümle karşılaşmaz. Elbisesi eskimez, gençliği kaybolmaz.
"Aleyhissalâtu vesselâm sözlerine şöyle devam buyurdular: "Üç kişi vardır duaları reddedilmez (mutlaka kabul edilir):

---

[511] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/419.
[512] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/419-420.
[513] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/420.

* Adil imam (devlet başkanı).
* İftarını yaptığı zaman oruçlu.
* Zulme uğrayanın duası.Allah, (mazlumun) duasını bulutların fevkine çıkarır ve onlara sema kapıları açılır ve Allah Teala hazretleri:
"İzzetime yemin olsun! Vakti uzasa da, duanı mutlaka kabul edeceğim!" buyurur." [Tirmizî Cennet 2, (2528).][514]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah bu hadislerinde üç büyük ameli nazar-ı dikkatimize arzetmektedir: Adalet, oruç ve zulme karşı sabır. İlk ikisi ibadettir, üçüncüsü zulmün ne kadar büyük bir cinayet olduğunu ifade eder. "Mazlum" hadiste mutlak geldiği için, alimler tarafından "her kim olursa olsun" açıklaması yapılmıştır. Yani zulme uğrayan kâfir de olsa, facir de olsa, münafık da olsa duası makbuldür. Onun küfrü, fıskı, nifakı başkasının ona zulüm ve haksız muamelede bulunmasına meşruiyet kazandırmaz. Bu teferruat hadislerde de gelmiştir, daha önce başka vecihlerle kaydettik.
2- Hadiste geçen يَرْ فَعُهَا فَوْقَ الْغَمَامِ -ki "Allah, (mazlumun) duasını.." diye tercüme ettik- ibare iki surette anlaşılmaya müsaiddir:
1) Burada bulutların fevkine çıkan ve er veya geç Allah'ın kabulüne mazhar olacak olan dua "mazlum"un duasıdır.
2) Bu dua, hadiste sayılan üç grup kimsenin dualarıdır: Adil imam, iftar sırasındaki oruçlu ve mazlum.
Aliyyü'l-Kârî: "İki vechin de doğru olduğunu" kabul eder. "Sadece mazlum hakkında olabilir. Çünkü, zulmün kötülüğünü tesbit için mübalağa münasiptir. Diğerleri de buna vav-ı atıfla birleştirilmiştir" manasında açıklamada bulunur. Mazlumla ilgili yaptığı açıklama şöyle: "Hakkında mübalağa edilmiştir. Çünkü ona ulaşan zulüm ateşi onu öylesine yakar ki, bundan kırıklık ve tazarru ile dua çıkar, bundan da ızdırar hali hasıl olur. Allah lisan-ı ızdırar ile yapılacak duayı mutlaka kabul edeceğini şu ayette haber vermektedir. (Mealen):"...Muzdar (çaresiz) kalmış kimse dua ettiğinde ona cevap veren ve sıkıntısını gideren... Allah" (Neml 62).
3- Hadiste, açıklanması gereken son bir husus, "vakti uzasa da" diye tercüme ettiğimiz بَعْدَ حِينٍ tabiridir. Cenab-ı Hak dualara cevap vereceğini vaad etmektedir. Aleyhissalâtu vesselâm bunu haber vermektedir. Ancak, ne Kur'anî kaynak ne de hadisler "anında, aynıyla" diye bir kayıt getirmezler. Çünkü Cenab-ı Hak, "hakim"dir, herşeyi hikmetle yapar. Dolayısiyle duaların kabulünde de takip edeceği bir hikmet vardır. Anında yerine getirebileceği gibi, on sene, yirmi sene, kırk sene sonra da yerine getirebilir; imhâl eder, fakat ihmal etmez. Öyleyse mana şöyledir: "Ey mazlum! Ben senin çiğnenen hakkını zayi etmeyeceğim. Uzun zaman geçse de duanı geri çevirmeyeceğim. Çünkü ben Halim'im, kulları cezalandırmada acele etmem. Belki tevbe ederler; mazlumlara da haklarını vererek gönüllerini alarak razı ederler, zulüm ve günahtan vazgeçerler diye mühlet tanırım."
Hadis, böylece, Allah'ın zalime mühlet tanısa da onu asla ihmal etmeyeceğine de işarette bulunmuş olmaktadır.[515]

-5100 -4- وعن أبي موسى رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: جَنَّتَانِ مِنْ فِضَّةٍ، آنِيَتُهُمَا وَمَا فيهَا؛ وَجَنَّتَانِ مِنْ ذَهَبٍ، آنِيَتُهُمَا وَمَا فِيهِمَا؛ وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أنْ يَنْظُرُوا الى رَبِّهِمْ إلّ رِدَاءُ الْكِبْرِيَاءِ عَلى وَجْهِهِ في جَنَّةِ عَدْنٍ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

4. (5100)- Hz. Ebu Musa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Gümüşten iki cennet vardır. Kapları ve içinde bulunan diğer şeyleri de gümüştendir. Altından iki cennet vardır, kapları ve içlerinde bulunan diğer eşyaları da hep altındandır. Adn cennetinde, cennetliklerle Rablerini görmeleri arasında Allah'ın veçhindeki ridau'lkibriyadan (büyüklük perdesinden) başka bir şey yoktur." [Buhârî, Tefsir, Rahman 1, 2, Bedu'l-Halk 8, Tevhid 24; Müslim, İman 180, (296); Tirmizî, Cennet 3, (2530).][516]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisin bir başka vechinde rivayetin evveli şöyle başlar: "Firdevs cennetleri dörttür: İkisi altından, ikisi de gümüşten.." Başka rivayetlerde, altından olan iki cennetin mukarrebun'a yani Allah'a yakınlık kesbeden büyüklere, gümüşten olan diğer ikisinin de sağcılara, yani defteri sağından verileceklere mahsus olduğu belirtilmiştir.
Bu hadis, cennetin gümüş ve altın tuğlalardan -hatta bir kat altın, bir kat gümüş tuğladan- bina edildiğini ifade eden rivayetlere muarız düşer. Ancak alimler, başka rivayetlerdeki karineleri değerlendirerek: "Birincisi, her bir

[514] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/421.
[515] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/421-422.
[516] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/422-423.

cennette kapkaçak vs. nevinden bulunanların sıfatını, ikincisi de bütün cennetleri ihata eden duvarların sıfatını beyan etmektedir" diyerek hadisleri te'lif ederler. Bu te'vili te'yid eden delillerinden biri şu rivayettir: "Allah Teala hazretleri cennetin duvarını bir (sıra) altından, bir (sıra) gümüşten tuğla ile inşa etmiştir."

2- Hadiste Allah'ın görülmesi meselesine de yer verilmiştir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat uleması, kıyamet gününde, Cenab-ı Hakk'ın, insanlara en büyük lütfu olarak, Vech-i İlahîsini göstereceği hususunda icma etmiştir. Mazirî, "perde" kelimesinin kullanılışı ile ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Araplara, onların anlayacağı bir üslubla, anlayacağı tabirlere yer vererek hitabederdi. Bu sebeple, manevî meseleleri, anlayışlarına yaklaştırmak için hissî tabirata dökerdi. Burda da öyle yapmış, görmeye mani olan esbabın ortadan kalkacağını, görmenin muhakkak surette vukua geleceğini ifade etmek için bu ifadeye yer vermiştir." Kadı İyaz da şöyle demiştir: "Arap, istiareye sıkça başvurur. İstiare, Arapların icaz ve fesahatında en yüksek edebî sanatı teşkil eder. Ayet-i kerimede geçen "Tevazu kanadı" (İsra 24) tabiri bunun bir örneğidir. Aleyhissalâtu vesselâm'ın kelamında "ridau'lkibriya (büyüklük perdesi) tabirine yer vermesi de bu manada bir kullanıştır. Bunu anlamayan şaşırır. Kelamı, zahiri üzerine anlamak isteyen, Allah'a cisim izafe eder. Meselede vuzuh elde edemeyen kimse, bu rivayetin zahirinin gerektirdiği manadan Allah'ın münezzeh olduğunu bildiği takdirde, ya ravileri tekzib eder, ya da şöyle (basit) bir te'vile kaçar: "Allah'ın İlahî saltanatının büyüklüğü, kibriyası, azameti, heybeti ve celali için, keza aciz olan beşerî basarların idrak manilerini ifade için ridau'lkibriya tabiri bir istiare yapılmıştır, (oysa Allah), insanların basarlarını ve kalplerini güçlendirmek dilerse, onlardan heybetinin hicabını, azametinin manilerini kaldırır.

"Kirmâni der ki: "Bu hadis müteşabihattandır. Bunun karşısında kişi ya: "Bundan muradı Allah bilir" deyip tefvize gidecek veya te'vilde bulunacak. Te'vil eden: "Veche'den murad Zattır, rida, Zat'ın mahlukata benzemekten münezzeh olan lazım sıfatlarından bir sıfattır" diyecek. Sonra te'vilci, hadisin zahiri: "Allah'ın rü'yeti vaki değil demeyi gerektirir" diyerek müşkilatlı bulur ve: "Bunun mefhum ve manası, nazar yakınlığını beyandır, çünkü ridau'lkibriya rü'yete mani olmaz, gözlerden manilerin izalesini, muradın izalesi ile ifade etti" diyerek cevaplar."

İbnu Hacer bu açaklamadan şu neticeyi çıkarır: "Ridau'l-Kibriya rü'yete manidir. Sanki hadiste mahzuf bir ibare var. Onun takdiri اِ رِدَاءُ الْكِبْرِيَاءِ ibaresinden sonra olmalıdır. Çünkü, Allah onu ref etmek suretiyle insanlara nimette bulunmakta ve insanlar Allah'ı görmeye muvaffak olabilmektedir. Sanki burada murad şudur: Mü'minler cennetteki yerlerine yerleşince, celal sahibi Allah'tan duydukları heybet olmasaydı, onlarla rü'yet arasında herhangi bir mani olmayacaktı. Onlara ikramda bulunmak dileyince, Allah onları re'fetiyle kuşatıp onlara Allah'a nazar etme takatı vermek suretiyle lütufta bulunur. "Sonra İyi iş, güzel amel yapanlara daha güzel iyilik, bir de ziyade vardır" (Yunus 26) ayetinin tefsirinde geçen Süheyb hadisinde, Ebu Musa hadisinde geçen rıdau'lkibriyadan muradın, Süheyb hadisinde zikri geçen hicab olduğuna delalet eden karineyi buldum ve Allah Teala hazretleri'nin cennet ehline bir ikram olarak onlar için bunu açacağını anladım. Mezkur hadis Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbnu Huzeyme ve İbnu Hibban'da geçmektedir. Müslim'in metni şöyle:

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennet ehli, cennete girince, Allah Teala hazretleri sorar:

"Size ilave bir nimette bulunmamı diler misiniz?" Cennet ahalisi:

"Sen bizim yüzlerimizi ak etmedin mi? Bizi cennete koymadın mı (daha ne isteyeceğiz) ?" derler. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) der ki: "Bunun üzerine onlara hicab açılır. Cennet ahalisine bundan daha hoş bir şey verilmemiştir."

Aleyhissalâtu vesselâm sonra şu ayeti tilavet buyurdu. (Mealen): "İyi iş, güzel amel yapanlara daha güzel iyilik, bi de ziyade vardır" (Yunus 26).

Kurtubî der ki: "Rida bir istiaredir, onunla azamet kinaye edilmiştir. Nitekim şu hadiste de böyledir: "Kibriya ridamdır, azamet de izarımdır."[517] Kurtubî devamla der ki: "Burada hislerle algılanan elbise kastedilmiyor. Ancak izar ve rida Arap muhataplar nazarında birbirinden ayrılmaz oldukları için, azamet ve kibriyayı bu ikisiyle ifade etti." İbnu Hacer der ki: "Sadedinde olduğumuz hadisin manası, Allah'ın izzet ve istiğnasının muktezası hiç kimsenin onu görmemesi olduğu halde, Allah'ın mü'minlere karş rahmeti, nimetinin bir kemali olarak Veçh-i İlahîsini onlara göstermesini gerektirmektedir. Mani zail olunca, insanlara, kibriyasının gereğiyle amel etmekte ve sanki Teala hazretleri, onlarla aradaki engel olan perdeyi kaldırmaktadır." Taberî'nin nakline göre Hz. Ali (radıyallahu anh) de "Orada onların dilediği herşey bulunur. Üstelik katımızda bundan fazla da vardır" (Kaf 35) ayetindeki "fazla"dan maksadın Allah'ın veçhini görmek, هُوَ النَّظَرُ الى وَجْهِ اللهِ olduğunu söylemiştir.

İbnu Battal der ki: "Bu hadiste, Allah'a cisim izafe etmeye çalışan Mücessime fırkası için mekan izafesine bir yol yoktur. Çünkü Allah Teala hazretlerine cisim izafe etmenin veya bir mekanda bulunmasını gerektiren bir halin muhal olduğu hususunda deliller sabittir. Bu durumda ridayı, insanların Allah'ı görmesine mani gözlerdeki afet olarak te'vil etmek gerekir. İşte bu afetin izalesi, insanların Allah'ı görme sırasında Rab Teala'nın icra edeceği bir fiildir. İnsanlar, bu mani mevcut olduğu müddetçe O'nu göremezler. Öyleyse görme fiili varsa, bu mani izale

[517] Rida: Bele kadar giyilen (gömlek), izâr, belden aşağı giyilen elbisedir.

olmuş demektir. Bunu rida olarak tesmiye etmiştir. Çünkü o, yüzü görmekten alıkoyan rida menzilesindedir. Ancak ona rida denmesi mecazdır."[518]

5101- 5- وفي رواية لَهُمْ:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: في الْجَنَّةِ خَيْمَةٌ مِنْ لُؤْلُؤَةٍ مُجَوَّفَةٍ. وَفي رواية: عَرْضُهَا سِتُّونَ مِيَ: في كُلّ زَاوِيَةٍ مِنْهَا أَهْلٌ َ يَرَوْنَ اŒخَرِينَ، يَطُوفُ عَلَيْهِمُ الْمُؤْمِنُ[.

5. (5101)- Yine aynı kaynaklarda şu rivayet gelmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette, mü'min için, içi boş tek bir inciden bir çadır vardır. -Bir rivayette- genişliği altmış mildir. Her köşesinde bir refikası bulunur, hiçbiri diğerini görmez, mü'min bunların herbirini dolaşır." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 8, Tefsir, Rahman 1, 2, Tevhid 24; Müslim, Cennet 23, (2838); Tirmizî, Cennet 3, (2530).][519]

AÇIKLAMA

Mü'mine cennette hazırlanan bu çadırın bazı rivayetlerde yüksekliğinin altmış mil olduğu ifade edilmiştir. Demek ki, hem yüksekliği hem de genişliği altmış mil olacaktır. Her köşesinde bir zevcenin yer alacağı belirtilmiş olmasından, bazı alimler, ahirette huri menşeli olsun, dünya menşeli olsun, eşlerin sayıca çok olacağı hükmünü çıkarmıştır. Köşelerde oturan eşlerin birbirlerini görememeleri, mesafenin uzaklığındandır. Bazı rivayetlerde, tek bir inciden mâmul bu çadırın yetmiş kapısı olduğu tasrih edilmiştir.
Çadır diye tercüme ettiğimiz hayme'nin ağaçtan mâmul dört köşeli ev manasına geldiği de söylenmiştir. Böylece mü'minin uhrevî çadırında dört hanımının olacağı anlaşılabilir. Onları dolaşmaktan mananın, cima'dan kinaye olduğu belirtilmiştir.[520]

5102- 6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: في الْجَنَّةِ مِائَةُ دَرَجَةٍ، مَابَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ مِائَةُ عَامٍ[. أخرجه الترمذي .

6. (5102)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette yüz derece vardır. Her iki derece arasında yüz yıl(lık yürüme mesafesi) vardır." [Tirmizî, Cennet 4, (2531).][521]

5103- 7- وعن عُبادة بن الصّامت رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: في الْجَنَّةِ مِائَةُ دَرَجَةٍ، مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَةٍ وَدَرَجَةٍ كَمَا بَيْنَ السَّماءِ وَا‘رْضِ. وَالْفِرْدَوْسُ أَعْ َهَا. وَمِنْهَا تُفَجَّرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ ا‘رْبَعَةُ، وَمِنْ فَوْقِهَا يَكُونُ الْعَرْشُ. فإذَا سَأَلْتُمُ اللهَ فَاسْأَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ[. أخرجه الترمذي .

7. (5103)- Ubade İbnu's-Samit (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette yüz derece vardır. Her bir derecenin diğer derece ile arası, sema ile arz arası kadar geniştir. Firdevs bunların en yukarıda olanıdır. Cennetin dört nehri buradan çıkar. Bunun üstünde Arş vardır. Allah'tan cennet istediğiniz vakit Firdevs'i isteyin." [Tirmizî, Cennet 4, (2533).][522]

5104- 8- وعن ابي سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ في الْجَنَّة مِائَةَ دَرَجَةٍ لَوْ أَنَّ الْعَالَمِينَ اجْتَمَعُوا في إحْدَاهُنَّ لَوَسِعَتْهُمْ[. أخرجه الترمذي .

8. (5104)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette yüz derece vardır. Bütün âlemler bunlardan birinin içinde toplansalar, hepsini de kuşatır, istiab eder." [Tirmizî Cennet 4, (2534).][523]

5105- 9- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ في الْجَنَّةِ شَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاكِبُ في ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ يَقْطَعُهَا؛ وَاقْرءُوا إنْ شِئْتُمْ: وِظِلٍّ مَمْدُودٍ[. أخرجه الترمذي .

9. (5105)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

[518] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/423-425.
[519] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/425-426.
[520] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/426.
[521] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/426.
[522] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/426-427.
[523] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/427.

"Cennette bir ağaç vardır ki, binekli bir kimse yüz yıl gölgesinde yürüse onu katedemez. İsterseniz şu ayeti okuyun: وَظِلٍّ مَمْدُودٍ وَمَاءٍ مَسْكُوبٍ "Daimî gölgededirler, çağlayıp duran su başlarındadırlar" (Vakıa 30-31) [Tirmizî, Tefsir, Vakıa, (3289, Cennet 1, (2525).][524]

5106- 10- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَا في الْجَنَّةِ شَجَرَةٌ إِ وَسَاقُهَا مِنْ ذَهَبٍ[. أخرجه الترمذي .

10. (5106)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Cennette hiçbir ağaç yoktur ki gövdesi, altından olmasın." [Tirmizî, Cennet 1, (2527).][525]

AÇIKLAMA:

Kaydettiğimiz bu beş hadis, cennetle ilgili bazı tavsif ve tariflerde bulunmaktadır. Şöyle ki:
1- Cennet tek dereceli değildir. Başlıca yüz derecesi vardır. Her dereceninmesafesi diğer dereceye kadar çok fazladır. Demek ki derece içerisinde de tali tabakalar, mertebeler vardır. Cennetlikler, ameline uygun bir derecede yerini alacaktır. Nitekim bazı alimler yüz derece tabiriyle çokluğun kastedildiğini belirtirler. Cehennem de böyledir, küfürdeki şiddetine göre her bir kâfir bir derekede yerini alacaktır. Ayet-i kerime münafıkların atşeşin en aşağı tabakasında yer alacaklarını ifade eder. "Şüphesiz ki münafıklar cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar..." (Nisa 145).
Dereceler arasındaki mesafeler hadislerde farklıdır. Bazısında beşyüz yürüme yılı, bazısında daha az, daha çok denmiştir. Münavî, arada tearuz olmadığını söyler ve yürümelerin farklı süratlerde vuku bulduğuna dikkat çeker.
2- Firdevs: Her çeşit bitkiyi cem'eden bahçe, bostan manasına gelir. Ancak "Üzüm asmalarının bulunduğu bahçedir" denmiştir. Kelimenin Rumca, Kıptice ve hatta Süryanice olduğu iddia edilmiştir.
Buradan çıkan dört ana nehirden maksad, başka rivayetlerde açıklanmıştır: Biri su, biri süt, biri hamr, biri bal nehridir.
Firdevs cenneti hepsinin yukarısında, hepsinden üstün olduğu için Allah'tan öncelikle bunun taleb edilmesi tavsiye edilmiştir. Şu halde mü'min Allah'tan bir şey isterken en yüceyi, en büyüğü, en fazlayı istemelidir. Onun rahmetine sınır olmadığı için Allah'tan isterken kanaatkâr olmak, mütevazi davranmak fazilet değildir.
3- Cennetteki ağacın Tûba ağacı olduğu söylenmiştir. Ancak gölge kelimesinin, örfî manası anlaşılmamalıdır. Çünkü dilimizde gölge deyince güneş sıcaklığına karşı hasıl edilen korunma hatıra gelir. Halbuki ahirette güneş olmayacaktır. Öyleyse gölgeden maksad, ağacın hasıl ettiği nimetler ve rahatlık olmalıdır. Yani cennetin neresine gidilse cennetî saadetin dışına çıkılmayacak demektir. Zıll=gölge kelimesi Arapçada "himaye" manasına da kullanılır. Onun zıllinde demek, onun kanatları, himayesi altında demektir.
4- Cennetteki her ağacın gövdesinin altından olmasına gelince, bu ibare oradaki ağacın me'lufumuz olan dünyevî ağaçlar gibi olmadığını beyan eder. Altın, çürümeyen bir maddedir. Öyleyse cennet ağacının altından olması, onun ebedi, çürümez bir mahiyette olacağının ifadesidir. Bir hadis şöyledir: "Cennette bir ağaç vardır, gövdeleri altından, dalları zeberced incidendir. Rüzgâr estikçe bunlar birbirine çarparak öyle bir name çıkarırlar ki hiçbir kulak böylesine tatlı bir ses işitmemiştir." İbnu Abbas'ın bir rivayetinde: "Cennet hurmalarının gövdeleri yeşil zümrüttendir. Dallarının sapı kızıl altından, yaprakları da cennet ehlinin kisvesindendir. Ceketleri ve hulleleri bundan yapılır. Onun meyvesi ise, küp ve kovalar gibi iri, sütten beyaz, baldan tatlı, kaymaktan daha yumuşaktır, onlarda çürük yoktur" denmiştir.
Cennet ehlinin bu ağaç altında sohbet edip dünya hatıralarını tazeleyecekleri; eğlence arzu ettikleri zaman, Allah'ın göndereceği bir rüzgârla ağacın kımıldayıp, dünyadaki her çeşit eğlenceyi ortaya koyacağı ifade edilmiştir.[526]

5107- 11- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَقَابُ قَوْسٍ في الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ أَوْ تَغْرُبُ[. أخرجه الشيخان.وزاد الترمذي عن أنس، في أخرى:]وَلَقَابُ قَوْسِ أَحَدِكُمْ، أَوْ مَوْضِعُ قِدِّهِ في الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فيهَا، وَلَوْ أَنَّ امْرأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ اطَّلَعَتْ الى أَهْلِ ا‘رْضِ ‘ضَاءَتِ قَوسِ الدّنْيَا وَمَا فيهَا، وَلَمَ‘تْ مَا بَيْنَهُمَا رِيحاً، وَلَنَصِيفُهَا يَعْنِي الْخِمَارَ خَيْرٌ مِنَ الدّنْيَا وَمَا فيهَا[.»قَاب القوس وقده« قدره .

11. (5107)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennette, yay kadar bir yer, güneşin üzerine doğduğu veya battığı şeyden (dünyadan) daha hayırlıdır." [Buhârî, Bed'ül-Halk 8, Tefsir, Vakı'a 1; Müslim Cennet 6, (2826); Tirmizî, Cennet 1, (2525).]
Tirmizî, Hz. Enes'ten şu ziyadede bulunmuştur: "Sizden birinizin yayı kadar veya kamçısı kadar cennetteki bir yer, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır. Cennet ehlinden bir kadın, arz ehline görünecek olsa, dünya ve

[524] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/427.
[525] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/427.
[526] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/427-429.

içindekileri aydınlatır, arzla sema arasını güzel koku ile doldururdu, onun başörtüsü dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır."[527]

AÇIKLAMA:

1- Daha önce de açıkladığımız üzere, cennette bir yay kadar bir yerin koca dünyadan hayırlı olması, mübalağalı bir ifade değildir. Çünkü cennet ebedî olduğu için, orada ebedî olan az bir nur, burada geçici olan güneşe bedel olabilir. Dünya ise, bir yay veya kamçı ile kıyas götürmeyecek derecede büyük ise de fanidir, geçicidir, ebedî olan, o azıcık varlığa mukabil gelemez.
2- Kader olarak manalandırdığımız (kab) kelimesi yayda kirişin takıldığı "uç"la okun fırlatıldığı orta kısma kadar olan kısım manasına da gelir, yani bir yayın yarısı. Bu durumda mana: "Birinizin yayının yarısı cennette dünya ve içindekilerden daha hayırlı..." şeklinde olur. Önceki mana asıl olmakla birlikte, bu da hakikate uygundur.[528]

5108- 12- وعن سَعْدِ بن أبي وقّاص رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَوْ أَنَّ مَا يُقِلُّ ظُفُرٌ مِمَّا فِي الْجَنَّةِ بَدَا لَتَزَخْرَفَتْ لَهُ خَوَافِقُ السَّمَوَاتِ وَا'رْضِ، وَلَوْ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ اطَّلَعَ فَبَدَا سِوَارُهُ لَطَمَسَ ضَوْءَ الشَّمْسِ كَمَا تَطْمِسُ الشَّمْسُ ضَوْءَ النُّجُومِ[. أخرجه الترمذي.»الزَّخْرفة« الزينة. »والزُّخرف« الذهب.»وخَوَافِقُ السّماءِ« جوانبها ا'ربعة وهي جهات الرياح ا'ربع .

12. (5108)- Sa'd İbnu Ebi Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette olan şeyden bir tırnağın azalttığı miktar, semavat ve dünya arasında dört ciheti de tezyin etmiş olarak görünürdü. Eğer cennet ehlinden bir adam dünya ehline zuhur etse ve bilezikleri görünse o(nun şavkı) güneşin ziyasını bastırırdı, tıpkı güneşin, yıldızların ziyasını bastırması gibi." [Tirmizî, Cennet 7, (2541).][529]

5109- 13- وعن أنسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: رُفِعْتُ الى سِدْرَةِ الْمُنْتَهى فإذَا أَرْبَعَةُ أَنْهَارٍ: نَهْرَانِ ظَاهِرَانِ وَنَهْرَانِ بَاطِنَانِ: فأمَّا الظّاهِرَانِ فَالنِّيلُ وَالْفُراتُ، وَأَمَّا الْبَاطِنَانِ فَنَهْرَانِ في الْجَنَّةِ[. أخرجه البخاري .

13. (5109)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Sidretü'l-Münteha'ya çıkarıldım. Orada dört nehir gördüm: İki nehir zâhirdi, iki nehir de bâtın. Zâhir olan iki nehir Nil ve Fırat nehirleriydi. Bâtın olanlar da cennetin iki nehri idi." [Buhârî, Eşribe 12; Müslim, İman 264, (164).][530]

5110- 14- وعن بريدة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللهِ # فقَالَ: هَلْ في الْجَنَّةِ خَيْلٌ؟ قَالَ: إنِ اللهُ أَدْخَلَكَ الْجَنَّةَ فَلَا تَشَاءُ أَنْ تُحْمَلَ فيها عَلى فَرَسٍ مِنْ يَاقُوتَةٍ حَمْرَاءَ تَطِيرُ بِكَ في الْجَنَّةِ حَيْثُ شِئْتَ إلَّا كَانَ. فقَالَ آخَرُ: هَلْ في الْجَنَّةِ مِنْ إبِلٍ؟ قَالَ: فَلَمْ يَقُلْ لَهُ مَا قَالَ لِصَاحِبِهِ. فقَالَ: إنْ يُدْخِلْكَ اللهُ الْجَنَّةَ يَكُنْ لَكَ فيها مَا اشْتَهَتْ نَفْسُكَ وَلَذَّتْ عَيْنُكَ[. أخرجه الترمذي .

14. (5110)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Cennette at var mı?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Allah Teala hazretleri seni cennete koyduğu takdirde, kızıl yakuttan bir at üzerinde orada dolaşmak isteyecek olsan, o seni istediğin her yere uçuracaktır" buyurdular. Bunun üzerine diğer biri de:
"Cennette deve var mı?" diye sordu. Ama buna Aleyhissalâtu vesselâm öncekine söylediği gibi söylemedi. Şöyle buyurdular:
"Eğer Allah seni cennete koyarsa, orada canının her çektiği, gözünün her hoşlandığı şey bulunacaktır." [Tirmizî, Cennet 11, (2546).][531]

AÇIKLAMA:

Hadisin ibaresi netice itibariyle değişmeyecek farklı bir üslubla tercümeye de elverişlidir. Ancak, esas söylenmek istenen, cennette, binme arzusu duyulduğu takdirde her tarafa götürecek vasıtaların bulunduğudur. Yine Tirmizî'nin bir başka rivayeti bu hususu daha sarih bir üslubla ifade etmiştir: "Bir bedevi gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Ben atı severim, cennette at var mı?" diye sordu. Resulullah şu cevabı verdi:
"Cennete konduğun takdirde, iki kanadı olan yakuttan bir at sana getirilir. Sen ona bindirilirsin. O seni istediğin yere uçurur."

---

[527] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/429.
[528] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/429-430.
[529] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/430.
[530] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/430-431.
[531] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/431.

Sadedinde olduğumuz hadisin sonunda yer alan "canının her çektiği, gözünün her hoşlandığı" ibaresi şu ayete işaret etmektedir: "...Orada canların çekeceği, gözlerin zevk alacağı her şey vardır..." (Zuhruf 71.)
Dikkat edilirse, Resulullah, açık bir şekilde cennette "at" veya "deve vardır" veya "yoktur!" demiyor. Ama her arzu edilecek şeyin var olduğuna dikkat çekiyor. Binme ihtiyacı duyulduğu takdirde bunun cennetî atlarla yerine getirileceğini belirtiyor. Cennetteki atlar, dünyevî atlar gibi değildir.[532]

5111- 15- وعن عليٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ في الْجَنَّةِ لَمُجْتَمَعاً لِلحُورِ الْعِينِ يُغَنِّينَ بأصْوَاتٍ لَمْ يَسْمَعِ الْخَلائِقُ بِمِثْلِهَا، يَقُلْنَ: نَحْنُ الْخَالِدَاتُ فَلا نَبِيدُ. وَنَحْنُ النَاعِمَاتُ فَلا نَبْأسُ، وَنَحْنُ الرَّاضِيَاتُ فَلا نَسْخَطُ طُوبَى لِمَنْ كَانَ لَنَا وَكُنَّا لَهُ[. أخرجه الترمذي.»الحُورُ« جمع حوراء، وهي شديدة بياض العين الشديدة سوادها.و»العَيناءُ« واحدة العين وهي واسعة العين.وقوله: »نَبِيدُ« أي نهلك ونتلف .

15. (5111)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennette siyah gözlülerin (hurilerin) toplanma yerleri vardır. Orada, benzerini mahlukatın hiç işitmediği güzel bir sesle şarkı okurlar ve şöyle söylerler:
"Bizler ebedîleriz, hiç ölmeyiz!
Bizler nimetlere mazharız, fakr bilmeyiz!
Rabbimizdan razıyız, mükedder olmayız!
Kendisinin olduğumuz beylerimize ne mutlu!" [Tirmizî, Cennet 24, (2567).][533]

AÇIKLAMA:

Dilimizde huri veya huri kızı denen cennet kızları tabiri Kur'anî bir tabirdir. Kur'an'da birçok kereler zikri geçer ve cennet ehline bunlardan nikah edileceği belirtilir, güzellikleri tasvir edilir. (Duhan 54, Tur 20, Rahman 72, Vakı'a 22). Hûr, lügat olarak, havra'nın cem'idir. Havra, gözünün beyazı çok beyaz, siyahı da çok siyah manasına gelir. Kısaca siyah gözlü, ceylan gözlü gibi tercümelere mazhardır.
Sadedinde olduğumuz hadis, hurilerin cennette dünyada işitilmemiş olan fevkalâde güzel namelerle şarkı okuyacaklarını belirtmektedir. Böylece cennet ehlinin, Allah'ın bir başka nev'e giren nimetlerinden kulağa hitap eden nimetlerini de, cennete layık bir üstünlükle tadacağını haber vermektedir.[534]

5112- 16- وعن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ في الْجَنَّةِ لَسُوقاً يَأتُونَهَا كُلَّ جُمُعَةٍ فَتَهُبُّ رِيحُ الشِّمَالِ فَتَحْثُو في ثِيَابِهِمْ وَوُجُوهِهِمْ فَيَزْدَادُونَ حُسْناً وَجَمَاً فَيَرْجِعُونَ الى أهْلِيهِمْ وَقَدْ إزْدَادُوا حُسْناً وَجَمَاً. فَيَقُولُ أهْلُوهُمْ: واللهِ لَقَدِ ازْدَدْتُمْ بَعْدَنَا حُسْناً وَجَمَاً. فَيَقُولُون: وَأنْتُمْ واللهِ لَقَدِ ازْدَدْتُمْ بَعْدَنَا حُسْناً وَجَمَاً[. أخرجه مسلم .

16. (5112)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehlinin bir çarşısı vardır. Her cuma oraya gelirler. Derken kuzey rüzgârı eser, elbiselerini ve yüzlerini okşar. Bunun tesiriyle hüsün ve cemalleri artar. Böylece ailelerine, daha da güzelleşmiş olarak dönerler. Hanımları:
"Vallahi, bizden ayrıldıktan sonra sizin cemal ve güzelliğiniz artmış!" derler. Erkekler de:
"Sizler de, Allah'a kasem olsun, bizden sonra çok daha güzelleşmişsiniz!" derler." [Müslim, Cennet 13, (2833).][535]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, yeryüzünde insanların zevk aldıkları toplantı ve içtimaların ahirette de olacağını ihbar etmektedir. Çarşı diye tercüme ettiğimiz şuh kelimesi, insanların daha çok alışveriş için biraraya geldikleri, eşdostun karşılaştıkları yerdir. Çarşı, karşılaşmaya, selamlaşmaya, görüşmeye vesile olduğu için, rivayetlede, alışveriş gayesi olmadan da, bilhassa cuma namazından sonra çarşının şöyle bir dolaşılmasının sünnet kılındığı görülür. Böylece beşerî bir ihtiyaç olan ünsiyet sağlanmış olur. Şu halde bu meşru zevk ahirette de vardır. Ancak oranın zevki derece ve mertebe itibariyle çok farklıdır. Güzellik, ziyadeleşmede aile efradı arasında karşılıklı muhabbetlerin daha da artmasına vesile olmaktadır. Müteakip hadiste de belirtileceği üzere, ahirette dünyadaki gibi alışveriş ihtiyacı olmadığına göre, oranın çarşısı, alışveriş yapılan yer manasında anlaşılmamalı, ünsiyetin temin edildiği toplanma yerleri manasında anlaşılmalıdır.
Resulullah'ın, kuzey rüzgârı tabirini kullanması, o rüzgârın yağmur ve serinlik getirmesindendir. Sıcak iklimde bu evsaftaki rüzgâr en ziyade sevilen ve arzu edilen rüzgârdır.

---

[532] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/431-432.
[533] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/432.
[534] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/432-433.
[535] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/433.

el-Mebarik'de şöyle denilmiştir: "Çarşıya her hafta cennetlikler toplanır, melekler onları kuşatır, onlara gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, insan kalbine hiç doğmamış nimetler getirirler. Onlar bu nimetlerden istedikleri kadar, para ödemeden alırlar. Bu da cennette tadılan lezzetlerden biridir."
Yani, çarşıdan eve bir şeyler alarak gelme lezzeti. Bunun dahi cennette olduğu anlaşılmaktadır.[536]

5113- 17- وعن عليّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ في الْجَنَّةِ لَسُوقاً مَا فيهَا شِرَاءٌ وَبَيْعٌ إلَّ الصُّورَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ. فإذَا اشْتَهى الرَّجُلُ صُورَةً دَخَلَ فيهَا[. أخرجه الترمذي .

17. (5113)- Hz. Ali (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cennette bir çarşı vardır. Ancak orada ne alış, ne de satış vardır. Sadece erkek ve kadın suretleri vardır. Erkek bunlardan bir suret arzu ederse o surete girer." [Tirmizî, Cenet 15, (2553).][537]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cennetteki çarşı hakkında daha detaylı bilgi sunmaktadır. Orada alışveriş mevzubahis değildir. Ancak kadın ve erkek suretleri mevcuttur. Erkek bu suretlerden dilediğine girmekte (yani bürünmektedir).
2- Şarihler hadisin iki manaya muhtemel olduğunu belirtirler:
***** Birinci manaya göre çarşıya güzel suretler arzedilmektedir. Kişi bunlardan hangisini arzular ve temenni ederse, Allah Teala hazretleri Kudret-i Sübhaniyesi ile o kimseyi, arzuladığı surete sokmaktadır.
***** İkinci manaya göre suretten murad zinettir. Kişi o çarşıda bu zinetle süslenir, onu takınır, kendisine arzu edip seçeceği zinet, takım, taç vs.yi giyinir. Arapçada falancanın güzel bir sureti var (لِفُلَانٍ صُورَةٌ حَسَنَةٌ) demek, hoş bir görünümü var demektir. Bir başka ifade ile, hadis: "Çarşıda bulunan şeylerden her ne arzu ederse kendisine verilir" manasını ifade eder. Öyleyse o çarşıya girmekten murad, orada tezeyyün etmek, süslenmektir. Her iki manada da zat değil, sıfat değişikliği, dış görünüş değişmesi mevzubahis olmaktadır.[538]

*** CEHENNEMİN EVSAFI**

5114- 1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # نَارُكُمُ الَّتِى تُقْدُونَ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءاً مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ. قَالُوا: وَاللهِ إنْ كَانَتْ لَكَافِيةً. قَالَ: فإنَّهَا فُضِّلَتْ عَلَيْهَا بِتِسْعَةٍ وَسِتِّينَ جُزْءً كُلُّهَا مِثْلُ حَرِّهَا[. أخرجه الثثة والترمذي .

1. (5114)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Yaktığınız ateş var ya, bu cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir cüzdür!" buyurmuştu. (Yanındakiler):
"Zaten bu ateş, vallahi (asileri cezalandırmaya ahirette) yeterliydi" dediler. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Cehennem ateşi öbürüne altmış dokuz kat üstün kılındı. Her bir kat'ın harareti, bunun mislindedir." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 10; Müslim, Cennet 29, (2843); Muvatta, Cehennem 1, (2, 994); Tirmizî, Cehennem 7, (2592).][539]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste ahiretteki cehennem ateşinin, derece ve şiddet itibariyle, dünyadaki ateşin yetmiş katı olduğu ifade edilmektedir. Ashab, kâfir ve asileri cezalandırmak için dünyadaki ateşin de yeterli olacağını söylemesi üzerine, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Allah'ın azabının ne kadar şiddetli olduğunu belirtmek üzere te'kiden, cehennem ateşinin dünyadaki ateşe nisbetle altmış dokuz kat olduğunu, her bir katın aynen dünyadakine eşit bir şiddete sahip bulunduğunu beyan ediyor.
Allah'ın azabının şiddeti, ayet ve hadislerde tekrarla nazara verilmiş ve bunun "ateş"le olacağı ifade edilmiştir. Mesela: "Onlar ateşe karşı ne de sabırlıdırlar!" (Bakara 175); "...Öyle bir ateşten sakının ki, onun yakıtı insanlarla o taştır" (Bakara 24) buyrulmuştur.
Öyleyse, dünya ateşini, Cenab-ı Hak, ahiretteki ateşin şiddetini haber vermek üzere onun yetmiş cüz'ünden bir cüz olarak halketmiş olmaktadır.
Şarihler, hadisteki maksadlardan birinin Allah'tan sadır olan azabın, kullardan, zalim insanlardan sadır olmakta bulunan azabtan çok daha şiddetli olacağına dikkat çekmek olduğunu belirtirler.
Bu hadis de, "Allah'tan korkulmaz, Allah sevilir" diyenlerin, bu çeşit sözleriyle dinî bir hakikatı ortaya koymayıp keyfî bir muğalata (demagoji) yaptıklarını ortaya koymaktadır. Evet Rabbimizi, rahmetiyle severken, celalinden, azabından ve adaletinden de korkarız; kulluk edebi bunu gerektirir. Kur'an ve hadis de bunu ders verir. "Allah'tan korkulmaz.." sözü küfrün değilse cehlin eseridir, dinde delili, dayanağı yoktur.[540]

---

[536] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/433-434.
[537] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/434.
[538] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/434-435.
[539] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/435.
[540] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/435-436.

5115- 2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أُوقِدَ عَلى النَّارِ أَلْفُ سَنَةٍ حَتّى احْمَرَّتْ. ثُمَّ أُوقِدَ عَلَيْهَا أَلْفُ سَنَةٍ حَتّى ابْيَضَّتْ. ثُمَّ أُوقِدَ عَلَيْهَا أَلْفُ سَنَةٍ حَتّى اسْوَدَّتْ. فَهِيَ سَوْدَاءُ مُظْلِمَةٌ[. أخرجه مالك والترمذي، وهذا لفظه .

2. (5115)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem ateşi bin yıl yakıldı. Öyle ki kıpkırmızı oldu. Sonra bin yıl daha yakıldı, öyle ki beyazlaştı. Sonra bin yıl daha yakıldı. Şimdi o siyah ve karanlıktır." [Tirmizî, Cehennem 8, (2594); Muvatta, Cehennem 2, (2, 994). Metin Tirmizî'ye aittir.][541]

AÇIKLAMA:

Muvatta'nın rivayetinde, cehennemin hal-i hazır siyahlığı zifte benzetilir.[542]

5116- 3- وعن الخدْري رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لِسُرَادِقِ النَّارِ أَرْبَعُ جُدُرٍ كُثُفُ كُلِّ جِدَارٍ مَسِيرَةُ أَرْبَعِينَ سَنَةً[. أخرجه الترمذي.»الْجِدَارُ« الحائط.

3. (5116)- Ebu Saidi'l-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennemi kuşatan surun dört (ayrı) duvarı vardır. Her duvarın kalınlığı kırk yıllık yürüme mesafesi kadardır." [Tirmizî, Cehenmem 4, (2587).][543]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cehennemi çevreleyen surun genişliği hakkında bilgi vermektedir. Sur, iç içe dört duvardan müteşekkildir, her duvarın kalınlığı kırk yıllık yürüme mesafesi kadardır. Hadiste, duvarlar arasındaki mesafe belirtilmemiştir. Dört ayrı duvar olduğuna göre, bitişik olmadığı, aralarında az veya çok bir mesafe, bir açıklık olacağı anlaşılmaktadır.
2- Hadis, şu ayete işaret etmektedir: "Biz zalimlere öyle bir ateş hazırladık ki, (etrafını saran) duvar(lar), çepe çevre kendilerini kuşatmıştır" (Kehf 29). "Sur" veya "duvar" diye çevirdiğimiz süradık kelimesini İbnu Abbas'ın, ateşten duvar diye açıkladığı rivayet edilmiştir.
3- Hadisin Tirmizî'deki devamında şöyle denir: "Eğer, cehennemliklerin (içinde yüzdükleri) irinden, dünyaya bir kovacık dökülecek olsa, bütün arz ahalisi(ne bu koku siner ve bu sebeple herkes) pis kokardı."[544]

5117- 4- وعن الحسن البصري قال: قالَ عُتْبَةُ بْن غَزْوَانْ رَضِيَ اللهُ عَنْه على مِنْبَرِ الْبَصْرَةِ: إنَّ النّبيّ # قَالَ:]إنَّ الصَّخْرَةَ الْعَظِيمَةَ لَتُلْقى مِنْ شَفِيرِ جَهَنَّمَ فَتَهْوِى سَبْعِينَ عاماً مَا تُفْضِى الى قَرَارِهَا، وَكَان عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْه يَقُولُ: أَكْثِرُوا ذِكْرَ النّارِ فإنَّ حَرَّهَا شَديدٌ، وَقَعْرُهَا بَعِيدٌ، وَمَقَامِعُهَا حَديدٌ[. أخرجه الترمذي .

4. (5117)- Hasan Basri rahimehullah anlatıyor: "Utbe İbnu Gazvan (radıyallahu anh), Basra'da minberde (hutbe esnasında) dedi ki:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize şöyle buyurmuşlardı: "Cehennemin kıyısından büyük bir taş bırakıldı. Bu taş yetmiş yıl aşağı doğru düştü de henüz dibe ulaşmadı."
(Utbe İbnu Gazvan, devamla) der ki: "Hz. Ömer (radıyallahu anh): "Ateşi çok zikredip hatırlayın. Zira onun harareti pek şiddetlidir; derinliği çok fazladır, çengelleri demirdendir" buyurdu." [Tirmizî, Cehennem 2, (2578).][545]

AÇIKLAMA:

Hadis, cehennemin derinliğine bir nihayet olmadığını belirtmektedir. Şarihler, "yetmiş" rakamının çokluk ifade ettiğini, miktar ifade etmediğini belirtirler.
Cehennem ateşini sıkça hatırlamada, nefsi kötülüklerden frenleyen bir ibret bulunduğu için Hz. Ömer onun sıkca tahattur edilmesini tavsiye etmiştir.[546]

---

[541] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/436.
[542] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/436.
[543] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/437.
[544] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/437.
[545] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/437.
[546] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/438.

5118- -5- وعن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: وَيْلٌ وَادٍ في جَهَنَّمَ يَهْوى فيهِ الْكَافِرُ أرْبَعِينَ خَرِيفاً قَبْلَ أنْ يَبْلُغَ قَعْرَهُ[. أخرجه الترمذي .

5. (5118)- Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Veyl, cehennemde bir vadidir. Kâfir orada, kırk yıl batar da dibine ulaşamaz." [Tirmizî, Tefsir, Enbiya, (3164).][547]

AÇIKLAMA:

Veyl kelimesi, asıl itibariyle azab manasındadır. Araplar felaket temennisi için "falancaya veyl (azab) olsun!" diye sıkça kullanırlar. Dilimize "yazıklar olsun!", "vay haline!" gibi tabirlerle çevirirız. Sadedinde olduğumuz hadis, veyl kelimesinin cehennemde muayyen bir azab vadisinin ismi olduğunu belirtmektedir. Öyle bir vadi ki, cehennemlikler satıhtan aşağı doğru düşüşe geçseler, kırk yılda dibe ulaşmayacaklardır, öylesine derin bir vadidir. Şu halde "falancaya veyl (azab) olsun!" tabirinde "falanca, cehennemin Veyl vadisinin azabına uğrasın!" manası da vardır.[548]

5119- -6- وعن ابن عبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَوْ أنَّ قَطْرَةً مِنَ الزَّقُّومِ قُطِرَتْ في الدُّنْيَا ،فْسَدَتْ عَلى أهْلِ الدُّنْيَا مَعَايِشَهُمْ. فَكَيْفَ بِمَنْ يَكُونُ طَعَامَهُمْ وَشَرابَهُمْ[. أخرجه الترمذي .

6. (5119)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Eğer zakkumdan, dünyaya tek damla damlatılacak olsa, bu dünya ehlinin yiyeceklerini ifsad ederdi. Öyleyse, yiyecek ve içeceği zakkumdan cehennemliğin hali ne olur (anlayın)!" [Tirmizî, Cehennem 4, (2588).][549]

AÇIKLAMA:

Zakkum: Ayet-i kerimede cehennemden çıkan bir ağaç olarak tavsif edilir (Saffat 62-66). Alimler, zakkum ağacını: "Cehennem ehline mahsus pek acı bir ağaç" diye tarif ederler. Zakkum cehennemliklerin yiyeceğidir. Cehennemlikler onun üzerine kaynar su içeceklerdir (Vakıa 52-55). Sadedinde olduğumuz hadis, zakkumun, son derece pis kokulu olduğunu belirtmektedir.[550]

5120- -7- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: اشْتَكَتِ النّارُ الى رَبِّهَا. فقَالَتْ: يَا رَبِّ أكَلَ بَعْضِي بَعْضاً، فأذِنَ لَهَا بِنَفَسَيْنِ. نَفَسٍ في الشِّتَاءِ وَنَفسٍ في الصَّيْفِ، فَهُوَ أشَدُّ مَا تَجِدونَ مِنَ الْحَرِّ، وَأشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الزَّمْهَرِيرِ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

7. (5120)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Cehennem, Rabbine şikayet ederek: "Ey Rabbim! Bir parçam diğer bir parçamı yemektedir" dedi. Bunun üzerine, Allah Teala hazretleri ona, iki nefes almaya izin verdi; Bir nefes kışta, bir nefes de yazda. (Yazdaki nefesi) sizin rastladığınız en şiddetli sıcaktır. (Kıştaki nefesi de) sizin rastladığınız en şiddetli (soğuk olan) zemherirdir." [Buhârî, Bed'ülhalk 10; Müslim, Mesacid 185, (617); Tirmizî, Cehennem 9, (2595).][551]

5121- -8- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَخْرُجُ عُنُقٌ مِنَ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُ عَيْنَانِ تُبْصِرَانِ وَأُذُنَانِ تَسْمَعَانِ وَلِسَانٌ يَنْطِقُ، يَقُولُ: إنِّي وُكِّلْتُ بِثَلَثَةٍ: بِمَنْ دَعَا مَعَ اللهِ إلهاً آخَرَ، وَبِكُلِّ جبّارٍ عَنِيدٍ، وَبِالْمُصَوِّرِينَ[. أخرجه الترمذي.»العُنقُ« الطائفة من الناس، والمراد به طائفة من النار كالعنق.و»الجبارُ« القهار المتكبر .
و»العَنيدُ« الجائرُ عنِ الْحَقّ كالمعاند له .

8. (5121)- Yine Ebu Hureyre anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Kıyamet günü, ateşten bir parça, boyun şeklinde uzanır .Bunun, gören iki gözü, işiten iki kulağı, konuşan iki dili vardır. Der ki: "Ben üç takım (insanı cezalandırmak) için vazifelendirildim: Allah'la birlikte bir başka ilaha dua eden kimse, bile bile zulmeden cebbar, tasvirciler." [Tirmizî, Cehennem 1, (2577).][552]

AÇIKLAMA:

[547] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/438.
[548] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/438.
[549] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/438-439.
[550] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/439.
[551] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/439.
[552] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/440.

Hadiste geçen musavvirîn tabiri resim ve heykel yapanlar demektir. İslam'da tasvir meselesi teferruatlı bir mevzudur; daha önce de temas ettik. Bu hususta İbnu'l-Arabî'nin bir özetlemesi şöyle: "Suretler hususunda söylenenler şöyle hülasa edilebilir: Eğer (gölge yapacak şekilde) cüssesi varsa, bi'l-icma haramdır. (Satıh üzerine) işlenmişse (gölgesiz ise) dört görüş vardır;
1) Mutlak cevaz.
2- Mutlak yasak.
3- Tafsil; yani tam bir canlı resmi ise haramdır; başı kopmuş şekilde olur da, tam olmazsa caizdir. Bu görüş en doğru görüştür.
4) Eğer hakir tutulan bir tarzda kullanılıyor ise caizdir, (hürmet ifade edecek tarzda) yükseğe asılmışsa caiz değildir. Bu icmaya çocukların bebekleri dahil değildir."
Ülemâ çoğunlukla üçüncü görüşü benimsemiştir.
Her görüşün dayandığı bir rivayet mevcuttur.
Bu meselede Bediüzzaman şöyle der: "Sanemperestliği şiddetle Kur' an menettiği gibi, sanemperestliğin bir nevi, taklidi olan suretperestliği de men eder. Medeniyet ise, suretleri kendi mehasininden sayıp Kur'an'a muaraza etmek istemiş. Halbuki, gölgeli gölgesiz suretler ya bir zülm-ü mütehaccir (taşlaşmış zulüm) veya bir riyayı mütecessid (cesed giymiş riya) veya bir heves-i mütecessim (cisimleşmiş heves)dir ki, beşeri zulme ve riyaya ve hevaya, hevesi kamçılayıp teşvik eder. Hususan suretperestlik, ahlakı fena halde sarstığı ve sukut-u ruha sebebiyet verdiği şununla anlaşılır: Nasıl ki, merhume ve rahmete muhtaç bir güzel kadın cenazesine nazar-ı şehvet ve hevesle bakmak, ne kadar ahlakı tahrib eder. Öyle de, ölmüş kadınların suretlerine veyahut sağ kadınların küçük cenazeleri hükmünde olan suretlerine hevesperverane bakmak, derinden derine hissiyat-ı ulviye-i insaniyeyi sarsar, tahrib eder."
Bu bahse 2173 numaralı hadisi açıklarken de yer verdik ve orada Bediüzzaman'ın bu görüşüne bir yorum ekledik (7. cilt s. 67.)[553]

5122- 9- وعن ابنِ مسعودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يُؤْتَى بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لَهَا سَبْعُونَ أَلْفَ زِمَامٍ، مَعَ كُلِّ زِمَامٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ يَجِرُّونَهَا[. أخرجه مسلم والترمذي .

9. (5122)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü cehennem, yetmiş bin yuları olduğu halde getirilir. Her yularında, onu çeken yetmiş bin melek vardır." [Müslim, Cennet 29, (2842); Tirmizî, Cehennem 1, (2576).][554]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste, cehennemin, kıyamet günü, yaratıldığı yerden Mevkif'e getirileceği ifade edilmektedir. Bu mana şu ayette de gelmiştir. (Mealen): "O gün cehennem de getirilmiştir..." (Fecr 23). "Cehennemin Mevkif'e getirilmesi, orada toplanan insanlara gösterilerek onların korkutulması gayesine mebni olabilir" denmiştir.
2- 5120 numarada geçen hadisi esas alan alimler, cehennemin el'an yaratılmış olduğunu kabul ederler. Bu hadis, zahiri esas alındığı takdirde cehennemin taşınabilecek mahiyette, müstakil bir ünite, bir varlık olduğunu ifade etmektedir. Mazirî, hadisin zahirini esas almak gerektiğini söyler ve: "Bunu hakikatı üzere hamletmeye hiçbir mani yoktur" der. Esasen, nassların zahirini kabule açık bir mani olmadıkça te'vil caiz değildir.[555]

5123- 10- وعن مُجاهد قال:]قَالَ لى ابْنِ عبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما: أَتَدْرِى مَا سعَةُ جَهَنَّمَ؟ قُلْتُ: َ. قَال: أَجَلْ، وَاللهِ مَا تَدْرِي. حَدَّثَتْنِي عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْها قالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ # عَنْ قَوْلِهِ تعالى: وَا'رْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيّاتٌ
بِيَمِينِهِ. قَالَتْ، قُلْتُ: أَيْنَ يَكُونُ النّاسُ؟ قَالَ: عَلى جِسْرٍ جَهَنَّمَ[. أخرجه الترمذي رحمه الله تعالى .

10. (5123)- Mücahid anlatıyor: "İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) bana: "Cehennemin genişliği ne kadardır, biliyor musun?" diye sordu. Ben: "Hayır!" deyince: "Doğru, Allah'a yemin olsun, bilemezsin!" dedi ve ilave etti: "Bana Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) dedi ki: Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: وارضُ جَميعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسّمواتُ مَطْوِيّاتٌ بِيمِينِهِ
"Kıyamet günü arz toptan O'nun bir kabzasıdır (tam tasarrufundadır). Gökler de O'nun sağ eliyle dürülmüşlerdir" (Zümer 67) ayetinden sormuş ve:

[553] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/440-441.
[554] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/441.
[555] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/441.

"Bu sırada insanlar nerede olurlar [ey Allah'ın Resulü]" demiştim. Aleyhissalâtu vesselâm: "Cehennem köprüsünde!" cevabını verdi." [Tirmizî, Tefsir, Zümer, (3242).][556]

*** CENNET VE CEHENNEMİN MÜŞTEREK YÖNLERİ**

-5124 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: لَمَّا خَلَقَ اللهُ تعالى الْجَنَّةَ قَالَ لِجِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّمُ: اِذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا. فَذَهَبَ، فَنَظَرَ إِلَيْهَا. فقَالَ: وَعِزَّتِكَ َ يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ إِ دَخَلَهَا. فَحَفَّهَا بِالْمَكَارِهِ. ثُمَّ قَالَ اِذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا، فَذَهَبَ، فَنَظَرَ إِلَيْهَا. فقَال: وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيْتُ أَنْ َ يَدْخُلَهَا أَحَدٌ وَلَمّا خَلَقَ النّارَ قَالَ لِجِبْرِيلَ: اِذْهَبْ فَانْظُرْ إِلَيْهَا. فَذَهَبَ، فَنَظَرَ إِلَيْهَا. فقَالَ: وَعِزَّتِكَ َ يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ فَيَدْخُلُهَا. فَحَفَّهَا بِالشَّهَوَاتِ. ثُمَّ قَالَ: اِذْهَبْ، فَانْظُرْ إِلَيْهَا. فَذَهَبَ، فَنَظَرَ إِلَيْهَا. فَلَمّا رَجَعَ. قَالَ: وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيْتُ أَنْ َ يَبْقى أَحَدٌ إِ دَخَلَهَا[. أخرجه اصحاب السنن وصححه الترمذي .

1. (5124)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Allah Teala hazretleri cenneti yarattığı zaman Cibril aleyhisselam'a:
"Git ona bir bak!" buyurdular. O da gidip cennete baktı ve: "[Ey Rabbim!] Senin izzetine yemin olsun, onu işitip de ona girmeyen kalmayacak, herkes ona girecek!" dedi. (Allah Teala hazretleri) cennetin etrafını mekruhlarla çevirdi. Sonra: "Hele git ona bir daha bak!" buyurdu. Cebrail gidip ona bir daha baktı. Sonra da:
"Korkarım, ona hiç kimse girmeyecek!" dedi. Cehennemi yaratınca, Cebrail'e:
"Git, bir de, şuna bak!" buyurdu. O da gidip ona baktı ve:
"İzzetine yemin olsun, işitenlerden kimse ona girmeyecektir!" dedi. Allah Teala hazretleri de onun etrafını şehvetlerle kuşattı. Sonra da:
"Git ona bir kere daha bak!" dedi. O da gidip ona baktı. Döndüğü zaman:
"İzzetine yemin olsun, tek bir kişi kalmayıp herkesin ona gireceğinden korkuyorm!" dedi." [Ebu Davud, Sünnet 25, (4744); Tirmizî, Cennet 21, (2563); Nesâî, Eyman 3, (7, 3).][557]

AÇIKLAMA:

Hadis, cennetin cazib fakat kazanılmasının kolay olmadığını, cehennemin de çok kötü fakat oraya şiddetle çeken cazibeler bulunduğunu belirtmektedir. Hz. Cebrail, birinci görüşlerinde onları zatî evsaflarıyla değerlendirir: "Cennet o kadar güzel ki, herkes oraya girer, yani onu kazanma iştiyakı izhar eder, kazanılması için gerekli gayreti gösterir" demek istemiştir. Keza "cehennemin çirkinliği, kötülüğü karşısında herkes oraya girmemek için elinden geleni yapar" demek istemiştir.
Ama ikinci defa, yani cenneti kazanmak için nefsin hoşlanmadığı nice mekarihin aşılması gerektiğini, cennetin etrafını bunların sardığını görünce, bu hoş olmayan engelleri aşacak kimseler çıkmayacak endişesine düşer, zira cennetin etrafında ibadet için meşakkatler, sabır, tevekkül, kötülüklerden içtinab, zekat, sadaka vermek, cihad etmek, kulluk yolunda açsusuz ve uykusuz kalmak, yanılmak, nefse hakim olmak vs. gibi meşakkatli teklifler, nefsanî arzulara muhalefet ve şehvetlerin kırılması var. İnsan nefsi bunları sevmez. Cennetin etrafı da hep bunlarla sarılı. Keza cehennemin etrafında da nefsin hoşuna giden, pek cazip şeyler var: Serbestlik, sorumsuzluk, eğlence, israf, dedikodu, fuhuş, yalan, gıybet.. vs. Bunların cazibesine kapılmamak her insanın işi değil.
İşte cennet ve cehennemi çeviren şeyler sebebiyle Cebrail aleyhisselam, buralara gidecek insanların miktarı hususunda endişelenir.
Şarihler, bu hadisi Resulullah'ın bedî sözlerinden biri kabul ederler. Cennetin nefsin hoşuna gitmeyen amellerle kazanılabileceği; keza cehennemden korunmak için de mutlaka şehevî arzulardan, nefsin meylettiği şeylerden kaçınmak gerektiği çok güzel bir teşbihle ifade edilmiş olmaktadır.
Hadis, cenneti kazanma ve cehennemden kaçınmanın yollarını en veciz bir şekilde belirtmekte, mü'minleri bu mühim meselede uyarmaktadır.[558]

-5125 -2- وعن أنسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَحُفَّتِ النّارُ بِالشّهَواتِ[. أخرجه مسلم والترمذي.وللشيخين عن أبي هريرة مثله، وقال: »حُجبت، بدل حُفّت في الموضعين« .

2. (5125)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennetin etrafı mekarihle (nefsin hoşlanmadığı şeylerle) sarılmıştır. Cehennemin etrafı da şehevî (nefsin arzuladığı, cazip) şeylerle sarılmıştır."
Sahiheyn'de, Ebu Hureyre'den bu rivayet aynen gelmiştir. Ancak iki yerde حُفَّتْ (= sarılmış) kelimesine bedel حُجِبَتْ(= örtülmüş) kelimesi kullanılmıştır.[559]

---

[556] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/442.
[557] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/442-443.
[558] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/443-444.

-5126 -3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ تَزَالُ جَهَنَّمَ يُلْقى فيهَا وَتَقُولُ: هَلْ مِنْ مَزِيدٍ؟ حَتّى يَضَعَ رَبُّ الْعِزَّةِ فيهَا قَدَمَهُ فَيَزْوَى بَعْضُهَا الى بَعْضٍ. فَتَقُولُ: قَطِ قَطِ بِعِزَّتِكَ وَكَرِمِكَ. وَ َ يَزَالُ في الْجَنَّةِ فَضْلٌ حَتّى يَنْشِئَ اللهُ لَهَا خَلْقاً فَيُسْكِنُهُمْ فَضْلَ الْجَنَّةِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.»وَقَدمُ رَبِّ العزةِ« كناية عن أهل النار الذين قدمهم الله لها من شرار خلقه كما أن المؤمنين قدمه الذين قدمهم الى الجنة.وقوله »فيُزْوَى« أي يضمّ ويجمع .

3. (5126)- Yine Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cehennem, içerisine asiler atıldıkça: "Daha var mı?" demekten geri durmaz. Bu hal, Rabbu'l-İzze'nin cehennemin üzerine ayağını koyup, iki yakasını dürüp birleştirmesine kadar devam eder. İşte o zaman cehennem:
"Yeter, yeter. İzzet ve keremine yemin olsun yeter!" der. Cennette fazlalık devam eder. Allah, ona mahsus yeni bir halk yaratır ve bunları cennetin fazla kısmına yerleştirir." [Buhârî, Tefsir, Kaf 1, Eyman 12, Tevhid 7; Müslim, Cennet 37, (2848); Tirmizî, Tefsir, Kâf (3268).][560]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadis, müteşabih hadislerdendir. Zahiri üzere alınması mümkün değildir. Çünkü Allah'a ayak nisbet etmektedir. Halbuki Allah hiçbir şeye benzemez. Ona hakiki manada ne el, ne de ayak nisbet edilemez. Mükerrer seferler geçtiği üzere, selef uleması bu çeşit hadisleri kabul edip, "Bundan murad ne ise onu Allah bilir" diyerek te'vile gitmemiştir. Bunlara muvaffıza denir. Ancak müteahhir ulema, bu çeşit hadislerde kastedilebilecek mana üzerinde durarak, hadisleri te'vil cihetine gider. Bunlara müevvile denir. Bazı tevilcilere göre "ayak"tan kastedilen şey, mütekaddimdir (yani önde olan, evvel gelen). Böylece hadis "Allah cehennemin üzerine cehennemliklerden bir kısmını koyar" diye anlaşılmalıdır. Kademle, "bir mahluk ismi kastedilmiş", "yer ismi kastedilmiştir" "ayak koymak, yeter artık demektir" gibi değişik yorumlar yapılmıştır.
2- Hadis, Ehl-i Sünnetin "sevab amele bağlı değildir" hükmüne delildir. Çünkü cennette yaratılanların hiç ameli olmadığı halde, onlara cennet lutfedilecektir. Ehl-i Sünet küçükken ölen çocuklar ve hatta deliler hakkında da böyle hükmeder. Amelleri olmadığı halde Hak Teala, onlara sevap verip cennete koyacaktır.
3- Hadis cennetin çok geniş olduğuna, orada, yeni yaratılacaklara da yetecek yer olacağına delildir. Başka hadislerde her ferde dünya genişliğinde cennet verileceği, on misli kadar da ziyadesi ihsan edileceği belirtilmiştir. [561]

İKİNCİ FASIL:

CENNETLİKLER VE CEHENNEMLİKLER

*** CENNETLİKLER**

-5127 -1- عن سهل بن سعد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ أهْلَ الْجَنَّةِ لَيَتَرَاءَوْنَ أهْلَ الْغُرفِ كَمَا تَتَرَاءَوْنَ الْكَوْكَبَ في السّمَاءِ[. أخرجه الشيخان .

1. (5127)- Sehl İbnu Sa'd (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehli, gurfelerde kalanları seyrederler, tıpkı gökteki yıldızları seyretmeniz gibi." [Buharî, Rikak 51; Müslim, Cennet 10, (2830).][562]

-5128 -2- وعن ابى سعيد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ أهْلَ الْجَنّةِ لَيَتَراءَوْنَ أهْلَ الْغُرَفِ كَمَا تَتَرَاءَوْنَ الْكَوْكَبَ الدُّرّيَّ الْغَابِرَ في ا ُفُقِ مِنَ الْمَشْرِقِ الى الْمَغْرِبِ لِتَفَاضُلِ مَا بَيْنَهُمْ. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، تِلْكَ مَنَازِلُ ا ُنْبِيَاءِ َ يَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ. قَالَ: بَلى وَالّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، رِجَالٌ آمَنُوا بِاللهِ وَصَدّقُوا الْمُرسَلِينَ[. أخرجه الشيخان .

2. (5128)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehli gurfelerde kalanları (ehl-i guraf) görürler. Tıpkı, ufukta doğudan batıya giden inci gibi parlak yıldızları gördüğünüz gibi. Aralarındaki fazilet farkı, (gurfe ehlini) böyle yukarıda gösterir."
Bunun üzerine Ashab: "Ey Allah'ın Resulü! Bu söylediğiniz, peygamberlerin makamı olmalı, başkaları oraya ulaşamamalı!" dedi. Ancak Aleyhissalâtu vesselâm:

---

[559] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/444.
[560] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/445.
[561] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/445.
[562] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/446.

"Hayır! Ruhumu kudret elinde tutan Zat'a yemin olsun! Gurfelerde kalanlar (peygamberler değiller), Allah'a inanıp peygamberleri tasdik eden kimselerdir" buyurdular. " [Buhârî, Bed'u'l-Halk 8; Müslim, Cennet 11, (2831).][563]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, cennet ehlinin derece itibariyle birbirlerinden farklı olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki derecesi üstün olanların yüce menzilleri vardır. Bunlar, tıpkı bize göre yıldızlar gibi yukarıda ve parlak görüleceklerdir.
2- Guraf, gurfenin cem'idir. Gurfe ise oda demektir. Ancak, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde bir kısım cennetliklerin mazhar olacağı bir lütfu, hususi bir mertebeyi ifade eder. Furkan (75. ayet) Zümer (20. ayet) ve Ankebut (58. ayet) surelerinde kendilerine gurfe verileceklerin vasıfları belirtilir.
3- Hadis, bu mertebeye Allah'a iman edip, peygamberleri tasdik edenlerin ulaşacağını ifade etmektedir. Ancak şarihler, bakşa rivayetlerin sarahatine dayanarak, bu iki vasfı taşıyan herkesin o mertebeyi elde edeceği manasına gelmediğini belirtirler. Nitekim bir Tirmizî rivayetinde Resulullah "Cennette gurfeler vardır. Dışları içlerinden, içleri de dışlarından görünür" buyurur. Bir bedevi bunların kimlere ait olduğunu sorunca (aleyhissalâtu vesselâm): "Bunlar, tatlı sözlü olan, oruca devam eden ve herkes uyurken gece namaz kılan kimseler içindir" buyururlar. Bazı şarihler, o menzillere mezkur vasıflardaki kimselerin ulaşacaklarını, peygamberlerin makamlarının ise daha üstün olacağını söylemiştir. Bazıları da bu vasıfları taşıyan kimselerin peygamberlerin mertebelerine ulaşacaklarını anlamışlardır.
İbnu Hacer, gurfelerin bu ümmete mahsus olma ihtimali üzerinde durur ve ilave eder: "Bu ümmet dışında olanlar muvahhidlerdir." İkinci bir ihtimale daha dikkat çeker: "Gurfelerde kalacak olanlar, cennete ilk safhada girecek olanlardır. Bunlar, şefaate uğrayarak ikinci safhada gireceklerden farklı olmalıdırlar." Bunların Muhammed ümmeti olduğu iddiasını, sadedinde olduğumuz rivayetle delillendirir. Der ki: "Hadiste, onlar Allah'a inanıp (bütün) peygamberleri tasdik edenlerdir" denilmektedir. İşte bu vasıf Muhammed ümmetine hastır. Çünkü (bütün) peygamberleri tasdik hadisesi, sadece bu ümmette tahakkuk etmiştir. Halbuki önceki ümmetler, kendilerinden sonra gelenleri tasdik hususunda bunlara yetişememiştir. Gerçi, onlardan da kendilerinden sonra gelecek olanları tasdik edenler olmuşsa da, arada fark var. Zira biri vâki olanı, diğeri vukûa gelecek olanı tasdik etme durumundadır." [564]

-5129 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ أَوَّلَ زُمْرَةٍ يَدْخُلُونَ الجَنَّةَ عَلى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ. ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ عَلى أَشَدِّ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ في السّمَاءِ إضاءَةً، َ يَبُولُونَ وَ َ يَتَغَوَّطُونَ وَ َ يَتْفُلُونَ وَ َ يَمْتَخِطُونَ. أمْشَاطُهُمُ الذّهَبُ، وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ، وَمَجَامِرُهُمُ ا‘لُوَّةُ ا‘لْنْجُوجُ: عُودُ الطِّيبِ. أزْوَاجُهُمُ الْحُورُ الْعِينُ عَلى خَلْقِ رَجُلٍ وَاحِدٍ على صُورةِ أبيهم آدَمَ سِتُّونَ ذِرَاعاً في السّماءِ[. أخرجه الشيخان والترمذي.»ا‘لُوَّةُ. وا‘لْنْجوج« من أسماء العود الذي يتبخر به. ومن أسمائه الكباء .

3. (5129)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennete ilk girecek zümre, dolunay gecesindeki ay suretindedir. Onu takip eden zümre, parlaklık yönüyle gökteki en büyük yıldız gibidir. Cennetlikler bevletmezler, büyük abdest de bozmazlar, tükürmezler, sümkürmezler de. Tarakları altındandır, terleri misktir. Buhurdanları öd ağacından, zevceleri kara gözlü hurilerden olacak. Onlar ataları Âdem'in yaratılışı üzere, altmış zira' boyunda tek bir adam suretinde olacaklar." [Buhârî, Bed'ü'l-Halk 8, Enbiya 1; Müslim, Cennet 15, (2834); Tirmizî, Cennet 7, (2540).][565]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, Aleyhissalâtu vesselâm ahiret hayatıyla ilgili bâzı teferruata ışık tutmaktadır. Oradaki hayat, mahiyet itibariyle dünyevî hayattan farklılıklar arzetmektedir. Burada tâbi olduğumuz kanunlar çerçevesinde orayı aklen izah etmemiz oldukça zorlaşıyor. Ahirette de yeme içme var, fakat fuzilat, kazurat yok! Bu nasıl olur, aklen bunu nasıl kabul edebiliriz? Gerçi dünyamızda da nebatî hayatta bunun bir örneği müşâhede edilebilir; ağaçlar da yer içer, fakat kazurat bırakmazlar. Nesâî'de gelen bir rivayet mevzumuza biraz daha ışık tutar:
"Ehl-i kitaptan bir adam gelerek:
"Ey Ebu'l-Kâsım, inancınıza göre cennet ehli yer ve içer, öyle değil mi?" der. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Evet, buyurur, cennette herkese yüz adamın yeme, içme ve cima kuvveti verilir." Soru sahibi:
"Ama yiyen ve içen kimse kazayı hâcet etmek zorundadır. Halbuki cennette eza (=pislik) yok!" diyerek tavzîh ister. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Orada kazayı hâcet ter şeklinde vukûa gelir. İnsanların derilerinden misk reşhaları (sızıntıları) gibi atılır!" buyururlar."

[563] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/446-447.
[564] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/447.
[565] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/448.

İbnu'l-Cevzî der ki: "Cennet ehlinin gıdaları son derece letâfet ve itidâle sahip olduğu için, onlarda kazuratı gerektiren eza ve fazlalık bulunmaz. Aksine bu nevi gıdalardan kokuların en hoşu, en güzeli hâsıl olur."
Buhârî'nin bir rivayetinde cennet ehli hakkında daha farklı, daha tamamlayıcı bilgiler verilmiştir. Ziyadeleri kaydediyoruz: ".Kalpleri, tek bir kimsenin kalbi gibidir. Aralarında ihtilaf, husumet yoktur. Her bir erkeğe iki zevce vardır. Bunlardan her birinin bacağının iligi, güzelliği sebebiyle, etinin gerisinde görülür. Sabah ve akşam Allah'ı tesbih ederler... kapları altın ve gümüştendir."
Buradaki kalp birliği, temizlikte birliktir, hiçbirinde dünyevî kir, kötü ahlak kalmamıştır demektir. Cennetliklerin tesbîhi bir vecibe değildir. Müslim'de gelen ve müteakiben kaydedeceğimiz bir ziyâde bunun mahiyetini açar. "Cennetliklere, tıpkı nefes ilham olunduğu gibi, tesbîh ve tahmîd ilham olunur." Maksad bu tesbîh ve tahmîdlerde bu zahmetin, külfetin olmadığını, teneffüslerinin bir nevi tesbih kabul edildiğini beyandır. Şarihler: "Ahirette kalp, ma'rifet-i İlahiye ile dolunca, her an onun zikrinde olur" derler.
Ahiretteki akşam ve sabahın da dünyadaki akşam ve sabahlara benzemediği belirtilmiştir. Zayıf olduğu belirtilen bir rivayete göre, Arş'ın altında asılı bir perde vardır. Bu, açılınca sabaha alâmet olmakta, katlanınca da akşama alâmet olmaktadır.
Cennetliklerle ilgili tamamlayıcı teferruat müteakip rivayetlerde gelecek.[566]

5130- 4- وعن جابر رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ يَأْكُلُونَ فِيهَا وَيَشْرَبُونَ وَ ۬ يَتْفُلُونَ وَ ۬ يَبُولُونَ وَ ۬ يَتَغَوَّطُونَ وَ ۬ يَمْتَخِطُونَ. قِيلَ فَمَا بَالُ الطَّعَامِ؟ قَالَ: جُشَاءٌ كَرَشْحِ الْمِسْكِ، يُلْهَمُونَ التَّسْبِيحَ وَالتَّحْمِيدَ كَمَا تُلْهَمُونَ النَّفسَ[. أخرجه مسلم وأبو داود .

4. (5130)- Hz. Câbir radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Cennet ehli cennette yerler ve içerler. Ancak tükürmezler, küçük ve büyük abdest bozmazlar, sümkürmezler de!" buyurmuştu. Ashab:
"Peki yedikleri ne olur?" diye sordular. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Geğirmek ve misk sızıntısı gibi ter! Onlara tıpkı nefes ilham olunduğu gibi tesbîh ve tahmîd ilham olunur." [Müslim, Cennet 18, (3835); Ebu Dâvud, Sünnet 23, (4741).][567]

AÇIKLAMA önceki hadiste geçti.[568]

5131- 5- وعن الْخُدْرِي رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَال رسُولُ اللهِ #: مَنْ مَاتَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ مِنْ صَغِيرٍ أَوْ كَبِيرٍ يَدْخُلُونَ الْجَنّةَ بَنِي ثَنْتِينَ َ يَزِيدُونَ عَلَيْهَا أَبَداً وَكذلِكَ أَهْلُ النَّارِ[. أخرجه الترمذي .

5. (5131)- Ebu Saîd el-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bir kimse cennetlik olarak ölünce, büyük veya küçük, yaşı ne olursa olsun, otuş yaşında bir kimse olarak cennete girer ve artık bu yaş ebediyen değişmez. Cehennemlikler için de durum böyledir." [Tirmizî, Cennet 23, (2565).][569]

5132- 6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَهْلُ الْجَنَّةِ جُرْدٌ مَرْدٌ كُحَّلٌ َ يَفْنَى شَبَابُهُمْ وَ ۬ تَبْلَى ثِيَابُهُمْ[. أخرجه الترمذي.وزاد في رواية: »عَلَيْهِمْ تِّيجَانُ، وإنّ لُؤْلُؤَةً مِنْهَا لَتُضِئُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ«.»الْجُرْدُ« جمع أجرد، وهو الذي شعر عليه.و»الكحيلُ« هو الذي ترى أجفانه كأنها مكحولة من غير كحل.

6. (5132)- Hz. Ebu Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehlinin vücudu kılsız, yüzü sakalsız, gözleri sürmelidir, gençlikleri zail olmaz, elbiseleri eskimez." [Tirmizî, Cennet 8, (2542).]
Tirmizî'nin, bir rivayetinde şu ziyâde var: "Cennetliklerin başlarında taçlar vardır. Taçtaki tek bir inci, meşrık ile mağrib arasını aydınlatır."[570]

5133- 7- وعن أبي رزين الْعُقَيْلِي رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ الله #: َ يَكُونُ ،هْلِ الْجَنَّةِ وَلَدٌ[. أخرجه الترمذي.وزاد في رواية عن الخدري »إنِ اشْتَهِىَ الْوَلَدَ كَانَ حَمْلُهُ وَوَضَعُهُ وَسِنّه في ساعةٍ واحدةٍ قال بَعْضُهُم: ولكِن يُشْتَهى« .

7. (5133)- Ebu Rezîn el-Ukaylî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehlinin çocuğu olmaz, (orada doğum yoktur)." [Tirmizî, Cennet 23, (2566).][571]

---

[566] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/448-449.
[567] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/450.
[568] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/450.
[569] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/450.
[570] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/451.
[571] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/451.

5134- 8- وعن أنسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يُعْطَى الْمُؤْمِنُ في الْجَنَّةِ قُوَّةَ كَذَا وَكَذَا مِنَ الْجِمَاعِ. قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ أَوَ يُطِيقُ ذلِكَ؟ قَالَ: يُعْطى قُوَّةَ مِائَةٍ[. أخرجه الترمذي .

8. (5134)- Hz. Enes radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Mü'mine cennette şu şu kadar (kadınla) cima gücü verilir!" buyurmuşlardı. Kendisine:
"Ey Allah'ın Resûlü! Buna tâkat getirebilir mi?" diye soruldu.
"Yüz (kişinin) gücü verilir! (Böyle olunca takat getirir!)" buyurdular." [Tirmizî, Cennet 6, (2539).][572]

5135- 9- وعن الْخدري رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: تَكُونُ ا‘رْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ خُبْزَةً وَاحِدَةً يَتَكَفّاهَا الْجَبَّارُ بِيَدِهِ كَمَا يَتَكَفّى أَحَدُكُمْ خُبْزَتَهُ في السَّفَرِ نُزُوَ ‘هْلِ الْجَنَّةِ. فأَتَى رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ، فقَالَ: بَارَكَ الرَّحْمنُ عَلَيْكَ يَا أَبَا الْقَاسِمِ. أَ أُخْبِرُكَ بِنُزُولِ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ: بَلى. قَالَ: تَكُونُ ا‘رْضُ خُبْزَةً وَاحِدَةً كَمَا قَالَ رَسُولُ اللهِ # فَنَظَرَ النَّبِيُّ # إِلَيْنَا. ثُمَّ ضَحِكَ حَتّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ. ثُمَّ قَالَ: أَ أُخْبِرُكَ بِإِدامِهِمْ؟ قَالَ: بَلى. قَالَ: بامٌ وَنُونٌ. قَالَ: وَمَا هذَا قَالَ: ثَوْرٌ وَنُونٌ، يَأْكُلُ مِنْ زَائِدَةِ كَبِدِهِمَا سَبْعُونَ أَلْفاً[. أخرجه الشيخان.»يتكفّاها« أي يقلبها ويميلها.»الجبّارُ« من أسماء الله تعالى.و»النُّزُولُ« ما يعدّ للضيف من طعام وشراب.و»النّواجِذُ« ا‘نياب.و»بَامٌ« الثور كما فسره في متن الحديث، ولعل اللفظة عبرانية.و»النُّون« الحوت وهو عربي .

9. (5135)- el-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü arz, tek bir çörek olacak. Cebbar (olan Allah Teâla hazretleri), onu, cennetliklere azık olarak elinde çevirecektir, tıpkı sizin sefer sırasında çöreğinizi çevirdiğiniz gibi!" Bu sırada bir Yahudi gelerek:
"Ey Ebu'l-Kâsım! Rahmân (olan) Allah seni mübarek kılsın! Kıyamet günü cennet ehlinin (iştah açıcı) ikramı ne olacak haber vereyim mi?" dedi. Efendimiz:
"Söyle bakalım!" buyurdular. Adam, tıpkı Aleyhissâlatu vesselâm'ın söylediği gibi:
"Arz, tek bir çörek olur!" dedi. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bize baktılar. Sonra azı dişleri görününceye kadar tebessüm buyurdular ve:
"Peki cennet ehlinin katıklarını sana haber vereyim mi?" dediler. Adam: "Buyurun!" dedi. Aleyhissalatu vesselâm:
"Bâlâm ve nûn!" buyurdular. Adam:
"Bu nedir?" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öküz ve balıktır. Bunların ciğerlerinin kenarından yetmiş bin kişi yer" buyurdular." [Buhârî, Rikâk 44; Müslim, Münâfikûn 30, (2792).][573]

AÇIKLAMA:

1- Hadisteki arzdan maksat, dünya arzıdır.
2- Nüzl, şarihlerin umumiyetle benimsedikleri manaya göre, misafirlere yemekten önce ikram edilen şey, bir nevi iştah açıcı çerez demektir.
3- Hadisin manası üzerinde âlimler ihtilaf eder. Teferruata girmeden İbnu Hacer'in te'vilini kaydediyoruz: "Hadisten şu mana elde edilmektedir: "Mü'minler (hesap verme zamanında), Mevkıf'da uzun müddet beklerken açlık cezası çekmezler. Allah Teâla hazretleri, kudretiyle arzın mahiyetini değiştirir, yenebilecek bir hale getirir de, onlar, ayaklarının altından, yeni bir muamele ve külfete hacet kalmadan yerler. Bu yeme hâdisesi, cennete gidecekler için cennete girmezden önce hâsıl olacaktır."
4- Resûlullah, Yahudinin ihbarına gülmüştür. Çünkü vahye dayanarak kendi söylediklerini, Yahudi, kitaplarından öğrendiği bilgiye dayanarak aynen söylemekle, kendisini te'yid etmiş, Aleyhissalâtu vesselâm da bu muvafakattan memnuniyet duymuş ve bu hissini gülerek izhar etmiştir.
5- Hadiste, cennetliklerin katığı olarak zikredilen nûn, balık olarak tefsîr edilmiştir. Bâlâm kelimesi farklı izahlara tâbi tutulmuştur. Bunun İbrânice olabileceği de söylenmiştir. Çoğunluk, bununla öküzün kastedildiğini kabul etmiştir.
6- Öküz ve balığın ciğerinden yiyeceklerin sayısı yetmiş bin olarak ifade edilmiştir. Şârihler bu yetmiş bin, cennete sorgusuz sualsiz gireceği belirtilen yetmiş bin olma ihtimalinden bahsettikleri gibi, bu rakamla hasr değil, çokluğun kastedilmiş olma ihtimalini de belirtirler. Hadiste geçen zâidetu'lkebîd, karaciğerin bir kısmının adıdır. Şârihler hayvanın en lezzetli kısmı olduğunu belirtirler.[574]

5136- 10- وعن الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَال رَسُولُ اللهِ #: أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً الّذى لَهُ ثَمَانُونَ أَلْفَ خَادِمٍ، وَاثْنَانِ وَسَبْعُونَ زَوْجَةً؛ وَتُنْصَبُ لَهُ قُبَّةٌ مِن لُؤْلُو وَزَبَرْجَدٍ وَيَاقُوتٍ كَمَا بَيْنَ الْجَابِيَةِ الى صَنْعَاءَ[. أخرجه الترمذي.

[572] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/451.
[573] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/452-453.
[574] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/453.

10. (5136)- el-Hudrî radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehlinden derecesi en düşük olanın seksen bin hizmetçisi, yetmiş iki zevcesi vardır. Onun için inciden, zebercedden ve yakuttan bir çadır kurulur. Bu çadır, Câbiye'den San'a'ya kadar uzanan bir büyüklüktedir." [Tirmizî, Cennet 23, (2565).][575]

AÇIKLAMA:

1- Cennette, mertebece en düşük mü'mine verilebilecek hizmetçi ve zevcelerle ilgili rakamın hasr olabileceği gibi, kesretten kinaye olabileceği de belirtilmiştir. Zevce olarak zikredilenler hûrilerdir, dünyevî zevceler bunun dışındadır.
2- Cennetliğin çadırı kubbe ile ifade edilmiştir. Kubbe kelimesi, bu çadırın yuvarlak olacağını belirtir. Câbiye, Suriye'de bir kasabadır. San'a da Yemen'de bir şehir adıdır. İkisinin arasında bir aylık mesafe mevcuttur. Böylece, çadırın büyüklüğü ifade edilmiş olmaktadır.
Hadis şu manayı zihne vermektedir: "Cennetliğin en düşük mertebelisi böylesine büyük nimetlere mazhar olursa, en yukarı mertebelerde olanlar nasıl nimetlere mazhar olacaklar?
"Hadiste yüce mertebelere tâlib olmaya teşvik vardır.[576]

5137- 11- وعن ابنِ عُمرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ أدْنَى أهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً لِمَنْ يَنْظُرُ الى جِنَانِهِ وَأزْوَاجِهِ وَخَدَمِهِ وَنِعَمِهِ وَسُرُرِهِ مَسِيرَةَ أَلْفِ عَامٍ. وَأكْرَمُهُمْ على اللهِ مَنْ يَنْظُرُ الى وَجهِهِ غُدْوَةً وَعَشِيَّةً. ثُمَّ قَرَأ #: وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاظِرَةٌ الى رَبِّنَا نَاضِرَةٌ[. أخرجه الترمذي .

11. (5137)- İbnu Ömer radıyallahu anhüma anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ehlinin mertebece en düşük olanı o kimsedir ki: "Bahçelerine, zevcelerine, nimetlerine, hizmetçilerine, koltuklarına bakar. Bunlar bin yıllık yürüme mesafesini doldururlar.
Cennetliklerin Allah nezdinde en kıymetli olanları ise, Vech-i İlâhîye sabah ve akşam nazar ederler."
Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) sonra şu âyeti okudu. (Meâlen): "Yüzler vardır, o gün ter ü tâzedir, Rablerini görecektir" (Kıyamet 22-23). [Tirmizî, Cennet 17, (2556), Tefsîr, Kıyamet (3327).][577]

5138- 12- وعن الْمُغِيرةَ بْنِ شُعْبَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: سَأَلَ مُوسى عَلَيْهِ السَّمُ رَبَّهُ تَعالى: مَا أدْنى أهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً؟ قَالَ: هُوَ رَجُلٌ يَجِيءُ بَعْدَ مَا أُدْخِلَ أهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، فَيُقَالُ لَهُ: اَدْخِلِ الْجَنَّةَ. فَيَقُولُ: أي رَبِّ وَكَيْفَ وَقَدْ نَزَلَ النَّاسُ مَنَازِلَهُمْ وَأَخَذُوا أخَذَاتِهِمْ. فَيُقَالُ: أمَا تَرْضى أنْ يَكُونَ لَكَ مِثْلُ مُلْكِ مَلِكٍ مِنْ مُلُوكِ الدُّنْيَا؟ فَيَقُولُ: رَبِّ رَضِيتُ. فَيَقُولُ: لَكَ ذلِكَ وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ. فَيَقولُ في الْخَامِسَةِ: رَضِيتُ رَبِّ فَيَقُولُ: هذَا لَكَ وَعَشْرَةُ أمْثَالِهِ، وَلَكَ مَا اشْتَهَتْ نَفْسُكَ وَلَذَّتْ عَيْنُكَ. فَيَقُولُ: رَبِّ رَضِيتُ. فَقَالَ: فأعْلَاهُمْ مَنْزِلَةً؟ قَالَ: أُولئِكَ الَّذِينَ أرَدْتُ، غَرَسْتُ كَرَامَتَهُمْ بِيَدِيَّ وَخَتَمْتُ عَلَيْهَا فَلَمْ تَرَ عَيْنٌ وَلَمْ تَسْمَعْ أُذُنٌ وَلَمْ يَخْطُرْ عَلى قَلْبِ بَشَرٍ[. أخرجه مسلم والترمذي.قوله)أخَذُوا أخَذاتِهِمْ(أي نزلوا منازلهم المختصة بهم .

12. (5138)- Muğîre İbnu Şu'be radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hz. Musa aleyhisselâm Rabbine sordu:
"Derece itibariyle cennet ehlinin en düşüğü nasıldır? "Rab Teâla buyurdu: "O, cennet ehli cennete dahil edildikten sonra gelecek olan bir adamdır ki kendisine:
"Cennete gir!" denilir. Adam:
"Ey Rabbim nasıl gireyim. Herkes yerlerine yerleşti, mekanlarını tuttu!" der. Ona şöyle denilir:
"Sana dünya meliklerinden birinin mülkü kadar mülk verilmesine razı mısın?"
"Rabbim, razıyım!" der. Rab Teala:
"Sana bu verilmiştir. Onun misli, onun misli, onun misli, onun misli de.
"Adam beşincide:
"Ey Rabbim razı oldum (yeter)!" der. Rab Teala:
"Bu sana verildi, on misli daha verildi. Ayrıca gönlün her ne isterse, gözün neden zevk alırsa, sana hep verilmiştir!" buyurur. Adam:
"Rabbim razı oldum (yeter)" der. (Hz. Musa sormaya devam eder):
"Ya derecesi en üstün olan (nasıldır)?"
"İşte irade ettiklerim bunlardı. Onların keramet fidanlarını kendi elimde diktim ve üzerlerine mühür vurdum. Onlara hazırladığımı, ne bir göz görmüş ne bir kulak işitmiştir, hiçbir beşer kalbine de hutur etmemiştir." [Müslim, İman 312, (189); Tirmizî, Tefsir Secde, (3196).][578]

---

[575] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/454.
[576] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/454.
[577] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/454-455.
[578] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/455-456.

5139- 13- وعن أبي سعيد الخدري رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ: يَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ ،هْلِ الْجَنَّةِ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ؟ فَيَقُولُونَ: لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ في يَدَيْكَ. فَيَقُولُ: هَلْ رَضِيتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: وَمَالَنَا نَرْضَى يَا رَبَّنَا، وَقَدْ أُعطَيْتَنَا مَالَمْ تُعْطِ أَحَداً مِنْ خَلْقِكَ. فَيَقُولُ: أَ أُعْطِيكُمْ أَفْضَلَ مِنْ ذلِكَ؟ فَيَقُولُونَ: وَأَيُّ شَيْءٍ أَفْضَلُ مِنْ ذلِكَ؟ فَيَقُولُ: أُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِي فَ َ أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَداً[. أخرجه الشيخان والترمذي .

13. (5139)- Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Allah Teala hazretleri cennet ehline:
"Ey cennet ahalisi!" diye seslenir. Onlar:
"Ey Rabbimiz buyur! Emrine amadeyiz! Hayır senin elindedir!" derler. Rab Teala:
"Razı oldunuz mu?" diye sorar. Onlar:
"Ey Rabimiz! Razı olmamak ne haddimize! Sen bize mahlukatından bir başkasına vermediğin nimetler verdin!" Rab Teala:
"Ben sizlere bundan daha fazlasını vereyim mi?" der. Onlar:
"Bu verdiklerinden daha üstün ne olabilir?" derler. Rab Teala:
"Size rızamı helal kıldım. Artık, size ebediyyen gadab etmeyeceğim!" buyururlar." [Buhârî, Rikak 51, Tevhid 38; Müslim, Cennet 9, (2829); Tirmizî, Cennet 18, (2558).][579]

5140- 14- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: عُرِضَ عَلَيّ أَوَّلُ ثَلَثَةٍ يَدْخُلُونَ الْجنَّةَ: شَهِيدٌ، وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ، وَعَبْدٌ أَحْسَنَ عِبَادَةَ اللهِ وَنَصَحَ لِمَوالِيهِ[. أخرجه الترمذي .

14. (5140)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Bana cennete giren ilk üç kişi arzedildi. Bunlardan biri şehid, biri iffetli olan (ve azla yetinerek) iffetini koruyan, biri de Allah'a ibadetini güzel yapan ve efendilerine hayırhah olan bir köle idi." [Tirmizî, Fezailu'l-Cihad 13, (1642).][580]

5141- 15- وعن حارثة بن وهْب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَ أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ؟ قَالُوا: بَلى يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: كُلُّ ضَعِيف مُتَضَعَّفٍ لَو أَقْسَمَ عَلى اللهِ ،بَرَّهُ، أَ أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ؟ كُلُّ عُتُلٍّ جَوَّاظٍ مُسْتَكْبِرٍ[. أخرجه الشيخان .

15. (5141)- Harise İbnu Vehb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm): "Size cennet ehlini haber vereyim mi?" buyurdular. Ashab:
"Evet ey Allah'ın Resulü!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Her bir biçare addedilen zayıf kimsedir. Bu kimse, bir hususta Allah'a yemin etse, Allah onun dilediğini yerine getirerek tebrie eder ve hanis kılmaz" buyurdu ve tekrar sordu:
"Size cehennem ehlini haber vereyim mi?" Bunlar kaba, cimri ve kibirli kimselerdir." [Buhârî, Tefsir, Nun 1, Edeb 61, Eyman 9; Müslim, Cennet 46, (2853); Tirmizî, Cehennem 13, (2608).][581]

5142- 16- و،بي داوُدَ مِنْ روايةِ حارِثة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: َ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ الْجَوَّاظُ وَ ْ الْجَعْظَرِيُّ[.قالَ و»الجَوَّاظ« الغليظ الفظ.قُلتُ: »الْجَوَّاظُ« الجموع المنوع. وقيل السمين المختال في مشيته، وقيل القصير البطين.و»الْجَعْظَرِيُّ« الفظ الغليظ، والله أعلم .

16. (5142)- Ebu Davud'da Harise (radıyallahu anh)'den gelen bir rivayette Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurmuştur:
"Cennete ne zengin cimri, ne de kaba merhametsiz girer." [Ebu Davud, Edeb 8, (4801).][582]

AÇIKLAMA:

Cennete giremeyecekleri belirtilen şahıslarla ilgili kelimelerin ifade ettikleri manalarda alimler ihtilaf etmiştir:
Utüll: Katı, batıl sebeple düşmanlığı ileri götüren demektir.
Cevvaz: Katı kalpli, çok biriktirip harcamaktan, hayır yapmaktan kaçınan; çok şişman, yürürken kibirlenen, kısa boylu, ağır, merhametsiz, facir, çok yiyen gibi manalara geldiği söylenmiştir.
Ca'zerî: "Kaba, kibirli, elinde olmayanla övünen gibi manalara gelmektedir.

---

[579] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/456-457.
[580] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/457.
[581] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/457-458.
[582] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/458.

Yapılan açıklamalardan, bu kelimelerin birbirine yakın manalarda, kötü huyları ifade etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır.[583]

*** CEHENNEMLİKLER**

-5143 -1- عن النّعمان بن بشير رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَهْوَنُ أَهْلِ النّارِ عَذَاباً مَنْ لَهُ نَعْلَانِ وَشِراكَانِ مِنْ نَارٍ يَغْلِي مِنْهُمَا دِمَاغُهُ كَما يَغْلِي الْمِرْجَلُ، مَا يَرى أنّ أَحَداً أَشَدّ مِنْهُ عَذَاباً وَإنّهُ ،هْوَنُهُمْ عَذَاباً[. أخرجه الشيخان والترمذي.

1. (5143)- Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cehennemliklerin azab cihetiyle en hafif olanı, ayağında ateşten bir nalın ve nalın bağı olan kimsedir ki, ayağındakiler sebebiyle, tıpkı tencerenin kaynaması gibi, başında dimağı kaynar. Öyle tahammülfersa bir azab duyar ki, azabca insanların en hafifi olduğu halde, kendinden şiddetli azab çeken olmadığını zanneder." [Buhârî, Rikak 8, Müslim, İman 363,l (213); Tirmizî, Cehennem 12, (2607).][584]

-5144 -2- وعن سَمُرَةَ بن جُنْدَبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنّ مِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ النّارُ الى كَعْبَيْهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ الى رُكْبَتَيْهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ الى حُجْزَتِهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ تَأْخُذُهُ الى تَرْقُوَتِهِ[. أخرجه مسلم .

2. (5144)- Semüre İbnu Cündeb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"(Cehennemlikler derece derecedir.) Bir kısmı vardır, ateş onları topuğuna kadar yakalar, bir kısmı vardır, dizlerine kadar yakalar, bir kısmı vardır kemere kadar yakalar, bir kısmı vardır köprücük kemiğine kadar yakalar." [Müslim, Cennet 33, (2845).][585]

-5145 -3- وعن أبي الدّرْدَاءِ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يُلْقى عَلى أَهْلِ النّارِ الْجُوعُ، فَيَعْدِلُ مَاهُمْ فيهِ مِنَ الْعَذَابِ، فَيَسْتَغِيثُونَ، فَيُغَاثُونَ بِطَعَامٍ مِنْ ضَرِيعٍ يُسمِنُ وَلَا يُغنِي مِنْ جُوعٍ فَيَسْتَغِيثُونَ بِالطَّعَامِ، فَيُغَاثُونَ بِطَعَامٍ ذي غُصَّةٍ. فَيَذكُرُونَ أَنَّهُمْ كَانُوا يُجِيزُونَ الْغُصَصَ في الدُّنْيَا بِالشَّرَابِ. فَيَسْتَغِيثُونَ بِالشَّرَابِ. فَيُدْفَعُ إلَيْهِمُ الْحَمِيمُ بِكَلَالِيبِ الْحَدِيدِ. فَإذَا أُدْنِيَ مِنْ وُجُوهِهِمْ شَوى وُجُوهَهُمْ فَإذَا دَخَلَ بُطُونَهُمْ قَطَعَ مَا في بُطُونِهِمْ فَيَقُولُونَ: اُدْعُوا خَزَنَةَ جَهَنَّمَ عَسَاهُمْ يُخَفِّفُونَ عَنَّا فَيَدْعُونَهُمْ فَيَقُولُونَ: أَلَمْ تَكُ تَأتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ؟ قَالُوا: بَلى. قَالُوا: فَادْعُوا وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إلَّا في ضَلَالٍ. فَيَقُولُونَ: أُدْعُ مَالِكاً، فَيَقُولُونَ: يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ. فَيُجِيبُهُمْ: إنَّكُمْ مَاكِثُونَ. قَالَ ا'عْمَش رَحِمَهُ اللهُ نُبِّئْتُ أَنَّ بَيْنَ دُعَائِهِمْ مَالِكاً وَإجَابَتِهِ مِقْدَارَ أَلْفِ عَامٍ فَيَقُولُونَ: اُدْعُوا رَبَّكُمْ، فَلَا أَحَدَ خَيْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ، فَيَقُولُونَ: رَبَّنَا غلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْماً ضَالِّينَ. رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فإنْ عُدْنَا فإنَّا ظَالِمُونَ. قَالَ فَيُجِيبُهُمْ: اِخْسَئُوا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُون. قَالَ: فَعِنْدَ ذلِكَ يَئِسُوا مِنْ كُلِّ خَيْرٍ، فَيأخُذُونَ في الزَّفيرِ وَالشَّهِيقِ وَيَدْعُونَ بِالْوَيْلِ وَالثُّبُورِ[. أخرجه الترمذي.وزاد رزين:]فَيُقَالُ لَهُمْ: تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُوراً وَاحِداً وَادْعُوا ثُبُوراً كَثِيراً[.»الضَّريعُ« نبت بالحجاز له شوك.و»الحميمُ« الماء المتناهي الحرارة.و»الزَّفيرُ« إدخال النفس الى الجوف مع صوت.و»الثبورُ« الهلك .

3. (5145)- Ebu'd-Derda (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cehennem ehline açlık musallat edilir. Bu, içinde bulundukları azaba eşit dereceye ulaşır. Açlığa karşı yardım talep ederler. Onlara besleyici olmayan ve açlığı gidermeyen dari' (denen dikenli bir ot) verilir. Tekrar yiyecek isterler, bu sefer de boğazda tıkanıp kalan bir yiyecekle imdat edilir. (Bu da boğazlarında takılır kalır, ne ileri geçer, en de geri gelir). Derken dünyada iken, bu durumda, bir içecekle takılan lokmaları kaydırdıklarını hatırlarlar ve bir içecek talep ederler. Kendilerine demir kancalar bulunan kaplarda kaynar sular verilir. Bu kaplar, yüzlerine yaklaştırılınca, yüzlerini dağlayıp atar. Su karınlarına girince içlerini param parça eder. Bu sefer de:
"Cehennemin bekçilerini çağırın, ola ki azabımızı biraz hafifletir!" derler. Onları çağırırlar. Onlar gelince:
"Size peygamberleriniz bu halleri açıklayan haberleri getirmemiş miydi?" derler. Onlar:
"Evet getirmişti (ama dinlemedik)" derler. Bunun üzerine, bekçiler:
"Siz isteyin durun! Kâfirlerin istekleri (burada) boşadır!" derler" (Gâfir 50). Cehennemlikler bekçilerden ümidi kesince:
"(Cehenneme müvekkel melek) Malik'i çağırın!" derler. (Malik gelince):
"Ey Malik (söyle de) Rabbin bizim hakkımızda ölüme hükmetsin!" derler. Malik de onlara:
"Hayır! (Siz burada canlı olarak ebedî) kalıcılarsınız!" diye cevap verecek" (Zuhruf 77).
(Hadisin ravilerinden) A'meş rahimehullah der ki: "Bana bildirildi ki, cehennemliklerin Malik'e yalvarmaları ile Malik'in onlara verdiği cevap arasında bin yıllık zaman geçecektir. Cehennemlikler, bu sefer aralarında:

---

[583] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/458.
[584] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/459.
[585] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/459.

"Rabbinize dua edin sizin için O'ndan daha hayırlı kimse yok!" diyecekler ve elbirlik şöyle yakaracaklar:
"Ey Rabbimiz, bedbahtlığımız bize galebe çalmıştı, biz gerçekten sapıtmış kimselerdik. Ey Rabbimiz bizi bundan çıkar. Eğer (yine) küfre dönersek artık hiç şüphesiz ki zalimlerden oluruz" (Mü'minun 106-107). Rab Teala, onlara: "Cehennemin içine yıkılıp gidin! Bana bir şey söylemeyin!" diyecek" (Mü'minun 108).
Resulullah devamla dedi ki: "Bu cevap üzerine, cehennem ehli her çeşit hayırdan ümidlerini keserler; hıçkırmaya, nedamet etmeye, dövünüp yırtınmaya başlarlar." [Tirmizî, Cehennem 5, (2589).][586]

-5146 -4- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ الْحَمِيمَ لَيُصَبُّ عَلى رُؤُوسِهِمْ فَيَنْفُذُ حَتّى يَخْلُصَ الى جُوفِهِ فَيَسْلِتُ مَا في جَوْفِهِ حَتّى يَمْرُقَ مِنْ قَدَمَيْهِ، وَهُوَ الصَّهْرُ ثُمَّ يُعَادُ كَمَا كَانَ[. أخرجه الترمذي .
وقوله: »فَيَنْفُذُ« أي يخرق ويجوز.وقوله: »فَيَسلتُ ما في جَوْفِهِ« أي يستأصله.»حَتّى يَمْرُقَ« أي ينْفذ ويخرج.»والصَّهرُ« ا"ذابة .

4. (5146)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cehennemliklerin tepelerine kaynar su dökülür. Bu su, vücudlarının içine nüfuz eder, öyle ki karınlarına kadar ulaşır; içlerinde ne var ne yok, söker atar ve ayaklarını delip, geçer. Bu hâdise, "Bununla karınlarının içinde ne varsa hepsi ve derileri eritilecektir" (Hacc 20) ayetinde zikri geçen) eritme (es-Sahru) hâdisesidir. Sonra (eriyen cesedleri) eski haline iade edilir." [Tirmizî, Cehennem 4, (2585).][587]

-5147 -5- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: ضِرْسُ الْكَافِرِ مِثْلُ أُحُدٍ، وَغِلَظُ جِلْدِهِ مَسِيرَةُ ثَثٍ[. أخرجه مسلم والترمذي .

5. (5147)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kâfirin cehennemdeki bir azı dişi Uhud dağı kadardır. Derisinin kalınlığı da üç gecelik yol mesafesidir." [Müslim, Cennet 44, (2851); Tirmizî, Cehennem 3, (2580, 2581, 2582).][588]

AÇIKLAMA:

Tirmizî'nin rivayetinde, deri kalınlığı kırk iki zira' olarak ifade edilmiştir. Farklılık, "Her kâfirin derisinin eşit kalınlıkta olmayacağı" şeklinde te'vil edilebilir. Yine Tirmizî'deki rivayetlerde bazı farklı bilgiler gelmiştir: "Kafirin uyluğu Beyza dağı kadardır. Oturduğu yer de üç gecelik mesafe, Medine'den Rebeze'ye kadar. -Bir diğer rivayette:- Medine'den Mekke'ye kadar ki uzaklıktır." Burada da "her kâfirin oturduğu yer aynı büyüklükte olmayacak" diye te'vil edilebilir.[589]

-5148 -6- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ
#: إنَّ الْكَافِرَ لَيَسْحَبُ لِسَانَهُ في النّارِ الْفَرْسَخَ وَالْفَرْسَخَيْنِ يَتَوَاطَؤُهُ النّاسُ[. أخرجه الترمذي .

6. (5148)- İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kâfir, bir iki fersah uzunluğundaki dilini kıyamet günü yerde sürür, (Mevkıf'te) insanlar onun üzerine basarlar." [Tirmizî, Cehennem 3, (2583).][590]

-5149 -7- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ أَوَّلَ مَنْ يُدْعَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ آدَمُ. فيَقُولُ: يَا آدَمُ. فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ. فَيَقُولُ: أَخْرِجْ بَعْثَ جَهَنَّمَ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ: كَمْ أَخْرِجُ؟ فَيَقُولُ: أُخْرِجْ مِنْ كُلِّ مِائَةٍ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ. قِيلَ: فَمَا يَبْقى مِنَّا يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: إنَّ أُمَّتِي في أُمَمٍ كَالشَّعْرَةِ الْبَيْضَاءِ في الثَّوْرِ ا"سْوَدِ[. أخرجه البخاري .

7. (5149)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kıyamet günü ilk çağırılacak olan, Hz. Adem'dir. Hak Teala hazretleri:
"Ey Âdem!" der. Hz. Âdem:
"Buyur ey Rabbim, emrindeyim!" der. Rabb Teala:
"Zürriyetinden cehenneme gidecekleri ayır!" emreder. Adem:
"Ey Rabbim ne miktarını ayırayım?" diye sorar. Rabb Teala:
"Her yüzden doksan dokuzunu!" ferman buyurur."
(Ashab bu esnada atılıp): "Ey Allah'ın Resulü! Bizden geriye ne kaldı?" derler. Aleyhissalâtu vesselâm:

---

[586] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/460-461.
[587] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/462.
[588] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/462.
[589] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/462.
[590] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/463.

"Benim ümmetim, diğer ümmetler yanında siyah öküzün başındaki beyaz tüy gibi (az)dır!" buyurdular." [Buhârî, Rikak 45.][591]

-5150 -8- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ
إبْرَاهِيمَ يَرى أبَاهُ آزَرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهِ الْغَبْرَةُ وَالْقَتَرَةُ. فَيَقُولُ لَهُ إبْرَاهِيمُ: أَلَمْ أَقُلْ لَكَ تُعْصِنِي. فَيَقُولُ لَهُ أَبُوهُ: فَالْيَوْمَ أعْصِيكَ. فَيَقُولُ إبْرَاهِيمُ: يَا رَبِّ أَلَمْ تَعِدْنِي أَنَّكَ تُخْزِنِى يَوْمَ يُبْعَثُونَ، فأىَّ خِزْيٍ أخْزَى مِن أبِي ا‘بْعَدِ. فَيَقُولُ اللهُ: إنِّي حَرَّمْتُ الْجَنَّةَ عَلى الْكَافِرِينَ. ثُمَّ يُقَالُ: يا إبْرَاهيمُ: مَا تَحْتَ رِجْلَيْكَ؟ فَيَنْظُرُ فإذَا هُوَ بِذيخٍ مُلْتَطِخٍ، فَيُؤْخَذُ بِقَوائِمِهِ، فَيُلْقَى في النَّارِ[. أخرجه البخاري.»القَترَةُ« غبرة معها سواد.و»الذِّيخُ« ذكر الضباع .

8. (5150)- Yine Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hz. İbrahim aleyhisselam, kıyamet günü, babası Azer'i [yüzü] üzerinde bir siyahlık ve toz toprak olduğu halde görür. Babasına:
"Ben sana dünyada iken, "Bana asi olma!" demedim mi?" der. Babası ona:
"İşte bugün ben artık sana asi olmayacağım!" der. Bunun üzerine İbrahim aleyhisselam:
"Ey Rabbim! Sen yeniden diriltme gününde beni rüsvay etmeyeceğini vaadetmiştin. Rahmetten uzak babamın halinden daha rüsvay edici başka ne var?" diye yakarır. Allah Teala hazretleri:
"Ben cenneti kâfirlere haram kıldım!" cevabında bulunur. Sonra şöyle nida edilir:
"Ey İbrahim, ayaklarının altında ne var, biliyor musun?" İbrahim yere bakar ve kana bulanmış bir sırtlan görür. Derhal ayaklarından tutulup ateşe atılır. (İşte bu, İbrahim'in babasıdır, o çirkin surete sokulmuştur)." [Buhârî, Enbiya 8, Tefsir, Şuara 1.][592]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, ahirette kâfir olarak ölenlere rahmet edilmeyeceği, kişi kâfir olarak öldüğü takdirde en yüce makama bile sahip olsa oğlunun hiçbir fayda sağlayamayacağı ifade edilmektedir. Halilullah olan Hz. İbrahim, babasına yardımcı olmak isteyecek, ancak babası kâfir olarak öldüğü için şefaati kabul edilmeyecektir.
2- Azer'in sırtlan suretine çevrilmesi iki sebebe dayandırılarak izah edilmiştir:
1) Ahmaklığı sebebiyledir. Çünkü sırtlan uyanık olması gereken şeylerde gafletiyle bilinir ve hayvanların en ahmağı addedilir. Azer de oğlunun uyarılarına rağmen ahmaklık edip, eliyle yonttuğu putlara uluhiyet izafe etmekten vazgeçmemiştir.
2) Azer'in o pis ve çirkin surete çevrilmesi, Hz. İbrahim'in ondan teberri etmesini sağlamak içindir. Tabii görünüşüyle ateşe atılsa, Hz. İbrahim üzülecek idi. Böyle olunca nefsi ondan nefret etmiştir.[593]

*** CENNETLİKLERİN VE CEHENNEMLİKLERİN MÜŞTEREKEN ZİKREDİLDİĞİ HADİSLER**

-5151 -1- عن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: تَحَاجَّتِ الْجَنَّةُ والنّارُ: فَقَالَتِ النَّارِ: أُوثِرْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَالْمُتَجَبِّرِينَ، وَقَالَتِ الْجَنَّةُ: فَمَا لِيَ يَدْخُلُنِي إَّ ضُعَفَاءُ النّاسِ وَسَقَطُهُمْ؟ فقَالَ اللهُ تَعالى لِلْجَنَّةِ: أنْتِ رَحْمَتِي أرْحَمُ بِكِ مَنْ أشَاءُ مِنْ عِبَادِي، وقَالَ لِلنّارِ: أنْتِ عَذَابِي أُعَذِّبُ بِكِ مَنْ أشَاءُ مِنْ عِبَادِي، وَلِكُلّ وَاحِدَةٍ مِنْكُمَا مِلْؤُهَا. فأمَّا النّارُ فَ تَمْتَلِئُ حَتّى يَضَعَ اللهُ تَبَارَكَ وَتعالى فيهَا رِجْلَهُ. فَتَقُولُ: قَطِ قَطِ. فَهُنَالِكَ تَمْتَلِئُ وَيُزْوَى بَعْضُهَا الى بَعْضٍ وَ يَظْلِمُ اللهُ تعالى مِنْ خَلْقِهِ أحَداً. وَاَمَّا الْجَنَّةُ فإنَّ اللهَ يُنْشِئُ لَهَا خَلْقاً[. أخرجه الشيخان والترمذي.»السقط« في ا‘صل المزدرى به. ومنه السقط: الردئ من المتاع .

1. (5151)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennet ve cehennem, aralarında (ihtilaf ederek Allah nezdinde) dava açtılar. Cehennem:
"Ben, mütekebbirler (dünyada büyüklük taslayanlar) ve mütecebbirler (zorbalık yapanlar) için tercih edildim!" diye dövündü. Cennet ise:
"[Ey Rabbim!] Bana niçin sadece zayıflar ve (insanlar nazarında) düşük olanlar, (hakir görülenler) girer?" dedi. Allah Teala hazretleri önce cennete hitap etti:
"Sen benim rahmetimsin. Kullarımdan dilediklerime rahmetimi seninle ulaştıracağım!" Sonra da cehenneme hitap etti:
"Sen de benim azabımsın. Kullarımdan dilediğimi seninle azablandıracağım!" (Her ikisine yönelerek):
"İkiniz(in de vazifesi var! İkiniz de) dolacaksınız!" buyurdu. Ancak cehennem, bir türlü dolmak bilmedi. Allah Teala da ayağını üzerine bastı. Derken cehennem:

[591] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/463.
[592] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/464.
[593] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/464-465.

"Yeter! yeter!" diye inledi. Bu suretle dolmuş olan cehennemin ağzı birbirine kavuştu. Allah mahlukatından hiçbir ferde asla zulmetmez.
Cennete gelince, Allah yeni mahlukat yaratarak onu dolduracaktır." [Buhârî, Tefsir, Kaf 1, Tevhid 25; Müslim, Cennet 35, (2846); Tirmizî, Cennet 22, (2564).][594]

AÇIKLAMA:

Burada idrak ve şuurdan uzak bilinen cennet ve cehennemin konuşması, iddialaşması vs. mevzubahistir. Alimler, hadisi izahta farklı görüşler ileri sürmüştür. Bir kısmı zahirî mananın te'vil edilmesi gereğini kabul eder. Nevevî der ki: "Bu hadis zahiri üzeredir, te'vil gerekmez. Allah, cennet ve cehenneme temyiz ve idrak yaratmıştır. Dolayısıyle münakaşa ve mübaheseye muktedirler." İbnu Battal, Mühelleb'in: "Bu münakaşanın gerçekten vukuu caizdir, Allah onlarda hayat, fehim ve konuşma yaratmış olabilir. Allah Teala hazretleri herşeye kadirdir" dediğini kaydeder.
Bazı şarihler, mecaz olmasının caiz olduğunu söyler ve Mülk suresinde cehennemin sözü olarak geçen "Daha var mı?" ifadesinin de böyle olduğunu belirtir. Bu ihtilafta cehennemin, kendisine gelenlerle övündüğünü görmekteyiz. Zannetmiştir ki, dünyadaki büyüklerin içine atılması, Allah nezdinde, kendisine cennetten daha iyi bir durum kazandırmaktadır. Cennet de kendisine hep Allah'a dost olanların konması sebebiyle Allah nezdinde cehennemden daha iyi bir mevkie sahip olduğu zannındadır. Ancak Allah Teala hazretleri, onlara, içinde iskan edilenler sebebiyle birinin diğerine bir üstünlükleri olmadığını belirtmektedir.
Cennet ve cehennemin bir cüz'üne, Allah'ın konuşma hassası vererek onları konuşturabileceğini kabul edip, hadisin zahire göre anlaşılmasını esas alan müfessirlerden bazıları "Ahiret yurdu hayatın ta kendisidir" (Ankebut 64) ayetini de delil getirirler. Bunlara göre "Ahirette her ne varsa canlıdır. Cennet ve cehennem de canlıdır, öyleyse konuşmaları sahihtir."
Lisan-ı halin de muhtemel olduğu söylenmişse de çoğunluk nezdinde, Nevevî'nin belirttiği mülahaza evladır.[595]

-5152 -2- وعن أبي سعيدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أَمَّا أَهْلُ النَّارِ الَّذِينَ هُمْ أَهْلُهَا فإِنَّهُمْ يَمُوتُونَ فيهَا وَلَا يَحْيَوْنَ وَلَكِنْ نَاسٌ أَصَابَتْهُمُ النَّارُ بِذُنُوبِهِمْ فأَمَاتَتْهُمْ إِمَاتَةً. حَتَّى إِذَا كَانُوا فَحْماً أُذِنَ فِي الشَّفَاعَةِ، فَجِئَ بِهِمْ ضَبَائِرَ ضَبَائِرَ، فَبُثُّوا عَلَى أَنْهَارِ الْجَنَّةِ. ثُمَّ قِيلَ: يَاأَهْلَ الْجَنَّةِ، أَفِيضُوا عَلَيْهِمْ مِنَ الْمَاءِ. فَيَنْبُتُونَ نَبَاتَ الْحِبَّةِ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ[. أخرجه مسلم .

2. (5152)- Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Hakkıyla cehennemlik olan cehennemlikler var ya, onlar cehennemde ne ölürler ne de yaşarlar. Lakin günahları -yahut hataları denmiştir- sebebiyle ateşe duçar olan birkısım kimseler vardır ki, ateş onları tamamen öldürür. Yanıp kömür olduktan sonra, kendilerine şefaat edilme izni verilir. Böylece grup grup getirilirler ve cennet nehirlerine dağıtılırlar. Sonra:
"Ey cennet ehli! Bunların üzerlerine su dökün" denilir. Bunlar, sel yatağında biten bir ot gibi yeniden biterler." [Müslim, İman 306, (185).][596]

-5153 -3- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يُخَلَّصُ الْمُؤْمِنُونَ مِنَ النَّارِ، فَيُحْبَسُونَ على قَنْطَرَةٍ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَيُقْتَصُّ لِبَعْضِهِمْ مِنْ بعْضٍ مَظَالِمَ كَانَتْ بَيْنَهُمْ في الدُّنْيَا، حَتَّى إِذَا هُذِّبُوا وَنُقُّوا أُذِنَ لَهُمْ في دُخُولِ الْجَنَّةِ. فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ ،حَدُهُمْ أَهْدَى بِمَنْزِلِهِ في الْجَنَّةِ مِنْهُ بِمَنْزِلِهِ كَانَ في الدُّنْيَا[. أخرجه البخاري .

3. (5153)- Yine Ebu Said (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Mü'minler cehennemden kurtarılıp, cennetle cehennem arasındaki köprüde bir müddet hapsedilirler. Bu sırada, aralarında dünyada geçmiş olan haksızlıklar kısas edilir. Böylece günahlardan temizlenip paklandıktan sonra cennete girmelerine izin verilir. Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, onlardan herbiri, cennetteki evini, dünyadaki evinden daha iyi bilir." [Buhârî, Mezalim 1, Rikak 48.][597]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadiste, imanla kabre giren herkesin, günahlarının cezasını çektikten sonra cennete gireceği belirtilmektedir. Ancak, cehennemliklerin birbirlerine karşı işlemiş oldukları zulümler de son defa kısas edilip, günahtan eser kalmadıktan sonra, "şefaat"le cennete alınacaklardır. Hadis, günah kiri bulunan kimsenin cennete giremeyeceğini ifade eden "Üzerinde kul hakkı bulunan hiç kimse cennete giremez" hadisini te'yid eder.

[594] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/465-466.
[595] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/466-467.
[596] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/467.
[597] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/468.

2- Hadisten hareketle bazı alimler "Cennetle cehennem arasında da bir köprü olmalı" diyerek cehennem üzerindeki köprüden ayrı ikinci bir köprünün daha varlığını iddia etmiştir. Ancak umumiyetle, bunun malum köprünün uzantısı olacağı kabul edilmiştir.
3- Hadiste mevzubahis edilen temizlenme hadisesi, birbirlerine karşı hakları olan kimsenin günahını verip sevabını alma şeklinde bir ödeşmedir. Mevzubahis olan temizlenme bu suretle cereyan edecektir. Üzerinde ödenmemiş kul hakkı bulunan kimse, ona kendi sevabından verecek ve şahsî derecesini düşürecektir Öbürü de sevabını almakla derecesini yüceltecektir, alacak sevabı kalmamışsa, bunun günahından ona yüklenecektir.[598]

-5154 -4- وعن عِمْرَانِ بْنِ حُصَيْن رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنَ النَّارِ بِشَفَاعَةِ مُحَمّدٍ # فَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ، يُسَمَّوْنَ الْجَهَنَّمِيِّينَ[. أخرجه البخاري وأبو داود والترمذي .

4. (5154)- İmran İbnu Husayn (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm)'in şefaati ile, birkısım insanlar cehennemden çıkacak, cennete girecektir. Bunlara cehennemlikler denecektir." [Buhârî, Rikak 513, Ebu Davud, Sünnet 23, (4740); Tirmizî, Cehennem 10, (2603).][599]

-5155 -5- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ رَجلَيْنِ مِمَّنْ يَدْخُلُ النَّارَ يَشْتَدُّ صِيَاحُهُمَا فيهَا، فَيَقُولُ اللهُ تَعالى: أخْرِجُوهُمَا. ثُمَّ يَقُولُ: ‘يِّ شَيْءٍ صِيَاحُكُما؟ فَيَقُولن: فَعَلْنَا ذلِكَ لِتَرْحَمَنا. فَيَقُولُ: إنَّ رَحْمَتِي لَكُمَا أنْ تَنْطَلِقَا فَتُلْقِيَا أنْفُسَكما في النَّارِ. فَيَنْطَلِقَانِ. فَيُلْقِي أحَدُهُمَا نَفْسَهُ، فَيَجْعَلُهَا اللهُ عَلَيْهِ بَرْداً وَسَماً. وَيَقُومُ اŒخَرُ فـَ يُلْقِي نَفْسَهُ. فَيَقُولُ اللهُ تَعالى: مَا مَنَعَك أنْ تُلْقي نَفْسَكَ كَمَا ألْقى صَاحِبُك؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ إنِّي ‘رْجُو أنْ تُعِيدُنِي فيهَا بَعْدَ أنْ أخْرَجْتَنِي مِنْهَا. فَيَقُولُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعالى: لَكَ رَجَاؤُكَ. فَيُدْخَنِ الْجَنَّةَ مَعاً بِرَحْمَةِ اللهِ تَعالى[. أخرجه الترمذي .

5. (5155)- Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cehenneme giren iki kişinin oradaki bağırtıları şiddetlenecek. Allah Teala hazretleri: "Çıkarın bunları!" buyuracak. Onlara:
"Niçin bağırıyorsunuz?" diye soracak. Onlar:
"Bize merhamet edesin diye böyle yaptık!" diyecekler. Rab Teala:
"Benim size rahmetim, gidip kendinizi ateşe atmanız şeklindedir!" buyuracak. Onlar gidecekler. Biri kendisini ateşe atacak. Allah da ateşi ona soğuk ve selametli kılacak. Diğeri kalkar fakat kendini ateşe atamaz. Allah Teala hazretleri:
"Arkadaşının attığı gibi, seni de kendini atmaktan alıkoyan nedir?" diye sorar. Adam:
"Ey Rabbim, beni ondan çıkardıktan sonra oraya bir kere daha göndermeyeceğini ümid ediyorum!" der. Allah Teala hazretleri:
"Haydi ümidini verdim!" der. İkisi de Allah'ın rahmetiyle cennete sokulurlar." [Tirmizî, Cehennem 10, (2602).][600]

-5156 -6- وعن ابْنِ مَسعود رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: آخِرُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ رَجُلٌ، فَهُوَ يَمْشِي مَرَّةً، وَتَسْفَعُهُ النَّارُ مَرَّةً، فإذَا جَاوَزَهَا الْتَفَتَ إلَيْهَا، فقَال: تَبَارَكَ اللهُ الَّذِي نَجَّانِي مِنْكِ. لَقَدْ أعْطَانِي اللهُ تَعالى شَيْئاً مَا أعْطَاهُ أحَداً مِنَ ا‘وَّلِينَ وَاŒخَرِينَ. فَتُرْفَعُ لَهُ شَجَرَة. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أدْنِنِي مِنْ هذِهِ الشَّجَرَةِ ‘سْتَظِلَّ بِهَا وَأشْرَبَ مِنْ مَائِهَا. فَيَقُولُ اللهُ يَاابْن آدَمَ لَعَلِّي إنْ أعْطَيْتُكَهَا تَسْأَلُنِي غَيْرَهَا؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أسْأَلُكَ غَيْرَهَا، وَيُعَاهِدُهُ أنْ يَسأَلَهُ غَيْرَهَا. وَرَبُّهُ يَعْذُرُهُ، ‘نَّهُ يَرى مَا َ صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ. فَيُدْنِيهِ مِنْهَا فَيَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا. ثُمَّ تُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ هِيَ أحْسَنُ مِنَ ا‘ولى. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أدْنِنِي مِنْ هذِهِ ‘سْتَظِلَّ بِظِلِّهَا وَأشْرَبَ مِنْ مَائِهَا، َ أسْأَلُكَ غَيْرَهَا. فَيَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ أَلَمْ تُعَاهِدْنِي أنْ َ تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا؟ لَعَلِّي إنْ أدْنَيْتُكَ مِنْهَا تَسْأَلُنِي غَيْرَهَا؟ فَيُعَاهِدُهُ أنْ يَسْأَلَهُ غَيْرَهَا، وَرَبُّهُ يَعْذِرُهُ ‘نَّهُ يَرى مَا َ صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيُدْنِيهِ مِنْهَا، فَيَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا. ثُمَّ تُرْفَعُ لَهُ شَجَرَةٌ عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ هِيَ أحْسَنُ مِنْ ا‘ولَتَيْنِ. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أدْنِنِي مِنْ هذِهِ ‘سْتَظِلَّ بِظِلِّهَا وَأشْرَبَ مِنْ مَائِهَا َ أسْأَلُكَ غَيْرَهَا. فَيَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ، أَلَم تُعَاهِدْنِي أنْ َ تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا؟ قَالَ: بَلى يَا رَبِّ، َ أسْأَلُكَ غَيْرَهَا. وَرَبُّهُ يَعْذُرُهُ ‘نَّهُ يَرى مَا َ صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيُدْنِيهِ مِنْهَا. فإذَا أُدْنِيَ مِنْهَا سَمِعَ أصْوَاتَ أهْلِ الْجَنَّةِ، فَيَقُولُ: أيْ رَبِّ أدْخِلْنِي الْجَنَّةَ.
فَيَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ مَا يُصَرِّيني مِنْكَ؟ ايُرْضِيكَ أنْ أُعْطِيكَ قَدْرَ الدُّنْيَا وَمِثْلَهَا مَعَهَا. فَيَقُولُ: يَا رَبِّ أتَسْتَهْزِئُ بِي، وَأنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ. فَضَحِكَ ابْنُ مَسْعُودٍ. فقَالَ: أ َ تَسْأَلُونِي مِمَّ ضَحِكْتُ؟ فَقِيلَ: مِمَّ تَضْحَكُ؟ فقَالَ: هكذَا ضَحِكَ رَسُولُ اللهِ #. فَقِيلَ مِمَّ تَضْحَكُ؟ فقالَ مِنْ ضَحِكِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حِينَ قَالَ: أتَسْتَهْزِئُ بِي وَأنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ. فَيَقُولُ: إنِّي َ أسْتَهْزِئُ بِكَ وَلكِنِّي عَلى مَا أشَاءُ قَادِرٌ[. أخرجه مسلم.قوله »مَا يُصرِّيني مِنْكَ« أي ما الذي يرضيك ويقطع مسألتك، من التصرية، وهى الجمع والقطع. ومنه المصراة التي جمع لبنها وقطع حلبه .

[598] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/468.
[599] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/469.
[600] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/469-470.

6. (5156)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennete en son giren kimse, bazan yürür, bazan ağlar. Ateş de arada sırada onu yalar geçer. Cehennemi tamamen geçince dönüp ona bir nazar eder ve:
"Senden beni kurtaran Allah münezzehdir! Allah Teala hazretleri, bana evvelîn ve ahirînden hiç kimseye vermediği şeyi verdi!" der. Derken ona bir ağaç gösterilir.
"Ya Rabbi! der, beni şu ağaca yaklaştır da altında gölgeleneyim, suyundan içeyim." Allah Teala hazretleri:
"Ey ademoğlu! Dilediğini versem benden başka bir şey istemezsin değil mi?" der. Adam:
"Ey Rabbim, ondan başka bir şey istemeyeceğim!" der ve başka bir şey istemeyeceğine dair söz verir. Rabbi de onun özrünü kabul eder. Çünkü o, sabredemeyeceği şeyi görmüştür. Onu ağaca yaklaştırır. Adamcağız, onun gölgesinde gölgelenir, suyundan içer. Sonra adama, evvelkinden daha güzel bir ağaç daha gösterilir. Dayanamayıp:
"Ey Rabbim! Beni şuna yaklaştır, gölgesinde gölgeleneyim, suyundan içeyim, artık senden başka bir şey istemeyeceğim!" der. Allah Teala:
"Ey ademoğlu! Bana öncekinden başkasını istememeye söz vermemiş miydin? Ben seni yaklaştıracak olsam başka şeyler isteyeceksin!" der. Adam, başka şey istemeyeceği hususunda söz verir. Rabbi de onu mazur görür. Çünkü o, sabredemeyeceği şeyi görmüştür. Adamı ona yaklaştırır. Adam onun gölgesinde gölgelenir, suyundan içer.
Sonra ona cennetin kapısının yanında bir ağaç yükseltilir. Bu ağaç diğer ikisinden daha güzeldir. Adam yine:
"Ey Rabbim! Beni şuna yaklaştır da gölgesinde gölgeleneyim, suyundan içeyim, senden başka bir şey istemiyorum!" der. Rab Teala:
"Ey ademoğlu! Sen, ondan başka bir şey istemeyeceğine dair bana söz vermemiş miydin?" der. Adam:"Evet, Rabbim! Senden, başka bir şey istemeyeceğim!" der. Rabbi onu mazur görür. Çünkü o, sabredemeyeceği bir şey görmüştür. Onu bu ağaca yaklaştırır. Adam ona yaklaştırılınca cennet ehlinin seslerini işitir. (Dayanamayıp):
"Ey Rabbim! Beni cennete sok!" der. Rab Teala:
"Ey ademoğlu! Beni senden kurtaracak şey nedir! Dünya kadarını ve beraberinde mislini versem razı olur musun!" der. Adam:
"Ey Rabbim! Benimle istihza mı ediyorsun? Sen ki Âlemlerin Rabbisin!" der."
İbnu Mes'ud bu noktada güldü ve:
"Niye güldüğümü sormuyor musunuz?" dedi.
"Niye güldün söyle!" dediler.
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) da böyle gülmüştü. "Niye güldünüz?" diye soruldu da:
"Rabbülalemin'in, adamın "Sen ki Âlemlerin Rabbisin, benimle istihza mı ediyorsun?" demesine gülmesine gülüyorum!" dedi.
Allah Teala hazretleri:
"Ben seninle istihza etmiyorum. Lakin ben, Azimüşşan dilediğimi yapmaya kadirim!" buyurdular." [Müslim, İman 310, (187).] [601]

DÖRDÜNCÜ BAB:

RÜ'YETULLAH (ALLAH'IN GÖRÜLMESİ)

5157- 1- عَنْ جرير بنِ عَبْدُاللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نظَرَ رَسُولُ اللهِ # الى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ. فقَالَ: إنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ عَيَاناً كَمَا تَرَوْنَ هذَا الْقَمَرَ تُضَامُونَ في رُؤْيَتِهِ. فإنِ اسْتَطَعْتُمْ أنْ تُغْلَبُوا عَلى صَلاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا فَافْعَلُوا. ثُمَّ قرأ: وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

1. (5157)- Cerir İbnu Abdillah (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir dolunay gecesi, aya baktı ve:
"Siz şu ayı gördüğünüz gibi, Rabbinizi de böyle perdesiz göreceksiniz ve O'nu görmede bir sıkışıklığa düşmeyeceksiniz (herkes rahatça görecek). Artık, güneşin doğma ve batmasından önce hiç bir namaz hususunda size galebe çalınmamasına gücünüz yeterse bunu yapın (namazları vaktinde kılın, vaktini geçirmeyin)."
Cerir der ki: "Resulullah, sonra şu ayeti okudu: "Rabbini güneşin doğmasından ve batmasından önce hamd ile tesbih et!" (Taha 130). [Buhârî, Mevakitu's-Salat 6, 26, Tefsir, Kaf 1, Tevhid 24; Müslim, Mesacid 211, (633); Ebu Davud, Sünnet 20, (4729); Tirmizî, Cennet 16, (2554).][602]

AÇIKLAMA:

[601] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/471-472.
[602] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/473.

1- Sadedinde olduğumuz hadis, kıyamet günü mü'minlerin, Allah Teala'yı gözleriyle göreceklerini ifade ediyor. Rü'yetullah meselesi, ulema arasında derin tahlillere ve münakaşalara mevzu olmuş kelamî bir meseledir. Şu kadarını söyleyelim: Ehl-i Sünnet uleması ahirette Allah'ı mü'minlerin göreceği hususunda müttefiktir. Bu meselede, pek çok hadisten başka, Kur'an-ı Kerim'den de delil gösterilmiştir. "O gün yüzler vardır ter ü tazedir, Rablerini görecektir" (Kıyamet 22-23). Haricîler, Mu'tezile ve Mürcie'denbazıları "Görme işi, görülen şeyin mahluk olmasını bir mekan işgal etmesini gerektirir" mülahazasıyla rü'yetullahı inkar etmişler, mezkur ayette geçen (görecek) kelimesini (bekleyecek) diye te'vil etmişlerdir. Kendi görüşlerine delil olarak: "O'nu gözler idrak edemez" (En'am 103) ayetiyle, Hz. Musa hakkında söylenmiş olan "Sen beni göremeyeceksin" (A'raf 143) ayetlerini zikretmişlerdir. Ancak Ehl-i Sünnet, bu ayetlerin dünyadaki görmeyi nefyettiğini söyleyerek, onların iddiasına itibar etmemiştir.
2- Hadiste geçen (sıkışıklığa düşmeyeceksiniz) tabiri, rivayetlerde farklı imlalarla gelmiştir. Hepsi, görme olacağını ifade etmede bütünleştiler. Sözgelimi hilalin görülmesi rahat değildir, bazıları zorlanır, belli noktalarda görüldüğü için tezahum ve sıkışıklık mevzubahis olabilir. Halbuki dolunay görülmesi herkes tarafından, zahmetsizce vukua gelir, birbirlerini itmeye de gerek kalmaz. İşte kıyamette Rab Teala'nın görülmesi bu çeşitten bir görülmedir.[603]

5158- 2- وعن صُهيب رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ #: إذَا دَخَلَ أهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ يَقُولُ اللهُ تَعالى: تُرِيدُونَ شَيْئاً أزِيدُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: أَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا، أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ، أَلَمْ تُنْجِنَا مِنَ النّارِ؟ قَالَ: فَيُكْشَفُ الْحِجَابُ. فَمَا أُعْطُوا شَيْئاً أحَبَّ إلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ الى رَبِّهِمْ تَبَارَكَ وَتعالى. ثُمَّ تَ هذِهِ اŒيَةَ: لِلَّذِينَ أحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ[. أخرجه مسلم والترمذي .

2. (5158)- Hz. Süheyb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Cennetlikler cennete girince Allah Teala hazretleri:
"Bir şey daha istiyorsanız söyleyin, onu da ilaveten vereyim!" buyurur. Cennetlikler:
"Sen bizim yüzlerimizi ak etmedin mi? Sen bizi cennete koymadın mı? Sen bizi cehennemden kurtarmadın mı (daha ne isteyeceğiz?)" derler. Derken perde açılır. Onlara, yüce Rablerine bakmaktan daha sevimli bir şey verilmemiştir."
Süheyb der ki: "Resulullah bu sözlerinden sonra şu ayeti tilavet buyurdular.
(Mealen): "İyi iş, güzel amel yapanlara, daha güzel iyilik bir de ziyade vardır" (Yunus 26). [Müslim, İman 297, (181); Tirmizî, Cennet 16, (2555).][604]

5159- 3- وعن أبِـي ذَرٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سَألْتُ رَسُولَ اللهِ #: هَلْ رَأيْتَ رَبّكَ تَعالى؟ قَالَ: نُورٌ، أنّي أرَاهُ[. أخرجه مسلم والترمذي .

3. (5159)- Ebu Zerr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a: "Sen Rab Teala'nı hiç gördün mü?" diye sordum.
"Nurdur, ben O'nu nasıl görürüm" buyurdular. " [Müslim, İman 291, (178); Tirmizî, Tefsir, Necm, (3278).][605]

AÇIKLAMA:

Nevevî, bu hadisin manasını şöyle tavzih eder: "Bunun manası: "O'nun hicabı (perdesi) nurdur, O'nu ben nasıl görebilirim?" demektir. İmam Ebu Abdillah el-Mazirî de: "...manası: "Nur, görmede bana mani oluyor, tıpkı herkes için olduğu gibi: Işık gözü kamaştırır, bakanla, araya girdiği eşyanın bakan tarafından görülmesine mani olur" demektir."
Müslim'in bir rivayetinde, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Ebu Zerr'in "Rabbini gördün mü?" sorusuna verdiği cevap "Bir nur gördüm" şeklindedir. Bunu şarihler: "Ben, nur gördüm o kadar, başka bir şey görmedim" şeklinde tavzih ederler.
İki rivayet zahirde zıt gibi görünür ise de, aslında böyle bir zıddiyet yoktur. Aynı manada birleşirler. Çünkü birincide kastedilen, gözün görmekten aciz kalacağı baskın nurdur. Resulullah bunu göremediğini ifade buyurmaktadır. İkinci nur, birinci perde olan, görülebilecek bir nurdur. Resulullah bu perde nuru görmüştür. Nitekim gece karanlığında bakılınca karşıdan bize ışık tutulsa ışığı görürüz, ancak gerisini göremeyiz.
Allah'ın nura nisbetini ifade eden nassları te'vil ederek anlamaya çalışan bir kısım alimler, "Allah semavat ve arzın nurudur" ayeti ile, Allah'ı nur olarak ifade eden diğer hadisleri "Allah nurun halıkıdır" şeklinde bir te'vile tabi tutarlar. Bunlara göre Allah'a nur demek, teşbih olmaktadır. Zira, nur, bir nevi cisimdir. Halbuki Allah "Onun bir benzeri yoktur."
Mevzu, müteakip hadiste daha da açıklığa kavuşacak.[606]

---

[603] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/473-474.
[604] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/474-475.
[605] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/475.
[606] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/475.

-5160 -4- وعن مسروق قال:]قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها. يَاأُمَّتَاهُ: هَل رَأى مُحَمّدٌ # رَبَّهُ؟ فَقَالتْ: لَقَدْ قَفَّ شَعْرِي مِمّا قلْتَ. أيْنَ أنْتَ مِنْ ثَـثٍ، مَنْ حَدّثَكَهُنَّ فَقَدْ كَذَبَ. مَنْ حَدّثَكَ أنَّ مُحَمّداً رأى رَبَّهُ فَقَدْ كَذَبَ. ثُمَّ قَرَأتْ: َ تُدْرِكُهُ ا‘بْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ ا‘بْصَارَ. وَمَنْ حَدّثَكَ أنَّهُ يَعْلَمُ مَا في غَدٍ فَقَدْ كَذَبَ. ثُمَّ قَرَأتْ: وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكسِبُ غَداً؛ وَمَنْ حَدّثَكَ أنَّهُ كَتَمَ شَيْئاً مِنَ الْوَحْيِ فَقَدْ كَذبَ. ثُمَّ قَرأتْ: يَا أيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغَ مَا أُنْزِلَ إلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ اŒيةَ: وَلَكِنَّهُ رَأى جِبْرِيلَ في صُورَتِهِ مَرَّتَيْنِ[. أخرجه الشيخان والترمذي .

4. (5160)- Mesruk rahimehullah anlatıyor: "Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'ye dedim ki: "Ey anneciğim! Muhammed (aleyhissalâtu vesselâm) Rabbini gördü mü?" Bu soru üzerine:
"Söylediğin sözden tüylerim ürperdi. Senin üç hatalı sözden haberin yok mu? Kim onları sana söylerse yalan söylemiş olur. Şöyle ki: Kim sana: "Muhammed Rabbini gördü" derse yalan söylemiş olur.
(Hz. Aişe bu noktada, sözüne delil olarak) şu ayeti okudu. (Mealen): "Onu gözler idrak edemez, O ise gözleri idrak eder" (En'am 103).
Devamla dedi ki: "Kim sana derse ki Muhammed yarın olacak şeyi bilir, yalan söylemiştir. Zira ayet-i kerimede (mealen): "Hiçbir nefis yarın ne kesbedeceğini bilemez" (Lokman 34) buyrulmuştur. Kim sana Muhammed'in vahiyden bir şey gizlediğini söylerse o da yalan söylemiştir. Çünkü ayet-i kerimede (mealen): "Ey Peygamber! Sana Rabbinden her indirileni tebliğ et. Şayet bunu yapmazsan Allah'ın risaletini tebliğ etmiş olmazsın" (Maide 67) buyrulmuştur. Lakin Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Cibril'i (suret-i asliyesinde) iki sefer görmüştür." [Buhârî, Tefsir, Maide 7, (Bed'ül-Halk 6, Tefsir, Necm 1, Tevhid 4; Müslim İman, 287, (177); Tirmizî, Tefsir, En'am (3070).][607]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, bazı tariklerinde şöyle başlar: "Mesruk der ki: "Ben Hz. Aişe'nin yanında dayanmış duruyordum. Bana: "Ey Ebu Mesruk! Üç söz vardır, kim onlardan birini söylerse, Allah'a en büyük iftirayı yapmış olur..." dedi.
Hz. Aişe Allah hakkında en büyük iftira olarak tavsif ettiği sözleri yukarıda kaydettiğimiz üzere teker teker sayar ve onların butlanını gösteren ayetleri zikreder.
Hz. Aişe (radıyallahu anhâ)'nin cedelî üslubundan, bu üç iddianın, daha onun zamanında piyasada tedavül ettiğini ve meselelerin münakaşa edilmeye başlandığını anlamaktayız. Hadisin Teysir'e intikal eden veçhinde yok ise de, başka vecihlerinde bu meselelerden bazısına, Mesruk'un, mukabil ayet okuyarak itiraz ettiğini görmekteyiz. Mesela, Hz. Aişe'nin: "O'nu gözler idrak edemez, O ise gözleri idrak eder" ayetiyle delillendirdiği, "Allah'ın görülemeyeceği" fikrine karşı şöyle der:
"Ey mü'minlerin annesi! Bana mühlet tanı, beni fazla sıkıştırma. Allah Teala hazretleri: "Yemin olsun ki, peygamber onu apaçık ufukta gördü" (Tekvir 23); "Yemin olsun ki, onu başka bir inişte de gördü" (Necm 13) buyurmadı mı?" dedim. Hz. Aişe de: "Bu ümmetten, o meseleyi Resulullah'a ilk soran ben oldum. Aleyhissalâtu vesselâm: "O Cibril'dir. Ben onu bu iki defadan başka halkedildiği şekilde görmedim. Onu, semadan inerken vücudunun büyüklüğü arz ile sema arasını kaplamış olarak gördüm" buyurdular" der.
Hz. İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan gelen bazı rivayetler de meselenin o zaman ciddi şekilde münakaşa edildiğini gösterir. Bir rivayette İbnu Ömer'in, Abdullah İbnu Abbas'a adam göndererek "Muhammed Rabbini gördü mü?" diye sordurduğunu, İbnu Abbas'ın da: "Evet!" diye cevap verdiğini, bir başka rivayette İbnu Abbas'ın: "(Ateşte yanmayan) hulle ile Hz. İbrahim'in, kelam (Allah'la konuşma) ile Hz. Musa' nın, rü'yet (Allah'ı görmek) ile de Hz. Muhammed'in mümtaz kılınmasına hayret mi ediyorsunuz? [Allah Teala hazretleri] İbrahim'i hulle ile, Musa'yı kelamla, Muhammed'i de rü'yetle seçkin kıldı" dediğini görmekteyiz.
İbnu Abbâs, bu ifadelerinde "görme" hadisesini mutlak bırakmıştır. Yani bu ifadelerde Resûlullah'ın Cenab-ı Hakk'ı "gözleriyle" gördüğü manası da mevcuttur. Halbuki, yine İbnu Abbas'tan bize nakledilen bazı rivayetlerde bu görme hâdisesi "gözle" değil "kalble" vuku bulmuştur. Nitekim Müslim'in bir rivayetinde "Onun gördüğünü kalb yalan çıkarmadı.. Andolsun ki onu diğer bir defa da Sidretü'l-Müntehâ'nınyanında gördü" (Necm 11-14) âyeti hakkında şöyle demiştir: "O, Rabbini kalbiyle iki sefer görmüştür." Bir başka tarikte "O'nu kalbiyle gördü" demiş, bir başka rivayette "Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) Rabbini gözüyle görmedi, bilakis kalbiyle gördü" diye ısrar etmiştir.
Alimler, bu meselede Hz. Aişe'nin nefyi ile İbnu Abbas'ın isbatını şöyle te'lîf ederler: "Nefiy gözle görmekle ilgilidir, isbat ise kalble görmekle ilgilidir." Ve derler ki: "Kalble rü'yetten maksad, kalbin hakiki görmesidir. Sadece ilim husulü değildir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, Allah'ı her an bilmekte idi. Öyleyse, rü'yeti isbattan maksad, Allah'ı kalbi ile görmesidir. Ona hâsıl olan rü'yet, kalpte yaratılmış olan rü'yettir, tıpkı diğer insanlara gözde yaratılan rü'yet gibi. Rü'yet (görme) hâdisesi ise, her ne kadar âdeten gözde yaratılması câri ise de, hadd-i zâtında, aklen husûsi bir şarta bağlı değildir."

[607] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/476.

İbnu Hacer, mevzuyu, önceki hadisin şerhi zımnında kaydettiğimiz rivayetleri de zikrederek tahlile şöyle devam eder: "İbnu Huzeyme kuvvetli bir senetle Hz. Enes'ten: "Muhammed Rabbini gördü" rivayetini kaydeder. Müslim'de Ebu Zerr rivayeti olarak, onun Resûlullah'a bu hususta sorduğu, Resûlullah'ın: "Nurdur, nasıl görebilirim?" dediği kaydedilmiştir. Ahmed'de yine Ebu Zerr'den: "Bir nur gördüm" cevabını aldığını, İbnu Huzeyme'de Ebu Zerr'in: "Allah'ı kalbiyle gördü, gözüyle görmedi" dediği kaydedilmiştir. Böylece, Ebu Zerr'in Nur'u zikirdeki gayesi açıklık kazanmaktadır: "Nur, Resûlullah'ın, Allah'ı gözüyle görmesine mâni olmuştur."
İbnu Hacer devamla der ki: "Kurtubî, el-Müfhim'de, "Bu meselede tevakkuf etmek gerekir" diyenlerin görüşünü tercih eder. Bu görüşü birkısım muhakkiklere nisbet eder ve: "Bu babta kesin bir delil yok" diyerek mezkur görüşü takviye eder ve devamla der ki: "Her iki görüş sahiplerinin istidlalde kullandıkları deliller zahirde müteârızdırlar ve te'vile kâbildirler. Mesele ise, amelî meselelerden değil ki, zannî delillerle iktifa edilsin. Bu mesele akideye girmektedir. Akide hususunda katî delillerle istidlâl edilir. İbnu Huzeyme, Kitâbu't-Tevhîd'de rü'yetin isbatını tercih etmiş, bu hususta istidlal için sözü uzatmıştır. Onu burada zikretmeyeceğiz. İbnu Abbâs'tan vârid olan görüşü, "rü'yet iki sefer vaki oldu, biri kalbiyle" diye te'vil eder. Bu hususta kaydettiğim seni iknaya yeterlidir."
İbnu Hacer, Ahmed İbnu Hanbel'in de rü'yeti isbat edenlerden olduğuna dair rivayet geldiğini kaydeder, ancak bunun bir rivayet hatası olduğuna dair yapılan açıklamaları da kaydeder.
Rü'yetin sübutuna meyleden Nevevî der ki: "Hz. Aişe, rü'yeti merfu bir hadise dayanarak reddetmiyor, eğer nezdinde bu hususta bir rivayet olsaydı onu zikrederdi. İstinbatını, ayetin zâhirinden zikrettiği manaya dayandırmıştır. Halbuki bu meselede sahâbeden birkısmı kendisine muhalefet etmiştir. Usul kâidesine göre, sahâbeden biri bir hükme varır, diğer bir sahâbe de ona muhalefet ederse, onun bu sözü kesin, bağlayıcı bir hüccet olmaz."
İbnu Hacer, Nevevî'nin bu sözünü kaydettikten sonra, bunu nasıl söylediğine hayretini ifade eder ve Hz. Aişe'nin, Müslim'de gelen ve biri şu açıklamamızın baş tarafında kaydettiğimiz rivayet[608] olmak üzere kaydettiği birkaç rivayetle, Hz. Aişe'nin bu meselede Resûlullah'ın açıklamasına dayandığını belirtir.
Hadiste mevzu edilen bu husus, Resûlullah'ın Cebrail aleyhisselâm'ı fıtrî ve aslî hüviyetiyle iki sefer görmesidir. Bunun biri yeryüzünde vukûa gelmiştir. Vahyin bidayetlerinde, yukarı ufukta, arz ve sema arasını dolduran bir azamette görmüştür. İkincisi ise, Mîraç sırasında, Sidretü'l-Münteha'nın yanında vukûa gelmiştir.[609]

KESB (KAZANÇ) BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır.)

BİRİNCİ FASIL

HELAL KAZANCA TEŞVİK HARAMDAN SAKINDIRMA

*

İKİNCİ FASIL

MÜBAH KAZANÇ VE MÜBAH YİYECEKLER

*

KUR'AN'I YAZMA VE ÖGRETMENİN ÜCRETİ

*

İŞÇİLERİN RIZIKLARI

*

İKTA

*

HACAMAT YAPANIN ÜCRETİ

---

[608] Mezkur rivayette, Hz. Aişe, sorusu üzerine Mesrûk'a: "Bu ümmetten, o meseleyi Resûlullah'a ilk soran ben oldum. Aleyhissalâtü vasselâm : "O, Cibril'dir!.." buyurdular" demiştir.
[609] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/476-479.

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

MEKRUH KAZANÇLAR

*

KÖPEGİN FİATI

*

KEDİNİN FİATI
*

HACAMAT YAPANIN KAZANCININ MEKRUHLUGU

*

DAMIZLIK ERKEK HAYVANIN ÜCRETİ

*

KASÂME

*

MADEN

*

SULTANIN İHSANI

*

MÜTEBARİLER

*

MEKS

UMUMİ AÇIKLAMA

Kesb, kazanmak manasına mastardır. Kelime, mal gibi maddî kazançlar için kullanıldığı gibi, ilim gibi, hayır veya şer gibi mânevî kazançlar için de kullanılır. Kisb şeklinde de isti'mâl edilen kelime asıl itibariyle cem'etmek manasına gelir.
Sadedinde olduğumuz bölümde daha ziyade maddî kesb, maişetimiz için dünyevî kazanç kastedilmektedir. Dinimiz, ahirete öncelik verilmesini esas almış ise de (Duha 4), müntesiblerinden dünyayı ihmal etmemelerini de talep eder. Dünyanın ihmal edilmemesi, maddî kesbe yer verilmesi demektir. Dilimizde "Hiç ölmeyecekmiş gibi dünya için, yarın ölecekmiş gibi âhiret için çalış" şeklinde şöhret yapan bir hadis, farklı şekillerde Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm'dan rivayet edilmiştir. Suyûtî'nin Câmiu's-Sağîr'de kaydettiği bir veçhi şöyle "Hiç ölmeyeceğini zanneden kişi gibi (dünya için) çalış, yarın öleceğinden korkan kimse gibi de (dünyaya bağlanmaktan) kaçın." Bu hadisten, "dünyaya karşı ulemânın verdiği cevaplardan biri şöyle: "Eğer insan ebedî yaşayacağını bilirse dünyaya hırsı azalır ve bilir ki, arzu ettiği dünyalık, onu talepteki hırs ve koşuşturmayı bir kenara bıraksa bile elinden kaçıcı değildir. Şöyle der: "Dünyalığımı bugün kaçırsam bile yarın elde ederim, nasıl olsa ben ebedî yaşayacağım." Bu sebeple Resûlullah: "Dünyalık hususunda ebedî yaşayacağını zanneden kimsenin ameliyle amel et, dünya işleri için hırslı olma" buyurulmuştur." Bu te'vile göre, hadis hoş bir metod ve tatlı bir lafızla dünyalık talebinde teenni ve hafifliğe teşvik etmiş olmaktadır. Hadis, diğer taraftan âhiret ameliyle ilgili olarak da, -hadisin zahirinde görüldüğü üzere- "yarın öleceğini zanneden kimsenin gayretiyle gayret göster" irşadında bulunmuş olmaktadır.

Ancak şunu da bilmemizde gerek var: Kur'ân-ı Kerîm, "Ailene namazı emret!" (Tâha 132) açıklığında bir emirle dünya işlerine teşvîke yer vermez. "Namaz kıl!", "Oruç tut!", "Zekat ver!", "Ahiret dünyadan daha hayırlıdır" gibi pek çok irşatlarla ibadet hayatımızla ilgili açık emirlerde bulunduğu halde, insanları iş hayatına ve dünyevî kazanca teşvîk edici sarîh emirlerde bulunmaz. Fakat bu, Kur'ân'da o meselenin yer almadığı manasına da gelmez. Biz bu meselenin zihinlerde yanlış yer etmemesi için, kazançla ilgili olan bu bölüme girerken, çocuk terbiyesinde meslekî formasyon işinin Kur'ân'da nasıl ele alındığını aydınlatan bir tahlilimizi kaydediyoruz. Mevzu geldikçe ifade ettiğimiz üzere, bir kere daha ifade edelim: İslâm'a göre, bugünkü temel eğitim dediğimiz farz-ı ayn ilimler meyanında bir meslek öğretimi de yer alır. Aşağıdaki tahlilimiz, Kur'ân-ı Kerîm'in bu meseleye dolaylı bir üslubla yer verdiğini göstermekle kalmayacak, bunu dolaylı ele alışının sebeplerini de belirtecektir:[610]

MESLEK ÖGRETİMİ

Kur'ân-ı Kerîm, hayata hazırlama safhasında çocukların dinî terbiyeleri üzerinde hassasiyetle durmakta, bu meselenin ehemmiyetini kavramada hiçbir tereddüt ve muğlaklığa yer bırakmamak için oldukça teferruatlı meselelere temas edip açıklık getirmekte, birkısım tekrarlarla da meseleyi iyice te'kîd etmektedir.

Hayata hazırlık safhasının diğer mühim bir meselesi olan "meslekî formasyon" meselesinde ise, aynı açıklık ve ısrar görülmez. Buradaki teenni ve ibhâma (yâni mübhemliğe) bakarak, Kur'an-ı Kerîm'in meslek öğretimi işine ehemmiyet atfetmeyip ihmal ettiği neticesini çıkarmak çok acele verilmiş bir hüküm olur. Böyle bir hüküm bizi, dinimiz hakkında yanlış ve insafsız bir kanaata sevkeder.

Evet Kur'ân-ı Kerîm, çocukların meslekî formasyonlarını da ihmal etmez. Onların dünyevî istikballerinin de yeterince düşünülüp, bu maksadla bir kısım tedbirler alınmasının, çocuğa bu mes'elede de önderlik ve rehberlik edilmesinin gereğine irşad eden müteaddid ayetler mevcuttur. Ancak, bunlar dinî terbiye meselesinde olduğu kadar açık ve ısrarlı görülmezler, kısmen dolaylı ve mübhemdirler.

Meslek öğretimi meselesinin, dolaylı da olsa, hangi ayetlerde ele alındığı noktasına geçmeden önce, bu mevzuya niçin dolaylı ve mübhem olarak yer verildiğini belirtmemiz gerekiyor:

Önce, şu husus bilinmeli ki, Kur'ân-ı Kerîm, bizi ilgilendiren her şeye ehemmiyeti nisbetinde yer vermektedir. Bir kısım mes'elelere dolaylı bir işaretle, bir başkasına açık bir ayetle temas edip geçmişken, diğer bir kısım meselelere tekrarla, ısrarla yer vermiş, nazar-ı dikkatleri fazlaca çekmiş bulunmaktadır.

Burada akla şöyle bir sual gelebilir: "Ehemmiyetin ölçüsü nedir? Bu herkese göre değişir, birisi için mühim olan, bir başkası için değildir!" Bu soruya şöyle cevap verebiliriz:

Ehemmiyetin ölçüsü elbette insanın, hususan günümüz insanının hevâsı ve bencil hükmü değildir. Burada ölçü, İlâhîdir. Yani, insanın yaratılışında Cenâb-ı Hakk'ın güttüğü maksadlardır. Kur'ân bu İlâhî maksad ve gayelerde rehber kitaptır.

Bu açıdan bakarsak, Kur'ân-ı Kerîm'in iki büyük dâirenin mühim meselelerini açıkladığını görürüz:

1- Rubûbiyet Dairesi: Yani Cenab-ı Hakk'a ait olan daire. İnsanlarca meçhul olan o daireyi Kur'ân'dan ve Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'den başka tanıtacak bir mârifet ve ilim kaynağı mevcut değildir. O dairenin, insanlarca bilinmesi gereken birkısım meseleleri, şuunâtı vardır. Cenâb-ı Hakk'ın isimleri, mebde' ve meâd (yani başlangıcımız ve sonumuz), yaratılış, ceza, mükâfaat, cennet, cehennem, hesap, kitap, melâike gibi... Kur'ân bunlara yer verirken her birinin insanın yaratılış gâyesi açısından arzettiği ehemmiyet nisbetinde farklı sayılarda tekrar eder, açıklık getirir.

2- Ubudiyet Dairesi: Bu daire, kulluk dairesidir. İnsanların Allah'a karşı vazifelerini, birbirleriyle olan münasebetlerini ilgilendiren daire. Bu dairenin de pek çok meseleleri vardır. Bu meselelerden bazısı bazısına nazaran daha çok ehemmiyet taşımaktadır. Keza, bir kısmının ehemmiyeti açık olduğu, herkesçe görüldüğü halde, bazılarının ehemmiyeti görülmez ve kolay kolay anlaşılmaz. Hatta öyle meseleler vardır ki, insanın yaratılış gayesi açısından birinci derecede ehemmiyet arzetmesine rağmen, kendi kendine bunu idrak etmesi mümkün değildir. Şu halde Kur'an-ı Kerim, kulluk dairesinin mesele ve vazifelerine temas ederken İlahî zaviyeden ehemmiyetli olanlara insanlar tarafından ehemmiyeti kavranamayacak, ihmal edilecek durumda olanlara daha çok yer vermeli, tekrarla üzerinde durmalıdır. Aksine ehemmiyetini kavramada zorluk çekilmeyecek olan veya ister istemez idrak edilip anlaşılacak olan meselelere şöyle bir temas edip, bir işarette bulunup geçmelidir.

Bu noktada hemen şunu söyleyebiliriz: Ubudiyet dairesinin vazifelerinden olan namaz, oruç, zekat, hacc gibi ibadetler İlahî zaviyeden, insanın yaratılış gayeleri açısından birinci derecede ehemmiyet taşıdığı halde, insanlarca kavranıp gereğince takdir edilmesi mümkün değildir. Öyle ise Kur'an burada ısrar etmeli, tekrarla üzerinde durmalıdır. Nitekim öyle olduğunu gördük.

Halbuki, yine ubudiyet dairesinin meselelerinden biri olan meslekî formasyon, yani, dünyevî istikbalin kazanılması, yeni nesillerin bu maksadla hazırlanması meselesi, bizzat insanlarca ehemmiyet takdir edilen, öncelikle düşünülen bir husustur. İnsan aklıyla, tecrübesiyle, maddî hayatın tabii nizam ve akışıyla o mes'eleyi düşünür, anlar ve tedbirini alır. Binaenaleyh bu mevzuun Kur'an'da ana davalardan biri olarak değerlendirilip

---

[610] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/481-482.

doğrudan ele alınmasına gerek yoktur. Tebeî bir nazarla, tâli bir mesele olarak ele alıp dolaylı şekilde yer vermek, temas edip geçmek yeterlidir ve gerçekten de öyle yapılmıştır.[611]

KUR'AN'DA MESLEKÎ İHZARİYELER:

Yukarıdaki kısa açıklamadan sonra şunu söyleyebiliriz: Meslek öğretimi meselesini sarih olarak ele almamış olan Kur'an-ı Kerim buna ihzariyeler tarzında yer vermiştir. Yani meslekî öğretim ve formasyonu netice verecek birçok hazırlayıcı (ihzarî) unsurlar, dinî emirler olarak Kuranî mesaja dercedilmiştir. Bunlar ferdî ve içtimâî hayatın gereği olarak herkesin ister istemez karşılaşacağı bazı maddî emrivakilerin yönlendirilmesi ile sağlanmıştır. Bir başka ifade ile Kur'an, maddî hayatın vazgeçilmez bir kısım meselelerine dinî bir yaklaşımla temas ederek bunların helal olan cihetini, Allah nezdinde makbul ve güzel olan tarz ve istikametini beyan etmiş, uhrevî mükâfaatı hatırlatarak gösterilen istikamette tayin edilen tarzda gidilmesini talep etmiştir. Bu taleplerin hakkıyla yerine getirilmesi, mü'mini, ister istemez bir maksada hazırlayacak ve bir hedefe sevkedecektir. "Meslekî formasyon" olarak tebellür ve tezahür eden bu "hedef"e, ferdi, dolaylı olarak hazırladığı için Kur'an' da yer verilmiş olan bu tedbirî unsurlardan her birine -günlük lisanımıza kısmen yabancı da düşse- ihzariye veya "dispozisyon" diyebiliriz.

Şimdi ifası, mü'mini bir meslek sahibi olmaya ve bir meslek icra etmeye ve çocuğunu bir meslek üzere yetiştirmeye sevk ve mecbur eden bu Kur'anî ihzariyelerin mühim olanlarından birkaçını belirtmeye çalışacağız.

1) Rızık Helal ve Temiz olmalıdır: "Mü'min bir kimse her şeyden önce helal ve temiz olan şeyleri istihlak etmek zorundadır. Yediği veya kullandığı şeylerde maddî ve manevî bir kir bulunduğu takdirde yaptığı ibadetlerin kabul edilmeyeceğini Hz. Peygamber haber veriyor. Esasen Kur'an'ın ifadesine göre, ta Hz. Adem'den beri bütün peygamberlere -ve dolayısıyla insanlara- helal ve temiz şeylerin yenmesi emredilmiştir.

"Ey peygamberler! Temiz şeylerden yiyin, faydalı iş işleyin. Doğrusu ben, yaptığınızı bilirim" (Mü'minûn 51)

Bir diğer ayette de şöyle buyrulur:

"Ey iman edenler! Sizi rızıklandırdığımızın temizlerinden yiyin. Yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin" (Bakara 172).

2) Helal Rızık , Emek Eseridir: Kur'an-ı Kerim, yukarıda kaydettiğimiz misallerde olduğu üzere, birkısım ayetlerinde "helal ve "temiz" rızık yemeyi emrederken, diğer bazı ayetlerinde helal rızkın "ferdî" emekle elde edileceğini ifade etmiştir:

"İnsan için çalıştığından başkası yoktur" (Necm 39).

Bütün peygamberlerin (aleyhimüsselam) ellerinin emekleriyle geçindiğini ifade eden Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) de yukarıda kaydettiğimiz ayetleri açıklar mahiyette olmak üzere şöyle buyurur:

"Kişi, elinin emeğinden daha hayırlı bir şey asla yememiştir." Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) ayrıca, helal rızık için çalışmayı, her Müslümanın "vacib"lerinden biri olarak ifade etmiştir.

Diğer taraftan İslam alimleri, "İlim taleb etmek her Müslümana farzdır" hadisinde ifade edilen "ilm"den muradın "haramhelal ilmi" olduğunu söyleyerek helal kazancın ve buna imkan veren meslek bilgisinin ehemmiyetini dile getirmişlerdir.

3) İnsanlar Birbirlerine Muhtaçtırlar: İnsanları diğer canlılardan ayıran hususiyetlerden biri de hemcinsine olan ihtiyacıdır. Hayvanlar da şüphesiz hemcinslerine ihtiyaç duyarlar ama bu, insanlarınki kadar çok yönlü ve zaruri değildir. Tabiatı icabı medenî bir hayat yaşamak zorunda olan insanın ihtiyaçları çoktur ve bunların hepsini tek başına kendisi karşılayamaz.

Başkalarına olan ihtiyaç, iktisadî hayatta, rızıkların farklılığı şeklinde kendini ortaya koyar. Çalışmanın ve iktisadî gelişmenin, binnetice medenî ve teknik terakkinin de sebep ve zenbereği olan bu ekonomik farklılık ve ihtiyaç durumudur ki, cemiyette işbölümünü ortaya çıkarmakta, kimini terzi, kimini ayakkabıcı, dülger, bakkal, taksici, pilot, amir, memur, patron, işçi, asker, komutan vs. yapmaktadır. Bakkal dükkanını işleten bakkal, mesleğini icra için müşterilerine hizmet ederken kazandığı parayla ayakkabıcı, terzi, taksici gibi pek çok meslek sahibini çalıştırmakta, istihdam etmektedir. Hz. Peygamber'in, "İnsanların efendisi insanlara hizmet sunandır" sözünün ışığında değerlendirecek olursak herkesin fevkinde yer alan devlet reisliği bile "herkese hizmet" sunan bir vazife olarak değerlendirilebilir.

Medenî hayatın devamı bu işbölümü olmaksızın düşünülemeyeceğinden, bazı mütefekkirler, çok haklı olarak, insanlık için, en büyük felaketin, ferdler arasındaki her çeşit farklılığın kaldırılıp mutlak eşitliğin sağlanacağı günde geleceğini söylemişlerdir.

Kur'an-ı Kerim, mevzumuz açısından son derece ehemmiyetli olan bir ayette, bu karşılıklı ihtiyaç durumuna parmak basarak, rızıkların farklı kılınmasındaki hikmeti belirtir: "İşbölümü ile birbirleri için çalışmak..."

"Rabbinin rahmetini onlar mı taksim edip paylaştırıyorlar. Dünya hayatında onların geçimlerini aralarında biz taksim ettik. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini kimine derecelerle üstün kıldık" (Zuhruf 32).

Ayette geçen "iş gördürme" tabiri asıl mevzumuz olan "meslekî formasyon" meselesi açısından büyük ehemmiyet taşır. Zira, gördürülen işler belli bir mesleği ilgilendirir. İnsanların, birbirlerinin işini görebilmesi için

---

[611] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/482-484.

o işlerde yetişmesi gerekir. Her işi bilen veya hiçbir işi bilmeyen insanlardan müteşekkil bir cemiyet düşünülemez. Vasıflı mahareti en az isteyen "amelelik" ve "hamallık" bile belli bir tecrübe ve formasyon ister.
Şu halde, birbirlerine iş gördürme esasına dayandırılan helal rızık temini için, yeni yetişen nesillerin "iş görebilir" vasıfta olması şarttır. Bu da meslekî formasyonu gerektirir.
4) Dünya İçin Talep Emri: "İslam dinini diğer pek çok din ve sistemden ayıran bir husus, dünya ve ahiret, madde ve mana, ruh ve beden muvazenesidir. Bunlardan biri, diğeri için feda edilmez. Her ne kadar ahiret düşüncesini zihinlerde daima canlı tutmak isterse de dünyanın ihmal edilmesini talep etmez. Bilakis dünyanın da unutulmaması, ihmal edilmemesi tenbih edilir. Kur'an-ı Kerim bazı ayetlerinde gerçekten ahireti hiç düşünmeden sadece dünyayı talep edenleri kınarken, diğer bazı ayetlerinde de hem dünya ve hem de ahireti talep edenleri takdir eder ve ayrıca "dünyadaki nasibini unutma" (Kasas 77) der.
Dünya ve ahireti beraberce talep etmeyi emreden ayetlerden biri de şudur:
"İnsanlardan: "Rabbimiz! Bize dünyada ver" diyenler vardır. Öylesine ahirette bir pay yoktur. "Rabbimiz! Bize dünyada iyiyi, ahirette de iyiyi ver, ateşin azabından koru" diyenler vardır. İşte onlara kazançlarından ötürü karşılık vardır.." (Bakara 200-202).
(Bunu tamamlayan) bir diğer ayet de mealen şöyle:
"Dünyayı isteyene -istediğimiz kimseye dilediğimiz miktarda- hemen veririz. Sonra ona cehennemi hazırlarız, yerilmiş ve kovulmuş olarak oraya girer. Ahireti isteyip, inanmış olarak onun için gerekli çalışmada bulunan kimselerin, işte onların çalışmaları meşkur (makbul) olur. Her birine, onlara da, bunlara da Rabbinin vergisinden birbiri ardınca veririz. Rabbinin vergisi kimseden men edilmiş değildir" (İsra 18-20).
5- Çocuğun Maddî İstikbalini Düşünme Fikri:
Meslekî formasyon meselesini aydınlatan ve garantileyen bir husus da budur. Kur'an-ı Kerim'de bu fikir pek açıktır. Ancak, Kur'an bu mevzuyu, yarınlarını samimi olarak düşünüp tedbir alacak hamiden mahrum olan yetimlerin ihmal ve istismarını önlemek maksadıyla, yetimlerle ilgili olarak teşrî etmiştir. Biz de bu kadarcık bir işaretle yetinip, meseleyi yetimlerle alâkalı bahse bırakıyoruz[612] [613].

MESLEK MEVZUUNDA YÜKSEK İDEAL:

Çocuğun maddî istikbali meselesinde dikkatimizi çeken Kur'anî bir orijinalite, meslek hususunda yüksek idealler vermiş olmasıdır. Daha önce de söylediğimiz gibi, Kur'an-ı Kerim'de çocuğun meslekî formasyonuyla doğrudan alâkalı ayetlere, emirlere rastlanmaz iken, bu konuyla zımnen de olsa ilgi kurabileceğimiz birkısım ayetlerde yüksek ideallerin sözkonusu edildiğini görmekteyiz.
Bu ayetlerden biri, daha önce de temas ettiğimiz ideal bir Müslümanın on beş kadar vasfının zikredildiği bir pasajda geçer. İşte burada kaydedilen ve bir mü'minde bulunması gereken ideal vasıflardan biri, arkadan gelecek zürriyetinin istikbali için Cenab-ı Hak'tan talepte bulunmaktır:
"Onlar: "Rabbimiz! Bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözümüzün aydınlığı olacak insanlar ihsan et, bizi müttakilere önder yap" derler." (Furkan-74)
Yine bu meseleyle irtibat kurabileceğimiz, eski peygamberlerle alâkalı bir kısım dualarda da aynı manayı bulmaktayız. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail, Ka'be'nin temellerini yükseltince şu duayı yaparlar:
"Rabbimiz! Yaptığımızı kabul buyur, şüphesiz ki sen, hem işitir, hem bilirsin. Rabbimiz! İkimizi sana teslim olanlardan kıl, soyumuzdan da sana teslim olanlardan bir ümmet yetiştir. Bize ibadet yollarımızı göster.. Rabbimiz! İçlerinden onlara senin ayetlerini okuyan, kitabı ve hikmeti öğreten, onları her kötülükten arıtan bir peygamber gönder. Doğrusu güçlü ve hakim olan ancak sensin." (Bakara 127-129).
Yine Hz. İbrahim, Cenab-ı Hakk'ın: "Seni insanlara önder kılacağım" hitabına karşı "Soyumdan da" (Bakara 124) talebinde bulunur.
Hz. İbrahim'in çocukları için yaptığı dua ile, yeni nesillere verilecek formasyon meselesi arasında kurulan irtibatın oldukça zayıf olacağına dair yapılacak bir itiraza hak vermekle birlikte, hemen kaydetmek isteriz ki, İslam fakihleri, çocukların meslekî tevcih ve formasyonu meselesinde, ayet-i kerimelerde ifade edilen espiriye uygun esas getirmişlerdir. Yani çocuğa öğretilecek meslek, çocuğun babasının icra etmekte olduğu -halkın telakkisi açısından- meslekten şerefçe daha düşük olmamalıdır. Sözgelimi, mesleği sarraflık olan bir kimse, çocuğunu, itibarca daha dûn olan terziliğe vermemelidir. Şafii fakirlerinden Maverdi (v. 450/1058), mevkii yüksek bir babanın çocuğunu, şu veya bu nokta-i nazardan zarar ve aşağılanma getirecek bir mesleğe vermemesi gerektiğini söyler. Hanefî fakihlerinden Üsrûşenî de (v. 632/1230), çocuğu, babasının mesleğinden daha düşük bir mesleğe vermemek gerektiğini ifade eder.
Burada belirtilmek istenen husus, halkın örfünde ve efkar-ı umumiyede mevcut olan değerlendirmelerin nazar-ı itibara alınması gereğidir. Mücerred din açısından şu veya bu mesleğin diğer bir mesleğe nazaran daha şerefli olduğunu söylemek mümkün değildir. Üstelik şu mesleğin şerefli, öbürünün şerefçe dûn olması gibi değerlendirmeler zamana, zemine, içtimâî muhite göre değişen izafi hükümlerdir.

---

[612] Bu bahis kitabımızın ikinci cildinde genişçe işlenmiştir (s. 517-537).
[613] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/484-487.

Hanbelî alimlerden olan İbnu Kayyim (v. 751/1350) daha değişik bir görüşle, çocuğun göstereceği istidada göre meslek veya mektebe verilmesini teklif eder: "Eğer baba, çocukta iyi bir anlayış, sıhhatli bir idrak, kuvvetli bir hafıza ve yeterli bir kavrama keşfederse onu ilme teşvik etmelidir. Zira bu vasıflar, ilmi kolayca kabul için çocukta fıtrî bir kabiliyetin varlığına delildir. Bunun aksine, çocukta mesleklerden birine müteveccih bir heves ve kabiliyet görürse ve bu meslek de mübah ve insanlar için faydalı bir meslek ise, çocuğu o sahada yetiştirmesi gerekir."
Hülasa, bütün İslam mezhepleri, büluğ çağından önce, çocuklara meslek öğretilmesinin lüzumunda ittifak etmekle kalmayıp, bu mesleğin çocuğun kabiliyet ve ailesinin içtimâî mevkiine uygun olmasını ve insanlara faydalı bulunmasını da şart koşarlar. Bu hükümlere giderken alimlerin, bir kısmını yukarıda kaydettiğimiz Kur'anî nasslardan istifade ettiği muhakkaktır. İslam dini, ayrıca çocuğa, büluğdan önce meslek öğretme vecibesinin nazariyatta kalmayıp, fiilen gerçekleşmesini sağlamak için, başkaca prensipler koymuş, mümkün mertebe bu hususu teminat altına almaya çalışmıştır. Ancak konunun teferruatına girmek bizi asıl maksadımızdan uzaklaştıracaktır[614] [615].

EN HAYIRLI MESLEK:

Çocuklara öğretilmesi gereken meslekler hususunda bazı temel bilgiler verdikten sonra, meseleye bir başka açıdan da ışık tutmak isteriz. Dinimize göre hangi meslek efdaldir? Bu hususta İbnu Hacer'in bir tahkiki şöyle: "Maverdî der ki: "Temel kazanç yolları üçtür:
* Ziraat,
* Ticaret,
* San'at.
Şafii mezhebine göre, bunlardan en temizi ticarettir. Der ki: "Bana göre en temizi ziraattir. Çünkü tevekküle daha yakındır." Nevevî, Buharî'de gelen "Hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir taam yememiştir" hadisine dayanarak Maverdî'nin bu görüşünü tenkid eder ve: "Doğru olan şudur: En temiz kazanç el emeğiyle olandır." Nevevî devamla der ki: "Eğer ziraatci ise, bu en temiz kazançtır. Çünkü bu da el emeğiyle hasıl olmaktadır. Bunda tevekkül de var, insan ve hayvanlara şamil faydalar vs. de var."
Ben de derim ki (İbnu Hacer): "El amelinden olan ziraatin de üstünde cihad yoluyla kâfir malından elde edilen kazanç var. Bu Resulullah ve ashabının da kazanç yoludur. Bu, kazançların en eşrefidir. Çünkü bundan hem Allah kelamını yüceltip Allah düşmanlarının kelamını alçaltması var, hem de uhrevî menfaatler var." Nevevî der ki: "Kim eliyle çalışmazsa onun hakkında ziraat, zikrettiğimiz sebeplerle daha faziletlidir."
Ben de (İbnu Hacer) derim ki: "Burada kasdettiği husus, başkalarına şümûlü olan faydalardır. Ama şümullü faydalar ziraate münhasır değildir. Bilakis her bir el emeğinde şümullü faydalar vardır. Çünkü onda insanların ihtiyaç duyduğu şeylerin hazırlanması mevzubahistir. Gerçek şu ki, bunun muhtelif mertebeleri vardır; ahvale ve eşhasa göre değişir."
El emeğinin üstünlüğü, kişiyi ataletten, lehviyattan koruyup, hayırlı işle meşgul etmesi, bu suretle nefsi kırması, başkasına muhtaç olup dilenme zilletinden kurtarması gibi sebeplerden ileri geldiği belirtilmiştir. [616]

BİRİNCİ FASIL

HELAL KAZANCA TEŞVİK, HARAMDAN SAKINDIRMA

-5161 -1- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَا أَيُّهَا النّاسُ إنَّ اللهَ تعالى طَيّبٌ، َ يَقْبَلُ إَّ طَيّباً. وإنّ اللهَ تَعالى أَمَرَ الْمُؤمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ. فقَالَ تَعالى: يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحاً. وَقَالَ تَعالى: يَا أَيُّهَا الّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ. ثُمَّ ذكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أغْبَرَ، يَمُدُّ يَدَيْهِ الى السّمَاءِ: يَا رَبِّ، يَا رَبِّ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وغَذِيَ بِالْحَرَامِ فأنّى يُسْتَجَابَ لذلِكَ[. أخرجه مسلم والترمذي.»ا‘شْعَثُ« البعيد العهد بالدهن والغسل والنظافة وكذلك ا‘غبر .

[614] Bu meselede fazla bilgi için İslâm'da Çocuk Hakları (İstanbul 1980) adlı kitabımız görülebilir (s. 111-116).
Görüldüğü üzere, İslâm dini, çocuğa mesleki bir formasyon kazandırılması işine, dinî terbiye kadar ehemmiyet vermiş olmaktadır. Meslekî formasyon işi, anarşi bataklığında boğulma noktasına getirilen günümüz Türk gençliği için ayrı bir dönem taşımaktadır. En az bin yıllık tarihimizde rastlanmayan böyle bir anarşinin çıkışında tedrisât sistemimizde dinî eğitimin yokluğu kadar meslekî eğitimin yokluğu da müessir olmuştur. Bunu bizzat anarşiye düşmüş olanların gazetelerde çıkan itiraf ve beyanlarında açık seçik görmemiz mümkündür. Bunlardan biri 9.3.1983 tarihli Tercüman2da şöyle diyor:...İş arama sırasında ne iş yapabileceğim sorulduğunda her şeyi yapabileceğimi bildiriyor ve ne kadar saklarsam saklayayım, lise mezunu olduğum ortaya çıkıyordu. Yâni, yarım yamalak, gereksiz çok şey bilen ama, aslında (işe yarar) çok az şey bilen işsiz bir genç.Aramalarımın boşa çıkması yanında şöyle bir ortak tavır görüyordum: Liseyi bitirmek için harcadığım yıllara ve harcadığım çabaya acıyordum. Niye bu ülkenin güçlükle oluşturduğu (maddî) birikim böylesine acımasız ve sonuçsuz bir çaba uğruna sarfediliyordu. Amerika'nın en yüksek tepesini, Don nehrinin uzunluğunu, Hammurabi kanunlarını, modern mantığın denklemini bilmeyen insanlar nasıl oluyor da bize bu bilgileri ezberlemiş kişilere verecek iş bulamıyorlardı. Topluma bir türlü uyum sağlıyamıyordum..."
[615] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/487-489.
[616] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/489.490.

1. (5161)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün) şöyle hitap ettiler:
"Ey insanlar! Allah Teala hazretleri tayyibtir, tayyibten başka bir şey kabul etmez. Allah'ın mü'minlere emrettiği şeyler, peygambere emretmiş olduklarının aynısıdır. Nitekim Allah Teala hazretleri (peygamberlere):
"Ey Peygamberler, temiz olanlardan yiyin de salih amel işleyin" (Mü'minun 51) emretmiş, mü'minlere de:
"Ey iman edenler, size rızık olarak verdiklerimizin temizlerinden yiyin" (Bakara 172) diye emirde bulunmuştur."
Sonra seferi uzatıp, saçı başı dağınık, toztoprak içinde kalan ve elini semaya kaldırıp: "Ey Rabbim, ey Rabbim" diye dua eden bir yolcuyu zikredip, dedi ki:
"Bu yolcunun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır ve (netice itibariyle) haramla beslenmektedir. Peki böyle bir kimsenin duasına nasıl icabet edilir?" buyurdular." [Müslim, Zekat 65, (1015); Timizî, Tefsir, Bakaar, (2992).[617]

AÇIKLAMA:

Tayyib, temiz demektir. Kadı İyaz Allah'ın Tayyib diye tavsifini, O'nun her çeşit noksan sıfatlardan münezzeh olmasıyla izah eder. Bu manada Allah'ın Kuddüs ismi de mevcuttur.
2- Hadis-i şerif, kişi haramla beslendiği takdirde cihad, sılayı rahim, hac, kesb-i rızık gibi maksadlarla, uzun, zahmetli yolculuklara bile katlansa amellerinin kabul edilmeyeceğini belirtmektedir.
3-Dua edecek olan kimse önce yeyip içtiğinin maddî manevî temizliğine dikkat edecektir. Aksi takdirde duanın kabul edilmeyeceği belirtilmiştir. Bu noktada, bütün ibadetlerin Allah katında bir nevi "dua" olarak yükseldiğini hatırlamamız gerekir. Öyle ise maddî ve manevî temizlik olmadı mı, ibadetlerimizin hiçbiri makbul olmayacaktır.[618]

5162- 2- وعن خَوْلَةَ ا‘نْصَارِيّةَ رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: إنَّ رِجَاً يَتَخَوَّضُونَ في مَال اللهِ بِغَيْرِ حَقٍّ فَلَهُمُ النّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ[. أخرجه البخاري والترمذي.»يتخَوَّضون« أي يأخذونه ويتملكونه كما يخوض انسان الماء يميناً وشماً .

2. (5162)- Havle el-Ensariyye (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim. Şöyle buyurmuşlardı:
"Bir kısım insan vardır, Allah'ın mülkünden haksız bir surette mal elde etmeye girişirler. Halbuki bu, kıyamet günü onlara bir ateştir, başka değil." [Buhârî, Hums 7; Tirmizî, Zühd 41, (2375).][619]

5163- 3- وعن النعمان بن بشير رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ الْحَلَ بَيِّنٌ وَإنَّ الْحَرامَ بَيِّنٌ، وَبيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النّاسِ، فَمَنِ اتّقى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ في الشُّبُهَاتِ وقَعَ في الْحَرَامِ، كَالرَّاعِي
يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى، يُوشِكُ أنْ يَقَعَ فيهِ. أَ وَإنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمَى، وإنَّ حِمَى اللهِ مَحَارِمُهُ. أَ وإنَّ في الْجَسَدِ مُضْغَةً إذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وإذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَ وهِيَ الْقَلْبُ[. أخرجه الخمسة.»استَبرأ لدينهِ وعرضهِ« أي طلب التبرّي من التهمة والخص منها.و»رَعى حَول الحمى« إذا طاف به ودار حوله.و»المُضْغَةُ« القطعة من اللحم بقدر اللقمة .

3. (5163)- Nu'man İbnu Beşir (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Şurası muhakkak ki, haramlar apaçık bellidir, helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında (haram veya helal olduğu) şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da tebrie etmiş olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa düşebilecek durumdadır. Haberiniz olsun, her melikin bir koruluğu vardır, Allah'ın koruluğu da haramlarıdır. Haberiniz olsun, cesette bir et parçası var ki, eğer o sağlıklı olursa cesedin tamamı sağlıklı olur, eğer o bozulursa, cesedin tamamı bozulur. Haberiniz olsun bu et parçası kalptir." [Buharî, İman 39, Büyû 2; Müslim, Müsakat 107, (1599); Ebu Davud, Büyû 3, (3329, 3330); Tirmizî, Büyû 1, (1205); Nesâî, Büyû 2, (7, 241).][620]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, dinimizde eşya hakkında üç hükmün mevcudiyetini haber veriyor:

---

[617] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/491-492.
[618] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/492.
[619] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/492.
[620] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/493.

1) Eğer bir şeyin yapılmasına hükmedilmiş, terkine vaid beyan edilmiş ise bu açık helaldir.
2) Bir şeyin terkine hükmedilmiş yapılmasına da vaid beyan edilmiş ise bu da açık haramdır.
3) Bir şey hakkında bunlardan birine hükmedilmemişse o da şüphelidir.
"Helal olan, apaçık bellidir" sözü "açıklanmasına ihtiyaç yoktur, herkes onu aynıyla, vasfıyla, zahir delillerle bilmede müşterektir" demektir. Üçüncü kısım, hakkındaki kapalılık sebebiyle şüphelidir, haram mı, helal mi olduğu bilinemez. Hadis-i şerifin beyanına göre durumu böyle şüpheli olandan kaçınmak gerekmektedir. Çünkü, nefsülemirde haram idiyse ondan kaçınmakla ona bulaşmaktan beri olmuş olur". Helal idiyse, (ittika) kasıdla onu terketmiş olmaktadır (ki helalin terki zarar vermez). Zira, eşyada aslolan, haramlık ve mübahlık yönüyle muhtalit olmasıdır. Eşya hakkında "helal" veya "haram" hükümleri bazan beraberce reddedilir. Bunlardan biri öncelik kazanamazsa , o şey hakkındaki hüküm, üçüncü kısma girer.
2- Hadiste gelen "insanların çoğu bunları bilmez" ibaresi, "şüpheli şeylerin haram mı helal mi olduğunu bazı kimseler bilir" manasını ifade eder. Ancak bunlar sayıca azdır ki müçtehid dediğimiz alimleri kasteder. Öyle ise bunların şüphelilik hali, müçtehid olmayanlaradır. Ancak iki delilden birini tercih edememe durumunda onlara da şüphe arız olur.
3- Hadis, şüpheli şeylerden kaçınanların dinlerini noksanlıktan, ırzlarını ta'ndan berî kılacaklarını haber vermektedir. Hadis, kazanç ve yaşayışında şüpheli şeylerden kaçınmayan kimsenin kendini birkısım ta'nlara maruz kılacağını haber vermektedir. Böylece, dinî emirlere ve mürüvvetin gereklerine uymak gerektiği ifade edilmiş olmaktadır.
4- Şüpheli şeylerin hükmü hususunda alimler ihtilaf etmiştir.
* Bazısı: "Haram" demişse de bu merduddur.
* Bazısı: "Mekruh" demiştir.
* Bazısı: "Hüküm verilmez, tevakkuf edilir" demiştir.
5- Ulemanın şüpheliler hakkında ileri sürdüğü yorumlar dört kısımdır. Buna göre şüpheliler:
1) Delillerin tearuzuyla ortaya çıkar.
2) Ulemanın ihtilafıyla ortaya çıkar. Bu da önceki durumdan ileri gelir.
3) Bundan murad "mekruh"la kastedilen şeydir. Zira "mekruh" da "yapılan" veya "terkedilen" bir şeydir.
4) Bununla "mübah" murad edilmektedir.
5) İbnu Hacer, kişilere şartlara göre bu yorumlardan her birinin haklılığı olduğunu söyler.
6) Bazı alimler: "Mekruh, kulla haram arasında bulunan bir eşiktir, mekruha çokca yer veren, harama girmiş olur; mübah da, kulla mekruh arasındayer alan bir eşiktir, mübaha çokca yer veren mekruha girmiş olur" demiştir. Bu görüşü şu hadis desteklemektedir:
"Haramla aranızda helalden bir sütre (engel) koyun. Kim bunu yaparsa dinini ve ırzını tebrie etmiş olur. Kim de (arada bir sütre olmadan) oralarda dolaşırsa koruluk (yasak bölge) kenarında otlayan her an oraya düşecek durumda olan koyun gibidir."
İbnu Hacer der ki: "Bunun manası şudur: Helalin işlenmesi, kişiyi mekruha veya harama atacak endişesinin bulunduğu hallerde, o helali işlemekten kaçınmak gerekir. Mesela temiz şeylerin fazla istihlaki böyledir. Zira fazla istihlak, kişiyi fazla kazanmaya muhtaç kılar. Bu ise kişiyi müstehak olmadığı şeyi almaya sevkedebilir veya fazla istihlak kişiyi gaflete, anlayış kıtlığına atabilir. Fazla istihlak hiçbir zarar vermese bile en azından ibadete mani oluşu meşguliyetleri artırır. Bu, herkesçe bilinen bir husustur."
İbnu Hacer, mekruh şeylerden de kaçınmanın ehemmiyetini belirtme sadedinde der ki: "Şurası açıktır ki, mekruhu çok işleyen kişide yasak şeyleri yapma hususunda bir cür'et hasıl olur. Veya haram olmayan yasağı işleme alışkanlığı onu, aynı cinsteki haram olan veya bir şüphe bulunan yasağı işlemeye sevkeder. Bu ise, yasaklanan şeyi yapan kimsenin kalpteki vera nurunun eksikliği sebebiyle kalbinin kararmasını hasıl eden bir durumdur. Bu hal onu kolayca harama atar, kendisi iradî olarak haramı seçmemiş olsa bile. Nitekim, Buhârî'nin sadedinde olduğumuz hadisin Büyû bölümünde kaydettiği bir başka veçhinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "...Kim günah şüphesi sezinlediği bir şeyi terkederse, o haramlığı apaçık olan şeyi daha çok terkedici olmuştur. Kim şüphelendiği şeyi yapmada cü'retkâr olursa haramlığı açık olan şeye düşmesi yakındır."
Yeri gelmişken, (tevbe edilmeyen) küçük günahların sonunda, insan kalbi küfürle sonuçlanacak bir kararmaya nasıl ulaşır meselesinin gayet mukni bir tahlilini Bediüzzaman'dan, burada bir kere daha kaydedeceğiz. Merhum tahliline Hz. Eyyub aleyhisselam'ın meşhur kıssası vesilesiyle yer verir. Der ki: "Hz. Eyyub aleyhisselam'ın zahirî yara ve hastalıklarının mukabili, bizim batınî ve ruhî ve kalbî hastalıklarımız vardır. İç dışa, dış içe bir çevrilsek, Hz. Eyyub'tan daha ziyade yaralı ve hastalıklı görüneceğiz. Çünkü, işlediğimiz her bir günah, kafamıza giren her bir şüphe, kalb ve ruhumuza yaralar açar. Hz. Eyyub aleyhisselam'ın yaraları, kısacık hayat-ı dünyeviyesini tehdit ediyordu. Bizim manevî yaralarımız, pek uzun olan hayat-ı ebediyemizi tehdit ediyor. O münacaat-ı Eyyubiyye'ye, * hazretten bin defa daha ziyade muhtacız. Bahusus nasıl ki, o hazretin yaralarından neş'et eden kurtlar, kalb ve lisanına ilişmişler; öyle de bizleri günahlardan gelen yaralar ve yaralardan hasıl olan vesveseler, şüpheler neuzubillah[621] mahall-i iman olan batın-ı kalbe ilişip imanı zedeler ve imanın tercümanı olan lisanın zevk-i ruhanîsine ilişip zikirden nefretkârâne uzaklaştırarak susturuyorlar. Evet günah kalbe işleyip,

[621] "Allah'a sığınırız, Allah korusun" demektir.

siyahlandıra siyahlandıra ta nur-u imanı çıkarıncaya kadar katılaştırıyor. Her bir günah içinde küfre gidecek bir yol var. O günah istiğfar ile çabuk imha edilmezse, kurt değil, belki küçük bir manevî yılan olarak kalbi ısırıyor. Mesela: Utandıracak bir günahı gizli işleyen bir adam, başkasının ıttılaından çok hicab ettiği zaman, melaike ve ruhaniyatın vücudu ona çok ağır geliyor. Küçük bir emare ile onları inkar etme arzu ediyor. Hem mesela cehennem azabını intaç eden büyük bir günahı işleyen bir adam, cehennemin tehdidatını işittikçe istiğfar ile ona karşı siper almazsa, bütün ruhu ile cehennemin ademini arzu ettiğinden, küçük bir emare ve bir şüphe cehennemin inkârına cesaret veriyor. Hem mesela, farz namazını kılmayan ve vazife-i ubudiyeti yerine getirmeyen bir adam, küçük bir amirinden küçük bir vazifesizlik yüzünden aldığı tekdirden müteessir olan adam, Sultan-ı Ezel ve Ebed'in mükerrer emirlerine karşı farzında yaptığı bir tenbellik, büyük bir sıkıntı veriyor ve o sıkıntıdan arzu ediyor ve manen diyor ki: "Keşki o vazife-i ubudiyet bulunmasa idi." Ve bu arzudan bir manevî adavet-i İlahiyeyi işmam eden bir inkâr arzusu uyanır. Bir şüphe, vücud-u İlahiyeye dair kalbe gelse, kat'î bir delil gibi ona yapışmaya meyleder. Büyük bir helaket kapısı ona açılır. O bedbaht bilmiyor ki, inkar vasıtasıyla gayet cüz'î bir sıkıntı vazife-i ubudiyetten gelmeye mukabil, inkârdan milyonlar ile sıkıntıdan daha müthiş manevî sıkıntılara kendini hedef eder. Sineğin ısırmasından kaçıp, yılanın ısırmasını kabul eder. Ve hakeza... bu üç misale kıyas edilsin ki بَلْ رَانَ عَلى قُلُوبِهِمْ sırrı anlaşılsın."[622]

7- Son olarak şunu kaydedelim: İslam uleması, sadedinde olduğumuz hadise çok ehemmiyet vermiş ve İslam'ın dayandığı dört temel rivayetten biri saymıştır. Bu dört esası ifade eden meşhur iki beyite Ebu Davud'dan naklen şarihler yer verir:

"Nezdimizde dinin esasları, mahlukatın en hayırlısı Muhammed Mustafa (aleyhissalâtu vesselâm)'nın sözlerine dayanan birkaç kelimedir: "Şüphelileri terket!", "(Dünyalığa karşı) zahid ol!", "Seni ilgilendirmeyen şeyleri (malayaniyatı) bırak", "Ve niyetle amelde bulun!

"Şarihlerimiz ehemmiyetiyle mütenasip olarak hadis üzerine uzun tahliller yapmışlardır. Biz bu kadarla yetiniyoruz.[623]

5164- 4- وعن سَلْمَانَ الْفارِسي وَابْن عَبّاس رَضِيَ اللهُ عَنْهم قاَ:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: اَلْحَلاَلُ مَا أَحَلَّ اللهُ في كِتَابِهِ، وَالْحَرَامُ مَا حَرَّمَ اللهُ في كِتَابِهِ، ومَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ، فَلاَ تَتَكَلَّفُوا السُّؤَالَ عَنْهُ[. أخرجه رزين .

4. (5164)- Selman el-Farisî ve İbnu Abbas (radıyallahu anhüm) anlatıyorlar: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Helal, Allah Teala hazretlerinin kitabında helal kıldığı şeydir. Haram da Allah Teala hazretlerinin kitabında haram kıldığı şeydir. Hakkında sükut ettiği şey ise affedilmiştir. Onun hakkında sual külfetine girmeyiniz." Rezin tahric etmiştir. [Tirmizî, Libas 6, (1726); İbnu Mace, Et'ime 60, (3367).][624]

AÇIKLAMA:

Bu hadis, haramların ve helallerin miktarını, neler olduğunu sadece Kur'an-ı Kerim'in beyanlarına bağlamaktadır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de ya açık bir surette ya da mücmel olarak gelmiştir. Ayette: "Allah'ın Resulü size her ne getirdi ise onu alın, her neden de yasakladı ise onu terkedin" (Haşr 7) buyrulmuştur.

Bu ayette Kur'an'da sarih olarak zikri geçmediği halde Resulullah tarafından beyan edilen haramlar da mücmel olarak ifade edilmektedir. Şevkânî Neylü'l-Evtar'da der ki: "Haram ve helali Kur'an'la tahdid eden bu ve benzeri ibarelerden murad, Kur'an-ı Kerim'in bütün hükümlere şamil olmasını ifadedir. Ancak bu şümûl, her meselede sarih olmaz. Ya bir âmm ifadeyle, ya bir işaretle, ya da galib durumu zikir suretiyle olur. Nitekim bir hadiste "Bana Kur'an ve onun misli kadar da başka şey verildi" buyrulmuştur."

Bu hadise göre hakkında sükut edilen şeyler yani Allah'ın, helal veya haram olduğunu beyan etmediği şeyler vardır. Bunları unuttuğu için değil, kullara rahmet olsun diye meskut geçmiştir. Bu sükut edilenlerin "affedilen şeylerden olması" mübahlıklarını ifade eder, yenmesi mübah, kullanılması da mübahtır.

Hadis, eşyada aslolanın ibahe olduğunu da ifade etmektedir. Bu hususu şu ayet de te'yid etmektedir: "Allah, arzda olan her şeyi sizin için yaratandır" (Bakara 29).

Bazı alimler bu ayetten hareketle, tütün ve tönbeki gibi maddelerin mübah olduğuna hükmetmiştir. Ancak muhakkik alimler, "...zararsı olmak şartıyla" diyerek bazı kayıdlar ileri sürmüşlerdir. Bunlar: "uzun vadede veya kısa vadede zarar veren eşyalar asla ve asla helal olamaz" demişlerdir. Muhakkikler, sigara, tütün, tönbeki gibi maddelerin kullanılmasında hemen ve açık zararın olduğunu, dolayısiyle bunların helal addedilmemesi gerektiğini söylerler.[625]

---

[622] Ayet-i kelimenin meâl-i münifi: "Hayır, (hakikat öyle değil) bilâkis, onların irtikab edegeldikleri (masiyetler) kalplerini yenmiş (paslandırmış)tır" (Mutaffifîn, 14).

[623] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/493-497.

[624] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/497.

[625] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/497-498.

-5165 -5- وعن الْمِقْدَامْ بن معدي كربْ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قالَ رَسُولُ اللهِ #: مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَاماً قَطُّ خَيراً مِنْ أَنْ يَأكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ، وَإنّ نَبِيَّ اللهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّمُ كَانَ يأكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ[. أخرجه البخاري .

5. (5165)- Mikdâm İbnu Ma'dikerb (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"(Benî Adem'den) hiç kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir taamı asla yememiştir. Allah'ın peygamberi Dâvud aleyhisselâm elinin emeğini yerdi." [Buhârî, Büyû 15.][626]

AÇIKLAMA:

Hadis bazı vecihlerinde: "Kişi elinin emeğinden daha helal bir taam yememiştir" şeklinde gelmiştir. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), İslâm'ın el emeğine verdiği ehemmiyeti ifade zımnında muhtelif ifadelere yer vermiştir. Biri de şöyledir: "Kim işinden yorulmuş olarak geceyi geçirirse Allah'ın mağfiretine mazhar olarak gecelemiş demektir." Bir başka hadiste "Kişinin yediği en temiz yemek kendi kesbindendir" denmiştir. Bir başka hadiste büyük peygamberlerin kazançlarıyla ilgili örnekler verilir:
"Hz. Davud zırhçı, Hz. Adem çiftçi, Hz. Nuh marangoz, Hz. İdris terzi, Hz. Musa çobandı (aleyhimüsselam)."
İbnu Hacer der ki: "Hadis, elle çalışmanın faziletini beyan etmekte ve şahsın bizzat mübâşeret ettiği işin, dolaylı olarak mübâşeret ettiğinden üstün olduğunu göstermektedir. Betahsis Hz. Davud aleyhisselam'ın zikrindeki hikmet, yeme işinde kendi el emeğiyle yetinmiş olmasıdır. Aslında o, böyle yapmaya mecbur değil idi. Çünkü o, Allah Teala hazretlerinin de belirttiği üzere (Sâd 26) yeryüzünün halifesi idi. (Bu sebeple başkaca helal gelirleri vardı.) Ama o, her şeye rağmen efdal olanı tercih edip elinin emeğiyle kazandığını yedi. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm, onun kıssasını, en hayırlı kazancın el emeğiyle elde edilen kazanç olduğu hususunda ihticac makamında zikretmiştir. Hadis ayrıca, kesbetme gayretinin tevekküle muhalif olmadığını, keza bir şeyi deliliyle birlikte zikretmenin dinleyici üzerinde daha müessir olduğunu takrir etmektedir."[627]

-5166 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَأتِي عَلى النَّاسِ زَمَانٌ يُبَالِي الْمَرْءُ مَا أَخَذَ مِنْهُ، أمِنَ الْحَلَالِ، أمْ مِنَ الْحَرَامِ[. أخرجه البخاري والنسائي.وزاد رزين: » تُجَابُ لَهُمْ دَعْوَةٌ« .

6. (5166)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm buyurdular ki:
"Öyle devir gelecek ki, insanoğlu, aldığı şeyin helalden mi, haramdan mı olduğuna hiç aldırmayacak." [Buhârî, Büyû 7, 23; Nesâî, Büyû' 2, (7, 243).]
Rezîn şu ziyadede bulunmuştur: "Böylelerinin hiçbir duası kabul edilmez."[628]

AÇIKLAMA:

Hadis, mü'mini kazanç hususunda dikkatli olmaya, haram bulaşıyor mu bulaşmıyor mu araştırmada bulunmaya sevketmektedir. Bilhassa Rezîn'in ilavesi dua ve ibadetlerimizin kabul edilmesinin, rızkımızın helal olmasına bağlandığını ifade etmektedir. Dikkatsizlik sebebiyle, haramla bulaşan rızkın istihlâki, kişiyi öbür dünyada müflisler zümresine dahil edebilecektir. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm hakiki müflisi, dünyada parasını kaybeden olarak değil, burada her çeşit salih ameller yapmış olmasına rağmen, öbür dünyada şu veya bu sebeple, bu amellerinden, kendisine istifade edeceği hiçbir şey kalmadığı için cehennemi boylayan kimse olarak ifade buyurmuştur. Şu halde haramla beslenme de böyle bir neticeye götürecek sebeplerden biri olmaktadır. Rabbimiz muhafaza buyursun.
İbnu't-Tîn der ki: "Resulullah aleyhissalâtu vesselâm bu hali, malın fitnesinden sakındırmak için zikretmiştir. Bu hadis Aleyhissalâtu vesselâm'ın peygamber olduğunu gösteren mucize ve delillerden biridir. Çünkü burada, kendi zamanında olmayan bir durumu haber vermektedir." [629]

İKİNCİ FASIL

MÜBAH OLAN KAZANÇLAR VE TAAMLAR

-5167 -1- عن عَائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: إنَّ أطْيَبَ مَا أكَلْتُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ. وإنَّ أوْلَادَكُمْ مِنْ كَسْبِكُمْ[. أخرجه أصحاب السنن .

[626] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/498.
[627] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/498-499.
[628] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/499.
[629] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/499-500.

1. (5167)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Muhakkak ki yediğinizin en temizi kendi kesbinizden olandır. Muhakkak ki evladlarınız da kendi kesbinizdendir." [Ebu Davud, Büyû 79; Tirmizî, Ahkam, 22, (1358); Nesâî, Büyu 1, (7, 249); İbnu Mace, Ticarat 1, (2137), 64, (2290).][630]

AÇIKLAMA:

1- Hadis, kişiye en temiz mal olarak, kendi gayretiyle kazandığını göstermektedir. Bu sanatla olmuş, ticaret veya ziraatle olmuş farketmez. Yeter ki meşru kazanç yollarından biriyle olsun.
2- Hadiste ifade edilen ikinci husus, evlad malının anne veya babaya helal olduğunun, adeta kendi malı durumunda olduğunun takriridir. Bu sadette başka rivayetler de gelmiştir: "Kişinin evladı en temiz kesbindendir. Onların mallarından afiyetle yiyin." Bir diğer rivayette "Sen ve malın babana aitsiniz" buyrulur. Tirmizî, Ashab'ın: "Babanın eli, evladın malında serbesttir, dilediğini alır" dediğini kaydeder.
Hadislerde "evlad"ın kesb olarak ifadesi mecazdır. Ancak evlad ebeveyn sebebiyle, onların hizmetleriyle yetiştikleri için teşbih pek muvafıktır.
Hattâbî der ki: "Hadiste yer eden fıkıhtan biri şudur: "Anne ve babanın nafakası evlad üzerine vacibtir. Yeter ki, evlad ona malik olsun. Alimler, anne ve babalardan hangilerine nafaka vacibtir; onların sıfatı hususunda ihtilaf etmişlerdir.
* Şafii der ki: "Nafaka fakir ve sakat olan ebeveyn için vacibtir. Ebeveynin malı varsa veya bedeni, sıhhati yerinde ise ve sakatlığı yoksa evlad üzerine nafaka düşmez."
* Diğer fakihler ise: "Valideynin nafakası evlad üzerine vaciptir" derler. Bunlardan birinin, Şafii haretleri gibi sakatlık şartını koştuğunu bilmiyorum.
* Şevkânî, bu babta gelen hadislerin tamamında şu hükmün çıkarılmasının sahih olduğunu belirtir: "Kişi evladının malında ortaktır, ondan yemesi caizdir; oğlu rıza gösterse de göstermese de farketmez. Keza israf ve tebzir olmamak kaydıyla, onda kendi malı gibi tasarruf etmesi de caizdir. Bahr'da şu hususta icma olduğu kaydedilmiştir: "Zengin evlada, fakir ebeveynin nafakası vacibtir."[631]

5168- 2- وعن سعد بن أبي وقّاص رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَامَتِ امْرأةٌ جَلِيلَةٌ كَأَنَّهَا مِنْ نِسَاءِ مُضَرَ. فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّا كلّ عَلى آبَائِنَا وَأَبْنَائِنَا وَأَزْوَاجِنَا، فَمَا يَحِلُّ لَنَا مِنْ أَمْوَالِهِمْ؟ قَالَ: الرَّطْبُ، تَأْكُلْنَهُ وَتُهْدِينَهُ. قَالَ أَبُو داود: الرَّطْبُ الْخُبْزُ وَالْبَقْلُ والرَّطْبُ[. أخرجه أبو داود .

2. (5168)- Sa'd İbnu Ebî Vakkas (radıyallahu anh) anlatıyor: "Sanki Mudar kabilesine mensup uzun boylu bir kadın ayağa kalkıp:
"Ey Allah'ın Resûlü! Biz (kadın)lar babalarımız ve evladlarımız ve kocalarımız üzerine yüküz. Onların mallarında emirleri dışında, tasarrufu bize helal olan nedir?" diye sualde bulundu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Size helal olan "taze"dir. Ondan hem yiyin, hem de hediye edin!" buyurdular." Ebu Davud der ki: "Tazeden maksad ekmek, sebze ve taze meyve [gibi fazla kalınca bozulan yiyecekler]dir." [Ebu Davud, Zekat 44, (1686).][632]

AÇIKLAMA:

Resulullah burada kadınların koca veya evlatlarının malları üzerindeki tasarruf yetkilerini belirtmektedir. Yetkilerinin ratb çerçevesinde olduğunu beyan buyuruyor. Ratb yaş veya taze manasına geldiği için, alimler bunu dayanıksız istihlak maddeleri olarak tefsir etmişlerdir. Ebu Davud, bunu taze hurma manasına gelen rutabla açıklamıştır. Ancak, kuru olmayan üzüm ve diğer taze meyvelerin hepsine şamil olduğu açıktır. Alimler daha ileri giderek, uzun müddet kaldığı takdirde bozulacak olan bütün yiyecek maddelerine teşmil ederler: Pişmiş yemekler, süt, taze meyve sebzeler vs. Kadınlar bunlar üzerinde kocalarından izin almadan tasarrufta bulunabilirler.
Ancak şu da var ki, örfen bunlarda kocanın peşin rızası kabul edilir. Dolayısiyle, zımnen bilgisi ve müsaadesi var demektir. Şarihler, bu maddeler hakkında kadının tasarrufuna razı olmadığını koca önceden belirttiği takdirde, kadın bunlardan da rastgele, izinsiz sarfedemez, derler.
Aliyyü'l-Kâri, Ebu Davud'un kaydettiği "Kadın kocasının malından, onun (sarih) emri olmadan infak ederse ecrin yarısı onundur" hadisiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapar: "Kadın kendi nafaka hakkından fazlasını alıp tasaddukta bulunsa, aldığı fazlalığı kocasına borçlanır. Eğer kocası haberdar olunca, buna rıza gösterirse, kadına nafakasından tasadduku sebebiyle kocaya terettüp edecek ecrin yarısı terettüp eder, ecrin yarısı da kocaya gelir. Çünkü kadın kendi nafakasından fazlasını onun malından tasadduk etmiştir ve bu fazlalık kocanın hakkıdır."

---

[630] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/501.
[631] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/501-502.
[632] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/502.

Bu hususta Nevevî hazretleri de şunu söyler: "Bil ki, mal üzerinde çalışana, yani hazinedar olsun, zevce ve köle olsun her birine, malda tasarruf hususunda mal sahibinin izni gerekir. Eğer mal sahibinin izni yoksa, bu sayılanlardan her üçüne de herhangi bir sevap mevzubahis olamaz. Dahası başkasının malını, izni olmadan tasarrufu sebebiyle vebal altında kalırlar.
İzin iki çeşittir: Biri nafaka ve sadaka hususunda sarih izindir, ikincisi, cari örften anlaşılan mefhum (ve mukadder) izindir. Bir dilenciye verilen bir parça sadaka vs. gibi. Bu örfte cari olduğu için, örfen koca ve mal sahibinin bu çeşit bağışlarda izni var kabul edilir. Dolayısıyla, aksini söylemedikçe bunlarda izin var kabul edilir. Eğer bu hususta tam bir örf yoksa ve kocanın rızası hususunda şekk hasıl olursa veya koca cimri biri ise ve halinden razı olmadığı anlaşılırsa veya şekke düşülürse, kadına ve başkasına sarih izin olmadan tasadduk caiz olmaz."
Nevevî bu meyanda belirtir ki: "Kadın, örfçe müsamaha ile karşılanan miktardan fazlasını sarih izin olmadan tasadduk ederse yine sorumlu olur. Çünkü, örfçe müsamaha ile karşılanan miktar çok değildir, az bir miktardır. Öyleyse, bu herkesçe maruf miktarı tecavüz ederse bu caiz olmaz. Bu husus, bir başka hadiste "Kadın, evinin yiyeceğinden, fesad vermeyecek şekilde infak ederse, kadına infakı, kocasına da kesbi sebebiyle ücret vardır" ibaresiyle ifade edilmiştir. Yani infak, "fesad vermeyecek şekilde" olmalıdır. Bu ibarede Aleyhissalâtu vesselâm iki şeye dikkat çekmiş bulunmaktadır:
1) Kadın örfçe kabul edilen miktarın sınırını aşmamalıdır.
2) Bu tasadduku yiyecek nevinden olmalıdır. Çünkü, örfen ekserî insanlar arasında ve umumiyetle yiyecek nevinden şeylerde tasadduk caridir, gümüş ve altın paralarda cari değildir."[633]

-5169 -3- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قَالَتْ هِنْدٌ اِمْرأةُ أبِى سُفْيَانَ: يَا رَسُولَ اللهِ إنَّ أبا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ لَيْسَ يُعْطِنِي مَا يَكْفِينِي وَوَلَدِي إَ مَا أخَذْتُ مِنْهُ وَهُوَ َ يَعْلَمُ فَقَالَ: خُذِي مَا يَكْفِيكِ وَوَلَدِكِ بِالْمَعْرُوفِ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

3. (5169)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Ebu Süfyan'ın karısı Hind, (Bir gün gelerek) "Ey Allah'ın Resulü dedi. Ebu Süfyan cimri bir adamdır. Bana ve çocuğuma yetecek miktarda (nafaka) vermiyor. Durumu idare için, onun bilmez tarafından, almam gerekiyor! (Ne yapayım?)"
Aleyhissalâtu vesselâm:
"Örfe göre sana ve çocuğuna kifayet edecek miktarda al!" buyurdular" [Buharî, Büyu 95, Mezalim 1, Nafakat 5, 9, 14, Eyman 3, Ahkam 14, 180; Müslim, Akdiye 7, (1714); Ebu Davud, Büyû 81, (3532); Nesaî, Kudat 30, (8, 246).][634]

AÇIKLAMA:

1- Hadiste Resulullah'ın "al" emri ibahe ifade eden bir emirdir. Vücub için değildir.
2- Hadiste, fetva istemek veya şikayet etmek gibi bir maksadla, kişinin hoşlanmayacağı bir vasfıyla zikrine cevaz var. İşte bu hal, gıybetin caiz olduğu yerlerden biridir.
3- Hadis, iki taraftan birini, öbürünün gıyabına dinlemenin caiz olduğunu gösterir. Hanefiler gaib üzerine hükmü kabul etmezken, Şafiiler bu hadise dayanarak kabul ederler. Nevevî, "Ebu Süfyan gaib değildi, gaib üzerine hüküm için, gaibin memlekette olmaması veya bulunamayacak şekilde görünmez olması şarttır. Bu, gaibe hüküm örneği olamaz, bu bir fetvadır" der. Nevevî'nin görüşünü takdirle karşılayan İbnu Hacer, bu rivayette Ebu Süfyan'ın o mecliste hazır olduğuna rastladığını kaydeder. Rivayete göre, Hind, biat ederken, "Çalmamak" maddesine gelince, "Ben Ebu Süfyan'ın malından almıştım" der. Ebu Süfyan da kalkıp: "Malımdan aldığın sana helal olsun!" der.
4- Hüküm ve fetva sırasında hakim, yabancı kadının kelamını dinleyebilir. Kadının sesi avret diyenler, bu cevazı "zaruret için" diyerek te'vil etmiştir.
5- Nafakanın kabzı meselesinde kadının sözü muteberdir. Eğer erkeğin sözü muteber olsaydı ve infak ettiğini iddia etseydi, bu beyyine, yeterli miktarda nafaka verdiğini isbata kâfi gelirdi.
6- Kadının nafakası erkeğe vacibtir ve onun miktarı "yetecek kadar" olmalıdır. Ulemanın çoğu bu görüştedir. Cüveynî'nin nakline göre "Şafii de bu görüştedir. Ancak Şafiî'den meşhur olan görüşe göre, o bunu müdd'le miktara bağlamıştır. Şöyle ki:
***** Zengin kocaya her gün iki müdd terettüp eder.
***** Orta halliye bir buçuk müdd terettüp eder.
***** Fakire bir müdd terettüp eder.
Nafakanın müddle miktara bağlanma işi, İmam Malik'ten de rivayet edilmiştir.
Nevevî, Müslim Şerhi'nde: "Bu hadis ashabımıza (Şafiîlere) hüccettir" demiştir.
Hanefilere göre, nafaka takdiri zevcenin haline bağlıdır. Hanefîlerden Hassaf, "Karı ve koca her ikisinin haline göre nafakayı takdir etmek gerekir" görüşünü benimsemiştir. Hidaye'de fetvanın bu görüşe göre verildiği

[633] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/502-504.
[634] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/504.

belirtilir. Hüccet olarak sadedinde olduğumuz hadise (Hali vakti) geniş olan nafakayı genişliğine göre versin" (Talak 7) ayeti de ilave edilmiştir. Şafiîler, ayeti esas alarak, kocanın halini esas almanın gereğine hükmetmiştir. Bazı Hanefîler de bu görüştedir.
7- İhtiyaç olduğu takdirde evladın nafakası vacip olur. Şafiîler küçüklük ve sakatlığa itibar ederler.
8- Kadının hizmetçisinin nafakası da koca üzerinedir.
9- Başkasında hakkı olan kimse, bu hakkını almaktan aciz ise, onun malından, adamın izni olmadan, hakkı miktarınca alabilir. Bu hüküm, Şafii ve birkısım alimlere aittir. Buna mes'eletu'zzafer denilir. Onlar: "Hakkı hangi cins şeyde ise ondan başkasını alması caiz olmaz. Ancak hakkının cinsinden almak zor olursa, başka cinsten de hakkını alabilir" derler.
10- Kadın, çocuğuna ve terbiyesinde olanlara karşı vazifesini yerine getirmede söz sahibidir.
11- Şeriatçe tahdid konulmayan hususlarda örf esas alınır. [635]

-5170 -4- وعن الْقَاسِمِ بْنِ محمّد قال:]قَالَ رَجُلٌ ‘بْنِ عبّاسَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما: إنَّ لِي يَتِيماً وَلَهُ إبِلٌ، أفَأشْرَبُ مِنْ لَبَنِهَا؟ قَالَ: إنْ كُنْتَ تَبْغِي ضَالَّتَهَا، وَتَهْنأُ جَرْبَاهَا، وَتُلِيطُ حَوْضَهَا، وَتُسْقِيهَا يَوْمَ وِرْدِهَا فَاشْرَبْ غَيْرَ مُضِرٍّ بِنَسْلٍ وَ نَاهِكٍ في الْحَلْبِ[. أخرجه مالك.»تَبغِي ضالتها« أي تطلبها وتنشدها إذا ضلت.و»تهنأ جرباها« أي تداويها بدواء الجرب، وهو القطران وما يضاف إليه.و»تُليط حوضها« أي تصلحه بالطين.و»النّاهكُ في الحلب« المستقصي المبالغ الذي يدع في الضرع من اللبن شيئاً .

4. (5170)- Kasım İbnu Muhammed rahimehullah anlatıyor: "Bir adam İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'a: "Yanımda bir devesi olan bir yetim var. Devesinin sütünden içebilir miyim?" diye sormuştu. İbnu Abbas şu cevabı verdi:
"Eğer deve kaybolunca arıyor, katran vesairesini sürerek tedavisini yapıyor, su yalağını onarıyor, sulama gününde suyunu içiriyorsan yavruya zarar vermeden ve memeyi tamamen kurutmadan içebilirsin." [Muvatta, Sıfatu'n-Nebî 33, (2, 934).][636]

*** KUR'AN'I YAZMA VE ÖGRETMENİN ÜCRETİ**

-5171 -1- عن ابن عبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: أحَقُّ مَا أخَذْتُمْ عَلَيْهِ أجْراً كِتَابُ اللهِ تعالى[. أخرجه البخاري في ترجمة .

1. (5171)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Üzerine ücret almada en haklı olduğunuz şey Kitabullah'tır." [Buharî, İcare 16 (muallak olarak kaydetmiştir), Tıbb 34.][637]

AÇIKLAMA:

1- Hadisi, Resulullah, yılan sokmasına karşı Fatiha okuyarak rukye yapan ve tedavi eden Müslümanlara ücret verilen koyunların helal olup olmadığı sorulunca ifade buyurmuştur. Bunun kıssası daha önce geçti.
2- Hadiste Resulullah, verilen koyunların helal olduğunu beyan eder ve iyice ikna olsunlar diye "Bana da bir pay ayırın" manasında beyanda bulunur.
Cumhur, bu hadisten hareketle: "Kur'an-ı Kerim'i öğretme mukabilinde alınacak ücretin caiz ve helal olacağına" hükmetmiştir. Hanefîler buna muhalefet edip "talimde caiz değil, fakat rukyede ücret caizdir" demiştir. Onlara göre "Kur'an'ın öğretilmesi ibadettir. Ücreti Allah üzerinedir. Ancak bu hadis sebebiyle rukye ve tedavide ücret caizdir." Bazı Hanefi alimler, bu hadisin, Kur'an öğretimine mukabil ücret almayı yasaklayan hadislerle neshedildiğini de söylemiştir. İbnu Hacer, bu görüşün, "Nesh iddiası, sabit bir karine olmadıkça kabul edilmez, ihtimalle nesh sabit olmaz" prensibi gösterilerek tenkid edildiğini, keza mezkur hadislerde mutlak bir yasaklama hususunda sarahat olmayıp, onların tevile kabil vakaları aksettirdiği, zira sadedinde olduğumuz nevden sahih hadislere de tevafuk ettiği; diğer taraftan ücreti yasaklayıcı hadislerin tek başlarına hüccet olmaya elverişli olmadıkları, dolayısıyla sahih hadislerle tearuzlarının söylenemeyeceği gibi hususlar gösterilerek tenkit edildiğini belirtir ve netice itibariyle, Kur'an öğretimi mukabilinde nikahı tecviz eden hadis de nazar-ı dikkate alınınca Kur'an öğretimi mukabilinde ücretin caiz olacağını söyler.[638]

-5172 -2- وعنه رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أنّهُ سُئِلَ عَنْ أُجْرَةِ كِتَابَةِ الْمُصْحَفِ. فقَالَ: بَأسَ، إنَّمَا هُمْ مُصَوّرُونَ، وَإنَّهُمْ إنَّمَا يَأكُلُونَ مِنْ عَمَلِ أيْدِيهِمْ[. أخرجه رزين .

[635] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/504-505.
[636] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/506.
[637] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/506-507.
[638] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/507.

2. (5172)- Yine İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ)'dan anlatıldığına göre, "Kendisine mushaf yazmanın ücreti hakkında sorulmuştu. Şu cevapta bulundu:
"Bunda bir beis yok. Onlar, bu işte, ressam durumundadırlar, ellerinin emeğini yemektedirler." [Rezin tahric etmiştir.] [639]

*** MEMURLARIN RIZIKLARI**

5173- 1- وعن عَائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالتْ:]لَمَّا اسْتُخْلِفَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال: لَقَدْ عَلِمَ قَوْمِي أنَّ حِرْفَتِي لَمْ تَكُنْ تَعْجِزُ عَنْ نَفَقَةِ أهْلِي. وَقَدْ شُغِلْتُ بِأمْرِ الْمُسْلِمين. فَسَيأكُلُ آلُ أبِي بَكْرٍ مِنْ هذَا الْمَالِ وَيَحْتَرِفُ لِلمُسْلِمِينَ فيهِ[. أخرجه البخاري .

1. (5173)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) halife seçildiği zaman:
"Kavmim biliyor ki, benim mesleğim ailemin nafakasını te'minden aciz değildir. Ancak şimdi Müslümanların işleriyle meşgulüm. Bu sebeple Ebu Bekr'in ailesi beytü'lmalden yiyecek, o da Müslümanlar için çalışacak" dedi." [Buhârî, Büyû 15.][640]

AÇIKLAMA:

1- Hz. Ebu Bekr, beytü'lmalden ailesinin nafakasını almanın özrünü beyan etmektedir. Demek istediği şudur: "Ben meslek sahibi bir insanım. Ailemin ihtiyaçlarını çalışarak te'min ettim. Yine de bu yolda yürümek azmindeyim. Ancak şimdi halife oldum. Müslümanların işiyle meşguliyet, meslek icra etmeme manidir. Bu sebeple ailemin nafakasını devlet hazinesinden almalıyım." Hz. Ebu Bekr'in önceki mesleği ticaret idi. İbnu Sa'd'da Hz. Aişe'den gelen bir rivayete göre, Hz. Ebu Bekir (radıyallahu anh), kendisini ölüme götüren hastalığa yakalandığı zaman: "Halife olduğum zamandan beri malımda meydana gelen fazlalığa bakın ve onu benden sonra kim halife olursa ona gönderin!" der. Hz. Aişe der ki: "Ölünce baktık çocuklarını taşıyan Nûbî (Habeşli) bir kölesi, bahçesini sulayan bir devesi vardı. Bunları Hz. Ömer'e gönderdik. Ömer (radıyallahu anh): "Allah'ın rahmeti Ebu Bekr'e olsun! Kendisinden sonrakini yordu" der. Bir başka rivayette şu ziyade gelmiştir: "...Köle, kılıç bileyici idi. Müslümanların kılıçlarını biler, Ebu Bekr ailesine hizmet yapardı."
2- Hz. Ebu Bekr'in, nafakasını kastederek sadece "yiyecek"in beytü'lmalden alınmasını zikretmesi, nafakaya giren diğer ihtiyaçlar içinde yiyeceğin daha mühim olmasından ileri gelir. Yiyecek sadece mühim değil, miktarca da diğerlerinden fazladır.
3- Hadis, ammeye hizmetle meşgul olanların, hem kendi, hem ailelerinin nafakalarını beytü'lmalden almayı hak ettiklerini ifade etmektedir. İbnu't-Tin der ki: "Hadiste, bir memurun fevkinde, kendisine malum bir ücret verecek makam olmadığı takdirde, üzerine çalıştığı maldan ihtiyacına yetecek miktarda almasına delil vardır."
İbnu Hacer, Hz. Ebu Bekr kıssasında bu hükme delil olmadığını belirtir ve onun ücretinin belirlendiğini söyler. Şöyle ki: "İbnu Sa'd'da gelen bir rivayete göre "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) halife seçilince ertesi sabah başında ticaret malı bir kısım esvab olduğu halde çarşıya gider. Hz. Ömer'le Ebu Ubeyde İbnu'l-Cerrah onu bu vaziyette görürler ve:
"Sen bunu nasıl yaparsın, sen Müslümanların işini üzerine almadın mı?" derler.
"İyi ama ailemi ne ile besleyeceğim?" der.
"Sana nafaka tahsis ederiz!" derler ve her gün için bir koyun tahsis ederler."
Bu, bize devlet reisinin maaşı hususunda bir fikir verir.[641]

5174- 2- وعن بريدة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنِ اسْتَعْمَلْنَاهُ عَلى عَمَلٍ وَرَزَقْنَاهُ رِزْقاً فمَا أخَذَ بَعْدَ ذلِكَ فَهُوَ غُلُولٌ[. أخرجه أبو داود .

2. (5174)- Hz. Büreyde (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Biz kimi bir işe tayin eder, bir rızık tahsis edersek, bu tahsis edilenden maada aldığı gulüldür (devlet malından hırsızlıktır)." [Ebu Davud, Harac 10, (2943).][642]

5175- 3- وعن الْمُسْتَوْرِد بن شدّاد رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ كَانَ لَنَا عَامِلً فَلْيَكْتَسِبْ زَوْجَةً، فإنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ خَادِمٌ فَلْيَكْتَسِبْ خَادِماً، وإنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَسْكَنٌ فَلْيَكْسِبْ مَسْكَناً. قَالَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه: أُخْبِرْتُ أنَّ النّبِيَّ # قال: مَنِ اتَّخَذَ غَيْرَ ذلِكَ فَهُوَ غَالٌّ أوْ سَارِقٌ[. أخرجه أبو داود .

---

[639] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/507.
[640] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/508.
[641] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/508-509.
[642] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/509.

3. (5175)- Müstevrid İbnu Şeddad (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Kim bize memur olursa, kendine bir zevce edinsin. Hizmetçisi yoksa bir de hizmetçi edinsin. Meskeni yoksa bir mesken edinsin."
Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh) dedi ki:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şöyle buyurdukları bana haber verildi:
"Kim bunun dışında bir şey edinirse, bu kimse haindir, hırsızdır." [Ebu Davud, Harac 10, (2945).][643]

5176- 4- وعن عبدالله بن عَمْرُو السّعدي:]أَنَّهُ قَدِمَ عَلى عُمَرَ رَضِيَ اللّهُ عَنْه في خِلَافَتِهِ، فقَالَ لَهُ عُمَرُ: أَلَمْ أُحَدَّثْ أَنَّكَ تَلِي مِنْ أَعْمَالِ الْمُسْلِمِينَ أَعْمَاً فإذَا أُعْطِيتَ الْعُمَالَةَ كَرِهْتَهَا؟ فَقُلْتُ: بَلَى. فقَالَ عُمَرُ: مَا تُرِيدُ الى ذلِكَ؟ قُلْتُ: إنّ لِي أفْرَاساً وَأعْبُداً وَأنَا بِخَيْرٍ، وأُرِيدُ أنْ تَكُونَ عُمَالَتِى صَدَقَةً عَلى الْمُسلِمِينَ. فقَالَ عُمَرُ: فَلَا تَفْعَلْ فَإنّي كُنْتُ أرَدْتُ الّذِي أرَدْتَ، وَكَانَ رَسُولُ اللهِ # يُعْطِينِي الْعَطَاءَ فَأقُولُ: أعْطِهِ أفْقَرَ إلَيْهِ مِنّي. حَتّى أعْطانِي مَرَّةً مَاً، فَقُلْتُ: أعْطِهِ أفْقَرَ إلَيْهِ مِنّي. فَقَالَ النّبِي #: خُذْهُ فَتَمَوَّلْهُ وَتَصَدَّقْ بِهِ، فَمَا جَاءَكَ مِنْ هذَا الْمَالِ مِنْ غيْرِ مَسْأَلَةٍ وَلَا إشْرَافٍ فَخُذْهُ، وَمَا فَلَا تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي.»ا"شراف« التطلع الى الشئ والرغبة فيه.وقوله »وَماَ فَلَا تُتْبِعْهُ نَفْسَكَ« أي وما يكون بهذه الصفة فاتركه .

4. (5176)- Abdullah İbnu Amr es-Sa'di'nin anlattığına göre, "hilafeti sırasında Hz. Ömer'ın yanına geldi. Hz. Ömer kendisine:
"Bana haber verildiğine göre, sen Müslümanların işlerinden bir kısmını üzerine almışsın ve sana maaş verilince almaktan kaçınmışsın (doğru mu)?" diye sordu. Ben de: "Evet!" dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Bundan maksadın ne?" dedi. Ben de:
"Benim atlarım var, kölelerim var (halim vaktim iyidir), hayır üzereyim. Ben maaşımın Müslümanlara sadaka olmasını istiyorum" dedim. Hz. Ömer:
"Hayır! Böyle yapma! Çünkü (bir ara ben de senin gibi düşünmüş), senin arzu ettiğin şeyi arzu etmiştim. Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana ihsanda bulunuyordu. Ben de:
"Bu parayı ona benden daha çok muhtaç olan birine ver!" diyordum. Hatta bir seferinde (aleyhissalâtu vesselâm)yine bana mal vermişti. Ben yine:
"Bunu, onu benden daha çok muhtaç olan kimseye ver!" demiştim. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Onu al, kendi malın yap, sonra tasadduk et! Bu maldan, sen talep etmeden, bekler vaziyeti almadan, gelen olursa onu al. Böyle olmayana gönlünü bağlama!" buyurdular." [Buhârî, Ahkâm 17; Müslim, Zekat 111, (1045); Nesâî, Zekat 94, (5, 103).][644]

AÇIKLAMA:

1- Bu hadisten, ulema memur maaşları ve hediye almakla ilgili olarak pek çok ahkam çıkarmıştır. Mühimlerini kaydediyoruz:
* Amme adına hizmet veren kimselerin hizmetlerine mukabil ücret almaları caizdir. Hadisteki "al!" emrini alimler vücub değil, nedb olarak anlamışlardır. Müstağni kimse ücret almayabilir. Ancak alıp, kendine mal ettikten sonra bağışlarsa bu efdaldir. Çünkü, kişi kendi zimmet ve tasarrufuna geçen mala karşı daha çok ilgi ve hırs duyar, eline geçmemiş olan mala karşı hırsı zayıftır. Öyle ise kendine mal ettikten sonra yapılan bağış, nefsin hissiyatını da kıracağından efdal kabul edilmiştir. Esasen Resulullah da bunu böyle takrir buyurmuştur.* Kalben muntazır olmadan, istemeden gelen malı almak, almamaktan hayırlıdır. Ulema, çoğunlukla büyüklerden bu suretle gelen malı almanın edeb olduğunu, reddetmenin edebe aykırı olduğunu söylemiştir. Nevevî, bu hususu şöyle özetler: "Kendisine mal bağışı yapılan bir kimsenin o malı kabul etmesinin hükmü nedir, vacib mi değil mi münakaşa edilmiştir. Sahih ve meşhur görüşe göre, "Sultan dışında kalanların ihsanını kabul etmek müstehabtır. Sultanın malı çoğunluğu itibariyle helal ise, onun kabulü mübahtır. Ekserisi haram ise kabul etmek de haramdır" demiştir...
Taberî'nin nakline göre bazı alimler, "Hediyeyi veren sultan veya salih veya fasık bir kimse olsun verilen şeyi kabul etmek mendubtur; yeter ki hediye, hediye vermesi caiz olan bir kimseden gelsin" demiştir.
"Hediye vermesi caiz olan" kaydı, bir kısım kimselerin hediye vermesinin caiz olmadığını ifade eder. Nitekim memur, hizmet sunduğu insanlardan hediye alacak olursa bu rüşvet olur. Taberî, Ashab'tan hediye kabul edenlerden örnekler verir: "Hz. Ebu Hureyre, Hz. Aişe, Ebu'd-Derda, İbnu Ömer, İbnu Abbas, Hz. Ali radıyallahu anhüm ecmain. Keza tabiinden Alkame, Esved, Nehai, Hasan Basri, Şa'bi de hediye kabul edenlerdendir.
Bunların görüşleri üç noktada özetlenebilir:

---

[643] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/509-510.
[644] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/510-511.

1) Hediye vermesi caiz olan kimseden olmak şartıyla, kazancı helal yoldan olan kimsenin hediyesini reddetmek caiz olmaz.
2) Haramdan kazanıldığı malum olan kimsenin hediyesini kabul etmek haramdır.
3) Nereden kazandığı belli olmayan kimselerin hediyeleri hakkında araştırma yapılmaz.
Şunu da belirtelim ki, bazı alimler sadedinde olduğumuz hadisten, sultandan başkasının hediyesini kabul etmeye teşvik çıkarırken, bazıları sultanın hediyesini de kabule teşvik çıkarmıştır. İkrime'nin daha ileri gidip, "Biz hediyeyi yalnızca umeradan kabul ederiz" dediği rivayet edilmiştir.
2- Alimler, malına haram karışan kimseden borç alma, davetine icabet etme gibi durumları da değerlendirmişlerdir. Bazıları bunu mekruh addederken, bazıları caiz görmüştür. Rivayete göre İbnu Mes'ud'a bir adam gelerek harama helale dikkat etmeyen, faiz yemekten bile çekinmeyen bir komşusunu mevzubahis ederek ondan ödünç para alıp alamayacağını, davetine icabet edip edemeyeceğini sorar. İbnu Mes'ud, ödünç alabileceğini, yemeğini yiyebileceğini söyledikten sonra, "Günahının kendine ait" olduğunu belirtir. Abdullah İbnu Ömer de soru üzerine faiz yiyen kimsenin yemeğini yemekte bir beis olmadığını söylemiştir. Mekhul ve Zührî de bu görüştedir.
İbrahim Nehai ve diğer bazıları da kazancına haram karışan kimsenin yemeğinin yenilmesini caiz bulmamışlardır. Takva yolunda gidenler ihtiyatı esas alarak, malına haram karışanların yemeğini yememişlerdir.
3- Hadisten çıkarılan bir diğer hükme göre, devlet başkanı, yardım hususunda en fakiri aramak mecburiyetinde değildir. Maslahat gereği daha muhtacı varken, ihtiyacı az olana ihsanda bulunabilir. [645]

*** İKTA'**

-5177 -1- عن وائِلْ بن حُجْر رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ رَسُولَ اللهِ # أَقْطَعَهُ أَرْضاً مِنْ حَضْرَمَوْتَ. وَكَانَ مُعَاوِيَةُ أَمِيراً بِهَا إِذْ ذَاكَ. فَكَتَبَ إِلَيْهِ أَعْطِيهِ إِيّاهَا[. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (5177)- Vail İbnu Hucr (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Hadramevt'te bulunan bir araziyi ikta' etti. O sırada Hz. Muaviye orada emîr idi. Kendisine o araziyi bana vermesi için yazdı." [Ebu Davud, Harac 36, (3058, 3059); Tirmizî, Ahkam 39, (1381).][646]

AÇIKLAMA:

İkta', kesmek manasına gelen قطع kökünden gelir. Bir araziden bir parçayı kesmektir. Yani belli bir mevat arazinin ihya ve tasarruf hakkını, devlet reisinin muayyen bir kimseye tahsis etmesidir. Kadı İyaz'ın açıklamasında, ikta' edilen arazinin devlet arazisinden (malullah) olacağı bu tahsisin imar edilmek üzere temlik veya gelirinden belli bir müddet istifade etmesi için sınırlı bir tahsis olduğu belirtilir. İmam bu tahsisi ehil gördüğü ve dilediği kimseye yapar. Sadedinde olduğumuz rivayet, Hadramevt'teki bir arazinin Vail İbnu Hucr'a verildiğini ifade etmektedir. Arazinin verilmesi emrini Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), yazılı olarak oradaki emîrine (ki Hz. Muaviye'dir) bildirir.
Başka rivayetlerde Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tuz madeni, hurma bahçesi gibi başka şeyleri de ikta' kıldığını görmekteyiz.[647]

-5178 -2- وعن كثير بن عبدالله بن عمرُو بن عَوْفِ الْمُزَنِي عن أبيه عن جدّه رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ رَسُولَ اللهِ #: أَقطعَ بِـلَ بْنَ الْحَارِثِ الْمُزَنّي مَعَادِنَ الْقَبَلِيّةِ جَلْسِيّهَا وَغَوَرِيّهَا، وَحَيْثُ يَصْلَحُ الزَّرْعُ مِنْ قَدْسٍ وَلَمْ يُعْطِهِ حَقّ مُسْلِمٍ، وَكَتَبَ لَهُ: بِسْمِ اللهِ الرّحْمنِ الرَّحِيمِ، هذَا مَا أعْطى مُحَمّدٌ رَسُولُ اللهِ # بِـلَ بْنَ الْحَارِثِ، أَعْطَاهُ مُعَادِنَ الْقَبَلِيّةِ جَلْسِيّهَا وَغَوْرِيّهَا[.زاد في رواية:]وَذَاتَ النُّصُبِ، وَحَيْثُ يَصْلُحُ الزَّرْعُ مِنْ قُدْسٍ وَلَمْ يُعْطِهِ حَقَّ مُسْلِمٍ. وَكَتَبَ أُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه[. أخرجه مالك وأبو داود.»الجَلسيُّ« بالجيم منسوب الى الجلس، وهي أرض نجد، ويقال لكل مرتفع من ا‘رض جلس.و»الغَوْرُ« ما انهبط من ا‘رض، وأراد أنه أقطعه جميع تلك ا‘رض نجدها وغورها .

2. (5178)- Kesir İbnu Abdillah İbnu Amr İbni Avf el-Müzenî, babasından, o da ceddi (radıyallahu anh)'tan anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Bilal İbnu Haris el-Müzenî'ye Kabaliyye madenlerini, yüksekte olanları ve alçakta olanlarıyla, (Necid'de bulunan) Kuds dağında ekine elverişli olan yerlerle birlikte ikta' kıldı. Ancak ona hiçbir Müslümanın hakkını vermedi. (Bu ikta' beratını) ona şöyle yazdı: "Bismillahirrahmanirrahim. Bu Allah'ın Resulü Muhammed'in Bilal İbnu'l-Haris'e verdiği(nin beratı)dır. Ona, el-Kabaliyye mıntıkasının, alçak ve yüksek (yerlerinin) madenlerini vermiştir."

---

[645] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/511-512.
[646] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/513.
[647] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/513.

Bir rivayette şu ziyade var: "(Medine'ye dört beridlik mesafede yer alan Zatu'n-Nusub ve (Necd'de yer alan) Kuds mevkiinin ekime elverişli olan kısmını da verdi. Hiçbir Müslümanın hakkını vermedi. (Bu berat metnini Resulullah'ın emriyle, katibi) Übey İbnu Ka'b yazdı." [Ebu Davud, Harac 36, (3062, 3063); Muvatta, Zekat 8, (1, 248).][648]

AÇIKLAMA:

Hadisin Muvatta'daki veçhinde şöyle denmiştir: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Bilal İbnu'l-Haris'e el-Kabaliyye madenlerini ikta' kıldı. Burası Fer' nahiyesindedir. Bu madenlerden, bugüne kadar sadece zekat alınmıştır."
Alçak yerlerin, yüksek yerlerin de ikta' edildiğini ifade eden kaydını, şarihler "arazinin her tarafını" manasında anlamışlardır.[649]

-5179 -3- وعن ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]أَقْطعَ رَسُولُ اللهِ # اَلزُّبَيْرَ رَضِيَ اللهُ عَنْه حُضْرَ فَرَسِهِ. فأجْرَى فَرَسَهُ حَتّى قَامَ. ثُمّ رَمَى بِسَوْطِهِ. فقَالَ #: أعْطوهُ حَيْثُ بَلَغَ سَوْطُهُ[. أخرجه أبو داود.»حُضْرُ الْفَرَس« عدوه.

3. (5179)- İbnu Ömer (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), Zübeyr (radıyallahu anh)'e atının koştuğu yer(e kadar olan mesafeyi) ikta' kıldı. (Şöyle ki): "Zübeyr atı (mecali kesilip) duruncaya kadar koşturdu. At durunca Zübeyr kamçısını attı. (Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm):) "Kamçısının ulaştığı yere kadar (o mıntıkayı) ona verin" emrettiler." [Ebu Davud, harac 36, (3072).][650]

-5180 -4- وعن عَمْرُو بن حُرَيْث رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]خَطَّ لي رَسُولُ اللهِ # دَاراً بِالْمَدِينَةِ بِقَوْسٍ، وَقَالَ: أزِيدُكَ أزِيدُكَ؟[. أخرجه أبو داود .

4. (5180)- Amr İbnu Hureys (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) Medine'de yayını ile bir ev planı çizdi ve:
"Sana daha da artırayım mı, artırayım mı?" diye sordu." [Ebu Davud, Harac 36 , (3060).][651]

*** HACCAM'IN KESBİ**

-5181 -1- عن ابن عبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]إحْتَجَمَ رَسُولُ اللهِ #: وَأعْطى الْحَجَّامَ أجْرَهُ، وَلَوْ كَانَ سُحْتاً لَمْ يُعْطِهِ. وَكَلّمَ سَيّدَهُ فَخَفَّفَ عَنْهُ مِنْ ضَرِيبَتِهِ[. أخرجه الشّيخان وأبو داود.»الضَّريبةُ« الخراج الذي يقرر على إنسان يؤديه في كل يوم أو شهر أو سنة .

1. (5181)- İbnu Abbas (radıyallahu anhüma) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacamat oldu ve haccama ücretini verdi. Eğer bu (hacamat ücreti) haram olsaydı vermezdi. Ayrıca efendisine konuştu, o da vergisini hafifletti." [Buharî, İcare 18, Büyû' 39, Tıbb 9; Müslim, Müsakat 66 (1202); Ebu Davud, Büyû 39, (3423).][652]

AÇIKLAMA:

1- Kan alma işini yapan kimse, bu hizmetine mukabil ücret alabilir mi, alamaz mı? bu mesele ulema arasında ihtilaf edilmiştir. Sadedinde olduğumuz hadise göre, ücret almada bir beis yoktur. Olsaydı Resulullah kan aldırdığı zata ücret ödemezdi.
Bu meselenin münakaşa edilmiş olması, konu üzerinde yasak ifade eden rivayetlerin de varlığından ileri gelir. Cumhur, bu meselede ruhsat ifade eden rivayetleri esas almıştır. Dolayısıyla hadisten tedavi maksadıyla kan aldırmanın caiz, bu hizmeti îfa eden doktora da ücret vermenin mübah olduğu hükmü çıkarılmıştır.
2- Hadis ayrıca kölenin efendisine günlük veya aylık veya yıllık bir vergi ödemek suretiyle serbest çalışabileceğini de göstermektedir.[653]

-5182 -2- وعن رجلٍ من المهاجرين من أصحاب النّبيّ # قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # اَلْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ في ثَـٰثٍ: اَلْمَاءِ، وَالْكَ"ِ، وَالنّارِ[. أخرجه أبو داود .

[648] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/514.
[649] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/514.
[650] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/515.
[651] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/515.
[652] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/515.
[653] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/515-516.

2. (5182)- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın muhacir ashabından bir adamın anlattığına göre, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) şöyle buyurdular:
"Müslümanlar üç şeyde ortaktırlar: Su, ot ve ateş." [Ebu Davud, Büyû 62, (3477).][654]

AÇIKLAMA:

Hattâbi hadisi şöyle açıklar: "Arzın mevat (işlenmemiş) kısmında biten ot, kimseye ait değildir. Herkes orada hayvanını otlatabilir. Öyle yerleri kimse sahiplenip, başkasına yasak koyamaz. Ancak bir kimsenin mülkünde olan bir arazinin otu ise, o kimseye aittir. Onun izni olmadan üstünde başkası tasarrufta bulunamaz.
Ateşe iştirakten murad, lamba yakma ve aydınlanma talebinde, istek yerine getirilir, mani olunamaz demektir. Aksi takdirde ateş isteyene ateşinden verme şeklinde bir iştirak mecburiyeti mevcut değildir. Çünkü bu hal eksiltmek hasıl eder. Öyleyse ateş sahibi ateşinden vermeyebilir.
Su hakkında da hüküm böyledir. Emekle, masrafla temin edilen su istisna edilerek, nehir suyu gibi tabiatta kendiliğinden mevcut olan su, herkesin müşterek malıdır, istifade edilebilir" denmiştir.
Mamafih bazı alimler, hadisi, ıtlakı üzere anlamayı esas alıp: "Bu üç şeyde kesin mülkiyet olamaz, satışları caiz değildir" demiştir. Ancak fukaha arasında meşhur görüşe göre, müşterek ottan murad hiç kimseye ait olmayan mübah ottur, sudan murad da yağmur, göze ve kimseye ait olmayan nehir suyudur. Ateşten murad da, mübah odunlardan elde edilip yakılmak suretiyle elde edilen ateştir. Değilse, kişi kabına aldığı suyu satabilir, diğerleri için de hüküm böyledir.[655]

5183- -3- وعن أسمرِ بن مُضَرّسْ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: مَنْ سَبَقَ مَالَمْ يَسْبِقْ إِلَيْهِ مُسْلِمٌ فَهُوَ لَهُ. قَالَ: فَخَرَجَ النّاسُ يَتَعادَوْنَ يَتَخَاطَّوْنَ[. أخرجه أبو داود .

3. (5183)- Esmer İbnu Mudarris (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: "Bir Müslümanın henüz ulaşmadığı (ot, odun, su, gibi) bir şeye önce ulaşan kimse ona sahip olur." Bunun üzerine halk çıkıp, (mübah şeyleri sahiplenmek maksadıyla) birbirleriyle hızlıca işaretleme yarışına girdiler." [Ebu Davud, İmaret 36, (3071).][656]

AÇIKLAMA:

1- Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), herkese mübah olan emvale sahiplenmenin kaidesini koymuştur. "Kim önce ulaşırsa onundur." Söz gelimi birinin ele geçirdiği bir mübah maddeye bir başkası gelip "bunda benim de hissem var" diyemeyecektir. Rivayetin Ebu Davud'daki aslından anlaşılacağı üzere, Aleyhissalâtu vesselâm, bu beyanı, bir sefer sırasında yapmıştır. Beyan üzerine herkes işe yarayan mübah şey(ler) üzerine işaret koyma yarışına girerler.
Hadiste geçen يَتَخَاطَّوْنَ (işaret koyma yarışı) kelimesi خط (hatt) kökünden gelir. Dilimize de girdiği üzere, "hatt", çizgi yazı manasına gelmektedir. Kelimeden anlaşılacağı üzere çizgiler atarak işaretleme yarışı mevzubahistir.
2- Hadiste işaretlenen şeylerin ne olduğu sarih değildir. Hâdise bir sefer sırasında cereyan ettiğine göre, o şartlarda işe yarayacak mübah eşyalar olmalıdır. Bunlar arasında boş arazi bile bulunabilir. Nitekim daha önce (105-106. hadisler) geçtiği üzere, mevat araziyi kim önce ihya ederse ona sahip olur. [657]

ÜÇÜNCÜ FASIL

MEKRUH KAZANÇLAR

5184- -1- عن أبي مسعودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللهِ # عَن ثَمَنِ الْكَلْبِ، وَمَهْرِ الْبَغِيّ، وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ[. أخرجه الستة.»البَغِيُّ« الزانية، ومهرها أجرها.و»حُلْوَانُ الْكَاهن« ما يعطى من الهدية ليخبرهم عما يسألونه عنه .

1. (5184)- Ebu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpeğin semenini, fahişenin mehrini ve kahinin ücretini yasakladı." [Buharî, Büyû 113, İcare 20, Talak 51, Tıb 46; Müslim, Müsakat 39, 1567; Muvatta, Büyû 68, (2, 656); Tirmizî, Büyû 46, (1276); Nesâî, Büyû 91, (7, 309); Ebu Davud, Büyû 68, (4381).][658]

---

[654] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/516.
[655] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/516-517.
[656] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/517.
[657] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/517.
[658] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/518.

AÇIKLAMA:

Bu rivayet birkısım kazanç yollarını yasaklamaktadır:
1) Köpeğin semeni. Semen; herhangi bir ticarî eşyaya biçilen fiyata mukabil ödenen paradır, fiyat da diyebiliriz. Köpeğin satışına cevaz veren başka rivayetler de bulunduğu için, fukaha bu meselede ihtilaf etmiştir. Hanefiler umumiyetle cevazına hükmederken, diğer mezhepler birkısım sıkı kayıtlarla tecviz ve tahrim ederler. Köpeğin alınıp satılması bahsini az ileride biraz açacağız.
2) Fahişe mehri demek, zina mukabilinde alınan ücret demektir. Zina dinimizde zaten haramdır. Bunu bir ticaret vasıtası yapmanın meşru olmayacağı açık ise de, Aleyhissalâtu vesselâm te'kiden, fuhuş mukabili alınacak paranın haram olduğunu muhtelif beyanlarda tekrar etmiştir. İslam uleması fuhuş mukabilinde alınacak paranın haramlığı hususunda ihtilaf etmez. Bu hadis, bir bakıma umumhane çalıştıranlara, bu çeşit işlere alet ve vasıta olanlara da kazançlarının mahiyeti hususunda ışık tutmaktadır.
3) Hadis, üçüncü olarak kahine verilecek ücrete temas etmekte, bunu da fahişelik mukabili alınan paraya denk tutmaktadır. Kehanet ve kahine müracaat haram edildiğine göre, bu maksadla verilen ve alınan ücretin de haram olacağı açıktır. Bu sebeple ulema bu meselede ihtilaf etmemiş, elbirlik haram demiştir.[659]

-5185 -2- وعن أبي جُحَيْفَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللهِ # عَنْ ثَمَنِ الدّمِ، وَثَمَنِ الْكَلْبِ، وَكَسْبِ الْبَغِيّ، وَلَعَنَ الْوَاشِمَةَ وَالْمُسْتَوْشِمَةَ، وَآكِلَ الرّبَا، وَمُوكِلَهُ والْمُصَوّرِينَ[. أخرجه البخاري.»الوَشْمُ«: تغريز الجلد با"برة وحشو موضع الغرز بكحل او نيلة، والواشمة التي يفعل بها ذلك بطلبها .

2. (5185)- Ebu Cuheyfe (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kan mukabilinde alınan semenden, köpek semeninden, fuhuş kazancından men etti. Dövme yapanı, dövme yaptıranı, faiz yiyeni, faiz yedireni ve musavvirleri lanetledi." [Buhârî, Büyû 113, 25, Talak Libas 86, 96; Ebu Davud, Büyû 65, (3483).][660]

AÇIKLAMA:

Bu hadiste, önceki hadiste geçenlere bazı ziyadeler yapılmıştır.
1) Kan semeni: İbnu Hacer, bundan maksadın ne olduğu hususunda ihtilaf edildiğini belirtir. Bazı alimler "Hacamat yapana verilen ücret" demiştir. Bazıları da, "Zahiri üzeredir. Yani kan'a verilen fiyattır" demiştir. Zahiri esas alınınca, tıpkı meytenin (leşin), domuzun alışverişi haram olduğu gibi, "kan"ın alışverişi de haramdır. Bu hususta ulema icma etmiştir. İnsanın hiçbir uzvu ticaret metaı olamaz, alınıp satılamaz. Bağış, satış demek değildir.
2) Dövme yapan ve yaptıranın tel'ini. Dövme, iğne ile deri altında yara açıp, o yaraya kına ve benzeri madde koyarak sabit bir renk elde etme ameliyesidir. Dinimiz, insanın tabii yaratılışını gereksiz yere bozan müdahaleleri tecviz etmez. Bu sebeple dövme yasaklanmıştır.
3) Faiz, Kur'an-ı Kerim'in üzerinde ısrarla durduğu belli başlı haramlardan biridir. Almak, vermek faiz akdine katiplik, şahitlik yapmak vs. hepsi haramdır. Faizle ilgili açıklamalar ticaretle ilgili bölümde geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz (1. cilt, s. 523 ve devamı).
4) Musavvirlerle ilgili açıklamalar daha önce mükerreren geçmiştir, tekrar etmeyeceğiz (mesela en son 5121 numaralı hadisin şerhinde de yer verildi). [661]

-5186 -3- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]نَهى رَسُولُ اللهِ # عَنْ كَسْبِ ا"مَاءِ[. أخرجه البخاري وأبو داود.وزاد أبو داود في رواية أخرى، عن رافع بن خديج:]حَتّى يَعْلَمَ مِنْ أيْنَ هُوَ[.

3. (5186)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cariyenin kesbini nehyetti." [Buharî, İcare 20, Talak 51; Ebu Davud, Büyû 40, (3425).]
Ebu Davud, Râfî İbnu Hadiç'ten yaptığı rivayette şu ziyadeyi kaydeder: "..Kazancın nereden olduğunu bilinceye kadar..."[662]

AÇIKLAMA:

Hadis, "cariyenin kesbi" derken, köle kadının kazanç için çalışmasını kasdediyor gibidir. Ancak ulema, ibarenin bu manaya gelmediğini belirtir. Öyle ise hadis: "Cariyenin zina yoluyla kazancını" yasaklamaktadır. Hattâbî,

[659] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/518-519.
[660] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/519.
[661] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/519.
[662] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/520.

cariyenin normal ve temiz işlerde çalışarak para kazanmasının meşruiyetini açıklama sadedinde der ki: "Medine ve Mekke ahalisinin hizmetlerini görmek üzere birtakım cariyeler vardı. Efendileri bunlara (aylık veya yıllık) vergiler takdir ederdi. Bu cariyeler hamur yoğurup ekmek yaparlar, tarla sularlar ve diğer sanatları icra ederler, kazandıkları paradan efendilerine vergilerini öderlerdi. Onlar bu borçluluk hali içinde iş hayatına böylesine girince, onların hepsinin olmasa bile bir kısmının fücura düşeceğinden ve sefahetle para kazanmaya tevessül edeceklerinden korkulurdu. Bu sebeple Aleyhissalâtu vesselâm onların kesbinden sarf-ı nazar edilmesini emir buyurdular. Cariyelerin bilhassa belli bir işleri olmaması halinde çalıştırılmaları daha mekruh ve yasak daha şiddetlidir." Hattâbî'nin temas ettiği son kayıt, Ebu Davud'dan kaydedilen ziyadeye binaendir. Zira "cariyenin belli bir işi olmadığı halde, para getirip vergisini ödemesi, bunu nereden kazandığı hususunda ciddi bir kaygı sebebidir: Zinadan kazanmış olmaya?" diye. Bu hususu, Ebu Davud'un Rifâa İbnu Râfi'den kaydettiği şu hadis daha da tavzih eder: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) cariyenin eliyle olmayan kesbini yasakladı. Elle yapacağı eğirme, yün ditme gibi olanları yapabilir." Her şeye rağmen bazı alimlerin şöyle dediğini de kaydetmek isteriz: "Yasaktan murad, cariyenin her çeşit amelidir. Bu yasak sedd-i zerayi (kötülük kapısını kapama) nevindendir. Çünkü, cariye çalışmaya mecbur edildiği takdirde ferci ile kazanmayacağından emin olunamaz. Öyleyse nehyin manası, cariyeye, hergün ödeyeceği muayyen bir haraç koymayı yasaklamaktadır."[663]

5187- 4- وعن عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْه قال: [تُكَلِّفُوا الصِّبْيَانَ الْكَسْبَ، فإنَّكُمْ مَتى كَلَّفْتُمُوهُمُ الْكَسْبَ سَرَقُوا وَ تُكَلفُوا اِمَةَ غَيْرَ ذَاتِ الصَّنْعَةِ الْكَسْبَ، فَإنَّكُمْ مَتى كَلَّفْتُمُوهَا كَسَبَتْ بِفَرْجِهَا، وَعِفُّوا إذَا أعَفَّكُمُ اللهُ، وَعَلَيْكُمْ مِنَ الْمَطَاعِمِ بِمَا طَابَ مِنْهَا[. أخرجه مالك .

4. (5187)- Hz. Osman (radıyallahu anh) anlatıyor: "Çocukları kesbe mecbur etmeyin. Siz onları kesbe mecbur ettiğiniz zaman hırsızlık yaparlar. San'at sahibi olmayan cariyeleri de kesbe zorlamayın. Zira siz onları kesbe zorladığınız takdirde ferçleriyle kazanırlar. Onların getireceği paraya karşı istiğna gösterin ki, Allah da sizi müstağni kılsın. Size temiz olan yiyecekler yaraşır." [Muvatta, İsti'zan 42, (2, 981).][664]

AÇIKLAMA:

Bu rivayette, Hz. Osman, bir önceki hadiste, cariyelerin kazanca zorlanması ile ilgili olarak gelen Nebevî irşadatın bir nevi gerekçesini belirtmekte, ayrıca çocukların kazanca zorlanmamasını da istemektedir. Çocukların çalıştırılması meselesi teferruat isteyen bir konudur. Bu meseleyi müteakiben ayrıca kaydedeceğiz. Ancak, hadiste gelen yasağı izah sadedinde şu kadarını özetle belirtmemiz gerekmektedir: Çocukların çalıştırılmalarının birçok yönden mahzuru var. Herşeyden önce alması gereken temel formasyondan geri kalır. Çünkü İslam, çocukluk dönemini hayata hazırlık, büluğdan sonra üzerine terettüp edecek mesuliyetlerle ilgili zaruri bilgi ve becerileri kazanma dönemi olarak belirlemiş, bu maksatla onu herçeşit mesuliyetin dışında tutmuş, nafakasını ebeveyn, yoksa yakınları, yoksa cemiyet ve devlet üzerine vecibe kılmıştır. Hayatî formasyonları almak gibi ciddi meşguliyetler dururken çalışmak da niye? Başka meşguliyetler ne arar?
Çocuk, çalıştırılacak olursa, bünyesinin üstüne çıkan ağır işlere de zorlanabilir. Bu ise, onun sıhhatli gelişmesine sed çekebilir, birkısım marazî haller hasıl edebilir. Ayrıca iş çevresinde yaşıtlarının dışında bir kısım kötü huylar, zararlı alışkanlıklar kazanabilir. Hz. Osman, bu mahzurlardan herkesçe kolay bir şekilde anlaşılabilecek olanı nazara veriyor: Hırsızlık...[665]

ÇOCUKLARIN ÇALIŞTIRILMA VE İSTİHDAMLARI MESELESİ

Çocuk terbiyesinde ehemmiyetli bir yer tutması haysiyetiyle, bu mevzuya giren bir tahlili aynen iktibas ediyoruz:[666]

ÇOCUGUN İSTİHDAMI

Fransa ilk defa 1874 tarihinde, seyyar mesleklerde istihdam edilen çocukların himayesi ile alâkalı çıkarılan bir kanunda 16 yaşından küçük çocukların ip cambazlığı, soytarılık, şarlatanlık, havyan teşhiri gibi "tehlikeli" işlerde çalıştırılmasını yasaklamış ise de, çocuğun çalıştırılması meselesinin daha etraflı olarak beynelmilel bir mahiyette 1919 yılında ele alındığına şahit olmaktayız. Bu tarihte, iş meselelerini tanzim etmek maksadıyla yapılan "Washington İş Konferansı"nda "14 yaşından küçük çocukların işe alınmaması, 15 yaşından küçük olanların geceleyin sınaî müesseselerde çalıştırılmaması reşit ve baliğ olanların (14-18 yaş arasındakiler) haftada 48 saatten fazla çalıştırılmamaları" gibi kararlar alınır.

---

[663] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/520-521.
[664] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/521.
[665] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/521.
[666] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/521-522.

Ancak şunu hemen kaydedelim ki, bu konferansın toplanmasına, çocukları korumaya matuf insanî duygulardan ziyade, iktisadî endişeler amil olmuştur. Zira o zamana kadar, küçük çocuklarla kadınlar, erkeklere nazaran daha az yevmiye ile daha çok çalıştırılmakta idi. Bu durum istihsalde maliyeti çokça düşürüyor ve rekabet imkanlarını azaltıyordu. Devletler arası ticarî münasebetlerin artması nisbetinde bu meselenin ehemmiyeti de artmıştı. Devletle fert arasındaki iş münasebetlerini tanzim eden iç hukuk, devletler arası bazı ihtilaflara yol açmakta idi. Milletlerin bu meselede karşılıklı olarak anlaşmaları zaruri idi. İşte kaynağında sadece iktisadî endişe yatan bu zaruret, sözkonusu konferansı ortaya çıkardı ve çocukların lehine olan -sonradan Türkiye'nin de katıldığı- bazı kararların alınmasına müncer oldu.

İstihdam meselesinde de, çocuğu himaye işini ele almada, öncülüğü İslamiyet yapar. İslam'ın büluğ çağına kadar, çocuğa tanıdığı temel haklardan biri "yeme, giyme ve mesken" ihtiyaçlarını içine alan "nafaka"dır. Binaenaleyh, büluğ yaşına kadar, çocuk kimsesiz bile olsa, "nafaka" meselesinin halli için çalışmak durumunda ve mecburiyetinde değildir. Çocuk bu devre içerisinde hayata hazırlanma çalışmalarına tabi tutulmalıdır; hayatî, dinî, ahlakî, meslekî bilgiler, alışkanlık ve maharetler kazanma faaliyetleri. Biz bu faaliyetlere daha önce, günümüzün tabiriyle "temel eğitim" faaliyetleri demiştik.

Çocuğun büluğ çağından önce, "hayata hazırlayıcı" faaliyetler dışında, gerek baba ve gerekse velisi tarafından istihdam ve istismar edilmesini önlemek için İslam hukukçuları Kur'an ve sünnetin nasslarından çok vazıh prensipler çıkarıp, kesin kayıtlar koyarlar. Şöyle ki:

1) Evladın malı, babaya "kişinin en temiz malı, kazandığı maldır, veledi de kendi kazancındandır" hadis-i şerifi ile helal kılınmışsa da, fakihler bu hükmü, "insan için kendi çalıştığından başkası yoktur" ayetine dayanarak "evladın büluğdan sonraki malı" ile kayıtlamışlardır. Estrûşenî'nin "bütün meşayihin müşterek görüşleri" olarak sunduğu umumi prensibe göre, "çocuğun büluğdan önceki hasenatı (malı, kazancı vs.) sadece çocuk içindir, ebeveyninin hakkı yoktur" kaydı bulunmaktadır.

2- Baba veya dede veya bunların tayin edeceği vasilerin, çocuk üzerinde karşılıksız istihdam (hizmetlenme) hakkı vardır. Fakat, bu istihdam "tehzib veya riyazet" yani yetiştirici, terbiye edici, hayata hazırlayıcı mahiyette olmalıdır. Çocuğun yetişmesine katkısı olmayan sırf velinin menfaatine olan istihdam caiz değildir. Karşılıksız istihdam caiz olunca, ücretli istihdamın da evleviyetle mümkün olacağı fikrinden hareketle "baba veya dede veya hakim tarafından çocuğun ücretle herhangi bir işe verilebileceği" kabul edilmiştir.

3- Çocuğun çalışmasından elde edilecek ücret, çocuğun şahsî malıdır. Çocuğun malı ise, normal şartlarda sadece kendi ihtiyaçları için harcanabilir. Anne veya baba, çocuk için harcadıktan sonra artanı, büluğa erdikten sonra çocuğa teslim etmek üzere, diğer malları meyanında biriktirirler. Şayet baba, mübezzir (müsrif) ise, hakim bunu da elinden alır. Çocuğun malından babanın (veya annenin) istifadesi sıkı kayıtlara bağlanmıştır. Çocuğun istismarının hukukî ve vicdanî yollardan nasıl önlendiğini anlayabilmek için bu kayıtları da belirtmemizde zaruret var.

Baba çocuğun malına muhtaç ise, bakılır:

a) Eğer baba, bu sırada meskun bir mahalde ise ve fakirliği sebebiyle bu ihtiyaç hasıl oldu ise o maldan yer.

b) Eğer çölde ise ve aslında zengin olmakla beraber, yanında yiyecek bir şeyin yokluğu sebebiyle ihtiyaç hasıl oldu ise, değerini ödemek kaydıyla yer.

Büluğa ermemiş çocuğun malı anne veya babanın malına karışmış bile olsa, müşterek kullanımlarda anne veya baba, istifadede kendi hisselerini tecavüz edemezler, aksi halde haram işlemiş olurlar.

Bu söylediklerimizi vuzuha kavuşturan bir fetvada aynen şöyle denir:

"Bir çocuk mal kazanır ve bunu annesine verirse, annenin bunu, çocuk için infak ederken çocukla birlikte bir iki lokmayı aşmamak kaydıyla bundan yemesi caizdir. Anne aciz ise, çocuk da her ikisinin nafakasını karşılayacak şekilde çalışmaya muktedir ise, annenin bu durumda çocuğun malında hakkı vardır, ondan yiyebilir. Eğer anne çocuğun malına muhtaç değil ise ve kendi malı çocuğun malı ile karışmış ise, bu şekilde satın alınan yiyecek maddesinin, kendi hissesi nisbetinde yiyebilir, fazla yiyecek olursa caiz değildir, yetim malı yemiş olur."

Bir başka fetvada "evi veya malı olduğu halde kira ödemeden çocuğun evinde oturan kadının da günahkâr olacağı" belirtilir.

Çocuğu çalıştırma meselesinde hassasiyeti ileri götüren "bazıları"nın daha enteresan görüşleri var. Bunlardan biri aynen şöyle:

Baba veya anne küçük çocuğuna havuzdan eve su taşıması için emrederek eline bir kap verse, o çocuk da getirse, bazıları kaptaki suyun "çocuğun mülkü" durumuna geçtiğini ve zaruret olmadıkça bu sudan içmenin babaya helal olmadığını, zira (hava, su, kırda biten ot ve ağaç gibi kimsenin mülkiyetinde olmayıp, herkesin istifade edebileceği ve ıstılahta) a'yanu'lmübaha denen eşyada çocuğun istihdamı batıldır.

4- Çocuk büluğa erince, babası onu, istihdam etse veya gelirini ailenin nafakasını harcamak üzere ücretli olarak iş verse, bu baba için mübah olur.

Çocuğu Kimler İşe Verebilir?

Çocuk üzerinde istihdam hakkı olmayanlar, onu ücretli olarak bir işe de koyamazlar. "Yetiştirici" işlerde istihdam hakkının sadece baba, dede ve bunların tayin edeceği vasilere ait olduğunu yukarıda belirtmiştik. Şu halde bunlar dışında kalan kimselerin -akrabalıkları ne kadar yakın olursa olsun- istihdam hakkı olmadığı gibi,

ücretle işe koyma hakları da mevcut değildir. Çocuğun hidanesi bu çeşit velilerin yanında ise, temyiz yaşından sonra terbiyelerinin tam olabilmesi için, istihdama velayetleri olan baba veya sair velilerine iadeleri gerekir.
Ancak bunlardan hiçbiri yoksa, anne tarafından "mahrem" bir akraba -velayetü'lhacr kendisine verilmiş olma halinde- çocuğu "yetiştirici" olan bir işe verebilir ve ücretini çocuk için kullanmak veya muhafaza etmek gayesiyle alabilir. Estrûşenî der ki: "Baba, dede ve bunların tayin edeceği vasiden başka hiç kimse çouğun malını tasarruf hakkına sahip değildir. Öyle ki, bunlar dışında çocuğun velayetü'lhacrini elinde tutan bir kimse, çocuğa mal bağışlanacak olsa, çocuk namına kabul eder, fakat söylediğimiz sebepten dolayı, bundan çocuk için harcayamaz. Sadece İmam-ı Muhammed, te'hirinde çocuğa zarar gelecek ise, vasinin zaruret miktarınca harcamasını istihsan eder. Baba, dede ve bunların tayin edeceği vasiler, çocuğun köle, hayvan, akar ve sair emvalini kiraya verebilecekleri halde; çocuğun hacrini elinde tutan diğer vasiler kiraya veremezler. Zira onların, çocuğun malı üzerinde tasarruf hakları yoktur."
Çocuğun malını tasarruf hususunda konulan bu kayıtlar, çocuğun menfaatini korumak, onun istismarını önlemek gibi âli gayeler güder.
Ganimetten Hak Verilmez
Çocuğu koruyucu prensiplerden biri de büluğdan önce askere alınmamaları, harplere iştirak ettirilmeleridir. Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm) çocukların harbe katılmalarını kesinlikle yasaklar. Hatta rivayetler Hz. Peygamber (aleyhissalâtu vesselâm)'in, ordu yola çıktıktan bir müddet sonra askerleri teker teker kontrol ve teftiş ederek, büluğa ermeyen çocuk karışmış ise geri çevirdiğini belirtir.
Elde edilecek ganimet sebebiyle, birçoklarınca iktisadî yönden de cazip bir ameliye olan askerî seferlere ve savaşlara çocukların bu endişe ile velileri tarafından sevkini tamamen önlemek gayesine de matuf olmak üzere, çocuklara ganimetten pay ayrılması da kesinlikle yasaklanmıştır.
Hülasa etmek gerekirse, yukarıda belirtmeye çalıştığımız hususlar (yani, çocuğun malının anne ve babaya haram olması, çalıştığı takdirde elde edilen ücretin sadece kendisi için harcanabilmesi, istihdam hakkının -yetiştirici işlerde olmak kaydıyla- çocuğa en ziyade şefkat duyma durumunda olan ve onun yetişme mesuliyeti uhdesinde bulunan baba, dede veya bunların tayin edeceği veliye ait olması, baba, dede veya velinin de sadece yetiştirici işlerde ücretsiz istihdama hak sahibi kılınmaları ve onlara su, ot, odun gibi istifadesi herkese helal (ayan-ı mübaha) şeylerin celbinde istihdamlarının batıl addedilmeleri, harp ganimetinden çocuğa hisse ayrılmaması) çocuğun hayata hazırlanma devresi olan büluğ öncesi devrede onun bu gayeye matuf olmayan meşguliyetlerle istismar edilmesinden koruyarak, hayata hazırlanmasını, bir meslek öğrenmesini, tahsil yapmasını garantilemeyi gaye edinir. Nitekim meslek öğretimi bütün İslam mezheplerinin ittifakiyle veli ve devlet üzerine dinî bir vecibe kılınmıştır.[667]

BİR PADİŞAH FERMANI

Dinimizin çocuklar için getirdiği, bülûğdan önce temel formasyonu alma hakkının ihlal edildiği devirler olmuştur. Ancak, bundan sorumlu olan devlet başkanı duruma müdahale etmiştir. Bunun en güzel örneğini 1825 yılında II. Mahmud'un bütün vilayet, sancak ve kazalara ta'mim ettiği bir ferman teşkil eder. O, bu fermanda 5-6 yaşındaki çocukların "mektepten alınarak çıraklığa verilmesini" yasaklar. Şöyle der:"
Dinî vecibeleri öğretmek ve seçeceği mesleğin bilgilerine sahip kılmak, babaların evlatlarına karşı ilk vazifesidir. Ne yazık ki, bir zamandan beri birçok ana ve baba bu temel vazifeyi unutarak çocuklarını daha beş-altı yaşında, kazanç hırsı ile zanaat sahiplerinin yanına çırak veriyorlar veya başıboş bırakıyorlar. Çocukluk çağında cahil kalanlar ise, ergenlik çağlarında hem kendileri için, hem de memleket için dert oluyorlar. Bu, iki dünyada cezayı mucib bir ihmaldir.
Sizlere emir ve irade ediyorum ki, bu ferman elinize değdiği anda, bölgenizde altı yaşını bitirmiş ne kadar çocuk varsa bunları tesbit ediniz, mevcut mahalle mektepleri yetmiyorsa bina ve hoca bularak mektepsiz çocuk bırakmayınız. Mektep çağında olduğu halde bu çocukları yanlarına alıp çalıştıranların şiddetle cezalandırılacaklarını ilan ediniz. Anasız ve babasız olanlarla, okumaya gücü olmayanların tahsilini, devletimin temin edeceğini ilan ediniz."
Bu ferman, 1854'te Abdülmecid, 1873'de Abdilaziz tarafından tekrarlanır.
Ferman, temel eğitim meselesinde İslam'ın görüşünü ifade ettiği gibi, 19. asırda bunun aksamış olduğunu, çocuğun maddî kaygılarla istismar edildiğini de gösterir.[668]

5188- 5- وعن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]كَانَ ‘بِي بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه غُ َمٌ يُخَرّجُ لَهُ الْخَرَاجَ، وَكَانَ أبُو بَكْرٍ يَأكُلُ مِنْ خَرَاجِهِ، فجَاءَ يَوْماً بِشَيْءٍ فأكَلَ مِنْهُ أبُو بَكْرٍ. فقَالَ لَهُ الْغُمُ: تَدْرِي مَا هذَا؟ فقَال: مَا هُوَ؟ قَالَ: كُنْتُ تَكَهَّنْتُ ‘‘نْسَانٍ في الْجَاهِلِيّةِ، وَمَا أُحْسِنُ الْكَهَانَةَ إ أنّي خَدَعْتُهُ فَلَقِيَنِي فأعْطَانِي بِذلِكَ هذَا الّذِي أكَلْتَ منْهُ. فأدْخَلَ أبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه يَدَهُ في فيهِ فقَاءَ كُلَّ شَيْءٍ في بَطْنِهِ[. أخرجه البخاري .

[667] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/522-525.
[668] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/525-526.

5. (5188)- Hz. Aişe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Hz. Ebu Bekr (radıyallahu anh)'in bir kölesi vardı. Bu köle çalışıp kendisine belli bir haraç ödüyordu. Hz. Ebu Bekr onun kazancından yiyordu. Bir gün yine bir şeyler getirdi. Ebu Bekr (radıyallahu anh) bundan da yedi. Ancak kölesi:
"Bu yediğin nedir, biliyor musun?" dedi. Hz. Ebu Bekir:
"Neymiş o?" deyince köle açıkladı:
"Ben cahiliye devrinde kâhinlik yapardım. Aslında bu işin ehli de değildim. Bu sebeple (kafadan atıp bir) adam aldatmıştım. (Bugün yolda) bana rastladı ve (kâhinliğimden kalma eski) bir borcunu ödedi. Yediğiniz işte bu idi!"
Bunun üzerine Ebu Bekr elini boğazına atıp, midesinde her ne varsa kusup çıkardı." [Buharî, Menakıbu'l-Ensar, 26.][669]

AÇIKLAMA:

Haraç: Burada kölenin, efendisine, kazancından vermeyi vaadettiği vergidir. Bu, köle ile efendi arasında karşılıklı olarak tesbit edilen bir miktardır. Günlük, haftalık veya aylık gibi muayyen periyodlara göre ödenirdi.
Rivayetin bir başka veçhinde, Hz. Ebu Bekr'in her gün, bunu neden nasıl kazandığını sorduktan sonra yediği; bir gün, gece vakti ödemeyi yaptığı, bu defasında sormadan yiyip, bilahare sorunca, yukarıda kaydedilen cevabı aldığı, bunun üzerine kustuğu, vs. belirtilmiştir.[670]

*** KÖPEGİN SEMENİ**

5189- 1- عن ابن عبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال: [نَهى رَسُولُ اللهِ # عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ، وَإنْ جَاءَ يَطْلُبُ ثَمَنَ الْكَلْبِ فَامْ' كَفَّهُ تُرَاباً]. أخرجه أبو داود، واللفظ له، والنسائي .

1. (5189)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) köpeğin semeninden nehiy buyurdular. Eğer (sahibi, öldürülen) köpeğin semenini istemeye gelirse, avucunu toprakla doldurun." [Ebu Davud, Büyû 68, (3482); Nesaî, Büyû 91, (7, 309).]
Metin Ebu Davud'a aittir.[671]

5190- 2- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال: [نَهى رَسُولُ اللهِ # عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ إِّ كَلْبَ صَيْدٍ]. أخرجه الترمذي .

2. (5190)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), av köpeği hariç, köpeğin semenini yasakladı." [Tirmizî, Büyû 50, (1281).] [672]

AÇIKLAMA:

1- "Avucun toprak doldurulması"ndan murad; haybet ve hüsrandır, boş dönmek, mahrum kalmaktır.
2- İbnu Hacer, köpek satışıyla ilgili hadisi tahlil ederken, mevzu üzerindeki ihtilaflı fikirleri, delilleriyle birlikte tahlil eder. Teferruata fazla girmeden bazı iktibasları kaydedeceğiz: "Hadisin zahiri köpeğin satışını haram kılmaktadır. Bu hüküm, avcılık öğretilen ve öğretilmeyen beslenmesi caiz olan ve olmayan her çeşit köpeğe şamildir. Bu görüşü esas alan nazarında, köpeğin telef edilmesi (mesela kazaen öldürülmesi) halinde, telef edene köpeğin değerini ödemek gerekmez." Cumhur böyle hükmetmiştir.
İmam Malik: "Satılması caiz değildir. Ancak telef edene kıymetini tazmin gerekir" demiştir. Ondan cumhurun görüşü de rivayet edilmiştir. Keza Malik'ten, tıpkı Ebu Hanife gibi: "Satışı caizdir, telef edene de tazmin gerekir" dediği dahi rivayet edilmiştir.
Atâ ve Nehai: "Sadece av köpeğinin satışı caiz" demiştir.
Şafiî'nin nezdinde köpek satışının haram addedilişinin illeti, onun mutlak necis olmasındandır. Muallem olsa da olmasa da, köpeği necis addetmeyenler nezdinde satışının yasak oluş sebebi, köpek edinme hususunda gelen yasakla, öldürülmesi hususunda gelen emirdir.."
İbnu Hacer, imamları farklı fetvalara sevkeden farklı rivayetlerden bir kısmını kaydettikten sonra açıklamasına devam eder: "Kurtubî der ki: "İmam Malik'in mezhebinde meşhur olan; köpek edinmenin cevazı, satışının mekruh oluşudur, dolayısıyla satış vaki oldu ise, akid feshedilmez. Sanki, köpek onun nazarında necis olmayıp tahir olduğu için, caiz olan faideleri sebebiyle beslenmesine izin vermiş ve hükmünü diğer satış maddelerinin hükmüne tabi kılmıştır; ancak şeriat onun satışını tenzihen mekruh addetmiştir. Çünkü köpek beslemek mekarim-i ahlaktan değildir." Devamla der ki: "Köpeğe verilecek para ile, fahişenin mehri ve kahinin ücretinin

[669] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/526-527.
[670] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/527.
[671] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/527.
[672] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/527.

aynı hadiste beraber zikredilmesi, edinilmesine izin verilmeyen köpeğe hamledilir. Bunun bütün köpeklere şamil olduğu takdirinde, bu üç şeyde müşterek şekilde beyan edilen nehiy tahrim ve tenzihten daha umumi bir kerahettir. Çünkü bunlardan her biri yasaklanmıştır. Fakat herbirinin yasaklık derecesi, ayrı ayrı delillerle değerlendirilecektir. Nitekim fahişe mehri ile kahin ücretini, mücerred bir yasak değil üzerinde icma edilen bir haram olarak görmekteyiz. Atıfta birbirine bağlanmasından hasıl olan iştirak, onların yasağın her hususunda müşterek olmalarını gerektirmez. Bilindiği üzere, ifade sırasında zaman zaman emir nehye, icab nefye atfedilir.
Mevzuyu şöyle özetleyebiliriz: "Köpek beslemenin cevazı ve tahrimi meselesi, görüldüğü gibi ihtilaflı bir husustur. Her bir görüş, Resulullah ve Ashab'tan gelen farklı rivayetlere ve bu rivayetlerin yorumuna dayanır. Bunların zikri, mevzumuzu uzatır. Şu kadarını söyleyelim ki, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) -daha önce geçtiği üzere- bir ara köpeklerin öldürülmesini emretmiş ise de, sonradan öldürmeyi yasaklamış, sadece siyah köpeği istisna tutmuştur. Hanefîler, köpeğin alınıp satılmasını caiz addederken, espri olarak temelde bunu esas alırlar: Yani yasak mensuhtur, cevaz nasihtir. Edinilmesi caiz olan bir şeyin alınıp satılması da caiz olmalıdır, telef edilince değeri tazmin edilmelidir."[673]

*** KEDİ**

-5191 -1- عن جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال: [نَهى رَسُولُ اللهِ # عَن أَكْلِ الْهِرّ وَثَمَنِهِ]. أخرجه أبو داود والترمذي .

1. (5191)- Hz. Cabir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) kedinin yenmesini ve semenini yasakladı." [Ebu Davud, Büyû 64, (3480); Tirmizî, Büyû 49, (1280).][674]

AÇIKLAMA:

Yukarıda köpek hakkında söylenen, kedi hakkında da caridir. Bidayeten necis olduğu ifade edilmişse de, sonradan artığının tahir olduğu ifade edilmiştir. Ulema farklı rivayetlerden hareketle ihtilaflı hükme varmışlardır. Sadedinde olduğumuz hadis kedinin satışını mutlak olarak yasaklarsa da, cumhur cevazına hükmetmiştir. Hadisle ilgili olarak Hattâbi şu açıklamayı yapar: "Kedinin semeniyle ilgili nehiy, iki manadan ileri gelir:
Birinci mana: Kedi, kayıt altına gelmeyen vahşîlere benzemektedir ve onun müşteriye sahih bir teslimi mümkün değildir. Çünkü kedi bir evde sabit kalmaz, evleri dolaşır durur, bunun önüne geçilemez. Üstelik o bağlanan veya kafese konan hayvanlar gibi değildir. Bazen ehlileştikten sonra vahşîleşir, evi terkeder, yakalamak bile mümkün olmaz. Müşteri satın aldıktan sonra kaçması için bağlayıp hapsedecek olsa, ondan istifadesi mümkün olmaz. (Bu vasıftaki bir hayvanın sahih bir teslimi olmayacağı için satışı caiz değildir.)
İkinci mana: "Kedinin satışı yasaklanmıştır, ta ki insanlar birbirlerine kedilerini menetmesinler, herkes kendi kedisini öbürüne gösterebilsin ve yanlarında kaldığı müddetçe hayvana merhametle muamele etsinler. Kedi bir evden diğerine geçince aralarında ihtilaf çıkmasın. Bazı alimler, yasağın vahşî kediyle ilgili olduğunu, ehlî kediyle ilgili olmadığını söylemiştir."
Cevazına hükmeden cumhur, hadisin zayıf olduğunu ifade etmiştir.[675]

*** HACAMAT YAPANIN KESBİNDEKİ KERAHET**

-5192 -1- عن أبِي مُحَيِّصَة ا'نصاري عن أبيه: [أَنَّهُ اِسْتَأْذَنَ رَسُولَ اللهِ # في إجَارَةِ الْحَجَّامِ فَنَهَاهُ، وَكَانَ لَهُ مَوْلَى حَجَّاماً فَلَمْ يَزَلْ يَسْأَلُهُ وَيَسْتَأْذِنُهُ حَتّى قَالَ لَهُ آخِراً: اِعْلِفْهُ نَاضِحَكَ وَأَطْعِمْهُ رَقِيقَكَ]. أخرجه ا'ربعة إ النسائي .

1. (5192)- İbnu Muhayyısa el-Ensarî, babasından anlattığına göre, "Babası Muhayyısa haccamın kiralanması hususunda izin istedi. Resulullah onu menetti. Muhayyısa'nın haccam bir azadlısı vardı. Sorup izin istemeye ara vermedi. Sonunda (aleyhissalâtu vesselâm) kendisine:
"Onunla deveni ve köleni besle, (kendin yeme!)" buyurdular." [Muvatta, İsti'zan 28 (2, 970); Ebu Davud, Büyû 28, (3422); Tirmizî, Büyû 47, (1277); İbnu Mace, Ticaraat 10, (2166).][676]

AÇIKLAMA:

Rivayetten anlaşılacağı üzere Muhayyısa'nın hacamat yapabilen mahir bir kölesi var. Bunu çalıştırıp para kazanmak istiyor. Resulullah hacamat ameliyesine mukabil, ücret almaya izin vermiyor. Muhayyısa bu hususta

[673] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/528-529.
[674] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/529.
[675] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/529-530.
[676] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/530.

ısrarla sormaya, ücret alma izni talep etmeye devam ediyor. Aleyhissalâtu vesselâm deve ve kölesine yiyecek yapmak şartıyla izin veriyor.
Hadisin zahiri bu olmakla birlikte, Resulullah'tan gelen başka rivayetler gözönüne alınınca, yasağın tahrimi ifade etmediği anlaşılır.
Nevevî der ki: "Bu nehiy, tenzihîdir. Maksad, düşük yollardan para kazanmayı ortadan kaldırıp , mekarim-i ahlaka, nezaketli, âli işlere teşvik etmektedir. Eğer bu haram olsaydı bu işte hür veya köle arasında bir tefrik yapılmazdı. Çünkü efendiye, helal olmayan bir şeyi köleye yedirmesi helal olmazdı."
Mirkat'te Muhayyısa'nın ısrarı, o devir cemiyetinde kölelerin kazancından bütün efendilerin yemelerine binaen ve onların kazancını en temiz kazançları bilmelerine binaen Muhayyısa yasağı işitince, buna olan ihtiyacı sebebiyle nefsine ağır geldiği için Aleyhissalâtu vesselâm'a başvurduğu belirtilir. Şarihler: "Deve ve kölede, bu düşük kazançtan istifadeye mani olan bir şeref mevzubahis değildir. Onun için Aleyhissalâtu vesselâm onların istifadesine izin verdi. Hür kimse ise farklıdır" derler.
Hadis, hacamat etmekten ücret almanın köleye helal, hürre ise mekruh olduğunu ifade eder. Ahmed İbnu Hanbel ve birkısım alimler bu görüştedir. Hacamat mesleği hür için mekruhtur. Bundan alacağı paradan yemesi kendine haramdır. Ancak onu köle ve hayvanlarına harcarsa caizdir." Bu hükümde delilleri, bu hadistir.
Söylediğimiz gibi cumhur bu görüşe katılmaz, tenzihî bir kerahetten söz eder. Cumhurun dayandığı bir rivayet Tirmizî'de Enes'ten gelmiştir. Enes'e bu hususta sorulunca:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) hacamat oldu ve hacamatı yapan da Ebu Taybe idi. Ona iki sa' miktarında yiyecek verilmesini emretti. Ayrıca, efendisine, vergisini biraz azaltmasını söyledi ve şunu da ilave etti: "Sizin tedavi için başvurduklarınızın en efdali hacamattır."
Bazı alimler önce haram edilip sonradan neshedildiğini söyleyerek rivayetleri te'lif ederler. Tahavi de bunlardandır. Ancak neshe hükmetmeye kuvvetli bir karine olmadığı belirtilmiştir.
İbnu'l-Arabî, Resulullah'ın haccama ücret vermesi ile "haccamın kesbi habistir" şeklindeki beyanlarını şöyle te'vil eder: "Ücret muayyen bir iş içinse caizdir, meçhul bir amel için ise değildir."
Hadiste tıbbî muameleye ücret verme ve hukuk sahibine, hafifletmeleri için şefaatte bulunmaya cevaz var.[677]

5193- 2- وفي أخرى ‘بي داود:]قَالَ #: إِنِّي وَهَبْتُ لِخَالَتي غُماً، وإِنِّي ‘رْجُو أنْ يُبَارَكَ لَهَا فيهِ، وَقُلْتُ لَهَا َ تُسَلِّمِيهِ حَجَّاماً وَ َ صَائِغاً وَ َ قَصَّاباً[. وإنما كره الصائغ لما يدخل صنعته من الغش، و‘‘خفه الوعد ومطله في فراغ ما يستعمل عنده.

2. (5193)- Ebu Davud'un bir diğer rivayetinde Aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Ben teyzeme bir köle bağışladım ve ben onun teyzem hakkında mübarek olmasını diliyorum. Teyzeme: "Onu haccama teslim etme, kuyumcuya ve kasaba da teslim etme!" dedim." [Ebu Davud, Büyû 49, (3430).][678]

AÇIKLAMA:

1- Taberâni'nin rivayetinde burada zikri geçen "teyze"nin adı da gelmiştir: Fatıha Bintu Amr ez-Zühriyye.
2- Resulullah teyzesine genç bir köle bağışlıyor ve buna zikri geçen üç mesleği öğretmemesini tenbihliyor. Yani haccama vermemek, onun yanında hacamat mesleğini öğrenmesine izin vermemek demektir. Zikri geçen üç mesleğe karşı ifade edilen keraheti alimler şöyle izah ederler:
"Haccâmî ve kasab kaçınılması zor olan necasetle mübaşeret etmektedirler. Kuyumcu ise, sanatına hile sokmaktadır. Bazan da erkek için süs eşyası, altın ve gümüşten kaplar yapmaktadır. Ayrıca meslekleri, işin yürümesi için pek çok yalan vaadlere, yeminlere sevketmektedir."[679]

*** DAMIZLIK HAYVANIN SUYU**

5194- 1- عن أنس رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]سَأَلَ رَجُلٌ مِنْ كِ َبِ رَسُول اللهِ # عَنْ عَسَبِ الْفَحْلِ فَنَهَاهُ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّا نَطْرُقُ الْفَحْلَ فَنُكْرِمُ فَرَخَصَ لَهُ في الْكَرَامَةِ[. أخرجه الترمذي والنسائي.»عَسْبُ الْفَحْلِ« مَاؤهُ، والمنهيّ عنه ثمنه وأخذ ا‘جر عليه، وإ فإعارته حل وإطراقه مباح جائز .

1. (5194)- Hz. Enes (radıyallahu anh) anlatıyor: "Kilab kabilesinden bir adam, Resulullah'a damızlık hayvanın suyundan (para almayı) sordu. Aleyhissalâtu vesselâm yasakladı. Adam:
"Ey Allah'ın Resulü! Biz damızlığı aştırıyoruz da bize ikramda bulunuyorlar!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ikramda bulunmaya ruhsat verdi." [Tirmizî, Büyû 45, (1274); Nesâî, Büyû 94,l (7, 360).] [680]

AÇIKLAMA:

[677] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/530-531.
[678] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/532.
[679] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/532.
[680] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/532.

1- Hadiste geçen fahl, her hayvanın erkeğine denir. Damızlık kelimesi dilimizde erkek için de dişi için de kullanılabilir. Asb, erkeğin dişiye aşmasıdır. Ancak asb, erkek hayvanın suyu ve nesli için de kullanılır.
Şarihler, damızlık erkeğin bu maksadla iareten yani herhangi bir ücret talep etmeden verilmesinin mendub olduğunu, bu sebeple ücret alınmasını Resulullah'ın mekruh addettiğini belirtirler. Bazı alimler de: "Yasaklama (bu meselede karşılaşılan) cehalet sebebiyledir. Zira, icarede yapılacak işin belirlenmesi ve miktarının bilinmesi lazımdır" demiştir.
İbnu Hacer: "Damızlığın suyunu satmak da kiralamak da haramdır. Çünkü mütekavvim (ticarete salih) değildir, teslim için ne malumdur ne de makdur (miktarı belirlenmiş)dur. Ancak Şafiîler ve Hanbelîler belli bir müddet için kiralanması caizdir derler.
2- Hadiste, damızlığın hizmetine mukabil hediyenin caiz olduğu ifade edilmektedir. İbnu Hacer: "Bunun ariyetinin caiz olduğunda hiçbir ihtilaf mevcut değildir. Ariyeten alan, verene herhangi bir ön şarta bağlı olmadan bir hediyede bulunacak olursa bu da caizdir. İbnu Hibban'da gelen merfu bir rivayette hayvanları damızlığa çekmeye teşvik de edilmiştir: "Kim bir dişi ata aştırır ve yavru yaptırırsa ona yetmiş at sevabı verilir."[681]

*** KUSÂME**

5195- 1- عن الخدريّ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قال رَسُولُ اللهِ #: إِيَّاكُمْ وَالْقُسَامَةُ؛ قُلْنَا: وَمَا الْقُسَامَةُ؟ قَالَ: الرَّجُلُ يَكُونُ عَلى الْفِئَامِ مِنَ النّاسِ، فَيَأْخُذُ مِنْ حَظِّ هذَا وَمِنْ حَظِّ هذَا[. أخرجه أبو داود.»القسامَةُ« بضم القاف: ما يأخذه القسام جرياً على عادة السماسرة دون الرجوع الى أجرة المثل .

1. (5195)- el-Hudrî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) (bir gün bize):
"Kusâmeden sakının!" buyurdular. Biz: "Kusâme de nedir?" dedik.
"Bir cemaatin başında bulunan bir kimse (birşey taksim ettiği zaman) berikinin ve ötekinin hisselerinden bir şeyler alır(sa, işte bu aldığı şey kusâmedir)." [Ebu Davud, Cihad 179, (2783, 2784).][682]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah ganimeti taksim eden kimsenin, bu hizmetine mukabil, kendilerine taksimde bulunduğu kimselerden ücret almasını yasaklamaktadır. Hadiste geçen kusâme, taksimcinin aldığı taksim ücreti demektir. Aslında taksim işi ücretsiz olmalı denmek istenmiyor. O işin muayyen belli bir ücreti vardır. Ancak taksimi yapan, o ücretü'lmisl'e razı olmaz, kendilerine taksimde bulunduğu kimselerin herbirinin payından bir hisse alır. İşte bu alınana kusâme denmektedir ve Aleyhissalâtu vesselâm bunu yasaklamaktadır.[683]

*** MADEN**

5196- 1- عن ابن عبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قَال:]لَزِمَ رَجُلٌ غَرِيماً لَهُ بِعَشْرَةِ دَنَانِيرَ وَقَالَ واللهِ َ أُفَارِقُكَ حَتّى تَقْضِيَنِي أَوْ تَأْتِيَنِي بِحَمِيلٍ، فَتَحَمَّلَ بِهَا النّبِيُّ # ثُمَّ إِنَّ الرَّجُلَ أَتَى النّبِيَّ # بِقَدْرِ مَا تَحَمَّلَهُ. فقَالَ لَهُ النّبِيُّ # مِنْ أَيْنَ أَصَبْتَ هذَا؟ قَالَ: مِنْ مَعْدِنٍ. قَالَ: َ حَاجَةَ لَنَا فِيهَا، لَيْسَ فِيهَا خَيْرٌ. فَقَضَاهَا # عَنْهُ[. أخرجه أبو داود.»الحَمِيلُ« الزعيم والكفيل .

1. (5196)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Bir adam kendisine on dinar borçlu olan bir alacaklısının peşine düştü ve:
"Vallahi borcunu ödeyinceye veya bana bir kefil getirinceye kadar arkanı bırakmayacağım!" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalâtu vesselâm o borcu üzerine aldı. Sonra adam, üzerine aldığı miktarı Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'a getirdi. Aleyhissalâtu vesselâm adama:
"Bu parayı nereden buldun?" diye sordu. Adam: "Madenden!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Öyleyse bizim buna ihtiyacımız yok! Onda hayır da yok" buyurdu ve borcu ona bedel ödeyiverdi." [Ebu Davud, Büyû 2, (3328); İbnu Mace, Sadakat 9, (2406).] [684]

AÇILAMA:

Hattâbî der ki: "Resulullah'ın adamın getirdiği madeni reddetmesi ve "buna ihtiyacımız yok.." demesi, sanki sadece Resulullah'a malum olan bir sebepten dolayıdır, değilse topraktan çıkarılan madeni kendine mal etmenin

[681] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/533.
[682] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/533-534.
[683] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/534.
[684] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/534.

haram olmasından değil. Çünkü bütün altın ve gümüşler madenden çıkarılmaktadır. Nitekim Aleyhissalâtu vesselâm Bilal İbnu'l-Haris'e, Kabliyye mıntıkasının madenlerini ikta kılmıştır.[685] Onlar bu madenden vergi ödüyorlardı. Bu günümüze kadar devam eden meşru bir iştir. Resulullah'ın keraheti muhtemelen şuradan ileri gelmiştir: Belki de madenciler madenin toprağını, onu muameleden geçirip, içerisindeki altın ve gümüşünü ortaya çıkaran kimselerden satın alıyorlar. Bu ise bir aldatmadır. Bu toprağın içinde altın ve gümüş var mı bilinemez. Nitekim, ulemadan bir grup madenlerin toprağının satılmasını mekruh saymıştır: Atâ, Şa'bî, Süfyanu's-Sevrî, Evzâî, Şafiî, Ahmed İbnu Hanbel ve İshak İbnu Rahuye bunlardandır.
Hadiste bir başka yön daha var: "Öyleyse bizim buna ihtiyacımız yok! Onda hayır da yok!" sözünün manası: "Buna bir revaç yok, onda bizim ihtiyacımıza bir çare yok" demektir. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm'ın deruhte ettiği borç basılmış dinardı. Halbuki adamın getirdiği toz altındır, basılmış değil. O zaman basılmış dinarlar oraya Rum diyarından getirildi. İslam'da ilk sikkeyi Abdülmelik İbnu Mervan bastırdı. Bu para günümüze kadar Mervaniye diye isimlendirilmiştir."
Hattâbî, Resulullah'ın kerahetinin sebebini bulma sadedinde başka ihtimaller üzerinde de durur.[686]

*** SULTANIN İHSANI**

-5197 -1- عن عبدالله بن عَمْرُو بْنِ السّعْدى عَنْ عُمرَ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]كَانَ رَسُولُ اللهِ # يُعْطِينِي الْعَطَاءَ. فَأَقُولُ: أعْطِهِ مَنْ هُوَ أفْقَرُ إلَيْهِ مِنّي. فَقَالَ #: خُذْهُ، ومَا جَاءَكَ وَأنْتَ غَيْرُ مُشْرِفٍ وَ سَائِلٍ فَخُذْهُ، وَمَا فَ تُتْبِعُهُ نَفْسَكَ[. أخرجه الشيخان .

وزاد في رواية: »فَمِنْ أجْلِ ذلِكَ كَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهما يَسْألُ شَيْئاً وَ يَرُدُّ شَيْئاً أُعْطِيَهُ[.

1. (5197)- Abdullah İbnu Amr İbni's-Sa'dî, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'den naklediyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) bana ihsanda bulunurdu. Ben de: "Siz, bunu benden daha muhtaca verin" diyordum. Aleyhissalâtu vesselâm da:
"Al bunu! Sen beklemez ve istemez olduğun halde sana geleni al! Bu şekilde gelmezse, nefsini peşine takma!" buyurdu." [Buhârî, Ahkam 17, Zekat 51; Müslim, Zekat 110, (1045).]
Bir rivayette şu ziyade gelmiştir: "Bu sebeple İbnu Ömer (radıyallahu anhümâ), ne bir şey isterdi, ne de kendine ihsan edilen bir şeyi reddederdi."[687]

AÇIKLAMA:

Bu hadis bir başka veçhiyle daha önce de geçti. Rivayetin bir veçhinde Resulullah'ın Hz.Ömer'e bu ihsanının, îfa ettiği bir hizmet mukabilinde olduğu belirtilir. Dolayısıyle bu ihsan fakr sebebiyle değil, hak sebebiyle verilmiş olmaktadır. Günümüzün tabiriyle maaş ve ücrettir. Bu sebepten dolayı, Hz. Ömer'in: "Bunu, bu paraya benden daha çok muhtaç olana ver!" sözüne Aleyhissalâtu vesselâm itibar etmemiştir. Hadiste, Müslümanların idarecilik, kadılık, vergi toplama, sadaka dağıtma gibi işleriyle meşgul olanların, bu hizmetlerine mukabil maaş almalarının meşru olduğuna açık delil vardır. Çünkü Aleyhissalâtu vesselâm, Hz. Ömer'e vermiştir. İbnu'l-Münzir, Zeyd İbnu Sabit (radıyallahu anh)'in, kadılık hizmetine karşı para aldığını zikreder. Ebu Ubeyd bu meselede, sadaka üzerine çalışanlara pay ayıran Kur'anî ayetle ihticac eder. Ayette (mealen): "Zekat ancak fakirlere, yoksullara, zekat üzerine çalışan (yani toplayan, dağıtan, koruyan..) memurlara.. mahsustur" (Tevbe 60) buyrularak, zekat üzerine şu veya bu şekilde çalışan bütün memurlara bir pay ayrılmaktadır.
Bu hadisten hareketle alimler, sultandan gelen ihsan haram mı, mekruh mu, mübah mı münakaşa etmiştir. Nevevî der ki: "Sahih olan, eğer (sultanın parasına) haram galebe çalmış ise, (yani sultan zalimse) onun ihsanı da haramdır, keza bu ihsan hak edilmeden verilmiş ise yine haramdır. Ama buna haram galebe çalmamış, alan da müstehak ise mübahtır. Ancak "sultanın ihsanı mendubtur, başkasınınki değil" diyen alim de olmuştur. Mekruh diyenlerin sözü veraya hamledilmiştir. Selefte bu hal meşhurdur. Dünyaya karşı zühdü esas alan, dünyalığın gelmesini mekruh görür. Alimler der ki: "Bu sadette söylenecek en doğru söz şudur: "Kim gelen paranın kaynağının haram olduğunu biliyorsa, almaz, bu haramdır. Helal olduğunu bilirse reddetmez, bu helaldir. Şekke düşen ihtiyatlı davranır, almaz; bu veradır. Mübah gören, aslını esas alarak kabul eder. İhsanı mutlak olarak kabul etmeyi esas alan alimler şu hususlarla istidlal etmişlerdir: Ayet-i kerimede Cenab-ı Hak, Yahudiler hakkında: "Onlar yalanı can kulağıyla dinleyici ve haramı da çok yiyicidirler" (Maide 42) buyurduğu halde Resul-i Ekrem, zırhını bir Yahudiye rehin bırakmıştır." Keza derler ki: "Aleyhissalâtu vesselâm, Ehl-i Kitab'ın mallarının çoğunun haram olan içki, domuz ve fasid muameleler yoluyla geldiğini bildiği halde onlardan cizye almıştır.

---

[685] Bu hadis 5178 numarada geçti.
[686] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/535.
[687] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/536.

İbnu Battal'a göre, "istenmeksizin gelen malı almak, almamaktan efdaldir. Çünkü mal zayi olmaktan kurtarılmış olur, malın zayi edilmesi yasaklanmıştır." İbnu'l-Münir, "burada malın zayi edilmesi mevzu bahis değil" diyerek İbnu Battal'ı tenkid eder.
Bu hadis, şu hükmü de ihtiva etmektedir. Devlet reisi gerekli gördüğü zaman, daha fakirler varken, fakir olmayanlara ihsanda bulunabilir. Keza, İmamın ihsanını reddetmek edeb değildir, hususan bu Aleyhissalâtu vesselâm'dan gelmişse. Zira ayette "Resul size ne vermişse onu alın" (Haşr 7) buyrulmuştur.[688]

5198- 2- وفي أخرى قال:]اسْتَعْمَلَنِي عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْه على الصَّدَقَةِ فَلَمَّا فَرَغْتُ مِنْهَا أَمَرَ لِي بِعُمَالَةٍ. فَقُلْتُ: إنّي عَمِلْتُ للهِ، وَإِنَّمَا أَجْرِي عَلى اللهِ. فَقَالَ: خُذْ مَا أُعْطِيتَ، فَإِنِّي عَمِلْتُ عَلى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ # فَعَمَّلَنِي. فَقُلْتُ مِثْلَ قَوْلِكَ. فقَالَ لِي إذا أُعْطِيتَ شَيْئاً مِنْ غَيْرِ أنْ تَسْأَلَ فَكُلْ وَتَصَدَّقْ[.

2. (5198)- Bir diğer rivayette şöyle denmiştir: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) beni, zekat (toplama işine) tayin etti. Bu işi tamamlayınca bana ücret verilmesini emretti. Ben:
"Ben Allah rızası için çalıştım, ücretim Allah üzerinedir!" dedim. Hz. Ömer:
"Sen, sana verileni al. Nitekim ben de Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) zamanında çalışmıştım. Bana ücret verdi. Hatta (ilk seferinde) ben de senin söylediğini söyledim. Bunun üzerine (aleyhissalâtu vesselâm) bana:
"Sen istemediğin halde sana birşeyler verilirse, onu al, ye ve tasadduk et!" buyurdular" dedi."[689]

5199- 3- وعن سليم بن مُطَيْرٍ عن أبيهِ قال:]سَمِعْتُ رَجُلاً يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: يَا أَيُّهَا النّاسُ خُذُوا الْعَطَاءَ مَا كَانَ عَطَاءً، فإذَا تَجَاحَفَتْ قُرَيْشٌ عَلى الْمُلْكِ وَكَانَ الْعَطَاءُ عَنْ دِينٍ أَحَدِكُمْ فَدَعُوهُ[. أخرجه أبو داود.و»تَجَاحَفَتْ« بجيم ثم حاء معناه: تقاتلوا على الملك .

3. (5199)- Selim İbnu Mutayr babasından naklen anlatıyor: "Bir adamın şöyle söylediğini işittim:
"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın [Veda haccı sırasında hutbede] şöyle söylediğini işittim:
"Ey insanlar! İhsanları, onlar ihsan kaldığı müddetçe alın! Ne zaman, Kureyş saltanat kavgasına düşer ve ihsan dininizden rüşvet mukabili olursa, o zaman onu bırakın ve almayın!" [Ebu Davud, Harac 17, (2958, 2959).][690]

AÇIKLAMA:

Hadis, farzı, sünneti terk, haram ve bid'atı yapmak şeklinde dinden rüşveti gerektiren ihsanları almamayı teşvik etmektedir. Şu halde hadis, sultanın ihsanı böyle değilse almada beis olmadığını, aksi halde haram olduğunu ifade ediyor.
Resulullah'ın hadislerinde hediye, ihsan, ikram, sadaka gibi bahisler üzerinde çokça durulmuş, hediyeleşmeye, cömertliğe teşvik edilmiş, "insanın ihsanın kulu olduğu", "hediyenin kalplerdeki kırgınlıkları kaldırdığı", "insanlar arasında sevgi ve muhabbeti artırdığı" ifade edilmiştir.
Sadedinde olduğumuz bahis sultanın ihsanı adı ile meseleyi daha hususi bir çerçevede ele almaktadır. Anlaşılan o ki, Aleyhissalâtu vesselâm ihsanın ehemmiyetine ammeten yer verirken, devletten gelecek ihsanın tehlikesine hassaten nazar-ı dikkatleri çekmek istemiştir. Alimlerimiz de Rehber-i Ekmelimizden beri meseleye ayrı bir ehemmiyet atfetmişlerdir. Bu sebeple, şurada sadedinde olduğumuz hadisle ilgili olarak Ebu Davud şarihi Azimabadi'nin İbnu Raslan'dan aktardığı bir açıklamayı aynen kaydetmede fayda ümid ediyoruz. Tesiri verecek olan Allahu Zü'l-Celal hazretleridir:
"...Şa'bî, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh)'un şu sözünü nakleder: "İhsan, ihsan ehlini cehenneme atıncaya kadar devam eder. Yani sultanın onlara olan ihsanı, onları haram şeyleri irtikab etmeye sevketmek suretiyle ateşe girmelerine sebep olur; yoksa ihsan, zatı ve mahiyeti itibariyle haram değildir. Gazalî der ki: Sultanın malından gelen bu ihsan hususunda alimler ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı: "Haram olduğu hususunda kesin bir kanaat edinilemeyen ihsan alınabilir, helaldir" demiştir. Diğer bir kısmı: "Helal olduğu nazarında kesinlik kazanmayan ihsanı kabul etmek haramdır" demiştir. Haram ve helalin karışık olduğu maldan gelecek ihsanı almayı tecviz edenler, Ashab'tan bir cemaatin zalim idarecilerin zamanında yaşamış olmalarına rağmen, onların, mallarından almalarını delil kılmışlardır, keza tabiinden birçoğu da zalim idarecilerin mallarından almışlardır. Söz gelimi Şafii hazretleri Harunu'r-Reşid'den bir defada bin dinar almıştır. İmam Malik, halifelerden çok mal almıştır... Gerçi bu büyüklerden idarecilerin ihsanını vera düşüncesiyle, dinî endişe ve korkuyla almayanlar da olmuştur."
Devamla der ki: "Sultanların mallarının çoğu bu asırda haramdır. Ellerinde helal yok gibidir veya pek azdır."
İbnu Raslan, bu kaydedilenleri zikrettikten sonra der ki: "Gazalî merhumun zamanında bu böyle ise, ya zamanımızda nasıl olur? Önceki devirde sultanlar, Hulefa-i Raşidin zamanına yakınlıkları sebebiyle ihsanlarını alimlere kabul ettirebilmek hırsıyla onların kalplerini kazanmaya çalışıyorlar. Alimler talep etmeden ve

[688] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/536-537.
[689] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/537-538.
[690] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/538.

ayaklarına gelmeden onlara gönderiyorlardı; dahası, onlara karşı kendileri minnet duyup, kabullerinden seviniyorlardı. Alimler de onlardan alıp muhtaçlara dağıtıyorlar, sultanların siyasi garazlarına itaat etmiyorlar, alet olmuyorlardı.
Zamanımızda zalim ve dinsiz idarecilere yaranmak, onların gözüne girip itibar, ikram ve iltifata mazhar olabilmek için fikir, kanaat ve hatta toptan şahsiyet değiştirenler var. Bunlardan birkısmının örneğini Ahmet Kabaklı'nın Temellerin Duruşması adlı kitabında görmek mümkün. Biz burada, Kabaklı Hoca'nın, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın sadedinde olduğumuz hadiste beşeriyetin dikkatini çektileri "sultanın ihsanı"na iltifatın dine ve kişiye ne gibi sefaletler getirebileceğini delillendirmek maksadıyla, İlahiyat Fakültesi profesörlerince GÖZE GİRMEK İÇİN hazırlanan bir lahiya ile ilgili tahlilini aynen kaydedeceğiz, ibretle okunmalıdır."[691]
İslam'da Reform Deneyişleri:
Bir yandan türlü alanlarda "inkılablar" yapılırken, Atatürk'ün din üzerinde de büyük ısrarla değişiklikler yapmak istediği görülüyor. Yalnız, din ve İslam üzerinde "reform"lar yaparken, "Şapka Devrimi"nde (1925) olduğu gibi hızlı davranmıyor. Uzun hazırlıklara ihtiyaç hissediyor. Belki milletin tepkilerini ölçmek için temkinli, hatta tereddütlü görünüyor. Bazan dinin özünde, ibadetlerde vs. bir "devrim"e karar verdiği halde, o kararı geri aldığı bile oluyor.
Atatürk ve arkadaşlarının, zaman geçtikçe dine karşı daha ters bir yön alan "devrim" taktiklerinden birisi de, o konuda her ne istiyorlarsa teklifleri veya her ne istiyorlarsa lahiyaları, bilhassa önde gelen fakat imanı bütün olmadığı anlaşılan "din adamı ve ulema" takımından kimselere yaptırmaları idi.
Böylesi sözde din simsarlarını ise, tayinle gelen milletvekilleri arasında, çevrede veya "resmî ulema" arasında bol bol bulabiliyordu.
Bu sözde din adamlarını "Atatürk'le Üç Ay" adlı kitabında Ahmed Hamdi Başar üzüntü ile şöyle tasvir etmektedir:
"Mürteci ve dindar gözükmemek için herkes elinden geleni yapıyordu. İki eski hoca mebus vardı ki, dalkavuklukta herkesten ileri gidiyorlardı. Bunlardan biri Allah'a küfür ediyor; öteki cami ve mescidlere, umumi bütçeden verilen tahsisatın halkevlerine devredilmesini istiyordu."
"Hilafetin ilgası" teklifini, Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendi'ye verdirtmişlerdi. Onun gibi Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi ve Konya Meb-usu Musa Kazım efendiler de "Şer'iyye vekaleti"nin kaldırılmasını, en başta savunan "Sarıklılar" olmuşlardır.
Kafası "dinî reform" tasarıları ile dolu ve bu konuda bazı Avrupalıların görüşlerini de birçok kere almış olan Kemalistlerin taktikle hedefledikleri üç maksat olsa gerektir:
1- Ulema ve sarıklı diye bilinen (fakat esasta prensipsiz olan) kişilere yaptırdığı teklif ve tasvipler ile, "devrimler"e dinî (şer'î) dayanaklar bulunmuş oluyordu.
2- Bu tanınmış "hoca"ların dinî hakikatlara aykırı ve dönek olan tutumlarını, diğer milletvekillerine ve millete göstererek halk nazarında onlarla beraber bütün din adamlarının itibarları da sarsılmış oluyordu.
3- Milletin, bu sözde din adamlarından tiksinerek İslam'dan soğuyabileceği hesap ediliyordu.[692]
İslamiyet'i Islah Proje ve Lahiyası:
İşte, 1928 yılında (ilerde 1932'de kapatılacak olan) İlahiyat Fakültesi hocalarından bazılarına hazırlatılan yahut o fakülte profesörlerince göze girmek için hazırlanan dinî reformlar "lahiyası"da aynı takdiği taşımaktadır. Milletin çok büyük üzüntü ve hoşnutsuzluklarına sebep olan bu "lahiya"da da maalesef başta Köprülü Fuat Bey olmak üzere, İzmirli Hakkı, Şerafettin Bey (Yaltkaya) gibi halkın evvelce güvendiği imzalar da bulunmaktadır. Yalnız aynı fakülteden Bâbanzâde Naim Bey'le Ferit Kam Hoca heyete katılmamışlardır. Adı geçen İlahiyattaki diğer isimler: İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Halil Halit, Halil Nimetullah, Mehmet Ali Ayni, Arapkirli Hüseyin Avni, Hilmi Ömer, Yusuf Ziya beylerdir.
Layihanın tamam metnini Osman Nuri Ergin'in "Türk Maarif Tarihi" (cilt 5, s. 1639-41)'nde bulabilirsiniz. Burada sadeleştirerek ve yer yer özetleyerek sunacağımız bu "Islahat Lahiyası"nın son derece iddialı olduğunu da, sonuna eklenen şu cümleler gösteriyor:"
Bu suretle, yeni Türkiye, din sahasında, yalnız yeni bir vicdan intibahının (uyanışının) değil, bütün esir ve geri olan İslam kavimlerinin hürriyet ve terakkisinin de mürşidi olabilecektir."
Ayrıca bu "Islahat Lahiyasında" açıklanmamış olmakla beraber "din yok, millet var" düşüncesinin açık izleri de görülmektedir.
Yine bu reform tasarısında Ziya Gökalp'in çoğu Atatürk'çe benimsenen "dinî reform"a ait görüşlerinin etkileri de derindir.
Bilindiği gibi bu layihayı hazırlayan komisyonun başında Fuat Köprülü bulunuyordu. Köprülü Fuat Bey Milliyetçilik anlayışıyla Ziya Gökalp'ı devam ettirmekte olup, aynı zamanda Atatürk'le de ilişkileri iyi olan (ömrü boyunca da) politikaya yakın bir ilim adamı olmuştur.[693]
Islahat Lahiyası'nın Özeti

[691] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/538-539.
[692] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/539-540.
[693] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/540-541.

1- Demokrasi sahasında tecelli eden muazzam Türk inkılabı; lisanî, ahlâkî, iktisadî bütün içtimâî müesseseleriyle başlıca iki manzara gösteriyor. Birincisi: Bütün içtimâî müesseselerin ilmîleşmesi. İkincisi: Bütün içtimâî müesseselerin millîleşmesi...
2- Din de içtimâî bir müessesedir. Diğer içtimâî müesseseler gibi hayatın zaruretlerine katlanmak, tekamülün seyrini kovalamak mecburiyetindedir.
3- Dinî hayat da ahlakî ve iktisadî hayat gibi ancak ilmî düşünceler ve ilmî usullerle ahenkli bir surette özel ve şahsî feyzini verebilir. Bu ıslahat için encümenimizin komisyon tasavvur ettiği tedbirler şunlardır:
İbadetin şeklinde:
Mabetlerimiz temiz, muntazam, ziyaret ve oturmaya uygun bir hale getirilmelidir. Mabetlerde sıralar, elbiselikler tesis edilmeli ve temiz ayakkabılarla mabetlere girilmesi tercih edilmelidir. Bu, dinî ıstılahatın ibadete ait olan sıhhi şartıdır.
İbadetin dilinde:
İbadet lisanı Türkçe olmalıdır. Ayetlerin, duaların, hutbelerin Türkçe şekilleri kullanılmalıdır.
İbadet sıfatında:
İbadetlerin son derece estetik ve heyecanlı bir şekilde yapılması temin edilmelidir. Bunun için usul dairesinde teganniye (şakımaya) müsait müezzinler, imamlar yetiştirmek lazımdır. Ayrıca mabetlere musiki aletlerinin kabulü dahi lazım gelir. Mabedlerde ilahi mahiyetinde asrî ve enstrümantal musikiye kat'i ihtiyaç vardır.
İbadetin fikriyatında:
Hutbelerin basılmış şekilleri kâfi değildir. Hitabet, okumaktan ayrı bir şeydir. Hutbelerde mühim olan nitelik doğrudan doğruya ilmî, yahut iktisadî fikirler değil, doğrudan doğruya dinî olan kıymetler ve muakaledir.
Bunu verebilecek olan insanlar, hitabeti güçlü olan din filozoflarıdır. Bu üstünlükte hatiplerimiz İlahiyat Fakültesi'nde yeterince yetişinceye kadar dışarda mevcut din mütefekkirlerinden ve din filozoflarından istifade etmek lazımdır.
Mühim olan şey ne Kur'an-ı Kerim'in Türkçesi, ne de bu Türkçenin tasnif ve tensik edilmiş şeklidir. Mühim olan şey Kur'an'ın ve İslam dininin beşerî ve mutlak mahiyetini gösteren felsefi bir bakıştır.
Bütün ıslahatın gerçekleşmesi için ilmî bir merkez tarafından vücuda getirilecek olan tatbikat projesinin hazırlanması lazım gelir.
340 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 3 Mart 1924'de çıkması üzerine kurulan ve fakat 1932'de kapatılan İlahiyat Fakültesi hocalarının, Köprülü Fuat Bey başkanlığındaki "Islahat Komisyonu" görülüyor ki, "vur denince öldürecek" kadar ileri gitmiştir.
Nitekim bu "layiha" (rapor) ile İslamiyet'in büsbütün tanınmaz bir hale getirilmesi, camilerin oturulacak iskemleler ve alafranga çalgılarla şenlenmesi ve ayakkabılarla girilen kilise ve sinemalara benzetilmesi tavsiye edilmektedir. Vaazlar, dualarla iman tazeliği sağlayacak telkinler ve Kur'an sesleri yerine adeta Eflatun'un Akademisindeki gibi tereddüt veren tartışmalar ve karşıt fikir alışverişleri tasarlanmaktadır.
Bir yabancı düşünür, "Türkiye'de çoğu aydınar(!), İslam'a, daima manyakça yaklaşmışlardır" diyor. İşte bu layiha, sanki o iddiayı ispat için kaleme alınmıştır. Asırlardır inandığımız İslam'ın iman ve şartlarına bir darbe gibi, bu sözler üstelik de adlı sanlı din ve edebiyat bilginlerinden gelince, milleti can evinden vurmuştur.
Ne var ki, en şiddetli çağında olmasına rağmen, Tek Parti rejimi dahi, bu layihadaki görüşleri bütünüyle uygulamaya cesaret edememiştir. Baştakiler bu "Islahat Layihası"nı ilk önce benimsemişler, fakat sonradan ilgisiz davranmışlardır.
Komisyon üyesi proflardan Mehmet Ali Ayni, Lâyiha'daki umdelerin tatbik edilmemesinden hayrete düşmüşcesine bir dergiye şunları söylemiştir:
"Atatürk, bunu niçin böyle yaptı? Acaba efkâr-ı umuumiyece (kamuoyu) fena karşılanacağından mı çekindi? Yahut henüz zamanı gelmemiş ve zemin hazırlanmamış mıydı? Yahut her inkılâbı bizzat kendisi yaptığı için bundan ilâhiyat Fakültesi'nin önayak olmasını hoş mu görmedi? Hasılı buraları anlaşılamıyor ve izah eden de bulunamıyor." Kitaptan yazılıdı.
Yeşil fondakiler cd'de yok bilginize[694]

*** İKİ YARIŞÇI**

5200- 1- عن ابن عبّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهما قال:]نَهى رَسُولُ اللهِ # عَنْ طَعَامِ الْمُتَبَارِيَيْنِ: السِّبَاقِ وَالْقِمَارِ[. أخرجه أبو داود.يقالُ »بَارَى فنٌ فناً« إذا عارض فعله فعله .

1.(5200)- İbnu Abbas (radıyallahu anhümâ) anlatıyor: "Resululah (aleyhissalâtu vesselâm) iki yarışçının yemeğini nehyetti: Müsabaka ve kumar." [Ebu Davud, Et'ime 7, (3754).][695]

AÇIKLAMA:

[694] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/541-543.
[695] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/543.

Mütebari'yi yarışçı olarak çevirdik. Hattâbi şöyle açıklar: "İki mütebari, aynı şeyleri yaparak yarışan iki kişi demektir. Bunlardan her biri, diğerinin yaptığı şeyin tıpkısını yapar. Maksatları, hangisi arkadaşına galebe çalacak, bunu göstermektir. Resulullah bunu mekruh addetmiştir. Çünkü bu davranışta riya ve övünme var ve bu, malın batıl yoldan yenmesi yasağına dahildir." Hattâbî bu ifadesiyle şu ayet-i kerimeye atıf yapmaktadır. (Mealen): "Birbirinizin malını aranızda batıl yollarla yemeyin" (Bakara 188).
Burada müsabaka mutlak olarak yasaklanmış gözükmekte. Halbuki daha önce de temas edildiği üzere Aleyhissalâtu vesselâm deve, at ve ok yarışlarını tecviz etmiş ve ulema bu çeşit yarışlarda armağan verilmesini meşru addetmiştir. Sadedinde olduğumuz hadisle arada bir tearuz görmek gerekmez. Çünkü burada mekruh addedilen yarış, tefahura alet edilen veya: "Ben kazanırsam sen armağan vereceksin, kaybedersem ben sana armağan vereceğim" şeklinde batıl şartlar koşulan, dolayısıyle dinimizin koyduğu meşruiyet şartlarının dışına çıkan yarışlardır. Kumarın yasak olduğu zaten açık bir husustur.[696]

MEKS (USULSÜZ VERGİ)

-5201 -1- عن عقبة بن عامرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ # َ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ صَاحِبُ مَكْسٍ[. أخرجه أبو داود .

1. (5201)- Ukbe İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın: "Cennete meks sahibi girmeyecektir!" dediğini işittim." [Ebu Davud, Harac 7, (2937).][697]

AÇIKLAMA:

Meks, lügat olarak noksanlık, zulm manasına geldiği gibi, cahiliye devrinde pazarda satış yapan mal sahibinden (vergi alarak) alınan dirhemlere de denmiştir. Keza zekat toplayan tahsildarın, normal olarak zekat alma muamelesini tamamladıktan sonra aldığı ziyade paraya da meks denmiştir. İbnu'l-Esir, en-Nihaye'de meks'i "özürcünün aldığı vergidir" diye tarif eder. Bagavî, Şerhu's-Sünne'de "Aleyhissalâtu vesselâm, "sahibu'lmeks"le geldikleri zaman tüccardan öşür adıyla meks (vergi) alan kimseyi kasdetmiştir. Sadakayı alan memura ve ehl-i zimmeden üzerine sulh yapılan öşrü alan kimseye, haddi aşıp, zulmederek günaha girmedikçe muhtesib denir" demektedir.
Şu halde meks, usulsüz alınan, kendi hesabına alınan, zulüm bulaştırılan vergi manasına gelmektedir. Meks sahibi veya sahibu'lmeks bu kirli işe tevessül eden memur manasına gelir. [698]

YALAN BÖLÜMÜ

(Bu bölümde üç fasıl vardır)

*

BİRİNCİ FASIL

YALANIN VE YALANCININ ZEMMİ

*

İKİNCİ FASIL

YALANIN MÜBAH OLDUGU YERLER

*

ÜÇÜNCÜ FASIL

RESULULLAH HAKKINDA YALAN

UMUMÎ AÇIKLAMA

---

[696] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/543-544.
[697] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/544.
[698] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/544.

Kizb, yalan demektir. Dilimize kizb kelimesi aynen girmiştir. Tekzib şekliyle yalanlama manasında daha çok kullanırız. Dinimiz yalancılığı kötü huyların başında kabul eder ve şiddetle reddeder. Kur'an-ı Kerim'de küfr bazan kizble ifade edilir. Mükezzib yani yalancı, "kâfir" manasındadır.
"Allah adına yalan söyleyen ve hak kendisine geldiği zaman onu yalanlayan kimseden daha zalim kim vardır? Kâfirler için cehennemde yer mi yok?" (Zümer 32) ayetinde kizb küfür manasında kullanılmıştır.
Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), bir müslümanın hırsızlık, zina, içki gibi hakkında had cezası gelen en ağır suçları işleyenlerin bile cennete gidebileceğini belirtir, fakat yalanı Müslümana bir türlü yakıştıramaz. Aleyhissalâtu vesselâm'ın ifadelerinden, yalanın sayılan bu günahlardan çok daha çirkin, çok daha alçaltıcı bir cürüm, en bayağı bir ahlaksızlık olduğunu anlamaktayız: "Mü' minde her huy bulunabilir, yalan ve hıyanet hariç."
Kizb, sıdkın zıddıdır. Sıdkla ilgili olarak gerekli açıklamaları yaparken, kizbten de bahsedilmiştir. Bu bahisle ilgili mütemmim malumat için oraya bakılsın. [699]

BİRİNCİ FASIL

YALANIN VE YALANCININ ZEMMİ

5202- 1- عن صفوان بن سلَيْمٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قُلْنَا يَا رَسُولَ اللهِ: أيَكُونُ الْمُؤْمِنُ جَباناً. قَالَ: نَعَمْ. قُلْنَا: أفَيَكُونُ بَخِيلً؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْنَا: أفَيَكُونُ كَذّاباً؟ قَالَ: [. أخرجه مالك .

1. (5202)- Safvan İbnu Süleym (radıyallahu anh) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resulü! dedik, mü'min korkak olur mu?"
"Evet!" buyurdular. "Pekiyi cimri olur mu?" dedik, yine:
"Evet!" buyurdular. Biz yine:
"Pekiyi yalancı olur mu?" diye sorduk. Bu sefer: "Hayır! buyurdular." [Muvatta, Kelam 19, (2, 990).][700]

5203- 2- وعن مالكٍ أنّهُ بلغهُ أن ابن مَسعودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال: [يَزَالُ الْعَبْدُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرّى الْكَذِبَ فَيُنْكَتُ في قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ حَتّى يَسْوَدَّ قَلْبُهُ فَيُكْتَبُ عِنْدَاللهِ مِنَ الْكَذَّابِينَ[.»التَّحرّي« القصد .

2. (5203)- İmam Malik'e ulaştığına göre, İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Kul yalan söylemeye ve yalan söyleme niyetini taşımaya devam edince bir an gelir ki, kalbinde önce siyah bir nokta belirir. Sonra bu nokta büyür ve kalbinin tamamı simsiyah olur. Sonunda Allah nezdinde "yalancılar" arasına kaydedilir." [Muvatta, Kelam 18, (2, 990).][701]

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) burada, söylenen her yalanla kalpte bir kararma olduğunu belirtiyor. Bu kara noktalar çoğalınca kalbin tamamı kararıyor. Hadiste yalana niyet ettikçe buyrulmakla, bu halden kaçınmaya teşvik ediliyor. İnsan yalan söyleyince bidayette sıkıntı duyar. Bu sıkıntının sevkiyle tevbe edip, yalancılıktan geri dönebilir. Ama yalana, yalan söyleme hususunda cür'ete devam ettikçe kalp tamamen kararır. Yani, artık yalan söylemek tabii hale gelir, sıkılma, üzülme diye bir şey kalmaz.
Bu hale gelince Allah nezdinde, yalancı olduğuna hükmedilir ve o vasıfla yazılır. Şarihlere göre, bu vasıfla yazılması, mele-i a'la'da yalancı olarak tanınıp, arz ehlinin kalplerine de onun yalancı olduğunun ilhamen atılması, dillere yalancı olarak konması demektir. Tıpkı yeryüzüne kabul ve buğzun da bu şekilde konması gibi. Bu hal, ona alçalma olarak yeterlidir. Deylemî'de gelen merfu bir rivayette: "Yalancı, hep kendini alçaltmaya yalan söyler" buyrulmuştur.[702]

5204- 3- وعن بهْز بن حكيم عن أبيه عن جدّهِ قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: وَيْلٌ لِلّذِي يُحَدّثُ بِالْحَدِيثِ لِيَضْحَكَ مِنْهُ الْقَوْمُ، فَيَكْذِبُ. وَيْلٌ لَهُ، وَيْلٌ لَهُ[. أخرجه أبو داود والترمذي .

3. (5204)- Behz İbnu Hakim an ebihi an ceddihi anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Yazıklar olsun o kimseye ki, insanları güldürmek için konuşur ve yalan söylerler! Yazık ona, yazık ona!" [Ebu Davud, Edeb 88, (4990); Tirmizî, Zühd 10, (2316).][703]

---

[699] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/546.
[700] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/547.
[701] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/547.
[702] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/547-548.
[703] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/548.

AÇIKLAMA:

Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), mü'minleri yalandan zecr etmek için, insanları güldürmek için anlatılan sözlerdeki yalana bile şiddetli vaidde bulunmaktadır. Mizah için söylenen yalan böyle şiddetli vaide maruz ise, insanları aldatmak, menfaatler elde etmek veya birkısımlarının hukukunu çiğnemek gibi ciddî meselelerdeki yalanın manevî müeyyidesi çok daha ağır olmalıdır.
Hadisin mefhum-u muhalifinden, yalana yer vermeyen hak sözlerle insanları güldürmenin caiz olduğu manası çıkmaktadır. Rivayetlerde bunun örnekleri var. Resulullah zaman zaman çevresindeki insanlara mizahta bulunmaktan geri kalmamıştır. Ancak mizah ve şakalarında sıdktan ve haktan ayrılmamıştır. Gazalî, meşru olan mizah için, "haktan sapmama, kalp kırmama ve ifrata kaçmama" şartlarını koşar. Bu takdirde mizahımızın mizah-ı Muhammedî olacağına dikkat çeker. Devamla der ki: "Ey muhatabım, eğer bu tarzla sınırlı olarak zaman zaman mizah yapsan sana bir mahzur getirmez. Ancak, insanın, mizahı kendine bir meslek yapıp üstünde devam etmesi ve onda aşırı gitmesi, sonra da Resulullah'ın sünnetine temessük ettiğini söylemesi büyük hatadır. Bu kimse, danslarını seyretmek için zencilerin peşini hiç bırakmayan, sonra da "Resulullah Hz. Aişe'ye onların oyunlarını seyretmesi için izin vermiştir" diyerek sünnete uyduğunu söyleyen kimseye benzer."[704]

5205- 4- وعن أَسْمَاءَ رَضِيَ اللهُ عَنْها:]أَنَّ امْرَأَةً قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ لي ضَرَّةً، فَهَلْ عَلَيَّ مِنْ جُنَاحٍ إِنْ تَشَبَّعْتُ مِنْ زَوْجِي غَيْرَ الَّذِي يُعْطِينِي؟ فَقَالَ: الْمُتَشَبِّعُ بِمَا لَمْ يُعْطَ كَلَابِسِ ثَوبَيْ زُورٍ[. أخرجه الخمسة إ الترمذي .

4. (5205)- Esma (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Bir kadın gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Benim bir kumam var. Ona karşı (yalan söyleyerek) kocamın vermediği şeyle karnımı doyurmuş göstersem bana bir mahzur getirir mi?" diye sordu. Aleyhissalâtu vesselâm:
"Verilmeyenle karnını doyurmuş gösterip övünen, tıpkı, iki alan elbisesini giyen gibidir" cevabını verdi." [Buhârî, Nikah 106; Müslim, Libas 127, (2130); Ebu Davud, Edeb 91, (4997).][705]

AÇIKLAMA:

Hadis, kadının kumasına karşı bile olsa, yalan tavra girmesini yasaklıyor. Müteşebbi, kendini tok gösteren demektir . Kinaye olarak kullanılmış olması esastır. Bu durumda kendine verilmeyeni verilmiş göstererek veya elinde olmayanı var göstererek başkasına karşı yapmacık, yalan tavır takınan kastedilmiştir. Tabii ki bunun altında tefahur ve övünme yatmaktadır. Aleyhissalâtu vesselâm bu davranışı tasvib etmiyor; iki yalan elbise giyene benzetiyor. Yalan elbise insanı çıplak bırakır, rüsvay eder. Bunu "sahte elbise, eyreti elbise" diye de anlamışlardır. Ancak yalan elbise diye zahire uygun mana verilmesi daha hikmetli gözükmektedir.
Şu da var ki, yalan elbisesi tabirini, yalan sahibinin elbisesi, yani zühd ehlinin elbisesini giyerek kendini zühd ehlindenmiş gibi göstermek suretiyle halka karşı yalan söyleyen, riya yaparak çile çekenlerin elbisesiyle kendini onlardan gösteren şeklinde de manalandıranlar olmuştur. Bazıları da: "Üzerinde tek elbise olduğu halde iki elbise varmış gibi gösteren kastedilmiştir" demiştir. Ezherî: "O kimse, yeninin üzerine bir yen daha diktirerek kendisine bakana iki gömlek giyiyormuş görünen, halbuki aslında tek gömlek giyen kimsedir" der.[706]

5206- 5- وعن عبدالله بن عامر قال:]دَعَتْنِي أُمِّي يَوْماً وَرَسُولُ اللهِ # قَاعِدٌ في بَيْتِنَا. فَقَالَتْ: هَا تَعَالَ أُعْطِيكَ. فقَالَ لَهَا #: مَا أَرَدْتِ أَنْ تُعْطِيهِ. قَالَتْ: أَرَدْتُ أَنْ أُعْطِيَهُ تَمْراً. فقَالَ لَهَا: أَمَا إِنَّكِ لَوْ لَمْ تُعْطِيهِ شَيْئاً كُتِبَتْ عَلَيْكِ كَذْبَةً[. أخرجه أبو داود .

5. (5206)- Abdullah İbnu Amir (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir gün, Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm), evimizde otururken, annem beni çağırdı ve:
"Hele bir gel sana ne vereceğim!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm anneme:
"Çocuğa ne vermek istemiştin?" diye sordu.
"Ona bir hurma vermek istemiştim" deyince, Aleyhissalâtu vesselâm:
"Dikkat et! Eğer ona bir şey vermeyecek olursan üzerine bir yalan yazılacak!" buyurdular." [Ebu Davud, Edeb 88, (4991).][707]

AÇIKLAMA:

Bu hadisin çocuk terbiyesiyle sıkı alâkası vardır. Yüce mürebbimiz, terbiyede hiçbir surette yalana yer verilmemesini irşad buyurmaktadır. Bilhassa ağlayan çocuklara bazan yapılmayacak veya verilmeyecek şey

[704] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/548-549.
[705] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/549.
[706] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/549-550
[707] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/550.

vaadedilir, yahut da olmayacak şeyle korkutulur. Bunların hepsi neticede "yalan" olmakta birleşir. Resulullah bütün bunların haram olduğunu, çocuk terbiyesinde hiçbir surette yalana yer verilmemesi gerektiğini ifade buyurmaktadır.
Hadis, çocuğa, bu basit durumda bile olsa yalandan zecrederse, ciddi durumlarda yalana yer vermenin nasıl bir haybet ve hasaret olduğunu ifadede beliğ bir örnektir.[708]

-5207 -6- وعن أبي هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَكُونُ في آخِرِ أُمَّتِي أُنَاسٌ دَجَّالُونَ كَذَّابُونَ يُحَدِّثُونَكُمْ بِمَا لَمْ تَسْمَعُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ فإيَّاكُمْ وَإِيَّاهُمْ. لَا يُضِلُّونَكُمْ وَلَا يَفْتِنُونَكُمْ[. أخرجه مسلم.

6. (5207)- Hz. Ebu Hureyre (radıyallahu anh) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ümmetimin sonunda yalancı deccaller olacak. Onlar, ne sizin ne de atalarınızın hiç işitmediği şeyleri anlatacaklar. Onlardan sakının!" [Müslim, Mukaddime 6, (6).][709]

-5208 -7- وعن ابن مسعودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْه قال:]إِنَّ الشَّيْطَانَ لَيَتَمَثَّلُ في صُورةِ الرَّجُلِ فَيأتِي الْقَوْمَ فَيُحَدِّثُهُمْ الْكَذِبَ، فَيَتَفَرَّقُونَ. فَيَقُولُ الرَّجُلُ مِنْهُمْ: سَمِعْتُ رَجُلًا أعْرِفُ وَجْهَهُ وَلَا أعْرِفُ اسْمَهُ يُحَدِّثُ كَذَا وَكذَا[. أخرجه مسلم .

7. (5208)- İbnu Mes'ud (radıyallahu anh) anlatıyor: "Şeytan insan suretinde temessül eder ve bir cemaate gelerek onlara yalan şeyler söyler. Bir müddet sonra cemaattakiler dağılırlar. Onlardan biri:
"Bir adam dinledim, yüzünü de tanırım ama ismini bilmiyorum. Şöyle şöyle söylemişti" diyerek (onun yalanını bilmeden tekrar eder)" [Müslim, Mukaddime 7. hadisin arkasında).] [710]

İKİNCİ FASIL

YALANIN MÜBAH OLDUGU YERLER

-5209 -1- عن أسماء بنت يزيد رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]قَالَ رَسُولُ اللهِ #: يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَا يَحْمِلُكُمْ عَلى أنْ تَتَابَعُوا عَلى الْكَذِبِ كَتَتَابُعِ الْفِرَاشِ في النَّارِ؟ الْكَذِبُ كُلُّهُ عَلى ابْنِ آدَمَ حَرَامٌ إلَّا في ثَلَثِ خِصَالٍ: رَجُلٌ كَذَبَ عَلى امْرَأتِهِ لِيُرْضِيَهَا. وَرَجُلٌ كَذَبَ فِي الْحَرْبِ، فَإنَّ الْحَربَ خَدْعَةٌ، وَرَجُلٌ كَذَبَ بَيْنَ مُسْلِمَيْنِ لِيُصْلِحَ بَيْنَهُمَا[. أخرجه الترمذي.»التَّتابُع« التهافت في امر.و»الفراشُ« الطائر الذي يتواقع في ضوء السراج فيحترق .

1. (5209)- Esma Bintu Yezid (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:
"Ey insanlar! Pervanenin ateşe atılması gibi sizi yalanın peşine düşmeye sevkeden şey nedir? Halbuki, üç yer hariç yalanın her çeşidi ademoğluna haramdır: Bu üç yere gelince:
1) Erkeğin, rızasını sağlamak için hanımına yalanı,
2) Harpte söylenecek yalan. Çünkü harp bir hileden ibarettir.
3) İki Müslümanın arasında sulhü sağlamak kasdıyla söylenen yalan." [Tirmizî, Birr 26, (1940).][711]

AÇIKLAMA:

Yalan dinimizde her çeşit kötülük ve şerrin başı ve kaynağı kabul edilerek şiddetle reddedilmiş olmasına rağmen bazı hallerde meşru kabul edilmiştir. Bizzat Resulullah bu halleri tâdad eder. Muhtelif tariklerden gelen rivayetler bu hususlarıbelirtir. Nevevî, Müslim Şerhi'nde şu nakilleri kaydeder: "Bu üç halde yalanın cevazında ihtilaf yoktur. Ancak buralardaki mübah olan yalandan murad nedir? Bunda ihtilaf edilmiştir. Bir kısım ulema: "Bu hadisin ıtlakı üzeredir" diyerek, bu üç durumda, maslahat için olmayacak şeyin söylenmesini caiz görür ve "Mazmum olan yalan, zarar getiren yalandır" derler. Bu görüşlerine Hz. İbrahim aleyhisselam'ın ayette gelen şu sözleriyle delil getirirler: "Bunu yapsa yapsa şu büyükleri yapmıştır..." (Enbiya 63), "Ben hastayım (dedi)" (Saffat 89)[712]"
Yine Hz. İbrahim'in Mısır'a vardığı zaman, zevcesi Hz. Sare için "O, kızkardeşimdir" demesi de başka bir örnektir. Bu meyanda zikredilen bir başka Kur'anî örnek, Yusuf aleyhisselam'ın münadisinin sözüdür: "Ey kervan sahipleri sizler hırsızsınız!" (Yusuf 70). Bu misalleri veren alimler derler ki: "Şurası muhakkak ki bir zalim, bir adamı öldürmek istese, o da bir şahsın yanında saklanmış olsa, mezkur şahsa, onun nerede olduğunu bilmediği hususunda yemin etmek vacib olur."

---

[708] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/550.
[709] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/551.
[710] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/551.
[711] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/552.
[712]

Diğer bir grup alim -ki Taberî de bunlar arasında yer alır- de şöyle der: "Hayır, hiçbir şeyde yalan caiz olmaz. Bu sadedde mübaha delalet zımnında gelen örneklerde asıl murad olan, tevriye ve meariz'in (kapalı, birkaç manaya gelen kelimelerin) kullanılmasıdır, sarih yalan değildir. Mesela erkeğin hanımına ihsanda bulunacağını, falan kumaştan alacağını vaadetmesi ve bu sırada "Allah takdir ederse" diye niyetlenmesi gibi. Hasılı bu ruhsat, kişinin birkaç manaya muhtemel bir kelam söyleyerek, muhatabın kendi hoşuna giden manada anlamasına imkan tanımayadır. Arayı düzeltmeye çalışıyorsa, birinden diğerine güzel sözler nakleder ve tevriyede bulunur. Savaştaki yalan da böyle. Sözgelimi, düşmanına "imamınız öldü" der, ama bunu derken, geçmişte ölmüş bulunan imamlarını kasteder veya: "Yarın bize imdad, yiyecek.. vs. gelecek" der. Bütün bunlar, mübah olan meariza örnektir ve herbiri de caizdir. Bunlar Hz. İbrahim ve Hz. Yusuf'un kıssalarını ve bu sadedde gelenleri meariza te'vil ettiler.
Kocanın kadına, kadının kocaya yalanı bir sevgi izharıyla, mutlaka olması gerekmeyen bir hususta vaadde bulunmakla ilgilidir. Yoksa kadın veya erkek üzerindeki bir hakkı ortadan kaldıracak ve berikinin veya ötekinin olmayan bir hakkı gasbettirecek bir aldatma, bütün Müslümanların icmaı ile haramdır."[713]

5210- 2- وعن أُمُّ كلثُوم بنت عقبة رَضِيَ اللهُ عَنْها قالت:]سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ # يَقُولُ: لَيْسَ بِالْكَذَّابِ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ إثْنَيْنِ، فَيَقُولُ خَيْراً أَوْ يَنْمِي خَيْراً[. أخرجه الخمسة إ النسائي .

2. (5210)- Ümmü Külsüm Bintu Ukbe (radıyallahu anhâ) anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ı işittim, diyordu ki:
"İki kişinin arasını düzelten, hayır söyleyip, hayır tebliğ eden kimse yalancı değildir." [Buhârî, Sulh 2; Müslim, Birr 101, (2605); Ebu Davud, Edeb 58, (4921); Tirmizî, Birr 26, (1939).] [714]

5211- 3- وعن صفوان بن سليم الزهرى رَضِيَ اللهُ عَنْه:]أَنَّ رَجُلً قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ أَكْذِبُ امْرَأتِي. فقَالَ #: َ خَيْرَ في الْكَذِبِ. قَالَ: فأَعِدُهَا وَأقُولُ لَهَا؟ قَالَ #: َ جُنَاحَ عَلَيْكَ[. أخرجه مالك .

3. (5211)- Safvan İbnu Süleym ez-Zührî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Bir adam: "Ey Allah'ın Resulü! Ben karıma yalan söyleyeyim mi?" demişti. Aleyhissalâtu vesselâm : "Yalanda hayır yoktur!" buyurdular. Adam:
"Vaadde bulunmama, lehinde söylememe ne dersiniz?" diye tekrar sordu: Aleyhissalâtu vesselâm da: "Öyleyse sana bir vebal yok!" buyurdular." [Muvatta, Kelam 18, (2, 990).][715]

AÇIKLAMA:

Burada Resulullah, yalanla vaadi ayırdediyor, yalanı tecviz etmezken, vaadetmeye ruhsat veriyor. Şarihler, yalanın daha çok geçmişe; vaadin ise geleceğe baktığını ve yerine getirilme imkanının bulunması sebebiyle, tamamen yalan olmadığını belirtirler.[716]

[713] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/552-553.
[714] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/554.
[715] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/554.
[716] İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 14/554.